नं० ८४६-घ
ज्योतिर्विदाभ-
-रणम्
पत्राणि ३५६
(अपूर्णम्) ३६५

नं० ८४६-घ
ज्योतिर्विदाभरणम्
पत्राणि ३५६
३६५
(ज्योतिश्शास्त्रम्)

कर्त्ता कालिदासः
~~मानवः~~
भावरत्नः

सं० ८४६-घ
ज्योतिर्विदाभरणम्
पत्राणि ३५८
(अपूर्णम्) ३६५
कर्ता कालिदासः
भावरत्नः

ज्योतिर्विदाभरणम् १३६५
९५००

ज्यो॰
भ॰ टी॰
१

ॐश्रीगणेशायनमः ॐश्रीमान्पार्श्वजिनोनिःशेषकगणेशप्रभुः प्रभुः पूर्णगीर्हीकान्तिप्रचलन्तक्रयो॰
गकमवप्रौढिः प्रज्ञानांगुरुः सत्कीर्त्यानकनादपूरितजगत्साकल्पवृक्षार्च्यदोगीकीणेश्वरसेवितोविज
यतेविश्वैकचिंतामणिः १ नत्वागुरुंगिरमपीभमुखंचवादेवान् श्रीकालिदासकविशक्रविनिर्मितस्य ज्यो
तिर्विदाभरणनाम्नवरागमस्यसंतन्यतेगुरुकृपंसुखबोधिकेयं २ श्रीपत्तनेप्रवरपौर्णिमिकाद्भगच्छेढंढे
रपाटकस्थभाग्ययसंश्रितानां श्रीयुक्तपूज्यमहिमाप्रभसूरिराज्ञोंशिष्येणभावमुनिनामपकायथाचित ३
युग्मं ग्रंथग्रंथारंभेग्रंथकृत्श्रीकालिदासकविशक्रोवसंततिलकावृत्तेनसमुचितेष्टदेवतानमस्कार॰
रूपमंगलमाचरन्ननुबंधचतुष्टयमाह रंभेति ननुइतिग्रंथप्रारंभेनिश्चितेवायदुक्तं ननुनिश्चयेविरोधेच
तमायांमातिकाहेप पत्तांतरेचस्वीकारेप्रारंभेप्रश्नतर्कयोरितिविश्वप्रकाशवृहद्वृत्यनेक ग्रहंकालिदा
सनामाकविर्गिरंनत्वाप्रणम्यजनसज्जनव्यवहारसिद्धेजनानांविप्रादीनांसज्जनोगाजंतस्यव्यवहारः गर्भाधा
नसंस्कारादारभ्यजन्मसमयंयावदनेनव्यवहारेणाच्युवाक्रियनेतदीप्सितंस्यादितिकथनात् तस्यसिद्धेःस
म्यक्फललाभायअथवाजनानांसज्जनःसमुदायस्तस्यव्यवहारः अथवाजनानांसज्जनोदृष्टोऽवश्यंकर्तव्य
एवइतिसचासौव्यवहारश्च अथवासज्जनोवहूनासौव्यवहारश्चसज्जनव्यवहारः जनानांसज्जनव्यवहारः जन
सज्जनव्यवहारस्तस्यसिद्धिस्तस्यै सज्जनः सांदेहोदृढशदात्तोविख्यातेमङ्गलंबुधे संजेमुखेचमध्येच्छवाग्रप
कारयोः इतिहेमानेकार्थः सज्जनोबंधः पुरंपिंडोवपुर्विग्रमभिधानचिंतामणिः रभ्यादिभिरितिनामभि

राम
१

ऋषिभ्यो रैरुदितं कथितं वचनगोचरीकृतं वचनगोचरतया प्रकटीकृतं वा यत्तद्विशेषेण न सामिमा
नायनयनाय वक्ष्ये नाक्वीणां मुनीनां सूत्रगतिवदत्र मम मतिप्रवेश इति सूचितः एवंविधं तदेव इति का
मेष्यत्ते अत्रैवकारेण मम तिसंकल्पजन्यमयात्तज्योतिर्विदाभरणनाम्नि ग्रन्थे ग्रन्थामि उपकयामि इत्य
न्वयः ज्योतिर्ज्योतिषं विदुरिति ज्योतिर्विदो दैवज्ञास्तेषामाभरणं भूषणमिव भूषणं तन्नाम यस्यासौ त
स्मिन् अथवा ज्योतिषः शास्त्रस्य याविद्विद्या ज्ञानं वा तस्या आभरणं अत्र निमित्तार्थे सप्तमी एतादृशग्रं
थप्रयोजनायेत्यर्थः ग्रथामीति समीपभविष्यति वर्तमाना येतितन्किं यत्तदोर्नित्यसंबंधः यदार्कं

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ रैभ्यात्रिहारीतवसिष्ठपराशराद्यैर्नैतोदितं जनवचनव्यवहा
रसिद्ध्यै ॥

अर्कसंबंधि यत्तेजश्चापुनः शैवं शिवसंबंधि यत्तेजो भुवने विजयते अत्र गिरं नत्वेति वाचिको नमस्कारः
तदार्कं शैवं च तेज इति विषयः सूचितः १ व्यवहारसिद्ध्ये इति प्रयोजनं सूचितं २ ज्योतिर्विद इति अधि
कारिणः सूचिताः ३ ज्योतिर्विदे ती ति ज्योतिर्विदस्तेषां आभरणोत्पादि पदस्यानया व्युत्पत्त्या प्रतिपाद्यप्र
तिपादकभावः संबंधः सूचितः प्रतिपाद्याः पदार्थाः प्रतिपादको ग्रन्थ इति दिक् ननु ग्रन्थादौ रेफेति
रेफग्रहणं विघ्नहेतुः हानिकारो रेफकारः स्यादित्यादिवर्णपंक्तौ छन्दःशास्त्रेण रेफोगोत्पत्तिर्हि रेफस्यान
त्वात्सैवं स्वाक्षिवाचि नामत्वाद्व्यवावित्वाच्च निर्विघ्नते वरं तद्विति अत्र सर्वत्र बोधिकायां यत्र संधिविया

नंनदृश्यते तत्त्वबोधहेतुः न संधिः विरामे संधिर्न स्यादिति हैमसूत्रेणासिद्धिश्च अत्र ग्रन्थे श्रीकालिदासकवि-
नावराहमिहिरादिप्रोक्तमार्गानुगामिनापि वराहमिहिरादिदैवज्ञमदगदोषयप्रायाबहुशाब्दिकमतमि-
श्रिता विषमसंध्यायो विषमान्वयदुष्टशब्दा गुंफिताः परं चास्य ग्रन्थस्य सद्व्याख्योपजीवनेन दृष्टं तथापि श्री-
मतां सर्वस्वसमयपरसमयविदां श्रीमहिमाप्रभसूरीश्वरगुरूणां प्रसादावलंबनान्ममैष उपक्रमः अत्रादि-
मयाऽभिधानचिंतामणिहैमोऽनेकार्थः हैमशेषकोषः महीपकोषः अनेकार्थध्वनिमंजरीनानाविधैकाक्ष-
रकोषाः शब्दरत्नाकरनामशब्दप्रभेदः हैमलिंगानुशासनं हैमबृहद्वृत्तिः धातुरत्नाकरबृहद्वृत्तिरित्यादिग्र-
न्थाय यथामति स्मृताः अतोऽल्पव्यक्तमतिना विभ्रमो न कार्यः साधियात्रवलनां विहाय शोध्यः तत्र तावत्

ग्रन्थारम्भे ननु तदेव गिरं यदार्कं ज्योतिर्विदाभरणनाम्नि महस्त्वशेषं १॥

व्याख्याशुद्धिसंमतये किंचिच्छब्दविवेको लिख्यते अश्लेषाशब्दस्ताश्रवणातिथिताराश्वातिरेते शब्दाः स्त्रीलिं-
गात्तारकं त्रिलिंगाः उडुः स्त्रीक्लीबलिंगाः अश्वयुक् स्त्रीलिंगाः मृगशिरः पुंक्लीबलिंगाः शतभिषक्जातः स्त्री-
लिंगाः पौष्णज्योतिषकीवेधूद्य मासः लग्नं बिंबं एते पुंक्लीबलिंगाः पुनर्वसू द्विवचनांतः पुंलिंगाः मघा बहुला कृ-
त्तिकाः एते नित्यं बहुवचनान्ताः स्त्रीलिंगाः अब्दहायनवर्षसंवत्सरदिनदिवसवासरऋतयः अहोरात्रस्त्वलपतशा-
हाः पुंक्लीबलिंगाः भगणं क्लीबलिंगः ज्ञातिः पुंलिंगः समा स्त्रीलिंगो विकल्पेन बहुवचनान्तः शरत् स्त्रीलिंगः
ज्यैष्ठायनिष्ठाश्रविष्ठा एते तृतीयवर्गद्वितीयान्ताः ज्योतिषशास्त्रेऽन्यथापि दृश्यते तदाह पुनर्वसुः एकोवचनान्तः १

मय्याकृतिकाश्चैकवचनान्त इति युक्ते ऽरुणः ऽरुजः कविकविज्ञः काव्य इति आदिशाह्वपर्यायाः मिथुन
राशौ जितुमः जित्म इति शाह्वप्रभेदः तुर्ये विदज्ञः बोधनश्चेति शाह्वपर्यायाः अथ द्वादशराशीनां विशेष
संज्ञामाह क्रिय १ ताबुरि २ जितुम ३ कुलीर ४ लेय ५ पाथोन ६ जूक ७ कौर्प्यः ८ तौक्षिक ९ आ
कोकेरो १० हृद्रोगं ११ चान्तिमं १२ चेत्थं इति अथैषामथ संज्ञान्तरमाह मिथुनसिंहकन्यातुलघटवृश्चिक
कुम्भानां शीर्षोदयसंज्ञा इति अथ भावकुण्डलीगतसंज्ञामाह कोणं नव ९ पंचमः ५ इति केन्द्रः कंटकः
१।४।७।१० इति अथ पणफरसंज्ञामाह २।५।८।११ अथ आपोक्लिमसंज्ञामाह ३।६।९।१२॥ अथ द्वाद

अन्यासङ्क्तिविहितोऽमपत्तराशीन् व्याख्यानहं विवृणयामि वरोक्तियुक्तैः । म
त्वा वराहमिहिरादिमतैरनेकैर्ज्योतिर्विदाभरणमस्य न सन्मतानाम् ॥ २ ॥ ॥

शभावसंज्ञामाह कं १ इति टक २।१२ इति श्रोत्र ३।११ इति नासिका ४।१० इति कपोलः ५।९ इति
हनुः मवः ७ इति उपचयसंज्ञा ३।६।१०।११ इति विशेषतो बृहज्जातकतः संज्ञा ज्ञेया इति दिक् १ अथ वि
शेषतोऽभिधेयश्रुतया ऽस्मन्मतं परिहरन् ग्रन्थनामोत्कीर्तनमाह अन्यासदिति अपि इति युक्तं
प्रश्नयुक्तपदार्थेषु इति हेमोऽनेकार्थः अहं ज्योतिर्विदाभरणं रचयामि करोमीत्यन्वयः किं कृत्वा अनेकैः
वरोक्तियुक्तैः सत्यवचनाश्रितैः वराहमिहिरादिमतैः अन्यासङ्क्तिविहितोऽहमपत्तराशीन् व्याख्यान् स
त्यज्ञानरहितान् मत्वा ज्ञात्वा असंतोऽल्पीकाश्च तान् उक्तयो नेषामसङ्क्तयोऽन्यासङ्क्तयस्ताभिर्वि।

ज्यो॰
भ॰ टी॰
३

हितोनिर्माप्यतोऽतएवऽऽक्रमः प्राङ्मर्मतएवंविधोयःपतः ऊहेवाकलस्यराघायोगाणासानुकथंभ्रतंज्याति
अतसन्मनाहेनसन्मतंअनसन्मतंशुद्धमतंतसेश्रहेयोमपं अथवाअसंतोऽङ्गनातअसंतोऽनसंतःसज्जता
लेषांमतंसन्मतंतेनयोगपमिति २ अथप्रथमंनवधामानमाह सौरमिति सौरंसूर्यसंबंधिमानं १ चकारः
समुच्चयार्थः सावनकंतदेवसूर्यसंबंधिअयनांशसहितंमानं २ ऐंदवं चंद्रसंबंधिमानं ३ आर्क्षंभसंबंधि
मानं ४ पैत्रंपित्र्यसंबंधिमानं ५ गुरोर्गीष्पतेर्मानं ६ मनोर्मानं ७ मरुतांदेवानांमानं ८ विधेर्ब्रह्मणोमानं

सौरंच सावनकमैंदवमार्क्षमानं पैत्रं गुरोरथमनोर्मरुतामनेन मानैर्विधेरितिन
वाखिलकर्मसिद्धेर्मानानिमाननवकेनखनिश्चयास्यात् ३ गुर्वक्षराणामुदितो
चषष्ट्यापलंपलानांघटिकाकिलैका षष्ट्याघटीनांभदिनंतथार्यैस्त्रिंशैकयाचेंद्र
मसोदिनंस्यात् ४ ॥

४ इतिनवमानानिसंति अनेनमाननवकेन अखिलकर्मसिद्धेः खनिश्चयास्यात् अत्रसंबंधेषष्ठीमानं
प्रमानेप्रस्थादौमानश्विनेत्रेवतोग्रहे इत्यनेकार्थः मानशब्दोमहाकारेविषमेदेक्रियामितो आपके काल
भेदेच प्रतिष्ठायांज्ञशुद्धेथा इतिमहीपः ३ अथोपजातिछंदसेतेप्वलघुमानत्वात्प्रथमंभमानमाह गुर्वेति
आर्यैः पंडितैः आर्यौज्ञेवुधस्ज्योतिर्विदितिमहीपः गुर्वक्षराणांदीर्घवर्णानांषष्ट्याकृत्वापलमुदितंकथितं प
लानांषष्ट्याकृत्वैकाघटिकाकथिता तथाघटीनांषष्ट्याभदिनंनक्षत्रदिनंकथितं एकयातिथ्याचंद्रमसोविधोर्दि

३

अथउक्तविलंबितेनसूर्वाड्रेनसावनमन्तवाडेनसौरमानमाह रवेरिति १ अहमानादिकारे रवेरमरीचेः सूर्यस्योदय
द्वयंतस्माज्जायते इतिजातमेवंविधमंतरंविचालंयत् विबुधैः स्फुटंप्रकटंततः सावनसंज्ञंदिनंस्मृतं सदासर्वा
स्मिन्कालेप्रतिदिनेदिनेदिनेस्फुटभक्तिमितिर्याभवति कोर्थः सूर्यः प्रतिदिनंस्पष्टायावतींगच्छेत् इत्यर्थः से
वावरांगभक्तिदिनेसूर्यदिनेस्मृतेरवेरात्रीत्वाणगभक्तयः किरणायस्पसम्यस्यदिनमिति ५ अथसूर्वाडेनसवस्वमा
सवर्षमानमाह स्वामिति स्वावविवक्तिमितैनिजभून्यरामप्रमितैर्दिनैः ३ कृत्वासवमितिमाः स्वकीयमासोभवति
मासमासाहोऽक्रान्तोहृसौतस्मात्स्मामासेनिशाकरेश इतिहेमः तथाऽनेनमानोडैर्द्वादशाभिः मासैः स्वकीयमा

रवेरमरीच्युदयद्वयजांतरंयदिदंसावनसंज्ञदिनंस्फुटं प्रतिदिनंस्फुटभाक्तिमितिः
सदाखरगाभक्तिदिनंविबुधैःस्मृतं ५ स्वमितिमाः स्ववविक्तिमितैर्दिनैर्भवतिमासभि
दिनैः ४ स्वसमानतयाकृतिशामैन्दवमासमितंसदापितृस्वाससितपक्षदलादितः ६

सैः स्वसमाः स्वकीयवर्षंभवतिसमामासाहोऽत्रबहुवचनांतः अत्रसर्वत्रसमशब्दग्रहणाय यथात्रिंशादिनः सूर्य
स्यमासः स्यात् तथानेनषण्मासेनदेवानांदिनंतैस्त्रिंशन्मितैर्दिनैर्मासइत्यादि एवंसर्वेषामपिस्वकेयमा
नेनज्ञेयं अथोन्नवाडेनपैत्रमानमाह चपुनः पितृस्वर्वजेसुअसितपक्षदलादितः कृष्णपक्षदलप्रतिपत्तः
सदाऐन्दवमाससमितंचान्द्रमासप्रमितंयन्निशाअहोरात्रंभवतिपितॄणांकृष्णपक्षोदिनंशुक्लपक्षोरात्रिरित्यर्थः
यतः उदेतिसूर्यः खलकृष्णसवंधेऽदिनोदयः स्यात्पितॄणांदिनार्धेदर्शोसमेतपर्केइतीकृष्णौत्वेदलेचसंध्यापितॄणांनि

ज्यो॰ भ॰ टी॰ ५

अथ वसंततिलकया गुरुमानमाह मानइति अगात्पर्वतात् भिन्नत्तिच्छिनत्ति इत्यगाभिन्नस्या गभिदो वज्रिणो
गुरोर्बृहस्पतेर्मानेन निवृत्तैः प्रभवादिकानां परिवत्सराणां षष्टिः स्मृता संवत्सरः परिवत्सरः इडावत्सरः अनुव

मानेन गुरोरगाभिदः परिवत्सराणां षष्टिः स्मृता मनिवृत्तैः प्रभवादिकानां स्यादेकवत्स
रमितिर्गुरुक्रमथ्यमेकराशौस्तु भोगमितिरेवमुदात तथाहि ७ प्रभवो विभवः शुक्लः
प्रमोदोऽथ प्रजापतिः अंगिराः श्रीमुखो भावो युवा धाता ईश्वराभिधौ ८ बहुधान्यः प्रमा
थी च विक्रमो वृषसंज्ञकाः चित्रभानुः सुभानुश्च तारणः पार्थिवो व्ययः ९ सर्वजि
त्सर्वधारी च विरोधी विकृतः खरः नंदनसंज्ञोऽत विजयी जय मन्मथौ १० दुर्मुख
स्तदनु प्रोक्तो हेमलंबकसंज्ञकः विलंबाख्यो विकारी स्याच्छार्वरी प्लवसंज्ञको ११ शु
भः शुभकृतस्तस्मात् द्वयः शोभनकृत्स्मृतः क्रोधी विश्वावसुज्ञेयो वत्सरोऽहि पराभव
प्लवंगः कीलकाख्योऽथ सौम्या साधारणः ङथः ततो विरोधकृन्नामा परिधावी प्रमादि
तौ आनंदो राक्षसः प्रोक्तो नलः पिंगलसंज्ञकः कालयुक्ताख्यसिद्धार्थी रौद्रो दुर्मति

त्सरः उद्वत्सराप इत्यन्ते इति द्वादशो वत्सर इति अभिधानचिंतामणिः पुनर्गुरुक्रमथ्यमेकराशौ भोगमितिर्भोगप्र
माणमेकवत्सरमेकवर्षप्रमाणं स्यात् तथाहि ७ अथ तत्प्रभामासक्त्येन षष्टिसंवत्सराणां नामान्याह प्रभ

५

अथवंशास्येनगतवत्सरानाहतनवैरिति शाको द्विधास्थाप्यते तयोर्मध्येयः उपरिस्थशाकः सः सप्तभिः ७ गुणए
नेअधस्तनवर्तीयः शाकः सतत्वैर्विंशत्यासन्निहतो गुणितः ततो विंशतिगुणितशाकं षष्ठ्याविभजते उपरि
सप्तघ्नशाके संयोजयेत् इतिश्लोके अस्पष्टमपि ज्ञेयं अन्यथाऽस्य विरोधो भवेत् पश्चात्सत्वत्रिशाकः सहत्वे
त्रिशाकः सहत्वत्रिशाकेणावर्तते यः सत्रिंशदधिकचतुर्दशशतसहितः क्रियते पुनः पश्चात्सोऽत्तयमोगभा
जि १४३० तः पंचविंशत्यधिकषट्शतेनहतः पुनः पश्चात्सतलब्धशाकः तस्माल्लब्धं तल्लब्धं तल्लब्धेनसहत्व
र्ततेयः सततलब्धः सतलब्धश्चासौशाकश्च सतलब्धशाकः कोर्थः सप्तघ्नशाकाऽऽरभक्तायल्लब्धं तत्केवल

नगैः ७ नेत्रैः २ सन्निहतो द्विधाशाकः सत्वत्रिशाको १४३० तयमांश ६२५ भाजितः
गताः सतलब्धशाकोऽभ्रषट् ६० हतोऽवशेषकेसुः प्रभवादिवत्सराः १६ ॥

शाके योज्यते इत्यर्थः पश्चात्सतलब्धशाकोऽभ्रषड्हतः षष्ठ्याक्रियतेऽवशेषके प्रभवादिवत्सरागताः
स्युरित्यर्थः अत्रोदाहरणं यथा शाको १६।३३ द्विस्थानेस्थाप्यः उपरि सप्तभिः गुणिते जाते ११।४ ३१।पश्चा
दधः स्थापितशाकः विंशत्यागुणितः ३२।६६०। तदा एवंजातः पुनः षष्ठ्याविभज्यलब्धे ५ ४४ २० सप्त
घ्नशाके संयोज्यजाते।११ ९ ७५ २०। पश्चात्त्रिंशदधिकचतुर्दशशतेनयुक्तः क्रियते १३४ ५ २ तदाए
वंजाते पश्चात्पंचविंशत्यधिकषट्शतेनभाजितस्ततोलब्धंफलं २१ शेषं २८०।२० लब्धंफलं २१। केवल
शाक।१६ ३३ मध्येयोज्यते तदा १६ ५४ एवंजातो अयं षष्ठ्याहतः शेषं ३४ तत्प्रमाणाश्च तत्त्रिंशत्प्रमिताव।

ज्यो॰
भ॰टी॰
५
5

त्सरागतास्ततः प्लवनाम संवत्सरः पंचत्रिंशत्तमो वर्त्तमानो भवतीति रत्नमालायामिति न सम एव शेषतोपि रत्न
मालायुक्तो वर्तमाने वत्सरस्य भुक्तमासादिकं च भवेदिति स्पष्टं विदां २६ अथोपजात्याऽयनाभ्यां दिवौकसां रात्रि
दिनमानमाह अथेति क्रमेण दक्षिणसौम्यसंज्ञे कीटमृगादिषट्के अयने कोर्थः द्वंद्वे प्रत्येकं संयोजनात् की
टादिषट्के कर्कादिषट्के दक्षिणायनं मृगादिषट्के मकरादिषट्के उत्तरायनं ते उभे कर्त्तृपदे नाकसदां दि
वौकसां तमे दिने रात्रिदिवसे स्फुटे प्रकटे स्तः भवतः किल तत्र दक्षिणायनभारा भास्वदुदयेऽयनांशसहितो

अथाऽयने कीटमृगादिषट्के क्रमेण ते दक्षिणसौम्यसंज्ञे तमो दिने स्तोऽयनभारा
भास्वदुदये स्फुटे नाकसदां भवेतः २७ शाकोऽब्धिशोभो धियुतो ५४५ निहतो हृतो मा
नेर्बाणतर्कैः ६० रयनांशकाः स्मृताः नोक्तं मया चात्र व्यावहारिकत्वतो मनोजगत्क
तेरथेह मन्यते २८ ॥३

योभास्वान् रवितस्मादुदयेऽपाद्दुर्धने कर्कादिदक्षिणायनं देवानां रा
त्रिः मकराद्युत्तरायणं दिनमिति सौमः स्वाम्यस्याः इति सौम्या उत्तरा तस्यां जातं सौम्यमयनमिति २७ अथोपजा
त्याऽयनांशाकमानमाह शाक इति शाकः पञ्चत्र्यब्धियुक्ता रोफगाश्चत्वारः एभिर्युतीकृतो यः शाकः पुनः
खतर्कैः षष्ट्या हृतो यल्लभ्यते अयनांशकाः शेषं तत्कालाश्च स्मृताः अथानन्तरे मया इह मन्मतो ग्रन्थमेना
सौ नं च पुनः जगत्कर्तृः ब्रह्मणो मानेनोक्तं व्यावहारिकत्वतस्तस्य व्यवहारो हि लोके नास्ति २८ ॥ ॥

अथवसंततिलकेनाऽयनफलमाह चौलेपयामेति हीतिनिश्चितं सौम्ये उत्तरायणे ऽस्तमविचौरवौ सति
चौलादिकानामारंभ उपक्रमः स्यादित्यर्थः चौलं मुंडनकर्म उपयामो विवाहः मखो यज्ञः मेखलबंधो मौं
जीबंधः कूपाभिषेकः कूपप्रतिष्ठाम्बुपाभिषेकः द्वंद्वे प्रत्येकं संयोजनत्वात् गृहं गेहं संवसथो ग्राम उ
त्यादयो येषां ते येषां द्वंद्वे इति ग्रामसंवसथः संनिप्रतिपक्षं पतः पत्रं इति अभिधानचिंतामणिः अन्यथा
ति सर्वोक्तव्यतिरेके कोऽर्थः दक्षिणायने ऽर्के सति चौलोपयामादिकानामारंभो न शस्तः प्रशस्तः किंभू

चौलोपयाममखमेखलबंधकूपम्बुपाभिषेकगृहसंवसथादिकानां आरंभ उ
त्तमविचौ त्वयने हि सौम्ये स्यात् न याम्य विशुद्धदयगेहवासः ११ सौम्यायनात्म
क्षिशिरो मधुस्ततो निदाघको ऽपागयनानन्तासक्रमात् वर्षाशरन्मुहिमसंघवा
निति यामिके षड्ऋतवो दिवौकसां २० मानेन कश्चिद् हिमरौ विषोमयोमधौ

नेकविशुद्धदयगेहुक्तं कहस्यात्कृतं ग्रामसति पिउत्तमार्थिवावत्तरकारमध्येऽकृत्वश्क्राचो ऽयशाङ्कग्रमे
दाहृश्यते २१ अथोपजात्या षड्ऋतूनाह सौम्यायनाउत्तरायना क्षिशिरस्ततो मधुर्वसंतस्ततो निदा
घो ग्रीष्मः क्रमेणाऽर्तुः स्यात् अपागयनानन्ताद् दक्षिणायनम्स्यात् क्रमेणा वर्षा ततः शरत् ततो हिम
संघवान् हेमंतऋतुस्यात् इत्येते सर्वोक्ताः षड्ऋतवो दिवौकसां देवानां दिरात्रिके ऽहोरात्रिके कालेस्युः
२० अथोपजात्यास्मन्मतमपाकरोति मानेनेति कश्चिज्ज्ञो हिमरौ विषश्चेद्गस्यमानेन मयोश्चेत्रास्मधानना

ज्यो॰ भ॰ टी॰ ६
6

त्. मधुवसन्त आनन्तं मत्वं येषां ते तान् तु नैवमभाषत अकथयत् नरित्यवधारणे यदा रदनैर्मितैर्द्वात्रिंश
त्प्रमितैर्मासैः साद्धैः पलसहितैः पंचषष्टिप्रमितपलैरधिको मासो भवेत् तत्किं क्रियते अतएव तत्मतमसत् २१ अ
थवमंतं तिलकयाकेषु केषु कर्मसु किं किं मानेग्राह्य तदाह तिथ्यर्थेति अयेरनिशे निरंतरं तिथ्यर्द्धोद्याविलक्रि
यासौ दिवमानं चांद्रमानमेव ग्राह्यं तिथ्यर्द्ध वैवाहिकरणं मुंडनं चौलादिकरग्रहो विवाहः पित्र्यकर्म सर्वं जनकमेधा
याश्रयाणां व्रतमुपनयनं उपवसनं उपवास इत्यादिरेषां तानि तेषां इह येषामविलक्रियासु च पुनर्नो आदिके ग्रा
मासैस्त साद्धै रदनै येराधिको ३२ १६ मितैस्तदा तत्किं यमतो भवेदसत् २१ तिथ्यर्द्धे मुंडन
करग्रह पित्र्यकर्मयात्रास्ततो व्रतमनाद्यैर्विलक्रियासु ग्राह्यं त्वथे रनिशमेदं वमानमेव ना
आदिके भवति चाविलमानमानात् ११ वर्षायनर्तुयुगपूर्वकमेव देवमानादिमानमविवि
लं किल सौरमानात् स्यात्कृच्छ्रसूतकचिकित्सितवासरायेम्भ त्र्याद्यादिके दिविषदोविलसा
त्र्यादिके मानमात्मंमानात्तदा चमानाद्भवति सर्वोऽङ्गतिथिश्राद्धादिकयासु २२ अथ सौरसावनविवेकतामाह
वर्षायते किलेति संभावनायां वर्षादि पूर्वके देवमानादिमाने सकलं सौरमानादेव स्यात् वर्षं वत्सरोऽयनं प्र
तीतं ऋतुः शिशिरादिः युगं सत्ययुगादिकं एतानि पूर्वे यस्मिन् तत्तथा विलु निश्चितं कृच्छ्रादिके दिविषदां ग्रहाणां
मन्वादिकं च मानं सकलं सावनादेव भवेत् भाक्तिः स्पष्टगतिः कृच्छ्रं चान्द्रायणादि यतः त्र्यहं सायं त्र्यहं प्रात
स्त्र्यहमयाचितं त्र्यहं परं च नाश्नीयात् कृच्छ्रं सांतपनं स्मृतं कृच्छ्रं सांतपनादिकमित्यभिधानात् सूतके
जन्ममरणागते चिकित्सितं वैद्यकमेवासरं दिनं इत्याद्यं यस्मिंस्तत् दिविषदामिति बलकसमासः २३ ॥ ॐ ॥

अथोपजातिकयैकवर्षमध्ये चांद्रदिनसंख्यामाह वर्षैकेति तत्रादैवज्ञा वर्षैकमध्ये शशिनश्चंद्रस्य सार्द्धद्विबा
णांशपलैस्त्रिंशद्दलयान्वितद्विपंचाशत्पलैः ५२ ३० युतैर्नवविधैर्नवघटैस्त्रयोणायुतानि हिमांशुसमाप्तिमितानि
एकसप्तत्यधिकशतत्रयप्रमितान्येवंविधानि ३७१ दिनानि आहुः कथयंति २४ अथोपजात्या भदिनसवन
दिनसंख्यामाह भवेति तत्र वर्षैकमध्ये सार्धद्विदलान्वितवाग्निलवैः पलैस्त्रिंशाद्भदलान्वितद्वात्रिंशत्या
दलाधिकत्रिंशत्पलैर्युक्ताभिर्युक्ताभिरेवंविधाभिस्तिथिनाडिकाभिस्तिथिघटीभिः पंचदशप्रमितघटिका

वर्षैकमध्ये शशिनो दिनानि हिमांशुसमाप्ति ३७१ मितानि तत्राः सार्द्धद्विबाणां
शुपलैर्युतैस्तेन वटीत्रयेणोवयुतान्यथाहुः २४ भवासरास्तत्र रसांगरामाः सार्द्धद्वि
दलान्वितवाग्निलवैः पलैर्युताभिस्तिथिनाडिकाभिर्युक्ता विधृता रविमावना
स्युः २४ सौरा नभोगाग्निमिता दिवासराः स्मृता बुधैः सर्वसत्कर्मसु ध्रुवं ॥

भिः युक्ताः रसांगरामसंख्याः षट्षष्ट्यादिकशतत्रयप्रमिताः ३६६ भवासरा नक्षत्रदिनास्युः तेन तत्र वा
सरा विधृता विधृता अल्पत्वेन ऊना हीना एकेन न्यूनीकृता रविमावनवासराः स्युः २५ अथोपजात्या सौ
रदिनसंख्यामाह सौरेति ध्रुवं निश्चितं सर्वेषु कर्मसु समस्तशुभकार्येषु बुधैर्नभोगाग्निमिताः षष्ट्यधि
कशतत्रयप्रमिताः सौराः वासराः सौरदिनाः स्मृताः एकहायने एकवर्षे सौरवत्सरान्तरं यदधिकं स्यात् त
दधिकमेवाब्दवृद्धिकं भवेत् तयाधिककालेन शुभं कार्यं तस्मादित्यर्थः २६ ॥ इति श्री पौर्णमीयगच्छा

ज्यो॰
भ॰टी॰
१

चन्द्राः	नक्षत्र	भावन	सौर॰	०
३७१	३६६	३६५	३६०	दिन
३	२५	२५	।	घटी
५२	३०	६	।	पल
३०	२२	२२	।	प्रतर
।	३०	३०	।	व्यत

हिराजभट्टारकश्रीरंदश्रीमहिमाप्रभसूरीश्वरचरणसरोरुह
चंचरीकायमानभावरत्नविरचितायां कालिदासकृतज्योति
र्विदाभरणस्यसुखबोधिकायां मानाध्यायः प्रथमः १ शिवः
पातनोतु नवः श्रीः श्रितमहिमाप्रभामेतुरैः सर्वत्रास्खलन
तयाप्रबोधयत्प्रभा प्रभातप्रतरतमः कुलेक्षुवादिन्युकानां तदा
पिनचित्रमत्रलोके १ अथद्वितीयाध्यायप्रथमंशालिनीवृत्ता
यस्मोत्रवेदांतरमेकहायनेऽधिकेनदेवाविवहारिकं भवेत् २६ इतिश्रीकविकालि
दासोदितेज्योतिर्विदाभरणे मानाध्यायः १ ॥ तावत्सर्वेषामसौम्यावेलानां पंचा
गेभ्योऽनेककार्यागकाल वत्स्याद्देवोपपत्तिप्रवक्ते लोकानाममेत्रज्ञामेवसंज्ञा १
ह्केनाह तावदिति अथानंतरं तावदादौ पंचांगेभ्यः तिथिवारादिभ्यः सकाशात् युग्मयोगानां कस्त्रिय
मचेंद्रादीनां संज्ञामाहः चतुर्नरूपयति मनुवंसमप्यग्र ज्ञानेवावत्येक त्यायिष्यामि किं कर्ते लोकानाऽमत्रेनेक
कार्यागकालेबहुविधविवाहादिकार्याणामंगानितदवयवभूतानि तेषां कालसमयंप्रवक्ते कथनार्थं कथ
भूतानां युग्मांसमग्राणां पुनः क॰ असौम्यतिअसौम्याः पापाश्चतवेलाः सौम्याश्चते तेषां असौम्यंतिकगात्रयो
उपसर्गेनभूते स्यादप्रपायप्रतीकयोरितिहैमः १ ॥ ॐनमः श्रीशिवाय ॥ ॥ ॥

अथप्रथमंतिथिसंज्ञामाह नंदेति पक्षतेः प्रतिपत्प्रभृतिक्रमेणसर्वास्तिथयोनंदादिपंचसंज्ञाःस्युःश्चा
कारःसमस्तश्चायमर्थः कोर्थः प्रतिपत्षष्ठ्येकादश्योनंदा द्वितीयासप्तमीद्वादश्योभद्राः तृतीयाष्टमीत्रयोदश्यो
जयाः चतुर्थीनवमीचतुर्दश्योरिक्ताः पंचमीदशमीपंचदश्यः पूर्णाइतिनामसदृक्फलाः अथशुक्लपक्षे
नन्दादितिथयोनेष्टमध्योत्तमास्युः कृष्णपक्षेव्यस्ताविपरीतास्युः अथभावार्थः शुक्लपक्षेनंदादिपंचदशप्र
थमाप्रतिपत् द्वितीयातृतीयाचतुर्थीपंचमीनन्दायापंचतिथीनेष्टाएवंद्वितीयापंचतिथीमध्या तृतीयापंच
तिथिउत्तमा [illegible]कृष्णपक्षेआद्यापंचतिथीउत्तमा द्वितीयापंचतिथीमध्या तृतीयापंचतिथीनेष्टाइति द्विर

नंदाभद्राद्यमोऽन्यायांचतिरिक्ताःपूर्णाःसर्वापक्षतेःस्युःक्रमेण शुक्लेयात्यातेष्टमा
ध्योत्तमाःस्युर्व्यस्ताःकृष्णेऽयासितिरिक्ताद्विसौम्याः २ वारेनन्दापूर्णाभेदादीर्ताश्चभेद
विद्याद्जयासैन्यारिक्ता पूर्णागौर्वाणिशावेद्धेप्रविलेपक्रमेस्थेवदोषवत्यास्तिसिद्धा ३

तियुक्तार्थेरिक्ताप्रापास्यद्वित्वाऽन्याःसर्वातिथयःसौम्याःशुभाःस्युःयतःसामान्येनरिक्तादिवर्ज्यप्रायश्चा
स्तशुभकृत्यंकुर्यादित्यर्थः २ अथैतासुएववारसिद्धमाहवारइति हर्वदेवाःदैत्याःहर्वदेवाःशुक्रशिष्याइ
त्यभिधा० तैरधिष्ठिताबंधीपादोयस्यसशुक्रस्तस्यवारेनंदादोषवतीदोषयुक्तापिसिद्धासिद्धिकृदसिकेषु
प्रविलेपसमस्तेशुक्रमेस्वकार्येषुएवमनुनाप्रकारेणविदिबुधवारेभद्राआरेभौमेजया इनस्यार्कस्यसू
ऽपत्यपेनिःशनिःसदृशेनितावतेतेयासासैनिश्चासौरिक्ताश्चसेनिरिक्ताशनिवारेरिक्ता गीर्वाणानांदेवा

ज्यो॰
भ॰टी॰
८

नामीषा इंद्रलस्यवंशोगुरुलस्यवारेपूर्णायतः स्वामित्वयंयोरितिकोषः ६ अथैतावव भौमादिवारेर्नेष्टायाह। सर्वेति कालविद्भिः दैवज्ञैसर्वारम्भेषु सर्वकार्यप्रारम्भेषु वीदायादभाव्यो: दुर्मायामेदायादः शुक्रोभौमःस चभानुश्चतयोर्मंगलेरवौच नन्दातिथियौम्यागारदायमस्पदेयामंतच्चागारेशुक्रेचतद्दातीतिनन्दादाजेया चःमन्दश्च याथ एवंसर्वेयापियोज्य शुक्रिदाशुवौचंद्रेवभद्रास्तेवयेजयायिसेम्युक्रौरिक्ताहेलिसूनोपूर्यहते पूर्णाइति दायादौमतसपिंडौइतिहेमानेकार्थः यिमोथैशुक्रेचेतितत्रैव ७ अथपक्षरंध्रतिथीनाह या

सर्वारंभेष्वमिदायादभाव्याः नंदाशुविंदोश्चभद्राजयाज्ञे रिक्ताधिसेहेलिसूनो।
हिपूर्णाज्ञेयायाम्यागारदाःकालविद्भिः ७ आषाढान्तेपे ११ पक्षरंध्रतिथीस्याद्युग्मा
पास्यामातिथिश्चाद्युग्माः तासांसौम्यानामितेप्रात्यसर्वाःप्रात्तासर्वासत्क्रियासेव ९८

याइति ष्ट्रमाससमसंख्यातिथिः पक्षरंध्रमितिनामस्यात किंकृत्वातासांसमतिथीनांमध्ये आषाढान्तेपे
हेआषाढादिरतांम्यान्तेपद्वितीयादशमांपौतिथीअपास्यत्यक्त्वाच पुनरेवं अयुग्माविषमसंख्यापिअ
मा॰अमावास्यापक्षरंध्रेस्यात अत्रपक्षरंध्रेगामितेचत्वनवमीचप्रात्यविहायसर्वाः सौम्यास्तिथयःसर्वासु
क्रियासेवसर्वकार्येषुप्रशस्ताःशुभाःस्युः अत्रयद्यपिपक्षरंध्रमध्येनवमीनोक्ताकार्येतिविज्ञाग्रन्थान्तरे
प्रोक्ताःपक्षच्छिद्राणीयदाहुः षष्ठ्यष्टमीचतुर्थीचतुर्दशीद्वादशीऊक्तानवमीपक्षच्छिद्राणापाऊर्लभतेने ८

अथककचियोगमाह योगा इति अथो अनंतरं मुनिषांसदाककचीसंज्ञकोयोगःस्यात् कस्मिन्सतिविश्वाभि
नेत्रयोदशसंख्योऽर्कविद्धिर्नेतिथेनद्वारस्यतस्यतिथ्यावारस्तदारस्तस्यचमानयोगेऽइतिआत्मेसति अथमभि
प्रायोयावत्संख्यातिथियावत्संख्याकोवारस्तयोसंख्यामेलनेत्रयोदशस्यात्तदाऽयंयथाद्वादश्यांरवि॰
स्तदाककचः स्यात् एवमेकादश्यांचन्द्रःदशम्यांमंगलानवम्यांबुधः अष्टम्यांगुरुः सप्तम्यांशुक्रः षष्ठ्यां

योगःककचीसंज्ञकोथोतिथेस्तद्वारस्यैतेमानयोगेऽनिषंस्यात् ॥
विश्वाऽभिनेत्राविभिर्गर्हितोयंयानोद्वाहायेषुकार्येषुनूनम् ६
संवर्तःस्यादर्कविज्ञातस्तन्नस्तिष्यांवाऽंरपदस्मूलाश्रितायां

शनिरिति अयंयोगोऽनुनंस्मृतिभिः आज्ञैर्यानोद्वाहयिषुप्रयाणविवाहादिषुकार्येषुगर्हितस्तिरा॰
स्कृतः ६ अथसंवर्ताख्ययोगमाह संवर्तइति यदापदस्मूलाश्रितायांपदस्मूलेपदस्ततिस्तामाश्रिता
यांतिथ्यांप्रतिपत्तिथौअर्कविज्ञातस्तन्नर्केदशम्यांजातोविधुस्तस्यस्तन्नबयःस्यात् वङ्गनयदाःऽ
मुःस्तर्यःसप्तम्यांस्यात् तदासंवर्ताख्ययोगःस्यात् आज्ञैरयंशीघ्रमाविलास्वक्रियास्वयंयोगोव॰

राशि	मे	वृ	मि	क	सिं	कं	तुं	वृं	धं	मं	कुं	मी	इयं
तिथी	१	२	३	४	६	७	८	९	११	१२	१३	१४	स्यास
तिथि चरणः	पंच घटी १५	पंच घटी १५	पंच घटी १५	दश घटी १५	दश घटी १५	दश घटी १५	दश घटी १५	पौर्णा घटी १५	पौर्णा घटी १५	पौर्णा घटी १५	पौर्णा घटी १५	पौर्णा घटी १५	नाते यापद्धि नवरे
•	१	२	३	४	१	२	३	४	१	२	३	४	•

जेनीयोह्देयः ७ अथक्रूराक्रांततिथीगाह्देयाइति अवराशचक्रेसधीमेषाचगुनः पदातेः प्रतिपतःसा
काशाक्रमेणाऽखिलातिथीदेयास्थापयेत् किंकत्वाहर्णांमक्रायातिथिः क्रूराक्रान्ताक्रूरग्रहेराक्रमि
समम्यामंशुपदायंक्रियामशाक्रैयोगोवर्जनीयोविलाख ७ देयामेषात्पदानेवा
शिवक्रेसर्णांमक्राचाविलायाक्रमेणा मासात्हतर्णांति अंशयोगक्रराक्रान्ताःस
र्वकर्मस्वनिष्ठाः ८

तात्पात सासर्वकर्मस्वनिष्ठदादोषदास्यात् चगुनमहत् तिथिवत्सर्णांति
घांघ्रतः पंचमीदशमीपोर्णमासीनांचरणाः स्थाप्याः क्रूरग्रहेयोग्निराक्रमितासोऽनिष्ठाः स्यादित्यर्थः ८॥

अथ शार्दूलविक्रीडितेन दग्धतिथीनाह ध्वांतेति ध्वान्तध्वंसविधिः ध्वान्तध्वंसमन्धकारविनाशं विधत्ते
कुरुत इति विधिः विधत् विधाने धातो रूपं अथ वांधकारविनाशो विधीयतेऽनेनेति विधिरंधकारस्य सा-
विधाता रविः बलाहेति बलाहको मेघस्तस्य रसे श्रागारं गेहं यस्य स मीनस्तस्य आलयो राशिस्तं बलाह-
करसागारस्तकमित्यपि पाठे बलाहकरसे श्रागारं यस्य स मीनस्तत्राऽऽस्याहस्तकोऽशिः श्रेत्यर्थः तमेति श-
मीति चनरसायादोनिवासोऽस्तमिति ह्मोनेकार्थः च गुन वोधवा रविकोदंडं धन्वराशि मेति तदाह

ध्वांतध्वंसविधिर्बलाहकरसागारं ग्रहं चैति वा कोदंडं हरमौलिसंस्थितिकला दग्ध्या
द्वितीया तदा ॥

हरमौलिसंस्थितकला द्वितीयातिथिर्दग्ध्या स्यात् हरमौलौ स्थिता कला इव
कला यस्यां सा द्वितीयातिथिर्दग्ध्येति अनेन विशेषणेन शंभुमूर्द्धस्थितकलाश्रमितचंद्रेणोपलक्षितेति
विशिष्टवाचकानां पदानां हस्थविशेषणासमवधाने विशेषमात्रपरता द्वितीयेति मकेचकेमौतत्पर्णं र्थ-
मित्यादिवत् मीनार्कौ धनुरर्कैं चा द्वितीया दग्ध्येति स्पष्टार्थः एवमनेन प्रकारेण मीनराशितो धनूराशित
एकान्तरराशिगं वरमर्णोत्सूर्ये सति द्वितीयात एकान्तरातिथिर्दग्ध्या ज्ञेया स्पष्टमाह वृषकुंभे च तर्थीमे.

ज्यो॰ भ॰टी॰ १०

10

धनकर्के षष्ठी मिथुनकन्याऽष्टमी सिंहवृश्चिके दशमी तुलामकरे द्वादशीति यदुक्तमारंभसिद्धौ दग्धार्कैणायनन्दमी
ने षष्ठमी ४ ज्ञकर्किणोः ६ देवकन्ये ८ मृगेंद्रालो १० तुलैणौ १२ ह्यादिग्धकतिथिरिति अतः कारणाद्दग्धाति
थि सकलारंभेषु नेष्टप्रदा वांछितदायिनी न भवति १९ शार्दूलविक्रीडितेन प्रतिपदादितिथीनां संज्ञामाह

ज्ञेये कांतरवाधिगेऽवरमणावेकान्तरैवं तिथिर्दग्धाऽतो भवति क्रमेण सकलारं
भेषु नेष्टप्रदा ५ वृद्धिर्मंगलदा बलात्वथ बलालक्ष्मीवती स्याद्यशा मित्राख्या॰
निजनामप्राप्यफलदा नंदा ह्लादो ग्राह्या सौम्याऽनंदप्रदा यशोगुणवती तस्मात्रं॰
योग्राह्या सौम्याख्या तिथितारिमा निगदिताः सत्ताद्यैः पदैः १० ॥ टी॰ ॥

वृद्धिरिति वृद्धयैः पदैः प्रतिपदादितिथितो निजनामप्राप्यफलदा नल्पफलदा इमा संज्ञा निगदिताः कथिताः
प्रतिपदा वृद्धिरिति संज्ञा क्रमादेवं द्वितीयादितिथीनां मंगलदादिसंज्ञा ज्ञेया इति स्पष्टं सुरवत्र पदे प्रदत्ता प्रका
रः प्रतिमोनिभइति हेमः अत्र प्रसंयोगिवर्णो लोपि प्राक् हस्तोमकारो न दीर्घो लघुप्रयत्नत्वात् कंदोत्तरप्रासनोक्तं तेन

श्रीरामजी

१०

अथो वसंततिलकेंद्रवंशाभ्यामष्टाविंशतिनक्षत्राणामीशानाह अथोचेति हत्रेति अथाऽनंतरं भयादस्र
भतोऽश्विनीनक्षत्रतो भयनकान्नक्षत्रस्वामिन एते इति उच्यते अश्विनौ देववैद्यौ द्विवचनात्तौ यं साह्वः १ भय
मः २ कृ० वह्निः ३ रो० कोब्रह्मा ४ मृ० सोमः ५ आ० शंभू रुद्रः ६ पु० अदितिर्दितिर्देवमाता ७ पु० इज्यो गुरुः इज्या स्या
त्सवामेदाने योगे चाचार्यं गुरौ इमानि इति कोशः ८ अ० उरगाः ९ म० पूर्वजाः पितरः १० पू० भगो योनिः ११ उ० फा०
अर्यमा सूर्यभेदः १२ ह० उस्रः कृतस्तूर्यः १३ चि० त्वष्टा विश्वकर्मा १४ स्वा० समीरणाह्वया वायुनामा १५ चित्रा

अथोच्यते दस्रभतो भनायको दस्रो यमो वह्निकसोमशंभवः मघादितीज्योरगास
र्वजाभगोऽर्यमोस्रकत्वाष्ट्रसमीरणाह्वयाः ११ हत्रा स्वरस्राणाद्दस्रकपीदनो मित्रोभ

स्वरस्राणाद्दस्रो हस्तेंद्रे त्वाग्निरिंद्रः कपीटजो ऽग्निः कपीटं जलं तस्माज्जायते निकृत्य न्निर्येऽस्य स इति विग्रहः कपीटयोनि
देमना इत्यभिधा० कपीटं जलं हेमसौधकोशे इमौ द्वावीशौ शाक्रा शीग्री इत्यर्थः विशाखायाः आद्येऽपेऽद्वंद्वायरे
ऽग्निर्देवता अतएवास्या हि द्वैवतसंज्ञा मिश्रसंज्ञा च अतएवोक्तं दैवज्ञवल्लभे सर्वार्द्धे मृडकमेवास्य सकलं ती।
त्वां द्वितीयदले इति १६ अ० मित्रसूर्यभेदाः १७ ज्ये० मरुत्वानिंद्रः मू० यातुरात्तसः यातुशाह्वः पुनर्णैसकः इति वि
श्वः १९ पू० पुष्करं जलं पुष्करं द्वीपतीर्थाहीखगरागौषधांतरेषु तद्योस्येम फले कांडे खड्गफलाग्रे खे जले वैद इतिहेमः

२०।३ विश्वे इति विश्वाख्यास्तयोः दश देवताः सर्वादित्वाज्जसः नन्वत्र संज्ञावाचिनो विश्वशब्दस्य कथं सर्वादित्वं न
असंज्ञायां सर्वादिरिति वचनात् उच्यते छान्दसोयं प्रयोगस्तेन संज्ञायामपि सर्वादित्वं २१ अभि· विधिर्ब्रह्मा २२
स्त्र· विष्णुः केशवः २३ य· वसवोष्टौ यदुक्तं धरो ध्रुवश्च सोमश्च आपश्चैवानलोनिलः प्रत्यूषश्च प्रभासश्च
वसवोष्टौ प्रकीर्तिताः २।२४ वा· प्रचेता वरुणः २५ हृ· अजो विवास्तथात्र प्रसिद्धं हृदयकोशस्थो देवो रु
द्राणामन्यतमो अजपादः २६ उग्राः अहिर्बुध्न्यो रुद्रभेदाः यदाहुः अजपादोऽस्याहिर्बुध्न्यः पिनाकी हर रैवत :

रुद्रानन्ययानुशङ्करं विश्वे विधिर्विष्णुवसुप्रचेतसश्चाव्यंघ्र्यहिर्बुध्न्यविदन्तवेव
गाः १२ ॥

शंभुः शर्वो मृगव्यालः कपाली त्र्यंबको भवः १३ त्येकादश रुद्रनामानि २७ वे· विदन्तवेव इति वि
गतानशादताररदा यस्य स चासौ वेचरश्च पूषेत्यर्थः अयं च यज्ञे नष्टदन्तोऽभवदिति श्रुतिः यतो दक्षा
ध्वरध्वंसने हि रुद्रो देतामहेश्वरेण पातिताः यदाम नुपुराणे ततः क्रोधाभिभूतेन रुद्रेणावेगतश्शं
भुना पूष्णा दन्ताः दशनाः पातिता धरणीतले १ इति द्वादशार्कभेदाः यदाहुः धाता १ अर्यमन् २ मि
त्र ३ वरुण ४ अंशु ५ भग ६ इन्द्र ७ विवस्वत् ८ पूषन् ९ पर्जन्य १० त्वष्टृ ११ विष्णुः १२ ॥ ॥

संज्ञाद्वादशास्सूर्योऽइति प्रयोजनं चैषां तेस्ववतानां मानन्दत्रयमवह्नार इति अत्रवह्निरश्विकश्चसोमश्चरांभश्चै
षांद्वंद्वेऽपते ग्रादितिश्च इज्यश्च उरगश्च इत्वेतानाश्चैषांद्वंद्वेते इमहाष्टवत्वष्टा वसमीरणाह्नयश्चैषांद्वंद्वेऽपते विस्ता
श्चपवमवश्चप्रचेताश्चैषांद्वंद्वेऽपते अजांघ्रिश्च अदिर्बुधन्यश्चविदांतत्वेचवश्चैषांद्वंद्वेचकारः समस्तचया
र्थेऽइति समासादिकं स्वयमूहनीयं १२ अथोपजात्यास्थिरचरसंज्ञाभान्याह सनिर्जरेति अनिशानिरंतरमा
यस्त्वरयः सर्वाचार्याः सनिर्जरज्येष्ठभं निर्जरज्योष्ठोब्रह्मा स्वरज्येष्ठा विरिंचनइतिहेमः तस्यभंरोहिणीतेन

सनिर्जरज्येष्ठभमन्नराज्यं स्थिरंजगुश्चानिशमाद्यसूरयः समारुतं सा
दितिभंगदाग्रजज्योतिः अविष्ठांवयभान्वितंचरम् १३ ॥

सहवर्तमानमन्नराशिकं स्थिरंस्थिरसंज्ञंजगुरुक्तवः रोहिणी उत्तरफाल्गुणी उत्तराषाढा उत्तरभाद्र
पदाइतिभचतुष्कं स्थिरं चपुनराद्यसूरयः समारुतंस्वातिसहितंसादितिभंपुनर्वसुसहितं अविष्ठा
यनिष्ठा अंवयोवरुणास्तस्यभंशतभिषक् आभ्यामन्वितंसहितं गदाग्रजोविष्णुस्तस्यज्योतिर्भंश्रवणा
विशेषकर्मपदंचरंचरसंज्ञंजगुरितिभपंचकंचरं ज्योतिर्दिनाधिपेवक्षोनन्दनेऽन्नेषुकाप्रायोरितिमही

ज्यो॰
भ॰ टी॰
१२

अथोपजात्या मन्दलघ्वनन्तरान्याह मनीषीति मनीषिणः पण्डिताः समित्रपौष्णेन्दुरापौरेवतीयुक्ते नि
र्जरवह्निकीन्द्रभे निर्जराणां देवानां ह्नयागोविश्वकर्मा तस्य भे चित्राइंद्रभं मृगाशिरः हं इत्येकतेतभेकर्म
पदे मन्दसंज्ञके विदुः अवधारयन्ति इत्यर्थः चतुष्कं मन्दसंज्ञं अथान्यानन्तरं पुराणाविग्रहाः पुरातनपाशी ता
हृद्यः इत्याधिकारे दस्रोऽश्विनी अभिजित् हंसी रविर्हस्तभं हस्तः मन्त्रीगुरुर्देवतं यस्य तत् पुष्यः पर्वा ह
द्येतानि भानि लघूनि विदुर्जानन्ति इदं भचतुष्कं लघुपुराणाश्च यत्नशास्त्रयारीतिहमः अभाहमश्शतिहे

मनीषिणो निर्जरवह्निकीडभेसमैत्रपौष्णमन्दसंज्ञकोविदुः दास्राभिजिद्धंसमरे
ज्यदैवतान्यथो लघूनि हपुराणाविग्रहाः १४ सरिद्वराकाद्विकपदभोगिनोभाभ्या
घ्रुतेगोपतिनैकषेभयो तीक्ष्णाह्रयेयान्तकपित्र्यभान्वितं पूर्वात्रयं चोग्रमस्मीति ॥ १४ ॥

मः १४ अथोपजात्यानीतोग्रभान्याह सरिद्वरेति कहयः पण्डिताः सरितां नदीनां मध्ये वरा गंगा तस्याः का
निजल्यानि तेषां इः क्लिन्नः कपदो जटाजूटो यस्य स हरः अभोगी सर्पः अन्तयो भाभ्यामार्द्रा स्नेहाभोऽश्लेषा ए
वं विथे गोः स्वर्गस्य पतिरिंद्रः निकषाया अपत्यं नैकषेयो राक्षसः योर्भे ज्येष्ठा मूल इति कर्मपदं तीक्ष्णाह्रये उश
तिरुक्तं इति इदं भचतुष्कं तीक्ष्णं १ अथ च पुनः कहयोऽन्तको यमः पितरः पूर्वजाः एतयोर्भान्वितं भरणी मघा उ
क्तं सर्वोत्रयं पूर्वफाल्गुनी पूर्वाषाढा पूर्वभाद्रपदेति त्रिकं उग्रसंज्ञमस्मीति इदं भपंचकमुग्रं कतिकष्टाभिर्युक्ती

॥ १५ ॥

१२

अथवंशाख्येनमिश्रमंतेतेषांफलंचाह मृद्विति बुधैः मृदुदृत्ताणिग्रहितेस्मिन्सेंद्रगनाचंद्रक्षेत्रीनत्तत्रंकृतिका
अष्टाविंशति रश्मिनपाद्वयः सर्वाः प्राणीप्रयाइतिस्मवचनात् एवंयत्रचंद्रवाचकशाह्लादप्रेंगनाशाह्य
यीयोत्पद्यतेतत्रनत्त्रमितिज्ञातव्यंवक्ष्यमानधिकारेसर्वत्र तथाश्रुतेहिदैवतंविशाखामिश्रंसंज्ञंप्र
कीर्तितं यद्भमुक्तमिश्रं अथेषांफलमाह मृदापत्तानिसर्वाणिस्थिरादीनिनिजस्वकीयनामतुल्या

हुताशतेहंगतयाश्रुतंबुधैर्हिदैवतंमिश्रमथप्रकीर्तितं निजाभिधानप्रतिमोक्तका
कर्मणांस्मृतानिसर्वाण्यमायनेमृदा १६ ध्रुवंस्थिरंधीरमलोलमुक्तंचरंचले।
लोलमधीरसंज्ञं मैत्रंबुधैर्यत्स्मृदुदारिसौम्यंभीषणंस्मृतंक्रूरतरंतथोग्रं १७ ती
क्ष्णंखरंदारुणभम्भवेल्लघूनिषंचसाधारणमेवमिश्रं भपंचकेवारुणपाशभाग
मृदाऽनिष्टंश्रविष्ठोत्तरावेऽपूर्वम् १८ ॥

त्कार्याणांसाधनीस्मृतानीति १६ अथोपजात्यास्थिरादीनांसंज्ञांतरमाह ॥ ध्रुवमितिबुधैः स्थिरंध्रु
वंधीरंचोक्तंएवंचरंचलंलोलमधीरंचोक्तं मृदुद्वारिसौम्यंचोक्तं तथायत्उग्रंभीषणंक्रूरतरंचस्मृतं १७ ती
क्ष्णातितीक्ष्णंखरंदारुणंचभवेत् साधारणमेवमिश्रंभवेत् अथधनिष्ठादिपंचकमाह श्रविष्ठेत्तराव
ऽपूर्वकंधनिष्ठोत्तरावेऽदारुणभारेवत्यन्तंभपंचकंपंचकयोगइति मृदाऽनिष्टंभवति किलत्ताणांश्रुपंचके

ज्यो वारुणपाशाग्नेयवरुणसंबंधिपाशप्राप्तं १९ अथ पंचके हेयमाह प्रेतमिति ज्ञनइति योषः अस्मिन्पंचके प्रेतं शि
भ. टी. वंयित्वणां समशानेनत्तयेन प्रापयेत् समशानमित्याधारे गौणकर्म अस्पयातोहि कर्मकत्वात् च पुनरस्मिन्नो
१५ कसो गृहस्य गोपनदाच्छादनेनस्यात् एवंदारुतृणौघसंग्रहोनस्यात् एवं यममश्नुतेप्राप्नोतीति यमाशादिक्ष
13 णादिग्गतेयानेप्रयाणेनस्यात् पुनरत्रजानोरज्जुभिः कृत्वासाधनस्यमंचकस्यदं शायनं गम्यमेनविदधीतनः
जयीत अत्रदेवान्दत्तस्याग्निसंस्कारविधानेस्तत्पंतरादवमेयं प्रेतोस्तेनम्नत्नाविशेषचेतिहेमः १९ अथार्यम

प्रेतंनयेत्सिल्वननंनचौकसोनगोपनंदारुतृणौघसंग्रहः यानंयमाशांगथनंनरज्जुभि
र्मंचकस्मिन्वियधीनशायने १९ द्विपालकव्यालयनेजयोगमकृत्यायभानांनवकं
जगुर्बुधाः कामारतूपाननकर्मसाधनेहितंयथायोग्यवमोद्दतोदितेः २० ॥३॥

त्वसंज्ञनवकमाह द्विपेति बुधः द्विपालकं द्विस्वामिकं विशाखा व्यालस्यसर्पस्य भमश्लेषा यनेजयोऽग्निस्ता
स्यभंकृत्तिका उग्रभानिपूर्वात्रयमघाभरण्यः कृत्यादौ रान्नमस्यभंमूलं एषांहेद्रुएषांभानांनवकमयो
ग्यवेसंज्ञंकाम्यरादिकर्मसाधनेहितेहितकारिजगुरुस्तुः कामारत्नडागः कूपस्थाननेत्रंवयेषांकर्माणांते। रामः
षांसाधनेविधानेअत्रानननशाब्दस्यादिसाद्यार्थत्वात् वापीभूमिपुत्रकादीनांग्रहणंतथादितेः एविध्याउदतोव
नतेहितमिति व्यालोडग्नजेसर्पेश्वापदसिंहयोरिति येनेजयोनागभेदेकजभेदेगमारुतेपापौम्नोऽतिव १३

अथतिर्यङ्मनुष्यभान्याह सकाश्येति कोविदाः॥तथा सकाश्यप कश्यपपत्नीकश्यपी अधिकारादत्रादितिः ३
न्द्रः अमरदैत्यःमारुतः अब्धोरविः पशांश्चद्वैपधांश्चदानवनागाश्चनवैश्यजन्येशाश्वनीस्वातिवृद्धाभियानिते:
मद्वयुधं तेइतिसकाश्यपाद्यांडीडदानागानिस्वहानिचित्रास्वारेवत्यनुराधाभानि॥ तिर्यङ्मनुष्वसंज्ञानिविङ्जान
ति अपिचितिशब्दार्थे चकारनवथायेयनक्षत्रलोकक्रियांनोक्तत्वंश्रनोत्तादिकर्मंचविद्धः अतःपाकुदः अतःपा
पाकः विःसुकशारिकादिपक्षी इभोदक्षीगोः प्रतीतः अश्वश्वानननस्त्वयेषांतेतेषांकमंकार्यमिति पाश
सकाश्यपीलक्ष्मरदैत्यमारुतनागपैशाचदानवागानिविडमेहृत्यापि तिर्यङ्मनुष्यान्येतद्रीक्रि
यासनाद्यलवीभगोश्वाननकर्मकोविदाः ११ रमाधवोमाधवजीवधीरमश्राचेतसे
णाकवशाः सवासवाः उदानवावारणायामचामधजातपत्राःस्वतेयाहिताःस्मृताः१२
कः प्रमकोऽत्यपदेवनइतिहेमः काश्यपपत्न्यःकलत्राणिअयोदशायङ्कं भगौलेदितिः१ आदितिः २ कदूः ३
मेतब्राह्मणा ४ भानयोगीश्वरी ५ विनता ६ सविका ७ सुप्रभा ८ स्वहनेत्रा ९ मिथुनादेवी १० कालिंजरी ११ क
नकरेखा १२ कनकप्रभा १३ इति अथवैशास्यैनोर्धमस्त्वेनतत्रप्राणाह रमेतिसिद्धिः सवासवायतिश्चया
प्रतारम १० रमाधवोविसम्प्रवणःउमाधवः शुभः आग्नेयोवोतकः पूष्णः पौरभानिरोहिणीपुनर्वसवः प्रचेताः
वरुणाणस्यैणाकवशाविदस्त्रीपातभिषक्श्रांसांहंडेपतानागडदाननाऊधमस्त्वेसंज्ञास्मृताःश्रोत्राःकि॰

ज्यो॰
भ॰टी॰
२४
१५

भूतापता:हिता:हितकारिणः कस्मैवारणा॰ वाभ्यायाम उक्तियाम अंबाधीइति भाषा वामवं भजापताका।
अतपत्ते च्छत्र एषां हृदे एषामाश्रुतये धारणाय हितादियोगोचतर्थी कविलम्बेत मेणाक इति पाठे इयपा
ठः श्वेतः शाद्वो दमांतत्वादि सर्गपववलोप इति नवक मलं डेम्नविसंज्ञे २२ अथोपेंद्रवज्रयाहधू त्राण्याह
हिदैवेति आर्यो: हिदैवतं विशाखा आदित्यभं पुनर्वसु पुनर्वसूयथा मकोआदित्यो वेति हेमः आभ्याम
युतानि ध्रुवानिभाणि रोहिणी उत्तरात्रयमानि हरहति हरसंज्ञानि जरा: चपुनराधे: आहिरन्त्रापाघनरुद्रा।
आर्द्रा अन्तको भरणी अभंजनो वायु: स्वातिः इन्द्रो ज्येष्ठा अंभः पतिवरुणा स्नश्र शतभिषाक एतानि भानि यं
हिदैवतादित्यभ संयुतानि ध्रुवाणि भान्यव जनश्रेदेति उच्चन्यसंज्ञान्याह प्रांतकेन्द्र
भंजनाम: पतिभानि चाधे: २३ घोराणिभान्य उत्तरा एष मितानि समान संज्ञानि ल
पंति संत: लघुध्रुवादोतजभानि घाश्चसौम्यपाड्यान्त्यभसंयुतानि २४ ॥ ॐ ॥
वज चन्यसंज्ञानि जश्व: आशुक्रोश्यधा: पोष्ण: धाओरी कमलालयेत्यकान्तरकोष २३ अथोपज्ञात्या।
समानभान्याह घोराणीति सतः घोराणि उत्तरा मितानि पंचदशा अमितानिभानि समान संज्ञानि वदंति अ
श्विनी कृत्तिका मृगशिरः पुष्य: स्वातियमघाहस्तामिश्रा विशाखा अनुराधा मूल: श्रवणायानिष्ठा रेवती इति
पंचदशापुन: घाश्वतिवसंत: अत्यभसंयुतानि रेवत्यायुक्तानि लघुनि आश्विन्यभिजिद्धस्तपुष्यभानि ध्रुवानि
रोहिणी उत्तरात्रयमानि अथोत्तजो विलस्लनञ्श्रवणा एषां हृदे एतानि भानि सौम्यसंज्ञानि वदंति २४॥ ॐ ॥

अथोपजात्याऽऽकुलोदयमात्याह मित्रोऽइति विवरणोऽस्वराः पडितवरामित्रोऽहक्षतिकाविशाखेऽग्नोषधीशाश्च द्रोऽहगाशिरः अजजाः पूर्वजाऽमघा विश्वकर्मा चित्रा येषां हे ऽयेषांमंडनभानि किंभूतानां मित्रादीनां भरारन्त सोऽर्योनिरन्तकस्य भांभ्यां पूर्वफाल्गुणीमूलाभ्यां युतानां नयाइज्याः पुष्यः वसवोऽयनिष्ठाउत्तराजयं अश्विनो अश्विनी येषां हे हे ऽषाम् इति कुलदयाख्यानि उशंतिवदन्ति इति वैयोदशाकुलोदयाख्यानि २७ अथोपजा त्योपकुलकुलाकुलमात्याह ककेति वुधाः ककादीनां भानि उपकुलसंज्ञानि आहुः कथयंति कोऽब्रह्मा वे

मित्रोऽथधीशाऽजविश्वकर्मणाम् इन्द्रयंतीज्यवसूत्तराश्विनां भांभ्यांयुतानांभरा
रन्तसोस्तथाकुलोदयाख्यानि विवृताश्वराः २७ ककानुकादित्यकहस्तरस्वजाश्रीहृद्वे
धाऽस्योपकुलानिभानि भवाऽविद्यन्त्याऽलवनेषामित्रज्योतिषैसैंद्राणिकुलाकुलानि २८

त्रितोकोवायुः स्वातिः अंतकोभरणीआदितिः पुनर्वसुः कंजलं पूर्वाषाढः सूरः सूर्योहस्ताऽऽपुषारेवती एषां हे हे ऽषामानि उपकुलसंज्ञानि वदन्ति बुधाः सेंद्राणिज्येष्ठासहितानि भवोरुद्रः आर्द्रा अविपदिति अज दस्तथाचअकारोवाऽसदेवाः स्यादिति तद्दैवतं श्रवणं अविपत्ः अजपादः पूर्वभाद्रपदाख्यालोअक्षावनेषा ञलपतिर्वरुणः शततारकमित्रोऽनुराधा एषां हे हे ऽषांज्योतिषिभानि कुलाकुलानि तन्नामानि आहुः को ब्रह्मणोपान्त्यानिस्वयोमघटेऽन्नोघमेऽलनाकेषीसैंऽवस्सस्वेइतिकोऽमः २९॥ ॥

अथ योगकादीन्याह निरंचेति शुभावनक्षत्रं चरक्षं च तिथिक्रमेण निरंचकं निर्गतेऽंबके यस्मात्तन्नं गतांतं भवे
त् ततो विकनीनिके विगता कनीनिका तारा यस्मात् तत्कारणत्वं भवेत् ततोऽपाङ्गपीडे अपाङ्गे नेत्रप्रान्ते पीडा
यस्य तत्कृशिपिटत्वं भवेत् ततः कलोचके कलेम नोज्ञे अंबके नेत्रे यस्य तत् दिव्यनेत्रं भवेत् चतमस्त्रयार्थः
ततिथिविशेषार्थेन नक्षत्रवितर्केक्रमेण शुभाणाह सुलोचने दिव्यनेत्रेन नतत्वेन षव्वतनोगतत्ववत्तनः आमिला
भमिति नष्टं स्यात् न लभेत् इतीति के इति शाहोत्र विवक्षायां तदयमर्थः गतात्तेभेन षवत्तनाः शामिः स्यात्

निरंचकं भं विकनीनिकं भवेदपांगपीडं च कलोचकं ततः शुभादिह्रेयान्नहितषवक्ष
नः सुलोचनेना ऽमिमिति क्रमेणात् २७ सदाविड्ः क्रूरभद्रकरणानि क्रूरे उपातं गिदि
ने तथायोः शुभेशुकार्यं च परमाणु च प्रच्युरोहरस्याविलकमैराघो २८ ॥ ॐ ॥

विकनीनिके यत्तत आमिः चिपिटभे आमेवार्तादितिने च आमिर्नैति इति नि स्वरूपे सा निषेधे विवक्षा नियमेमत
ष्ट्रीतिह्निमाने कार्थः २७ अथ योगपतामाह सदाइति आयोः क्रूरेषु कार्येषु क्रूरभद्रकरणानि उग्रतीक्ष्णासंज्ञभा
नि तथापातं गिदिने पतेगासमस्तेषु सर्वोऽपत्यं यातेगिः शानि लहिनं विड्ः लक्षयंति चपुनराद्योऽअपराणांउग्र
त्वतिरिक्तानि भानि शुभेषु कार्येषु विड्ः च पुनराविलकमैराघो सममन्तकार्ये समस्तेषु प्रच्युरोरहः उत्तरादिना

सूपश्वत्यमदंवंवर्णायति श्वत्यइति दलश्चायंनयामतेजोयस्मयो॰ यवादलवन्नदमाणावड्डामश्चभावोयस्यसो॰ यवा
दलानांस्रेष्टवस्वनांयामजन्मयस्मात्मात्वयामाश्चत्र्यंगमलांदेहिनामर्थात् यदायानूतनोनिविस्लारयतिकिंलव
णः श्वत्योनेकैःहेषणासन्निपातदोषममवायेनाचितः आमः किंविधानाः र्थानि १ म्यलेति म्यलः समारोपितर
म्यमेश्वघोस्मारंभः इयमोयेषांतानि पदंविधानिस्वकृत्यानिस्वकर्माणितेभ्योजातास्तात् कुरवउदनानसमवृद्दरवसो
पदेविपरति समवूपदेरलानांयामस्थानेयस्मिन्सइति सूर्यांतरन्मासाप्युत्वयुपाश्चत्यः कलिः शीणानामर्थोस्मनो
ति किंभूतानर्थात् म्यलेतिरवंवल किंभूतः श्वत्यः कलिरनेकरूषणाश्चकोपोन्मादिसर्वस्पर्शस्वस्यातिशयोग्रपलं

श्वत्यस्तनोलंगमश्लामनेकैःप्रत्यचितोरूषणासन्निपातैः म्यलेत्यमारंभसत्कृत्यतातानर्थाश्वदत्योदिवरलपामं
ध्मलदोषोदिलमप्यभदेतिदनरश्वत्यकृतेश्वतिश्वत्यः कृतेंद्रवंयातुकरगद्वाणांमतेः गिनांकर्मसस्तोः निशं
स्यात् १॰

भावाकोलरनूपंकरोनिसो॰ पिश्चत्यनूतनयोगेसुभंकरोतिननिंदिकुलाटुश्चगोकिंवक्कामितिश्वत्यनूतनस्यातिश
योग्रपलंकारः निश्चः श्वत्यवल्कलामेदनिदूमानेकार्यः यामरश्मागृहेदेदूत्यानेजन्मश्चभावयोरितितेव २५ श्र
भ्रतेतितिश्चः श्वत्यः श्वत्यकृतेश्चश्वत्यनवेकृतानिकार्याणितेश्चश्मनेराघोदितमपिम्प्रीदहूषणाम्सनमथ्यमर
ममगात्ममशीघ्रदंतिनाशयति श्चनः सश्वत्यः कृते कृतेंद्रवयोगुरूस्तसोतुनिश्चव्यकरगदोविवादोयेस्तेषामंगि
नांदेहिनांकर्मसस्कार्येषुविशेषेनिरंतरमभ्रमत्वणाय सूर्यस्तामर्थान्नाशयस्यात् श्रवूशहमकारांतो॰ नित्रति
नूविम्रमानस्मेश्रूयेकत्रंवल १॰ ॥

ज्यो॰ अथात्र शुभाशुभकरयोगमाह यदेति यदा वेधादिरहिताः ग्रहाः शुभग्रहवर्गोत्तमैर्वर्तन्ते तथा तात्कालिकस्था विषमांशे त्रिभशुक्ला
म॰ टी॰ यां भवाख्या २।२।१२। निर्ध्यांशः सितेऽष्टनिसदिला वारमं त्रिकोणे भौमजीवौ स्थातां तदा त्रिशुभंकराख्यो योगो भवेत् छा
९ या सुतेः सितः सौरिरिति देमः २१ अथास्यैव फलमाह अथेति मतिमिरयं त्रिशुभंकरयोगो हृष्टो विषयोगिनो-
16 त्रिविद्यफलदः शुभाः शुभत्रिगुणफलदायकरूकः कस्मिन्न तिश्रयोर्हृष्णं जवि धनादिकं गोमहिष्यादिकं य

यद्येकस्थाः सितेज्याम्बुलांभ हृष्यामार्गमं त्रिकोणे साशुभग्रहवर्गदायां भवेद्योगास्त्रिशुभंकरः २१ शु
भजीवधनादीनां लाभेन इष्टहृदेनमये चेशुणफलदो योगो हृदाशुभ्रौ गिनामयं २२ आनंदोयम
देहात्मोऽस्मरः श्चप्रजापतिः सौम्यधीतालग्नेन स्मात धनः श्रीवत्ससंज्ञकः २३ कुलिशोमुद्ग
रखङ्गे मिश्रेमाशुषसंज्ञकः स्पोजलवकोम्यातोकालकाणाख्योमिदृयः २४ शुभाख्योमृत
नामानोकमेणाम्रशलाह्वयं गदमातंगरवांसिचराः चरश्रहटकाः २५ अष्टाविंशत्य-
भित्वास्त्रः रमीयोगाः प्रकीर्तिताः स्वनामश्रव्यफलदाः प्रमवार्तं संभवाः २६ ॥

यतः कल्पवृक्षवदेमाख्यो कल्पमन्यधनं भवेत् गोमहिष्यादिके सर्वं त्रुपेः जीवधनेस्मृतमिति १ यथा लाभेनइष्टेप-
लापितेर्वाणिरिता हृनेः स्पयेतांशामेमति २२ अथातः शुभश्रवणकेनाष्टाविंशतिमानं स्पादियोगानाह आनंदेत्या-
दि कलापकंस्तगाम नवांशमेति अश्विनवारनक्षत्रेभ्यो जानरति २६ ४ ॥ ४ ॥

१ अथ भङ्गत्रयेणैतेषामपवादमाह रवाविति सूर्यः आदिभावस्थितो वर्तमानभपर्यन्तं गणयेत् यावत्संख्याकं वर्तमानभं तावत्संख्याकस्थाने यदि दिग्योगो भवेत् एवमोषधीशे चन्द्रेऽपि भान्तगणीषात् अश्वजिमङ्गले॰ द्विभावस्थेषात् त्रपेश्वनवतो दस्तात् गुरौ भैरवतो॰ तुरगधान्तः काव्ये शुक्रे विश्वदेवाऽभिजाधानः असिते शनौ अंशवंजलतस्य शोवरुणाख्यास्तोऽन्तः शनौ भिषकृतः वैतिशिवनक्षत्रमेणस्यैवमेतेषु॰ चशब्दश्चार्थः अस्तग्रहकेऽश्मगेरश्केरीतिव्याप्तिः अर्णास्यत्रुवाः शंवरमिति

रवावादिभावस्थिभागेषधीशे॰ द्विभावस्थजीव दत्तेविषयीति गुरौ भैरवतो वैश्वदेवाश्च काव्ये॰ सि
तेंशवरेशोऽनुत्तमीक्रमात्स्युः २७ इनवन्द्रेऽस्यपि निजदृत्तेनिजदृत्तेनिजदृत्ते क्रमाद्द्वारमारेऽपि भवेत्
भवेदस्यपिस्यचापिस्येकपिस्य शनौ चेन्नवेऽस्यथासिद्धयोगः २८ रामायनमः

देमः अद्विभावस्थजीवबृहद्वोभ्यं गोदश्वयने ततः उत्तकांतरंविलोकनीयमिति २९ अथाः स्वतासिद्धियोगमाह
दवीति इनौ सूरवावेनिजदत्ते स्वकीयभं हस्तः अत्रे चन्द्रे निजदृत्ते मृगशिरः इस्येगुरौनिजदृत्ते ऽपुष्यः आरे भौमे वाऽस्य भ
मश्विनी ज्ञे बुधे मैत्रमनुराधा सितेऽस्य शुक्रेऽस्यपिस्य रेवती शनौ कोऽवस्थानदिस्यरोदिणी क्रमाच्चेद्यदा एवं भवेत्
तदा स्वथासिद्धयोगः स्वतासिद्धियोगो भवेत् चकारः समुच्चयार्थः २८ २८ २८ रा
मायनमः ॥

ज्यो॰ म॰ टी॰ १९ 17

अथोत्पातादियोगचतुष्कमाह द्विदैवेति उक्तांशुस्पष्टग्रहाणां सूर्यादिसप्तग्रहाणां सप्तसु दिनेषु द्विदैवादिभानां विशाखादि
नक्षत्राणां चतुष्के सप्तदा क्रमेण उत्पात १ काल २ काण ३ सौम्याख्याः ४ योगाः निजनामसदृक्फलदाः स्युः को
ऽर्थः रविदिने विशाखा नक्षत्रे उत्पातयोगः अनुराधानक्षत्रे कालः ज्येष्ठानक्षत्रे कालः मूलनक्षत्रे सौम्यः एवं नक्षत्रचतुष्के
एकोवारः स्युश्चत्वारो योगाः चंद्रादिषु स्पष्टकोष्ठाद्यादिषु प्रयाः २४ अथाष्टसंख्यापर्यंतं वैनाशीय वृषभेन नक्षत्रावधिमचंद्रटयो
गमाह पितृशनिभवतीति पुनः यदा खरगौ सूर्ये पितृभं मघादि भरण्यां चंद्रे द्विदैवं नेविशाखा ग्रस्ता जिभो मेर्षशा

द्विदैवादिभानां चतुष्के स्युर्योगाः क्रमात्सप्तस्वंशुस्पष्टग्रहाणां सहोत्पातकालाख्यकाणाख्यसौ
म्यादिनेषु स्वनामसदृक्फलदाः स्युः २४ पितृभं खरगौ द्विदैवं नेन्दौ भरण्यां वसुजीवशताराके विदि
स्त्वमनाग्रन्नांविनेङ्गनभग्न्योतिरन्नोऽनुभार्गवे ५ भवतीन भमं स्युनेनदायमचंद्राख्ययुगाद्भूयोग
सौ जनियोनशयांभुजगृदेशभरस्थापनके सयायव ५१ ॥

तारकमाह विदिशुपेमलंयमनोविस्युस्तटग्रजोमघवान्नेनार्वितोग्रहस्तासिमनुद्दिनेङ्गनभग्रवह्निस्तस्मयोतिः कृ
त्तिकाभार्गवेयुके जोवस्यानडुरोदिणी अंशुजेशनैर्नभेदस्तो भवतिनदा उपेयमचंद्राभियोगाश्चेरिनः कसमैः
जनिजन्मयानंप्रयाणंशयः पाणिः सपर्वांयुजेनदृढः शायांनुजगृहः पाणिग्रहणं पर्शुदेहेपस्युचवुनरभरस्थाप
नकेदेवप्रतिष्ठायामत्रयायनाशायमृत्युवाग्रेदृष्टविसौरकजेवधमिस्मरेरतिदेमः ५२ ॥ १२

अथांऽऽलयोगमाह खेपेति सरूपनेगेनस्यैण वर्ततेतन्नयतेगभेनस्माद्विनत्तयाद्वलैः समाभिर्मि
नेभेस्तति नपालकैरान्नुभिःषोडशाभिश्च मञुभिश्चतुर्दशाभिऊयमैरेकविंशतिभिश्च भाष्ठिभिरष्टाविंश
तिभिश्च चियमैस्त्रिपोविंशतिभिश्च यसमितेहाभ्यांवमितेभेइति ८२। अथैवफलमाह वलइति

सपनंगाभतेवलैर्मिते॰ नवभिर्भवेन्नपालकैः २९ भवेत् मञुभिः ८ ऊयमै २१ रि
भाष्ठि २८ भिस्त्रियमै २९ र्दस्न २ भितेभमटाऽऽलः २४ वलकार्षककोपलाक्रिया
विवुधैराऽऽलकेचगदिता भवतीहनदोषभाक्क्रियाशयनेवा
लजसंग्रहादिका ८२ ॥

वुधैः वलैर्मैनंकर्षकलटी कैजलसुपलस्तागास्वाल्कासारहृपारामादिः उपलः पाषाणः एषांद्वेदे
प्रत्येकंसंयोजनात् एषांक्रियासमारहलखवारवेपनविधिर्दुर्गोशसुस्वागदितातिरस्कृता वपुन
रिहयोगेणायेति जंवालानंकाज्ञायनेतजंवालनेकमलं ॥

मो· शयः पाणिरेवजनकारकमलमित्यर्थस्तस्य संग्रहः इहादृष्टस्य आदिर्ये संसारशायजं वालजं संगृह्णादिका
भ·टी· क्रियादोषभागनभवति जंवालेचक्रलोपकेइतिहेमः ८३ अथविडलमाह विडइति यदिचेत् अ
१८ शुभतोरेवेस्तुभिः किरणैः संकुलं लमंतस्मात् डुनः सूर्यं नवज्ञात् विष्टर्विघ्नतेः स्मित्रिति विधुवतन

विडलोंशुभंदृष्टसंकुलाडुष्टतो
मोचनगामपोषकं विमितेच
दिषगमिद्वंतेभवेदिधुवस्तोति
षचैषत्तनदा ८४॥

हस्तोतिष्ठतस्मिन्वर्तमाने चंद्रनतवेआयारेमतमीभानामोचोभी चूर्णस्यनगामपोषकंसन
भाजितपोषकेनदृष्ट्वेविमितेवाऽथषणिमतेभवेनदाविडलोभवेत् किंविशिष्टोविडलः इष्टन
तइष्टमीप्सितेन्नदतिविनाशयतीतिइष्टतत् ८५ ॥

१८

२१

अथविद्युत्कंपनादियोगानाह तिमिरेति तिमिरारिवेदैः कोशान्वितर्द्दीतैः सूर्यकिरणाल्पमनल्पज्ञा
द्वेर्वर्तमानवह्नितेत्रैः न्मितेपंचशमितेमतिविद्युन्नामयोगोभवेत् एवमग्नैः स्मितभिर्मितेऽकंप
नेभूकंपनयोगोभवेत् २ भमितेः खमितेः स्थलकः अंववेदैः ऽभिर्दशाभिः प्रतिमेसमभ्नेः एनिर्योगएव

तिमिरारिकराः ह्नतर्त्ततोन्तः मितेविद्युद्दौः २ ऽकंपने भवतीभ ८ मिते
वस्थलकोः शनिरेवप्रतिमैववेदाः भिः ४५ अपिकेतुरदोर्भुभिः १९ समेतिथि
भि १५ देंडकउल्मकेचभे खवेदैर्भुभि १९ रविलोचनैः २४ प
रिवेषः ऽलिषोः नलावकेः २५ ४९ ॥

स्यात् ४५ अत्रपश्चात् अद्दौर्भुभिरष्टादशाभिः समेकेतुः तिथ्याभिः पंचदशाभिः समेदंडकः ख
वेदैर्भुभिरेकोनविंशतिभिः ॥

ज्यो॰ समेऽल्पकं प्रतिलोमवैनेष्युतविंशतिभिः समेपरिवेशः प्रतिलोमकैः पंचविंशतिभिः समेऽत्र
भ॰टी॰ लिशोभवति इति सर्वत्र योज्यं च पुनरर्थयुग्मे ८९ द्व्ययमेरिति अर्कयुताद्व्यतो रविनक्षत्रात् दि
१९
19

द्व्ययमे तु ऋतुभिर्मितैर्भैर्नोऽर्क
युता व्यातीपातकौ लभेत्
न स तेषु फलं स कर्मणाम
लमारंभविधाननोजनाः ९०

यमे द्वी विंशतिभिः ऋतुभिः सप्त विंशतिभिश्च क्रमेण व्यातीपातकौ योगौ स्यातां सदाजनप
प्रयोगेषु सत्कर्मणां शुभकार्याणामारंभविधानतो विहितो यमादले निश्चयेन फलं न लभे
त् न सम्भयात् ९० ॥

१९

अथ एणाहेलविक्रीडितेन कालचक्रभ्रममाह हेलीमिति अथेह लोके हेलीहेलीः सूर्यचंद्रयोरथवा मे
स्थिरतत्त्वे युतौ मिश्रीभावस्तति मंगलभे गवान् विवाहादिकार्यविनाशकृत् कालचक्रभ्रमः स्यात्
एवं विभावयेत्‌ रवेरर्थः स्वामी चंद्रः धराभूर्मंगलस्तयोरुग्रभे युतौ पुनरज्ञविदो ब्रुधयोर्मिश्रभे
युतौ पुनर्मृगांकेज्ययोर्ध्रुवद्वयोः द्विपभे युतौ पुनरपि स्यन्तमीशयोः शुक्रचंद्रयोर्मैत्रभे युतौ पुन

हेलीहारेचे युतावथ विभावर्यर्थधाराभुवो ह्युग्रभे ज्ञविदो र्भुवि श्रमभ्रश्च हलिप्रेमर
गांकेज्ययोः मैत्रेपि स्यन्तमीशयोर्निशिविलीशेन्योर्वियो दारुणे लो
लेमंगलभगवान्नित्रिविलभे स्यात्कालचक्रभ्रमः ४८ ॥

निशिविलीपाद्भ्रंद्वयोतिः स्नयोदारुणे भे युतौ पुनर्निविलाभाकांतिर्यस्मिन्नेवं विधे वियो दारुणे दो
लोलेभे स्तनिपथः स्यात् अग्नेधन्वंतरी चंद्रेशा वेज्ञयथ स्वरयोरिति अर्थः स्वामि वैशरितिनिचहेमः नि
पीथिनीइत्यत्र णाकारमध्ये दीर्घः ईकारो गतिर्द्ययतनफस्वरकारः शह्वप्रभेदा ह्वेशणने ४८ ॥

स्रो॰ अथचंडांशुपपातमाह चंडांशमिति चंडांशुनामसूर्येणकुनाडीनाविभाकांतिर्यस्यतत्तस्मादुच्चनस्मात्स
म॰टी॰ र्वनतत्रातप्रदिभादिस्मन्नस्यप्रसिभनोस्थिनीतः क्रमेणागणानयाश्लेतिश्लादेवतामृदेवोविप्रस्तस्य
२॰ शाश्वद्ंक्तेनान्वितेपक्केपावतेभेऽज्ञापारेसममी प्रगेति प्रगाना महीणांराजाहिमाचलस्तज्ञागौरी
20 नङ्मणाईस्यास्तस्यदोर्भ्रंजातस्यचंडांशुपमस्वेतस्यपातोहरणायुपपातः स्यादितिदित्यन्वयः स्पष्टार्थस्व

चंडांशुनविभोदुर्नोहिमसवाविज्ञानुरायाप्रवः पौस्नेघासिभूतः क्रमा
द्गणानेयलादेवतेशान्विते स्यादावत्यगराजनारमणादोश्वडांशु
यस्येतिभेपातोऽनारतनमेवकर्मरूविरंनास्मिन्विधेयंतद्बुधैः ४९

चंसूर्यभास्तर्वभानिस्याप्यतेनचास्येषामवाविज्ञानुरायाप्रवणारेवतीपुसनमेपुविङ्कांक्रियतेपु
नः सूर्यादिभानांपंक्तितोऽयोगस्थिन्यादिसर्वभानिस्याप्यतेयः पंक्तिपुयहर्तमानचेद्दनतत्रपुपरितन
कृतनकृतनविकृनतत्त्वेणाविद्व्यदिस्यानतदानस्मिंभेहस्तुपपातः स्यादित्यर्थः तु येऽस्मिन्नतत्रेऽनारतंसदे

वक्रविरंशुभंकर्मोणाविधेयंतन्नास्मित ४८

२॰ २२

अथवैतालीयेनकेषुकेषुतेविलोकनीयास्तदाह तिथि तिथिवारेभ्योभवाज्जाताः भवारेभ्योन
तत्रवारेभ्योज्जायेतेतज्जाः शुभाशुभाख्ययाः सौम्यक्रूरनामयोगाः आविलेषुविषयेषुदेशेष्वत्रा
त्विलाक्रियाविधौसमस्तकार्यविधानेविलोकनीविनादर्शनाययोग्याः स्युः विषयोपसंयोज्जात
स्तत्रगोचरदेशायोरितिदेमः ५० अथस्वागताहृतेनाह हेल्येति हेल्यधिष्ठितभेस्फुर्याश्रितनत्तत्रं

तिथिवारभवारज्जारज्जाः किलयोगाख्यशुभाख्ययाः विषयेष्वाविलक्रियाविधाव
प्यविलेषत्रविलोकनीविताः ५१ हेल्यधिष्ठितभभेषाभजाः स्युः ह्लागाहोरवशाव
गाकिशोषु येऽविलेषुचाहितायक्रयोगास्तेऽहितायाविषयेष्वाविलेषु ५२ ॥

वभेशभंभानांनदत्त्राणामीशस्यंदत्तरंचंदनदत्त्रंवनाभ्यांजायंतेनज्जायेक्रयोगाः आविलेषु
ह्लागादिशुदेशेषुहितायशुभायस्युः चतुनस्तेक्रयोगाः अपरेशविषयेषु
देशेषुअहितायाऽशुभायस्युः ५३ ॥

ज्यो॰ भ॰ टी॰ २१ अथार्यागद्येनविष्कंभादिसप्तविंशतियोगानाह विष्कंभेत्यादि त्रिभिर्विशेषकेसुगमंनवरं अत्रानंनि

विष्कंभप्रीत्यायुष्मंतःसौभाग्यशोभनावतिगंडश्च सु
कर्माधृतिशूलाख्यगंडावृद्धिध्रुवाभिधाअमीयोगाःक्रम
शः ५२ ध्रुवाव्याघातौहर्षणाववज्रसिद्धयोव्यतीपातः
वरीयान्परिघशिवौसिद्धसाध्यशुभाख्यशुक्लाख्याः
५३ ब्रह्मेंद्रौवैधृत्याख्योयोगाःस्युरित्यसौम्यसौम्यादि
स्वसंज्ञानिभफलमस्त्रोनकर्मसुनतत्वेत्येव ५४ ॥

रेतरमसौम्यसौम्याःक्रूरशुभाअमीयोगाः कर्मसुकार्येषुस्वेनिनिजनामसदृशफलेनत्वेनितिविरक्ता श्रीः २१

अथैतेषामशुभानाह शास्त्रेति षास्त्रविंशतिसमसीयांसमविंशतेर्योगानांमध्येएतेअमीप्रत्यस्ता
योगाः विष्कंभविष्कंभयोर्दश अंकानव भानिसप्तविंशतिः तिथयः पंचदश अंगानिषट् एको
नविंशतिः दश धरापकः अष्टिःसप्तधा एषांहंद्वेएभिर्मिताःव्याघात १३ शूल ९ वैधृति २७

शास्त्रदमीषामेते शुभफलभाजोपिभवंतियोगाः विष्कं १३ क ९ भ २७
तिथ्यः १५ गं ६ कोनविंशति १९ दश १० ध्रु १ तुष्टि १० मिताः ५५
वैधृतिव्यतीपातावाविलोमस्मात्तोवानिष्टौयोगौ एतान्हित्विनिहृषीनेर
परलोकेशुभविलभोगभाक्भवति ५६॥

वज्र १५ निगंड ६ परिघ १९ गंड १० विष्कंभ १ व्यतीपात १७ शुभफलभाजोभवंति
५५ वैधृतिने अविलोमसमस्तोवैधृतव्यतिपातोयोगौ अनिष्टदोदोषकरौस्मात्तो हत्वाप्रि
भवेएतयोर्वैधृतिव्यतियोविरहितः कृतेनाहृषीधर्मीधनसनाप्रमानरेल्लोकेस्वर्गलोकेशुभवि

परितिति परिघस्याङ्गेदलमनिष्टंस्यात् जलिपास्यवत्स्य किंभूतस्याालिफत्तेरादि।

२२ नाविष्कंभेनफातिसंयोगोयस्यसतस्यविष्कंभफत्तस्याघालिसानाशोचटिकाः।

परिघाघट्टेमनिष्टमनिष्टानाद्यःजलिशास्यादियाते शुभकर्म
स्याघाःस्युःतिसोइतिगंडेघडेव ९ गंडेच ५०

नेष्टावष्टनवतिगंडेघट्गंडेचघडेवनेघाःस्युःकेषशुभकर्म्मस्तुः ५०

२२

२५

व्याघातेति एवं व्याघातेन वज्रादिकाः वज्रे श्लेषान्त्यशूले पंच आद्याद्रितिसर्वत्रयोऽन्त्यं ग्रंथे ध्रुव
योगे वज्रे शेषास्त्रिभागे इत्येतेषु गतेषु सत्सु तिदोषहन्त्री निषिद्धास्तु भवतः ५९ अथोपजातम्यां विष्कम्भादिषु
योगेषु कार्गलवक्रस्यास्तमितमाह मितमिति अथासौम्ययोगस्य विष्कम्भव्याघातव्यतीपातान्त्यशूल
परिघगण्डातिगण्डवैधृत्या व्यस्य समरूपकस्यैकेन सहितस्य अस्य मानदलेन प्रमाणास्याहैनमि

व्याघातेन वज्रान्त्य पंचाद्याः शूले सप्त दोषे गण्डे निषेधाः च सुहन्त्रीमती एवं विधा ऊर्ध्व
गता एवैते ध्रुवयोगे चेति सप्त निषेधे ६० मितं सदा मानदलेन कर्तव्यमसौम्ययोग
स्य समरूपकस्य योगो यदि स्याद्विषमस्तदैव मध्यान्त्यापि ६१ पुनस्यमेतत् ५९

तेन मितं यत्रं न तत्रं तत्रं कर्तव्यं कस्य समस्तकस्य स्वस्तेन तत्रं स्यात् यदि चेद्विषमो योगः स्यात्
तदा एवं स्यात् अथ यान्त्यायार्धेवाक विषमाभावे मानितदापि इधुनस्याः एविंशतिनत्र
कस्य समरूपयोगस्य प्रमाणार्धेन मितं यत्रं तत्रं मस्तकं नतं त्वं स्यादित्यन्वयः ५९ ॥

रेखेति विष्णुमित्ताभिस्वयोरश्मित्तभेरेखेस्वपकंखाव्रे रिकंवक्रंस्मात् स्थीरस्मि।

२२ खाभिविंधासतीयवंविधाऽर्धगतापकेरेखा वलयेमौलिभेतोमस्तकनतृत्रानरेचोव

23 श्रोभयेयटकंनतत्रमालाविदध्यास्थापयेत् ९ अथेंद्रवज्रयच्छत्रामार॥ नत्रेकेनिपव।

रेखाभिरेखाधंगतैकरेखाखाव्रे रिकंविष्णुमित्ताभिरस्मित् विडास्तमौलिभ।

तस्तद्रक्ष्णाभयेयटकंस्याद्वलयेविरच्यात् ९ नत्रकेरेखाश्रितयोरिनेंद्रोरेकाग।

लाखोःकदीमियातः कांतीतिकेरेवग्रारागाग्रेरुद्राो मिथोदावक्रणान्वकीलः ९

निश्चयेनग्रागागाग्रेहृद्रेःकंतेंनिकेरेवस्तंदेवत्तगागिरेश्मा निकांतेतिका।

श्रयिशति हमः नत्रचक्रपकरेखास्थितयोरेखायामागतयोरिनेंद्रोःस्तूयी।

वेंद्रयोरेवकदीमियातो नत्रतन्नःपातुएकागलाख्यउन्नः कीदृश्मापका

मिथः परस्परंदीप्तरुणानोः स्फुरदयकीलाइवकीलाज्वालायस्मिन्सः रेतिः २२

अथो यज्ञायाः ॥ पैवृद्धरूपमुरूषस्वरूपत्वादृते यदेकेति कदाकालेपकरेणवास्थितस्तयुष्मवतां यो
रेणवापिष्टितावितं द्वयोर्दर्शनतयोः शुभसंपातस्तेजः संपातस्तस्मादुवंतीतितद्वयोर्जाताश्रुतिभीष्म
भावतिकूरकोन्नघः सदानिंतत्रमंगलमंगसंयाणिग्रहणानाशस्यहेतवः कारणभूताएवंविधा
नराणस्वरूपाश्राणिवचोवराभूमिस्तस्मात्तत्लेपतेनिगच्छंति सागरादेशस्थेनामिमेवलोवराः २

यदेकरेणवास्थितयुष्मवंतयोर्हरगणशुभसंपातभवोतिभीष्मभाः कालेपतंत्यणिवची
वराणलेनराः सदामंगलमंगरेहेतवः ८१ सस्यापुरादीर्घहमंगलेयोवभूवतन्मंगल
माचचार कपालिनोमंगलमप्यहोस्वाकवैकार्गलोत्पत्तनरपातदोषात् ८१

इतिदेमूः ८२ अथाभ्येवदृष्टांतांदर्शयस्याह सत्येतिवः भाग्ज्ञोयशाः शंभुः शरणौरीकमलाल
याश्रतिसोभरिवचनात् पाः शंभुः पुराभूर्वेमन्यापार्वत्यादीर्घहमंगलपाणिग्रहणमंगलमाचु
वास्वकारचक्रत्यवथाशणेहोश्यास्यैर्यनन्मंगलेपार्वत्यापाणिग्रहणमंगलेकार्स्यपदंस्वाकशीर्ष
कपालिनोपिमंगलेवधूवकस्मात् ॥

२५ अथ यं गण्डमाह॥ येषामिति पतनं गच्छतां हर्षेण॥ दियोगानां यदऽवसानेऽनेऽस्थितमस्तं
25 न तत्रेन यनास्मिन्नस्तत्रे हिति श्रये यन्येषामेव स्पष्टं वेरा कथं स्यात् कोहृष्टा

येषां पतेहर्षेणाम्बुलस्याथ्यागंडमनीपातनकवैधृतानां यद्दावसानस्थित
मस्तमस्ते चं वरा कथं तत्र द्विकालभं स्यात् १४

वेरा कालाभाकां तिर्यं स्पतत्कालभं १४

अथैतयोरेव व्याख्यानमाह मरुस्थलीति शिवास्नुपातं खंडाष्टु पायानप्रकार्गलञ्च मरुस्थल्यादीन् नगो
स्लो पर्वतभूमीं वह्द्यति अपोष्वदेशेष्व इमौ नौ खंडाष्टधे कार्गलावहिनाव शुभकरौ न भवेतां ९५

मरुस्थली कच्छ कलिंग वंग देशान्नगेलोच शिवास्नुपातः
प्रकार्गलो दुष्यति नापोष्ठदेशेष्विमौ नावहितौ भवेतां ९५
निरेति काश्मीर खवैरदयोः सौम्य मागधाख्य द्रविडाटिमी छयोः
प्रकार्गलोन्येषु न मंगल प्रजा निपातन गालव देवलावपि ९६

निरेतीति इति गालवदेवलावपि ऋषी आहतुः कथ्यत इतीति किं अस्माद्वेकार्गलः काश्मीरखवैर
योः काश्मीरखराडदेशयोर्मागधद्राविडयोर्मासहितयोर्मंगलप्रजाग्निर्हंतिविनाशयति अन्येष्वदेशेष्व

इतिज्योतिर्विदाभरणस्य टीकायां सुखबोधिकायां द्वितीयोध्यायः समाप्तः २ सदा श्रीमहि
हिम्नाग्रभूणास्तनाम्ना सुभद्रानरत्नाकरः सूरिणासौ महीमंडलेस्याख्यैकस्यनूनं श्रि ।
समाप्तः ।

इतिज्योतिर्विदाभरणेकविकालिदासोदितेयोगोत्पत्त्यध्यायो द्वितीयः २ ॥ व
वालवकौलवतैतिलगरवणिजविष्टयः सप्त नगाद्द्वय इति चराणि ।
तिथिखंडात्मकानि करणानि ।

तस्मात्तमोघ्यैस्संतापराशे: । अथ तृतीयाध्याये प्रथम समायामं सप्तकरणान्याह
ववेति अथ्यानेतरं ततः ववाख्येति यथा द्वेदइति सप्त चराणि चलस्वरूपाणि तिथिखं
डात्मकानि तिथ्यर्द्धस्वरूपकाणि नगर्दः कृ

१८

अथ स्थिरकरणचतुष्कमाह अरुणेति अमायां आमासयेसमीपमसमासंबद्धं तस्मां खंडे आद्यं भसामसंबंध
स्याः सा चतुर्दशी एतेन कृष्णपक्षस्य खंडे अष्टसंचितः तस्याः चतुर्दशाः सकाशात् चरणानि शकुन्या
दीनि करणानि भवंति २ अथान्यदप्यभावकरणानां नयनमाह सितेति सितादेः सितपक्षप्रतिपत्तोपातेति
गतकरणसंचयः शनि कोऽर्थः हि शरणी कृतयानतिथ्यो सतिथ्यः संचयः संगतकरणसंचयः किंविशि

अरुणा एव तु शशाङ्ककलायां मासचाचतुर्दशीतस्याः शाकुनिचतुष्पदनागाकिंस्तुघ्ना
नि भवंति करणानि २ सितादेः करणं च कोयानतिथ्यर्द्धसंचयः सम ० भक्तोऽव
शेषणामितं स्यात्हवनोगतं ३ चराणि विष्टिकरणानि चैव सा भवंति सौम्यादिल
कर्मसिद्धये नेष्टबधीरलाच पापिन्क मणो विविधाना दिषौ चराभवेत् ४॥

ष्टः संचयः ये कः पकेन रहितः पुनः किंविशिष्टः समभाजितः सप्तभिर्हृतोऽवशेषं तेन मितं प्रमितं
करणं चतुर्गतं स्यात् २ अथोपजातेषां फलमाह चराणीति विष्टिं त्यक्त्वा चराणि करणा
नि सौम्येति शुभसमस्तकार्यसिद्धये भवंति तथैव च पुनर्धीराणि स्थिराणि शकुन्यादीनि करणा
नि पैत्रकर्मणो एवं च संबंधिकृत्याय भवंति पुनः स्याविष्टिर्विधानादिविधौ चरा भवेत् ४॥

१२

मो॰भ॰
टी॰
२८

28

अथसाकाविशिष्टत्तउत्पत्तिमाह भद्रेति भद्राश्वेममरास्तरेनाग्निसंग्रामेसंग्रामेभद्राश्वा
विग्रहस्थाच्छेमुमारीरावद्भुवसन्ताता किंलक्षणा वामीवदनावामीरासभीतद्वद्वदनेमु
खेयस्याः सायतः वामीशृगाल्याकन्भीरासभीवडवास्तेवेतिदेमः पुनः किंलांगूलि
नीपुच्छयुक्तापुनकिंसमशाखाः कराः यस्याः सासमशाखायापंचशाखाः कराः समाः।

भद्राश्वासंग्रामेशाविग्रहस्थाद्भुवचा
मीवदनामरासनम लांगूलिनी।
समशाखात्रिपद्धतीवराटकाद्दगवा।
नचोषकस्वना ५ ॥ ॥ ॥

तिदेमः त्रयः पादाश्चरणाविद्यन्तेऽस्याः इतित्रियद्धतीवराटकाकपर्दकदृष्टेपोयस्याः सा
वराटकादृगा पुनः शृणोतिविडः ऊत्सितोचोषोचोषकः ऊत्सितकोस्वनहृत्स्वतः
शाहोयस्याः सावनकोस्येविद्युत्स्वियचोषइतिदेमः ऊत्सितार्थेकप्रत्ययः ५

ज्जालेति तदा सा भङ्गा वात्याइव वातानां समूहो वात्यानहइ इति दीर्घविग्रहाः स्त्यायन्ति शरीराः भूत किंभूता
अमरद्विषां दैत्यानां जालेम समूहे प्रविष्टा पुनः किं· ऋणपांशुकानि शवचस्त्राणि एवं वराणि यस्याः सा ऋ
णपांशुकांवरा अनीवे ऋणपंशवः इति दैमः अथवा ऋणपांशुकाश वस्त्राणि अवेरा गगने· मरान्द्विष
न्तीति तेषामेव रामरपस्त्यायोज्जा पुनः किं अग्रजाः पितरस्तेषां काननं वनं श्मशानं तस्मिन्रेण्या रेतेन गच्छ

ज्जाले प्रविष्टा ऋणपांशुकांबरामरद्विषामग्रजकानने तदा प्रेतेन गाधूमविभावलो
ह्वतावात्येव साभूदतिदीर्घविग्रहा ९ तस्यास्तदा वानरशीरसराशयः कलिंदजासोदर
यामपहति अवापसाकार्णिपदकपर्दिनो वतापप्रयानेदवनोमरुद्यया १ ॥

नीति प्रेतेन गाशवदाहेन पुनर्धूमविभाप्रमसहपी पुनर्वलोइनाशोर्धोत्कटाश्मशानं करवीरस्था
नपितृप्रेतानां हृदवनमिति दैमः प्रेतः परेतश्च मृते भूतविशेषे इति ९ तस्येति तदा मरारयो दैत्यास्तस्या
विष्टेः सकाशात्कलिंदजासोदरधामपहतिं मानाशीजगमुः कलिंदजा यमुना तस्याः सोदरो यमस्तस्य धा
माशृहाणापहतिः पंक्तिस्तापहतिः पाथिपंक्तौ चेति दैमः ॥

स्तो॰ भ अथ सा भट्टारकपादैर्नेईशस्य करणीपदमवापयाम्यः किंभूतस्य कपः आनंदवतः परमसत्वस्व
टी॰ रूपस्य किंलक्षणा सा वस्या उपायाग्निशिखाप्रगुनः किं सा मम कृता वा भूतो रयो वेग इव वेगो यस्याः
४ सा मम कृतइया १ अथास्या सकृतनिषेधमाह विधेयेति ज्ञातुं ईशान यतः प्राप्नो वरीय पाशो
27 त्वरा सा विष्टिः फलमभिमतयाति किंभूता सा मम त्रि अग्नेवंकैः शिखाज्वालानलस्या ग्रयंत

विधेयमेवाग्निशिखाप्रनालकाफलेन साक्षो
त्वरातिमंगले नैवेरतः स्वात्माहितोपल
ब्धिभिस्त्वराश्रितेस्वाश्रितकर्मसिद्धिजे ८

इतनालकेयस्या सा किंभूत फलेस्वाश्रितः स्वया विष्टाश्रितेविहितंकर्मनस्य सिद्धिस्तस्या
ज्ञाते भद्रायाकृतकार्यं निष्पत्तिर्जाते अतो हेतोर्नैवेस्त्वराश्रिता विष्टिवेला प्राप्नेमंगलस्व
द्वारादिकेन विधेयेनकर्तव्यं किंभूतैर्नैवैः स्वात्मेनिस्वात्मनेमिजजीवायहितारहितका
रिणी उपलब्धिवुद्धिः प्राप्तिर्ज्ञानंवायेषां नैतैरितिः उपलब्धिभवेज्ञानेतथाप्राप्ति मनीष

८ २०

अथ विष्टिभोगप्रकालमाह पक्षेश्मि बलेदष्टक्रे पले निगमैर्वेदैष्टत्रभिश्चपुनर्भवैरुद्रैरेकादशाभि
मितायास्तिथेश्चतथांप्रकादश्यपाडन्तेदलेशान्तेशिवाद्रवमीनिशामकाभद्रास्यात् चपुनरेवपं
चदश्याःपूर्णिकामायाश्चपुनर्विषयस्मृतासेर्पणाभिनावासोग्रासममता निशिश्रविषम् मिता: ति
थिस्तस्याःअष्टम्याःप्राग्धकेप्रथमेदलेशाभवास्यात् चपुनःशितिकृष्णाभाकोनिर्येस्मिमस्ततस्मिन्
श्रिममेकृष्णपक्षेयशेनितायापक्षेनरहिताया:पूर्वैकचन्दथ्यांदितिथेस्तनीयायादशम्याडन्तेदे ।

पक्षेबलदेशाभवैवमन्तरेतिथेर्मितायानिगमेर्भवैर्दले स्यात्पंचदश्यापांविषम्नमभृत ति
मातिथेर्यशेनितायाशितिमेचमायके ९ नेष्टामदाशेषविनाडिकावर्वैकेश्याश्रष्ठ ।
चतीत्रयंजगुः नस्यावरामस्यपराहेगानिथेर्यानामस्तेनानिशिवादिगापरे ९

लेपुनस्त्वदश्याःसप्तम्याःप्रथमेदलेसाभद्रास्यात् ९ नेष्टति:मदाबुधा:क्रियाविधौनस्याभद्रायाश्र
शेषा:सप्तम्याच्चटीरिष्टा:श्रेष्टानजगुर्नोचुःबुधास्यस्या:पुच्छेचटीत्रयंवरंजगुः ९ अतेकेषांचित्मतमा
ह अपरे:संतो: मेयस्माराभद्रातिथेरयराहगाडत्तंदलास्थिता:मितामकिंदिनेवरांश्रेष्टांजगुः पुन
र्याभद्रातिथेरादिगापूर्वदलास्थिताःमितांनिशिरात्रौवरांजगुः ९

मो॰भ
टी॰
२८
28

अथास्याङ्गेष्ववक्रतामाह भैरिति सिते शुक्लपक्षे चतुर्थ्यां भैः सप्तविंशतिभिर्मिता भ्यो घटीभ्यः सकाशात् दस्याभिर्म्यां विशेष परेचटीत्रयं लूनलतास्यात् क्रमतः एवमष्टम्यां पंचभिर्मि। ताभ्यो घटीभ्यः प्रकारदश्यां दस्रक्रमिर्द्वादशाभिर्मिता पूर्णिमायां नवैर्विंशतिभिर्मिता चतु नरसिते कृष्णपक्षे क्रमतो वैपरीत्येन चलनेनाऽपि ततीयायां विंशतिभिर्मिता दशम्यां पंच।

भैः पंचभिर्दस्रक्रमि २०।५ ।१२ नवैः २०
स्यादस्याश्चघटीभ्यः क्रमतो मिताभ्यः घटी
त्रयं लूनलतापरं च सितेऽसिते वा क्रमतोपि भै
भ्यः ११ ॥

भिर्मिता चतुर्दश्यां सप्तविंशतिभिर्मिता भ्यो घटीभ्यो परं घटीत्रयं लूनलतास्यात् भी
मातर्ऽशान भवामे मीमभ मैौ इति देमः लूनलताशाड्गे ऽस्मिं ग्रंथे बहुस्थाने पुच्छवाच
कोऽत्र पुष्पते महाकवि प्रोक्तता समाणं ११

अथास्यादेर्विभागमाह ॥ निजेनेति अस्याः षडंशाज्ज्ञायते इति षडंशाज्जानस्या महत्याया निजः स्वकीयः
शरीरापेक्षया षडंशाः षष्ठो भागः पंचचत्वारिंशल्लपनवदनस्यान एवं त्रिंशल्लवहिंशनमो भागप
कायटीगलः कंठः अंशान्तनी यो भागो दशायटी अंशो हृदयं अंगभागः षष्ठो भागः पंचयद्यो नाभिः
मार्गणाभागकः पंचमो भागः षड्चत्वरः कटिः अंशो विमितक्रुशो लांगलललनापुच्छललनेति ॥ २ ॥ अ

निजः षडंशो लपनं गलः स्यात् त्रिंशांशवक्षोंऽशहरोंऽगभागः नाभिः कटिर्मार्गणभाग
केऽस्याः शेषं च लांगूलललनेऽशज्ञायाः ॥ २ ॥ मयेोदितो वर्ण्यविभाग एष त्रिंशांशुटीप्रल
मितो हि मत्तो मयोपवैर्युक्तियुतो न मद्रिमान्यो निरुक्तोऽप्यमतः मदाख्याः ॥ ३ ॥

एवमूनाधिकमद्राणां भागविवेकमाह मयेति हीनियुक्तार्थे त्रिंशोङ्गुरीत्वल्पमितिर्भद्रायां समं
मदामयाः स्यामद्राया एष वर्ण्यो विभागः शरीरविभाग उदितः कथितः अतः कारणात् यद्य ररन
मद्रिविबुधैरस्याः सोऽयं विभागो मान्योऽग्राह्यः सः कः योयुक्तियुतो नियुक्तः कथितः कोऽर्थः यदा
भद्राम्नाधिकास्यान्तरा भागोपि तस्य दशोभवेत ॥ २ ॥

ज्यो॰भ टी॰ २४ अथभङ्गविभागफलमाह विलीति अनिशंनिरंतरं विष्टलेपनेम्बवेः ध्वः कार्येवि
लीयते विनाशमुपैति तस्मात्तदनंतरं गलेकटे लयोस्त्वभवेत् उरसि सदिशर्थस्य
पदार्थस्य निमीलने हानिर्भवेत् नाभौकालि: क्षोणः अंशरणात्कटिस्थलेयियोग

विलीयते:धीलयनेलयोगलेनस्मादुर
स्यर्थनिमीलनेकलिः नाभौपियोवेवि
लयःकटिस्थलेलग्नेचविष्टेविजयो:नि
शाभवेत् २४ ॥

[illegible]
उर्विलीयोनाम: लग्नेषष्ठेविजयोभवेत् च पुनर्ध्वः विलीयतेकृतविश्रयोगः ला
यश्चेतिलयवाचकः उक्तंचलग्नस्तवे लीयतेविलयेयत्रकल्पविरमेत्रसादयस्तेषामी २४

अथ विशेषः स्थितिनिर्वर्तनमाह रसेति ननु निश्चितं निमिषीं नराशिः कार्मुकोऽथ नृः अंगनाकन्याय
टस्तुलापयोर्द्वन्द्वे पञ्चस्थितेराज्ञ निचेद्वेत्सनिविष्टी रसातलस्थापाताल स्थिता भवेत्‌ द्विरेफोऽली
वृश्चिकः गोऽवृषः द्वन्द्वं मिथुनं नन्वाप्युयः सिंहपयोर्द्वन्द्वे [illegible] पतानुराशीन वृगः ग्रामस्तस्मि
न राज्ञ निपतत्स्थाणि भातर्विद्वविशिष्टेर्द्धे मिगा भवेत्‌ ।५ अथ वासिगत्यभिमुखमाह ।मायेति मन्व
श्वन्तदशाश्रहिरहवगः सप्ततिथिः पंचदशा उदकान्तसप्तदसन्नाः दिग्वाशंस्वरएकादशा उ एवं युग्मो
रसातलस्थातिमिकार्मुकांगनाचतुष्टस्थिते राज्ञनिम्नमिगा भवेत्‌ द्विरेफगोऽईद्वन्द्वनाल्वापु
यान्तु वो विशिष्टि दिविस्थानन्तशोषराशिगो ।५ मायातिमन्व ।४ स्व ८ रा० तिथु ।५ दन्वाध
न्त्रदिगी १० स्वरो ११ पश्चेयश्वमितासतिथिषु तिसा ऽभिमुखो यथेयमैंद्यानननाद्याभ्य इति क्र
मेस्यात्‌ १६
त्रिस्त्रियः पञ्चोर्द्वन्द्वेपभिः संमितास्त्रसमितास्तिथिषु सा विष्णुपैंद्यानननाद्याभ्यः
सर्वत्रसमुखेद्याभ्य इति यथाक्रमं याति गच्छतीति यथा चतुर्दशपञ्चपंचपोऽपूर्वाभिमुखो वेयष्टम्या मग्निदिश
स्त्रीसप्तम्यां दक्षिणाभिमुखो सप्तमी मायां नैऋत्याभिमुखो चतुर्थ्यां पश्चिमाभिमुखो दशम्यां वायव्या
भिमुखो एकादश्यां उत्तराभिमुखो ऽल्ततीयायामी शानाभिमुखो इति इयं विशिष्टिरभिमुखो ऽनिशास्ता

ज्यो. भ.
टी.
१०
30

ग्रथविशेषतमाह वार्वीइतिऋषिभिः क्रमेणाक्रान्तेषु कार्येषु ग्रहसमोयेषांते तेषां पुंसां भीतिं विदधभंयकाधि
भद्रानं नेविष्टिम्नत्वेनिकृन्तं प्रोक्तं कास्तुवारादिदिन्तुवाजेलंवीतिहोत्रोग्निः स्वयंनेपक्षाहं द्वेयेतानूया
तीतिपतनूयाहं द्वेप्रत्येकं संयोजनात् जलयोवरुणाः अग्निषोमिदेवः स्वयोधनपतिः यातुधानोरा।
क्षसः कृत्तिमभैवावारंयस्य सन्ततयेवरोरुद्रः प्रेतयोयमः कोवायुइंद्रः स्वरपतिः एषांद्वंद्वेएकषांदि।
तस्यक्षयेस्तचतुर्थ्यांयष्टिमायांभद्रानं नेएवमक्षम्यांमानेयाएकादश्यामष्टम्यांपूर्णिमायां
वावीतिहोत्रम्वययातुधानकृन्तवरप्रेतयकेन्द्रदिन भद्रानं नेभीतिं वदधति कं म कृत्यो
यतानामष्टिभिः क्रमेण ७ न्नयायुद्देभ्यामि युभिः शिवैरिनेमितंरवौयामदलंवरं।
विडः विधोभवां १ के ५ रहिभि ८ दिने १५ विते १२ द्वाभ्यां २ समुद्रं स्वरघासदर्शिनः १८
नैरुत्योल्ताीयायामेघान्योसमस्यादक्षिणस्यांदशम्यांवायव्यांचतुर्दश्योस्वैसायम्यांतरेत।
यावत्ससाद्यादिशः तावत्सवाद्यामितेहरेभेभ्रमनुखेयथाचतुर्थ्यांपश्चिमायांचतुर्थेभ्रदरेएवंस
वेमपीतिदृश्यते ७ ग्रथयामाङ्गमाह न्नयेति स्वरघासदर्शिनः स्वरघासहताः रवौवारेदमयै
केनदेभ्यांद्वाभ्यांइषुभिः शिवैरेकादशाभिर्वितेद्वादशाभिर्मितेयामदलमङ्गवारंजेवरंविडः ग्र
वथारयंतिएवंविधोवद्रेभवेकेनांकेनेवभिरहिभिर्वस्राभिदिनेपंचदशाभिर्वितेद्वादशाभिर्द्वौ।

[illegible] २

गच्छे श्रीमद्धिमाद्रभात्यब्दगुरोः श्रीयोगिनीयाभिधेयविज्ञः हरिवंश्यमांडनसुतो योभावरत्ना
ढ्यः वाक्कांडलिमस्महत्वः संकृतवान् श्रीपतनेच्छेदेव्याकरणादिभिधास्मरणतो लंकारगुप्ता-
भिमां १ अथचतुर्थोऽध्यायः तत्रप्रथममुपज्ञातिमाह सुयोगेति सुयोगवती शुभयोगयुक्ता
पितिथिर्मंगलसिद्धिहेतुःश्री उद्वाहादिकार्यनिष्पत्तिविनाशिनी भवेत् किंविशिष्टा तिथिराश्रितपर्व
कालाऽयुक्तादिपर्ववेलायुक्ता अतः कारणादहं पर्वाणि वक्ष्ये ब्रवीमि किमर्थं विपर्वदोषात् वि-

सुयोगवत्याश्रितपर्वकालातिथिर्भवेन्मंगलसिद्धिहेतुः पर्वाण्यतो मंगलसिद्धये
हं तत्कृद्ध्ये वक्ष्ये विपर्वदोषात् १ कुहूसिनीवाल्यथ रोहिणी विभावदर्शोनितेदर्शि
तमंडलेक्रमात् सोमेनमत्याक्रचपूर्णिमासप्याराकारजन्याम्मदितेविधाविह २॥

गातुपर्वदोषात् मंगलसिद्धये विवाहादिकार्यनिष्पत्तेः किंभूतायेतस्यास्तिथ्यः शुद्धियस्यां सा
तत्काद्धि त्तस्यै १ अथपर्वाण्याह कुहूरिति क्रमादनुक्रमेण अदर्शितेऽदृष्टमंगलेदर्शितमंड-
लेरोहिणीविभौचंद्रमति कुहूः सिनीवाली हे अपि अमावास्ये स्तः भवतः यदुक्तं हेमचंद्रपादैसा
नष्टेंदुःसासिनीवालीइति अथोचपुनरिह विधौचंद्रे अङ्किदिवसे उदितेरजन्याम्मदितेचमति· अ-
नमते राकाहे अपि पूर्णिमे स्तः यदुक्तं कलाहीनेसानुमतिः राकापूर्णेनिशाकरे २॥ ॐ ॥

ज्यो

भ टी

31

ग्रथवेणास्येन ग्रहणमाह ग्रहेति। किंलेति संभावनायां अत्ररविसंज्ञयोः अत्रावश्रविश
ग्रत्ररीतयोः सत्तायययोस्तानयोर्मेत्राद्विपुसंज्ञयोः पुनः स्वरिष्फयोर्धनव्यययोर्मिथः प
रस्परं ग्रहस्थयोः राशिस्थितयोः राहुतमारयोर्विधोः राहुचंद्रयोः सतोः सदैव ग्रहणपर्व
संभवो ग्रहणपर्वसंभवो भवेत् पुनः किंविशिष्टयो राहुचंद्रयोरेकराश्यपरेकोणा।
स्थितयोस्तोतयोः सतोस्तदापि ग्रहणं स्यात्। पुनः किं राहुचंद्रयोः समसमसप्तमस्थयोः क

ग्रहस्थयोरत्ररिसंज्ञयोर्मिथः स्वरिःफयो राहुतमारयोर्विधो किलैकराश्योः स
मसमसप्तमस्थयोर्भवेत्सदैवं ग्रहपर्वसंभवः ३ अमावमाने दिवसे रजन्यामंतो य
दिस्यान्मितपंचदण्डाः तदोपरागं गणितात्र गम्यं स्यात् शुभे कर्मणि नापि साध्यं ४

भयतः सप्तमराशिस्थितयोः सतोस्तदाप्यर्यं स्यात् ३ अथोपजात्या ग्रहणकालमाह
अमेति। यदि चेत् दिवसेऽमावमाने अमावास्यान्तः स्यात् एवं रजन्यां मितपंचदण्डाः
शुक्लप्रतिपदायाश्चेतः स्यात् तदा गणितात् गणितमार्गेणोपरागं ग्रहणं स्यात्। किं
लक्षणमुपरागं शुभेकर्मणः रम्यं नितं अतएव पुनः शुभकर्माणि देवाज्ञाते साध्यं शांति
ककर्मकर्तव्यं अथवाऽत्र निमित्तार्थे सप्तमी शुभनिमित्ते तत्र दवसरे साध्यं दानं देयमिति ४ ३२

ग्रघोपेंद्रवत्रयापनह्नंतंभकियत्पर्यंतंनेहेयंतत्राह यदस्मिति यावदितिवीकसोदेवानोया
मवतन्नष्टयमामसषद्रं ग्रंसु॰ ग्रंसुःसूर्यःदोषायारात्रेरेस्मिरेस्मिंह्लयोःपर्वसंस्थग्रहणावे
लागतेयद्धेवत्तंस्यात् तावत्कालपर्यंतमेवतन्नवत्ततमहेयोयंनदिस्यात् केषुणाय १।
ग्रायाह्नतत्सग्रहः पणिग्रहणेनराषाति अखिलानिमंगलानितेषु ५ ग्रघोपजातस्य

यदंसुदोषस्य पर्वसंस्थंभमेवयावन्नदितावदर्द्र दिवोकसोयामवतुष्टपंसाके
यग्रहाऽऽस्याःखिलमंगलेषु ५ कृत्स्नेविपादेशाकलेखिलेलोकमाद्रवीडोग्रह
णेसकार्यं कार्यंनगेः २ पंचभि ५ र्गणैव वघ्रगमेश्रपासेव मितान्यहानि ६ ॥

मूनाधिकग्रहणेहेयदिनविवेकतामाह कृत्स्नेइति रवीडोः कृत्स्नेसंपूर्णेग्रहणेविधुपे
नेगेः सप्तभिर्मितान्यहानिदिनान्यपास्यविहायसकार्यं सुभकृत्यंकार्यंकर्तव्यम् एवं
क्रमात् विपादेविगतः पादश्चतुर्थांशोयस्मिन् पादत्रयेग्रहणेपंचदिनानिशाकले ऽ
र्द्धेग्रहणेचतुर्दिनानि ग्रंखिलेल्पकणादमितेग्रहणेत्रिदिनानीतिस्पष्टं ६ ॥ ९

ज्यो अथक्रूराक्रांतमसमाह भुक्तमिति तद्भोत्रमितिपुनमं ग्रहैर्मंगलके विवाहादौ तदात्र

भ टी क्तं भुक्तेयं किंविशिष्टं भं असाधुनाक्रूरेण दिवाकरसाग्रहेण भुक्तं गतनाकाले अथ

३२ वाभुनवर्तमानकाले अथवाभोग्यं समीपागामिकाले अथवाविद्वं पंचसमश

३२ लाकायेन अथवाऽग्रस्थं संग्रामास्थितं अथवा खर्पांच्ययोर्ग्रहयोर्भेदितं तन्मंगले

भुक्तं भुक्ते भोग्यमसाधुनाभं दिवाकसा विद्धमथाग्रहस्थं खपांच्ययोर्भेदित
मंगले वा ज्ञेयं तदुत्पातगतं ग्रहैः ७ तदोचितं मंगलके तदहत्यदेद्भुजाक्रम
पुनर्भुवंतक्रि आमासषट्कं ग्रहयोगतेन नखहरणाके विद्धशंसयह्द ८ ॥

अथवा॰ तदुतेषां प्रसिद्धानां दिग्भौमातरिक्षाणां मध्यादन्तरलक्षमध्यानलस्तेनहतं यदुक्तं
क्रूरैर्नक्षत्रं क्रूराक्रांतं यमङ्गलक्रूराक्रांतं क्रूरविद्धं च तेभ्योबीमध्यादिग्भौमान्तरिक्षैः त्वहतं
हतक्रूरखलनात्सुतं च तदाकृत्यादग्राक्रमतमसे ऐंद्रजभेन भुवंतकि अथ केचिदाचार्यो आ
मासषट्कं ग्रहयोगात्प्रहवयोगनक्षत्रं तत्सहमेवप्रांतेसत्तहवर्णं दोषगणोदोषसहितनश्यंतिवा ३२

अथतारकाणांतारकसंख्यामाह इन्देति मयोदितेति युग्मे मयानामस्य भतोऽश्विनीरक्षा
क्रमेण इन्दताग्नानादिसंख्याकाः इमेतारकतारकाउदिताः कथिता तारकाणांनक्षत्राणांता
रकाः ताराः तारकतारकाः किंविता स्वकर्मगाः निजकार्यानुगताः स्पष्टमाह अश्विभ ३ कृ
६ रो ५ मृ ३ आ १ पु ४ पु ३ अ ५ म ५ पू २ उ २ ह ५ चि १ स्वा १ वि ४ अ ५ ज्ये ३ मू ११ पू ४ उ ३ अ
३ ध ४ श १०० पू २ उ २ रे ३२ इति अथ भयुप १ फ्रव २ सायकाना ३ इह अहंतथानेन प्रका
इन्दताग्नाना ३ ग्रो ३ गा ६ पारा ५ ग्रि ३ भूमयो १ युगा ४ ग्रि ३ वाणा ५ इन्द ५ यमा २ यमे २
षवः यौ ९ ३ १ वेदा ४ णोवराम ३ शंभवो ११ वाये ५ ग्रि ३ रामा ३ ख्यि ४ शता १०० तिर
इय २ रा ३२ ९ मयोदितास्तारकतारकाइमाः क्रमेणनामस्यभतःस्ववर्त्मगाः
भाश्वयंतिध्यानकेहेनवेतथावदेपभयुपफ्रवसायकानहे ९ ॥ ९
रेणभयुपादीन्स्वरूपकथयिष्ये भानांनक्षत्राणांरूपाणिआकाराः फ्रवाराशणायाश्वसाय
कावाणाश्येतिहेहेप्रत्येकसंयोजनत्वान्ततान कस्मैभाश्वेति भास्वादीश्वीनांचर्वयस्वरूपंभा
श्वयंभाश्वयंस्यतिध्यानकेविलोकनं विध्यानमवलोकनमितिहेमः अथवातिध्याना
केनानेनकेशास्त्रप्रसिद्धं भाश्वर्यतिध्यानकेतस्यदेहत्वंनलसे ९ ॥ १०

ज्यो
भ टी
३४
34

मथ्यप्रथमंकाव्यचनकूपेनमन्तूपमाह हर्येतिरयेति सकोयेति ज्योतिरिति इहास्मिन्नृशा
ह्रेरतिनावायटलस्वरूपेनतत्रमंडलरूपमन्ते रनोतिकिंतदाह ज्योतिर्लस्त्रमखिमा
दिष्यस्थितीर्मेहरिस्वरूपस्यानतस्यनव स्यः भास्वाभायस्पनतन्तरंगमन्खाकारं ॥
चरणगरूपं योस्याकारं हृत्तरोयमसुरनोयकरणाकारं रोमनः प्रकामे शाकटोपमा
न स्तकुरंगस्यकमलकं स्तगस्यकंमलकं तदृदाभायस्पनतन् स्तगमूद्धाकारश्राम

ह्यानननामंचवरांगरूपं हृतोपमं ज्योतिरनः प्रकाशा कुरंगकाभं मणिनाम
हत्तेनिकेतनाकारमथेभरूपं ॥ रथांगशालाशयनोपमानि शय्यासमेतो
प्रतिमंभमन्त्रं मन्त्रात्मकं विदुमनोरणाभमणिश्रवोवेष्टनतल्परूपं ॥

णिनायज्ञेनसहर्शसमाने भुनिकेतनाकारंगृहाकारंगुरश्रुरूपं बाणाकारं ॥ अ
रथांगंचक्रं तद्वद्यमस मशालायम इ शयनोपमं मंचकोयमं अत्रैषां द्वंद्वे प्रत्येकं
संयोजनात् ३ शय्यासमेतो हृदोः प्रतिमहत्स्वसहर्शविमन्त्रात्मकं मोक्तिकसहर्शा
स्वाः विद्रुमाभं प्रवालाकारं विनोरणाभं अनयोर्द्वंद्वे द्विवचनं ४ मणिनल्पस्य
ज्ञेयश्रवसः कर्णस्यवेष्टनं कुंडलं तल्पं अनयोर्द्वंद्वे द्विवचनं प्रत्येकं योजनीयं मः

सकोपपवं विपीय: केदीरव: सिंहस्य विक्रमप्रभं ३ स्यततनायतस्य प्रतल्याकृति
मांचकाभे ३ ३ भस्यगजस्य विलासवतस्पिते मृगेंगाहकवक्रिजलकेदाकारे नाद
केतविलसस्यभेश्रवण: त्रिविक्रमाभे विक्रचरणाकारे ४ मस्दंगसन्निभे ५ ज्योति:श
तभिषक्शतांगोरयस्यस्यांगे चक्रेतेन समानरूपं चक्रमहशो शतांग: स्यंदनो रथ इति

सकोपकेदीरवविक्रमप्रभं तल्पाकृतीभस्य विलासवतस्पिते मृगेंगाटकवक्रि
वताद्यकेतभे त्रिविक्रमाभे च मस्दंगसन्निभे ५ ज्योति:शतांग: समानरूपं
ततो ऽन्यद्वत्तेयमलहयाभे श्राध्यासवर्णेस्मकजप्रकाममितीदताराघटलस
रूप १४

हेम: ततो ऽन्यद्वत्ते ५ यमलहयाभेयमलोहृतनकहदयसदृशो ३ श्राध्यासवर्णेत
ल्पसमाने ३ मकजप्रकामे मस्दंगसमानमिति च काराः पुनरर्था: १४ अथतारक
तारकाणां स्थानक्रमाह तेपारति बुधैरश्विभ्रमगादिमानानामंतरमंहृपदाप्रवेफा
ल्गुन्य:श्विनीतो च पुन: विसेउत्तराषाढा: श्रवणमाउत्तरफल्गुनीश्वभोजलेपूर्वाषा
ढा अजपद: पूर्वाभद्रपदा: इउभे मृगशीर्षेपषाढ्ह पषोपुनर्हिदैवतस्य विशाख:

ज्यो. योगनाम्नः नामाख्यां योगः संयोगो योगनाम्नः सदैवमुत्तरपार्श्वसंस्थात् उत्तरदिक्कुसमीप।
भ टी स्थात्स्येयाः इति २५ प्राचीति ननु निश्चितेषु यैः प्राचीनबर्हिरिह्यो ऽस्य लक्षणस्य सनोवाग्भुः
३५ सप्तवाः शानेयस्य सस्वसनाशनः सर्वेषां सप्तवाः शानेयस्य सस्वसनाशना ग्रहः सप्त
35 जक्षिकं यस्य स्वस्य सनाशना नाशानं प्रजोविस्त्रैः श्रवणः रस्रः भुवः मित्रोः नरायाश्च

त्तेयाम्सदैवोत्तरपार्श्वसंस्थाविश्वार्थमेमोजयदिङ्गमानो हिदैवतस्यापि।
चयोगनाम्नाद्भुयैरहिर्भुयभगादिमानो ५ प्राचीनबर्हिस्वसनाशनाश
नप्रजेशमित्रग्राजराजयोषितो विलोकनीयानन्तमथमानयावरुत्तु
नः पश्चिमभागसंस्थिताः ६ ५

ज्ञाः विश्वास्तेषां राज्ञां चेह सत्स्य योषितः स्त्रियो नत्तमाणा आसां इहेश्रासां प्रत्र प्रा
चीनवर्हसादीनां मग्रराजयोषितो नत्तमाणा एवं समासोच्यते तथापि स्वाम्यत्र
नत्तानामस्याख्यनास्ववोयत्वादेवं वक्ष्यमाणाधिकारेपि ज्ञानमेव नृपावरुद्धेनाथ
निष्ठायाम ग्रामास्तात्ः पश्चिमभागसंस्थिताविलोकनीयाः सग्राम्याज्ञानिजनमज्ञा।

पित्र्यमिति ५ पितरो मघा अन्तको भरणी उग्रदेवो योऽग्निः कृत्तिकाः पूषभं रेवती पर्षोऽहि
र्बुध्न्यो नाराः हस्तामर्योऽङ्गवती निःऋक्ष भमस्य स्याशाद्दित्यानि तस्मात्ता ज्ञेयाः अथ
नक्षेच चरो ह्यान्तमोऽमूले अदितिः पुनर्वसु अदिति नारका श्लेषा असाहेदेवासांताना
णां ताराणां पञ्चाश्विनाः पूर्वदिग्गतास्ते ज्ञेयाः अथयानामुत्तमान्युडुनो रोहिण्यापाद्विती
यातारा श्चतुरक्रौडुनो हस्तस्य याम्यपश्चिमाचरमा ताराः ३ स्त्रिमा प्रतीच्युत्तरतारयोः प
श्चिम दिग्गुत्तरदिग्गतानां यो योगताराः स योगताराः स्यात् प्रतीच्युत्तरतारयोरन्तसेव
येषष्टी अथ्याः ऽवशेषाणां नक्षत्राणां तारायख्याप्रति यथा योगपस्यानक्षत्रख्याः याः पूर्व
ताराहयोनेत्र योगताराणां मध्ये गगनागा प्रति सा योगताराक ख्यानेऽत्र विस्तरेण
पित्र्येनकोऽग्रदेव पूषभानामाशागतानाहं समभवोः थनारा नक्षेच वा दित्यादि नारका
णामैन्द्राश्विनाथानुरयोडुनः स्यात् १ द्वितीया योगताराः स्यात्प्रतीच्युत्तरता
रयोः पश्चिमाक्रौडुनो यासा वशेषाणां यथाप्रति १८ ॥

नक्षत्रध्रुवा राश्यंशाः	अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	ति	श्ले	म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्ये	मू	पू	उ	अ	श्र	ध	श	पू	उ	रे	
	०	०	१	१	२	२	३	३	३	४	४	५	५	६	६	७	७	७	८	८	८	८	९	९	१०	१०	११	०	राशयः
	८	२१	७	१९	२	६	४	१६	१७	०	२६	५	२	३	१८	२	१४	२०	[illegible]	१४	२१	२८	५	१०	२०	२५	७	०	अंशाः
शरांशाः	१०	१२	५	५	१०	११	६	०	७	०	१२	१५	११	२	३७	१	२	३	८	५	५	६२	३०	३६	०	२४	२७	०	
दिशाः	उ	उ	उ	द	द	द	उ	उ	द	उ	उ	उ	उ	द	उ	द	द	द	द	द	द	उ	उ	उ	उ	उ	उ	उ	

ज्यो
म टी
३६
36

अथकाव्यवर्येणभक्ष्यकांशानाह कुंभीनि भ्रातिभागस्थिनीनेभुवकांशकाभुवलवाः क
मेणासुः कृतिसंख्याकालानाह अकुंभीनसाः सार्धाः अष्टौ कुंभीनसाशीविषदीर्घ
शरतिहेमः भ॰ भूमियमापकविंशतिः कृ गजागयः अष्टत्रिंशत्तेनानाः संगीनसा
ह्वत्रसिद्धाः एकोनपंचाशत् महितनकाः हाषष्टिः अरसषट्षष्टिः शु॰ भुगाग्रहाः
चत्तनेवतिः शु॰ षट्चत्वारिंचतुर्वीच षडंवरोर्धाः षडधिकशतंस्त्रीग्रागादिशाः समाप्य

कुंभीनसाभूमियमागजागयत्तानाहितनकारसषट्भुगाग्रहाः षडंवरोर्धोगादि
ग्रोकहेलयोभुजंगमेशाः शरमार्गणेश्वः १९ स्वामष्टयोरामभुजंगमेश्वो
हैकेंश्वोलोचनभूमिवाहवः जिनाग्निनोधोमसङ्ग्नाशनाग्निनोद्यघ्यग्निनो
मार्गणमार्गणाग्निनः २

कृशांते म अंककेहेलयः एको नत्रिंशदधिकशतं॰ १
भुजंगमेशाः अष्टाचत्वारिंशदधिकशतं ३ शरमार्गणेश्वः पंचपंचाशदधिक ं
शतं १९ हस्वामष्टयः सप्तसप्तधिकशतं चि रामभुजंगमेश्वः अशीत्यधिकशतं स्वा टि
ग्रहैकेश्वः अष्टानवत्यधिकशतं वि लोचनभूमिवाहवः द्वादशाधिकद्विशतं अ
जिनाग्निनः चतुर्विंशत्यधिकद्विशतं जे ओमसङ्ग्नाशनाग्निनः त्रिंशदधिकशतद्वयं मूल
भाग्निनः द्वाचत्वारिंशदधिकशतद्वयं १ मार्गणमार्गणाग्निनः पंचपंचाशदधिकशतं॰

३. धनंजयहस्तात्पञ्चषष्ट्यधिकशतद्वयं अमि भुजंगलोचनः चन्द्रः षष्ट्यधिकशतद्वयं अशीत्या
द्विशेषः पंचसप्तत्यधिकशतद्वयं पुष्करवत्सिंधुराशिनः अशीत्यधिकशतद्वयं शतभोद्भवः वि
शत्यधिकशतत्रयं ५ नवगुणाः पंचविंशत्यधिकत्रिशतं ३ नगामनः सप्तत्रिंशदधिकश
तत्रयं ३ एवमुक्तामितिभुवाशकः २। अथ भास्करकलवानाहकाश्चयेण सौम्येति सदा
तुनोऽस्मिन्मादेर्नैतत्रस्य अमी स्फुटाः वाणलवाः स्युः यमयोगनारयोः नित्नक्रान्तियोगनारयो
धनंजयहस्ताः स्फुरद्गौडीदिपाशिनः शरद्विदोषाः वरसिंधुराशिनः नभोरसाः स्वगुणान
गामनः एवमादिभाङ्गभुवकाशकाः क्रमात् २। सौम्यादिशोकौ विशिखाश्च दक्षिणाः
शिलीमुखाः व्योममयाः कपालिनः उदयस्ताः पञ्चस्थायनेनतनोद्धरे दिशावारिधिवीवरा यथा
येनदेविचालेस्फुरितसन्वयः अमी तेकथ्यन्ते सौम्या उत्तरदिशाः अदिशोदशाचाणलवा पवे
भत्रकोद्वादश कृ विशिखा वाणाः पंच ५। दक्षिणा दक्षिणादिशाः शिलीमुखाः पंच
व्योममयाद्दश अ कपालिन एकादश ११ उदयस्तउत्तरदिगारसाः षट् भुयत्नस्थानीयदि
णामयनमार्गोव्योम सूत्रंसोदृढे येमस्यादिशांदक्षिणायुष्यास्यात् नय्या वारिधिवीचयाथे
एवारीणीयतेः इति वारिधिः समुद्रः सुपवचीवरेवस्त्रंयस्याः सावारिधिवीवरा:
भूः तांयदेनीति वारिधिवीवरायथाः पदेनाभूयथाः सम २ ॥

ज्यो मसौम्याउत्तरदिग्गाः खेषुभूमे ९ अर्काहादशाउयनं ज्येयदवोः शिचंद्राह्लयोहस्ता ९ अयाता
भ टी दक्षिणादिग्गाईश्वराप्रकादशाविहौस्वाउदगाउत्तरदिग्गाअह्निवक्रयः सप्तत्रिंशत् वियाम्या
३७ दक्षिणागायणपकः अ हौज्ये दहनास्त्रयः मू भुजंगमाआश्लेषा ९ शिलीमुखाः पंच
37 सौम्याः खमर्काकृतभुगगुणांदवोः पारीश्वरहाव्रुदगाह्निवक्रयः याम्यायणाहौदहना
भुजंगमाः शिलीमुखाः पंचलवाः क्रमादतः २२ सौम्याह्नितर्काः खगुणाः रसाग्नयः
खमार्गमार्त्तीणिनगाश्विनोनभः स्फुटंतरेखायमयोगतारयोरमीस्फुटोवाणाल

अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	पु	आ	म	पू.फ	उ.फ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्ये	मू	पू.षा	उ.षा	अ	श्र	ध	श	पू.भ	उ.भ	रे
०	१	१	१	२	२	३	३	३	४	४	५	५	६	६	७	७	७	८	८	८	८	९	९	१०	१०	११	०
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
३	३	३	२	२	२	३	३	२	३	३	२	२	३	२	२	२	२	२	२	३	३	३	३	३	३	३
१०	१२	५	५	१०	११	६	०	७	९	१२	११	२	२७	१	२	३	८	५	५	२२	२०	२५	०	५	२७	०

वाः सदोऽनघ २४ स्फुटोयदाशिमुखोनभस्वरः ॥

उ॰ पंचलवाः क्रमादतः २२ असौम्याउत्तरगाह्नितर्काः हाषष्टिः अखगुणाहिंशत्
यरसाग्नयः षट् त्रिंशत् शा खेषुभूमे ९ आगमार्त्तीणिचत्वविंशतिः उनगाश्विर
नः सप्तविंशतिः रेनभः स्फुटस्तनिवाणालवाः २४ ॥ ॥

मसौम्याग्रमरदिग्गताः । लंबसूत्रं मध्ये स्वर्कोदयास्तशायनं ज्ञेयं वेदोमिर्वक्रस्य योः स्यात् ॥ ह अयागमदक्षिणादि
मार्गस्थानाग्रस्थभिन्नमंडलनतसंगोस्यानमाह । स्फुटेहतियन्नागाशिमखेः । नाशिमखेः स्फुटः स्पष्टः
सेषुः स्फुटः स्पष्टइषुणाशरेणवर्तमानोयः समप्रविवियोगेनभश्चरोग्रहः सेषुणाशरसहितेनभ्रुवके
णासमः स्फुटसाः स्यात् । नतासमग्रहः नक्षत्राणितिष्ठतः दैववश्यांगानिमस्यानतदस्यमंडलेमि
नत्रिकोणास्ताः पतिताः स्वग्रहभोस्यानेनसत्रोस्यानतमशेतानि कथ्यन्तेमर्थः ॥ २५ ॥ अथग्रहणा

सेषुस्तदाभध्रुवकेणसेषुणातुल्योनतिष्ठ्यादिभिन्नतिमंडले समः सभोस्यातनु
शान्तिकोविदाः ॥ २५ ॥ समागमोऽंशान्तरसंस्थयोर्भवेत् मिथो ग्रहयोगेच परस्परं
तयोः तन्नोविमर्दैस्त्ययमस्त्ययमस्त्वसंभूतात्वृद्धावेनभेदयुतिर्विभेदतः ॥ २६ ॥

तत्र संग्रामाधिकारमाह समेति अंशांतरसंस्थयोर्ध्रुवकांतरास्थितयोस्तयोर्ग्रहनक्षत्र
योर्मिथः परस्परसंभूययोगोकिरणायोगस्तिसमागमः संगामोभवेत् वस्तुतः पर
स्परं तन्नोविमर्देनयोर्ग्रहनक्षत्रयोर्गावः किरणास्तेषां विमर्दो ऽस्मालोडनतास्मिन्स
तिमस्त्ययुद्धंभवेत् पुनरर्कसंपृक्तेनतत्रग्रहस्यायोर्भूतोसंयोगउल्लेखनभवेत् तयो(
विभेदतोभेदयुतिर्भवेत् ॥ २६ ॥ ॥

ज्यो
भ.टी
३८
38

अथैतदुक्तं भेदद्वयमिति खेगोऽस्तेऽग्रहस्तत्त्वयोर्वा खेगयोर्गुरुयोर्वा द्वयोर्विभेदयोगाश्रिते
यद्दिनं तद्दिने शुभमंगले मासषट्कं एवमासपर्यन्तमर्हं योग्यं न स्यात् तु पुनस्तद्दिनमस्ते खेना
भ्यासमगतेऽ लेखेन गतेन पूर्वगतेन च समाप्तिः समाप्याः वर्षे स्यात् त्रिंशन्तर्यांशास्तु सूर्येण मासश्चय
शुभकार्येऽर्हं न स्यात् अभ्यागमः समदेऽतिकेचाते ते पेभ्यः पराभवस्तिद्धेमः समाप्तिमिति का
लायनो भैरतं ये हितीयाः २७ परस्येति तयोर्ग्रहनक्षत्रयोः परस्परस्यैव युद्धेऽस्त्वङ्गमास।

खेगोऽस्तेऽथवा खेगयोर्द्वयोर्युद्धिभेदयोगाश्रितं तत्समर्हं नाः मासषट्कं शुभमंगले
स्यादस्ते खेना भ्यासमगासमसमाप्ते २७ परस्परस्थं च तयोरनाहतमासद्वयं यावद्युद्धये
तथा मासोऽरेषां ह्रस्वमासमासमास्थितं क्रियास्तमासपदसाधयिस्थितं २८ स्यान्तास
मावर्के विभावरीशयोर्भसोमयोर्वार्कभयोरपक्रमो स्फुटे तदाः पक्रमसाम्यसंज्ञके
पर्वोदितयत्नः श्युभएपसिद्धिदं २९

द्वयं यावद्युद्धास्तेन नं गीकृतं तत्कालस्य शेषांस्तत्कि
यास्तु एवं तथा समासमास्थितं तत्त्वं मासोऽर्मीसयोर्द्वये ० तथा सात्रयपि स्थितेऽतः पूर्ववदा
स्थितं तत्त्वं मासमिति शेषयोऽङ्गे २८ अथक्रान्तिसाम्यमाहुः स्यामिति यदि चेत् अर्को
विभावरीशयोः सूर्यचन्द्रयोरथवा भसोमयोर्वार्कभयोर्वा स्फुटे समाभ्यपक्रमो स्यातां तदा
युवेरपक्रमसाम्यसंतिकानि साम्यनामके पर्व अदितेनकथितं किं विशिष्टं शुभप्रदायैनदानत्र।

मैतालिडिंदगणएपसिद्धिदं २९

ग्रंथेऽरवंशायां कांतिचक्रमाह पेंडरति यदि पूकरेखेति एकरेखायां स्थितौ चन्तो भेशांवेऽ शून्यौ
चेद्भूर्यो स्यातां तदा ऽपक्रमचक्रवाले कांतिचक्रयोः मुद्राङ्कयोः पक्रमसाम्यसंभवः कां
ति साम्यसंभवः स्यात्कस्मिन्स्थाने पेंडयोः गत्रिभागे तत्र विंशतिचन्द्रो तद्रूमर्थः चन्द्रत्र भव
योः शेषत्रिभागो तत्र चत्वारिंशत्चन्द्रो तत्र पारिद्र्मर्थः ३० ग्रंथेऽरवक्रयायनचक्रमाह या
म्याऽहमि द्वयोयाम्योत्तरायाः पराश्चतिष्ठो रेखा लिखेत्पुनस्तिर्यग्दिशः पूर्वापरमध्याव

पेंडत्रिभागो चमतेभवेन्नयोः शेषेष्वृणवेपक्रमसाम्यसंभवः यद्येकरेखास्थितभेशांवे
ऽशून्यो स्यातां तदा ऽपक्रमचक्रवालके ३० यास्योत्तरायागपराश्चतिष्ठो रेखालिखेदि
दि द्रूशायमायो मध्यास्युयोनीऽस्यत्वभचक्रंचक्रं लिखेन्नितिपिकोरिखाङ्के ३१ तिथि
शाङ्कनाहृतमास्तिरहितेनरंचयानानलदरयविग्रहः नव्यानिमग्नतस्रस्वतिमः
कृतेनसामायमसाम्यमंडल ३२ लिखेत् किं भः पयसिजले
भचक्रराशिमंडले
नीरं स्यानेयस्यसपयोनीरेमीनराशिः सप्तत्वक्षादिर्यस्पनहिति स्रोतिपिकेरिहरंद
चक्रमाः यमात्वेकांनिसाम्यनामकमक्रंभनत्वत्रेमेषादारहतिमहीयः नीरं स्यानेत्वा
गालयेरतिहेमः ३१ ग्रंथोपजामाऽस्परहफलमाह तिथिहिमिति योनावरत्नानितिथिशाङ्क
नाहृतनीत्वभलनातिरहितनव्यानलदरयविग्रहः वृक्किवलिनरहतव्यासरस्वतिसमहेति
वृहिनपर्वविधनररहितेनरत्नणायहमः समयोरहितेनपुनः कृतेनेनरनसामयोः स्पर्वदृया

ज्यो
ति टी
३९
39

रयुक्रमसाम्यंक्रांतिसाम्यं इनसोमायक्रमसाम्यं कृतं विहितं इनसोमापक्रमसाम्ये मं
गलेयेनसतेनरमिति ३२ अथास्यैव यद्विनूपतामाह यतेदिति वैतिपूर्वाषीत्यत्तांत
दे ऽसौ अयमसाम्यजन्माक्रांतिसाम्यसंजनतः यानशाङ्कं तिपानलक्षणपक्षोउर्वीभूमी
पतीत् किंकर्त्वं श्रेयोजनानूमंगलाश्रितनरान्नेतंगृहीत मेव निश्चयेन किं।

पतेदसौवाऽयमसाम्यजन्माश्रेयोजनान्यानशाङ्कं तिरुर्वीं विशालच।
क्रप्रतिमापत्येवनेतंनवाभान्यचिरांशुपातः ३३ ॥ ३२ ॥

विशिष्टोऽसौ विशालस्य ० विस्तीर्णचक्रमायुविशेषस्तत् सदृशाः दृष्टांते।
नदृश्यतियथानवा · नवानामाभ्राणांमेघानामिलिः श्रेणिस्तस्यामचिरां
शुरविरप्रभातडित् तस्याः पातइवसोऽप्येवंविधःचलाशयाऽ चिरप्रभेतिहेमः ३२

ज्यो
भ टी

अथ क्रांतिगणितमाह तत्संभवेति तद्विदा दैवज्ञेन गणितेन गणितमार्गेण ऽपक्रम।
साम्यसाध्यं साधनीयं कस्मिन् पततयोः सूर्यचंद्रयोस्तत्संभवे क्रांतिसंभवे द्वे तेषामेव सति।
अथ मानद्द ० प्रमाणाद्वैकीभूततोऽयिके तदंतरे क्रांत्यंतरेयत्तद्दूषणंतत्तद्दूषणंक
मेस्त्रकार्येषु भूषणा यते भूषणमिवाचरति भूषणवदाचरति २४ अथ गंडांतयोगमा
ह त्रेयमिति कषाब्धोमीनमेषयोरंतरे विचालेयत्तच्चटीचतुष्टयं पवषडंघ्रिबाणास।

तत्संभवेऽपक्रमसाम्यमेनयोरितिथसाध्यं गणितेन तद्विदा तदंतरेमानदलैक्य
यिके तद्दूषणंकर्मस्तभूषणायते २४ त्रेयंकषाः १२ १ ब्धोम्बचटीचतुष्टयं षडंघ्रि
बाणासनयोर्यदंतरे जंबालनीडेभजिघांसमंतयोर्गंडांतमार्येष्वपिमंगलाद्दितं २५

नयोः षडंघ्रेश्चपस्य रणायस्य सषडंघ्रिभ्रमरः बाणस्य शरस्य आसनं बाणासनं धनुस्त
योर्वृश्चिकधनुषोः च पुनः जंबालेपंकेनीडंस्थानंयस्य सकीटः कर्कभेजिघांसगजारिः सिंहः प
तत्संज्ञयोः कर्कसिंहयोः आर्यैर्गार्गीयैस्तदच्चटीचतुष्टयं गंडांतं नाम ज्ञेयं किं विशिष्टं गं
मेंगलाऽद्दितं शुभकार्येऽनिष्टमपिनिश्चितं वैधं दद्दितो जिघांसहारितिदमः २५

ज्यो
म टी
४०
40

द्विवौकरति त्वलनिश्चिनं यद्विदि द्विवौकसोर्गृहयोः संभुक्तिः वाऽथवा रंहसयोरंशूरस्तयियो
क्रान्त्योः समानत्वात् तदा विभुर्येर्गंशतं केरंहस्यामसयोः हरथ्यतेः अहर्योर्गंगतमासं संगृ
मितं यावन्मंगलं नाहतं नागीकृतं ३९ अथ संविगतं दिनात्माह समेति समावर्षे
अयनेश्वरः मासः पक्षो इडे पक्षा मसथ योस्तथा तयो गंज्ञाश्चिद्विय यातल्पाः क्रमात् वासराः
स्युः कोर्थः वर्षसंथयोः फाल्गुनकृष्णहाटसीमारम्भ चैत्रशुक्लचतुर्थ्यन्तमशौ वासराः पव

द्विवौकसौः संभुक्तिं रंहसयोः क्रान्त्योर्यदि स्यात्तवलवा समानता गंशंतकेमं
गलमिद्भयामसयोर्गेनयावद्विभुर्येस्तलाहते ३९ समायनत्वंमासमानोसंथयो।
वासराः क्रमात् गज्ञाश्चिद्वियतान्तल्पा ८।१८।२१ भृगुणां मंगलगाहिताः ३७ सहस्य
तपसोर्मासोरमाः संभुमतोयदा सयानमार्धभापर्वज्ञेयमड्ढोदयाहूयं ३८

मयनसंथयोः चत्वारः स्तनसंथयोर्द्वौ माससंथयोरेकः किं वि० भुक्तिपाः दानयुर्संयोग्याः
युतः किं मंगलगाहिताः स्युः ३७ अथार्द्धोदयाभिधपर्वाह सहस्येति यदाऽर्कशुभमनः
सूर्यस्याहि दिने सहस्यतपसोः पौषमाघयोर्मासोः मावास्या स्यात् किं वि० अमाः स
पातः पातेऽयतीपातः भामासस्यभामावत् मालक्षीस्तुस्याश्रयैः स्वासीविस्लस्तस्य
मश्रवणाः तास्यो सहवर्तमानाः सयानमार्धभानदातुर्येर्द्धोदयाहूयं पर्वतेये ३८

अथपद्मकंपञ्चाह पद्मेति यदामधुमाधवयोश्चैवैशाखयोः पौर्णमासीस्यात् किंलक्षणःसं
संज्ञाग्निभाविशाखानक्षत्रयुक्तापुनः किं॰ सपातेतिपातोव्यतीपातः इतः सूर्यः रव्योगुरुः
पक्षौवासरैः सहवर्त्तमानासया॰तदापद्मकंनामपर्वस्यात् २९ अथकपिलाषष्ठीमाह न
भस्येति नभस्यस्यभाद्रपदस्य॰परपक्षस्याकृष्णपक्षस्याषष्ठीतिथिः कपिलाह्वयास्यात्
किंल॰ षष्ठीसहस्रांशेणभौमेनवर्त्तनेसासारा॰ पुनः किं॰ व्यतीपातपुनाचपुनः किं॰ को

पद्मकंपौर्णमासीस्यात्तयानेनेकवासराः मधुमाधवयोः पर्वयदासंज्ञाग्निभानला
नभस्याः परपक्षस्याषष्ठीसावाशायास्थिते व्यतीपातपुनाचेनेसकर्त्ताकपिलाह्वया
अष्टम्यस्याहृकाजेयामंगलेतिष्ठ्याबुधैः सहस्तपः सहस्यानानभस्यस्यासितअभा ७।
अमायुगादिमन्वादियत्सक्रान्त्यन्तिकाः तयाहृतेनवाङ्गानिचयंश्राद्धदिनसंमतिः ७८

अस्यानस्यमस्तेणोरोहिणीनक्षत्रेणसहवर्त्तनेयासासकर्त्ताकासित्मतिरवेनसूर्येशायस्थिते।
हस्तनक्षत्रास्थिते ७॰ अष्टकाहस्रीमाह अष्टहतिः बुधैः सहाः मार्गशीर्षः तपाः माघः सहस्यः
पौषः पक्षोहेरे पक्षोनभस्यस्यभाद्रपदस्यवासितअभाः कृष्णपक्षास्तितात्रष्टम्याःस्त्रकाभि
धाः मंगलेविवाहादौनेष्टाजेयाः ७। अथदिनसमतिश्राद्धान्याह अमेतिश्चयंश्राद्धानांदिनसम
तिर्भवतिसाकथ्यतेअमाः अमावास्यः द्वादशश्राद्धानि एवंयुगादयस्तिथयश्चत्वारिमवार

ज्यो॰
भ॰ टी॰
४२
41

यत्तिथ्ययनमन्वादियुगपद्मः आद्यपद्मः तथेतिथ्यौ नलाश्रतिथयस्सहस्रोऽस्त्रा श्राद्धानि संक्रान्तयो द्वाद
श अनन्तिकास्तिथ्ययमन्वादितयाहुः मातापित्रोर्मृतदिने कृतं वः षट्नवाग्रे हे ४२ युग
युगादितिथीनाह नवेति ऊर्जे कार्तिके शुक्ला नवमी माधवे वैशाखेऽहृय तृतीया माघे
सिताकृष्णा पञ्चदशी अमावासी नभस्ये भाद्रपदे त्रयोदशी कृष्णा युगादयोऽमी चत्वारस्तिथयः
स्मृः अथ मन्वादीनाह शुक्लेति शेषः आश्विनमासे शुक्ला नवमी १ चकुर्जे कार्तिके द्वादशी २

नवम्यूर्जे तृतीयायां माधवेऽमी युगादयः पञ्चदश्यपि सिता ३० माघे नभस्ये स्फत्रयोदशी
शुक्लेषनवमी चोर्जे द्वादशी तृतीया मधौ नभस्ये तृतीया प्रोक्ता अमावा नभसि स्मृता
पौषएकादशी कृष्णा दशम्यन्नेनभाशुचौ माघे च सप्तमी ज्येष्ठायां नभस्ये वकुला अष्टमी ४५
आषाढी कार्तिकी शुक्ला पञ्चदश्यथ फाल्गुने चैत्री चन्द्रदशानि स्क ज्यैष्ठी मन्वन्तरादयः ४६

श्रीरमयोश्चैत्रे तृतीया ३ नभस्ये भाद्रपदे तृतीया प्रोक्ता ४ नभसि श्रावणेऽमावास्या स्मृ
ता ५ ४४ पौषेति पौषएकादशी कृष्णा ६ शुचौ आषाढेऽज्ञेन भा शुक्ला दशमी ७ वल
त्यवलार्जैनारतिहेमः माघे सप्तमी कृष्णा ८ नभस्ये भाद्रपदे वकुला अष्टमी ९ ४५ आ
षाढेति आषाढी पूर्णिमा १० कार्तिकी पूर्णिमा ११ फाल्गुने शुक्ला पञ्चदशी पूर्णिमा १२
चैत्री पूर्णिमा १३ ज्यैष्ठी पूर्णिमा १४ मन्वन्तरादयोऽमी चतुर्दश तिथयः स्मृः ४६ ॥ ॥

अथ पक्षश्राद्धान्याह राकेति शुचेराषाढस्य राकायाः पूर्णिमायाः सकाशात् पञ्चमे पक्षे कोर्थो भाद्रपद
स्य पूर्णिमात आरभ्य षोडश श्राद्धानि अपराह्णव्यापिनि तिथिषु पक्षश्राद्धे पार्वणेन एवं ज्ञानादत्तमक्ष
यं स्यात् ८५ अथानन्तिकाख्यतिथीनाह माघेति माघकार्तिकवैशाखाश्विनमासानां पूर्णिमा अनन्तिकाः
स्युः तत्पूर्वं संतेषां दिने सौम्ये इति द्विवसे नवान्तके पवामथान्यनिर्मिते श्राद्धे स्युः ८६ अथेन्द्रध्वजपासं

राकायाः पञ्चमे पक्षे शुचेः श्राद्धानि षोडश स्यादेषु धारव्यापिनि पितॄणां दत्तमक्षयं ८७
माघोर्जमाधवेषाणां पूर्णिमास्यस्त्वनन्तिकाः वसन्तेषां दिने श्राद्धे शुभेहनि नवान्तके ८८
मघादिमासेषु भवन्ति भानोः संक्रान्तयो मेषमुखाः क्रमात्स्यात् मासो विसंक्रान्तिरथा
धिमासो मासो द्विसंक्रान्तिरसौ क्षयाख्यः ८९ ॥

क्रान्तिक्षयाधिकमासानाह मघेति वैशाखादिद्वादशमासेषु भानोर्मेषमुखाः संक्रान्तयः स्युः क्रमात्
यो मासः मासो रविसंक्रान्तिः संक्रान्तिरहितः अथवा द्विसंक्रान्तिः संक्रान्तिद्वयसहितः स्यात् सोऽसौ
मासोऽधिमासः क्षयाख्यश्च स्यात् कोर्थः असंक्रान्तिको मासोऽधिकः द्विसंक्रान्तिकः क्षयः ॥

ग्रो·
भ·टी·
५२
42

अथेष्टपक्षात्याकृतिमासेः पिंकोमासस्रायातितदाह यदेमिति ननुनिश्चितेयोमासौ विसंक्रांतिरेदंवो
मासश्चांद्रोमासः सौरमासाल्लघीयानः तिशयेन लघुर्भवेत् तदासौः सौवियोमासोः ऽस्मासेः सौरमासे
रधिमासोस्तेयोतु येदितिशेषः किंलक्षणोरस्मादनैर्दतिर्दलाढ्यैर्हस्तैः साईद्वात्रिंशान्मितेरित्यर्थः

यदेदंवोमानतः सौरमासाद्भवेद्विसंक्रांतिरसौ लघी
यान् स योऽधिमासोरदनैर्दलाढ्यै २२ ।५ सैयोवि
योमासद्वांश्मासेः सौराद्यदा चंद्रमसोगरीया
न्मासोद्विसंक्रांतिरसौत्क्षयाख्यः सयस्तदासा।
त्तितिवेदरूपे १४ ।५ रेखैर्मितेवाब्दविदंकचंद्रैः ५१

५० अथक्षतिवर्षः क्षयमासश्चायातितदाह सौरेति यदायश्चांद्रमासः सौरमासाद्गरीयानः तिश
येनगुरुर्द्विसंक्रांतिर्भवेत् तदासोः सौमासः क्षयाख्यः स्यात्सैः कुत्वाद्तितिवेदरूपैरेक्त्वा विंशदधिक
शतेनमितैरब्दैर्वर्षैर्वाब्दविन्कोलेः कचंद्रैरेकोनविंशत्यामितेर्वा ५१ ॥ व

१५

अथैवं द्वेशयाऽधिकक्षयमासो नियममाह चैत्रेति चैत्रादिमासादधिमासकालवानधिकमासोऽपि
कोऽभवतीत्यर्थः ऊर्जादिमासत्रयजनमासकः क्षयाख्यः स्यात् एतएव क्षयतोयोनीत्यर्थः कश्चिदिति
नियमानाहतनूक्ते इनीति किं मासो मासस्य यम्भक्तिरन्यथा न भवेन्न दैनकारोपक्रमात्प्रसत्वयतः अन्य
थाभवेदित्यर्थः अतः कारणात् द्वासप्तालिशो मूह अथ चेयम्भक्तिरन्यथा न भवेत्कश्चिदिति एवोक्ते

चैत्रादिमासावधिमासकालवानूर्जादिमासत्रयजनमासकः मासोऽन्यथा नोक्तिरियं भ
वेदतोनैतस्मात्कश्चिन्नियमं च चत्वालिशः ५२ त्रिविंदुभिः १२ विक्रमभूपतेर्मितेशा
केऽन्वितो क्षयमासकोऽभवत् अन्यः स्वकालाहगणेन १८ हायनेऽधिमासयुगमक्षय
मासम्भवमतः ५२ ॥

नियमं नाह अतः सचालिशोनच पिनभवेदेवेत्पिशाह्यार्थः ५२ अथो
पजात्यात्क्षयमासेऽधिकमासद्वयमाह त्रिवेमि नियथा विक्रमभूपतेस्त्रिविंदुभिस्त्रभिकपाते
नमितेशाकेगनेसनिश्चैकचत्वारिंशदधिकपानवर्ष परिगणितात्वात् क्षयमासकोजातो
ऽस्ति अयं विद्यमानकालिदासापेक्षयादर्शितहष्टान्तः ॥

ज्यो॰ प्रोक्तः तथाऽतउक्तक्षयमासात् तत्पुनरग्रेइतिप्रकोर्णास्वकालाद्गणितनिजकालगणनयाको
भ॰ टी॰ र्थः चत्वारिंशदधिकशतेनमितेहायनेवर्षैः न्यः क्षयमासकोभवेत् भविष्यतीत्यर्थः इह ऽस्मिन्क्ष
४३ यमासवतिवर्षे ऽधिमासद्वयंस्यात् यस्मिन्वर्षेक्षयमासः स्यात्तस्मिन्वर्षे ऽधिकमासद्वयेनिश्चयेनस्या

43

श्रीसूर्यसिद्धांतमतोद्भवाऽकौ स्तोधि
तदानावधिकक्षयाख्यौ। मासौ गृहीते
गणितेतथान्यसाध्यंसदायद्यपितन्त
ग्रहार्य ५४

दित्यर्थः गणाः प्रथमसंख्ययोः समूहैसैन्यभेदे इतिदेमः ५२ अथेदं वृग्रपाणपोसाध्यस्यानंदर्शय
ति श्रीसूर्येति यद्यपितद्ग्राह्यंगणितमन्यत्साध्यंतथापिगृहीते तदानो अधिकक्षयाख्यौ मासौ सा
ध्यौ कस्मात् श्रीसूर्यसिद्धांतमतोद्भवार्कात् श्रीवराहमिहिरकृतसिद्धांतगणितसूर्यात् ५४ ॥

अथ ब्राह्मसूर्यसिद्धांतयोर्मतभेदमाह स्थूलमिति बुधैः सदा ब्राह्ममते स्थूलं निरुक्तं तथा पुनरा
दित्येति सूर्यसिद्धांतमते सूक्ष्मं निरुक्तं पुनर्मायादिकं सूक्ष्मतरात् अस्य सूक्ष्मातिशयेन सूक्ष्मं न भव
तीत्यर्थः अतः कारणात् स्थूलत्वमेव सूक्ष्मं मतेऽसिद्धं ५५ अथोपनात्मयोः सौरब्राह्मयोर्ग्रहस्थान
माह अतोऽस्तीति अनिशं निरंतरं संक्रमालिनः सूर्यस्य संक्रमणे निर्णीते तथ्या सूक्ष्मविधानसाधनेऽस्य

स्थूलं सदा ब्राह्ममते निरुक्तमादित्यसिद्धांतमते च सूक्ष्मं मायादिकं सूक्ष्मतरादसूक्ष्मं
सूक्ष्मं मते स्थूलत्वमेव सिद्धं ५५ अतोऽनिशं संक्रमतोंऽशुमालिनः स्थितौ सदा सूक्ष्म
विधानसाधने सौरं मतं शास्त्रमथाऽन्यनिर्णये स्थूलं च भेऽन्यग्रहसंक्रमे चापि ५६ ॥

श्रगणीतसाधने सदा सौरं मतं शास्त्रं शुभं अथाऽन्यनिर्णये स्थूलकार्ये च पुनर्भेन तत्र साधने तु
नान्यग्रहसंक्रमे तु सूर्यव्यतिरिक्ते ग्रहसंक्रमे चापि स्थू
लं ब्राह्ममते शास्त्रमिति ५६ ॥

ज्यो॰
भ॰ टी॰
५५
५५

अथ तयाधिमासे हेयमाह मासीति हयेमासि अधिकमासि च विषये क्रियानोदिताशस्त्राकर्ये भू
मा क्रियाव्रतेति व्रतनियमं उपयामो विवाहः यद्योश्टूं सम्मतं तर्यन्तः पयो हं हे पभ्यो जायते श्येत
ज्ञा पुनः किं॰ उत्स॰ उत्सर्गो नीलो द्वाहादिः भूतिजाताना पतयोरपि षिचनादिकाः श्रिष्किंकर्तव्यो पुन
रिह तयाधिकमासे यम्भवती क्रियासिद्धिदा भवेत तवाप्सतिः प्रारंभितयश्चेति संस्काराः सम्मतं तस्य

मासिसेयेचाधिकमासिनोदिता व्रतोपयाममहयसम्मतं तयथा उत्सर्गाभूतेश्च निषेव
णादिका क्रिया भवेद्दूं भवती हसिद्धिदा ५७ आसा पराश्चानपराद्विनाडिकाः संक्रा
न्तिकालात्मितिरिस्य षोडश्या पुण्याः सदाश्यपि भवती चटी मृत सा ति उग्राः खल्दया
भवन्तिसा ५८ ॥

विनानं वर्हिरव्रश्चति चहेमः ५७ अथेष्टं वर्णपारविसंक्रमण्णापुण्यकालमाह आसामिति र
स्यार्धस्य संक्रान्तिकालात परा अग्रेतनास्त्र पुनरन पराः पूर्वाः षोडशनाडिकाः पूर्वापरभे
दात् हाविंशत्मिताः यस्याः पुण्याः दानादिधर्मकर्मयोग्याः खलुनिश्चितं भवन्ति पुनरासां र
वौ परवटीनां मध्ये या अग्राः भ्यागीवतीसमीपवती सा तिपुण्यापास्ता ५९ ॥

अथोपजातमासंक्रमकालकोटं साधयति दलमिति अंशुमतः सूर्यस्य मंडले संक्रमणे
मंडले अयनतन् गते दलमर्द्धं अयनतन् निजेशभागेन स्वकीयैकादशभागेन युते तदा कला
दिकं भवति ततषष्ट्याहते षष्टिघटिकाभिर्गुणिते पुनस्तत् भुक्तिहृते स्पष्टगत्या विभाजिते त

दलं गते ऽंशुमतो ऽयमंडले निजेषभागेन युतं कलादिकं
षष्ट्याहतं भुक्तिहृतं घटीमुखं विहषिये संक्रमकालकोटं
५८ ॥

दायलब्धं तद्घटीमुखं घटीपलादिकं संक्रमकालकोटं संक्रमकालकमध्यं नाम पर्वं वृषभिय
धर्मवलंभं भवति धर्मः पुण्यहषः अयश्च निर्गतात् लाहते इति वदे मघष्टकाण्डे महेश्वरोपि आह
ते गतो नेपि स्यात्मादिनेनागकेपि वेति ५९ ॥

ज्यो॰ अथचंद्रादिग्रहसंक्रमोदरमाह रवेरिति रवेरुते: सूर्यस्य संक्रमपुण्यनाडिकाः संक्रमपुण्यका
भ॰टी॰ लघटिका द्वात्रिंशन्मिताः स्वराशिभोगघुटताः चंद्रादिग्रहस्य तिनराशिभोगदिवसगुणिताः दिवौ
४५ कसस्थचंद्रादिग्रहस्य स्पष्टजवेन स्पष्टगत्या विभाजिताः यल्लब्धं तत्फलं नाड्यादिग्रहसंक्रमोदरं प
45

रवेरुते संक्रमपुण्यनाडिकाः ३२ स्वराशिभोगघुटतावि
भाजिता दिवौकसः स्पष्टजवेन तत्फलं नाड्यादिपुण्यग्र
हसंक्रमोदरं ९० ॥

वैपुण्यं पुण्यक्रियार्थे भवति ग्रंथांतरे मध्यं यथा नाड्यो रामगुणा ३३ रवेरथ विधोः षट्द्वौः पलैश्च
ग्रहेये १। २९ भौमस्यात्रिपलैर्युतानव ९ ४ विदोष्टकाः पलैः खात्रिभिः षण्णानाड्या ९।३०। भृगाजो
८८ गुरोरथभृगोनंदाः पलैश्चतुर्भिः ९ ८ पुण्याः स्युः रवेन्नपाः १९ शनेरुभयतो राष्ट्रपलयोः संक्रमे ९०

अथ द्रुतविलंबितेन संक्रमे कालविवेकतामाह निशिदेति यदि भास्करसंक्रमः निशीथयामिनीम
ध्याराभवनी भवेत् तदा बुधाः दिनयुगं हि पुष्यकालं पूर्वमपि येन गदुः कथयामासुः यदुत भानोः संक्र
मणं रजनीदलात्मध्यरात्रात्परमेव यतने भवति तदा विबुधाः परदिने हि पुष्यकालं जगदुः ९। अथ
द्रुतपदादिपर्वाण्याह शुभदेति अचलभे स्थिरराशौ शुभगुणी संक्रमतः सूर्यसंक्रमणात् द्रुतपदं वा

निशिदले यदि भास्करसंक्रमो दिनयुगं जगदुर्हि पुष्यकालं परदिनं विबुधा रजनीद
लाद्भवति संक्रमणं च चतुर्दशघटि ९ शुभगुणी संक्रमतोऽचलभे २।५।८।११ भवेद्द्रुतपदं
षडशीतिमुखं स्मृतं द्विचरभे ३।६।९।१२ अयनके मृगकर्किणोर्विषुवदेव तुलाध
रमेषयोः ९२ ॥

सपर्व भवेत् द्विनवभे द्विस्वभावराशौ रविसंक्रमतः षडशीतिनामपर्व स्मृतं मृगकर्किणोः
सूर्यसंक्रमात् अयनके स्तः तुलापरमेषयोः सूर्यसंक्रमात् विषुवदेव निश्चितं स्यात् तुलायन
के दिने काले विषुवद्विषुवं च
वदितिहेमः ९२ ॥

ज्यो॰ अथषडशीतिमुखं स्पष्टयति रवेरिति यत्र घोडिह्नि तत्वभावपद्मराशिसंक्रान्तेः रसयमैः षड्विंशत्यामितेल
भ॰टी॰ वैर्कोड्योदिने षडशीतिमुखं वा क्वार्यं पर्वस्यात् एवमः श्रमीक सोः अरसो च नरसो नलतास्मिन्नो का
५६ स्यानेयस्यमतस्यमीनराशेर्भयमैर्द्वाविंशत्यामितैर्लवैर्दिनैः। चप्तनर्विनमस्यमिथुनस्यश्रुति
46

रसयमै २९ इन्दुषो ९ लवकैर्मिते भजनयमै २२ दिनमध्ये सौकमः एतिमिते जितम
स्य २। २९ वयोधितः शतमावैः ५। १८ षडशीतिमुखं वा क्रुयं ९३ क्रान्तसमान्यथया
नराणां पदः कलहंशः स्फुरद्धान्यपि षोडशा क्रान्तसमं षडशीतिमुखं वाश्रितं नरपि
यत्कथितं च मनीषिभिः ९७ ॥

मिते। द्वादशामितैर्लवैर्दिनैः। पुनर्योधितः कन्यायाशतमावैर्विंशैः स्वनर्दशाभिर्मितैर्लवैर्दिनैः।
९३ अथैतत्पर्वदिनमाहात्म्यमाह क्रान्तेति मनीषिभिः पंडितैः कलहंसाः कन्यायाश्च पराणि
यानि षोडशाहानि कथितानि यत् षडशीतिमुखमाश्रितमहर्दिनं च कथ्यते नान्यदहानि क्रान्तसमा
निदत्तः हस्य क्रान्तसमं यन्न तल्पानिष्कः ९८ ॥

अथविषुवदादिस्पष्टयति अविरिति अहोरात्रिवितुर्केयदाविषुवत्स्यात् वषनर्पदायनांशगुणकस्यैा
यदः दृमकरवीरश्चवमेनितनदानस्यनदिनेस्मृत ९५ अथहरिपदंस्पष्टयति पितृभेति अहोरात्रि
वितर्केयदापितृभमघाः शौच्चवन्हिभंकृत्तिकावमवोयनिशा ह्यमरौहृदिदेवौविशाखापर्णादंहृप
भ्योजायतेतन्त्राः ऋयमःपकहिविवत्तःपाद्गुवोदपाअर्कसमाः स्युः कोर्थः मघानत्रस्यप्रथ

अविर्तलाःस्यमघैत्यायनांशकान्विनरविःस्पदाविषुवहिनं मकराकोटभुवेवयदातदा
स्यनदिनंनदहोयदहृःस्मृतं ९५ पितृभशौच्चवमह्यमरोडनाक्राःयमःवन्हिः२गुणां४द्वि
गुवोदयाः इहनदर्कसमास्युरहोयदायदजपाद्वडकृमहत्तदा ९६ ॥

मघरणगुवेडदयः

स्थिरराशगुदयः कृत्तिकानांद्वितीयपादेस्थिरराशगुदयः धनिष्ठायास्तृतीयपादेस्थिरराशगुदयः विशा
खायाअन्त्यपादेस्थिरराशगुदयः सिंहवृषकुंभवृश्चिकाः स्थिरराशगुदयाः अर्कसमाद्वादशसंख्याति
ना इहयदहस्तदानदहःअजपादवत् विष्णुपदेनतत्स्यद्धरिपदसंज्ञमुक्तमित्यर्थः अर्थात्स्थिरसंक्रां
न्तादेर्दशांयदहस्तदहर्हरिपदसंज्ञंभवति अजपादवत् अत्रवत्समयस्थास्त्रिनपदार्थमेवज्ञेयोक्तं

[illegible] ९८ ॥

ज्यो॰
म॰टी॰
४१
47

अथायनादिविशेषगतं सुकृतकालमाह मुनिवराः अयनागयनादिगे दक्षिणायनादिगते कर्कसंक्रां त्यादिगतमाद्याः षोडशघटिकाः समयं सुकृतकाले पुण्यकाले विदुः अवधारयेति च पुनर्वै हरिप दादिगे वृषसिंहवृश्चिककुंभसंक्रांतिस्थाद्यः षोडशघटिकाः सुकृतकाले विदुः पुनस्तदनु पश्चा त् तुलाजयोस्तुलामेषयोर्मध्ये सुकृतकाले विदुः कोर्थः तुल्यमेषसंक्रांतिकालात्प्रागष्टौ घटिकाः

सुकृतकालमयनागयनादिगे हरिपदादिगे
नवतुलाजयोः तदनु मध्यमतो विदुरुत्तरे
मुनिवराः षडशीतिमुखेऽयने ९० ॥

परतश्चाष्टौ एवं षोडशघटिकाः मध्यसमयमिति पुनरुत्तरेऽयने मकरसंक्रांतौ इतः प्राप्ते सति सुकृ तकालं विदुः कोर्थः मकरसंक्रांतिकालादग्रिमाः षोडशघटिकाः पुण्यकाले प्रथमस्तनतयेति पुनः षडशीतिमुखे हि स्वभावराशौ इतः प्राप्ते सति कोर्थः मिथुनकन्याधनुर्मीनसंक्रांतिपुरः अग्रिमाः षोडशघटिकाः पुण्यकाले विदुः ९० ॥

अथोत्तरदक्षिणायनयोर्विशेषस्तत्कालमाह अयनेति भुक्तिवराः नक्षत्रगताः वर्तमाना इत्यर्थः
भुगताषष्ठ्याः अनगतानागतानां संक्रमकालयोरुत्तरयाम्ययोरयनयोः क्रमात् तत्क्रमेण रूपशराममिताः
पंचत्रिंशन्मिताः घटीरेषतमा अतिशयेन यमा वर्गिनगुः कष्टभूताः घटी नित्यमयानि जराशिसंक्रा
न्तिकायाया भुक्ताः उत्तरायणे च षट्त्रिंशता दक्षिणायने ९० अथेष्टवशाया द्वादशसंक्रान्त्यधिकारमाह

अयनयोरि रूपशराम २५ मिताः क्रमाद्वषतमा नगरुत्तरयाम्ययोः विनभयाचषुता विघुता
घटीरनगतानागतसंक्रमकालयोः २८ घोरोसगोधांस्मरतां युवामरे संक्रान्तिरेव
महोदरी विदि मंदाकिनीमंदत्नमामरार्चिते मिश्राशानस्पर्कभुते च राक्षसी ९९ ॥

घोरेति उस्रगोरविवारे संक्रांतिर्घोरानामा भवेत् एवमग्रतो युवारे चंद्रवारे ध्वांक्षच पुनरारे मंगलवा
रे महोदरी पुनर्विदित्रय वारे मंदाकिनी अमरार्चिते गुरुवारे मंदत्नमा उशानसि शुक्रवारे मिश्राख्या
र्कसुते शनिवारे राक्षसी ९९ ॥

ज्यो॰
भ॰टी॰
५८
58

अथनक्षत्रभिन्नसंक्रांतिसंज्ञामाह घोरेति उग्रभेक्रूरनक्षत्रेघोराभवेत् प्रवंलघुङ्नादिक्षिप्रनक्ष
त्रेध्वांक्षीध्रुवेस्थिरभेमंदाचंचलभेचरनक्षत्रे महोदरीमैत्रभेमृदुनक्षत्रेज्ञातामंदाकिनीमि
श्रभेसाधारणनक्षत्रेमिश्रादारुणभेतीक्ष्णनक्षत्रेराक्षसीअनिशंसदेति १० अथोपजात्यामंदादि

घोरोग्रभेध्वांक्ष्यनिशंलघुङ्ग्मामंदाध्रुवेचंचलभेमहोदरी मं
दाकिनीमैत्रभजाचमिश्रभेमिश्राभवेद्दारुणभेचराक्षसी १०
मंदाधनाद्देवगणानवत्यतोमंदाकिनीभूमिभृतोमहोदरी
मलिम्लुचानंत्यभुवोपिराक्षसीमिश्रापशूनेवपतंत्रिणः
क्रमात् ११ ॥

संज्ञायाःफलमाह मंदेति मंदासंक्रांतिर्धनाद्देवगणान्विप्रसमूहानवतिनिरंतरमतोमंदाकि
नीभूमिभृतोभूपानवति महोदरीमलिम्लुचान्चोरानवति राक्षसी अंत्यभवश्चंडालानवतिमि
श्रापशून् गवादीनवपुनः पतंत्रिणोविहंगानहृदानवति ११ ॥

विषुवइति अतिरिंशस्वदा धोक्ता विषुवे विष्यानः वतिभङ्गभाजोऽतिसखान्वितान् करोति चैत्राश्रं
त्रिभुवः शूद्रानः वतिभङ्गभाजः करोति अथप्रसवेः संक्रमस्य भवारतो नन्दयातकारात् यासंर्नं
ताभासाकार्यः यासंसावाोसेवनतद्वेपि यथा रविवारे चेत्राऽग्रनन्दचैत्रापकोभूतास्यात् नन्दाश्च
ज्ञानवतिपवं सर्वोपोति सा उक्तफलप्रदास्यात् विट्प्रवेशोऽन्दवैश्यपयोरितिहेमः भट्टशाङ्कः स्वाव

विषुवःत्रिंशधांह्यतिभङ्गभाजः करोति चैत्रांस्त्रिप्रवेः यसंख्या भवारतीयस्य रवेरिता
यासासंक्रमस्योक्तफलप्रदास्यात् ॥१२ यामेतिंहृत्यवमेखलाभुजंसंक्रांति
रवेःज्जुपिचीवराःमरान् अरद्दलेचापिविषोपराह्णके शूद्रबनानस्तमितेऽसमालि
ति ॥१२॥

वाचीयांनेत्मलव्यदंत्यायामंहंभद्दमितिशाहप्रभेदेयोक्तोस्ति ॥१२ अथप्रथमादिप्रहरे संक्रांतिफ
लमाह यामेइति आद्येयामेप्रहरेसंक्रांतिः अर्णवएवमेखलायस्याःसोभूमिस्तांभुनक्तीतितत्र
णवमेखलाभुजः राजलोकस्तान् हंतिचपुनरहर्दलेदिनार्धेः द्विपिचीवरामरान् भूदेवान् विप्रान् हंति
पुनरपराह्णके दिनस्तृतीयभागे विशोवैश्यान् हंति अस्तमितेऽस्तंगतेः असमालिनि सूर्ये सति शूद्र

ज्यो॰ निहंतीति राज्ञेर्वेदृष्टेः सूर्यस्य संक्रांतिः शिविज्ञालिकादिकान् मिललब्ककादिकान् निहंति पुन
भ॰टी॰ महाराज्ञविभानकांते देशचब्रभानयो रंते रविर्बालेभरंनागर्दिनः शैलषनापिनान् हंति उषमः प्रभा
५८ नस्य काले वलवकान् गोपालान् नरान् हंति नतु निश्चितं १४ अथ तैतिलादिकरणोमसादिरवि

49

निहंति राज्ञः शिविज्ञालिकादिकान्देहमहाराज्ञिविभानकांते संक्रांतिः शोभरनाग
मर्दिनः काले नृपान्बलवकान् वृषभः १४ स्यात्तैतिले नागचतुष्पदाख्ययोः स्वमस्य
राशिनकरस्य संक्रमः विष्टौ निविष्टस्य वेगगेरतस्याम् बालवाख्ये वणिजे बुधैः स्म
तः १५ ॥

संक्रांतिमाह स्यात्तैश्तितैतिले नागचतुष्पदाख्ययोरेतत्करणचये स्वमस्य राशिं तकरणस्य सू
र्यस्य संक्रमः संक्रांतिः स्यात् एवं विष्टिभद्रायां तथा ववे गरे स बालवाख्ये वणिजे अस्मिन्करण
पंचके निविष्टस्य आगतस्य रवेः संक्रमो बुधैः स्मृतः १५ ॥

ऊर्ध्वइति अथ कौलवे किंस्तुघ्नके शकुनौ पतन्करणे चयेदूर्ध्वस्थितस्वांशुमतो रवेरयं संक्रमः स्यात्
बुधेरयं संक्रमः धान्यार्घवृद्धिशुभस्यापूर्वफलवर्षणो ऽक्रमात् निष्टमध्यमेति शुभः प्रकीर्तितः कोपिः
सममरविसंक्रमो ऽवर्षणं धान्येष्टनिष्टः महार्घ्यं धान्यवृद्ध्यभावभावकारकः एवं निविष्टः समः तथा
हेः श्रेष्ठ इति अर्थः पूजाविधौ मूल्ये इति हेमः १९ अथ वृषाख्येन संक्रान्ते मुहूर्त्तनियममाह नक्षत्रे

ऊर्ध्वस्थितस्वांशुमतोऽथ कौलवे किंस्तुघ्नके स्याच्छकुनोऽक्रमादयं धान्यार्घवृद्धिश्च विपि
संक्रमो बुधेऽर्कनिष्टमध्येति शुभः प्रकीर्तितः १९ नक्षत्रभेदादर्कसंक्रमो बुधैः सदेवलैः
पञ्चदशक्षणाःस्मृतः हरन्त्यपञ्चागमा ४५ तत्स्यदैवतः समानेभ विंशा ३० दमित्रकक्षणाः
११ ॥

ति सदेवलैर्देवलनामर्षि सहितैर्बुधैर्नक्षत्रभेदनक्षत्रसंज्ञनक्षत्रेऽर्कसंक्रमः पञ्चदशक्षणाः
पञ्चदशमुहूर्त्तमितः स्मृतः पुनर्हरत्नस्वहर्द्रद्रसंज्ञनक्षत्रेषु पञ्चागमतत्स्यदैवतः पञ्चचत्वारिंशन्मुहूर्त
मितदैवतः स्मृतः पुनः समानभेसमसंज्ञनक्षत्रे त्रिंशाद् मित्रनक्षत्राणि त्रिंशन्नाडमित्रस्वल्पक्षत्रक्षणः
सपञ्चक्षणास्त्रिंशन्मुहूर्त्तमितः क्षणमुहूर्त्ते उक्तवः एवं व्यापारवैकल्ये चेति लिंगानुशासने २० ॥

ज्यो· अथास्मिंधान्यमूल्यविवेकमाह जघइति जघन्यभेजघन्यसंज्ञनत्तेचे·नृत्यशूद्रयोर्हिनीयोपलति
भ·टी· नवेंहेक्रमो·पितुनुरिणामेक्रमः स्वयंसंक्रम·ञामासेमासपर्यतेधान्येमहार्घ महा·नवीमूल्यंप
५० क्रूतेचपुनः समर्देसमसंज्ञनत्तेचेवेहोदयस्नसंक्रमस्थसमेसममूल्यधान्यंक्रूहते एवंपुनर
50

जघन्यभेधान्यमनृत्यशूद्रयोमहर्घमासामासमपीनसंक्रमः
समंसममर्दे २· वसमर्घमन्यभे ४४ विशेषतोवाक्रूहते·थ
तद्युतिः ७४ ॥

न्यभेहर्तसंज्ञनत्तेचेसमर्घमः ल्यमूल्यंक्रूहते अथतयोश्चंद्रस्योद्युतिःसंयोगोदृशानिश्चिरि
त्यर्थः विशेषतः पूर्वोक्तंक्रूहतेजघभेविशेषतोमहार्घमित्यादि महार्घीलावकांऽन्ने महाम्
ल्यइतिहेमः ७८ ॥

अथदर्शरविसंक्रान्त्योरेकवारेफलमाह यदेइति यदा एकवारे इंदुहंसयोश्चंद्रसूर्ययोर्भवति दर्शति
थिरित्यर्थः हेलिसंक्रमः सूर्यसंक्रान्तिश्च स्यात् कोर्थः यस्मिन्वारे रवेः संक्रमणं तस्मिन्नेव वारे अमावा
सी स्यात् तदा मिथः परस्परं नराः नृपं नाशयन्ति चपुनश्चेद्यदि इति शुक्ले सति तस्मिन्नेवैकवारे इन्दप
र्वे सूर्यग्रहणं स्यात् तदा तस्याः धाराघैः करवालधारया तरवारिधारया मिथः नृपयोर्नियनं जिंगदे

यद्येकवारे भवति द्विंदुहंसयोर्मिथो न संयाति
वहेलिसंक्रमः नृपं नृपाश्चेति सतीन
पर्वचेन्नदाशगाग्रैः करवालधारया १९

रविसंक्रम इति गणितभ्रमावसितोद्भवयपरले इनगोपिरिइनोवइवलोकोश् १ इतिफोकटं इंदुहं
सयोर्भवति प्राहेन दर्शतिथिः कथ्यते पदाङ्कोहेमसूरयः दर्शः सूर्येन्दुसंगम इति यतो दर्शतिथ्या
वेव चंद्ररविसंयोगः १९ ॥

ज्यो॰ अथविवाहादौग्रहसंक्रमादिदिनेनिषेधपतिस्रीतिनिरूपितं अयनमेवआयनंमार्गः पक्षिणांविहंग
भ॰ टी॰ मानामायनंपश्यायनेव्योमतास्मिन्यानानिविमानानियेषांतेग्रहास्तेषांसंक्रमाः संक्रमणानितैः स
५१ हर्वत्तितेतत्सपश्यायनयानसंक्रमंयत्दिनंवपुनः पर्वदर्शंदिनंयत्पुनः सोमपपार्श्वेचस्तग्रहसंक्रमत
51

दिनंसपश्यायनसंक्रमेतत्पर्वदर्शंदिवमंगलोचितं तदेवपसोमपपार्श्ववासरे
नेभस्वराभ्यागमकालवद्भवेत् ८ पर्वाणिचान्यानिचहृत्यणायगाढ्दिचलोगेरा
गमधर्मशास्त्रयः तेयान्यशेषोत्सवकर्मनर्मदान्यारेविवर्ज्यानिसदैवमंगले ९

प्रभूयतः पश्चिदिनेतेनपुक्तंदिनंयत् पुनर्भस्वराभ्यागमकालवत्तेवेटपुहेदिनंयत्तदेवदिनंमंगलो
चितनभवेत् ८ अथोपनाशोपसंहारमाहपर्वेति अथैवंविवक्तोणेबुधैरादराद्यागमधर्मशास्त्र
तोः निवहत्निपर्वाणितेयानि किंभूतानिअशेषोत्सः समस्तकार्यकोदानिपुनर्मंगलेसदैवव
र्ज्यानि ९ ॥

अथैवंशास्त्यनाह दिनेइति दिनेदिनेपर्वकुयोगसंचयोभवेत् चपुनः पदेपदेवारभस्त्रयोगजाः
वारनक्षत्रादियोगजानानाशुद्धिनिर्दोषतापिचघटतेयत हेतोः तन्मंगले इष्टयोगोदयतईप्सितयोगोद
यतः शिवायकल्याणायस्वावायभवेत् ८२ अथोपजात्यास्वयोगगुणयोगयोर्बलमाह अनेकेति अ
नेकदोषैः सौम्ययोगोनहन्यते अपिपुनरनेकशतैः कुयोगैर्नहन्यते सदावैधेयक्रियास्वयोगगणास्त

दिनेदिनेपर्वकुयोगसंचयोभवेच्चशुद्धिर्घटतेपिमंगलं पदेपदेवारभनक्षत्रयोगजास्त
दिष्टयोगोदयतः शिवायतत् ८२ अनेकदोषैरपिसौम्ययोगोनहन्यतेऽनेकशतैः
योगैः शास्त्राङ्गणायचगणाबुधैस्तुक्रियासुसौम्याः खलुवर्जनीयाः ८२ नयैः
कुयोगैरितिसौम्ययोगोनहन्यतेसत्कथितंयदेकः कादेवरीविंद्रगणः करीष
लेशंयथाउष्यतिनेनिकेक्षित ८४

शास्त्रा अंगीकर्तव्याः चपुनर्ये सौम्यास्तेखलुनिश्चितं
वर्जनीयाः ८२ अथात्रकस्यचिन्मतंदूषयतिनयैरिति कश्चिदेकइत्याहतदसत्कथितंव्यर्थो
दितं इतीतिकिंनदाहयेः कुयोगैः सौम्ययोगोनहन्यते यथाकादेवरीविंद्रगणोमदिराविंद्रसमू
हः करीषलेशंवगणालवंनद्युष्यतिसदूषणंनकरोति ८४ ॥

मो॰ भ॰ टी॰ अथ वक्रदोषैः स्वगुणापरिहारमाह एक इति एको गुणो दोषसमवायं दोषगणमेत्य प्राप्य स्वां स्फूर्तिं वि
नगुणान्नूपो निरूढ इति शूरसंवरणो गृहेहयथा याऊढुणान्हितौ स्वैरेइति दीर्घः नाशं प्राप्नोतीत्यर्थः कस्य
५२ वाः मलगर्भविंदोरिव यथा निर्मलचन्द्रादिविंदुः स्वादा श्रियं वह्निमतिहेतिनिमत मतिशयज्वालाग्रके
52 प्राप्य स्वां स्फूर्तिं शूद्धतिर्पूर्ववत् वह्निसाद्भवतीत्यर्थः तस्मात्कारणाद्बहवो गुणाः इष्टाः स्युः दोषसमवाये स

एको गुणो दोषगणं समेत्य स्वां हापयेत् स्वां मतिं इति निमग्नं विशुद्धतीर्थमलगर्भविंदुमू
र्तिं तदिह बहवो गुणाः स्युः ८५ दोषैकदेशो गुणसन्निपातमतोदयमयज्वनसंशयोऽस्ति
धनंजयांशो वनराज्यगो वा समिवा गुणांशोऽपि विवर्जनीयः ८६ ॥

समवायेषाहुः समूहवाची यथास्मिन्नेव ग्रन्थे बहुने वनमवाहः समुद्रो जलराशित्वात् स्वाहाश्रा
यो श्रियाः स्येवतिहेमः ८५ अथ वक्रगुणाप्येकदोषाणास्यापि याज्यतामाह दोषैरिति दोषैकदेशोग
णसन्निपाते गुणौघं दहति भस्मीकरोति धनंजयांशः इव यथा वह्निकिलवो वनराज्यः वैगोकन्श्रेणिमाव
तसमूहं दहति अत्र संशयो नास्ति अतः कारणाद्गुणांशोऽपि विवर्जनीयो बुधैरिति शेषः ८६ ॥

अथगुणदोषयोः समानतामपिनिषेधयति गुणेति किलेतिसंभावनायां जनोऽशिवार्थं दुः
खहेतुमेति प्राप्नोति कस्मात् गुणाश्चागुणाश्च तेषांव्रातः समूहस्तस्य समानतानस्या आ
श्रयः स्थानं सेवनं वा यस्मिन्तत् तस्मात् दैवविधात् मंगलात् निदर्शनमाह यथाजनउपद्रव
प्राप्नोति कस्मात् अंगारवृंतं कंजलेहौद्रमधुषुवो समानताश्रयात् अदनात् समभागम
हणात् अतःकारणाद्धिकागुणः वंशस्थं गुणावरमिमत्रबहुवचनमेकवचनंफके य

गुणागुणव्रातसमानताश्रयाद्यथाशिवार्थं किलमंगलाज्जनः यथाखरक
हौद्रसमानताश्रयाददतोऽदनादेमधिकागुणावरे ८७ आफः पुराभीमसुता
यवादयोगुणाव्रजेोपास्तिनमंगलामराः पकोःशुभामेवकुयोगमावतोत्रपा
तोवचनमेदोभवेत् पुन नदोषोपिवरः क्रियासुतः ८८ विभक्तिभेदेन यथावेदाः प्रमा
णं ८७ अथैतदेव दृढयति पुराभूवं भीमसुतादमयंतीनस्यायवाभर्तानलराजः स
पवआदौयेषांते भीमसुतायवादयोनृपाःशुभान्वः मंगल्यामेवाफः प्राप्तुः लरिःयाप्रापणेः
नडस्तिरूपं कथंभूताभीम० अगुणाव्रजेदोषसमूहे उपास्तिर्नाम्नाश्रिताः मंगलामराउहार्ह
देवानयेस्ते अतोहेतोः कुयोगभावत पकोदोषोपिवान्नैरिकाचक्राफःसमत्वदोषः क्रियासु

५८ नैष टी

ज्यो॰ अथोपसंहारद्वारेण श्रीविक्रमार्कं वर्णयति पर्वाणीति सदा श्रीविक्रमार्केणाविनादिकं प्रति च
भ॰टी॰ सः षष्ठिनमभागं प्रति पर्व प्रमानि ज्ञाते कैरपवर्न्ननैर्दीनैः कथंभूतेन नृविक्रः सतकृतिनापंडिते
५३ नच पुनस्तथापि सदासत्कृतौ पंडिताइह्वास्मिन् पर्वाधिकारे ग्रहानिपर्वाणि विदुः अवधारयन्ति

53

पर्वाण्यमानीह सदापवर्ननैः श्रीविक्रमार्केणाविनादिकं प्रति तद्दोषबोधायत
थापि सत्कृता विदुः सदा सत्कृतिनाससूत्यापि ॥९॥ इति श्रीकविकालिदा
सोदिते ज्योतिर्विदाभरणे पर्वाध्यायस्यान्तर्थः ८ ॥

कस्मिन्तद्दोषबोधायतेषां पर्वणां दोषास्तेषां बोधाय तान्नापद्दीतिनिलिखितं ॥९॥ इति श्रीपौर्णिमी
यगच्छाधिराजभट्टारकपुरंदरश्री ५ श्रीमहिमाप्रभसूरीश्वराणामन्तेवासिहसंवरीकायमानुशि
ष्यभावरत्नविरचितायां श्रीकालिदासकृतज्योतिर्विदाभरणस्य सुखावबोधिकायां पर्वाध्यायस्यान्तर्थः ८

श्रीमद्हिमाप्रभाहानां सूरीणानां सरस्वती पुनात प्राणिनः शुभ्रदत्तयामृतवाहिनी । अथ पंच
माध्याये आसमकं इत्यधगाछेदलत्व प्रथमग्रहगोचरफलं संध्यानमाह वदामीति अथो अनन्त
रमहन्तन् अंवरगास्याग्रहाणांगोचरान् राशिविशेषात् उदितं प्रादुर्भूतं अथवा ग्रहगोचरेक
श्चिंतफलं वदामि कथयामि येन कारणेनांऽशिनां प्राणिनां फलविभ्रमः फलसंशयो न भवेत्
किंभूतानां प्राग्भाग्यानि शुभानि च कर्माणि येषां तेषां । अथ श्लोकादीनां भ्रमणविधिमा

वदामि फलमग्रिमामहंनदेवरगगोचरोदितं अमाशुभमकर्मणा
मध्यो न येन फलविभ्रमो भवेत् । यमेन्दुकुजहेलिभार्गवस्तनारकय
वाःखचरःक्रमात् ननाभगणाभाजइतिभ्रमेति विधिना खवर्त्मगाः २

ह यमेज्येनिखिनः आकाशान्तक्रमेणानताः नैष्ठाः अयोयः श्यानथितिः भगणाद्वादशराशाय
त्वात् भजंतीति भगणभाजः खवर्त्मगाः निजमार्गगामिनो विधिना कालेन इतितः सेनः यमः
शनि इज्यो गुरुः कुजो भौमः हेलिः सूर्यः भार्गवः शुक्रः सोम्युथः नारकयवस्थेदुः एषां द्वंद्वे एते भ्र
मेति विधिर्वाकोचदैवेच प्रकारेकालकल्पयोरिति हेमः शनैर्ब्रह्माणपश्च यमः स्थिरयनि हेमशे

ज्यो॰ अथग्रहाणांलघुमहद्भ्रमणभेदमाहतत्र इति यस्यग्रहस्य ऊर्ध्वपीठतोऽधःपीठतस्तत्रभ्रमणंल
भ॰टी॰ घुभ्रमणंभवेत् सोंवधायेनोग्रहोः नाल्पकालेनमहत्कालेनभगणांशिंभजति चपुनर्यस्यग्रहस्यमह
५४
58

नत्रभ्रमणंभवण्यनः सभुंजतिचयस्य
सत्वं महद्भ्रमणंकक्षपीठतोभवे
दनाल्पकालकेनभं २ ॥

द्भ्रमणंलघुभ्रमणंभवेत् सग्रहः सत्वांस्तोककालेनभगणांशिंभुंजतिभ्रमणंकिंभुज्यतेइतिभुंजः
भुजर्भावरतीतिभुंजतिइतिप्रयोगसिद्धिः अन्यथाभुंजतिप्रयोगोविरुध्यमानः १ ॥

अथ ग्रहाणां राशिभोगकालप्रमाणमाह विधोरिति विधोश्चंद्रस्य सौम्यग्रहोदयं सपाददिनफ
लं भजनमध्यभोगकमिति मत्वा शेषः स्वकाग्रतो ज्ञायते इति भजनमध्यमभोगकं भवेत् सपाददिनफ
गलं सामान्यतो विधुर्भं केऽस्मिन्नर्थः भेनेत्यत्र ग्रंथविस्ताद्धिमक्षिपरिणामः एवं विधोर्बुधस्याः स्व

विधोर्भवनि सौम्यग्रहोदयं सदैकं भजनमध्य
भोगकः विधोः स्वयमत्र २५ लवा सवाः स
वित्रुशान सौम्यैकमा १ ७ १

यमत्र लवा सवाः भजनमध्यभोगकाः स्युः तथा सविधुशान सौः रविश्शुक्रयोरेकमाः एकमासो
भजनमध्यभोगको भवेत् ग्रहोदयस्मिन्नवाष्टशाह्निकमतत्वाद्ग्रहोदयमहोदयमित्यपि स्यादेव
मग्रेपि कविनात्र स्वल्पं च प्रोक्तमस्ति ७ १

ज्यो॰
म॰ टी॰

५५

55

युगमिति तिथिभवो मंगलस्य मासयोर्द्वयं भज अथगुरोर्गीष्पतेरुषड्धाग्रयस्वक्रार्भस्वनाभि
स्वयोदशाभिर्मितामासकाः भज॰ पुनरगो॰ राहोर्धृतिमिता अष्टादशमिताः मासकाः भजः पुन
रगुभृगोर्विषः क्रूरकान्तेः शनेः खवह्निभिस्त्रिंशन्तामिताः मासकाः भज॰ स्पष्टमितियुगलं ५ अथे

युगं तिथिभुवोऽस्य मासयोः षड्यक्राभि १२ मिताः गुरोः अगोर्धृति १८ मिताश्च मास
काः खवह्निभिस्त्रुशुक्रो विषः ५ निनयुगतिशाहुङ्गो ग्रहो निर्णयं सर्व बाधनेरितः
प्रयान्ति गतिं प्रयाणविधामं च चलचलोच्चहेतुना ९ ॥

धां गतिहेतुमाह विजेतिनि जप्तुनिशाहुणोनिजाहोराश्चमेठलमतोग्रहेभ्य निर्णीतं सर्वचहनामवाप्र
नाईरितः प्रेरितः सन्नदृष्टगतिः पुंभिः ज्ञात्वोपि मपिगतिं प्रयाति किंभूतेन प्रव॰ अचंचलचलोच्चहेतुना
मदोच्चचलोच्चकारणेन ९ ॥

अथग्रहाणांसप्तधागतिमाह समेति समा तल्पागतिः १ अतिनगावक्रगति २ अतिवेलिनाअतिवक्रागतिः
३ चरागतिः ४ चरतरागतिः ५ मंदमंदतकामंदागतिः ६ कुटिलागतिः ७ दिवौकसोग्रहस्येत्यः सुनाप्रका
रेणसप्तधागतिर्भवति ७ अथोपज्ञासागतीनांलक्षणमाह गतेति अथयदायत्ररेखाणांपरिंगणा ८
मयनेमार्गीयस्यसमग्रहोऽधकरात्रबृहौः होराश्रमंडलेसमध्यगत्यानिजमध्यमगमनेनसमसदृशोस्फु

समाकृतिगतिवेलिनाचराचरतरादिवौकसः गतिर्भवतिमंदमंदतिकामंदेतिवकुशोवसम
वा ७ गमासमेयत्ररेखाऽयनाः यनः समध्यगत्यास्फुटयावृश्चयः फरात्रबृहेविबुधैः
समागतिःज्ञेयापदानस्यरिपोदिवौकसः ८ अत्यल्पगत्याः वरथोथ्ययेतिगयदापि
ष्टितमेविलोमा वक्रागतिःस्यात्समपाश्चराशिंराशोगतेवक्रतरागतिस्या ९ १०

टयास्पष्टयागत्याचरतिगच्छतिहियक्सं तदाबुधैस्तस्यदिवौकसोग्रहस्यसमागतिर्ज्ञेया ८ अ
येतियदापिष्टितमेआक्रांतराशोग्रवरपांथाग्रहोत्यल्पगत्याः तिसूक्ष्मगत्याविलोमापश्चाक्त १०
मितोगतिमेतिप्राप्तमातिनदाग्रहस्यवक्रागतिःस्यात् अथ्याःतिगात्यातेराशिमयास्याश्रित
राश्रितराशिंत्यक्त्वाराशोगतेपाश्चात्यराशिंप्राप्तेग्रहेसतिवक्रतराःतिशयेनवक्रागतिस्यात् ९

ज्यो॰ ग्रहइति यदायोग्रहोऽतिवेगेनाक्रांतमेसंश्रितराशौसमार्गंगच्छति तदागतिहैनासगतिस्थराउ

भ॰ टी॰ ऽक्कावपुनग्रहस्तंराशिमाश्रितराशिंविहायैष्यमेग्रागामिकराशौगच्छतितदागतिहैतस्या

तिचरागतिरुक्ता ९ वक्रीतिचेयदस्मिनभोगोग्रहस्तत्रराशौवक्रीइहमार्गीसंचरतिगच्छति

ग्रहोऽतिवेगेनयदासमार्गमाक्रांतमेगच्छतियस्त्र

रोक्ता तदागतिस्तस्यविहायराशिंतमेष्यमेवातिच

रागतिः ॥ ९ ॥ वक्रीपुनस्तत्रसचेत्रभोगस्तदातिचा

रीचरतीहमार्गी स्वमध्यगत्पूनजेवनमंदोज्ञेयःकृशा

यःस्वगतितयनात ५५

तदाऽतिचारीकथ्यते अथग्रहःस्वमध्यगत्पूनजवेननिजमध्यमगतिहीनवेगेनमंदोज्ञेयइति

लक्षयामंदागतिरुक्ता अथयोग्रहोगतिपदतयनात्कृशःसकृशोज्ञेयइतिलक्षणयाकृशाग

अथग्रहाणांवक्रातिचारेफलंनिषेधयति वक्रेति अलमित्यव्यया सोहीतिविशेषार्थे अंबरगा
महावक्रातिचारेचरंतोगच्छं आक्रान्तराशेः फलंनददतिनसमर्थयंति इतिललपराशिगाया
वुक्रभयोः मतंननजगुः किंभूताः ललः इंगमनतस्यकः प्रकाशात्मसवेयः खेयः अर्थात ग्रहाणां
तिप्रकाशवेयः लल्लः प्रातस्मसोऽर्कंवैयस्तस्यमितं सत्याः सत्यभाषणाः लल्लः ईमयंगमंततद्भूमि
मादित्यः तस्कोपिसोभरीकः स्वर्यमित्रवायश्रिवाशालामयमकेकिश प्रकाशवक्रयोऽप्यपीतिरा

^वेयश्चलव्यरकः ८

वक्रातिचारिविरगास्वरंतोददत्यलंलल्लपराशिगायाः ११
आक्रान्तराशेरमतेनहीनिफलेनलघ्वर्कवेर्यसमाः १२

शेखरः अमतंतेनयत्रास्मेनेपदंद्वकेतिपदंचतुर्येऽश्विंनं वक्रातिचारेसंहितायांयथाविलोमगाम्या
यदिवातिगाम्या प्रयातियोराशिमतीतमेष्यं हित्वातदीयगगनेचरोऽसौदद्यात्फलंपूर्वविहेयद्र
के १ वक्रातियारेणग्रहान्तरेऽपिस्थितोग्रहः पूर्वफलप्रदः स्यात्तदेशानंवक्रायवशाद्गतोऽरिस्व
देशायमेनजहीनमस्त्यः २ यदाग्रहोयंसमपेतिराशिंतदातदीयंसफलंददातिनापिनारिऽरिष्टंनस
मागतोरि ११

ज्यो॰ म॰ टी॰

५१

51

वर्गाः सितस्त्वम्मयातात्र्मुपैति इयावंतियो वक्रगतेर्दिनानि भवेत्स वक्रेयदि वातिचारे दशांशतुल्या
नि दिनानि तेषां दद्यात्फलं सर्ववशं ह्येयदुक्तं ४ त्रयोदशार्कैः दिनैर्जज्ञस्य महाहं बुधः पंचदिनानि
शुक्रः वक्री गुरुः सर्वफलप्रदः स्यादेकादशैर्वैतिमगो वराहः ५ मासं शनी व्योक्तजभार्गवोनपंतं
दशाहानि च सोमसूनुः दद्याति वक्री फलमाद्यराशेः केषांचिदेवं नमतं वह्लुतो ६ इति ५२ अथ भौमा

पवंशराग्गा ७५ श्चाजिना २४ गुणार्का १२२ विपच्छराः ५० खाब्धियमा ७४० ग्रहैः क्रमे
ण धाराजगुरुवग्रहाणां च स्फुटाः सदा वक्रगते निरुक्ताः ५३ ॥

दिग्रहपंचकस्य वक्रगतिदिननि
र्णयमाह पवमिति सदा ग्रहैरेवं क्रमेण धाराजगुरुवग्रहाणां वक्रगतेः स्थित्यादिसिताव साबासरा
निरुक्ताः श्लोक्यः कोर्थः भौमस्य वक्रगतेः शराग्गाः पंचसप्ततिर्वासराः बुधस्य वक्रगते जिनाश्च तुर्वि
शतिर्वासराः गुरोर्वक्रगते गुणार्काः सप्तविंशत्यधिकशतं वासराः शुक्रस्य वक्रगते वियच्छराः प
ञ्चाशद्वासराः शनेर्वक्रगतेः खाब्धियमाश्चत्वारिंशदधिकशतं वासरा इति ५३ ॥

ग्रहेष्वेषां मार्गदिननियममाह प्रावेति बुधे स्वेषां भौमादीनां पंचानां स्वस्वशक्तिनिजसंक्रमितभोगरा
शिस्तस्याग्रानंतं स्वावसंक्रमणाग्रावं भोग्यस्यासौ मार्गकस्त्वनमाश्रिता: आमाः स्वमतया नन्तमार्गग
काश्चिन्तशरादिमिताः वासराः स्मृताः कोष्ठे: भौमस्य निजराशिसंक्रमणमुपाददाय स्वमार्गे भ
वामार्गकाः वासराः शतेवराः पंचाधिकसमशतानि भवंति पवं बुधस्य दिन वहानवतिर्वा स

प्रागेवगणा ३०५ दिनवा ९२ दिनारका २२८ स्वरेषवो ५२३
स्याग्नियमा ३२१ स्ववासराः नेषां स्वस्वभुक्तायनमार्गकाश्चि
नाः स्मृताबुधे चेद्दमतेः पवक्रगाः ७४ ॥

रामार्गकाः गुरोरहितारकाः अष्टाम्यधिकशतद्वयं वासराः मार्गकाः स्वक्रस्य स्वरेषयमद्वय
स्त्रिंशटेकपंचशतानि वासरा मार्गकाः शनेरद्यग्नियमाः अष्टात्रिंशदधिशतद्वयवासरा मार्गि
काइति ग्रहश्चे घटादिग्रतमत सनमात्मानाहद्दमयेश्ववक्रगाः स्युः ७४

ज्यो॰ भ॰टी॰

५८

58

अथैषामस्तोदयमाह स्वका इति मंदो ग्रहो गुरुः पातिश्च मंदो गुरुनी इति ज्योतिषः संज्ञात्वात् अथे
मतः सूर्यात्स्वकालभागांतरस्वाधिको निजकालांशांतराधिकस्तदा गुरुः पातिश्चास्तंव्रजेत् यदा
अमंदः चंद्रो बुधः शुक्रो भौमश्चापतेः मंदाः निजैः काललवैः स्वकालांशैः ऊनाहीनस्तः मंदो विधुर्बु

स्वकालभागांतरकाधिकश्चेन्मंदो गुरुश्चेदमनो ग्रहोऽस्तं ऊनो निजैन्काललवैरसं
दस्तदान्यथा चाभ्युदयं प्रयाति १५ दिवाकराः १२ समयाः ७ गुणाक्षी १३ हरा
११ ग्रहा ९ बाणधरा १५ ग्रहाणां कालांशकामार्गवतामिलोनाग्रमीक्रमा
दक्रवतामथाजात् १६ ॥

धः शुक्रो भौमश्चास्तं व्रजेत् यद्गुनरन्यथा एवेकाल विपर्यये कोर्थो यदा सूर्यात्स्वकालांशांतरहीनश्चेत् तदा गुरुः पातिश्चोदयं प्रयाति सूर्यान्निजकालांशेरधिकश्चेत् तदा चंद्रो बुधः शुक्रो भौमश्चोदयं प्रयाति १५ ॥

२

अथ ग्रहाणां कालांशकानाह विवेति अथवा न चंद्रात् मार्गवतां मार्गिणां ग्रहाणां क्रमेण दिवाक
रादयः कालांशकाः स्युः कोर्थः मार्गिणश्चंद्रस्य दिवाकराद्द्वादश कालांशकाः मार्गिमंगलस्य
सप्तधराः सप्तदश मार्गिबुधस्य गुरोश्चैकादश मार्गिबुधस्य हराप्येकादश मार्गिशुक्रस्य ग्रहाः न
व मार्गिशनेर्वाणधराः पंचदश कालांशकाः स्युः कालांशकाः इति अथ वक्रवतां ग्रहाणां क्रमेण कालांशानाह ।
लाक्षूमिल्लयाऽऽनापकोनाः अमी निजनिजकालांशकाः स्युः कोर्थः वक्रिणो भौमस्य षोडश ।

मही सुवोर्ग्यं वरहेलयो १२० न्टपा १६ विपक्षरामाः ३० व्योमवसवः ८० षड्ग्रयः ३६
द्विवौकसां पाशभृतो नः स्तवासरा दिगाश्रिता नाश्रिता निभिर्वकीर्तिताः ॥१०॥

कालांशकाः एवं वक्रिबुधस्य द्वादश वक्रिगुरोर्दश वक्रिशुक्रस्याष्टौ वक्रिशनेश्चतुर्दशेति ॥९॥ अ
थैवं प्रश्चन भौमादीनामस्तदिननियममाह महीतिज्ञानिभिर्मही सुवो भौमात् द्विवौकसां
ग्रहाणामस्तवासराः ष्वेवरहेलादयः पाशभृतो वरुणस्य दिगाश्रिताः पश्चिमदिशाश्रिताः की
र्तिताः स्पष्टं भौमस्य खेचरहेलयो विंशत्यधिकशतं पश्चिमदिगाश्रिता अस्तवासराः एवं बु
धस्य न्टपाः षोडश गुरोर्विपक्षरामाः त्रिंशत् शुक्रस्य व्योमवसवः नवशनेः षड्ग्रयः षट्त्रिंशत् ॥१०

ज्यो· अथोपजातामौमादीनामुदितदिननियममाह क्रमश इति क्रमेणतेभौमादयः पंचग्रहाअर्केषुरसा
भ·टी· दिभिर्दिनैः प्राच्यामर्कस्यामुदिताः संतोऽथपश्चात् पुनर्ग्रहा अस्तंव्रजंतीति कोऽर्थः भौमः पूर्वस्यामर्केषु
५८ रसैरष्टपंचाशदधिकषट्शतैर्दिनैरुदितःपश्चाद्ऽस्तं यातिएवं बुधो गोत्रिभिः सप्तत्रिंशतादिनैः प

५९

क्रमेणाष्टतर्काशैः ६८। रसाग्निभिः ३६ ईशगद्विरामैः ३२ विश्वसायकाद्रि २५।
भिः प्राच्यां दिनैरेकसप्तैः ३३९ यथोदिताः पश्चाद्व्रजन्त्यस्तमथ पुनर्ग्रहाः १८

आ· गुरुरीशगद्विरामैर्द्वासप्तत्यधिकशतत्रयेणदिनैः प· शुक्रो विश्वसायकाद्रिभिरेक पंचाशदधि
कशतद्वयेन दिनैः प· शनिरर्कस्यामुदितः पश्चादेकसप्तैरेकोनचत्वारिंशदधि
कशतत्रयेणदिनैरस्तं याति १८ ॥

ग्रेणेंद्रवज्रयावज्रयावक्रोदितस्य शुक्रबुधयोरस्तोपदितनियममाह वक्र इति काव्यविदोः शुक्रबु
धयोर्वक्रोदितौ वक्रं वैतौ रूढ्ये प्राचीमां अष्टजिनाः अष्टाचत्वारिंशदधिकशतद्वयं देवास्त्रयस्त्रिंशद्
द्वाश्चगताः संतस्ततस्तस्यां दिशि पूर्वस्यां तिष्ठतः पश्चाद्दैत्या पूर्वस्यामेवास्तं व्रजेतां वा पुनः
शुक्रबुधौ अस्तात्तदनेन यमाश्वाः द्वासप्ततिर्वासराः रदनाः द्वात्रिंशद्वासगताः सन्तः प्रतीच्याम्

वक्रोदितावष्टजिना २४८ स्वदेवा ३३ श्चलास्ततस्ति
ष्ठतपश्चमैंद्र्या अस्तेयमाश्वा ७२ रदना ३२ व्रजे ०
तावुद्गमैकाव्यविदो प्रतीच्यां ५९ ॥

श्चिमायामुद्गममुदयं व्रजेतां कोर्थः शुक्रः पूर्वस्यां वक्रोदितादारभ्य चत्वारिंशदधिकशतद
धिकशतद्वयमिते षुगतेष्वपुनः पूर्वस्यामेवास्तं याति अस्तदिनादारभ्य द्वासप्ततिदिनेष्वग
तेषु शुक्रः पुनः पश्चिमयामुदयं याति एवं बुधोपि समानितेति अत्रायं विशेषः भौमादयः सर्वेश
स्राः पूर्वस्यामुदयं यान्ति पश्चिमायामस्तं यान्ति पुनः शुक्रबुधौ पूर्वस्यामुदयमस्तं पश्चिमायां चोदय मकरन्दटी ५९

ज्यो॰ अथोपजात्येनमानेहृदयति हीतिनिश्चिते अवक्र॰ समवक्राऽस्तमयोदयानां ग्रहाणामेतन्मानं
भा॰टी॰ स्फुलतपाऽकंयतः कारणात्ऽवक्रोद्येद्यानेगोचरस्याऽनेनमानेन कृतेविनाशांतं निरंतरमनुवेलम
६० मंपश्यति प्रत्यक्षंनास्ति २॰ अथेन्द्ववग्रपोत्पातलक्षणग्रहमाह वक्रीति योवक्रीवक्रवान्दिवौ
60

अवक्रवक्रास्तमयोदयानां मानेयतः स्फुलतयैतदुक्तं प्रत्यक्षमस्यांतर
नेववोधानेनानुवेलंनहिगोचरस्य २॰ वक्रीदिवौकानिजवक्रचक्रेय
नस्यपूर्वौदिनमध्यराशो भोगादनल्पोनवराशिभोगोज्ञेयोपमुत्पातग
णोग्रहैंः २१ ॥

का॰ ग्रहोनिजवक्रचक्रैः पूर्वौदितमध्यराशोभोगादऽनल्पोमहान् तदानवनिश्चितंग्रहैस्तस्य
ग्रहस्याग्रराशिभोगऽत्पातहितोज्ञेयः दिविगगने ओकोग्रहेयस्यसदिवौकादिवौकाः एषांदश
दिनान्याहप्रभेदापि २१ ॥

अथैषां पञ्चानां ग्रहाणां वयोवस्थामाह । निजेति । निशास्वतः स्वाः स्वनम्यादर्धांकपूर्वं दिवौकाग्र
हः पुरातनः वृद्धः स्यात् पुनरुदयाहर्दं मुपरिशिशुः स्यात् किंपुनः काले स्वास्तकं वेदांशमितानि
निजास्तमयदिनानां चतुर्थभागप्रमितानामहानि हित्वा निपतावकालाधनो दितिहित्वा पादनिम
सद्विकल्कः किं भूतनस्तद्रकाश्चिन्नगोमनोभिर्लेषां ग्रहाणां भक्तिस्तयागाश्चिन्नगोर्गगमनश्चि

निजास्तनोहानि पुरातनो वा पूर्वं शिशुः स्यादुदयाद्दिवौकाः स्वास्तकं वेदांश ४ मिता
नि मद्विकल्कस्तद्रकाश्चिन्नगोमनोभिः २२ मदैवघधीशो स्तमयादिनैकमेकं स्वतो
वालप्रणाकायः अगोरहोदर्शनमिंदुहेलोग्रहे ष्यकेनोदिनविंशतिः स्यात् २३

नं येषांतेतैः २२ अथ विशेषमाह । मदेति । मदाङ्गैषधीशसंज्ञोः स्तमयादिनैकमेकं वालप्रणा
कायः स्वतः अस्तोदकं दिने वालः अस्तान्मार्गादिमं हृः अथ पुनरश्चोराहोविंडेहेलोश्चंद्रस्तूर्यगेर
रोः हः पकदिने पूर्वापरत्वेना विंशतिर्वालप्रणाकायः २३ ॥

भो॰ अथ प्रकारांतरमाह केचिदिति किलेति संभावनायां कालगतेः स्तंगतस्य ग्रहस्य निजैः काललवैर्मि
भ॰टी॰ तान्यहानि यावत् तावत्तेषु हृदयत्वं दारकत्वं स्यात् अथो वा चैत्रैः पंचदशाभिर्विंशैस्त्रयोदशाभिर्मितान्य
६९ हानि तावत्तेषु बालत्वं स्यादिति वासनया भावनया केचित् बुधा जगुः २४ अथ ग्रहाणां राशिभोगमाह
61

केचिदस्तंकिलदारकत्वं मितानि वा काललवैर्निजैः स्यात् अहान्यथो वासनये
ति चैत्रैर्विंशैः १५ १३ जगुः कालगतेर्ग्रहस्य २४ एकर्क्षभोगो भगणांशतो ३० कलास्या
त्सपादधिष्ण्यद्वयमेकराशेः भोगो ग्रहाणां भयुगांशयादः स्यादेकभोगे वनवांश
काः स्युः २५ ॥

एकेन ग्रहाणामेकर्क्षे भोग एकनक्षत्रभोगः भगणांशो ग्रहणांशतानां समानतोयः एषामेककला
त्रयोदशांशा विंशतीः कलाः स्युः सपादधिष्ण्यद्वयमेकचरणसहितनक्षत्रद्वयमेकराशिभोगः
स्यात् एवं तः स्यादेकभोगे एकभोगराशिभोगे भयुगांशयादः सपादनक्षत्रद्वयं नवांशकाः स्युः २५

अथ विशेषमथाह भक्तोऽ इति ननु निश्चितं अश्विन्यादिभात् स्थितीनो भुक्तानामौषधीशप्रमदानां न
तथाणां मतयश्चरणायेन सर्वासौ राशिश्च तस्माद्द्वादश रिताः श्याताः नवभिरामालवाग्रस्थाणां राशि
यः स्युः अथ पुनः शेषमत्र चरणामिताग्रस्थाणां नवांशा अन्येया इति राशिभोगाः २९ अथ प्रसङ्गाता
राशिमाह शशीति शशी स्थितो मानवस्य सराशिर्भवेत् मकः जन्मनि यत्र मेयस्मिन् राशौ चन्द्रयुतिः

भक्तौषधीशप्रमदाग्निराशौ रितान वा तानव राशयः स्युः अश्वादिभा केषु मिता न
वांशा अन्येया ग्रहाणामिति राशिभोगाः २९ शशी स्थितोऽथ ङ्गुणीन रेश्वर्यत्र स्थितो
जन्मनि मेषराशिः अज्ञातजन्मप्रभकालजन्तोः प्रसिद्धनामाक्षरतो जनो वा ३०

सर्वथा तस्मात् इतरोऽनु पृष्ठं द्रः स्थितो भवेत् वा न इति पदान्तरेः ज्ञातजन्मप्रभकालजन्तोः विदित
जन्मदिन नक्षत्रसमयेयस्य सर्वासौ जन्तुर्मनुष्याद्यस्य जनने जन्मसमयादारभ्य प्रसिद्धनामाक्षरतः ख्या
तनामाक्षरादितो जनतो राशिः स्यात् ३० ॥

ज्यो॰
भ॰टी॰
६२
62

अथ खलसौम्यग्रहानाह हीनोडु इति सदा हीनोषधीशः क्षयचन्द्रः आरो मंगलः यमः शनिः अंशुमा
ली सूर्यश्चेति पापाः क्रूराः अन्ये बली चन्द्रः बुधः शुक्रः गुरुश्च खेचराः साधवः सौम्याः उह्य खलानां ग्रहाणां
येषि राशयः विबुधैस्ते राशयोः साधयो सौम्याः स्मृताः २८ अथ वर्णनानादौ रवेर्गृहस्य सिंहस्य ग्रहं स्थापय

हीनोषधीशाक्षयमांशुमालिनः पापाः सदान्ये खचराश्च साधवः नमश्चराणामिह
येषि राशयः स्मृताः खलानां विबुधैः स्साधवः २८ पंचाननाख्योहि यथेन चक्रे पंचान
नाख्योस्ति तथा भचक्रे एतं हरिपालयितं दमोस्य क्रुतं तं नदित्येतदगारमाद्यः २९

ति अथ सिंहराशितनक्षत्राणि तं च वर्णयति पंचेति हीति विशेषार्थे यथा इभचक्रे गजयूथे पंचानना
ख्यः सिंहोस्ति तथा भचक्रे राशिसमूहे पंचाननाख्यः सिंहराशिरस्ति अतो हरिः सूर्य एतं सिंहराशिं
पालयितं दमोः अस्ति अत्र शरूछलात् हरिरेव हरिपालयितं दमो नान्यः अनिते अन्यराशये विबुधैरस्मृ
ये स्यतदगारे सिंहगृहं हते २९ ॥

अथ रविचंद्रयोः षण्मांषण्मांराशीनां स्वामित्वमाह सिंहेति रविः सिंहादिवक्रार्द्धपतिः स्यात् कोर्थः सिं
हः कन्या तुला वृश्चिकः ५ न्नमकरपर्यंतपतिः सूर्यः अथ चंद्रो विलोमकीटादिभखंडपः विलो
मगणनया कर्कादिराशिस्वामी स्यात् कोर्थः कर्कमिथुनवृषः मेषः मीनः कुंभ इति अथ वर्गाना

सिंहादिवक्रार्द्धपती रविः स्याद्विलोमकीटादिभखंडयोग्यः
पतेर्गग्रामसवियेनमीष्ठः स्यात्कुलीरेषु करोदगारे १

होरेशाचंद्रस्य कर्कग्रहंस्यापइति तविय स्वयाद्रोत नमीषाःश्चंद्रः कुलीरे कर्कराशौ अगारे गेहे
मकरोत कुतवान् किंकर्त्तुपते गस्य रवे र्धाम्नो गृहस्य ग्रासविर्ये सामस्तिम समीपे स्यात् अत्र यः
पाठापकः प्रोक्तः द्वितीया हाराः करोदगारे अत्र तमीशाः निवांश्चंद्रं तीयस्त्र चकरोदजे चेति अ
अग्राः हंतमीपाडदजे ग्रहे चक्रकरोमिसैम निशांतस्थैव १

ज्यो॰
म॰ टी॰
६२
63

अथ शेषग्रहाणां राशिगृहाण्याह उच्चोऽस्ति पुराणोक्ते हे हि ज्ञैर्यथाक्रमेण तेषां द्वौः सूर्यचन्द्रयोः पालपतो गृहा
ण्यायेकामि गृहाणि प्रतिष्ठितानि कथितानि केषां बुधादीनां बुधप्रभृतीनां ग्रहाणां कथितानां ग्रहे
वनैः स्थितैः सकाशात् उच्चोत्तमार्गवरतां गच्छतां कोर्थः बुधादीनां बुधशुक्रभौमगुरुशनीनां सूर्यसिंहा
दिषट्ग्रहाणि प्रोक्तानि अथ विलोमेन वह्न्यात्मकादिषट् गृहाणि यथा सूर्यस्य सिंहः बुधकन्यामिथुने
शुक्रे सतुलावृषौ मंगलस्य मेषवृश्चिकौ गुरोर्मीनधनुषी शनेर्मकरकुंभौ २१ अथ दृग्धगृहारोदसास

उच्चोच्चमार्गेवरतां ग्रहाणां वांछानतानामवनेस्थितैर्द्वौः प्रतिष्ठितान्यालयतश्च तानि
हि ज्ञैरयोकामि यथाक्रमेण ॥ २१ ॥ षडंश्च ८ त्रिभयोरस्वामगो भृगुर्घटसांकराक्क
योः वसपा ९ जितमरयोर्विदीसुर्योन गो भवति कार्किणो भयः २२ ॥

इतो द्वादशराशीनां स्वामिन आह षडंश्चेति रसांशयो भृमो भगो यो निर्धस्य सरस्वामगो भौमः षडंशे
वृश्चिकः अविभेषे षण्णामिः तयोर्द्वे द्वे पतयोः स्वामी एवं घटभे तुला णाकराक्कयः वृषपतयोः स्वामी भृ
गुः गौर्वलीवर्दः स्व णोकर इति द्वैमः शक्राः णोकरवृषे इति शाहृ प्रभेदेपि वशाजितमयोः कन्यामिथुनयो
र्विधीस्वरो बुधः स्वामी कार्किणः कर्कस्य भयो न तच्च पतिश्चन्द्रो ऽगः स्वामी ग्रनगः स्वामि मेवकयोरिम

भगोति नगवरानखेहेतिरहंस्यस्यमनखवरहेतिः सिंहस्तस्यनायकोभगः सूर्यः शशासनेषधवः व
नेजलेश्वालयोयस्यसमीनः कूमोयातीतियतुमीनयोपतिर्गुरुः कलशः कुंभः नक्रमकरराशिरे
नयोगेश्वरः तिमिरवैरिजः सूर्यात्मजः शनिः बुधैः स्मृतः हेतिः ग्रहराणामासमितिहेमः ११ अथसू
र्यादीनामुच्चनीचराशीनाह क्रमेति अथहरेः सूर्यक्रमेणाः जादिराशियस्तुगसंतिनाडुच्चाः सू

भगोनखहरेतिनायकः शशासन ४ वनालयाख्य १२यः गुरुस्तिमिरवैरिजो बुधैः
स्मृतः कलशनक्रमेश्वरः ११ क्रमादजम १ गो २ मृगा १० ३ वला ६ कुलीर ४ ति
१२ मिनौलि ७ राशयः हरेः स्फुरच्चतुंगसंज्ञकास्ततद्भिमिनराशयोननाः १७

पुनस्तस्मात्सप्तमिनराशयोननातीचाः स्युः कोर्थः सूर्यस्याः मेषराशिस्तस्मात्सप्तमीतुलाऽ
च्चनीचौ पवसोमस्योच्चौ वृषोवृश्चिकस्योच्चनीचौ मंगलस्यमृगोमकरः कर्कस्तुबुधस्याः वलाक
यानः कन्याचशनेस्तौलियाश्रिस्तुलामेषस्तुउच्चनीचौ १८

ज्यो॰ अथ राहुकेत्वोरुच्चनीचाद्यभावमाह नकल्पेति महर्षिभिरगोराहोस्तथाशिखिनः केतोश्चोच्चकमनुच्च
भ॰टी॰ कमंदिरं च न कल्पितं न कथितं कस्मात् नियमात् निश्चयेन तयो राहुकेत्वो राक्रान्तेः शरीरस्यागतेर्गमन
६४ स्याभावत्वादिति २५ अथ मतांतरमाह तथेति तथा चाप्यपरैर्दैवैरगोराहोर्वृषाकन्याद्यास्पदं ?

64

न कल्पितमगोश्चमंदिरं महर्षिभिरनुच्चमुच्चकं तथा शिखिनश्चाक्रान्तेस्तयोर्गतेरनिय
मात्स्वभावतः २५ तथाप्युदितमास्पदं वृषा ९ स्त्वगोर्मिथुनमुच्चमसच्च भं च नुच्चमपरै
रिभस्तभं कुलादिकमिदं शिखिनः २६ ॥

युदितं प्रोक्तं पुनरस्या मिथुनं रंध्रमुच्चं ग्रस्तं भं धनूराशिभवनमनुच्चं शिखिनः केतोरतः कन्यातो
मिथुनतो धनुस्तोऽन्त्यं भं समसंकुलादिकं धनादिकं प्रोक्तं कोऽर्थः मिथुनमीनभवने आदिशाद्राहुरु
च्चं मिथुनं नीचं प्रोक्तमिति २६ ॥

अथ राहुकेत्वोर्भेदाभेदमाह कर्मेति स्वरविदः पुराणागमाश्चांशमस्थूपलक्षितं कर्मात्मकमः गुणा
हुर्विदुः स्वपुनरहि सर्पशरीरं तमोमयं तमः स्वरूपं तमः स्वरूपं केतुं विदुः इति इह लोके ये ग्रहेः स्व
कर्मणा अमृतपानार्थं परार्थेन सदा कर्मभेदवान् कस्य शरीरस्य भेदफलः पृथक्कर्मकलके पृथग
भवत्व भूमिविते जले कार्येऽस्मादिकं ग्राह्याः ॥ अथानयोः प्रमाणानामाह सदेति किलेति भाव

कर्मात्मरामं गुणराशिमार्गाविदुः स्वविदो हि विग्रहं ने
मोमयमिह स्वकर्मणा समेतेति च कर्मभेदवानयं १

यां अर्थं विधुंतु दोराहुः शिखीकेतुः स्वगाराशिमा वेदाः पुराणां संहिता प्रमाणगणितं तत्राप्यादिस्व
क्रिणीतिः कलादिरेषां दर्शिताः सदाश्रमिदरु इति तथा समस्य मस्तकाऽपि उक्तं च प्रायः सदा नफला
निष्कलं भवति न ताभ्यां च रंतिमितं समेव नाके विदुदाहरंति नवग्रहा नवाः पर्वेषु नींदूः ५ दि
तापग भीभवनं सिद्धः समेव वाराणः सूर्य फणादो समानरूपाच्छिखिनो ऽग्निंदोः पानेच समे
वमनो ग्रहाः ॥ २

ज्यो॰
म॰टी॰
६५
65

नगोचरेणापिविलग्नराशेर्भूपोविलग्नेग्रहणात्वतैः स्वभोगकेन्द्रैः सदसत्फलत्वमस्तीतिजल्पंति
चकेचिदेवं ३ नाथाधिपत्येनदिनाधिपत्येनगोचरस्थानबलेषुहेमाद्रशायाचतथाष्टवर्गेनथापिमू
र्खाःप्रवदंतिराज्ञे ४ नहष्टमन्यत्रफलोनितेनमस्तथापिवाच्यंक्वचिदीरितेयतः अशुभमात्रंनदि
नादिरोधकेविभिन्नवाक्येपिसमानदोषतः ५ एकत्रदर्शनान्मूर्खैर्नामग्रहणकामिष्यते जलाशयत्वेनस

महागमपुराणसंहिता
स्वयंकिलवैरागिविश्वेश्वरः ॥

र्वत्रनक्षत्रसमत्वंविभावसोः ६ यःराहुःपीडितग्रहोऊर्ध्वंचन्द्रभास्करयोरपि मनुष्याणामुदासीनः
सम्मूर्खैःकथ्यतेकथं ७ नावग्रहांकोभुवनत्रयस्यसर्गस्थितिध्वंसविधौविधाता तेनापिमूर्खोःएत
स्मिन्दुमध्यानयथापिमूर्खान वदंतिराज्ञ ८ आरोहितस्पृष्टःपातपत्रजन्मासमर्जोमेदग्रहणीत्रयानाम्
प्रकल्पयत्येवनवग्रहांश्चैतेषांचमध्येहनसप्तवाराः ९ ॥

कलाशयं रूद्रविलिप्तिकाद्दांतमोमरेश्मस्तगतेभ्यनक्तिगजाच्छिलिमामसहितेनवार्के मन्देत्रिभाग
त्रियमनकेन्तः १० अत्रानुमानेपिचभुक्तिमनवहेयिमौ रैनेकांतिकता हिदृष्टा अतोनतेषां ग्रहतापा
रेषांतदत्वथ्यासंभवतोनदोषः ११ मंदोच्चपातेष्वपिभुक्तिमत्वेनविसृजनमाविदध्येग्रहत्वे नेषांपृथ
कमंतपःप्रभावाहितग्रहत्वेनतत्रभुक्तिमत्वं १२ प्रासादकूपादिजलाशयानामुद्यापनेदेवनण

शिवाद्गणानांभुक्तिदर्शना
त्मसिद्धत्वनितस्थमसत्वपि १३

स्विनांच ग्रहार्चनेषुशांतिकपौष्टिकेषुनवग्रहाणांजगतिप्रसिद्धिः १४ राहुस्तथापोषसदोत्रमार्गभुक्तं
गत्रूपेसत्याप्यकाराः नमितत्रूपेजग्रहत्वाः स्वरूपमेदोप्यत्रकार्यभेदात् १५ अष्टापिकेकेन्तम
स्वमाद्दूर्वयाहलदूरप्रमुखायग्रहत्वाः तेषांचिकालश्रूहिणांतकर्के ग्रहोद्भवाताममसकील।
कार्याः १६

ज्यो॰
भ॰टी॰
९९
66

हृतिर्विधास्यत्नृपाविनांगणानांचकारमत्कर्मविभागमाद्याः येषांत्वयास्मिन्नुपहारभागः प्रकल्पि
तः कर्माणिनवैतस्युः १४ व्यासोंगिराः शौनकवामदेवपराशरस्त्रात्रिमरीचिमुख्याः अस्त्येवराड्
वदंत्यनंतेलिंभंडुवोपादिश्चात्रविंत्या ९ छिन्नंशिरः किलमयोपिवतोहरस्यप्राणान्नचात्यजद
यामराहुरभूत्ते दृष्ट्वाग्रहंतेविधिरदादग्मरत्वमस्यपूजास्वभक्षामसदाभविताग्रमर्त्ये १८ जितेषुदेवे
षुग्रहास्तेदैत्येन्द्राः स्मरारीनृपाविनोद्यवेधाः देवैःसहाग्नःपरितोषमेत्यग्रंशेग्रहाणांनिघुयोज
केतं १९ यथाग्रीगचारेणार्कप्रवेशोविधयेत तथाराहुकेत्त्वफलेसाधःस्माथ विपतोमिथ्योवेधकोना
केमंदोतुर्येहवयहनयाराहुकेत्व २० विवाहादिमकर्मकार्येशुलग्नेविचिंत्यवलंमंदवाहा
हुकेत्वोः मलस्तानानिपानोभवेद्यस्तुकेतोर्विचिंत्यार्कवत्सापिनतत्रम्य
हिः २१ इतिसंहितादीपके २८॥

अथवर्षतंत्रतिलकयाकार्यस्य येषां ग्रहाणां मैत्रीवक्रमाह सर्वमिति अन्येइति सौम्यादितिइतीरणा
हेः नोहेनोमेयोज्यतेइतिकिंनदाहसर्वेसहाभूमिसत्स्वात्मजोभौमः हरीज्यइंदुहृन्मेयोगुरुः नुबा
रभास्त्रेदूपतेर्भानोमित्राणिसूः हंसजः सूर्योमजः शनिः सितः शुक्रपतेोत्रीग्रव्याबुधः समः अ
थवियोश्चेदूस्पविविवियोसहृथंबुयोसहृदौमित्रे अन्येसमाः चंद्रस्यवैरीनास्तिप्रथाः सज्ञोमंगलस्स

सर्वेसहान्मजहरीज्यतनघावभौमोसौमित्राणिहंसजसितावहितौसमोमः
भानोविंयोरविविंयोसहृदावध्यान्येसथ्यासमावसितनमोशानसमाविंचे ः ३५

अमितंभः कुजस्प्रभः शनिरुस्पाना ः शुक्रः पतेौसमौन्तोबुधोः रिंः अन्येसहृदोमित्राणि अथेन्दुसुवो
बुधस्पसो ः भियानिवैरी अत्रसहृगुभौमः पतिः शनिः पिद्याणांगुरूदेनेसमाः अन्येसाबायोमित्रे अ
थचवासवुगणेरिंदृगणेर्हरस्पतेः कविनोशुक्रबुधोअहितोयमः शनिर्मध्यः समः अंशुः सूर्यः कु
जोमंगलश्चसमापतेः नीष्णात्रतिक्षित्राणि अथसूर्यणोः शुक्रस्यसौम्याबुधः असितः शनिः पतेोसहृ
दोरवींदुमनाथिनेोशाहृविटत्यावघ्योगुरुः कुजपतेौसमौमतः अथयमस्पशनेः गुरुर्मध्यसमगुरन!

मुक. चंद्रहृ... ५८

ज्यो.
भ.टी.
६७
67

४. ४१ अथ तात्कालिकग्रहाणां मैत्रीचक्रमाह मूर्तेरिति अथ तेरैर्द्विजवर्त्मपतिमार्गेण भस्तस्मि
न्मार्गे येषां ते द्विजवर्त्ममार्गा ग्रहास्तात्कालिकाः जन्मादिसमयभवा मूर्तेर्लग्नात् सविधके द्वयुगगा द्वगाः
सर्वे द्वयस्थास्समीपके द्वयगमगताः कार्येः धनसमजशरम्ध ४ तद्भवनगता व्यया १२ ध ११ कर्म १० भवनग

अन्येष्वजः सुहृद्दृष्टभुवो भियातिः मेभेो स्रौर्नित्यिपणाख्यसमाः सावायौ अन्यौ
चैवास्सवगुरोरद्दितोकविसोमध्यायमोंशुकुनुवेद्दसमोप्यतोष्टाः ४. सोम्यासितावं
प्यश्चंगोः सुहृदोरवीद्धप्रमार्थिनौत्रिदशावपङ्जोसमोस्तः मध्योगुरुभृगुजवेद्दमसो
यमस्समित्रपरेश्यग्नतोद्धमयोच्यनेनः ४१ मूर्तेर्द्धयोस्सविधकेद्वयुगाद्वगाश्चतात्का
लिकाइतिसभाजनवंतउक्ताः तदन्ये मिथो न्यशद्दगाअपात
यान्तः सर्वचराशिवलये द्विजवर्त्ममार्गाः ४२ ॥

ताः मिथः परस्परं सभाजनत्वं तो मित्राणि उक्ताः कस्मिन् सर्वचराशिवलये अतः परमन्य शद्दगाअभि
यातयः शत्रव उक्ताः आलिंग्याकुशलादिप्रश्नाः सभाजनं कथ्यते यतः आनन्देनेतापृच्छनं स्यात् स
भाजनमित्यपीति द्दमः अभिमातिरभियातिश्चेति शत्रुपर्यायः सापत्नः दरगणाय ४२

अथ सद्भकामनंनत्वंनिद्धे यथनिशाकेतिशाकुः त्रिदेवलादयः त्रिगुणाभावभ्रतांगदहाणांमित्राः
दिकं मित्रसम शात्रद्भपंफक्तविंतपुत्राः वितपुत्रासहितंवभाणजेगुः अपिपुनपरैयशामित्रादके
निसर्गजनितंस्वभावजांतपुनस्ताकालिकमित्रकंतदः पुत्किमतनयुक्तिमस्यात् ८६ अथफल
दापिग्रहमाह ज्ञेयइति योग्रहेद्रोगोचरादिभवष्टवेफलप्रदःस्यात सग्रहपंवावियोज्ञेयः स्वकी

शात्राचित्रिदेवलवराहविरोचनायामित्रादिकंत्रिगुणाभावभ्रतांग्रहाणां पुत्रावितं
वणावष्यपैरदेदाग्रहकेनिसर्गजनितेनदपुत्रमस्यात् ८६ ज्ञेयःस्वकीयनिलयोच्च
सुहृतकुलस्थावस्थोवक्रीशाचीरमणाबुद्धिसहायपुत्रः थिष्यानितोमध्यजयोमव
लेग्रहेद्रोयोगोचरायभवष्टाफलप्रदःस्यात ८७

येति निजभवनस्थः उच्चभवनस्थः मित्रभवनस्थः अवक्रीमार्गस्थः शचीरमणाः पोलोमीपतिरि
द्रस्तस्यबुद्धिसहायः प्रयातोगुरुस्तेनयुक्तः थिष्यानितेः शुक्रयुक्तः मध्यजयेसंग्रामेजयंप्राप्तः
वलीग्रयुद्धेउत्तरचारीग्रहोबलीइति ८८

ज्यो· भ·टी· ६८ 68

अथ विफलग्रहमाह यइति यः स्वस्थानगः स्वभस्थानकगतोऽपि खेचरो ग्रहो भचक्रे नक्षत्रमंडले एवंवि-
धः स्यात् यो ऽनुच्चगो नीचभवनगतः अरिकुलगः शत्रुगृहगतः सभोद्भवमितं कुलमिति हेमः अर्कविलु-
प्तदीप्तिरस्तंगतः पातंगिः सूर्यस्यापत्यं शनिः अस्य ग्रामो मः तिमिरागोऽन्धकारागो दीप्तिर्ज्वलनमस्य

यो ऽनुच्चगो ऽरिकुलगो ऽर्कविलुप्तदीप्तिः
पातंगपक्षतिमिरादीमितुनो विहगः स्वस्था-
नगो ऽपि खचरो विफलो भचक्रे स्यात्साहितो-
हितबलग्रहवर्गवासः ८५

शत्रयाविनाशो यस्मात् सतिमिरदीप्तिः सूर्यः पक्षिर्युक्तो युक्तः विगतो वेगो यस्य स विवेगो मंदः स्याः
तः शत्रुग्रहसहितः अहितः शत्रुः खलग्रहः पापग्रहः एषां द्वेषः एषां वर्गः षड्वर्गो स्यास्ती सः हितबलग्र-
हवर्गावात् सो ग्रहो विफलो निष्फलः स्यात् ८५ ॥

अथाद्दतविलंवितेनद्वादशभवनान्याह कर्केति किलेतिसत्येविभ्रयेरूद्दपालयान् क्रमेणाहन

मिताभावानोभावाभावतानिगदिताः प्रोक्ताइतीनिकिंतदाह कर्केतिकंकायतनुभवनं १ कंय

नेनद्भवनं २ मरोम्यसहजभवनं ३ कंस्रावभवनं ४ सुतवसनभवनं ५ श्वरिनोरिपुभवनं ६ श्रव

क १ क २ मरोम्य ३ क ४ सुतवरिनाद्वला ७ ल

य ८ वृषाकय ९ कम १० फलागमा ११ व्ययइ

तीनमिताःकिलभावतानिगदिताविबुधै

रुद्दयाक्रमात् ४९ ॥

लाजायाभवनं ७ लयमसुभवनं ८ वृषोयमभवनं ९ कर्मभवनं १० फलागमःआयभवनं ११ प

णंव्ययपने व्ययभवनं १२ सूर्भिर्वितंजलेकोपेस्रावब्रह्माणिमाहनेकामेलाभेस्ववोचकणाहो

द्रविराभूनिअत्रनेकार्थध्वनिमंजरी ५० ॥

ज्यो·
भ·टी·
६५
69

अथग्रहाणांफलमाह तत्रप्रथमंरविफलं सदेति वेधादिविवर्जितैः फलितरहितैः हृषेतिहृषेपापमैः नव
मभवने ९ एवंस्थितः पंचमे ५ अंत्ये द्वादशे १२ षांमासुवेचतुर्थे ४ एभुगतैर्ग्रहैरविर्नविध्यते एवंतदार
विजेतिभनोजन्मराशितः सहजेतितृतीये ३ कादशे ११ षष्ठे ६ दशमेः १० भवनस्थितोनिखिलार्थसु
खप्रदोभवति ४ अथचंद्रफलमाह अमेमेति यदिचेतंदुर्जेनवुपेनवर्जितैर्वुपरहितैः द्रविणंधनं

सहज ३ लाभ ११ विपत्त ६ नभ १० स्थितोजनविभनोनिखिलार्थसुखप्रदः भवतिविध्य
नएवनचैंद्रिविहृष ९ सुतोपत्य १२ शांगे ४ विर्यमेर्ग्रहै ४८ अमममेहेत्य ७ रि १२ खो १० गा १
वला ३ यगो ११ हिमगाभक्तिरनिष्टहृयोग्रहैः द्रविणा २ रिःफ १२ क ४ गो ५ हृष ६ नाश
मेर्यादिनविध्यतंदुज्ञवर्जितैः ४८

द्वितीयभवनं २ एवंतिष्ठं द्वादशं १२ कंमासुवेचतुर्थे ४ गोर्वे
हिः पंचमे ५ हृषेपापमैः नवमं ९ नाशोमृत्युरष्टमं ८ एषांद्वेहेपभुगतैर्ग्रहैर्हिमगाभक्ति अंद्रोनविध्य
तेनदाचेहेः निष्टहः सावदायीस्यात् किंभूतस्थंदुः अममाः विषमादेहेतपः अस्तागियस्यसोः समहेति
तिः कामः जायाभवनं ७ अरिः षष्ठं ६ दशमं १० अंगंप्रथमं १ वलंपराक्रमस्तृतीयं ३ आयएकादशं ११

॥ ४८ ॥ एषांद्वेहेपभुगतः

२१

अथ भौमफलमाह सहजेति यदि कोत्यं द्वादशे १२ तपः नवमे ९ प्रतिभा बुद्धिः पंचमे ५ एषु स्थितैर्ग्रहै
र्विद्धोऽङ्गनः शरीरं यस्य स विद्धाङ्गः कुजो भौमो न भवति तदा कुजः सहजाः सोदराः मित्राणि तेषां फ
लागमदो लाभदायी भवति किंभूतः कुजो जन्मनो जन्मसंबंधिनो भतो राशितः सहजस्तृतीयभ
वने ३ शत्रुषष्ठे ६ फलागमश्चायएकादशे ११ एषु गतः ३।११ अथ बुधफलमाह धनेति यदि १

सहज ३ शत्रु ६ फला ११ गमगो भतः सहजमित्रफलागमदो ग्रहैः भव
ति विद्धाङ्गो न यदि जन्मनो यदि कुजोंऽत्य १२ तपः ९ प्रतिभास्थितैः ५।९
धन २ सवि ४ अरि ६ काल ८ ख १० लाभ ११ गो विधुसूनुः शुभकृद्धितमी
ष्टैः मति ५ पराक्रम ३ धर्म ९ तनो १ व्यप ८ व्यय १२ गतैर्नवे

वितमीष्टैः श्रेष्ठैर्ग्रहैर्मतिः पंचमे ५ पराक्रमस्तृतीये ३ धर्मो नवमे ९ तनुः शरीरं प्रथमे
१ व्ययो मृत्युरष्टमे ८ एषु भवनेषु गतैर्ग्रहैर्विधुसुतो बुधो न विध्यते तदा बुधः शुभकृत्स्या

ज्यो भ·ही ७०

70

न् कथंभूतोबुधोधनंद्वितीयभवनं २ सवित्रीमाताचतुर्थं ४ अरिषष्ठं ६ कालोमृत्युरष्टमं ८
खंदशमं १० लाभएकादशं ११ पञ्चभवनेषुगतः ५० अथगुरुफलमाह द्रविणेति इदंयदिव्य
योद्वादशं १२ विनाशोऽष्टमं ८ खंदशमं १० विक्रमस्तृतीयं ३ नीरंचतुर्थं ४ पञ्चभवनेषुगतेगु॰
दैवविद्गुरुस्तथेंद्रगुरुः द्रविणंधनंतथालाभः वृषोधर्मः स्मरःकंदर्पः धीर्बुद्धिरेषांद्व॰

गौर्यदिविधत्ते ५० द्रविण २ लाभवृष ९ स्मर ७ धी ५ स्थितोद्रविणला
भवृषस्मरधीप्रदः यदिनविद्गुरुर्द्वेष्ठैव्यय १२ विनाश ८ ख १०
विक्रम ३ नीर ४ गैः ५१ ॥

द्वेपतान् प्रददातीतिपदत्रयोभवति किंभूत इंद्रगुरुः द्रविणंधनभवनम् २ ला
भएकादशम् ११ वृषोधर्मोनवमम् ९ स्मरःकामोजायाभवनम् ७ धीर्बुद्धिःपं
चमम् ५ पञ्चभवनेषुस्थितः ॥ ५१ ॥ ५१ ॥

अथ शुक्रफलमाह व्ययेति यदि अहितः षष्ठे ६ बुद्धिः पंचमे ५ लयोऽष्टमे ८ अस्ते सप्तमे ७
पुरे शरीरे प्रथमे १ अंबरे दशमे १० कान्तयत्तत्रपलत्तणापाथमौ नवमे ९ बले तृतीये ३ आयए
कादशे ११ पश्चगतैर्द्युचरैः खेटैर्विहानतुः शरीरं यस्य सोऽस्यराचितः शुक्रो नन्तदासशुक्रः स

अयए लया ८ ततया १ २ ३ ४ ५ ए ११ नपाष्टितो ९ परिनवितूनतुर्ह
चरैः खयः अहित ६ बुद्धि ५ लया ८ स्त ७ पुरी १ अंबरकान्त ८ बला ३ य
११ गतैरस्तराचितः ५२ शनिरथाय ११ बला ३ सहजा ९ नुगोयदिनभा
दभियानिगणायहः ॥

तेयनदायको भवति किंलक्षणः शुक्रः व्ययो द्वादशे १२ लयोऽष्टमे ८ आननं यं स्तनभवनेम
र्यादीकृत्य आङ् मर्यादायां कोऽर्थः प्रथमे १ द्वितीये २ तृतीये ३ चतुर्थे ४ पंचमे ५ आयए
कादशे ११ तपो नवमे ९ पश्चाष्टितः तपः शब्दोऽकारान्तोऽप्यस्ति अथवा खपपरेशमे विसर्गो

ज्यो लोपोवापवेनभः शुक्लादिषु पश्येत्कृशं ५२ अथ शनिफलमाह शनिरिति यदि विरविभिः सूर्यादि
भ॰टी भिः धिषणा बुद्धिः पंचमं ५ अंत्यं द्वादशं १२ तपो नवमं ९ एषु स्थितैः खगैर्न विद्धः पुरः शरीरं य
७१ स्मात् विद्धपुरः शनिः तदा शनिः अभियाति गणपदः शत्रुसमूहघातको भवति किंविशिष्टः श
71 निर्जनुषो जन्मनो भात् राशेः सकाशात् आयएकादशे ११ बले तृतीये ३ असहजः शत्रुः षष्ठे ६

भवति विद्धपुरो जनुषः खगैर्विरविभिर्धिषणांत्य १ तपः ९ स्थितैः ५३ अनुग ३
लाभ ११ जिच्चास्त ६ नभ १० स्थितो निखिलसौख्यकरो हि विधुंतुदः व्यय
१२ सुता ५ धर्म ९ भावनिशांतगैः ४ यदि न विध्यतपवनभक्षुतैः ५४

पशुस्थितः ५३ अथ राहुफलमाह अनुगेति यदि व्ययो द्वादशं १२ सुतः पंचमं ५ अध्वरो
यज्ञो नवमं ९ एषां भावानां निशांतगेः गृहगतैः नभश्चरैः ग्रहैः विधुंतुदो राहुर्न विध्यते तदा राहुः
हि निश्चितं निखिलसौख्यकरो भवति किंलक्षणो राहुः अनुगः सेवकः तृतीये ३ लाभएकाद
शे ११ अभिजिज्जोस्त वैरी षष्ठे ६ नभो दशमं १० एषु भवनेषु स्थितः धामागारं निशांतं चेति हैमः ५४

अथकेतुफलमाह शिखिनमिति बुधः शिखिनंकेतुमथब्रुवतराहुसुतमाहुः अपिपुनरप
रेआचार्यवर्गाःराहुवदनमवाहाः समुद्राःधाराःचतुःपंचाशत् ५४ एभिःप्रमितेनबल
वेनवर्षाणांकेवलंतंगच्छन्तंशिखिनंकेतुंजगतिभवेनःनारंतेनाविरंतरंसर्वजनार्तिक्षितोदय

शिखिनमाहुरगोरपरेऽगुवक्त्रगनवाहशरैःप्रमितेबुधाः नवलवेऽपिचरं
तमनारतंजगतिसर्वजनार्तिहितोदयं ५५ परकुलगमनेनिशिसाहसे
हतिगमःक्रियतेननरीस्थितिः जनपदानरुपानमनिहृदैर्नरवरेणाश
कृत्यपनायनैः ५६

सर्वलोकपीडाकरमाहुःकोऽयमभिनीभासुवर्दर्शनंतत्रंविज्ञानस्पाहिमीयपादेयदाराहुरायाति
तदारोहिणीशकटंवेधेन्यातोभवतिविलोममार्गेणाग्रहणेनतत्रपुनर्वर्षयावत् ५५ अथानिह
ग्रहेकरणोपंनिषेधयति परेति शाङ्केतीनांपतितामयणांमार्गोयास्मिंस्तद्योमतस्मिन्नयनेये

ज्यो
मं.टी
७२
72

घंटे तैर्ग्रहैश्शनिभृदैः कृत्वा नरवरेण पुरुषवरेण निशि रात्रौ परकुले परस्त्रीगमनं न क्रियते पुनः
साधुसंकटात् हन्ति गमो हस्यै हरणाय गमनं च क्रियते एवं नरोऽपि प्रवहणे बुधस्थितिरूपविहृताः
न पुनर्जनपदान्तरपानं देशान्तरप्रयाणम् इति ५६ अथ यस्मिन्भौमेरयन्त्रकरणीयं न दादृ खगेति

खगवरेण नरेश्वनिभालनं वरतनौ रुधिरे प्रवि
दारणम् अखिलशास्त्रविबोधनमिन्दुजे
बलिनि मन्त्रिणि दीर्घहलणव्रतम् ५७

खगवरेण विचारेण नरेश्वरनिभालनं भूपदर्शनं वरतनौ श्रेष्ठतनौ स्यात् रुधिरे भौमे प्रविदारणं
छिन्नकर्म वरतनौ इन्दुजे बुधे अखिलशास्त्रविबोधनं समस्तशास्त्रज्ञानं वरतनौ बलिनि बलयुक्ते
मन्त्रिणि गुरौ वारे दीर्घहलणव्रतं पाणिग्रहणव्रतं वरतनौ स्यात् रुधिरे कुजे रोगे केरुधिरोपवर्णिमिते

रितिश्रुति रितिज्ञमंत्रिणिदैवप्रयाणे शुक्रेयानं भवेत् अथ दीक्षितनराय दीक्षणेदीयंवा असित
गुः शनिर्बलवान्स्यात् अथ कृतिभिः पंडितैर्वीर्यवतिबलयुक्ते हरिणलक्ष्मणिचंद्रेनिखिलाः क्रि
याः इष्टाः उदिताः प्रोक्ताः अलमित्यवधारणे ५८ अथ चंद्रबलं विशिनष्टि उचितेति अंगभृतां देहि
नां बलं विलोकयितृ पदं पदं पदे पदे पदे चंद्रमसैवापि बलं उचितं योग्यं च पुनः स्वदेवाद्बलिनि बल

रितिज्ञमंत्रिणि यानमलं भवेदसितगुर्बलवानथ दीक्षणे कृतिभिरप्युदि
तानिनिखिलाः क्रियाः हरिणलक्ष्मणि वीर्यवतीष्टदाः ५८ उचितमैंदवमंगभृ
तां बले बलिनि चैव विलोकयितृपदं पदमशेषशुभकर्मगणे सदा सुरुडुपेब
लिनोखिलखेचराः ५९

शुभे तद्रूपे चंद्रे सति अखिल खेचराः सौम्यग्रहाः अशेषशुभकर्मगणे
समस्तशुभकार्यसमूहे सदा बलिनः स्युः अखिलखेचरा इत्यपि पाठः ५९ विषमेति नर
रेंद्रबलमेव उत्कटा उत्कृष्टा वेशनरीः तयारेंद्रबलोत्कटवेशया कृत्वा विषमाः खलाः क्रूरायेः
खेटास्तेषां निकायाः गृहशब्दपर्यायत्वात् भावास्तेषां फलमेव अर्णवः समुद्रस्तं नरेंद्रस्तमोऽ
तिशयतः कारणात् अनुदिनेदिनेदिनेविशेषेनाथवलाम्बुबलंचंद्रबलंउपास्य सेवनीयं निकायः

ज्यो
भ·टी
१२
73

सप्तसंज्ञमौरितिदेमः ५० अथोपजात्यातीएवंद्वैतारावलमाह सदोइति सदाबुधेरविलेषु
कर्मसुचंद्रमसोबलंप्रधानंउचितंकथितंच इतिपक्षांतरेमादरेमावास्याउदरेमध्येह्र्नवकेको

विषमखेटनिकायफलार्णवे नरितुमिंदुबलोत्कटवेडुपा ॥
अनुदिनेयवलांशबलेनराः तमउपास्यमनोगत्तिविशेषतः
५० सदोदितंचंद्रमसःप्रधानं बलंबुधेःकर्मसुचाखि
लेषु अमादरेऽह्र्नवकेनचान्द्रं तथैवताराबलमप्यर
णीयम् ॥ ५१ ॥

र्थः अमावास्यातिथेः प्रा कदिनचतुष्कं पश्चाद्दिनच
तुष्कम् अमातिथिनामह नवदिनानियेषु चान्द्रंबलंनकथितम् अपितुनक्ष
त्राहर्नवकेताराबलमेवानीष्टं अतिशयेनशुभम् ॥ ५१ ॥

४

ग्रहशुभाशुभफलनिरूपणमाह तत्रैवनिःश्चयम् सहानामाः ननिभावनमननहयान् ग्रन्दिशमाजान्नदशान ग्रहा
नुक्तादपिपंकोनविंशतिनमननदशांशेनवसंख्याकाःभावेषुः त्रिनवसप्तविंशतिविरूपाः तासंत्रिंपवस।
मन्तीभ्यांपंवमीसमसीतांवाविहायसर्वांस्ताः शनीरिपुंसैमाशुभाः तथाग्रापाग्रहमानाताममध्यफला।
स्यात् ९२ ग्रहपदद्वलेनवलिग्रहमाहराजेति देतिविंशोपाधिनारेपवलेननानामसवेंपिद्वलेनराजांवहोवली।
स्यात् राजसंग्रहस्यवलात् ग्रहीनस्तुतिः सूर्यविलोस्यात् उत्तमासःसूर्यस्यवलात् सर्वेनभोगाग्रहावलिनःम

नाराभवेपकर्मनिभास्तोभानवोनिसश्वरणमाद्यसैमः त्रि ३ पंच ५ सप्तंग्रविहायसर्वेःशनीरिपुं
मध्यफलानिपापा ९२ राजाहिनभेपवलेनराजोवलाद्दशीनस्तुतिरूलभासः सर्वेनभोगावलिनोवली
तिनोवलीस्यात्ववस्तुस्वाद्रनावलीयान् ९३ द्दानिपोरथवलेनराजामसौपकेषी ५ पंच २५
मे सभोगान् ग्रसाप्रवासाग्रफलेननसंग्रहवानोवनोग्रपिवद्भमान ः १४ इति ग्रहःराज्ञःस्वाद्रलेनविन

वलात् वलीयान् वलिष्ठःस्यात् ९३ ग्रहांपिद्ववलनुपांवदसद्भुभाशुभफलमाह दशनिःशुति भावनस्माणि
नोवृद्धिःपंचमे ५ पंचहिनोपे २ धुमीनवमे ९ पशुराशिगताः पोरववनो सत्तेषुपदेह ग्रहोवधेमालःशुक्रप
तस्थुवानरागसाधकलूरहानिकिधूतफल सर्वविनोद्वेः सपसेनसवगनग्रापाःसुभाषेपवाराम् नेराविनो
ग्रहीपाहेपस्मतसगेः फलननस्यपाबवमाहिनोपनववमराशिगतोगुरुः शुभाशिनिवाग्रलेपतानरेषः

मो
भ-टी-
७४
74

गुणोपपन्नान्यासर्वशृद्धेसुणालोकेरुपेणवंद्धफलमाह शक्तिरिति तथाचांशुफलं तेचंद्रफलं शक्तिरोधेयः कथ्यते
परेषामन्यंषांहितोकसंायवारणफलमाहावपदार्थः प्रकल्प्यप्रकल्पनोपं गुणादिरूपतामाशक्तिविंप्यला
यंद्रूपाःशक्त्यावल्लनंवस्तुभावमितिप्राप्नोति गुणचवलप्राधानाःवस्तुवृद्धिः यत्राधेसत्तावल्लवाधात
स्यापिसत्तावोःफलतासहवंयवात् नहिवस्तवविनावरोधतिः इष्णातमाहयथा उसतशक्त्यैवत्तवृत्त

शक्तिस्तथांशुफलंयरेषांहितोकसंावान्यफलेशकत्वं शक्त्याहिवल्लनमथेतिमात्रापथा
लशक्त्यैवतनत्तथान्यान् ८५ गुणोतिवल्लपेहिवल्लकर्मसंराधणावद्धस्कंराम्भोतिनदीमवीर्यम्
शम्भाविवलाप्राययनंपोरुषंपिविलोकनीयसततस्त्रपीभिः ८८

पानात् शुचिःस्यात् यथोस्तंबत
त्ववद्वितिवित मात्रापरिच्छेदे गुणरावणवेंदिमानेलोकणेभूषणेकालहलेशनेरमः ८७ गुणयेतोऽवस्युव
येमानवेदवलाहाननामाह गुणइति गुणःपयोनशक्तिहेतत्वात् सततंससस्तुधोभिर्विलेपनाशिवक्ते
हस्कंरस्पलवसंस्पशुभिःकिरणेौरीनितधेतनाहीतियस्यसर्वस्मानवद्धसन्स्यवलंवोर्यविलोकनीयकोसा
न शुचिवलकर्मराशेसमस्तकार्यसमस्देकयंभूतेविलःश्रम गुणितताःसमकाशुद्धायनायद्दमस्तथोयो हवव

गुपंवंह्ववलगहलोविवेकनामाह् गुंनंवेतिम्रधीलेरांणंरेर्यंरनोविगाराह्नंनंरंनावकरानस्पवे।
हूस्यवीयंवलनालोकेयेन वयवनः पालिणग्रहणारवोकालिनंविलोलंश्नोणंनवेहवलमालो।
केयेन लिंकनासोमेनकमंग्रुग्रहलिशतिभाषालिषककमेगभोधानकमेहहेश्रनेकणेगना
न् गुणासविरायसोमंतगर्भाधानकर्मलिभूनविधायास्लवेद्वलोविलोकामिमयः कर्मशुक्ले
कारोनोप्यसि ९७ गुणकस्यावश्यानः सर्वापरवंश्ववलयहणेवमाह पतिवेशेति पतिवगकन्यास

श्रुवंनवंशेरोहनोवरागणमालोकयेनावकराजवीर्यं गुणास्यसोमंतनिषेककन्यमर्वागन
स्वहानितविमोना ९७ पतिवशोलस्यवराग्रदयान्सकर्मवन्समयराचलव सोभागयम
णगमनस्तनस्तयोग्यवेगाधुमकलनहेषे ९८ मयराचलंवन्मेगलवर्तनालेनरो गुणाल्लाश्मा
नमारोहंस्यवलेलोहेहेलिणपादेनस्वांगहंसरलामोन्यादिम्रहोलकेपास्यतिलिंसिनमप्रेवनतूपंरलस्थ
नक्रमवरायभेहस्यागसोभाग्यहूयात् पतः पाहोकणीविरोवाहकंठानामाहिणोनपालतादेस्त्र
भगसोणाभवमहोगाग्रुयाते कोहहोसोभाग्यकर्मवत निजकुमेतुसंबधनः ततः कारणाद्देतो
स्तिस्त्वहवंनसाः कन्यायाघ्रुधीमनोनासिनभतीवनन स्वगाधुतिफलयोगामिति ९८

75

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

मुख्योपेंद्रवज्रया कालचंद्रमाह नेत्रंति किलेनि सत्येन नेत्रभुमुत्नषेक्रमेण ॥ विहूर्वंका
णां मेषादीनां राशीनां भूपंचवादिभिस्तुल्या मित्यात्तल्लभासः चंद्रः कालसंज्ञाः स्युः को
जन्मचंद्रोत्यानक : पंचवंहृषस्य पंचमसंख्यः मिथुनस्य नवमः कर्कस्य हो द्वितीयः सिंह
स्य तर्कोः वष्टः कन्यायाः द्विगद्शमः तुलायाः तृतीयः वृश्चिकस्य ग्रुणाः पर्वताः स
समः धनुषोः विसवद्ध्यतथ्यः मकरस्य वभाभ्रष्टमः कुंभस्य द्वः शिवयकादशः
नेत्रभूः पंच ५ नव ९ द्वि २ तर्क ६ द्वि २ गगत्यइगावी ध भ ८ द्वे ॥ तुल्यांक्रमे
णाभानाम विहूर्वकाणामनुत्तल्लभासः खल्लकालसंज्ञाः २१ रूपा १ दि ८ गो २
का ९ ग ६ गुणा ३ गमा ४ ष्वि द्विगी २ स्वरेष्ट ५ लकवैरभिन्नाः मेषादिकानां
विधवोवशास्तेनयाः सदाकालकलानिदावा ॥ १२ ॥ मीनस्य इनाः रूपा द्वादशाः प्र षो
डंषे येभिस्तुल्याः ॥ १ ॥ मुख्यायनान्यासीणां कालवड्माहरूपेति वेतिस्त्रीपत्नावशा
ऋस्त्रीष्ठ मेषादिकानां राशीनां रूपादिरभिन्नाः स्तुल्याः विधुवस्युद्गाः सदाकालापम
त्तला विज्ञान सहरणादिरूपेनह न श्रांतिदाः पीडाकराः तेपावृथैवितिशाषः रूपेति
मेषस्य रूपंपवके १ वृषस्याग्रहिरष्टमः ८ मिथुनस्या २ गामसप्तमः २ कर्कस्य श्रेको

ज्यो·
टी·
७६
76

सिंहस्यंश्रंगंषष्ठः ६ कन्यायग्रागास्तृतीयः ३ तुलायाश्चागमाश्चतुर्थः ४ वृश्चिकस्यश्चु
श्चिनौद्वितीयः २ धनुषाद्विकट्टणामः ९ मकरस्यंद्वैस्युरेकादशः ॥ कुंभस्य ६ शुः पंचमः मी
नस्य ३ स्तकोद्वादशः षष्ठांद्वेयमिः २२ श्रुधाशंदवत्तवायनस्यानेकालेवंदोह्रय
स्तदाह वधूहति किलोसिसंभावनायावधप्रवेशो शुनर्वशिसंग्रामेशुनर्यानगेहक्रिया
विवाहेषु शुनर्हलप्रवाहेशुनर्नृपाभिषेके श्रमरणास्यशास्तस्य च पतिथौरणानयानृ
पाभिषेकाभरणास्पृष्टत्वो ६ यत्रकालचंद्रो ३ निष्टदः स्यात् ७१ श्रयोयजोत्पाशेष
वधूप्रवेशोऽपियानगेहक्रियाविवाहेषु हलप्रवाहे नृपाभिषेकाभरणास्पृष्टत्वो
रनिष्टदस्यात्केलकालवंद्रः ७१ गतोजस्वेवेश्यकालगेहाद्वैकेहेथागदितो
क्रमेणाविद्विसंप्रहल्गाह्यस्वोज्यमदः पाठीविणांशाणिष्ठकालसंज्ञाः ७४ ॥
षड्ग्रहाणांकालसंज्ञामाह दानइति श्रयश्रुनस्वेवेश्रमेषादिशुवाणिशुवाजस्यंदस्यकाल
गेहान्क्रमेणैकैकवृक्षाविदद्रुधः पिष्टधः शुक्रः द्वेलिःसूर्यभूमजोगुरुः मंदः शानिश्चैनेश
नीरेणांकालसंज्ञाः गदिताः कोणाः पूस्यपस्यनरस्यपावनस्ययाकः कालचंद्रशाणिालस्याके
कायुतिः कर्तव्यायणामेषराशोजन्मवंद्रोचात्तलस्यद्वितीयोवृषोलानः पवन्तीयः शुक्रःचतुर्थे
रविः पंचमोभौमः षष्ठोगुरुः सप्तमः शनिरितेकालसंज्ञा यवयणाधनुवाणः गुरुषस्यचनुर्थः का

ग्रन्थोऽपि वनयाग्रहणामतिह्रष्यांतिः स्नानद्वारमाह त्वगोइति यदाजनेन कार्ष्यपदेनपत्र त्वगोनेरि
नेप्रेतिनमस्याफफलमतिह्रफलमितेप्याते नदादपपास्मुदयान दर्शया नक्षमज्जनेनत
दः स्नुभेवरेण्येष्टिस्मान केभ्यः स्नेहोपविभिर्भक्तोपविस्नान विधाने होमः ४ अपवर्ज
नेदाने १ पश्यइति ग्रहकपपामुदपापवास्मादिति पाठोन्तर १५ अस्यापत्यान्या २ ति

त्वगोवितामाफफलं जनेन नतद्दर्शपापन्न दिवं वरेण्यं स्नेहोपविस्नानविधान
होमापवर्जनेभ्योऽस्मुदपापवास्मात् १५ काश्मीरपद्मीमफपद्मकेलामतः
सिल्लोशीरवसंनदहतिभिः स्नेहाद्भिः स्नानहितेत्वगशोनिमज्जनेतः कि
लकामसिध्यै ८ ॥

स्नानेयेशोनिस्नानमाह काश्मीरिकिलेतिमुत्ते त्वगंशोस्नानं २ हिते २ निहितमतितः
पुष्पकामसिद्धार्थनिप्राप्ये मज्जनस्नानेष्मात् काश्मभिः काश्मीरकेसरकम
ल्लोपतेमधुमतीनिपद्मकः नहविशेषः कमलफलेकमलकाकडीफलाफलावीप्रनी
ता पत्पामतः मनाशालाम नोत्पमात्पशीरवाणीस्नलेवमतनहतिः पाटला ८ ॥

स्पी॰
टी॰ न॰
७८

एतैभिः किंभूताभिः महारूपाभिः देवदारुसहिताभिः कोऽर्थः एताः सर्वौषधीर्जलमध्ये तज्जं मौलिर्दिप्य
स्नानं कर्तव्यमित्यर्थः तेरहवडं महाद्राहमभद्रादार्व्यदारुवदृतितित्यं पाटलापानस्थालीवस्मे
तेहतीम्यादितितिकेडु श्रूयादित्यवंडेश्यांतिस्नानमाह सर्वौषधीभिः [illegible] तत्पात्रामितिकेडे विधमेर
तिहमतितिहतितृष्ठिनेग्रहैतेः तत्पात्रेणापल्लपाण्णांगाना मालवतेस्नानमनकंकथितं केः पंचगा
व्यादिसहितैर्जलैः पंचगव्यं मातृकाचे १ दधि २ हेत ३ विट्ठ ४ मूत्रे ५ स्फटिकोहषंडेदः

संपंचगव्यैः स्फटिकेमदानुत्रिपत्रमक्कांबुजश्रुक्किशोभैः तद्यात्रभास्माश्ववने
तत्पात्रेणाम्रकेहितदैविधमेग्रहैतेः ७१ सर्वौषधेतश्रीफलहिंगुलीकश्रुणामा
वलामाम्बरुणप्रहृतेः [illegible] श्रीवेरेवांपंपजपांशुरालैः स्नानेऽक्रदायादहृक्तताषोवद्ये
ऽभदानगाजमदः त्रिपत्रकोबिल्वः मुक्तामुक्ताफलेशुभंतेकमलेश्रुक्किशोभैविप्रतीतो
प्रभि ७१ श्रुवेदवजपाः तिहभौमशांतिस्नानमाह सर्वौषधीभिरिति वेदनादिभिः स्नानेको
र्मेः दायादः पुत्रोभौममलनकत्तमशोवहंतीतिक्रदायादपंक्तताषोवद्येभौमकृतोपद्र
वहरस्नानं वदतुमलपजेरकवदनमप्रिहृतकुषिः श्रीफलोबिल्वः हिंगुलीकः औषधी
विशेषः प्रधानाम्बिपंग्रः वलावलवीजः मांसिमकमांसि श्रुकणप्रहृतनां निरुक्तश्रुत्यांतिः

श्रीविलसर्वज्ञनाथतिलकाः ७८॥

79

अथापसन्योन्यो निष्ठितासौ योनिस्थानमाह सलेऽइति आलवालं स्थानं शारीरिणां विघ्नमाः अश्मा
न्ते स्थानं ज्ञानमभ्रे कपर्द्दे लिकैः वर्णैः जलधरपर्यायाल्वा बालके श्रुतेऽम्ललासश्रीफलप
र्णौ ति बिल्वपत्राणि । वर्णौत्स्वर्णौ वर्णौ लोहितवेदनः इति हस्तपद्मोद्भवे पलैः किंभूतैः ।
लोहगर्भम् अध्यायस्य सलोहगर्भः अश्वगर्भः पत्रस्य केटक इत्यपि पद्मसदः कल्हारैः
महोत्तानमदः पद्मैः स्वरूपवर्तमानैः पुनः किं स्वरूपवर्णैः मादितैः ८७ अथातिष्ठकेनो

सलोहगर्भे पद्मसदे महोत्तानैर्गाङ्गश्रीफलपर्णवर्णैः इहेदमाद्यं विघ्नमाअज्ञाते
शारीरिणामालवालं स्वरूपं ८७ स्थितावाप्स्यन्तानि तिलपत्रकाद्यैः मायगन्ताभीम
महोत्तरोधैः निघ्यन्तीहाविकसत्त्वमिश्रैः स्नातेन नालैः करकाम्सन्ताभ्या ८८

णातिस्थानमाह स्थितेति इहलोके स्नानेन तेऽस्याश्रिता कामदानिकेनत्पीडं विघ्नं य
निनिदाकरातिलपत्रिकाख्यवदनेनात्तेजवर्णैः इतिभावनात्ततिलपर्णिका इति ह
मः सचेतस्सलोमायगन्ताभिः कल्हारैः भमदोगानमदः श्रुत्वालकेऽपि पद्मोद्भवैः पद्मैः
किंविशिष्टैः विकसत्त्वमिश्रैः मेघसमसफलैः किः करकैः वनोपलमलकाः इति हेमः अ

ः ८८ ॥

ज्यो.
स. टी.
८०
४०

अथ सूर्यग्रहणेषां निस्नानमाह तिलांश्च इति । स्नानोपरागे सूर्यग्रहणे विशेषेः । निशि
तिलानां मङ्गलमिष्टदं शुभकृत् स्यात् कैः तिलैः सुवर्णकमलैः श्रीवीरणमूलकं
बालकं प्रति कालेयं देवदारु पद्मकं हस्ते भिः किं विशिष्टैः सर्वभङ्गभयनाशोपयिकैः सो
मसुधाभिः सिद्धार्थैः सर्वौषधिभिः पवित्रिकाभिः सहस्रैर्नैवेद्यैः पुनः किंभूतैः फलैः

तिलांश्च जोषीकं कुङ्कुमं निकायैः सर्वभङ्गभयनाशनोपहृतैः स्नानोपरागे विशे
षेण रागाणां भयापहं मङ्गलमिष्टदं स्यात् ॥८४॥ पाथः शमी कोकनदैः निशि वि
धूपरागे तिलदारुवर्णैः सिद्धार्थसर्वौषधकालमेघैः निशि नागपरागे मङ्गलं
स्यात् ॥५॥

पुनः किंभूतैः फलैः प्रतीतैः ॥८४॥ अथ चन्द्रग्रहणे स्नानमाह पाथ इति । अ
निशि विधूपरागे चन्द्रग्रहणे मङ्गलमनिष्टनाशनं स्यात् कैः पाथः जलं पद्मोत्पलादि सहि
तं शमीकेशरीकोकनदं रक्तकमलं तत् पुनः तिलः दारु वर्णं कर्पूरं पद्मकं हस्ते
नैः पुनः सिद्धार्थः सर्वौषधः कालमेघं नागकेसरं पद्मकं हस्तेभिः ॥८५॥

अथोपेंद्रवज्रया निग्रहदायां ग्रहफलतोशांतिस्नानमाह मिश्रैरिति मिश्रैः परस्परमात्मस्व
ग्रहाणां भौमादिपंचकस्य मध्ये द्वयोस्त्रयोर्वा केन्द्रे योगे निग्रहाणां समन्यो ग्रहपञ्चस्नानेन
शुभमहस्नात् कैः केजलपर्णीफलत्वाहालकेहवां शुंठ्याजे कमले नवेपाः एलाद्देहपभिः
किंभूतैः पंचवर्णैर्मृत्तिकापञ्चवर्णपल्लवैः पञ्चगव्यपद्मोद्देहपभिः सहवर्तमानैः ५।
मिश्रैः कषायैर्वा ग्रहमर्दपात्यैर्द्वयोफलतावामस्वग्रहाणां सपंचमृत्पल्लवपंच
गव्यैर्निग्रहदायां स्नपनं वा स्नात ५। दोषाशमीपत्रकशोवत्पुष्पीवत्साभाद्रागोक्षु
रकैर्मधुकैः सदामसिद्धार्थकैर्वटनाग्रैर्निमज्जनादंतिनरः सुशांति ५२ ॥
अथैवपञ्चात्मासामान्यतः शांतिस्नानमाह दोषेति सदावरोतिमञ्जनात्सुशांतिमेति
प्राप्नोति कैः दामाद्रिद्राशमीकेशपत्रपद्मकेकमलफलैर्नतकविशेषस्य । शंखपुष्पी
वत्साकाराग्रहवीशपत्राकाराग्रमल्लवाः हेमन्तवनागकेसरे पञ्चोद्देहपभिः किं।
विशिष्टैः सिद्धार्थैः श्वेतसर्षपैः केवालकं चंदनमलयजेश्वरपद्मपभिः सहवर्तमा
नैः इतिनवग्रहशांतिस्नानाधिकारः ५३ ॥

ज्यो॰
स॰ टी
८१
81

अथेन्द्रवरुणावनग्रहाणां होमेधनान्याह अर्केति क्रमेण ग्रहाणां सूर्यादीनां होमेमीविता:
समपिण्धांमिस्युकेभ्योर्केति सूर्यस्यार्कात् अर्कवृक्षात् समिधः। एवं चन्द्रस्य त्रिवृद्द्रु
मात् पलाशवृक्षात् भौमस्य तेजिष्ठालात् खदिरवृक्षात् ३ बुधस्यापामार्गात् श्रेवाड
उड्डतिभाषा ४ गुरोर्बोधेः पिप्पलद्रुमात् ५ शुक्रस्याद्यवनस्पतेरुदुम्बरवृक्षात् ६ श

अर्कत्रिवृद्द्रुमतेजिष्ठालापामार्गबोध्याद्यवनस्पतीभ्यः शम्याद्दूर्वाकुशान्
क्रमेणहोमोविना:स्युः समिधो ग्रहाणां ४३ हुत्वाखगानांसमिधस्सहाज्यंच
हविस्तिलान्मन्त्रैः निजनामाङ्कैरपिसृजनेनहोमेनसभद्राण्यनदाविदध्यात् ४४

सोऽहंदेवेभ्यः शनेः शमीतः ७ राहोर्दूर्वातः ८ केतोः कुशतः कुशात् ९ एभ्यो वृ
क्षेभ्यः सत्वलानि स्थूलानि पञ्चाङ्गुलानि समिद्दलानि ग्रहाणामिति ४३ अथोपजाना
ग्रहाणां सृजनदानादिकारमाह हुत्वेति ततः स्नानान्तरं नरः खगानां सृजनेदानेवतम्
भद्राण्यस्यावाप्यविदध्यात् कुर्यात् किं कृत्वा समिधः पधांमिति शास्त्रानुपूर्वद्ध ३ अङ्कफला
तिलद्रव्यान्वनतिलाज्यपर्केण निजनामाङ्कैः स्वस्वनामाङ्कैर्वैदिकैर्मन्त्रैरिति ४४ ॥

अथ षष्ठमं स्त्रपंदानमाह तृणांकुरैर्विवसन्ति स्वर्ग्ये मतिस्थितन अवगोरयपवर्जनेयवि ।
नायहितास्मात् किंविशिष्टाः आगलवद्भवस्रग्गुनः किंलवेतरमल्लेन रवङ्कजय
संदीरमसालीति वङ्कजयवतीपुनः किंस्थलवत्पाणदोषरहिताः पुनः किं गोस्लनीञा
द्यातेडुलाः प्रतीताः हर्म्यमहूपंषांदहिणामहिता उस्राइयायोहिणीतिहेमः गोरमः
गोरमः सीरमूधस्मिति व ४५ अथ षष्ठवडूदानमाह शंखमितिकिलतिमन्येः निहितोहिणी
तृणांमितोयागलवद्भवीवालवेतरोषस्ववतीस्थलवत्पाण इहेविश्वमत्यपव
र्जनेविनामगीमलतीतेडुलहूर्मदहिणा ४५ शंखमञ्जकेकलधौतजहिजेमरो
हिणीमलत्यमनत्यदहिणा इयादनिहितकिलरोहिणीविभ्रोमतेडुलाचारमितोय
विभोवडूमतिमहानरोहिनेविशेषांवदयात् किंविशिष्टहेशेमनञ्जकेमञ्जाफलमहितेपुनः
किंशः कलधौतजेरजमयपुनः किं मरोहिणीमलत्यंगोडुरयमहितेपुनः किं॰शं॰ तेडुलाः प्र
प्रसिद्धाश्रावाहृतेमितोयलाशकारायतामिः मडूवतेमातेपुनः किं॰पुं॰ अनलयदहिणेना
विभ्रतेः त्यादहिणायासिलत रजतदानमवदेयमित्यर्थः लत्पंप्रेमवनेयमुः तिहेमः नव
हिजेःत्रायिकराणकधौतदाहू नवयमेहिस्रायावनेधारयतेवानमप्रधानमिति नडूकेविया

ज्यो० स० टी० ८२ ८१

अथ भीमदानमाह रौद्रेति अर्द्धितस्याः तिथेः अमृतसिद्धियोगे मंगलस्याः पर्वजेन्द्राणेन्द्रा
णामकरणोह्य योगाः शालः शुभः शोक्रः किंविशिष्टः हुतः शुक्लेनतायेणाम्ब्रवविनि विधा
णानेफणांसूत्रणाफरणं पक्षमस्य तु किंसम्भूरिवेदः सुवर्णमप्रवेडसहितः वारुष्यवान्तत्र
दृष्णाचीवर्ज्जकवस्त्रशुलकांश्चिनेकि वह्नगोभूमयुक्तान्स्वयत्प्रोधूमादिफलं ५७ अथ
बुधस्यदानमाह सौरेः इतितेरणाविदैरवुधस्यतहुपेसंतेशुणपश्चादिजेविप्रेगोदेपादान
हेमाकरणाम्भूसिभूत्वोप्रवर्जनेः हितस्यशुक्लाम्बविधाणामंफणः समृद्धिं
ब्रोकणाचीवरंतुवाहफलाहिगोभूमयुक्तान्स्वयत्न्नाणा ५७ सौरेविकाणोरविश्रा
हाणीणाप्रभापीतमस्त्वाहलां देयाविद्धीरमचीरमादिजेमस्यार्थपेवाकम
कनुहृदे ५८॥
नस्याकिम्भूतागोः सौरेविकाम्ब्रवर्णासहिताः पुनः तुकिंस्रनगोरविश्राश्चितशारीरापुनः
किं ग्रोणाप्रभापीतकंचारक्तामम्भुत्हलतीस्वतः किंरु विद्धलानीलकेदावाःश्यवान्
वीरंदेयचीरं चतुराशीनंचनृद्धाकांतिर्यम्यतत वीरभंतशीरवस्त्रंववीरमवीरतीलवस्त्र
पड्मातेकाश्यांचीरवासमिहस्तायोगालनीसीस्यपत्रकः इतिकिंविशिष्टंवी सस्यार्थपं

प्राचीनेलखसहितं किंसकं...सहितं ५८

अथगुरुदानमाह स्वपीनेति अवीरः निहिस्ववंदितेउ्ैस्तिपः अकधपत्नानिददातिक
स्मै अवन्यमरापभृदेवापहिजापतानाह स्वपीनेविव[illegible]भीनास्वंतिरीपवरंस्व।
भवर्णोणुलकं नीवाराबनव्रीहयः गव्यंहुतादिद्विदलान्नेवगेकादिशार्करापना।
स्त्रवेतिमधुकरोः वाशमस्तुभवेतितनपामीति ९९ अथकविदानमाह कर्त्रेमितिमि

स्वपीनवीरंस्ववंदितेवरंददातियोवन्यमरापवावे स्वैनेतिगांगेपवरंभुग
लकंनीवारगव्यंद्विदलान्नशार्कराः ९९ कार्त्तेकविंसोमतरंहिजन्मनेवल
दभेवाहमकम्पदविणं दृपान्मितान्सांतितिपीडीतोष्ठवामस्तांडिकान्स।
तेनचैलतंडलान् १

तस्यञ्जकस्याः तिंः पीडा मयाः तेपीडितेमनोपस्यस्मितार्थो
तंमनोतेनोहिजन्मनेविशायवाहंचोटकंदयात् किंकर्त्तेकविंश्रकसोमतरंस्तुभतरं ५८
विद्यान्किंभूतवाहंवलदभंश्रेनप्रभंकिंभूतवाहं सक्रपणंदक्षिणापुस्मिन् सतेश्रय
वामतस्यकाणितंकवेङ्गः श्रान्तंहतेश्वजेतचैलंस्रोनवहंतेतुलापचांड्डेपतानदया

ज्यो. भ. टी
८३
83

अथ शान्तिदानमाह सन्तानीति क्षितिक्षितेदेहि एणेन्द्रणे जनिभात् जन्मर्क्षात् विध
मात् गोऽष्टमराशिस्थिते पितिः शान्तिर्भवेत् तदा शान्तिः सुवर्णमात्रं नीदाननतः कलश
भी दाननतः आर्तिं हन्ति पीडाहरो भवेत् किंभूतात् सुवर्ण· सन्तानजनात् सवर्णेनाहि
तात् वे निपदान्तरे शान्तिः कलशस्य कांस्यकलशस्य वस्त्रसंयोलोहतिलतैल तिलपात्रहेहेऽपि
दाननागलिसहातिप्रदानको भवेत् ।९। अथ राहुदानमाह कांकेदेहिता कंसल
सजातजपाहि विधमात् गो भवेत् सुवर्णमात्रं नीदानतपेति राविंहन्ति कलांश
कायतिलतैलदानतोऽप्यति शुद्धा वा जनिभाहि देहिना ।९। कांकायदो
श्यामाय देहिनाम् समभधान्योपलमारक्षीयैके: अमृतिनस्यादिभा·
केमेवकाय: शारीरपुष्पकं कायाग्रफलस्यारैः श्यामायकेतोपसुवर्णमनाय
सुवर्णस्य अस्मात् तनस्य प्रदेशान्ते दाने भवेत् कास्मिन् आर्द्रभविश्वजन्मनि विप्रकी
भन्नस्य सुवर्णसुन्नसप्तधान्यानि उपलसार लोह शीर्षकं कलागालिफलेऽपि हेहेऽपि:
अमृतिनस्य किंभूत प्रदेशान्ते नीलांबरस्य दक्षिणापावित्रिलात् नीलांबरदक्षिणाप्रदेश

अथ केतुदानमाह । दूम्रा इति । जन्मवतो नृ स्याज्जन्मनो जन्मराशितो विषमावस्थितो वा केतुर्गतो के
तुदोषसहितः सन्नरो जन्माङ्गं दद्यात् कस्मै द्विजातये विप्राय किंभूतं तमजं छागं हाटकभूमिदक्षिणा
सहितं स्वर्णभूदक्षिणाढ्यं यो वा केतौ विषमावस्थिते सति पतङ्गानादेयं अपितु तः तस्मि
न्महो विषमे सत्यपि पतङ्गादानादेयमिति वादरायणः कुलैः पापतः अपिराहुः कालनीलवा

दद्यादजं हाटकभूमिदक्षिणं केतुदोषे वा विषमावस्थे भवतः केतौ जन्मनि जन्मवतो द्विजा
तये तं सस्यपीत्याह तत्र वादरायणः । १०३ आरेवते यो विद्रुममणिं दद्यात् पिष्टयोः लाभं विदः
कर्बुरमिदं हेमे चित्राः सुक्ताफलं धार्यमाणसुवर्णरूप्यमस्य लाजावलयं किलाय

यो । १०४ ॥

दरायणः इति हेमः । १०३ अथ बृहस्पतेर्नवग्रहधार्यमाह । आरेइति जन्मेन आरेणयो भौमस्ता
पयोस्तु यो विद्रुम धार्यं यो वैड्डूर्यं पिष्टयोः स्वर्ण शुक्रयोर्लाभं हीरकं विदो त्रयस्य कर्बुरं खं
र्णं इन्दुमे चित्राः सुक्ताफलं यमस्य भानोः पोलामलं ... सर्वदोमणीन् अन्ययोः राहुकेत्वो
र्लाभ पिलाजावलयं लाजावर्तं । इलयोः कल्याणं विराटकेभ्यो यद्धेमां जावर्तं इति हेमः

नवग्रहमखपद्धतिः । १०४ ॥

ज्यो.
भ. टी.
८५
85

अथोपसंहारमाह नदेतिस्ते गमस्तांशपाणिनां खगामिनीग्रहानपीडयंतिकाश्चित् न
दर्शनाद्रुह्मसमानः पुनरादिजदेववंधनात् द्विजदेववंधनात् पुनः श्रेयस्करकथाक
र्णनतः शुभकथाः श्रवणात् पुनर्मर्मखेदहणीहृदयत्तदर्शनात् पुनर्होमात् पुन
र्जपात् प्रणवसर्वजपनात् पुनः आगमपाठतनः १.५ अथग्रहाणां फलधारकत्व
रूपमाह समेति प्राक्त्रिंशतांशादेशिभिर्गणकैः समालोवर्णिताममलैक यस्तत्तन्स्त्र

नदेघेनाराद्विजदेववंधनाच्छ्रेयस्कराकर्णनतोमखेदहणात् होमाद्यपादाग
मपाठदानात्तोनपीडयंत्यंगाम्भूतः खगामिनः १.५ समासकापत्यमखेटवी
र्यस्वकीर्तितनतुतनकस्यशास्त्रात् इत्यानुगास्त्रीमखपाथवीजमादेशिभिस्ता

नमितस्वेव ५॥

पत्येनस्त्रीलक्षणमाहवार्षिकेनोकेतस्यभं राशिस्तस्यमेशपीलस्याविटवीर्येणस्त्रवलेनजन
कस्याः पत्यनानस्यस्वकीर्तितेकाथ्येनं अखवाणियावत् नतफलधारकः पितार्इत्यर्थः
इतः आमोत्रगोभर्तायथाशाइतानगावासोसीवइतात्रगस्हीनस्याभसाराशेः खपांथबीजेय
हवलेनकामितः नस्याः श्रियस्यस्वकीर्तितेनदाराभेतरंसीयहफलंभनीसिदेवत्तगणकादौरी

राशिकाद्यशाभिटक्रमशीघ्रवृहस्पतिलोकं ५॥

अथोपरतान्यासर्वेषांग्रहणामरिष्टनिवर्त्तकशांतिप्रकारमाह स्वमंत्रेति अरिवर्ग्गप्राका।
शेनसर्वारिष्टाणाः स्वेटाः किंभूपरावरोषांउदुतीव्रजातीनांप्राणिनांकर्मस्थभास्वभंतन्मारि
णः प्रनः किंभूस्वमंत्राः तन्नक्षत्रमोत्रालेषांजाप्यजपः तथार्वर्त्तहोमश्चदानकेवतेः प्राप्त
प्रानकाल्ययैलेनग्राम्हनाः सतः अनेकेषांकर्मणामर्थएवअर्थकः फलेनतत्प्रदामवे।

स्वमंत्रजप्यार्चनहोमदानकप्रामानकौल्याहविकर्म्मवारिणः अनेककर्मा।
र्थकदाभवेत्समीपरावृषेणामपिकर्मसादिणः १०७ इतिश्रीकविकालिदा
सोदितेज्योतिर्विदाभरणेग्रहगोचरप्रभेदाध्यायः पंचमः ५ ॥

ति सर्वेग्रहाः सर्वेषांप्राणिनांसर्वेषुकर्मस्वजपादिभिः पूजिताः सर्वारिष्टनिवर्त्त।
काः सर्वेष्टावसमर्थकाश्चमफरितिभवः १०७ इतिश्रीपौर्णमीपराष्ट्राधिराज
भट्टारकमहेंद्रस्त्री ५ श्रीमहिमाप्रमहरी स्वरणमरोफ्ठववरीकाप्रमानशिष्य
भावरत्नविरचितायांश्रीकालिदासकृतज्योतिर्विदाभरणस्यसुखबोधिकायांग्रहगो

ज्यो०वि०भ०टी०पं०अ० ५५ ॥

ज्यो॰ भ॰ टी ८५ 85

वक्रवालपिमान्नृष्टोवारदाक्षोमहावलीक्षेत्रपालः स्वाबोपाः लवाकोपदभ्यंतासृतं ।अ
ग्रहगोवाकपनानेनतंनेमउत्पातानापंतेग्रतोवसंनतिलकेनउत्पातनाध्यायसंधानमा
ह लोकइति अथात्तेनलंयदालोकः स्वपानविहितानशुभं ग्रहमुनतकृमेनिप्राप्नोति
तावन्नेकशान्त्यर्थमेलोकस्यहीरिततेनेनग्रहेणाप्रेरितउत्पातंप्रकृतेरन्यत्वमुत्पातःस्त्रि

लोकः स्वपापैर्विहितानशुभमेतितावदुत्पातमेष्यतिप्रदर्शयन्नदीरितंस्यात्
वक्ष्यतितेषुशुभफलापनत्वाद्वेहमुत्पातत्वंपफलशान्तिविधीयतेतानः ।
यस्मात्लयत्नमहदापनतेयदास्मात्दसमतिशारणास्यवशान्नदारं यिलेम
वाणापनतेनतन्नेतत्वपत्यमेतायदिद्रमनुवेलनिप्राप्नशाहः ४॥

प्रागग्रहदर्शेवैकृतंदिव्यं । उल्कानिर्घातपवनपरिवेषगंधर्वपुरेंद्रचापादिव्यंतेरि
क्षं भौमंस्थिरभवमेष्यतिगमिष्यतितत् अयतनेशान्तिविधानात् अशुभफला
प्रतस्मात् अतःकारणाद्देहेनउत्पातेनकेकस्माडेनीहत्पातस्वरूपंस्वपतस्यफ
लतस्यशान्तिविधानतःशान्तिकरणाहेतोःप्रतःदिव्यानिविद्यादितिसंभवानिहप्रान्ति

८

मिन्नानिष्टभास्वभानिवदन्त्यर्कस्य स्वभास्वभत्वंस्फुटत्वमामोतिसमभास्वधीमान् । अतोऽह
मुत्पातानगणानपीहपथ्यास्वबोधांकिपतोपिवदे शिष्यप्रबोधायविदग्धतुष्टेजनस्य
मूपस्यचविलयाय ३ फड्ंगदानांपविविशाद्केकेतदपांवैकृतमिन्द्रभान्वोः अग्निप
रागः प्रतिमाप्रकारस्वदिव्यविकाराः कथितास्वनीद्वैः ३ इतिदिव्याः संध्याभ्रवैकृतक
ऊभ्रजलतानिनारापातलक्ष्यायानिकालजगर्जितेच निर्घातकलकारकारतस्साति

सीमेनितीविहातिवत्यसवास्वमोन्त्वदंस्याम्रुपापवङ्गवावङ्कलानहीम्नः का
लंचकालभटभीतिविभ्रष्कयेवानहावदर्शनमध्यानवतेस्ववेस्यान् ३॥

पातेतीहारप्राकृतिविसेधन्नषीतिनमः समनुस्याः ४ इतिशान्तरिदः भोटोम्भवः प्रप
तनेधननीरणातांगंधननीरणानांगंधर्वसंतिनगराः धरणिप्रकंपः अर्चासुभंगव
लतादिक्कतापाकोपः श्वगस्वानरोः पतनिवाफरतिप्रचेष्टः ५ मधुकजालंनिविशात्य
कस्माद्दिशांतिगृहेवकपोतकाया पिपीलिकाश्येनदिवाप्रियविहङ्गगोगृगाणांव
कृताविकाराः ६ इतिभौमाइत्यादि १ अथप्रथमंभौमोत्पातेषुरहस्तगतोत्पातनमाह।

स्तो॰ टी॰
भ॰ ८६

यदेवेति यदा यस्य नरस्यालयस्योऽहमपतनं समहसाकृटितिस्यानन्दा २ ऽं ऊदितिश्चावणस्योगरह
स्यत्लस्यवणमाहिलाग्रन्नां स्मृत्यमेति तद्गुरुपर्यदापि स्योगेहे सवानपतनं वहिर्द्धारस्को
हपतनं स्मात् प्रवाणः प्रचयो लिंदोवहिर्द्धारस्कोहकेऽतिक्षेमः तदाग्रपन्ये संतानेमोघ
योगतत्त्वे विलापयति एतत्त्वेलं समपेसमयेति शांतयो होगदरूशाद्वो मणकारद्वेषो
दरिद्रं तत्त्वे ४ स्वयप्रवृत्तिवैकृतिमाहु सीमेतितीति विकृतिवान्तु विकलोगवान्तुष्ट
वोवालोयस्यासाविकृतिवस्यवासीमेतितीह्नी स्वोभोक्तृर्लिजपतेराम पापयोगात्स्मात्
एवं चवत्तुवाः २ र्थतीवद्वलापेतः कालीमहिषीव विकलस्वहतिः सत्त्वीस्वयोगः लिजा
स्वामितस्त्रापमापस्मात् एवं चवतुतिपदानेपत्तितेत्पस्यानत्त्वावदर्शनेनेषो काला
तोविलोकतेतस्पुरुषस्यकालमदोपमलस्माद्दीतिलस्याविभुक्तेपूपममपधोगाय
वैतिश्चितेस्मात् बहुलानस्वास्मानोलिकेलषोतितिक्षेमः पतः प्रमवविकारीस्वोणोहि
त्रिगुणः प्रभृतिसंप्रसत्तेर्वाहोनातिरिक्तकालेस्वदेशाऊलसंहपोभवति १ वक्रवोहेम
हिंसीगाहलितेदुयमलाइवेमरणमेषो धामामाइवतिफलेशतोझाकोवगर्गोको २
तार्थः परस्यदेशोद्भृत्यक्रमंलाहितार्थिता तपंपवद्विताक्तामेः शांतिः वेवायकापेत २ व

स्तो॰ टी॰ ४ ऽसाहित्यगत्समिस्यतिकिः ४ ॥

अथ बहुवासीनो कालविशेषः गतमस्तीति स्वरूपमाह सार्कोंऽशीति नन्वनिर्देशेन नभसः श्रवणस्य सह अर्कोंऽशुना
सूर्यकिरणेन वर्तमानः सार्कांशः सहासौ कालः सूर्यकिरणयोः कालो दिवस इत्यर्थः तस्य समये श्रावणमास
स्य दिनसमये वन्नस्थे पत्रमहोत्सवे क्रमेण प्रस्तुताः इत्याह नाऽवेती बहुवाक्रमेण प्रथमो द्वितीये तृतीये चतु
र्थे ग्रहणे २ सुता नू यीन ४ निर्दिष्ट इति चपुनहेतौ सिंहराशौ ऽस्य नभस्य सूर्यस्य समये सिंहराशिगत

सोऽर्कोंऽशुकालसमये नभसः प्रस्तुतानन्तरवर्तनी रहस्य पनिर्दहिली सुता यीन यस्तु क्रमादितिः
वन्नस्थे निर्हृतिः सोऽभीहर्षत्मभासि नभसो तवनस्य कालो ४ भावीन स्वापे वा भे कलभः क
रिणस्तैयम स्तूयते इति द्याविभौ नभस्य वक्तव्ये नरपतेर्यदि भूमिदेवेत्यादिना माहात्म्यं तदुपलब
णेन येतः ४ ॥ ॐ रामाय नमः

सूर्ये सति दोषभीरुभिः प्रस्तुता बहुवावदः अनिष्ट साचपुनस्तत्पत्नी मा च स्य समये पुनस्ते वर्तो ऽथवा रस्य सम
ये माघमासे ऽथवा रे च कालो महाहिषी प्रस्तुता वह्या व स निष्टसा इति अथायां पुनर्वर्तीहे मणोवको णो ४
अथ भाद्रपदे द्वात्रिंशी प्रस्तुतिस्वरूपमाह भावी इति नभस्या भाद्रपदे का रभे हस्त नहृदे श्राद्ध विभौ सूर्ये सति यादे
वेन्द्रा रेणा हस्तेन्याः कलभ प्रस्तूयते कलभ पाहे स्पृष्ट वा लिंगत्वा तत्र कामो क्रोमप्रथमे कव वनेन तसाऽपोनि

नै
न्यो टी
सं॰ ६१
87

श्रितं नरपतेर्लं पस्य च कुव्ययः सैन्याविताणेभं वा भाविताः स्तिभूतः कुरणान्नं डपलवर्णान्तयं कलभजलसो
पद्धवोपणमतायभूमि देवो ह्विजेन ह्रातेन स्य कलभस्यात मात्तेहृति हे य ५ अथ कुनगहृमवेणका
लायत्यानमाह गेहामेति करलोद्विकः सूकारिः कलोद्विक इति हेमः प्रोगरेको हूकः स्टभोहदूक
समलीहति भावाये हृत्नेठकः घूपेनः पञ्जीसीवातो इति भाषाह्वितालुको ह्वितिकुः सर्पः कमोमः यात्रावतः पतेपत
त्रिणोगेहृविणंमन्मावेपातिनदाऽगारपते रेहू स्वामिनपणनेत्रा स्त्रगाहो स्यान्नदासानां पं स्वसुप्यातिकयभृ

गेहं पत्नाकस्ठकोणिकम्भूअपेहृशेपनह्विनालककमेनरपतेर्यैदिभूमिसेवेनहानमार्केनेडुंत्रिणः
स्यात् नापंविपंगतेसमसमघणिवेणनेत्रानोवेनडहूसमगारपतेः प्रयाति ६ संज्ञायतेडलप
तिः किलवामल्लरः कोष्टेडलस्यभअजालसमस्यपीडे स्तंभमवालजननेयसिवानत्वावासारिडु
मेतिडरसादिविहगनीडे ७

अथगेहेमअपिंडादिजनकलोखमाह संज्ञायेति डलस्यगेहस्यकोष्टेणकौयादिवामूलूरोवल्लीदंसंजाय
तेवाऽथवामअजालेमअपिंडः अथवास्तंभमवालजननेस्यएप्याजानयहावाः अथवाकरसादिविहगनी
डेडत्र्ोपणादिपाहिजायः संसायेनेकिलेतिविभाव्यते नराडलपते गेहस्वामो अस्तेस्यापीडऽप्यासिस्तत्
अणाकाकहृदरिद्यामेतिप्राप्नोति ८ अथुडरीपुणीबीदिपननरोखमाह स्तंभादिणीतिवेनपसेपालमोलेः
माकारपेविवातू स्तंगादिकापिपणीवागीभुविभूमोवतेतिवपुनयेराष्टः पासोननगरीकुहूः एः पालविगोवा

मध्ये वाहनतां प्राप्तः संग्रामः पौगण्डे मधुः निरोगः स्वैरैरुर्भिव तु भयं महद्भयं तस्मिन् सलिले ३ पुष्पावि
रोहेषो यान्त्रसदयः पौगण्डे चाविहज्ञानां पातितानां प्रस्थानेस्व पं भयं दैवज्ञानेनेव ४ स्वज्जनहृदे सल्व
नौ जुस्तमपलेल्पवधायानिर्दिष्टं धूमस्तास्मिन् ज्वालावाभवेद्रूपवधाय ५ सर्पेन्द्रतनष्ठजलान्त
वाप्िजनमहेद्योविनिर्दिष्टः हत्वाणां वैकृत्यदपाभिमासैः फलविपाकः ६ स्वगांधधूमोज्जप्रजितस्य

संगाणो वेट्वाविपनत्स्याविपालमौलेः पुः पालपालाविपौरवायनतंनतस्यात् संज्ञायनेस
रसमानवलेनट पैकुस्माहिनतुगवेत्रनसंपण्योवा ७ वेक्कृासननासतमरिष्टानेपाटना
स्थाकेकाकपोतनपननासहसाभ्रमजुः पकलदावि रहपासनकामहानेत्तिष्टन्याहिर्भगाते
यस्यचनस्यनहुन ८॥

कुर्वं तेधायोपरियातपस्वकृत्वांगिवेहदज्ञपोऽश्वकार्यो हद्वेभ्य इत्यत्र षडेवहोमः ९ इति बृहद्वैकृतं वराह
मिहिरोक्तं ७॥ अथातिजातनोपाविष्टकाल्दिशेषमाह वेकृासेते चेष्टाटे प्रोष्टः काकः तेपाटनारस्था
हकः केकामयूरः कपोतः पक्षाननोषयहिणंहेहेपषांमध्येमपको विहंगो यस्यानुः पुरुषस्यपासनानना
मातायाप्रासनमुहिपपसहसाभ्रमत्सन् हहासनेनिष्टानेषपुनस्तवदाहिरत्तिष्टानेनदानस्यपुरुषस्यपासन

श्रो·
१ भ·टी
८८
88

का[illegible]वे[illegible]दयोभवति त्वकारिर्यदासनमाहस्यनिजात्मामाविष्करोतितत्कुात्मनं केकाश
ब्दआकारांतोपिमहत्त्वाची उक्तंच केकावर्हिणांतहाचिकुंतलेभज्जित्रास्त्रियां गंत्रातेत्रीतरोत्नाखपर्णौ
मुनाडिहेतयोरिति हलायुधटिप्पणके केका केकान्तकारिधतितत्त्वमिहस्तरास्यतेकिन्नराणांमितिश्रं
गारयात्तकोपि अन्यथाऽवश्नेतेतत्कुरोभंगोभवेत् ९ अथासनादिभंगदोषमाह यस्येति जातुचेत्

यस्यासनस्य शयनस्य यदा यभंगो यानस्यवाभवतितस्य तदर्थभंगः
अर्थांतमात्माहितगुड्डिभिरेत्यकस्मात्कार्यं डिजेनतदपवर्जनमात्मशाय: १०

यस्यपुरुषस्यआसन सयोदस्यमंचकस्य
यानस्यवाहनस्यवाशुकस्माद्भंगोविनाशोभवति तदानदर्यभंगागतेषामासनादीनामर्थः स्वामीन
दर्यस्तस्यभंगोविनाशोभवति इतिहेतोरस्मांते निरंतरमात्माहितगुड्डिभिर्नैरैस्तदपवर्जनं आसनशाय्या
वाहनानांदाने द्विजेविप्रेप्रकार्यं कर्तव्यं कस्मै आत्मनेशासुखमात्मशांतस्मै १० ॥

११

२

प्रयाणयाजलात्तौ संजातज्वालायां हृष्टो हेमाह्व इति कदाचिदुपविकसाङ्गाविनव्यवप्राणानुष्कारस्य जलस्य क
देशेहेकोऽस्मिन्नासीत्कूपादिजलाप्राये इत्यर्थः पुष्करगुटे जलपुटे इत्यायपाठः ज्वालिने दग्धे हृष्टे सति इष्टः
पुरुषस्य प्राणमनसः पदवीप्रयाणं यमनगरीमार्गो मस्यानेभवेत् जलवैह्वलेन यथा प्रयस्तत्पूर्णेन दीनानगराद
चिरेण स्थानं त्यजतो कुरुते पणोऽवश्यमावेण ध्यानमन्येषां वाहनं दासीत्तो १ स्वेहाऽस्तयोस्तवहाः तं जलकल्लोलाः प्रतो
यमाभ्यापियरचक्रस्यागमनेन यः कथयन्ति धरण्यामासात् २ धूमकाय ज्वालारूढनिकृष्टानि चैव कृपानां

इष्टे व पुष्करकूटे ज्वालिने कदाचिदुद्भवेत्तु मनसः पदवीप्रयाणं स्यान्मातरिश्वपदवीज्वल
नेन याचदक्षुनेनेतिभावितव्यवपणादकस्मात् ॥

गीतमलजल्पितानि च जनमारकायोपरिपूष्याणि ३ सालिलोत्थान्नैरवाते गंभरताविपर्यये चनतोयानां स
लिलाप्रणवेहानिवामहृद्व्यं नत्रपणानि मिमा ४ सलिलमेकारेऽमर्यात्स्त्रूज्ञावहरणस्य वाहनेऽमंत्रैः नैरवध्रजा
पहोमेषुणमनमेवंयायमुपयाति ५ इति वक्ष्यमाणजलवैह्वलेनाप्येतेयं नयावमुनमोत्तारिष्माणवायकत्वस्यपद
वीमार्गोऽध्यामतास्मिन् ज्वालिने दग्धे इष्टे सति हृष्टोऽतरस्य यमनगरीनयाणेन स्यादिति निर्देशो नकारो प्रकृत्यर्थेऽस्त
वयतःस्यादित्यर्थः ज्वलनो दग्धभास्वरो इति पुष्करोहीयमानीयोऽग्निरवगरागो प्रयाणेरेतत्यो स्यात्सपालेकोऽहं पु

ज्यो॰
म॰ सो॰
८८
89

अथजलकुंभादिभंगयोगमाह गेहेइति यस्यजन्मतंस्यगेहेयदासहस्राउदकस्यकुंभोउदकुंभोउदकस्यउदन्वादे
णः कुंभोकुंभस्तोलिंगः जलकलशस्तस्याभंगोभवतिवापुनरउलिंजराणांमाणिकानामास्तीषुगणः उद्देमे
वैकोपरित्यस्तमाणिक्यग्रेणिकस्त्रेणिउत्तवेदुइतिभावात्तस्याभंगोभवतितदासगृहोत्रमरातलदेवाद्
याज्ञानमयास्कोपंभवेयदेतिप्राप्नोति अथवामेषनभाउभंगोमेषस्याभंगोभवतितदाजीवस्वहानि
जीवस्यद्रव्यस्यवहानिर्भवेत् १२ अथकपोतादिमेषफलंदर्शनेदोषमाह भोगीइतियोभोगीगृहेवा

गेहेरक्षीभवतियस्यपदोदकुंभोभंगः सवैतिमहसानुरलिंजराल्पाः भंगोभंयत्रमरज्ञानमया
स्कोमेजीवस्वहानिरथनभोडभंगो १२ श्रीकयोनवलिभुक्तकामेषफलंवायः पपपनीड
पारस्थंविमध्यपाति एणाहुलसंगमवराहकसंगमोसगोपत्यपत्यजगरीतानिवासमास्तु १३

ङगीत्यापिपाटः कपोतः पारावतः बलिभुक्काकः बकः मतीनः पक्षीमेषफलंपपपतिवायतः एणाहुलसं
गमोव्याघ्रमेषफलंवराहकसंगमः सूकरमेषफलंपतयोः समाहारस्तत्स्यपपगनेसपुरुषश्राणुपरीत्रंगवोकिर
णांनाथफाति: स्वयंस्तस्यायत्नयमस्तस्यतगरोसंयमनीनस्यानित्यर्थः प्राप्नोतिवासोयेनसयमनगरो
निवासिलोकस्तः अथवाहतः प्राप्नोतिवासोनिलयस्तमेतिमरणंप्राप्नोतीत्यर्थः ॥

२ १९

किंयत्कालेन इड्डणरदडेविमध्येबोद्दथशीमध्येबएनासमध्येवराहकोमसूर्ययोनयोमैत्यनामित्यथ्योवि
भाव्यते १८ शुश्रुयामूर्ध्निगस्थितकाकादिलोकमाङ्गू स्यादेहति याद्दस्यस्थानस्य मुंडेमस्तके पक्षहस्तकाकः
मुसलिकापल्ली एरटः कृकलासः उरगः सर्पः पक्षाहृदेपक्षोपातः स्यात् किंभूतानामेषांऽङ्गेषत्तामङ्गंगच्छ
तांतत्तानस्थानेनरस्य ग्रामयात्रिः रोगमार्गिभिर्भवति किंभूताग्रामः ग्रातेड्णकवतीहसंकपयातिवदनीतेड्
णकडः खेनदस्याग्रस्तीतिगाफडः खयक्रताग्रान्तिडः खवत्यऽपिपातः वाण्डनत्तस्यपोगपिनेषांकाकाद्दीनांस्य

स्यादेकहगम्रुणलिकास्यरेलोरगाणांयातः सहर्षेचरनोयदिस्यस्यमुंडेन
स्यामयाग्नेरातिडः खवतोनरानतस्यपोगपिकाभवतिदेहमध्नेतोरुजेंग १४

पणनमपिदेहमध्नेतोमनुष्यस्यांगरुजेरोगायभवतिरुदनस्येरुजेइतिरुदरुजाइतिशब्दभेदः यतः यस्य
भिंकाकोतिवसतिकस्मात्स्यातिनापापरमापद्वायोषिन पोरस्योदकसूर्णोडेमस्थितेह्रिकोस्यानुवम
पलाभः भियाहुदेवेत्रपस्यमस्तुरत्रस्यलाङ्ग्रियादेहेतिवोडे १ इतिशाकस्यकायेनगीरः मदेरवानुस्यन्यथाति
मति स्यर्यपापीनरस्यनाणायसवाऽवरूग्रामयातिवेहलाभकरत्तरानीमूर्ध्नंन्यकस्मात्कुरोपदीयेयतत्व
सौवीगृह्रनुयेतिपीडां यस्यापयेवेववतिनापीरस्ययतत्यनावऽप्यनिशत्रुमेति २ इतिसंहितायाम् १४

अथोल्कापाते गर्गेन दोषमाह गर्गः विदिशि पतंत्युः हयोऽपूर्णयतनस्थलीदेवगृहभूमिर्वान्तो नोनदी शापिगर्जेन
तथवृत्तीकृपवक्त्रो फभनोऽत्यापि पादः कृपस्वामी श्रुतिवेदनं नायमेति मासौ नित्यमनुतनो णामंति सविभस्तुमो
पवर्तिने वास्तभंगे वैति स्थाने यनिवासस्थानमपि शुद्धिन्ति सहेनि कोयहेनु रिपुस्तम्भ कूपकारणमेति निर्
रिणी इति हेमः १५ अथमालिनीहनेन भूकंपनादिदोषमाह चनेति चनरास्ताः जलानि नेषांनिधिः समुद्रः
तपवधीवांवस्त्रं यस्याः साभूमिस्तस्याः कम्पनेभूकंपनेपुनरुल्कापाते तदिग्याहयोरुल्कापाते दिग्याहे चपले

गर्गेयपतंभुमनायतनस्थलीवाहोतोपिनायमतिवेदनमेफभनो नाणंनदासविभमेति चवा
समंगेस्यानेयमस्पहितसेहनिकोयहेतु १५ चनरसानिधिर्वीराकंपनेदेणभंगो भवति चपले
पुरुल्कापातदिग्याहयोऽथ अमितकलहमहेकालेगर्जितेवावनतिधिसनायांयातिणहूस्यतो
ब १६

पीढ्वेदेणभंगो भवति उल्कायंचविधाउल्का १ स्था २ पाते २ विद्युत् ४ नाराच ५ इति उल्कापदेणफलं तन्तुर्विक
स्याः पातेस्त्रिभिः पदैर्वियत् रहोभिः शङ्खिस्तद्वतारा विद्यावयति १ श्रासांलक्षणं सेहेनाते नेयदेणवाहाः
पीतोऽग्निवर्णो रुणश्वेतेषुः संहितान्तः फलेतये हे मवर्णाः शुभः इति वा पुनरकाले मारुद्दर्जिते स्तानेगर्जितेः
हेमेघसंस्तवनानां जलानां निधिः समुद्रः सपवरणेनामेखला यस्याः साभूमिस्तस्याः अर्थः स्वामी भूपतिः
णहूस्यदोधीरिपुसंजाने सांययाति मामोति किं विशेषेण॰ अमितकलहममितो भूरिः कलहो रणादियां सरि

अथ स्पर्शनादिविनाशे दोषमाह भवतीति हिंनेष्ठे मेघकीरनाशेन स्पर्शनविनाशे ओजसो बलस्य हानये ना
शाय भवति वायुनः महरणपरिभ्रंशोऽस्तु भंगः संगरेतयामेभगलब्धे प्रज्ञयमामध्ये भवति वफनरक सादाः
नयनस्य चक्षुषस्य भंगो विनाशो सति इहनगरे भवति त्वयोमरणमेति माप्नोति पुनः केनोः यन्नाकायाः भंगे सति
वस्तुच्यतो सेनाशून्यं यं हृत्ययमाप्नोति यतः प्राक्रम्धजे स्वकीलकल्प भहारमयानभंगेषु नहन्त्वा पाटनोरणकत्वात्
स्वतेमरणं १२ अथाकालेन दोषदासे दोषमाह जलेति यदि स्ववर्तीनतदा अकाले जलवर्षमेच स्पर्शताः जला

भवति मुत्रकृताशेन हानये सोऽजसो वा महरणपरिभंगः संगलब्धौ भवति यदि तस्मात् नयनस्य भं
गो मरणमिहवस्तुच्यत्नयं चेति केनोः १३ जलदरसाविहीन्दि यान्यकाले स्ववंतो यदि अवस्तुरक
स्मात् भूत्यनीकापदश्च भवति जनरुजं भोवं ध्वकोष्ठः स्वदेव कमलाविहीनरवातोहृष्टकावर्तमध्यः १४

नितेषां विहीडिं जलस्त्रवे यातितदाऽकस्मात् अविभुर्भूपतिः मृत्यनीकापूर्णं नवात् विपदं याति माप्नोति च
पुनः स देव अभसा जलेनाऽवध्यः कोष्ठो यस्य स तदा जलभ्रान्तकोष्ठपवादिधः कमलाद्यं जलाद्यैर्विहीनः अन्तः
खातः रिक्तो विशिष्टः क्रमः हृष्टः कस्य जलस्य आवर्तो भ्रमो मध्ये यस्य स तद्दृष्टकावर्तमध्यः कोष्ठः देवखाताद्यौज
लभ्रमणं भवति तदा जनरुजे लोका रोगाय स्यात् आवर्तः पयसां भ्रम इति दोर्गडुष्कारमेव उपकमलान्यायः

प ज्यो· भ·टी· ९१

पवः पापयत्तो इतिवहेमः १८ अथमतिमाभंगादोषमाह नमेरोति अमरात्मतैः मतिविंवस्यभंगोऽकस्मान्नम
रेन देवं राजानं हे ति पुनस्तदुपसर्थेन स्वात्मतैं स्खलने मत्तिलोकभूते जनाश्रियः स्वर्पणेगमने स्थानिर्भवति
यपुनः देवस्थयातो देवमहतीते यातस्तवदक्ष जलमार्ते ये पोड्याये भवन्ति केचात्रतः स्वस्थलस्यवरणमेवपा
रणेरहकोयेषांते तेषां विस्मुवरणभक्तानां वैस्वानामित्यर्थः पुनः श्रोत्रियाणां वेदपाठकानां पुनः वस्त्र

रे॥ नमरमोमस्मत्नैर्हेतिभंगस्त्वकस्मान्नवतिनडुयस्पर्पैस्तर्पणेलोकश्रुतेः
अवरणपारणनामाने ये श्रोत्रियाणां वस्त्रादिनरणमथानां वदेवाणुपानः १९

विनरणेधनदानेमेधाउड्डेयेषांनेतेषांदानरूणंपारणेरहणेगेहं वधारहकयोरपीतिहेमः पनः मतिमा
वैहृतं श्रतिमित्रचलनभंगस्वदाऽस्रुतिपानजल्पनाद्यातिसिंगान्यज्ञायननानांनापणायनरोऽइदेषानो १
उज्जादेवाविशेषितोऽप्रयोनतारस्ववसेयाः १विकारस्त्रुविः पुरोधास्यहोत्रवितः स्नानस्नानऊस्समाऽन्हुः
लोपनवस्त्रैरभ्यर्थयेत्यातिमो २ इत्यादिसंरहितायां अत्रिभोमोद्यातानाः विशेषितोऽप्रयोनतारास्ववसेयाः १९

५ १८

अथादिव्योत्पातेषु प्रथमेरविचेष्टयोः फलं दिनविंबहृयदोषमाह विपत्तीति यातेरवियावतिगगने खरोषणेः स
येस्याविंबयहारमेवि वहृयमनुदिनेमासोदयं हश्यते तदा ऽरेजा ढीतिमंडले रेणोनिजपरिवृफनाशनात्स्वस्वाभि
विनाशनतोऽन्योन्यपरहले पेणराजाजायतेवाघुरिंडविंबहृयं व्योम्नि दृश्यते तदानिजनरपाले सतितत्रदेशेऽ
न्योराजाभवति १० अथग्रहफलदोषमाह नभसीति यदानभसि व्योम्नि खेटयोर्ग्रहयोः ताणेः सा

विपातेयादिखरोषणे दृश्यते विंबयामनुदिनमर्कमंडले पेणाजायते मंडलेन्दः निजपरिवृफनाश
दिंडविंबहृयेवा सतितनिजनरपाले तत्रराजातरान्यः ११ नभसिसमरकाले खेटयोरिति रा
णेः मतिभयमनुयस्तु ज्ञाशणेभागस्यदेशाः राजरथहृयहेषावीर्णकोलाहले भ्यः परजनपदमे
भ्योयातिसंग्राममाशु १२

मरकालेयज्ञसमयमेतिप्राप्नोतितदाऽनुपश्चात् येरणेभागानवोपाशेषुस्थितायेदेशाः कोर्थः तव
भागकेतुमेचक्रेपत्रपत्रभागेदेशाःसंस्थिताः तेषाम्मध्येयेजनपदाः खेटयोर्जनतराणौः स्थितास्तेदेशा
श्चाशुपीडिंस्युर्भयंभयानकंसंग्राममेयान्ति इत्यर्थः संग्रामसुवीतिकेभ्यः जनपदाः देशाः जनावातानयातो
निजजनपदयाः परेषांजनपदयात्राश्च पात्रंभूपालेभ्यः किंभूतेभ्यःपश्चाद्राजरथहेषाभराकीर्णकोलाहले

४२॥

ज्यो. भ. तो. ९२

९२

ष्ट्रयनदन्त्रभेद यत्नेसौवमाह गादिन्तेनेति गदितः मोक्षमार्गोगगनमार्गो इन्द्रगनयोर्न हृद्रयोर्भेदयोगम
नास्मिन्नदन्त्रभे दयातौ सत्यालोकणोकाजनानां खेदृप्रधने हृद्धिमामोति किंभूतोलोकः गविरलागतेवि
ज्ञागतेनतेनेणाकृताश्रार्तिः पीडायास्मिन्नवायानगहैति गभिते अकालेजलदपटलगर्भोत्सेव वदामप्या
दैरावतोसीमिपानेवियत्यन्नंजः मानेसतिमज्ञालोकोलोकपालान्नपादंभयंव्रजतिनाद्दैरावतोवि

गदितगगनमार्गेइंगताभेदयोगेऽविरलगाढक्कत्वार्तिवर्धनेलोकणोकः जलदपटलग
र्भैरावतेदीर्ससिपानेव्रजतिहरमकालेलोकपालान्प्रजातिः ९२ गविहृयकृमितेन ॥१२॥

यत्नेतिहेमः श्रयोन्नगाइँसैलगतत्वाद्गगनोत्पातः मोक्षः ९२ प्रथयादिवोत्पातेरोहिणीणाकत्वेधमा
हगवीति गविहृक्षणणेहयकृमितेनणेनमवणमितेऽणेगतेसति ॥१२॥ यस्यग्रहस्यमान्योरोहिणीगतः
हयक्रोवाणः साङ्गोणयारमाधिकारस्तेणान्कलासाहितोणङ्गया ९१३ं णिकोभवतिनराऽसौव्योमणेग्रहो
डुरोहिणीभेदनलेणेनहृद्योरोहिणीनस्यणकटंभित्वाजवनभीतिं हजातेअपिपुनारितिएवेंकावाणवक्रव्य

सत्योभवि भुङ्क्ते यमः मुनिगणो भौमस्थे ते लोकनाम्णं सृज्यंते वाणेषु पक्वावेणी वैरोहिनि हेमः यतः सो गहेणो
पाकटमर्केनेत्रनोयदिभिनान्निहपिरोपृथ्यकामेण्खोर्किवलामियदातिष्ठसा गरेगजरूपेणबहुपपानेतं त्वयं
१२ श्रयकेनवैहृतनमाहृ वज्रनीतिनाकेलानिसत्येयावैदैवयोगाहिविक्त्यामिगणोरवोकेनरुद्रमगुरयंवज्र

दे

यस्ययाम्यामयक्कोडुहिणभणकटंसाहोणयकगमा १२ पिकोमो भवतिभुवनभोगतिव्योम
गोपोतेभिवास्रजातेविभूयमारालोकनाम्णंसृज्यंते १३ वज्रानेवुविणिखोयथारूमेदैवयोगा
दावेरलमनप्रक्षुणणाननादेवभागः कालकलकलमन्येयतिनभूपानदेवणा जलदेवविहितपो
ज्ञानेकसस्यानपीठा १४

निश्रवृपश्चात्रवानसुक्षुणणाननाः नस्यकेतोः भुक्षुनिहृयंगाकुनिश्रन्येदेवणाः श्रावेरलेगाफंकलकलकाला
हलेयोनिमासुवेजे किंभूनाःदेवणाः जलदेनाविहिनाः कृनापोज्ञानयाऽनेकसस्येहूनेहोनेपीठंस्यानेयेसुने
यतःरूपेपनयावंनिदिनामिकेनसलन्नलयमासान्यालमस्यवाच्यवर्णागोमासैरफलोरयोस्रोऽनिस्रक्रोऽग्वेरका

नरकः ९४॥

ज्यो॰
भु॰ टी॰
९३
93

अथ चंद्रलग्नकेन्द्रत्रयोर्योगे दोषमाह विधाविति अंतरिते केन्द्रोत्ति विधौ चंद्रः विधौ रुद्ध लग्ने त्रिकेंद्र लग्ने
हीनं द्रव्यमित्यर्थः तदेव व्याख्या यः येनाग्नेलग्नकेतत्र केन्द्रमेकेकेत्येतन्नेन्द्र व्याधनद्र्वयोर्योगे भुवनदी
पे त्रासकल्याणहेतोः संसारस्य लयकारणं भवति पुनर्यदा भुवज्ञानपादत्तः स्वरूपसोऽविस्मृपदानि अंते
धनी सब्रह्ममालाश्रेष्ठमानानस्य मानाश्रांसोदेहं ग्रासमोहाणि विलोकते योनरोऽभितोज्ञानानभवति न

विधौ विधरुद्धे नेत्राख्याधयोर्योगेंतरिते भवति भुवनदीपे ब्रह्मकल्याणहेतुः भुवन्नीरं पदं
धायांस्मात्रीहणि येन भवति न न भितो संसारमायाति सौरे ४५

दासप्रकृष्णीऽरणीश्रमणारे   कालमायाति कालो जगद्
दकः इष्टकत्वात् यतः अन्ये धनी भुवं वे व विसोतोणिपदानि च ग्रासाहीनानय पश्यति वत्तुर्यं मातमंडलं ४५
अथ वक्ष्याम्यगुरुषादिवैक्षतमाह नहृष्यते इति यदा येन नरेण न रक्षुविः पुरुषच्छायाविभावविस्मोभायका
नहृष्यते न तदा श्रेति श्रितत्पुरुषः सत्वं रमत्याय मस्पलयते पुरुषमंते मरणं प्राप्नोति तथैवं भुवो रते मध्यगते
विस्मृपत्रयं चोणाग्रनासिकाग्रे रसनाग्रे जिह्वाश्चमेषां विलोकनं कर्तव्यं यदा न हृष्यते तदा मरणं यतः चतुःपा

कल्पयेच्चोपरि न्यसेत्स्वादरक्तोऽथ तं तोषिपु स्तयोर्दयहृणोत्थेयं सहस्रैकन्वाततः सुधीः स्वच्छायां विनिरीक्ष्य तं
निजच्छायां विलोकयेत् २ यदि छायां यतो देहे न तदा वर्षेण पंचता । नाकर्णाभावेन पंचत्वं वर्षद्वादशभिर्भवेत् ३
हस्तांगुलीस्कंधकेशपार्श्वनासाद्यं क्रमात् दृश्यते न समं पंचवर्षैकवर्षं मरणं दिशेत् ४ षण्मासान्तं शिरोऽभावे
नाशोशिरस्तां छिद्रकस्य वा शोवा नाशेनु मासेनैकाद शाहेन हृदये ५ तच्छिद्रे द्वये समस्तदिवसैः समभिभवेत् ।
यदि छायाद्वयं पश्येत्समपार्श्वे न तदा व्रजेत् ६ यतिपंत्र योगेन छायापुरुषो तेषः सकारांतनेणाविषया।

न दृश्यते येन विभा नरस्य विधीदेत्य मस्तोऽलं पंचसमस्तं सवैभुवां नरोगनाविलुपत्रयं सोऽणारस
तात्रविलोकनं तथा ७६॥

यच्छायापुरुष इति योगशास्त्रे रोहिणीपाणिस्फुलम महापद्य महधती भुवे वनयदा परोहुषेण स्वान्तला
स्याते: १ अथवा अरुधतीमित्यादि १ अथवा अरुधतीभवजिह्वाभुवो नासाग्रमुच्यते नाराविलुपरसोऽतोभु
वौस्यान्मात्समंडले च इति विद्यायोगशास्त्रे भुवनगेनरमित्र इवर्णोदयोऽफस्वस्य रेयवालामित्यः स्यहेमस्तत्र
स्वपंच मीव्याख्यानात् उकाराद्येव कारश्चे जेनागमः स्यात् नो भुवं नगेनामिति सिद्धे उक्तं च रजते सैनवर्णो ।
मेहारि अत्र चकाव नेदधिपत्रमभवमजमारोपवस्तुने १ इति हेमचन्द्राश्रये ७६॥

ज्यो॰
म॰ टी॰
९४
94

प्रत्येकं पञ्चानां यत्तास्मादि देवैकृतमाहुः यदेति यदा गार्हपत्यः तृतीयो गतिः सप्तधाः सप्तमं तत्त्वं चतुर्थो गते
साहेतः प्राप्यतीति निर्वाणं गच्छतीति तदा श्राद्धिनां रोगा रसाः द्रोविणः यत्या गृहा याः सहसाऽज्ञा विनापः स्या
त्तु यथुनः दुःखममपेज्ञाकसत्त्वरमेरा भक्तां प्राणिनां मृत्युतः हितं दोषकरं विविन्त्येतेय मितियात्तिकाः
नोपेचारनयः स्मरताः पक्षेदाहिणोऽग्निश्रुद्धं वेद्याके रोयं दाहिणादिकास्थितः १ द्वितीयश्चाहवनीय

यदा सप्तभ्यः सहसा हिना रोगेरज्ञा तदा प्राप्यति गार्हपत्यः यत्या भवेज्ज्ञो गाभक्ता मपिज्ञादुः
स्वमसृत्या तद्धिनेविवित्य ४२

श्चतुरस्त्रीयं २ तृतीयो गार्हपत्यो वर्तुलाकारोयं ३ चतुर्थः सभ्यः निष्कर्मकः द्वौ वर्तुलौ ४ पंच
मः श्चावस्थ्यः ५ इतिस्वमेष भहस्माणाश्चा भकाकारिणाचैरैः ऊ समानेरखरोप्यार्थे यदापयेण ज्ञदास्
ति १ राशिमुभिर्मैत्रमानां तिथ्यायोगमकन्तेः हविर्भुजे यदापयेण हि यद्येनत दैकादशमास तः १ हृदाशे
जंत्राविनयेणदृष्टं नगारेयादे यथेनत्येनानिपणावाल्वादशमासेनतत्स्मातिः २ इत्यादियोगापणास्त्रहेम

५ टि॰

अथ प्रारब्धकार्ये उत्पातसंभवे हेयतामाह जनइति यदा जनोद्भूतसंभवस्तूत्पातोऽस्मत्कर्मेति प्राप्नोति किं
कृत्वा व्रतोपयामाध्वरकर्मसु पूर्वं कर्म प्रारब्धं तदा स जनोऽस्मत्कर्मेति प्राप्नोति इतिकारणान्न भुक्तिं भुक्त्वा तस्योत्पा
तस्य भोगान्तिजकालपर्यन्तं विहाय पश्चादेतत्कर्म उपास्यतो वनीयामिति १८ अथेमसंहारेणप्रोति
माह अस्यैरिति अथ प्रस्थेरपि पुरुषे उत्पातादेनेमंगलेन कर्तव्ये लोकउत्सर्गतः सामान्यतो दानतो वापि
तिमुपैति कस्मात् उक्तो ब्रधोत्थानाविधेर्हि मिच्छत्यागमभेदमत्रैर्निः जपणरवाभेदमत्रैश्चेति १९ इत्यादयः

यतीयदैत्यद्भुतसंभवं स्यादतो पयामाध्वरकर्मसु पूर्वं प्रारब्धकर्मेति तदैत्यशास्त्रे भुक्त्वान्तनकुर्यात्समुपा
समेतत् १८

उत्पातास्तेयाः निजजन्मभवा उत्पातास्तु न दोषाय स्यात् यतः वज्राशनिमहीकंपसंध्यानिर्घातनिःस्वनाः
परिवेषरजोधूमरक्तार्कास्तमनोदयात् १ द्रुमेभ्योऽन्नरसस्नेहबहुपुष्पफलोद्गमाः गोपक्षिमदवृद्धिश्च
शिवाय मधुमाधवे २ तारोल्कापातकलुषकपिलार्केन्दुमंडलं अनग्निज्वलनस्फोटधूमरेण्वनि
लाहतं ३ रक्तपद्मारुणं संध्यानभः क्षुब्धार्णवोपमं सरितां चाम्बुसंशोषं दृष्ट्वा ग्रीष्मे शुभं वदेत् ४॥

ग्रो·
भ· टी·
९५
95

श्रथोपसंहारेण शान्तिमाह श्रेष्ठैरिति श्रेष्ठैरपि पुरुषैरुत्पातविहितेमंगलेनकर्त्तव्ये लोकउत्सर्गोतः सा
मान्यतोदानेनोवा शान्तिमुपैति कस्मात् उक्तौषधीस्नानविधेर्होमाद्धस्वागमभेदमैत्रैर्निजशास्त्राभेदम
त्रैर्निजशास्त्राभेदमन्त्रैश्चेति २९ इत्याचार्यउत्पातातेयः निजचन्द्रमभवाउत्पातास्तुनश्रोवायस्मात् प
तः वक्ष्याम्यति महीकंपसंध्यानिर्घातनिःस्वनाः परिवेशरजोधूमोरक्तार्कास्तमनोदयात् १ द्रुमेभ्यो

श्रेष्ठैरथोत्पातविहितेपिकार्यंनमंगलंस्वागमभेदमंत्रैः उक्तौषधीस्नानविधेश्चहोमाद्रुत्सर्गतः
शान्तिमुपैतिलोकः २९

उनरसतेरुवद्रुपुष्पफलोद्गमाः गांधर्वमरुद्बहुद्रिमणिवायसमधमाधवे २ नारोल्कापातकलुषेर
कापिलाकोन्दुमेडले अनग्निज्वलनस्फोटधूमरेणुवानिलाहते ३ रक्तपद्मारुणसंध्यानभः श्वेता
र्णवोपमं सरितांचाम्बुसंशोषंदृष्ट्वागोभिःशुभंवदेत् ४ शक्रायुधपरिवेशविद्युच्छुष्कविरोहणं
केपोद्वर्त्तनवैकृत्यंरसनेवरणोदिते ५ स्तोयफलदपानानांकूपस्रोतोत्तरणस्तवाः पशूणांचाद्भोद्रोहणांना
वधोत्सवनभयावहे ६ दिव्यस्त्रीभूतगंधर्वविमानाद्भुतदर्शने ग्रहनक्षत्रताराणांदर्शनेवाहिवावधे ७।

५

गीतवादित्रनिर्वाणावनमवेनसानुषु सुखहृद्विरयोहानिरपापाः पारादिसूनाः ८ पीनानानिल
नुघारत्वेनदैनैस्तनपाहिणा रहोयत्ताहिसत्वानांदर्पानेवागमानुषो ९ दिपो भूमांथकारा
भ्रतनभोवनपर्वताः उच्चैःस्वयोदयालोचेहेमेनेपणाभनाःस्वनाः १० हिमपानानिलोत्पाना
विद्रपाङ्कुनवर्णेन हृत्सोजनाभमाकापंनारोल्कापानपिंजरे ११ चित्रागभोङ्गवाःस्त्रीभुगोना

इति श्रीकालिदासकोविदेनेज्योतिर्विदाभरणेऽध्यानपरीत्तानाध्यायः षष्ठः ६ ॥ रामाः

भ्रस्तगपादिषुपञ्चांकुरलनानांचविकाराःपिशिरेषुभाः १२ इतिस्वनेताःशुभाः उत्पन्नानांवयागा
यांशिस्तनोयञ्चमाधिनशिवेयाय चमभावेनेनस्वनालिव्यतिक्रमः १३ पूर्वैवरातिदेवेशुपक्षाद्गच्छ
तिमानुषान् नाशोदिनावरवदातिसन्याशेवामरस्वनी १४ इतिश्रीकैलंगीयगणकाधिराजभट्टारक
पुरंदरश्री ५ श्रीमाहिम्नामभस्तोश्वरवरणसरोरुहद्वेवरोकायमानाणीश्वभावरत्नविरचितायांश्रीका

ज्यो॰
भ॰ टी॰
९६
96

अथोत्स्नातस्त्रीनानन्तरं शुभदः शुभाशुभं समीक्ष्य योग्यव्यवहारमार्गं व्रजति व्यवहारस्तु गर्भाधानादार-
भ्यभवति अतो वर्णस्य गर्भाधानादिसंस्काराध्यायसंधानमाह अथेति अथ प्रारम्भे अहं गर्भाधानतो ग-
र्भाधानविधितः प्रारभ्य संस्कृतिकालनिर्णयात् संस्कारसमयान् अयाह योऽस्मिन्कैर्मनीषिणां शुद्धैर्मतो धा-
रामरभूमिभृद्विशां विप्रक्षत्रियवैश्यानां मतैः कथंभूतैर्मतैः स्वकीयकर्मसु उदितान्यज्ञातः काम्येनावाये

अथाहमाधानविधानतो मतैर्लेख्यामि धारामरभूमिभृद्विशां स्वकीयकर्मोदितधर्मको-
विदैर्मनीषिणां संस्कृतिकालनिर्णयात् १ इयाद्विजोऽरदर्शनकालतो नरो वधूमहः
पंचवकमर्कसावने विहाय यद्गमात्तु विभावरीष्वतोऽपूर्वं सुतायादफलाभिकामवान् २

धर्मोक्तेर्वा कीर्तनं संकथनं येषु तैस्तैः स्वकीयकर्मोदितधर्मकोविदैः १ अथोपभ्यात्याराभोधा-
नदाने समयशुद्धिमाह इयेति सुतायाद्फलाभिकामवान् शुभपुत्रफलप्राप्तिस्पृहायुक्तो
नरो रजोदर्शनकालतो हस्तं समयादःकसावनमहः पंचकोलेनपंचकं विहाय यस्मात् अतो
पूर्वमेतस्मात्कालादपि यद्गमात्तु विभावरीषु रात्रिषु वर्णानारोमियान् गच्छेत्संभोगं कुर्यादित्य

७
ॐ

१० १५

अथ प्रथमसमाधानदानेवाराणाह त्रिविष्टेति वर्णयंस्तियो प्रथमसमाधानदाने प्रणालंपुभे स्यात्व
त्स्मिन् त्रिविष्टपारोज्यादिने त्रिविष्टपस्य स्वर्गस्य आधारे आदेयोपचाराहेवानामरयो दैत्यास्तेषामि
न्द्रः प्रज्यः पूज्यः शुक्रस्तस्यादिने शुक्रवारे पुनर्गुरोर्दिने वा न्दमसायनस्य उपस्यादिने क्वाविद्दाहायणे ना
नारकानां कोन मेड्लाहिने नाये नू ॥ अथ धानदानेवर्ज्यनक्षत्राण्याह धाराधोनेति हेने नाश्विने पु

त्रिविष्टपारोज्यादिने प्रणालंदिने गुरोर्भाद्रमसायनस्य तादृशयणे कौन्तदिने क्वावेन्स्या
दाधानदाने प्रथमं वर्णयो नू ॥ धाराधराद्रुफ तमोदारा सकाणनामाभरणंत्यनारा
सयानुयाभासोत्रशुवौ उवामानाऽऽधानदाने हेवरापुरेष्या थ ॥

ष्याः स्त्रियाः आधानदाने धाराधाराद्रुफ तमो ए दारा धाराधरो मेघ स्तमाद्रुफ इन्द्राः तं अंबनाखं इल
मेघवाहनाः इति हेमवचनात्तस्य तमोप्सराचं इकलत्रे तन्दत्रंज्ये दानवरातन्धे ष्टा इत्यर्थः किंभू
ताधाराकोवायकरणानेभद्रणेयस्य सकाणानोऽह्रिस्तस्यभमश्चेवाश्वसाभारणः सर्पभूणः सोभ्रुताङ्गां
सनारारेवतीपत्नाभिः सहवतेमानापुंनः किंधायानुनोरदसोभेद्ललेनेन सहवर्तते सयानुभापुनः

११ ज्यो॰ भ॰ टी॰ ५१ ९७

किंभूताया॰ उद्यानोद्यसंततभानिशुविरागेन्दुस्येन्दुवामाक्रान्तिकामपत्नाभिः सहवर्तनेयासासोऽत्र
शुचौउद्यामान्स्पष्टाश्लेषाङ्गीरवर्तीमलमचापूर्वोद्यपक्रान्तिकामपत्नानेष्टाः ५ अयथाभानेनाणवल
मादृ पूर्णेपदेति निषेककर्मणोऽत्राधानदानविधौभर्त्तोकवत्यास्तरुणास्त्रियाताप्रीतमीणवलेः
चन्द्रवलेपपेणस्मीप्सेत किंभूतायायाकवत्याश्रुणुस्त्रीकेणोणेनमस्तत्त्यत्रहर्षिदेस्यस्याःसोनस्या

पपेपञ्चमिस्वेणवलेपकवत्यानिःषेककर्मण्यप्युष्णगोणानायाः तापोस्तसोमममदोऽन्य
वीजेश्रृंगारयोन्याहवभावभाजे ५॥

ष्णगुणोगोणानायाः रजोदर्शनाद्वूर्द्ध्वदिवसेषोडशेपदिनेवाऽगुणोगोणेतास्तोभवतीत्यर्थः किंभूते
तापोस्तोममममदाः नहद्याणितापः उस्पवीजेवीयेनेतसहवर्तनेतसोममममदोऽस्यवीजेपुनः किं
तापेश्रृंगारयोनिश्चान्दर्भस्तस्याहवभावंसंत्रामभावंभजन्तीतिश्रृंगारयोन्याहवभावभाकजु
स्मिन्नुरूपरतापेणविषमतापेणइत्यर्थः ५॥

अथाधानविधौ कार्यद्वयेन पर्वादीनीति निषेधयति पर्वेति पर्वादिषु निषेककर्मणि गर्भाधानकर्मणि भौमरवि
माः अभद्रा मृत्युः खा यम्भवति पर्व अमावास्यादि श्राद्धदिनानि पित्र्यर्क्षं आर्द्रं पर्वान्तेषु पतिहितेन युक्त वधूनारिक्ता
स्तथ ४।१४ तिथिषु भैत्र्यां विष्टौ पुनर्भवे वैकृतेष्वेतस्य वस्तेष प्रकारण गामित्यर्थः पुनर्दारे वैद्धतेऽपि नीतानव
न्दे पुनर्विवले वलहीने तिजार्थेन जः स्वकीयोयः मध्यमश्राधानमासत्वस्यार्थः स्वामो मुश्रुक्त्वा सिन्ता

पर्वादिदिनाश्राद्धदिने पुभौमरवेर्भवस्थभद्रा पति निषेककर्मणि रिक्तास्तु भैमत्र्यां भवनुस्य च स्तेदास्ते
च चन्द्रे विवलेति जार्थे २ न यापमी वृषेष्यति भवस्तनावेलाव सन्ध्यो दिनसोवयोर्धे:
स्वमध्यमासवृयकालवागतीं विगर्हिताधानविधौ विभावरी १॥

भमध्यमासस्य शुक्रस्वामित्वात् षडतो ब्रूहज्जानवेकलल १ घनो २ अरार ३ स्थि ४ चर्मा ५ गात्र ६ चै
तनता ७ सित १ कुज २ जीव ३ सूर्य ४ चन्द्रा ५ किर ६ बुधाः ७ परतः उदयप ८ चन्द्र ९ सूर्य १० नाथाः
क्रमशोगादिनाश्रुयिपाश्रुते २ नेष्यति आधानविधौ नया पुनर्दैरष्टमीमाहेन्तातिरस्कृतापर्वं भवस्तनानं
दर्शदिनजाताहस्वयानिरष्टयोगाः पुनर्दिनसोमः संध्योः प्रातः सायंसंध्याकालयोर्विलाप्तनः स्वमध्यया
मष्टयकालवायौ निजमध्यानुगामिनी विभावरी रात्रेः रात्रेर्मध्यन्त्याज्यामित्यर्थः १॥

१२ ज्यो·
भ·टी·
९८
९४

शुद्धयाधानविधौ जन्मदिनाद्दीनेति निषेधयति नाड्यते नाशुरुषोऽर्भकगर्भपुष्टये बालकगर्भपोषणाय
वरानानांनास्तमुखीनकामयेत् स्त्रीसेवां न कुर्यात् कास्मिन् योषितो नाम्नि जन्मदिने पुनः क्रूरोदये वरलते
पुनः क्रमीणाणे स्यवेन वा पाणिते उदयभागनेनरि उदयोल तनभागोनवा पाणो जयोनैना स्वामीनासिन्नवापु
नः कैः कृत्वाः साधुभिः खलग्रहैः किंभूतैः साधुभिः उदयगैस्तत्तलग्नगतैः ८ शुद्धयाधानविधौ शुभलग्ना

नायोषितो जन्मदिने बुरानननोनकामयेत् अर्भकगर्भपुष्टये दुरोदये योदयगैः साधुभिर्ग्र
भांणागेत्वदयभागनेनतरि ८ विलग्नतो वारि धर्मवो ९ पलाद्रि ५ गैः सौम्याः सौम्येतरै ६ वि १८॥
क्रमा च पर्यैः ११ विधौ तु सौम्ये च शुभाय योगमेव जेत् पत्नीमधनरोगिनेन विनो ९ ॥

गतेदर्पयति विलग्नेति नरो निनेविनीत्स्त्री व्रजेत् संगं कुर्यात् कस्मै शुभायापत्याय शुभपुत्राय कैः सौ
म्यग्रहैः कृत्वा किंभूतैः सौम्यैः विलग्नतनस्तनुभवनतो वारिचतुर्थे ४ त्रिकोणनवमे ९ उपलाद्रिद्वर्दिः प
चमे ५ प्रेक्षाविद्रुपलत्रयषष्ठतिक्रमः पवाङ्कुद्वेपणुपनेः पुनरसौम्यैः खलग्रहैः किंभूतैरसौम्येतरैः ३ ६ ष
ष्ठे विक्रमसहजतीये च आयएकादशे ११ पवाङ्कद्वेपनजन्मनेः पुनः कास्मिन् सौम्ये शुभग्रहसति दिने विधौ च

अथ गर्भस्य दशमासानां पतीनाह कललेति कललेति सर्वे आधानमासा दशोक्ता व्याख्याः क्रमात्तमासपा
लका मासस्वामिनो गर्भकलाः शुभंसमीहन्तु इति नयन्ति काव्यः शुक्रः प्रथमाधानमासस्वामी १ पवङ्गारो भौ
मो द्वितीय २ गुरुस्तृतीयः ३ अंशुमान्सूर्यः चतुर्थः ४ इन्दुः पञ्चम ५ भास्करस्यापत्यं भास्करिः शनिः
षष्ठः ६ सौम्यः सप्तमः ७ लग्नपतिराधानकाललग्नपतिर्गर्भोऽष्टममासस्वामी ८ इन्दुर्नवम ९
उष्णमरीचिः सूर्यो गर्भदशम १० किंभूता गर्भकलाः स्फारद्युनाः लसदूर्ध्वमात्राभूर्भाविदवेणेबात् १०

काव्यारजीवांशुमदिन्दुभास्करिज्ञलग्नपेन्दूष्णमरीचयः क्रमात् आधानमासात्कललमास
पालकाः शुभं समं मे गर्भकलाः स्फारद्युनाः १० मासेश्वरेणानन्तरपाकेन पालितेनात्रिषष्ठेऽह्नि
इवनेवसाधुभिः नरःख्यापनाद्युदये लवानुगेवदेऽनितत्कर्मविधिं मनीषिणः ११

अथाधानविधाने मासेश्वरादिबलमासतामाह मासेति मनीषिणः पण्डिताः तत्कर्मविधिं गर्भाधा
नकार्यविधाने वदन्ति कथं यान्ते कास्मिन्मासेश्वरे पाकेन पालितेन बलयुक्तेन सति शुभनाराजनितं चेद्देपाकेन
पालितेन सति शुभनिरिष्टेऽह्नि स्वशुभः साधुभिः सौम्यग्रहैः दृष्टवनेविलोकितेन तनुभवनेन सति शुभनवेनात्म्य
तथैतेषामितिप्रानकन्यानुत्राङ्गभावनुः पूर्वार्द्धमकरोत्तराङ्गे वैनेन राशायः उदयेतनलवानुगेनतेनाणगानेस ति ११

इति गर्भाधानसंस्कारः प्रथमः १ अथ पुंसवनसीमन्तयोः कर्माह स्वजातीति आदिगर्भेषु येः स्वका-
लगे पंचममासस्यार्धे पुंसवनं पंचमासीसंतकं प्रकीर्तितं पंचमे मासि विधेयमित्यर्थः किंभूतं पुंसवनं
स्वजातिधर्माह्नतमार्गेत्तो निजज्ञातिधर्मोमीकृतमार्गेण वरं श्रेष्ठं पुनरादिगर्भेषु येः स्वकुलक्रमात्सी-
मन्तकर्म स्वगृह्योक्तं प्रकीर्तितं नकास्मिन् अगामितेषष्ठोऽपि वाष्टमे मासे १२ अथैतयोर्वा संस्कार-
माह सर्वमिति पुरंध्रीध्यनगर्भसंस्कृतो स्त्रीभूतगर्भसंस्कारे पुंसवने सीमन्ते चेत्यर्थः सर्वं भूरिमित्तस्यायो

स्वजातिधर्माध्वनमार्गेत्तो वरं स्वकाललग्ने पुंसवनं प्रकीर्तितं मासि आदिगर्भेऽगामितेऽष्टमे
यवा सीमन्तकर्म स्वकुलक्रमात्मया १२ सर्वं सत्कार्यो नियतेनामे त्रिकोणवा तत्पुरंध्रीध्यगर्भसं-
स्कृतो पापाविभक्ता ५।७।१२ हि विनष्टपीनभा चः चतुरंपो १४ पहाति १ यातवाजिनाः
१३॥

निर्जन्मयस्यसभौमः पतंगः सूर्यः मंत्री गुरुरेषां द्वंद्वे पक्षोवाराः पापाः शुभाः सोमाः किंभूताः वाराः
विभक्ता विशेषरहिताः पुनः किं वा विनष्टपीनभानष्टः ह्रयंगतः पीनभोहिमोत्सुश्रद्धायस्यसाऽमा
वासी विगतानष्टपीनभा येभ्यस्ते अमावासी रहिता इत्यर्थः सानष्टेन्दुः इन्दुः गुरुरिति हेमः पुनः
किं वाराः चतुरंपो पहाति मातिपत् पातौ व्यतीपातः पभिवीजिनाः १३ ॥ रामायनमः॥ ॐ

अथैतयोर्नक्षत्रनिर्देशमाह अथोऽशति पुंसवने सीमन्तकर्मण्यपि तु यैः शोभनाजातितारकाः सिद्धिदाः प्र-
कीर्तिताः अथो हस्तो विष्णुः श्रवणः आदित्यो हस्तः पुंस्यार्चितो गुरुः पुष्यः क्रव्यादो रौहिणो मूलं भार्यो भा-
नोत्तरफाल्गुन्यर्यमः स्वामी वन्हिर्मृगशीर्षं अमरमाता पुनर्वसुः इति किंभूता एतास्तारा: स्फुरत्कलाः अ-
समाकिरणः इतिः पुंसवनसंस्कारो द्वितीयः १४ सीमन्ते नक्षत्रमतमाह प्राज्ञैरिति अश्लेति

अथो हस्तादित्यपुरन्दरार्चितक्रव्यादभार्यार्यमास्तारकाः प्रकीर्तिताः पुंसवने स्फुर-
त्कलाः सीमन्तकर्मण्यपि कामदास्तु यैः १४ प्राज्ञैर्विष्णुमृगेन्द्रजनन्तु सप्तमे सीमन्तकर्म च
जगाद मासस्थले पौष्णेऽपि तत्कर्म कुमारहारितो नमेनिरेऽन्ये श्रुतिधर्मतत्त्वयः १५॥

श्लेतं प्राज्ञैः ऋषिभिर्वैष्णवो नक्षत्रभः मृगशिरो विधोः मृगेन्द्रमनुष्याणां सीमन्तकर्म सप्तमे मासे जगाद कश्यपा
मासविट प्रवैष्णोत्वेवं पौष्णेऽपि इतिहेमः चतुर्नः कुमारहारितः ऋषिः पौष्णेऽपि रेवत्यामपि तत्कर्म सीम-
न्तकार्यं जगादुरन्ये ऋतिधर्मतत्त्वयो वेदधर्मतत्त्वाः सीमन्तकर्म नमेनिरे १५ नमो नारायणाय॥ ॥

ज्यो०
भ०टी०
२००
100

अथसीमन्तविधानेलग्नशुद्धिमाह खलेरिति अंगतोलग्नात् व्ययऽहितेनांत्यभावगैर्विगताअन्नाभस्तु
रष्टमः ८ अहितः षष्ठः ६ अंत्योद्वादश १२ अभावाः पञ्चैस्तैर्व्ययः अष्टमषष्ठद्वादशभावववर्जितैः
खलेतरैः ३सौम्यग्रहैः चपुनरामित्रायसहोत्थ्योः अमित्रः षष्ठः ६ आयएकादशः ११ सहोत्थस्तृती
यः ३ पतङ्गावगतैः खलग्रहैः कृत्वापुनस्त्रिकोणेनवमेपंचमेभवनेकेन्द्रेप्रथमचतुर्थसप्तमदशम
भवनेआयएकादशेभवनेगतेशुभेग्रहेसितिसीमन्तविधानेस्फुतंशुभैरितिशेषः इतिसीमन्तसंस्कार

खलेतरैर्व्ययांत्यहितेनांत्यभावगैर्ग्रहैरामित्राय६य११सहोत्थगैः खलैः त्रिकोणकेंद्रायगतेशुभेऽथवासे
स्फुटंचसीमंतविधानमंगलः १८ जन्मस्पयोद्वारकजन्मनीतेष्वार्केरभिष्टे १२ ह्नानिजातका
र्मे आवाकिवासाधादिनेसदाद्येनामानमायापिदिनेतदुक्तम् १७ ॥

तृतीयः ३ १६ अथजन्मकृत्यमाह जन्मस्पशोते अथयानेतरद्वारकजन्मनीनेसुतजन्मयामेजन्मक्रियज
नादिनेनजातकर्मबालकजन्मकार्येनामांतनामपर्यंतशुभकृत्यैरितिशेषः १ कालेन अर्कैः सूर्यैर्
भिनैर्द्वादशकार्कैश्रहनोऽस्यर्थः अथवाआवाकिश्रवणआवलत्वक्रिशुचजन्मअतादिने अथवाअतादि
नेऽथवासाधादिनेसौम्यग्रहवारहिते शुभदिनेशुभादिनेवाअथवाआद्येर्भ्वोरेःथवाअघेजन्मादिने १२

अथ नामकर्माणि नक्षत्रादीनाह खरोऽइति खरसंज्ञानि उग्रसंज्ञानि साधारणसंज्ञानि च नक्षत्राणि ।
विहाय पुनर्भे द्युतिान्नक्षत्रे शुभेन: शुभोदये शुभलग्ने केन्द्रकोणगे केन्द्रगते विधुः स्यौ शुक्रे गुरौ वा स
ति खलु तान्यश्विनेः सौम्ये बालकस्य स्यजातकर्मं च पुन बोधने व्यवहारप्रवर्तकत्वान्नार्थं देवद्वन्द्वं इत्या
दिनामस्यात् बोधनेऽन्यतिमितार्थं सममौकस्मै विनायकं बौदीर्घजीविताय इति जन्मसंस्कारचन्द्र ।

खरोग्रसाधारणभान्यभेषु विनायकं नामवजातकर्म शुभोदये केन्द्रकोणगे यत्र सत्ये
गुरौ वा खलु बोधनं स्यात् १८ आजन्ममासान्नमङ्गलवारे चोर्के दिवसे बलेऽपि शुभे
केचित्तु नामविधानमेतत्प्रधानमस्तु द्वादशपद्यजातौ १९ ॥

ये: १८ अथ नामविधाने मतान्तरमाह आजन्मेति केचित्सूनवः द्वादशाहे वैष्णवाः सुश्रवाः प
धाजाता स गोत्रे पतत्प्रधानेनामविधानं जगुः कथयामासुः केषु आजन्ममासान्ते जन्ममासमार
भ्य द्वादशकाद्यनन्दत्रे शुभेन मङ्गलवारे शुभवारे पुनः शिशोर्बालस्यैव बालेऽदृष्टवलयक्रमेणाशोभने १९

ज्यो०
भ० टी०
१०२
101

अथविमाशीनीनामविवेकतामाह षड्भिः आर्यैः षड्कर्मणो विप्रस्य वा कुम्भवः क्षत्रियस्य वर्णोत्तमेष
यान्यान्तस्मात्तरे यतो वनत्र रदारदाय यान्तो स्मात्तरे यान्ते वानामत्कारिमनो हं उदितं सोमो यं वैश्य यवा पुनः वै
श्यो वैश्यस्य स्मात्तरं पुनः शूद्रोह्नाम द्विवर्णवत्तद्विवर्णयतो पुनरतोऽस्मादेतज्जेऽन्यनामेति विप्रावस्तु
त्रेयान्तराद्ववसेयः १९ अथनामकथनेलग्नस्य शुद्धिमाह स्थिरोदयेश्चेति शिरोबालकस्यना

षट्कर्मणो वा कुम्भवो यथा आर्यैर्नामादिने तं वर्णोत्तमेषयान्यात्म् स्मात्तरं ह्रातेर्विप्रा द्विवर्णे
द्विवर्णं वैश्योऽपि मनोऽन्यजेऽन्यत् २० स्थिरोदयेचापमथदत्तभोपाकेयान्ते यवाधिस्या
विविद्धशुभाजितेः विलोकितेनामनिरायतोयोरस्तत्र हालोकतसोगवर्जिते २१ ॥

५
नि

नामनिरायतेकथ्यते शिरोमति योऽवः कास्मिन् स्थिरोदयो स्थिरलग्ने पुनश्चायो यत्रराशिः धटस्तुलाराशिः
तस्य शुभस्यैः भराशीकस्याक्षि यतो नेप धाराशीनामैपाकेनवांशाको विंशतं स्थिरोदयेन वांशाकेचाधिस्य
शुभाः विद्युधः इष्टशजिनोऽत्र हरोभियो नेऽयवाऽस्तत्र हालोकनयोगवर्जिते इष्ट शहविलोकनयोपरित्य

अथ ज्येष्ठामूलजातानां पित्रादिकष्टफलमाह यस्येति यस्य जंतोः ज्येष्ठाद्योः जन्मानि इन्द्रभं ज्येष्ठा ऽथवा या
तुधाने भं मूलं वा भुजंगमभं श्लेषा वा गंडांतके वा यमघंटनारके भवेत् पौष्णे तु नरो यमालयं मरणं या
ति पति अत्र संशयो नास्ति ११ अथ मूलजातपुत्रे कृत्यमाह तन्नक्षमिति पिता हायनाष्टके वर्षाष्ट
के यावत् बालकमाश्र पौष्णे परित्यजेत् किं कृत्वा विगतं नाम यस्मात् तत् विनाम नामरहितं कृत्व

यस्यैन्द्रभं जन्मनि यातुधानभं जंतोरथ वाहिभुजंगभं भवेत् गंडांतके वा यमघंटनारके
यमालयं याति न संशयोऽत्र सः १२ तन्नक्षत्रं त्याज्यमिति न त्यज्य विनाम कृत्वा पावि
धाय बालकं परित्यजेदास्य हायनाष्टकं न दानेन वा न विलोकयेत्पिता १३ ॥

इति कर्मसविधाय कथंभूतं बालकं नक्षत्रघातज्योति मूलेन तस्याऽनेष्टम भद्रं वर्तते यच्चरणं विज्ञायाऽ
न्यत्रिके चरणजाते वाऽथ यत्तोतो पिता तदानेन तस्य मुखं न विलोकयेत् १३ अथ मूले जात
तपुत्रे फलमाह पित्रादीति मूलादिपादात् मूलप्रथमपादात् क्रमतः नवं चतुर्यो मूलचरणः पौ
ष्णो बालकस्य पित्रादिकानां विनाशाय भवति कोऽर्थः मूलप्रथमजातपादाज्ञेयः पितुर्नाशाय भ

ज्यो॰
भ॰ टी॰
१०२
102

एवं द्वितीयपादजः शिशुः सवित्र्याः मातुर्नाशाय तृतीयांशजः शिशुर्विभवैस्य संपदां नाशाय चा-
तुर्थांशजश्च जातः शिशुस्तस्य वंशनाशाय शुभाय भवतीत्यर्थः भुजंगभे ऽश्लेषायामेतत्फलमन्त्यपादतः प्र-
तीपं विपरीतं कोऽर्थः अश्लेषायां प्रथमपादे जातः शिशुः पितुर्नाशाय वित्ततीये मातुः द्वितीये धनस्य प्र-
थमपादः शुभाय इति २४ अथ ज्येष्ठाफलमाह विशौजसे इति जन्मनि विशौजस इन्द्रस्य नक्ष-

पितुः सवित्र्या विभवस्य वा परे ऽस्त्वलादिपादाक्रमतस्त्वदं त्रयः भवंति नाशाय शिशो
भुंजंगमे प्रतीपमेतत्फलमन्त्यपादतः २४ विशौजसो जन्मनि भस्य जन्मनोऽर्द्धं जकृता
तफलवत्फलं स्यात् शान्तौ विधौ मज्जनहोमदानान्विशौलेनतदुक्तावखिलं शोभनं प्रणीतः २५

त्रस्य ज्येष्ठायाः फलं द्विजेन्द्रः सर्व्वंस्तस्य नाश अश्लेषाजन्मफलं स्यात् कस्य जंतोर्नरस्य किं लेतितदुक्ताखि-
लं शोभनं प्रणीतिः नेपुम्स्त्वलादिनदृक्षेषु उक्ताश्चाखिलाभ्यो शान्तिभ्यो प्रणीति तत्प्रशमनं स्यात् कस्मात् शान्तौ विधौ
मज्जनहोमदानान्स्नानहोमादिति २५ अथ मूलजनकवधनमुहूर्तमाह मतीति गौरीपालिकस्य मा-
यानिर्मालनायमेणानामप्रणयनवीरोत्तलकपंजरस्याविवेधनेभवत्कास्मिन् ॥

२५

।४।

शुभाङ्के शुभदिने ऽप्यथवा द्वयोस्तनोः सूर्यस्याङ्के दिने विशिष्टे गुरुकान्तिरयिवर्जिते किंभूतस्य पाणिनोः
प्रतिष्ठितानन्ता श्रुतिख्यातानामयस्य सतस्य २९ अथ दोलकवंधनेन हृदयगुह्यमाह सदेति १
श्रीदोलाविवंधउक्तः उपैरितिपोषः वेगुसताराणानिवायः स्वातिः त्वष्टा विशाखा अदितिः पुनर्वसुः २
ज्याः पुष्यः पशुनहृदये गुपुनर्भवेशुभवसंततनहृदये शुकायं भूतेषु सदैव दोषवतहरीनमघ्रदेवदोषतो

प्रतिष्ठितारव्यस्य पाणिनोः शुभाङ्के द्वयोस्तनोरनूयवाविशक्ते भवेत्तवादोलकपंजरस्यापि
वंधने मोचाने मीलनाय २८ सताराणिनिवप्रदितोऽयभेशुभुवेशुभुवेशुकोदोलानिवंध
उक्तः सदैव दोषवतहरीनमेषुकुशोदयापर्वविपातकालः ३० ॥

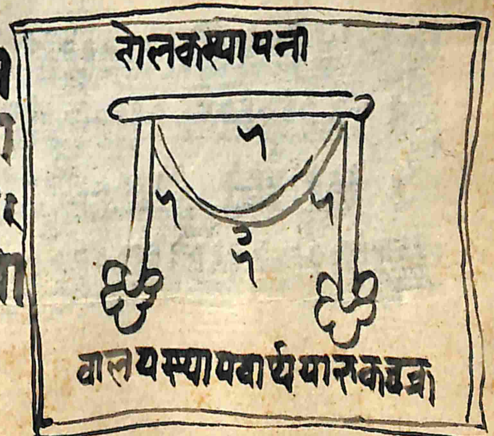
देववैयावाश्विनीहारीविंसुः
श्रवणः पुनः सूर्यो हस्तः पौषिः स्तहृवते नातिनेशु किंभूतो ऽदोलाविवंधः कुशोदयापर्वविधानका
लः विगताऽग्रात् ईश्वराद्भवयो जन्मयस्याः सा विष्टिः पर्वाणि विधानो व्यतीपातपर्वरहितऽन्यथः
श्रीकेतो ग्रेषु जेहि भौममभगौ इति हमः ३१ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ज्यो॰ भ॰ टी॰ १०३ 103

अथ दोलकेन तल्पस्थापनमाह विधिंनेति हुथः पंडितेनेति हुधः पंडितो हे सकरा हस्तत्रयं तत्स येन तल्पात्मा
मेणाहू हे तिल्पस्यादिणः पूर्वतः पंचपंचभातिरस्मिन्दोलकपेटकेयत्न दिणो विविंनयेत् स्थापयेत् ॥
ततः श्रुतमंध्ये समभान्स्थापयेत् ५८ अथ पूर्वोक्तस्य भफलमाह इन्द्रेति इतिपूर्वोक्तप्रकारेण
दोलकबंधने दोलकतल्पस्थापनाय मस्तहं वतेमातवन्दू हत्र मिन्द्राणां पूर्वोदिगते भवति तदा तस्य

विविंनयेदोलकपेटकास्मिंस्तत्र दिणो हे सकुराहस्तत्रोत् दिणो हो भोन्यपंचपंचम
ध्ये ततः समशुधः क्रमेण ५८ इन्द्राणमूह हणयतेषु भे भवे यमाणमामायकयाण
मामसम् यत्नाणमत्रेत्रि सुखाय भे णणोरतगतेन तस्य च दोलबंधने ५९ ॥

णिणो: शुभं भवेत् पवे यतियमाण दुहिणगेनदा मायदोगाय यविकेजलं
यातीति केपा वरुणस्त मस्तु ते इति तदा णायाम्भिमगते तदा मह रोगदे यदायदा
णसुत्ररदि मातेतदा ऽत्रेमरणाय यदि श्रुंतगते पेटकमध्यगते तदा सुखाय भे
भवेदिति ५९ अथ दोलके लग्नशुद्धिमाह दोलेनेति यातो त्वयः बालो

गुणावदेत्तोलेनपालणकेनं भैशालेनोहिंवनाल्केयाकारणात्कास्तमभोष्टंसेयानुप्रान्सुयात् यतोव
सनोदैत्ततुभगुरुनैरोलाखेलूनमापिलपस्यत्तुखोपक्षनपतरपिमेलनंतश्रोत्रं प्रलमनुर्यथेकेष्वर
भेनरोत्वयोगुस्यिरलरनेसोम्येग्रहैः कम्बोकिंविणष्टैः वृनेज्ञलवनुर्थेः ५ आयपकादश ११ मारः
केदर्पः सममं ७ अंगोषष्टे ६ विपदगागानदशमे १० त्रिकोणेनव ९ पंचमे ५ पञ्चगानेसप्तुनरसौम्यैः

दोलेलनयोतमारभेनरोदयेवता धय ११ मारो ७ गद६ विय १० त्रिकोणगे सोम्यैरसौम्यैराहि
तायवीर्यं २ गेम्प्रोदोललितः कामसेयाद्ललत्वपः २ः निष्क्रमनतेतोनिष्क्रमणंप्रवीणैः
स्त्रनोरथ्योमासमितेवनुभिः प्रकीर्तितं समरूहवासरेवासौम्याहेनेसौम्यनयावभोष्टं २१

खलेः किंविणष्टैरसौम्यैः आहितः षष्टे ६ आयपकादशं ११ वीर्यंत्रतीयं ३ पञ्चगानैरिस्यथेः २०।
अथबालकस्यनिष्क्रमणमाह निष्क्रमेति अथोप्रनन्तरंप्रवीणैर्बुधैः स्त्रनोः स्तनस्य निष्क्रमनतोरहा
त्निष्क्रमणं निर्गमनमभीष्टंकमतोयप्रकीर्तितं कासेनवनुभिःसितेमासेपुनः तस्हवासरेवा
सिनेवासौम्यानियो २१ अथयात्निष्क्रमणे नदत्राणाह गदेति वात्तामितेनस्तुनुः पुत्रः श्रोकसौरत्नाङ्गय

एवंपक्षेतस्यचन्द्रेदर्शनंकार्यमितिविदिः कस्यैस्वप्रष्टैवालकप्रष्टेनायै
कैःप्रगत्सात्रजौविस्तुः स्ववणः

ज्यो·
भ·टी·
१०४
104

चेतहर्वेस्तं हो मृगशीर्षं हस्तोत्तरा: मित्रे ऽनुराधास्त्रिविष्टपे ज्येष्ठा नाकपृष्ठ्यो गुरु: पुष्य: श्रुतिरिति: पुनर्वसु
रेवत्यौ आश्विनो पूर्वा रेवती पशोर्द्वंद्वे पशवो पितृस्मि पुनर्वसौ च पुनर्वसौ स्त्रैव मतिष्ठायां ॥ २ ॥ अथ बालस्यान्नप्रा
शनमाह अत्रेति स्त्रियाः पुत्रस्यारंभे रभित्रे वष्ठे मासि आज्ञा वन्नं भवेत् ॥ वपुन: पुत्रासनस्य सन्नमासप्रमे
नस्य वष्ठमास ऽभ्यत: आसन्नगौस्त्रमो पगतो मासौ न यार्के रमे पंचमे सप्तमे इत्यर्थ: पुनरत्रावित्र्यों ति विग
ना: रव्यो: मा वा सी पूर्णा गति थ्यय: भद्रा त्तिथ्यय: जया त्तिथ्यय: पहाति प्रतिपन्नया भ्यस्त्रापता ऽप्रतिष्ठा: क
गता त्र न पीत हचीनमित्रे त्रिविष्टपे ज्यादितिरस्वस्तु पितृस्मि सुरलघु बेहिरो करो कसो
ऽवंपपर्णस्व शुष्वेन नु वासवेव ॥ ३ ॥ अमारनं मासि रसे रभित्रे स्त्रनोत्तरा सन्नगपा ऽभ्मा
सयतोम पुत्राभवेत्त्रात्रविरव्योपूर्णा भद्रा जया पहत्तय: प्रादेष्टा: ॥ ३ ॥ सं तेनो भेकान्त्राण
नकमे णी उत्तरे वव वयासान साम हाति विभेत्र मेत्राख्य लघु भुवाणे श्रवश्राविष्टा दितिभाति
पिता: पुभास्त्यर्थ: ॥ २ ॥ अथान्नाणे पेवारनवत्र प्राह संनहति संनेत्रा अभेकान्नाणनक मेणी पता
नि श्राऊ: रेऽ हृह: त: शुभ: वेव वंयो गु रु: ऽपानावा वे: पशोर्द्वंद्वे पशा महा तिच पुनर्विंगनो मित्रो ऽनुराधा
पभ्यस्त्रातिपत्वं विभाति मेत्रा ख्य नहत्राणि लक संता नि ध्रुव संता ति श्रव: श्रवण: श्राविष्ठाय तिष्ठा श्रुतिरिति:
पुनर्वसुपता नि भा तिच ॥ ४ ॥ अथा ऽत्र अक्षिमत माह मित्रेति काश्चिमे च शुभं यथा भवति तथा ऽन्ना णार
नेमित्र हमनुराधायां ऽस्मां पूरिनंर विवारे पष्ठीतिथ्यिंव जमार कयथा मास्य योतो बाल को ऽन्न मत्रा युक्ता

अन्नप्राशने लग्नफलमाह मेषेति शुक्रो गुरिति यत्संयुक्तकाप्राशनेऽप्याह नेनन्तु नोलग्नाद्विति सर्वं त्रयोज्ज्वरवि:
पृथके वालके चिरं तु भुक्त नोति चिरं स्यात्स्यादूरं कृष्णमेति हेम: किंभूतो रवि: मेषादौ गुरुः पंचमे ५ शुक्रे
ज्ञातव्य १२ गुरुणे नवमे ९ शुक्रयः शुक्रमे ८ केन्द्र १ ४ ७ १० एतद्ववनग: प्रवरस्तात्म जौ भौम: पिरेंन
नोति चपुनमंदः पाति: प्रभंजनेनवाप्यंत नोति तथा कृष्णः द्रोणः गनौ सुन्दोदोरेद्दनां तनोते हेमाद
द्वारेण किलभावनाया २८ शुक्रेशति शुभ: नन्स्य: पूर्वां नमेषादि भवनास्थितः सन्निशिपेणा वालस्य उष्णे

मित्रर्शमुसां पृथिने वषषी मन्नाप्राने मेंजु जगादवास्मित् वीवैरादि तेनेतन वान्नप्राशिं तन्नाम मन्द्या: स्पष्टमेति एत: २५
मेषाद्यौ भृत्य १२ गुरुणा ९ त्र्यय ८ केन्द्रगोरविस्तनोति चिरं पृथके रसात्मज: पिरेंवमंदलनुते
प्रभंजनेन कृष्णः किलद्रोणिनयान्वीरद्वनो २६ शुभेषु योगीष्वातिराकषेषु शुभौ गायसारेंग
कलेकभंस्के योग: तन्स्याभवेत्सर्वकलाकलौ यदेसोत्कृष्टभुमान्नुगेगोक्षकोयान २७

मनये भवति एवं गीष्वति शुक्र रायवषे जीविता यम भगु: श्रवो भोगायसारंगकलेकभञ्जे ह्य: सर्ववल: सं
पूर्णकलावान्तत्कलो यदोविज्ञानादिकलादायको भवेत् तन्स्य इति सर्वत्रयोज्यं यादिचपुनर्विधु
रन्तगोगोऽन्नाऽष्टमे ८ शुक्रे:षष्ठे ६ एतयोर्गतोऽल्पकृतसरणकारको भवेदिति २७ अथ वालक
मीह अथेति अथाऽनन्तरं अभिहिता: निजानात्यायविधिक्रमेणनिजवेधाविधानानुक्रमेण लग्नो: स्तन

ज्यो॰ भ॰ टी॰ १०५ 105 सैवोलेपुंडनतुपंतिवोऽत्रुतिकास्मिन् विद्दृष्णेत्थृष्टार्हितेमासिपुनः सदाहिशुभवारे किंभूतस्यस्त्री:
वेतीनाऽनिक्रांतापकाशमावर्षेयास्मिन्स्तनस्य किंभूते वोलेवर्षद्वयकालशुद्धे वर्षेयाम्मकालेशुद्धे चू॰८
अथगुरुशुक्रदोषे वोले निषेधाति योगयात्रे योगवालेवैवोलादिसंस्कारविधिर्नाहनोनागच्छेत्
गुर्वेरितिशोषःकास्मिन्स्तनेहरेरिन्द्रस्य गौराजीवेजरावाते शुक्रेऽतिवारमानेक्रोनेः त्वेजोवत्रत्सगेमक
रराशिगतेसिंहराशिगतेसतिनुपुनहरेरिन्द्रस्यविरोधिनोहि वादेन्यानोगुरौशुक्रेऽस्तंगतेसति चू॰९

अथव्यतीतेकुसमस्यस्तनोरूपंतिवर्षद्वयकालशुद्धे वोलेतिज्ञात्वायथाविधिक्रमेण
विहृष्णेमासेसदसुभिताः चू॰८ योगेत्रजातवत्सातिवारगतेजीवस्योऽस्तगेषगतेगुरौ
हरे गुरौहरौरस्तंगतेविरोधिनो वोलादिसंस्कारविधिर्सनाहतः चू॰९ मास्यात्क्रिभेजो
न्मनोनमंगलकृत्सताभवेत् किलायथपत्यस्यतदेवमंगलंशुभक्रियेयोगक्रममभीष्टदेन
यत् ९॰

अथमासादीनिदृष्टयाति मासेति सताजन्मवतः पितोजन्मनामासिशुक्रेभेरायोग्यवमंगलेवोला
दिसंस्काराविधानेमंगलकृत्भवेत् किलेतिसत्येयत् यस्मात् आद्यापत्यस्यप्रथमसंतानस्य तदे
वमंगलमभीष्टदेकामदेनभवेत् किंभूतंमंगलंयोग्यंशुभक्रियेऽस्मिन्मासेभवंकुतेवापुनः किं॰ शुभाक्रि
येशुभभूयसीक्रियायास्मिन्स्तत् भूयंदभेशुभरास्फेराभितिहेमः ९॰ ॥

५ २८

अथ वीलेन हृष्टा एवाह बलामिति सदा प्रवीणाः ये डिताः हौ रेमन्ता नेन हृष्टा गौ ज गुडं खु: तान्याहुः बला
नि वरं सन्ताति श्रुतमानन्दयां हृस्तः गौ पति प्रहः गुणापन्ता नि पुनन्ता त्वमाश्विनो मूहस्तावकः सहस्तादूहहे
दैव हृष्टा एणीन भाजन डो मत गणीर्षपत यो हेधिमेन हृहुवै किं भूतान्ये नौन्येता नि सयो ल विशाणिरेव तौ चित्रा
लि रेवतौ चित्राय कान्ति किं विणिष्टे हौ रे श्राहन सौम्यता रे श्राश्चितशुभता रवे ५१ अथ्याग्रपवी दीनि प्रति
षेधयति सान्द्रिरीति सान्द्रिरे येस्ते यथयकाऽदितः कश्चारक्रे यायां किं भूतास्ते यया रविकारि कानि ये

बलं श्रुतदेवपति भाति दानतां धिमेस हुसंत्वावकपीन भासौ: सुपौ सविशाणि सदा प्रवीणाः
हौ रेनगुर्श्रीर नसौम्यतारे ५१ सान्द्रिविरकास्ते यथा विप्रवी विषक्यमापदरलेड वृसः
भवाख्यो गारिवल श्रुद्धिवन्य: दरादिया या मुडि ता विरोहा: ५२ सागरावरणा हृकवर्गीके
ल्लावे हृणपेन श्रुहिर हिराक्रकालवत गड्डा न सध्यास मयो न माखिनी मपास्मभद्राकारण त

वर्जिताः पुनर्विपर्वो पर्वे वर्जिताः पुन: किं विगतः बली श्रमावसौ पदरल मष्टमी इन्दु वन: हूणीना
सौयाभिस्ताः विषक्षा मापदर लडुवसाः ८।२।८।५। पुन: किं भवाख्योगारिवल श्रुद्धवन्य: भानि
वानयोगापवामाखिलया समस्तयाष्ठद्या गुता: पुन: किं विभङ्गाः विरोहरहिता: ५२ अथात्र गोचर सु
द्धिमाह स्यादिति चेद्यदि गोचरेणाष्ठकेवर्गे न वा इहृहस्ता कालवत होरकमौ न कालनस्यात्रुद्धिर
पणेनेन राभद्राकारणे युडने त्रत्वा कार्यः छात्र विंकृत्वा गड्डा तस्य ध्यासमयो न माखिनी राविवाऽपास्मा हित्वा ५२

ज्यो॰
भ॰ टी॰
१०६
106

अथ यात्रैलग्नशुद्धिमाह त्रिकोणेति कर्णोत्पलायंडितमुख्याः शुद्धाकारणं मुद्दतेवदंतीति कैः शुभलाने त्रि
कोणे नव ९ पंचमे ५ केन्द्रे १ ४ ७ १० स्वधनेऽहितीयम् २ पशुभवने शुगतेः पापैः सौम्यैः शुनरामित्रः
षष्ठे ६ आयप्रकारण ११ पराक्रमस्तृतीये ३ पशुस्थितैः पापैः खलास्तहैः क्रूरापुनत्यगते ऽक्रू
मोऽन्यस्थानगतेकैनौसति अथ अथ वैलेकटकादिस्थितरव्यादिफलमाह पिवतीति कंटकेमथमा

त्रिकोणकेन्द्रस्वगतैरपापैः पापैरमित्रायपराक्रमस्थैः शुभोदये वान्यगतैव केतौ गच्छेदिति शुद्धाकरणं कर्णोत्पलाः अथ पिवेत्पतंगोऽस्तमिति मस्वगस्त्राटक्रूः क्रूराः कंटककोणसं
स्थः लग्नंयमोयद्युतिपंगुभावं गलामयं ग्लौ वंपतेगणे स्थितानाम् अथ रामायनमः

बन्धं समममेरणमेकोणेनवपंचमेपशुस्थितः पतंगो रविः ग्लौ सूर्याणां नवपवनेमुंड्रनेपि
त्रेमायां यद्युतिनदारानिपतवस्तरमेमोऽस्त्राराभ्यानमतिमरणं यद्युतिक्रूराः होणेऽत्रस्न्द्रो
लयेनाणे पुनर्यमःपाति पंगुभाव ग्लौ स्न्द्रो गलामयं कंटकेगयद्युतिगलामयेऽगुरेति पादेराहुमेला

अथ प्रसंगात्पाणिग्रहे होरकामाह मित्रेति पंचजनानां मनुष्याणामीश्वरा राजानस्तेषां एषमुत्रिकायांमि
त्रेऽनुराधाश्रवणहस्तेषु श्विनीषु तत्रभाति आदित्याश्विन्यौ मघा वह्निः कृत्तिका एतास्तारा अश्वपास्य प्रष्ठोक्तेषा
न्तसात्रिपात्या शुभा हराक्रियायां व्रजनेश्वराणामिति पाठे पौष्णा तारा पास्ता इति बहुवचनान्तयोः स्म
साधुः वपुनः पंचमं पंचममेवाहदिने पौष्णे किं कृत्वा विरुद्धतारा विपत्प्रत्यरिनैधनाख्यास्ता हित्वा ४८

मित्राचलर्क्षाविजवह्नितारा पास्ताः सवास्सविरुद्धतारं स्यात्पंचमं पंचममेव चाहः एषा
क्रियाया व्रजनेश्वराणां ४८ व्रतेऽस्ते चाद्युहिते पितीर्थे होरां निदेशाज्ञरदेवता
याः हैज्यादिने ग्राधारे वीहुणेभे भनेजयाधानविधौ वरस्यान् ४९॥

अथ प्रसंगाद्विनापि व्रतादौ होरमाह व्रतेश्गत अनुदितेऽनुक्तोऽपि भेनहन्येऽपि दिने चपत्तहोरां वंस्यात्तानाह
व्रतेव्रतविषये मस्तेनो सुरेज्ये तीर्थयात्रायां नरदेवतायाः भूयस्त्वनिदेशात् दोदेशात् होज्ञानां विप्रस्तेव
पीनिदेशात् अथ बीहूणे पञ्चसु दीहूायां भनेज्याधानविधौ गुणन्या धानेतु कर्मणि दिदेहृति ५० अ
थस्त्यामासिकादीनां होरमाह कर्मेमिति कर्मादिनोत्तंन्यासेनो व्रतभयाहिनपावकानो व्रतवारेण

मघाकृत्तिकापूर्वात्रयविशाखाभरणीषु दिनस्यार्द्धमासकालीयश्लेषा
पूर्वार्द्धं त्यजेत् ॥

ज्यो·
भ· दी·
२०७
107

कस्यां शुद्धौ न दन्तजातादिशुद्धिरहितेषु नः सत्यां विधवायां सत्यां मुण्डनं स्यात् किं भर्तृमुण्डनं चन्द्रवि-
धेनोपपन्नमावहं चन्द्रविधयो बालानां हि पापावस्था वा न केवलं पापो श्रकारान्तेऽपि ध्रुवास्य वासमासेः
कारान्तत्व ४८ अथ घोरपापवर्षस्य केशान्तकृत्यमाह दोषाश्शान्ति अथानन्तरं आर्या आचार्याः षोडशा-
हायनस्य घोरपापवर्षस्य कस्यानुन्नेरस्य केशान्तकर्म केशच्छेदकार्यं मवदन्त जगुः कस्मिन्के षुडश्यां ४८
दद्यस्यैतेषां स्नायने उत्तरायणे उक्तेषु केश्येतेषु दोषो दवाप्यर्थं तिवारं भेषु दोषोक्तानि तिथिवारनक्षत्रे

केशान्तं पञ्चविंशामवृते स्यान्नृत्तवायांहितपावकानां सत्यां सत्यां मुण्डनमप्यशुद्धौ
चन्द्रविधेनोपपन्नमावहं च ४८ दोषान् दवाप्यर्थं तिवारं भेषु मासेन्दुकृत्येषु वदन्त्यार्याः
केशान्तकर्म जन्मभूदद्यस्य स्नायने षोडशहायनस्य ४९ वर्षेत्रिभिः मकरकाण्डमे
नेमित्ते वासन्तः शिशिरः श्रवणेन विधानमाहुः मासेषु फाल्गुनमधूर्जेषु सहस्य केशकेश
इत्येषु मदयवृत्तसितान्यपदे ५०

शुक्लमासे हस्यां न पाहस्याः कालान्तमति सितेन्दवाहस्यान्ते वसन्तादिमर्त्वन्तेषं ५१ अथ वसन्ततिलके
न केशान्तमाह वर्षेश्रान्ते सन्तो विभूयाः शिशिरबालस्य श्रवणेन विधानेन केशान्तोशनकृत्यमाहुः क
स्मिन्के षु त्रिभिः निमित्ते वर्षेण पञ्चकाः मकराः बाणाः मकरकाण्डः काण्डपाण्डुः मपास्यार्थः नेमित्ते वा यचमे इत्यर्थः
फाल्गुनः मधुश्च ऊर्जः कार्तिकः सहस्यो वा पश्चमासे स्वमासे शुक्लाः शुक्लः इत्यमेषीशुक्लमयोमदद्यव

दी· २·

अथ कर्णवेधेन हस्त्यारोहिणाह आदित्येति स्रग्धरा: प्राप्स्यन् सुरासुरव्याप्तेन्द्रमानुपालोकयायोगेणोः कर्णौर
भियात् उत्कीर्णेयेन केषु आदित्यभे हस्तनदत्रे स्तकुसंतानिलकसंतानि स्फातिः अवर्णवासवेधनि स्पा
पस्तुभेषुनः सन्नगनमार्गादिनेषु शुभग्रहवारेषु पुनः गरलभूषितकंठः पोभुल स्माज्ञापने इति तज्जा
विर्हिरमाः मावासीरिकास्तिपयः आमन्त्रिता अखिलाः समस्ताः पापाकार्दनस्पष्टदेपसु ५८

आदित्यभेस्त्कुलया स्फातिवासवेधुभियाच्च सन्नगनमार्गादिने शुभप्राप्स्यत् कर्णौ यस्यो
गरलभूषितकंठजामारिकेतनाखिलपापाकादिनेषु स्तुत्या ५९ कश्चिद्दस्रो दयतनईरित ९
मुत्रराणेनेन व्ययेलपादिह स्फातिवेधकर्मे अवांगसाङ्गितिपिपणावेवनवकाष्ठिः तत्तन्न
वर्णगादिनोक्तिवलेहणत्वात् ५८ संवेधयेत् स्फवलाभेन्दनतेरखरामेयोगेषु भेषतम
हखवलेचयोर प्रोमीदयेमरपुरोधसिसत्कृताद्गिः आत्मार्थिने २॥ ॐशुभयोगानिपा

अथ मन्त्रोत्तरमाह कश्चिदिति काव्येन्द्रमध्ये: पंडितैः इतिवचनमलपत् उवाचयनीयनिकिरसोद
यतोहमाह दवोक अस्माभुतेनकेतुनाइह दनोहनसानेसतेस्फातिवेदकर्मेईरितमयोक्तोकास्मिन् उत्र
रायणत्रयेन हयेषु कस्मान्नलउवर्णगातिनोक्तिविलोकनत्वात् ५८ अथ कर्णवेधेलग्नाहीनाह
संवेधयेत स्रग्धरा: अवर्णकर्णसंवेधयेत् भियात् कास्मिन् स्फातिपेदैनतेरवीकृवरापेषारूपेववपुनः

ज्यो॰
भ॰ टी॰
१०८
108

शुभोयोगेपुनरस्मिन्नमएवखेवलेबन्धवलेपुनः पौर्णेदयोयोरेलग्नेपौर्णेदयात्तुमिथुनसिंहकन्या
तुलावृश्चिकऊभाःकथ्यन्ते अमरगुरोधस्तिशुभोपौर्णेदयलग्नगते इत्यन्यूर्थः वेः कृत्वाश्रोत्राश्रितेः
त्तीयेकाइला ५८ ॥ गतेःसतत्यकसाद्भिःतद्धैःकथंभूतेःसतत्यकसाद्भिर्वांशुभयोगानिपाम्मते
शुभयोगविलोकनराहितैः ईदृशेनतुमिपाम्मुनामितिहेमः ५९ अथकमोयोविवाणवेधमाह ॥
वाणइति अथनन्तरस्तुधीः ऊमायोवाणवाणभियात्तवेधयेत् वाणेवाणविहीनकेतिहेमःक

वाणमध्येस्नायनेऊमायोवेधंस्तुवारतिथियोगविलग्नलग्नैः भियात्तुलग्नवलमै
त्रवरैर्विकवैर्भेगायपदवतिरागनिवारियामे ५४ इतिश्रीकालिदासोदितेज्योति
र्विदाभरणेमध्यसंस्कारोध्यायः सप्तमः ७॥

स्मिन् विवमेवधंपुनस्त्स्नायनेपुनरायपदवृति शुक्लपदयक्षे गजनिवृत्तेपुनरारियामेसह
ेपुनः केः कृत्वास्तवारतिथियोगविलग्नलग्नैः शुभवारः शुभतिथिः स्तयोगाःशुभविग्रहयोभि
लग्नैर्यकैः लग्नेविलग्नेमेवादितितिणहमभेवः पुनर्लयकसंस्तानिग्रवलातिस्थिरसंस्तानिमेत्र
संस्तानिचरसंस्तानिचरसंस्तानिपतेर्भैनेदद्वैः किंभूतैः नदद्वैविकदैर्गाहणीवर्जितैः ५४ इतिश्रीज्यो

तिर्विदाभरणटीकायांसप्तमसंक्रान्तिचारप्रकरणं ॥

अथैतत्संस्कारकथनानन्तरमुपनयनसंस्कारोपदर्शनेः गोवैतालीयेनोपवीताध्यायसं
धानमाह नतिरिति अथाऽनन्तरं हि निश्चितं स्मृतेधर्मविदो विबुधाः नतितोनन्मतो लिख
कतीगर्भाधानतोवाष्टमेः वर्मितेपंचमेपि द्वापनेवर्षे द्विजन्मनो विप्राणां रसनावंधनमे
नीवंधोनेनगाङ्गः कस्मिन्गिरे विद्यार्थेपरतापेन्यर्थः रशनावंधनत्त विप्राणां मौञ्जीवंधः

विजनेः सतिविकतोः स्वमेरशनावंधनमथजन्मतो स्मृतिधर्मविदो हि द्वा
पनेनगाङ्वर्षाह ५ मितेपिवागिरे १ अथारहोमगादवनस्वपेङ्गस्त्राणामपिपंच
माहतः स्मृतिरास्वरिरस्वमेवनेसमयेकश्चिदंवदोरिते २ ॥

इह विप्राणां धनञ्जयीवंधः वैश्यानां मौर्वीवंधः इति विशेषाभाषास्त्राईषः १ अथावमा
नोनरमाह पादेति अथं निश्चितं आस्तिरिर्मतिः अस्त्राणांमूदेवानां विनां विप्राणां
पंचमाहतः पंचमवर्षोद्यामभ्यागादोवर्षाणांवतहये ५। ६। ७। ८ मौञ्जीवंधनम
गदत जगादयपिमतः कश्चिदहमेतमयेवर्षेः तेप्राप्तिसतिवदोर्मामोवकस्यव्रतेर
शनावंधनं २॥

ज्यो॰
म॰ टी॰
१०९
109

अथ त्रिस्पृशाव्रतमाह वरमिति खलु तिथित्रितये अरुणोदयवेधवर्जं यस्यामाम्नायमिलो
भजेतेति भवः तेषां त्रिस्पृशानामेकादशीनमीयते इति एकादशीमः स्याद् द्वादश्याम
दश्यन्तरायस्याविच्छिन्नत्वात् एकादशीमहस्तिनस्यात् तस्मिन्नहोरात्रे बहुलापनेवर्षेव्रतेष
नन्त्यावेधनेवर्जेत्रिस्पृशा स्यात् कस्मिन्नसमीके विधानतेजसेसंग्राममकार्यवीर्यापश्रुत्रा

वरमणोववीवराभ्रमांत्रिनेमेकादशीमेवहायने सप्तमीकविधानतेजसे
खलषष्ठे ६ वनविभ्रमोभवेत् २ उपवीतविधानकेविशामूलमर्केश्रुति
मेविपश्चितः श्रपिपएयफलाभ्युदमवेदवदवदन्वाहनमहेमेहके ४॥

विर्यावृत्तत्रविभ्रमः संशयोनभवेत् २ अथवैष्णवानांव्रतवेधनमाह उपेति श्रा
लेनिश्चितेविपश्चितः पण्डिताः विष्णोर्वैष्णवानामुपवीतविधानकेव्रतवेधनमव
दन् श्रकस्यपनकास्मिन्नर्केप्रमितद्वादशाहकेवर्षेकस्यपएयफलाभ्युदविकेश्रुफ
लप्राप्त्येपपाठानमेत्रविक्रयेपएयमन्यापनेव्रतरितिहमः वापद्दांतेषु हमवर्षेव्रते

॥ श्री राम ॥

अथ यत्र न घटेत् तिथिमन्तमाह कृष्णेति अवतारसमये देवलौकिकैः क्लृप्ता विबुधैः कृष्णजन्मा
ष्टमीपारणं विष्णोर्वैष्णवानामपि अथ माहात्म्यं समस्तवर्षादिकं समस्तापद्भं त्यायनस्तत्वर्षसमा
नवेर्षस्त्वङ्कश्वतेर्ष्वरितं शोके किम्भूते विबुधैराचितसंमतैः पूर्णमतैः ५ अथोत्तरायणा
दौ व्रतनिबन्धमाह तरणाविति स्वर्णाव्रतव्रतनिबन्धस्यविधिमेव। कस्मिन् जलकेशादिगा तयनदिग
ते उत्तरायणे तत्पश्चात्तरात्रसमराद्देवादित्यद्वादश्यादेस्त्याश्रोष्ण्यावेदिनो गुरुस्य स्रष्टुः क्रोष्ट्रतयोरुद्ध
कृष्णजन्मापि समस्तमाहात्म्यः केसमस्तापद्धसमूहीरितं व्रते अवतारसमये देवलौकिकैर्वि
बुधैराचितसंमतैर्विशा ५ तरणाव जलकेशादिगाते मेरादित्यद्ध्ववेदिनो ह्यम
नगरन्तरभाग सफलं व्रतनिबन्धस्य विधिमनीश्वराः ६ तिज नन्दं गभन्तोरगभास्तिने
ह्निगे वक्रिणि वा तिथावारिणा तत्स्वरेह्नि नाचितेशिशौ व्रतनिबन्धोतस्तुराणां विश्व
मेरुदिने मतिकिंस्वरतेन रणो श्रोतरभागसफले मायतनो शमहिते ६ अथ गुरुदोषव्रतनिबं
धे निषेधयति निजेति व्रतनिबन्धो न भवेत् कस्मिन्निजनन्दं गभन्तोनि जोगराशितो गभास्तिने
समस्तराणि स्मि हूवक्रिणि वा रिणी वा शिशौ बाले वा प्रस्तराणि विग्रहे ह्रडे वा न मवेदित्यः

गुरुशुक्रचन्द्रयोर्वृद्धबालत्वे व्रतं निषेधयति दितीति दिति जातानां दैत्यानामीज्यः शुक्रः तस्मीश
चन्द्रः अनयोर्वृद्धबालत्वावस्थायां माणवकस्योपवीतस्य विधानं केतिगामस्यतिकर्मत्वेवेदस्या
निकार्यान्तरं तत्रकामाभावधर्मेनाश्रयमभवेदित्यर्थः ८ अकेपनादौ दोषमाह अनध्ययनं निषे
धयति दितीति बुधाः दितिकेपतनकालतोऽभ्रकेपकालात् नभस्त्राकाशात् तारकापातनका
लात् स्त्रापातनकालात् गुरुशुक्रचन्द्रयोः स्वार्कयोर्ग्रहनीग्रहणोपवर्तनेनेतिङः अगमिहूरे

दितिजेज्यतमीशयोर्व्ययोनि रत्नामायवृद्धबालता निगमस्मृतिकामतो भवेदुप
वीतस्य विधानकेवदी: ८ दितिकेपतनकालतोऽव्रतं नभसस्तारसतारकापातका
लतः न विदुर्ग्रहणेतोऽब्जवेन्द्रयोरागमिपामफगाश्रितं बुधाः ९ प्रथमामारब्धस्य
तिथ्यङ्गगतेकेन्द्रदोतिवेत्रदा व्रतकृत्यमामिडि लभिवत्सूतमाह्नायनमागमोव

ग्रहणस्याममफगाश्रितं हि ग्रहणाश्रितं मासमनपंयावदिति ९ प्रथमकेन्द्रस्येववर्षपर्यन्तं व्रतं
धनेनिषेधयति प्रथमेति वेयादिगामनेकेन्द्रकटेति उदयंप्राप्नोतिकिंभूतः कृतः प्रथमामवाः
सर्वदेवाः दैत्याश्चेषांकटस्तुतिर्भिवकटस्नातिविभेनीप्रथ्य कटस्याह :माहृतोरोङ्कोऽश्तिभा

मर्यादायां वर्षपर्यंतत्रतत्क्रान्तेत्रतकार्यं श्रमितिदिलब्धवत् फललब्धिस्सन्तं स्मृतं १० अथ
द्वयमासासंदेवतंतिस्तिथयति दयेति वहुव्रतमेत्यव्रतवेधनंशायम्भ्रनावकीर्णिपवेद्धिता।
व्रतोभवेत् दत्तव्रतोऽवकीर्णी स्यादिति निश्चयः कार्यं कार्णं पातनं लोभमगतीतिभा। द्वयमासि
अधिमासि अधिकमासिव्रतः अकालजः श्राद्धदृष्ट्यं च वितानजातस्य सोलनपित्तमैव
स्नतस्यापलपातः कार्यं कार्णं पातनं लोभमगतीति मा कुम्भवासोश्चान्तस्सान्तनुव्रतविलम्

द्वयमासे अधिमासे कालजन्नलनपित्तपलपातनमागतो व्रतमेत्य वद्धः पुनर्भ
वेदवकीर्णीवविल्लमाह्वापते ।। गुरुसंक्रमफलमवत्समागादिनामासानन्तल
मसंक्तिका विबुधैर्वहिता ह्नतलपाधिमासी पतिसंक्रमाक्रिता १२ ।।

ह्रायते यस्मिन्वर्षे ह्रस्यतेर्वत्सरे संक्रमणं ह्यपं स्यात् तत्तत्तवर्षं तस्मिन् ।। अथ मलमा
धिकवर्षलक्षणमाह ग्रविति नवनिश्चितं विबुधैः समालमसंक्तिनागादि नामोक्ता
मासाद्गुरुसंक्रमफलमवत्समासाद्गुरुसंक्रमणाहिकफलवर्षं स्यात् पुनः साधिकवर्षं स्यात्
मासोच्छतिसंक्रमाक्रिता गुरुसंक्रमणाहितेवर्षं स्यात् १३ ।।

ज्यो.
भ. टी.
१११

अथ राशिगतग्रहैः फलमाह स्वमेति ३ हृद्भूतवर्षे धेनुधावदोर्षिवर्णाग्रहं सान्द्रकलंस्वखदंगतः
ऊर्ध्वः वातिफलमित्यपिपाटः किंभूतेग्रहस्य द्वतोजन्मराशिगतः स्वयंते द्वितीयः २ मदः समतिभा
विद्यापंचमः ५ आयएकादशः ११ धार्मेनवम ९ एवमाहर्द्देष्वपुत्रराशिगतं नजन्मराशिगतएतन्म
त्व्योसामेशग्रहः सुमहति ग्रहवर्द्धधाः वतः आयमः १ धामदर्पमं ९ बलंतृतीयः ३ अभिधानिः
शत्रुः षष्ठः ६ एवमाहर्द्देष्वपुत्रराशिगतंग्रहे स्ववलिनाभिजमजीपद्मावेणर्शताशासारवाम्नाजि

स्वमूर्द्ध्रतिभाग्यधर्मगांपिवर्णांत्यानिफलेजनगुर्द्धधाः वतकर्मवलाभिधानिगस्ववली
नाचमिहर्दतोवदोः १२ नत्वतेर्विनकोप्यवंवदोर्जमिशशोर्हिवुकाम्यगः पिवर्णाय
शनानिवेशनेहजितेदेइयथार्तिसंभवे १४ नापियेनमतेस्ववलीनार्थसान्द्रकलंजगुः अ
न्द्रकुलंग्रन्द्रकलेइतिशाहप्रभेदः १३ नत्वतेइतिपिवर्णाग्रहस्यमन्यर्धमविनकोपिमजि
तोपिवदोः १ वातावंधनेमांजीवधेनाजितेचक्रमर्धमामसोइः वेपांपंवाननतेविलासपति
किंपिवर्णानतिशशोर्जन्मराशिनाहिर्बुकेचतुर्थः ४ अत्यपमहमः ८ व्ययः द्वादशः १२ ए
वमाहर्द्देषु जाशिगतः किं हजिनेदेइयातानिसंभवंयमपीडानेदेइयशोः केस्वग्रहरीतिहेमाः ३

स्वामीताराग्रहकलं १५॥

अथोपेंद्रवज्रयावयोनीनित्रकमज्रमाह यदेति यदाक्ष्मनीनाहममस्यानाहममस्याता
हमवर्द्धस्यवद्दोगाभेर्जन्मगाशेरिंद्रमंत्रीअनिहेमभवतिनुदाडडिमन्तोवविहेधीरांडिते
यतुक्रियाहिनिश्चितंविधेयाकर्तव्याकिंकृत्वानेकत्रमवेयित्वा १५ अथोपजान्याकुहत्र
कवंद्रयोविभ्रादीनांमनाधिकमाह यदेति यदातत्रैरैंदैवंद्रेपिअतिडहेमनिश्चादि
भवांहिजानाहित्रणामपर्यालन्नाभालाभोकान्तरानुपाणांत्रित्रणामन्नाविश्वांवैश्या
४ यदाक्ष्मनीनाहममस्याभेर्वेदोतिहेभवंतींद्रमंत्री तमवेयित्वाहितधावि
धेयाव्रतक्रियाडिमन्तोवविहेः १५ यदाहमपर्याहित्रणानिडहेमालाग्रा
वाविभवामर्याद्दे तथानुपाणांत्रित्रणांविश्वांमावनर्णत्रणान्मीयवलिक्रि
याहा १६ यदानिद्रहेमगधीमहायोहियाविभेमामिमयोनिमिभ्य तदावि
नोमाहज्ञावनर्णत्रणाकिंभूतानामपर्याश्रान्मीयवलिक्रियार्हेतिनमहत्राविधानयोगमा १६
अथडहत्रैवैत्र्यादोव्रतनंवधमाह यदेति यदाः मधीमहायोगुरुः अतिडहेमडहतरो
हियाभिः सिद्धराशिगतोभवेत् तदाखलनिश्चितंवरुणंगणांविश्वागणांमेखलायाःमे

ज्यो. म. टी. ११२

११२

अथ यन्नत्वं धेगोचरादिशुद्धिमाह न गोचरेति यदा गोचरे यह गोचरे खन स्तोपनयन स्ये शुद्धि
नेह यस्य तेन नरा: हृद्वर्गेण शुद्धिर्विलोकनीया यदा उभयतो गोचरा हृदयकवर्मो ध्यां शुद्धि
नेन तदा चैत्रे मासे मित्रे सूर्ये पंमनि शुद्धिर्भवेत् किं सूर्ये पंतौ रनिकेतन स्ये तो मलेनिको
न संगत हृदय स्य समी नलग्नाधिष्ठिते १८ अथाज्ञ ऋक्षिमतमाह नवोति यदा स्या

न गोचरे हृद यस्य तत्र शुद्धिर्लग्नाद्धृदवर्गेण विलोकनीया यदा न तस्यो भ-
यतो न मित्रे चैत्रे भवेन्नीरनिकेतनस्थे १८ न भ्राज्ञितीनेन्ज्ञाउलपस्य प
रा ष्णा रा या र ष्मा ना नि वं ध नशुक्रसंज्ञे जिन्नमाश्विनेच न पौष मास्व लक
रेम्नगास्थे १९ ॥

मा ज्ञ र ष्य: र ष्मा ना नि वं धं न ज गो: क्ष्य पा मा स्व: क स्मिन्नु शा क्लि नि मी ने सूर्ये पंमति
मुन लपस्य फाल्गुने मूलो पौष मासे मुन जिन्नमाश्विने मि ष्क न रा ष्ट्रि ग ने म्न गास्थे
मकरस्थे वा लकोरसूर्ये पंमति १९ १९ ॥

पुनर्मनोत्तरमाह हेमेरुइति श्रुत्वेमां ह्मारिविनेदेवलाद्पञ्चरमपीव्रतं क्रियां रंभमैत्र्यारे
मंतमेतिरिनांगीवक्तुः कस्मिन्व्रतं गोमेघराधिगानेहमेस्त्वर्पेकिलनिश्चिनमतिश्चोति
तं धर्मविदीव्यामाद्योव्रतं वदंतिकस्मिन्नस्मिन्मेघराशिगानेस्त्वर्पेकिंनास्मिन्नथवा
श्रितेवैशाखमासप्रामे १ शपमावादौव्रतं वंधफलमाह व्रतमिति श्रपितेक्षि॰

हे मैत्रेय गोह्यारिविदेवलादयो व्रतं क्रियां रंभमलं तमेतिरे व्यासादयो धर्मविदो
तिशं व्रतं वदंति नास्मिन्किल माधवाश्रिते १ व्रतं गिरे मासितपस्यपिस्या
विराकफेफालान्नसंततेकेव वैशाखमध्यो रविलाभसिद्धेः शुक्लेचवोगोर्ष्य

तेन पतिमा वैमासि व्रतं गिरे विश्यास्त्रमपेस्यात् वपुनः फालान्नसंतते कैमासिव्रतं वि
राफवेदीर्घतीविनाशयस्यात्ननुव्रतं वैशाखमध्ये वैशाखवैवेवव्रतं माविलाभ्यसिद्धेः सम
लपदार्थसिद्धयेस्यात् पुनः शुक्लेज्येष्ठमासेशुचौ ग्रीष्मा मासे व्रतं गोवर्धरीश्चनापेगोः
हरव्रतीश्चर्षः पदार्थः व्रतपारं दरिद्रताभावः नसेस्यात् कस्यवरोरितिमोक्षः॥ १॥

ज्यो० भ० टी० ११३ 113

अथ मतांतरमाह माघेति आदित्ये नो विशाखाग्र उपवीतकृत्ये माघाद्यमासौ माघश्र
वणमासौ तौ यत्रोपबद्धमाह तमंगीकृतमध्यिषिप्रियं तस्यान्तस्साधारणत्वात् अश्विणा
श्विणात्देवमाघादिषड्ढ्मतराश्यापन्नगामन्नादिगापन्नगानम्हदिते पौषे केचुपरे
घस्मिन्नेषांव विपारीतौ ॥४२॥ अथ वमनतिलकुपाव मर्दंडमौंजीधारणे मतांतरमा
ह मासमिति केचिदुदयाः वटोर्माणवकस्याजिनदंडकमेखलानां चर्मदंडमौंजी

मघाद्यमासामुपवीतकृत्येष्याद्याहतं षड्ढमुपिप्रियंत तदादिपानाम्हदि
ततदेवाः त्रिलोनुराश्यापन्नगां परेषां ॥४३॥ मासेवटोरजिनदंडकमेखलानां
केचिद्धावितरणेवरमासमनेति दर्पावृषिमकलधर्मविदोवदंतिमासेव

नोविनृणोदाते दर्पावृषिमसावास्यांतेमासेवं श्रेष्ठमासमनेतिकथ्यंतिवपुनः।
मकलवेदविदोः खेडुवेदपारगाः छोडुकाकलेवनोमसमल्कलाफकवेदफकाम
र्गिमानस्याविरामुपर्येतेमासेववंवदंति अजिनेतिपात्रकमेखलामजिनदंडम
पवीतंचनित्यधः कौपीनधः कौपीनांकटिहेवब्रह्मचारीनधारयेत् । अथोप

ज्योतिर्विदाभरणटीका ॥४३॥

अथोपेन्द्रवज्रया वृत्तेनादौ विपरीतं व्रतबन्धमाह सदेति काश्यपीपत्र काश्यपि कामसिः त
स्याश्रमरा विप्रालिप्तो मेखलाबन्धकर्म मौञ्जीकार्यं मथो वसन्ते ऋतौ सदा वरं श्रेष्ठं भवेत
काश्यपीपत्रं तत्रा धारेति द्विमः एवं बाह्मणानां द्विजानां मेखलाकार्यं मथो वसन्ते निदा
घे ग्रीष्मे वा क्षत्रविशोर्वैश्यानामाह विवर्षाकाले निदाघे ग्रीष्मे वा २८ अथोपजात्या

महावरं काश्यपि कामहाणां मधावनौ मेखलबन्धकर्म मथो निदाघे किल बाह्मणा
नां विशां भवेत्माह क्षिवा निदाघे २७ व्रतेसिते महि हरी रिते वा राजा भवेत्पंचक
लावशेषः पक्षे सिते यावदपौतितावत्सिता सितेत्रैव गोनाप्रदिष्टम् २५ वि
कलं त्रैविल्लति या जपाचे मममसमीपहतिसगोमामे ॥

ल्लाकल्लपदपीवं व्रतबन्धं दर्शयति व्रतेति महिर्बुधैः सितेपक्षे व्रतमहीरिति तं शीतांव
पुत यावत्पञ्चकलावशेषोः शेषः पञ्चकलामात्रोराजाचंदो भवेत् तावत्कालं त्रैव
गोनाऋक्षितोगोसितेः सिते वा पक्षे व्रतं प्रदिष्टं शोकमम् २५ अथ व्रतबन्धे गलग्रहं निष
धति विक्रेति महानिवंत गलग्रहः स्यात् कासिरिकाद्ये पञ्चवर्ज्यानवमी चतुर्दशीति

ज्यो.
भ. टी.
११४
114

पूर्णिमामावास्याभिः सहवर्तते यत्तत्तस्मिन् सदा शंखो ऽन्तर्निःस्ते गलग्रहममावास्यादिहित्वा व्र
तेऽभ्यपर्वाङ्पदे ऽष्टक्लेशकालवर्ज्यपदेऽग्राह्यवदति ४६ अथ व्रतबन्धेऽदशमादितिथीन्दा
र्शयति चरेति सदानिर्वृत्ताभिरुद्व्रतेऽग्राह्यदिने ऽष्टक्लेशपदेऽवसादिवमाः शालाः प्रोक्ताः
किं हरिगादशा १ ईषणपकादृशा ११ इष्टवः पंचजनाद्वादश १४ घटू ६ त्रयः ३ एषां द्वेषप
मितानल्पाः दशमैकादशीपंचमीद्वादशीषष्ठीतृतीयाइति अनेकपदेऽष्टबन्धोऽभिम
गलग्रहः स्यात्ममावास्यपंश्खोऽव्रतेसदाह्यभ्यवाङ्पदे ४६ वसादिमी १ ष्टो ११
द्वि ४ न १४ घटू अभितोऽष्टलाव्रतेवेहसदादिपिदे कार्लोस्मिनाद्य २ द५
दि १ गंगा ६ रामेऽष्टनेकपदेष्वविरुद्धमेतत् ४७ भवोद्भवायामपौनर्त्तं संध्यो
गलग्रहेपर्वणिमेदवार क्रान्त्योः समत्वेऽष्टमदवेमन्त्रौ व्रतेवरोन्यपदेक्रूपगे दि
नेषुपतेऽक्रमविरुद्धं सर्वेषांमतमिति ११ अथ व्रतबन्धेविष्ण्यादीन्निषेधति भवोद्भ
ति व्रतेवर्तेऽन्यपदेऽष्टस्वे स्यात् भवादीस्वराङ्कवायस्याः सामदानस्यापुनरपतर
पतन्तं संध्योः अयनसंध्योः तत्संध्योपुनर्गलग्रहेपुनः पर्वणिपुनर्मेदवारेपुनरत्र
दवेमन्त्रौः अष्टमान्त्रान्तमतौ कायोः स्वपदेऽष्टयोः क्रान्त्योः समत्वेपुनः क्रूपगे ४८

३१

अथ वेदस्याध्यापनमाह आचार्य इति प्रवीणैः पण्डितैः क्रमेणाथर्ववेदस्यागमयिताः इयाः
ऋग्वेदस्य गुरुः स्वामी पुरुषः शुक्रः सामवेदो भौमः अथर्ववेदोऽस्य बुध इति वेदपाः मेखलाः
वंधस्त्रदावारुकरः तेषां विप्रादीनां मावारुकक्रकः कस्मिन् निनिगमेषाह इति निजनि
नवेदपतिरिति ४९ अथ पुत्रवोरीतां वर्णसंज्ञामाह द्विजो इति हरीन्वें इंद्रमन्योऽत्र रुक्ष
घ्रास्फतिन्नुकस्यनो द्विजो विप्रो ऽलः वपुनतारोस्मर घनी ग्राम्य उलस्यास्मि स्यनो भोमहत्

अथ ब्राह्मणो गाः करान पुत्राद्इषाः क्रमेणागमयाः प्रवीणैः निनागमेषाह इति
मेखलाणां वंधस्त्रदावारुकरो निरुक्तः ४९ द्विजो हरीज्यास्य द्विजो वा राना ॥ ४९ ॥
वाराम्मेनो विड्भ्यो घधीष्पः स्ववर्णो वेदास्फपवीतकर्मस्वधर्मदैवेनदस्य

योगोदद्विपोलः गृहस्थो इति द्विवचनमप्यनतो घधीषास्वंड्रो विदवैमपः स्वा
न वैतिस्विन्ते स्ववर्णो वेदाद्विजितिनवर्णा गृहदिनेड उपवीतकर्मस्वधर्मेदुनिजधर्मे दस्या
न पषाविप्रार्मेतगुरुस्कन्धदिनेत्वनकार्येतिनधर्मेदस्यान पुनलदस भवत्वात् तथा
विप्रादिवर्णो अथर्वाधोगस्याभावात् पषाविप्राणां विप्रसंतव्यतरा स्रमेननकाव्ये ः

गो.
भ. टी
११५
115

मेवेति सर्वांगमेव सर्वकः ग्रहः उदपाने शुकः अज्ञ स्वेदपने यावानर्थंदाः वते । अर्थंदापका
सुः अथवा नवनः सामगानां सर्ववेदानुगामिनो ब्राह्मणस्य विपाणो यदाम्भ्येमः नास्ति
डिदलवानस्य सिद्धिदायकः स्नानवपनेव सिद्धक्रमभुवां वैष्णानो विहु यत्नात्सि ।
द्धिदः स्यात् किंभूतानां विपणानाम सर्वं गानाम सर्ववेदानुगामिनासिनासिति ॥४६॥
अथ इन्नविलेविन नवमगवेद्यतन्नवव्राणाङ्ग विधीति श्रुतिकर्मणां वेदकार्यस्य

सर्वांगमेव सर्वकेषु उदपानाज्ञायतार्थंदाः स्नानत्वयसामगानां गानांधरम्भूर्वि
इत्यर्वंगानां तत्सिद्धिदः श्रोतभवागमिहस्यात् ॥४६॥ विधिविधामरणाद्धिभेतो ।
समक्षान्नितिमाहतनमारमणेतत्तुत्र सस्वरवडेकिमेत्रभवेनवदेशेनवदो

वेदमाणवकस्य अतोविधिषेधकवेदविधानायतनं भवेत् केषुविविधजलेस्वी
कृताविधामरणः कटेकालाग्राह्याग्राहिव श्रुवाभगः सर्वोफालातीउसलहान्न
योहलः निर्ज निर्ल स्थानः स्वातिः मालदालीलस्याअमणोविलः श्रवणापद्मा
हेहे पतङ्हुक्षु किंभूतेत्र विधि साराबडेकिर्दैव हत्थायालस्यभविजानेनसहवर्ते

३८

[illegible]

ज्यो॰
भ॰ टी॰
११६
116

अथाथर्ववेददृष्टेन तद्ब्राह्मणमाह बलेति पङ्क्तिभिरथर्ववेदोऽथर्ववेदमाणव
केनाग्नेः कृतेकपिनेकेः बलेति बलानि हृदनंदलेजितवान् इति तडिह्लहडः
वन्तितिडजनतेड इत्यभिधानविनामगोवबोनात मपवाघोपमानेनामेनवा
इति बलानि हृदनजिद्दघोविलसलस्मस्ववणः काश्यपीगदितिः पुनर्वद्व
स्वमनोऽनिलः स्वातिः मित्रोनाराधामविनासूर्योऽहलः इनवैयोऽहनः सूर्या

बलानि हृदयनजिह्वाकाश्यपीस्वमनमित्रमविवितवैरुभैः मवनभा।
मरवर्डकिमेः स्वनेव्रनमपर्वदेः पङ्क्तिभिः २५ मन्कादिमेकाविदि
द्राहनमोऽन्यमेवैः आवाहनेबनिधोयनघोवमान्नो लस्यापिदेवान्यान्नून
दैयोऽग्रस्वितीयघांहंदेपमिः किंभूतैः तवेति वहभ्रंयविभाग्रमरवर्डकिमेवि
ग्रास्याम्योह्रहवर्तेयानितानितेः २५ अथवमेनतिलकेनमनोतरमाह मन्त्रे
ति अपिनिश्चितमितिश्रवन् ग्रालिहनीति किंतदाहयनघोमामावेदानाव
नवियोहरूनतवेयहृकविदान्यमैत्रीवन्यनराधेमक्राश्यादिममास्थितोग्राहतेकवि

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ज्यो·
म· टी·
२२७
११७

ग्रस्यद्दृत विलंबिते लाग्नगते वेदविभौ तत्र भवनादिगते वक्रते निषेधयति यातीति भयदो
न तत्र गच्छामीत्येवं लग्नस्य मंडलस्य खेडसः स्वर्पलस्य मंडले मध्यवमंडलखण्डेन मंडले किंभू
ते भू· सति जवे वेदविभु तिजतिजस्वामिनामह वर्तते यत्र न क्षितजस्य वेदविभौ ग्रलग्नगते सति
व्रतेन स्यावित्यर्थः वेदविभाव येति पाटोपि मंडले त्रिलिंगात्वा फणः ग्रस्यद्दृतः चरा

सति य वेदविभुत्यस्यन व्रतं मध्यवमंडलखण्डेन मंडले १ यण
फणालय नात्य भावगे यत्र स्वह्णा लिनवेदविभौ भवेत् २८॥

स्वह्णान्नु भवलनः फणिफणालय नत्यभावगितिज वेदविभौ सतितनंतन भवेत् द्विती
य ३ पंचम ५ सप्तमैकादशा ८ ॥ भावा नो फणिफणालय मे ताइति नत्यभावालेभ्यः
फणिफणालयेभ्यः फणिग्रयेननाः भावा स्ततीय षष्ठ ६ नवम ९ द्वादशा १२ स्वपोक्ति
मेतेताइतिवस्हानकेमोक्षे फणिफणालयाश्च नत्यभावाश्च तेनेषु गतेइति २८॥

ग्रहणं तु भावादिगतवेदपतेः फलं वर्णयति । सप्तमेति । निजः स्वतिपतिर्वेदस्वामी व्रतका-
मिते व्रते लग्ने वेदव्रतविलग्नकलं व्रतत्व विशेषेणालब्धाः । सामाः कलाद्यानन्नपाये तस्मिन्
एवंविधं कृत्ते विलग्नफलमिति पाठः । विभ्रमफलमित्यपि पाठः । किंविशिष्टः स्वति-
नतोः साम्यमभवतान् । सप्तराशुष्कारकर्मसमैदेकमः । पूर्वस्थारीतप्रथमे १ शुष्कारजलपर्याय
त्वाद्भवतर्थं धकर्मदशमे १ मदः सप्तमे २ एषामध्ये एकमेव एकतरस्मात्कालिकलग्न

सप्तराशुष्कारं धकर्म १ मदे २ कमः । स्वतिपतिः कृतेव्रतकामितेव्रतकामि-
ते व्रतविलग्नफलं निजलग्नेः समतिलग्निभजे मन्तिधलग्निः ॥ गः २९ सुति
मित्रानितमिदाद्विहदविनोद्विहदगाराशनोविरतिप्रदो । स्वतिपवर्णो विभ्रमवति
राशिम्ना सहवर्ततेयः । सवषुजमर्मतिलग्निगः पंचममवनगतोतिजः स्वतिपतिः समति
लग्नभजेतं कृत्ते स्वभगात्मालग्ने पडानादितेभ्रमकीतिसमतिलग्नभुक्ते २९ ग्रथग्र
हेगृह स्वकपावदवर्णस्वामिनोस्यफलमाह । ग्रहेनिमीति हिहदगाराशनोशुभावास्थि
नोग्रहनिमिश्रादेवाः ग्रहनिमिश्रहितेतोदेत्याश्चनपोहहृदपभिः विनोपरितेनो[illegible]नोग्र
क्रोविरनिचिरोम्त्वराधकोभवेतांवानपूनः । निजोस्वतिवर्णो विभ्रमवेदस्वामिवर्णोस्व

ज्यो॰ भ॰ टी॰ १२८ ११४

अथचन्द्रेगुरुशुक्रद्रेष्काणे शुभफलमाह कलिशीति चन्द्रेसौम्यादिधारकः श्रुतिपथि
वेदमार्गेः विलनर्कचरः समस्तदेवविचारगामीभवेत् किंभूतेश्रुति कुहिणोपन
गोवत्सादिदेवानुगामिनि कस्मिन्कलिशाभृद्धिंद्र स्वस्थानविवेगुरोवनगेतनुभागोस
तिप्रतःसिते शुक्रेभवतिनिष्पादनगान्ते भवेवेंद्र अथवाकविलवे शुक्रनवांशगते ध

कलिशासत्यविविचन् । गोसितेमति ५ तपोऽनुगतेभवेद्वा कविलवे
विलनर्कचरोभवेच्छ्रुतिपथिकः हिणोपनगोवती ८। भगालवेशुक्रयोश्वल
वेजडः कुजलवेक्रमेनाहलवेबुधः पिशाचपिशितलवेधरकः चतुर्भवति।
मान्तस्सखेरविजांशके ४४॥

अथचन्द्रेन्द्रपातदिनवांशानांफलमाह भगोति चतुर्भगालवेस्वर्पनवांशकेशोकवलो
भवति एवमद्रलवेचेडोमोजडोम्लावेः कुजलवेभोमांशकमतापिमतस्कः हलवे
बुधनवांशेबुधःपंडितःपिशाचपिशितलवेगुरु शुक्रनवांशे धरकतन्परकर्तहरिः
स्वपलसाडापनेहलितन्कः शनिलस्वनवांशमान्तस्सखोन्स्वरवेहरति ४४॥

अथ शनैश्चरस्य द्वादशभावस्थस्य फलमाह प्रथमेति देहीशनीश्चलकालकालक
नः अन्यपताशा को भवति काश्मिरे प्रथमे देवाः सर्वे देवा दैत्या लिप्ता ग्रहे यस्मिन् चक्रे वा गृहे
वा द्विज विभौ वंडे वाः २ सदा लितम णाले क्षेत्रफल मणाले सति ग्रहस्य सितकालक
ले ग्रहभागते वैतद्वेषु नरसंदशाते पापग्रहेन वा भागते सति सति ४२ अथ काम्यहेष

प्रथमे देवगुरौ यस्मि वा गृहे द्विज विभाव सदाविन मंडले अहित ६ काल ८
कले क्षलकालकाल वतिदं ज्ञप्रमदं भागतेषि च ४३ खेत्रापणावनुजीव्यवा।
लाभ्यजेः शाखिनि कंटकगोक्षणकावहुः क्षभ्यविषास्यति विष्यहंदेव मार्गुरो
नवनेकेंद्र गतनुष्यपांदी तोपक धमिसूविगुणार्थभक्ता ४४॥ लमाह खेरेति इहल
येवहुः खेरस्थणौ मूर्धकेंटकगे १४ ८। ७। १०। सति अवलाम्भ तोम्भ्यतोनुपसा
नुजीवी सेवको भवति एवं शाखिनि वंदे केंटकगो लाभको हलकर्मकारकः पुनः क्षा
भृविभौमके केंटकगो मत्स्यो शाक्लाफधः पुनेरन्ववेषु केंटकगे २ ति विद्यो बहु विद्याफ
ः पुनरमरगुरौ यस्मि गृहे केंटगो भूविगुणार्थ भक्तबहुकीर्तिद्ध व्यभो कामभवतीति ४४

ज्यो. मू. टी. ११८ 119

द्वितीये निधनलग्नतः शनिभौमकालाद्वृद्धिबुधसूर्यादिके धर्मे पञ्चमादिके शुभे किं तथे
ति प्रश्ने निश्चयमस्मिन्नतस्वकण्टके द्वितीयस्त्रिंशस्त्र्यापनभस्थे शुक्रश्चेद्रवेर्नास्मिन्
तस्मिन्नवमे तिग्मस्तु तिसृति वपुन्वर्वद्धर्जनेत्यागसमेनाकिनत्वोड्डालसेनाकारो भवेत् क
स्मिन्वा राशौ जैष्ठानौ कण्टको भवति दिवाकीर्तिर्जनेत्यागमाह तिहेमः ४५ स्मयन्ते उपा
वप्रागतेऽद्ध्यग्रहाणां फलमाह ॥ स्वदिद्दिनिसदितरावरापाश्ववनत्वहेपसमः स्व

द्वितीयस्त्रिंशस्त्र्यापनभस्थेवरौतितस्ववद्धवनलग्नितः हष्टयमव्वोदिकमेति
तत्केशुभेतराशौ जैवजनेत्यागमसेनाकिनत् ४५ सदितरावराप्यवन्तवहिपवो
लविवोपवपर्वकृतानास्थ्य सस्पकारफलवनेवधनेकिलकरोत्यमव

भयद्देभयद्द तिराश्वसेः वरापाश्वद्दहयग्रहाः रविभौमशनिलीनावेद्यापर्णावनत्वहपंक
कर्तव्यदेवशौ निधनलकारिणोवनतवधनेसस्पकारफलसस्पतालाश्वपकारफले
करोति किंविशिष्टः विवोपवपर्वकृतानास्थ्यंविनाननेवेदशमेयेमलाभिपवे
विधानिसपचपर्णाणित्वतोम २ सवेकारदशमवतानितेशुकूजग्राश्वयोपेनतत्

मो· म· टी· १२०
120

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ५· ॥

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

अथव्यतीतकालेविप्रादीनांव्रतंप्रतिविधत्ते नैवेति सोमपोयत्नकर्तृविशेषः षोडशाब्दस
मयात्षोडशाब्दवर्षकालादनंतरंव्रतस्यकर्मव्रतनकार्यंनैवविदधीतनकुर्यात् अत्रविधिस्मृतेः त
पुनर्भ्रंतज्जो क्षत्रियाणांहि यमन्तल्पद्वापनाद्द्वाविंशतिवर्षादूर्ध्वंव्रतस्यकर्मतस्मात् पुनर्वि
शांवैश्यानांजिनवर्षंतश्चतुर्विंशतिवर्षात्तदूर्ध्वंव्रतकर्मतस्मात् ५१ अथान्यकालस्तुद्देशं
स्वस्थानमाह कालेति अत ऊर्ध्वंव्रतविधौ वेदव्रतकर्मणि हि जन्मतो यामसाकालिदासेत
नैवकर्मविदधीतसोमपः षोडशाब्दसमयादनंतरं क्षत्रियाणांहि [illegible]यानां
व्रतस्याजिनवर्षंतोविप्रा ५१ [illegible] कालस्तुद्विरुपितामयामदर्भेववात्विरद्यानाति
वेधने मेखलाव्रतविमोदणेहितावागमव्रतविधौ हि जातितो ५२ ब्रह्म
चारिणमधीरभोदयेश्चोदयातिनिजकर्मधर्मेण ॥ नकालस्तुडिकदिकनाप्रोक्ताप
वतिश्चितेमारचातानिवंधतेमैजीवेप्रेमदाः स्त्रियपुतः मामेखलाव्रतविमोदणोमौं
जीवंधविमावतेहितकारिणी ५२ अथापनयनधारणादनेनवेदोर्वनगामनस्तुडिमा
र व्रतेति अथापनेनतंक्रियकाद्योतिजादगायान्त्वगद्वातप्रसववनेवतेगमतेकालेपदे
ब्रह्मचारिणेणनिजकर्मधर्मणास्वकृत्यधर्मणानेदधातिप्रज्ञानिकिंविशिष्टंप्रसववनेष्ठा।

ज्यो·
भ· टी·
१२१
121

ऽकालवत् उपवीनकालश्च हि फक्रेकस्मिन् ग्रधीयमोदयेवारराश्यदये किं· ग्रधी· साफ
नाश्शुभमग्रहेलापिहितैर्ग्राश्रितेपउपवीनंधृत्वाफनापिवतेप्रतिधावति समवनेमिति
शुनश्च इतिधानोः प्रायोः ५२ ग्रथवदोर्वतान्यवनर्दहानयेनेमासलक्ष्तगोवरंदर्शाय
ति ग्रानकेति मानलेनकत्वावदोर्माणवकस्यश्रनुगागमः पुनर्दहेस्त्रागमनंभवेत् कस्मि
नोमतिस्वशाकस्मिडयेगोर्वाणीमतिश्रुडिंस्वेघनेशास्त्रविकंस्थानमेस्त्रातिछन्नेयेकिंमतेग्रा
गमः प्रयोपेच्छुदस्यास्यतिगमोक्रिरजिनः क्वोदमातागत्रियाणांमासेश्रमस्वेश्रयेनिग
मावेदालेघामङ्किमिकद्वोघ्राणेयमितेनागाहीक्लतः प्राभोप्रागमहृत्यर्थः पुनः किं· ग्रागमः
साफलाप्रसवनेस्यातिष्ठते प्रोक्तकालवदगावनोनिक्षात् ५३ ग्रानकाननस्रवा
यजस्वनेर्मानलेनप्रनरागमोवदेः॥

ग्रानकाननस्रवायजस्वनेकपलहितउपलक्षणांर्थेततीयाग्रानकाननेभेरीश्मश्रुवंपन्ल
वाग्रंस्थभवादिवेनस्यादातेःस्वेनेः शाहैविातिपतोफलापिमानलुः किं विहायेनुविधायव
देहहेग्राकारयति ५४ ग्रथात्रस्वबोधार्थंनामतः सर्वसंस्कारानलिख्यंते गर्भाधानेपुंस
वने सीमंतोन्नयनेतथा जातकर्मनामानामकंकर्णवेधनमेववव ग्रन्नप्राशनेचूडाञ
वमेवोपवीतकं गोदानंव्रतिकंचैवस्नानाद्दिनमव्रततेवव ५५ उपनिषद्धिवाहश्चदेव १५

तल्लक्षैवव ३४ तथा च: पितृयज्ञो ४ ब्रह्मयज्ञस्तल्लक्षैवव ३ न्ययज्ञो दार्षिकं दैवश्राद्धं पञ्चा
दिश्राद्धं वर्णनतथा श्रावण्यां न्यायक्लृप्तं कर्म स्यादाग्रहायणिकं तथा ४ अष्टकान्तनथा चैत्री
स्यात्तत्क्रमेणैव योजिता: अग्न्याधेयमग्निहोत्रं दर्शपौर्णमासौ ४ आग्रयणं मासिकी ५ चातुर्मास्या
नि सर्वाणि पशु ५ बन्धलक्षैवव सौत्रामण्याग्रायणानि प्रोक्तान्यष्टौ हविर्मखा: ६ अ
ग्निष्टोमोऽत्यग्निष्टोम ३ उक्थ्य ३ षोडशी ४ अतिरात्रो ५ वाजपेय ६ आ
प्तोर्याम ७ लक्षैवव ७ सोमसंस्थास्तु विज्ञेया: सर्वे मासाश्च सन्तता: श्रमो १ दमो

गोमतिस्वशाकमिद्वयेप्रोत्क्षांदमोस्यतिमोक्षि रंजित: ५४ ॥

यम २ शौचनियमस्तपश्चतुर्थक: प्राणायाम: ५ प्रत्याहारो ६ ध्यानं ७ धारणा ८ मेव
च १ योगस्तात्तु विज्ञेया गुणा वै चात्मनो गुणा: ९ अष्टाचत्वारिंशत्तु ख्याता: संस्का
रा गौतमिनत ८ भिल्लमस्तकनाशोवैमत: पुरुषोत्तम: १ अथैतान्सर्वकारानेव गणाष्ट का
र्मगर्भाधानमृणापिडमवनकं १ सीमन्त ३ जातक्रिया ४ नाम ५ अन्नादन ६ चौलको
७ पनयन १ श्रौतव्रतान्यपयं चत्वारि स्नानं ९ विवाहकरणं १ पितामिपत्ना अपि

(स्मृतिमात्मांतरिसंख्या:दृष्टा ११ ॥)

(संख्या:समष्ठक्षणमहात्मक इति पूजापूतात्मक्षी ०१ हरारा)

यो॰
भ॰ टी॰
१२२
122

श्रौतकर्माणि चत्वारि शुक्रियं १ शाक्करं २ आग्नेक ३ उपनिषद ४ पंचयज्ञा ५ पाकयज्ञसं-
स्था: सप्त हविर्यज्ञसंस्था: सप्त ७ सोमसंस्था सप्त सर्वमीलने २ अष्टकाद्ये ४ चत्वारिंशत्संस्कारा
अष्टात्मका अष्टात्मगुणास्ता: दय क्षांति: १ अनसूया २ शौच ४ अनायास: ५ मंगलं ६ अ-
कार्पण्यं ७ अस्पृहा ८ ४८ इतिपारांतवं इत्यष्टाचत्वारिंशत्संस्कारा: तत्र चैके वितत्य समप-
र्मपात्तभिता: लौपकस्माता: जैनानां संस्कारानुसेत्ती ति वेदांतिष्ठ नलेपांने श्रीअहाडलायमदना
नोमनलायाव जैनमतनसंस्कारा अपि नामतोलिख्यंकैते परफगावाहितकोरवडेमानत्हाप:

क्वान्दनास्यतिना क्रियाकिरं जितनायोमतिस्वाशाकमिद्धे येवदे: ५४ ॥

इह हि कोविदैर्दर्शनमोहाधपि पाशार्हत १ सौगत २ वैशेषिक ३ नैयायिक ४ सांख्य ५ चा-
र्वाक ६ तत्र लोकतायाः सारिणपवग्रहद्वितत्पसमृार्यो: सहृदयोपात्तप्रमात श्रमेयप्रमा-
न प्रकेयप्रमाण प्रभावप्रावायमेवतिरकोर्वतिनतेघावव: सद्धिप्रमाणपमतो पंपत: भग-
वनृषभावि: अर्हत्त्वपि विविन्तसमलपरमा पंचाशनाभोद्धात्पायिषेकपर्यंतसंस्कारांगीका-
रानभदेवेण्याविस्म्रकाव पतअकमागामे समतणासणभगावेईमहावीरस्मापिडरोपंरसेदि-
वमटिईयाडिकरोति नहईदिवसेवेइस्तदसमण अणातिहत्याटोसगतमादोमरहधमकयतेषा

इत्यष्टसंस्काराः टीकाः गर्भाधाने १ पुंसवने २ जन्मसंस्कारे ३ ... दीक्षायां ५४ ॥

४५

चैवषष्ठी ६ तत्रचशुचिकर्मैव ७ तथाचनामकरणं ८ अन्नप्राशनमेवच ९ कर्ण
वेधो १० मुण्डनंचैव ११ ततोपनयनंपरं १२ ३ पाठारंभोविवाहश्च १४ व्रतारोपो १५
अन्त्यकर्मैव १६ अमीषोडशसंस्कारागृहिणांपरिकीर्तिताः १ ब्रह्मचर्यं १ क्षुल्लकत्वं २
प्रव्रज्योपस्थापना ४ तथानुयोगोद्वहनं ५ वाचनाग्रहणंतथा ६ ततश्च
वाचनानुज्ञा ७ ततोपाध्यायपदस्थितिः ८ आचार्यपदमतिक्रिस्य ९ प्रतिमोद्वहनं
तथा १० ११ व्रतिनिवृत्तदानंच १२ प्रवर्तिनीपदक्रमः १३ महत्तरापदारोपो १४ हितस्या
चिह्नस्थितिर्हृदयो १४ ६ अन्त्याराधनसंस्कारो १५ मरणंसम्यग्विधिःपुनः १६ द्वा
त्रिंशद्षोडशैतानि यत्याचारेप्रदर्शयेत् ७ प्रतिष्ठाविधिरेवाद्यैः १ शान्तिकंपौष्टि-
कं ३ बलिः प्रायश्चित्तविधिश्चैव ५ आवश्यकस्यविधिलक्षणं ६ तपोविधि ७ द्वि-
विधोयदारोपणमेवच ८ इहहिसाधोः समानानिद्वाराण्यष्टप्रकीर्तयेत् ९
उपनयनविधिलक्षत्वात्कवंशस्यादेववंशस्याश्रयोदेवार्यवंशनांजैनब्राह्मणानोउप
नयनंयज्ञोपवीतधारणंचतनयादत्रिवर्णस्योत्पन्नानांजिनचक्रिबलदेववासुदेवा
नांश्रेयांसादयाणांभद्रप्रभृतीनांनृपाणामपिहृतिवर्णोत्पत्त्वाक्रवर्णाविभागवर्णा-

ज्यो॰
भ॰ टी॰
१२३
123

सेभवानां न जिनोपवीतधारणविधिः यत्तल्लेखांमृतं कुलादिहत्वत्त्वभावात्तु तः कदा
चित्कृत्यन्नोऽग्रकुलादिषु संक्रामणत्वतु वैष्णवानां कार्तिकश्रेष्ठिकामदेवादीनामनुप
नयनजिनोपवीतधारणं शूद्राणामपि श्रावकादीनां उत्तरीयधारणं शोभाणां वाणिगा
दीनामनेक्यासंगाद्यत्तानि जिनोपवीतं हि भगवतो जिनस्य गार्हस्थ्यमुद्राप्रतितां हि तिर्थं
ष्यानां सर्ववाह्याभ्यंतरकर्मविषमुक्तानां नवब्रह्मगुप्तिसमन्वितानां दर्शनाचारित्रत्रयात्म
त्वपोहितैव्वामुद्रा वर्तनाभाविताङ्गसर्वदामनपोत बहिः तत्र त्रयोनव ब्रह्मगुप्तिफ

इति श्रीज्योतिर्विदाभरणे कविकालिदासादिते व्रतनाध्यायो २ समः ८ ॥

नोरत्नत्रयीवहति तत्सपत्वात् तस्मिन्द्रोजलपात्रे करे करोति तत्स्तूर्पादीपं विभर्ति
यतउक्तं स्वप्नादेवालि विप्राणां हृदि देवालि योगिनां प्रतिमा स्वल्पबुद्धीनां सर्वत्र वि
दितात्मनां ग्रतः शिखासूत्र विवर्जितायतयः व्रतमगुप्ति रत्नत्रयप्रकारणाकारणात्त्रमति
पुसदेवाहतां इति तन्नमत्ते श्रावकादिनकुलत्त्रयलेग्विशजनसंकारालिविताः पर्वांसूत्रा
दिविधिल्लन्तमादेवमतविस्तरेणाइयः उक्तंच भावत्यामपि पकादश्याप्रतसेकादशेग

इत्योपवीतविधिसंस्कारः ॥

१४
७६

विधानेनतेषांनक्षत्रव्रह्मकुलसंप्रदायागमम् अथापितिथौग्रहणप्रशस्तंहितिपङ्क्तिपंचांगेदश
दशम्यांवाणिपंवा नामनिरूपणंवानामकरणंवा पंचमासणं पंचवंकामकरणंवाजेमानणंवा।
पिंडवद्धामणंवा कणवेहणंवासंवच्छरपडिलेहणंवासंवच्छरपडिलेहणंवाचो
लोयणंवा उवणयणंवा अणागयबह्वनिमंत्रणादाणजम्मणमादीपाईकोणपाई
कारेतिइतितिलकपादः अस्यार्थव्याख्यातिः पंकामणंति भूमौसम्यणंपंचवंकामणंति।
पादाभ्यांसंचारणंजेमामणंति भोजनकारणं पिंडवद्धणंति कवलाहारकारणं
पंनेपामणंति प्रजल्पनकारणं कणवेहणंति प्रतीतं संवच्छरपडिलेपणंति व
र्षग्रंथिकारणं चोलोयणंगेति चूडाधरणं उवणयणंति कलाग्रहणं गम्भादा
णजम्मणमाईयाइ कोउआइकारवेतित्ति गर्भादानादिप्रभृतीनि कौतुकानि इत्या
दिषाहीनितानिगर्भादानादीनिएवाव्यंते इत्यभयदेवसूरयः इत्यादिकमवहा
कर्मभगवद्भिरप्याचीर्णमारामविनिर्दिष्टंसफलः अवबद्धार्थोविरुद्धवलवंजंवदेह
केवलीवित्यङ्गमन्यमित्यादिगाथा । लोकेपिपवंचनणांमपिवेदानांधारकोपदे
पाराः तथापिलौकिकाचारमननमपिनलंघयेत् इतिजैनमतानुवर्णनंसमणंम् ॥
इतिज्योतिर्विदाभरणटीकायांसुखबोधिकायामष्टमोऽध्यायः ८ ॥

ज्यो॰ भ॰ टी॰ १२४ 124

अथ वटुकरणानंतरमध्ययनं करोति अतोऽत्र प्रभाविद्यारंभाध्यापनसंधानमाह विहिते
ति आख्यानेनेतरं आभाव्यं भेवेदपठनारंभे विहिते कृते सति यथा कालिदासेन विद्यार
भउच्यते किमर्थं आगमेति आगमो गतिरिदं गतिरागमाश्रयश्रेयशास्त्राणि
वैतानः विद्यास्त्वर्वदंश्च आगमामर्थसिद्धये मिथ्येयप्रामये १ अथ पूर्वोपविद्यापादत्रयमा
श्रामस्यैकैकपादद्वितीयपादाङ्कलकेनसाधारणविद्यारंभशुद्धिमाह शार्वेति हिति

विहिते थागमारंभे विद्यारंभो मयोच्यते आगमांगागमाङ्गेषु शास्त्रविद्यार्थसि
द्धये १ यात्वायविहितस्मन्यो यानसामन्दयेरुपलब्धैसनतस्मात् वागर्थि
नवहभाषायप्रासे विद्यारंभोः सरवरादिवसे ४ ॥

श्रितंसततंतिरंत रेवागार्थितो विद्या
र्थिनः शिष्यस्य विद्यारंभः स्वलोकेउपलब्धैतातायस्मात् किंभूतायैः कुमाराय
यासेभाषायासारस्वतापुण्यस्यासातस्यैवकुन्यकवित्वगुणायेतात्पर्यः कस्मिन् अ
सरदिवसेः सरणादेवानामध्येवाः श्रेष्ठइंद्रलस्यदिवसेउत्तरायणेइत्यर्थः पुनः कस्मि
नुयात्वापरिहृत्यावेदशास्त्रामामीमांसायागुरुस्मृतिशास्त्रकस्यैषांहंदेउदयेऽक्रमेसति।

अथात्रसूत्रान्तरमाह कश्चिदिति कश्चिन्महर्षिर्विद्यायां उपक्रममारंभमाह कश्चिन्नदि
ति स्वराविद्यालेखांविभुस्त्वंइलस्यवर्षे किंविशिष्टेहिदि· काव्यगुरूदयकालसमेते शुक्र
गुरूदयसमकालप्राप्ते किं कृत्वा देवयानवत्कालमप्राप्य विलम्ब्य समकालं विहाय आ
षाढशुद्धैकादशीमारभ्य कार्त्तिकशुक्लैकादशीपर्यन्तं दिति १ अथ समाधानाविद्यारं

कश्चिदुपक्रममाहमहर्षिर्देवयानवत्कालमप्राप्य विद्यायाः दितिस्वरवि
भुवर्षे काव्यगुरूदयकालसमेते २ पदत्रितयगतानामविलम्बसैद्धिविद्धिक्रियो
गगालग्रहमन्दैः सततमिह किल विद्यारंभः सर्वागमश्रुतसिद्धिपदः स्या
त् ४ ॥
भट्टितान्याह पदेति किलेति प्रसिद्धोऽयमिह विद्यारंभः सततं निरंतरं सर्वा
गमश्रुतसिद्धिपदः स्यात् सर्वागमेषु सर्वशास्त्रेषु श्रुतं तेषां सिद्धिपदं ज्ञानमित्यस्मात् येन
त्महस्ति केः पदेति पदत्रितयं पञ्चाङ्गकालपदत्रयं तस्मिन् गतानां योगानां तेषां
वेविद्याये विलाः प्राप्ताः चराः दिवसाश्च किं भूतैः च· विष्ट्व्योगगालग्रहमन्दैः
स्यात् त्रितयगतानाङ्कन्यविपाटः ४ ॥

ज्यो॰
भ॰ टी॰
१२५
124

अथ साधारणविद्यारंभनक्षत्राण्याह नक्रमिति नक्रं चरादिनक्षत्रैः कृत्वा स्वमति-
भिः पंडितैर्विलोविलोविद्यारंभउद्दितः प्रोक्तः नक्रं च रोरदोमूलेपूर्वकांजलपर्णाः
पत्वात् सर्वांशाठारविद्वत्लः विधूमेशगर्भोद्वंदाः कुंभमूलस्य स्वमाइरोपूर्वाहृदेपभि
किंभूतैर्नः त्वष्ट्रादित्र्याश्रजनपूतपूर्वांभाद्रपदाः पत्नेगाः स्वेषा भगालस्वभसर्वकाल-
नीपभिराकृतैःफकैः पुनः किंभूतैः लोललवहुसमभैः वालनवनदत्रफकैः ५ अत्र

नक्रं चापूर्वकारविधूमादैर्वलष्टाजनपन्यलभगभाद्रैः लोललवहुसमभैतैर्विवि-
लोविद्यारंभः स्वमतिभिरुदितः ५ पर्जन्यार्चितपद्विजुष्ठानमामृफवहातिवरा
एपभिद्रपाः विद्यापाविधूमिश्रिदिनेवारंभेकाविदनसौम्यफलेस्मिन् ६॥

अथ साधारणविद्यारंभेवारानाह पर्जन्येति अभिरूपाः पंडिताः विद्यापाश्रोरंभेर्जन्येतेन्द्रे
णाविनीपदेशस्य गुरुः विदबुधः उशनाः शुक्रः प्रधानमरः हानिदिनानि वराणि श्वाफः क-
थयंति कविदास्मिन्विद्यारंभेविधूमिश्रिदिनेवेड्हसूर्यदिनेश्चनतुंगकोअथमाहि
ववनकर्तपदं सजनसौम्यफलेसजनसौम्यस्वभफलपापालिफलेक्षितित्यत्रेसपिकार्यमा-

र्शीकादिवर्गमिन्यादिव्रत् कार्यतिपवंकामर ६॥

घ अथ विद्यारंभे यत्नादिमं संयोगितिश्चोध्यति संयोगेऽत्र तिथ्यादि निश्चितं विद्यारंभो वरदः शुभदाय
कोन हि स्यात्कस्मिन् अश्वरत्नमित्रादित्ययोः देवरात्रिदिवसयोरुत्तरायणदक्षिणायन
योः संयोगेऽत्र स्पर्शः पुनर्मध्यरत्नमित्रादित्ययोर्मन्दक्षीणांगरात्रिदिनयोः संयोगपुनः स्यात्
तस्मादेतेऽहस्सुतेः संवत्सरयोः संयोगपुनः अत्वासंयो ॥ अथ विद्यारंभे समवर्षेति

संध्यावसरत्नमित्रादित्ययोः संयोमध्यनत्नमित्रादित्ययोः विद्यारंभोऽस्मात्
तस्मादेः संध्याह्नतोरपि नस्थिरदः ॥ समसंशारदि तु विद्यारंभो विद्यार्थि
नित्यन्वेनेखिलदंभान् मासत्रयमवसानादिगतेसमसंशारदः अरुतेगा ।

सिद्धे ८ ॥

चोध्यति संचेति संसमाः समस्तकृत्रविचक्षणाः शारदो वर्षाणि इत्यादि नितिप्राप्तिश्चेन समवाः
सौविद्यारंभेवेति समसामसः समवर्षगतविद्यारंभो विद्यार्थीनि निश्चिंत्य खिलदंभा
न् समसलकेतवातितन्वनेविलासयतिविद्यारंभे समवर्षेतिचोध्यइत्यर्थः पुनः सम
शारदः समस्तोवर्षस्य अवसानादि गतं स्यादि दोषि तेऽत्रताह्निते वमासत्रयं गोसिद्धं वाणी
निष्ठतिं कृतेसमवर्षस्याध्यात्पमासत्रयं उपभिमिति ८ ॥

ज्यो. म. टी. १३६ 126

अथ विद्यारंभे लग्नशुद्धिमाह संक्रंदेति सविद्यारंभः शालः शुभः स्यात्तु कास्मिन्लग्ने हस्तनं
वसुप्रथमे १ आप्यएकादशे ११ नभोदशमे १० हस्तेनवमे ९ धीपंचमे ५ एतेषांहद्दे ए
तल्लग्नस्य संक्रंदनइंद्रलग्नस्य विदुगुरौ वा विदि त्रिषष्ठे वा पि स्थितेअर्के वा सति तत्र तनस्थे
लग्नेशुद्दे येच रिपाद्विलग्नेषु तः अहितस्थैस्त्रिः तृतीये ३ अहितः षष्ठेपतनदत्ते लग्नि
भौमेअथ शुभे विमलो वा ९ अथसाधारणविद्यारंभेपसंहारमाह वाडवेति सर्वाकालि

संक्रंदनस विदि वेपि पितिस्थे संहतता । प ११ नभो १० हस्ते ९ धी ५ स्थे वेव लग्न
शुद्दे येस्ततशालोप्याहुतिवा शुभत्रि विषु ६ हितस्थे ९ नाडवलग्ने पविद्रूपप्रजनतां
विद्यास्वपमाविलासमयोक्तः विद्यादृष्कलविशेषचविभेदारंभविनिर्णयमत्रवदे

दसितापंविद्यारंभउक्तः कास्तवाडवाः विप्राः क्षत्राः वत्रियाः विशोवैश्याः प्रजनाः
शूद्राः एषांहद्दे ह्रांगाए विद्यास्तकिंभूतास्तवि · द्याविलासमस्ताः सूत्रसाधायाप्यायेट हवि
द्यासुफलादिनिर्णयं वदामिब्रवीमि विद्यायाः शुफलो विलीनः विशेषः सामान्येन
तः विभेदो नानाप्रकारः एषांमारंभउपक्रमस्तस्य निर्णयमलामिति इति पादाकुलक
छंदोजातिः छंदोनुप्रासमस्ततोनेयः १० ॥

ज्यौ. म. टी. १२७ 127

तानि वर्णभिः सह वर्तमानैः ॥ अथात्र गलग्रहादीन् निषेधति शास्त्रा-
न्तरं तं पतदां भोगाणि न्योपक्रमस्य हः अभो भवेत् केषु दोषेषु च किं क

गलग्रहभरणीगणनापूर्वं तस्मान् दोषेषु पास्येत् तदां भङ्ग-
हः यत्रांभका वक्ष्यमाणाः समस्ता विशाला भ-
वेद् दृष्टे तेषु प्राप्स्यत् १२ ॥

त्वा गलग्रहः प्रतीतः भरणीस्वरूपगणनाविहितपर्वाणि पञ्चादशस्मात् दि-
वसात् अथास्य न्यूनाधिकान् यावत्तरेषु च तेषु वक्ष्यमाणास्त्वाम्भकाः विशालाः

अथव्याकरणारंभस्थितिमाह नैपेति हन्तीपंडिताः शाहस्यागमारंभकालेनैपेन ऊर्ध्वेती
त्यर्थः शाहस्यागमे व्याकरणेन देवश्यागमः शास्त्रंव्याकरणशास्त्रमित्यर्थः अथवा आगमो वेदो
विद्याशास्त्रं वा एतत्प्रारंभ उपक्रमस्थलमिति केचित्ग्रन्थगीर्वाणगीष्पतिः उपानाश्रुक्रः विद्वज्
नुयः पद्यादितेषु किंभूतेषु ग्रोवलमंत्राति दिप्रसत्तानि मे त्रसंत्तातिश्रोवमाङ्गपमिनं दत्तैरा
श्रितेषु फलेषु लत्पु तान एषु उपक्रमस्थलैषु हन्तीधर्मशास्त्रादिकारविकालेनपेदितिप्रती

नैपेक्ष्य शास्त्रागमारंभकालं हन्तीग्रीष्मश्रीश्रोपानो विहितेषु वलदिप्रमैत्रौ ग्रौङ्गशौ
वाश्रितेषु लिनेधर्मशास्त्रादिकारविकालं ११ त्रिफगमीश्च गोफगमभैः सद्वृशा
णां समारभितं सांख्यशास्त्रादिशास्त्रं स्वङ्गदिप्रसांभूङ्गसांभूङ्गफलैर्दिनेष्विव तत्॥

नेधर्मशास्त्रे स्मात्स्मृतिर्धर्मसंहितेति हेमः १२ अथ सांख्यशास्त्रादिप्रारंभस्थितिमाह त्रि
फगमीति सांख्यशास्त्रादिशास्त्रं कर्तृपवेवेदांतादिशास्त्रं तद्द्वाधपसिद्धितनोति विस्तारयति
तस्यादिशास्त्रवोधसिद्धिंतनोतिख्यातिस्ताकिंभूतं सांसद्वृशाणां दितेषु सुभवायेषु समारं
भितं प्रारब्धैः अथाणां उपमयोः समस्याशास्त्रिफगमीसवर्णो उपमन्नाच्युपमित्यर्थः श्रवोफगमे
श्रवणाधतिष्ठापनां ङ्गपमितं दत्तैः किंभूतैर्मंङ्गसत्ताति दिप्रसत्तानि श्रीभूङ्गश्रासांहितीयं

ज्यो॰
भ टी॰
१२८
128

अथ धनुर्वेदविद्यामुहूर्तमाह मघेति अश्विन्यां पंडिताः धनुर्वेदविद्यासमारंभकाले
आपादिभानि कार्याण्याद्विवारान् वेदफः कथ्येफः तात्याह आपातुहस्तलतवचान इंद्रमारं
गहश्रोतार काणांसमुकेन दश्रसमके हस्त चित्रा १ स्वाति २ विशाखा ४ अनुराधा ५ ज्येष्ठा
६ मूलश्रुमितिकिंभूतेन समके मघेति मः कृत्स्नआर्द्राद्याः विलसः श्रवणः वाजलं सर्वाशाला
भाः सर्वफाल्गुण्योऽश्विन्यस्तोश्राविनीइत्थगासीर्षअजोगस्याभोहिणीइत्यः पुष्यः अनु
योवकणांलसभशतभिषकुपभिः सहतेनेत्वशुणावपुनः कविः शुक्रः रवोशोभौमः
सप्तावार्मुगाक्षीहृजेसांबुपु देसापादीडसांगहवलसकेव कवीनांवारानभि
तावदेषधनुर्वेदविद्यासमारंभकाले १५ मृडहादिमृगतीलुणाख्यलोलोहवर्गेतभि
स्याभिपानीदस्वस्वासरेषु सदादोषविद्याख्यविद्यानिरइतश्यारंभपेड्राहडेकर्म
पंचावारान् अथवैद्यकशास्त्रमुहूर्तमाह स्यहितिमदाश्रिष्ठः दोषविश्वस्वविद्याः वैद्यक
शास्त्रविद्यारंभयेत् तथासर्वेगारुडकर्मोपिनागदमन्नादिकं आरंभयेत् पठेत् कास्मिन्
डेसंज्ञानिदिप्रसंज्ञानितिदाणाख्यानिलोलसंज्ञानि उडुनि पंचावर्गेगणे किंभूतेनिरेइतिर्ग
तेपंद्रेज्येहस्ताश्वस्यानेनर्पसिनूवपुनः केपुनमि स्वातामसीनस्माश्चभिणाहिवेरीमूपः इडश्रुत्र
गभोमः पंचावामरेषुतमित्वानमिवमदेत्याविति श्रोवह प्रमेदमाधत्वदगणः १६

५(

अथ तालयुक्तसंगीतस्थापनस्य फलमाह हरीति सदाशिवः तालयुक्तसंगीतस्थापनमभ्यसेत् यदतो
यमेव जयेत् कस्मिन् हरेः स्वरूपस्य मेरुकलनेऽत्र वस्तुनः तिष्ठतन्तर्भगवत्सर्वफलानन्दापुत्तनरू
ऐश्वर्यस्यैव मनसः सोऽपि पुत्तन्तरे हरिं स्वभेक्ष्याप्य नमितेः नगधाप्यपुत्तनैवेष्टुं नाराधाप्य
पाप्तन्तरे विलोः स्वर्वेणपुत्तनहे रेवायोऽभिस्वातोऽस्य विहाद्वयेऽप्यतिष्ठायोऽस्य नमितजिपुत्तनं
तैरवन्यप्रदक्षिणमग्रहवासवे । १७ अथ हरिवर्णजेनविद्यापदकमफलमाह यो गीति
हरिर्भवति तिष्ठभगवद्देहेऽभिर्भवमेत्रश्चैवैश्वहरेर्भे हरेर्भेश्वविहाद्वयेतन्मेसदाहि किला
रंभयेत्तालयुक्तसंगीतस्थापनं १८ योगावद्विलक्षणास्फजिह्वायोर्वा वास्यपादोर्य
द्वितयप्रयोजेनविद्याग्रलोलालायमिश्रान्मभेदमग्रंभितातेन्द्रितायेभवेत् १९
जेनविद्यातेन्द्रितायेहृद्भावायभवेत् किंभूताजे· अग्रंभितामतीकस्मिन्हृद्भेसस्वरूपेपदो
पदिकृतनवगोपादमोजलजेतत्तामर्पः स्वामीवकणलस्य दिकुपाश्चिमानस्थानमनुष्यै
लम्बामेत्यप्रकृत्यर्थः पुत्रकेः उग्रसंतानिलोलसंतानि अग्रंग्रस्थितीमिश्रसंतेहेत्र्यं
तैरवतीयमितेवचैः कन्याकिंभूतैर्वतरैः तवाणिः स्वरूपस्यास्फजितश्चक्रः पतयोर्वासयोर्वा

पञ्चाङ्गस्फोटनासम्भवस्फोटनीयकं: २८ ॥

ज्यो॰ अथ यवनविद्यामूलमाह यावनीति सदा यावनीयवनेमेवं पिनीयाफकिभाद्यादि
भ॰टी॰ काङ्क्षाणायामी इत्यादिका विद्या तस्मिन्शास्त्रे भकेऽथ मे शास्त्रं भिते प्रारब्धे सति शास्त्रं विभवे
१२९ न् कस्मिंश्चित्सद्वारे विज्ञातेन शुभेज्योत्स्नया कल्पितत्र फविता स्वयाद्वार किंभूते शास्त्र वित्ते फ
129 क्षोत्विते इत्यादि पायः कैः दारुणा संतानि क्रूरभाति दीर्घांविप्रप्रश्नविपाष्य सामग्लानता
मर्यः स्वामी वरुणास्त्र सम्भवानस्मि क्रूपभिः वार यवाविस्वकृविद्या वीतिहोत्रोत्रिः

यावनीफकिभाद्यादिकाङ्गणंभकोदारुणाक्रूरभदीर्घपापाख्यापमैः विस्वकृदीति
होत्रात्मभेवांचितेः पापुवारसदारभितेशुभंभवेत् १९ कश्चिदाहो मानाहोत्रभा
र्योदर्पायाप्त् होक वेदब्धिनाशोभ्याख्येत्रिरघ विश्वा ४ तीद्रा ३४ कृती ३३ सेम्रा १६
कृतिका संत्यभेरेवतीपभिर्यके १९ अथ यावणंमतांतरमाह कश्चिदिति कदंभेऽ
श्विनी सकृवारो भवेत् अथ एतः तद्विद्भिः यवनविद्यावेदिभिः भाद्या तिभमस्व इस्या
२ होति वेद्याविद्यानि उक्तानि तानि एवड्तिसैवभाद्यानि किंभूतानि भाद्याति तत्तानि केः
भार्यादर्पात् भानां नक्षत्राणाम् मर्यः स्वामी वेदस्माद्रूपात् होः ४ वेदाः ४ इषवः ५ इन्द्राः १४
साम्राः १० इन्द्राः १४ एतन्नक्षत्राणां वैशः वक्ष्यते विश्वातिः २ इन्द्राः १४ शाकृतिः २२ श्लेषाम्

४ क्षितिजे कालज्ञानीतिकिंतदगर क्रमयावनीकिया

पाः ५९

तत्वानि १५ एतत्संख्याचमै: कोऽर्थ: इत्यत्रेदं हि तीयानिर्यन्नो ह्येकादिसंख्यामितत्वारी॥
स्वरितानि स्वभावानीति भाह्वानीतिव: प्राग्रक्रोधभ: सोमेभाको निर्मदिदिंदिपइति एकाद
शकोरीमेभरी १: ग्रयशिल्पग्राहमहृन्तेमाह धीरेति ग्रलमित्यवधारणे शिल्पग्राह्व
दिवाल्हकादिशा होतस्पतमारंभणेस्यात् केष्ठग्रनुध्यापचस्ते स्तुग्रनध्यापदितानि क्रि
त्यान्यदिनेष्ठ किंभूते शिल्पि धीराणि स्थिरसंज्ञानि धीरेति राणि वरसंज्ञानि द्विप्रसंज्ञा
नि वैरभिज्ञानि भाह्वानि नहि द्विकन्यानि च १: धीपधीरेत नरद्विप्रबोद्देभावडिल
वागीशाविइेलिराजाफ्कं दिनपशाह्वादि द्विप्रासमारंभणेस्यादनध्यायच
स्वान्यचस्तेहले ११ मातृकारंभकालो लिपवेभपाकीर्तितस्ववागमारंभका
नि द्विप्रसंज्ञानि वोइंभृगाशीर्षपेयं ग्राडीपतिस्वस्पाली निवत्तपत्यपेप अभिर्फक्वामित्यर्थ:
पुन: किंभूते शिल्पि: पिलू: स्वक: वागीशोत्रह: विदभुय: डेलि: स्वर्प: राजाव्रेइयपलोग्रा॥
दिवसमाम ग्रशेषासंह्वारेणस्तहर्तानातु मातृइति भपापर्वेमातृकारंभकाल: कीर्ति
तो लिवपूनर्वतेस्वागमारंभकालो वेदारभसमप: कीर्तितो लितवग्रागमारोपेष्ठाव

१ मलेहृल्लवर्गं मध्यगं मध्यभागे लिखेदित्यर्थः पुनः लदामेन साम्यदले प्रथमेपर्णे २
ईमात्रात्मकं सर्णं ३

ज्यो० भ० टी० १३० 130

अथ कामजेयेणमातृकावक्रमात् षडिति अभिहितः पंक्तिताः षट्दलांभोजचक्रं षट्पर्णं कमा
लचक्रं लिखेत् तच्चक्रे मध्ये वर्णमध्ये खाईपंवर्णं लिखेत् अतः प्रथमदलप
प्रथमपद्मावामेमध्येविडः प्राप्ता अपसव्येन दक्षिणामिति कोणात् अमात्
दक्षिणाभिमसोनन ओंकारसर्वान् नमः सिद्धवर्णान् ओं नमः सिद्धमिति लिखि
तम् ४२ षष्ठ्यायत्रवत्रेभातिस्थापयति भत्रयमिति पंक्तितो भास्वदध्यास्थित

षट्दलांभोजचक्रे लिखेन्मध्यगं भद्रवर्णं तदादौ ईमात्रात्मकं वर्णमोंकार
सर्वान्भिन्नोदलन्तोपसव्यानमः सिद्धवर्णान्प्रभात् ४२ भत्रयं भास्वदध्यासि
तर्वान्भेद्वर्गोष्ठदाद्विमांशुणपतः षोडशनागरणाभिन्न षट्भागगाः खंड
मात्रादिवर्णेषु दर्पाः क्रमात् १४ ॥
लोत् सूर्यं तदज्ञात भद्रवर्णं मलाभिमतकोष्ठके भत्रयं तदत्रं पंत्यमेतस्थापयेत् अथातः
पंपंक्तितेतहिमांशोः षोडशस्पदाराः तदत्र ज्ञाणि क्रमात्क्रमेण खंड मात्रादिवर्णेरेखाद्या
दिवर्णेषु दर्पाः स्थाप्याः किंभूताः दारादिभिः तिथिवताराणरणेन भत्रयं पवर्जितं षोडश
नविंशतितदत्रगणेनाभिन्नलल्पाः षड्भागाः चतनंदवैकेभागपवे षड्भागाल्पभागता

अथैतन्मुद्रकोक्तफलमाह वक्त्रेति अत्र वक्त्रं तन्मध्यगतवर्तमानं इतनत्रं कल्पितं भा
षाधिष्ठितो विषयार्थिनो रत्नेमरणाय भवेत् वस्तुतार्धमात्रदर्शने देवकल्पितं पदं अर्धमात्रे सर्गौ रवा
स्थानेऽत्र वर्तमानवत्रं वर्तनकारस्थाने वर्तमानन वत्रं वस्तुतो द्वे हे रमे हेन द्वे त्रेभी
नये भवाय भवेतां शोभमाना रूपा व्यापिनि विकान्ति रिक्तो शोभमाना स्थिनन द्वन्द्वाणि सिद्धौ ।
सिद्धकार्याय भवेतः इति अर्धश्लोके सदाविलोकांश्च धीभिरितिशोभः कस्मात्सर्वविद्या

वक्त्रं तन्मध्यमेत्रे रत्नभावाधिष्ठितं सार्धमात्रार्धमनर्थं भवेद्वीतये शोभमानं तिलसिध्ये ४९
विलोक्यं सदा सर्वविद्यासमारंभसुज्ञावदः ४५ मेरुशृङ्गेत्रपित्र्यर्पमहीश्वर
ज्योतिरात्मेत नामी हमामेह पंचमं त्रोपवारक्रियारंभणं स्वागमत्ताविद्धः के

समारंभसिद्धौ सप्तशं ४५ अथ पंचमंत्रादिमहूर्तमाह मेरुति हिरण्यायैश्चागमस्ताः
शास्त्रदातिलकादिभावनाः पंचमात्रर्पप्रतापादयः मन्त्राः शास्त्रदातिलकायकताः उपवा
रोम्भृतादिस्त्राधनेपबोक्रियारंभणे विद्धः कथ्यन्तिके शुभे मेरौ तिमाललस्मीलम्याई यानि
लः तारे गामारे स्त्रितरः प्रतीताः अर्पमाहीश्वरो भवकार्गे पञ्चोज्योतिर्निषु वत्सु कर्णामीर्व
मवोऽत्र फलातीविषमस्थानद्वाणि पदापारस्वामसंतातालाभितिनातिसप्तातिनामाति

ज्यो: म: दी: ४ १३१ 131

अथवेदमंत्रमुहूर्तमाह श्रोतेति मंत्रवित् आगमोक्तान् श्रोतमंत्रान् आरंभयेत् कैः केषु संमु
मन्नावतनाहोभिः सोरसावतदिनैः किं सूतेरुगु अनाध्यायतिथ्युज्झितैः स्वहुसपिष्ठनः अमा अमा
वास्या प्रत्यक्कुलपदेषु २१ अथ सर्वादिव्रतारंभलग्नशुद्धिमाह स्केदेति धायाः पुरातना(
चार्यैः अमुमंत्रपत्रव्रतारंभविदुः जानंति कामस्कंदः कांति केपल्लस्य फः षष्ठी दिनमारः

श्रोतमंत्रानन ध्यायतिथ्युज्झितैरंशुमन्नावतनाहोभिरारंभयेत् व्यासपदद्वये घागमो
क्तानमा ३° पदानि । प्राक्किनाशेन्नस्केष्टाय २७ स्कंदफमार १२ कामूलेत्य ५
१० १५ भद्राम्ह २ ७ १२ वासमंत्रयंत्रव्रतारंभमायाविदुः सानिलेंद्रानलवंफवदे
षमंभूर्जेदेदुस्ताकनदेषुच २० ॥

कंदपल्लस्य फः षपोदशी पूर्णाख्या संज्ञाः पलीनाम्ना सांहते आसवपनः केषु भूजेदिंशामुः ।
आर्द्राः इज्याः पुष्याः इंद्राज्येष्ठा दस्रो अश्विनी अर्कः हस्तः श्रवणः वसुः सदेषु विस्मलेषु सानि(
लेति अनिलः स्वातिः इंद्रानलोप्राक्कात्तीनयोः उत्तराविशाखा प्रवस्ताति स्थिरसंसातिप
साहेद्वे यभिः सहवंतते यातितानि तेषु २० ॥

अथमंत्रादिसिद्धासिद्धिवर्णोपनिषत्स्येतियेन तत्त्वज्ञ हे भृगो यस्य देवस्य मंत्राय मारभ्यतेन तस्य कुहचिल
तन्मंत्राय स्वांभिर्नेदिष्टिनकादिशालिकास्मिन् तस्य देवस्य तारकेवा: अवनातस्य देवस्य च स्वेदि
नेत्र्यमंत्रविन् एवं मंत्रादिकं साधयेत् कास्मिन् अमृतो: अभिप्रायस्य वा वेदाहृणोतीव
नदन्ते ११ अथ समलमंत्रोपचारमाहुस्तेनाह भैमिकेति सदामहणः पंडितवर्गः अथो
यस्याये नास्ति मंत्राय मारभ्य
भ्यतेन तद्वितं तस्य वा अभितं तारके यस्यैतनास्ति मंत्राय मारभ्य तस्य देवस्य वर्णै: अ
वा स्मृतो दाहृणो एवं मंत्रादिकं साधयेत् ११ भैमिकाकालमग्नंदि
नेमेत्रिणः सोमस्वतोरघीनस्फतेः कल्पहः आहवाधो धमंत्रो
एवं भैमदामद्भणोहः क्वचिद्विद्गमप्याहते १० ॥

धमंत्रोपचारमंत्रिणोऽग्रतो: सोमस्वतोदुधस्य अग्रीतस्फते: स्वर्यस्य वप धोदितमाहक
धयतिच पुत: कल्पह: कवे: पुकस्य अह: दितमाह अपित्रतः क्वचित् धोहमह: धे
इदितमाहृतमंगीकृतं किंविशिष्ठं दितं भैमिकाकालमत्रंकं विशिष्टमप्यवर्जितं १० अ
धमंत्रादीनामाराधनादोमीतारकादित् निरीक्षयति शृङ्कोरति अस्मादयः स्त्रयः पंडिताः

ज्यो॰
भ॰ दी॰
५
१३२
132

अथ मंत्रादीनामाराधनादौ मीनार्कादीन् निषेधयति उपकरोति अथ आद्यः सूरयः पंडिताः मं
त्रेति मंत्रयंत्रतंत्राणां उपासनाम् आराधनाय उद्यापने शरणं बलिहृत्यं च अनयोर्द्वंद्वे इमे द्वे कर्मणि प
दमभीष्टपदे शतिनोचुः न जगुः कस्मिन् प्रकारे जले प्रागार्कगे हर्यक्षसमीनतन्त्रस्थतारा शोरोपा
सते रोपे वाणिमस्यासनं पन्नोस्मिन् प्रतिष्ठापनं मीनार्के पनरर्के सति इत्यर्थः उत्तरस्मिं
रौधिस्थ केवांशुक्रम् नक्षत्रे ऽस्तंगते सति इत्यर्थः ३१ अथ कन्यादौ कन्या

प्रकारागारराशौ च गोपासने प्रत्यधिष्ठितं तत्र कर्मणि मंत्रयंत्रतंत्रोपासनं
द्यापनेनाश्रवदपाभीष्टदे सूरयः ३१ वाणिनीनां व्रतोपासनं नो हितं कुंभतो
र्थोदये वाणिनीस्थ हरौ देवतास्थिति काले घमासप्रवंदेवेज्ययोरस्ते ३२

दैवस्त्रीणां व्रतं निषेधयति वाणिनीनीति वाणिनीनां स्त्रीणां व्रतोपासनं व्रतोपासनं राषटं
नो हितं हितकारि तस्मात् कस्मिन् कुंभतीर्थोदये कुंभे चैव तीर्थ यात्रिकृत्यानि तस्य कुं
भतीर्थः अन्यस्मिन् तस्यारथे पटुके हे मचंद्रपादे योनौ यात्रे दर्शने पुत्री प्रकाश्य पादस्था
र्थे पुत्र नोकः पुनः हरौ सूर्ये वाणिनीस्थे कन्याराशिगते पुनर्देवतास्थितिकाले चान्तेमासके
पुनरधिकेमासे पुनः प्रवदे देवेज्यः गुरुः देवज्ञानृहस्तयोरस्तके मस्तनेसति ३४

अथ ब्रह्मादेवादीनां स्नानादौ विहितप्रमाणमनिंद्यतामाह स्यादिति भद्राविहिता भद्रोपक्र
मोपतस्मात् नद्यामीनतामीन योगो मीनार्कोः भद्रापतस्मात् कस्मिन् प्रभो भद्रादेव
स्नानेऽपि र्ध्वने पितृतः शिवानाम्याः होमकाले न ज्वलस्याभवान्याः भवतीति तद्वर्गणेषु
लग्नेन मीनाद्रिभद्रापतस्मात् अथ प्रवृत्तेर्मेषे तयोः मेषो रमापतिश्च हन्त श्चन योविंश

स्यात् भद्राय भद्रान योभोजये मीनयोगलग्नापवर्गे होमकाले शिवायाग्ल
मीन ज्वः साधने सर्वकालोऽथ मेषमीनयोः २२ निंद्यकालोऽथवा
योमयाकीर्तितो नानिंद्यकालोऽथ निंद्यो विलः साधने ग्रन्थदेव
व्रतानां मपः स्मृतिभिः स्वत्वमत्यादिभिः प्राक्तनैरादृतः २४

स्वर्गयोः साधने सर्वकालोऽथ भद्रापतस्मात् २३ अथ शुभाशुभकालग्रहणे निजमतं
हृदयपतिनिचेति मयाकालिदासेन योः निंद्यः कालोपनिंद्यः कालः कीर्तितः योनि
याकालोऽथ निंद्यदुःखः कस्मिन् ग्रन्थे देवतानां साधने प्राक्तनैः मंत्रदेवस्य मार्गेरमाह का
लेति अवधीप्रास्त्वं ज्वलस्याः स्वसन्मात्रादिभिः सम्यनामनावायोदिभिः स्वहृद्भिः पंडितैस्तत्रस

ज्यो॰ प॰ टी॰ ४

१३३

133

मंत्रदेवस्य कास्यादिकानि सु॰ ऋय १ श्रुतिशेषः रामास्त्र २ अब्धिश्चत्वारः ४ वेदाश्चत्वारः
४ अग्निस्त्रयः ३ आगमाश्चत्वारः ४ एतान्द्वद्व एभिः कोष्ठैः स्थापितद्वानेन दत्रनत्रयेण मंत्र
देवस्य कोमस्तकस्थानेव इतिनेनैव दत्रनत्रयेण स्थमेव पुनर्नैव दत्रनत्रयेण कंठः एषान्द्वद्व कास्थां
गातान्ह हेतिनितिल्वमेकत्वमत्र नदतिस्यन्वात बहुवचनसिद्धयतः राजहंसाल्वसीवंशुव
रणे रतिलोहिते सिनादइत्यभिरस्यमभिधानचिंतामणिः एवसर्वत्र तेयकास्यकंदाः ९त

कास्यकंदाः शायोरांसिंगर्भः कटिपदद्वयं मंत्रदेवस्य नृत्ते तः श्रुतिरामाब्धिवेदाग्नि
रामागमेरोषधीशावलास्तुल्यमानाः क्रमात् १५ श्रुतिभिर्मंत्रो विसिद्धिर्मुखे सिद्धि
दः कालहृत्कंधरायां च दोषारिपुः वहसीहोपिगर्भभवदर्पहासारस्ता दर्पदा।
तकत्रिषु १५ ॥

नेदत्रनत्रयेणकंठः ९नतं बहुकोणशायोहस्तो ९नतं नेदत्रचतुष्कोणनरोद्ध दयं एवं हृदे
हस्तयुग्मेन उरसा च षष्ठ । योगसिद्ध इति बहुवचनसिद्धं ९ननेस्वत्रयेण कटिः ९न नेदत्रचतु
ष्कोणपदद्वयं चरणद्वयं स्यात् १५ अथ मंत्रशरीरावयवफलमाह श्रुतिभिरिति यदि मंत्र ९ हृष
स्य श्रुतिभिस्तकवर्तमानं चेद्भवेत् तस्मात्तदा साधनात् मंत्रो विसिद्धिर्भवेत् साधकस्येति
शेषः एवं मुखे सिद्धिदः ४ पुनः कंधरायां ग्रीवायां कालहृत्तस्य दापकः दोषा हस्तयोः

अथमंत्रोग्रापनकालशुद्धिमाह स्वस्वेति तद्ग्रापनेन तस्य मंत्रस्योग्रापनेन त्र स्वस्वमंत्रादि
कारंभशुद्धौ वा यथा वा पूर्णकाले हिते हितकारी स्यात् तथा तत्रैव तत्पदिश्यपौष्पितवक्रे भशु
द्धिर्नेवत्र शुद्धिर्नेवत्र शुद्धिर्भवेत् अथ पुष्पितमुमध्यतः कालवर्त्मेइति हेमः तदामदामंत्र
जाप्यांशाह्नेमंत्रजपान् साधकइति शेषः मंत्रजाप्यस्य शोद्धपाः सवासौहेमस्यतंपा

स्वस्वमंत्रादिकारंभशुद्धौ तद्ग्रापनेन त्र वा पूर्णकाले हिते मंत्रताप्यांशाह्ने
मंत्रजपान् तदावेदपौष्पितवक्रे भशुद्धिर्भवेत् २६ अथाग्निवक्रे विलिखित
वासेक्रमेण धाता यथा मिहिराख्यात् रवींदुजे हैनिसिनारजीवार्यके तवलत्रति
शाशानसंख्यमंत्रे दशा योजनिषो : २८ ॥ आकृतिरिति २७ अथोपेंद्रवज्रयार
थिंवक्रमाह अथेतिस्वधी अग्निवक्रे लिखित किंभूतेन वासेन तवकोशकमिनं श्रुते:
सविधान आशिवेकेके भूण धारा यथाः पर्वलालान् सिंदतीति तडिनं इंद्रलसादिकस
वीनस्याव वालेन आह वीं दुजाटयो योजनीयाः रविः सूर्यः इंदुजो बुधः [illegible] :...नि:
ग्रानि: मितः [illegible] आरो भौमः जीवो गुरुः अरुः केतु [illegible] इति २८

ज्यो·
भ·टी·
९
१३५
135

अथास्मिन् चक्रे भानि स्थापयति भपमिति । सुधीः हंससमाश्रितं तोनसुपेन तत्रात् यथा
त्रिममत्रक्रमेण होमेक्रं उचक्रगानत्रहेष्टु भपंतरं समवविंशानि नदत्त्रजन वेधाविभक्तेन वभि
भौमोः कृत्वा विदध्यात् स्पेसादि त्वर्थः तत्रयपं हं खलास्पर्गं कृत्र ग्रहस्त्र खेनङ्के सिडिन्त्रतसिद्धि

भपंजरं हंससमाश्रितं तोयथाक्रमं चक्रानंतरहेतु होमे विदध्यात् वधाविभक्तः
खलास्पर्गं सिडिन्त्रदत्तिपवत् १९ नवेः कचित् कालियत श्रीघधीश्रोभपंजरांशः
सविपोः सितेत नष्टैवशेषत्रिकलेंद्र भागाश्रितं तत्र तद्
त्रपमर्थदत्तस्पात ५· ॥

नाथाकं वसि १९ अथ भरतानत्रमाह कवेरिति कचित्कवेः प्रकार्यपंजरांशेन तत्र
समस्हभागः शीघ्रधीशोच्चे रेकालियतस्त्रत्रनः कचित् विपोः चरात भपंजरांशः सिते
स्पष्टे ··· नष्टैवत्रनः शेषत्रिकलेंद्रभागः स्थितं शीघ्रकलात्र्यपचंद्राशास्थितं तनन्द्वयत

क्षेत्रपममर्धहृत् इत्यनाशकेस्यात् ८·

अथ जन्मादिविधानहोमे दर्शश्राद्धे तिहूणमाह नवेति शास्त्रान्तरेतरं कृत्वा आग्नवत्कामग्नि
क्रमग्निवच्छ्राद्धे दोषाभावं हेहषणमाह धारकेतस्मात् कस्मिन्नु जन्मादिसंस्कारविधानहोमेषु मा
तकर्मादिविधिहोमे च वृतनीरिंदितयालक्ष्माः होमे वृतनीरेहि लक्ष्यहोमे वृतनिर्नित्यहुतो
नित्यप्रवृत्तेर्गृहे स्तोत्रहस्यपाशिर्यत्तलक्ष्मावृतनिर्निमित्तकेष्वेषदेवे होमे दितयाः इत्यत्र
मममेकवचनेः पादस्थ्योक्तनेपकालेपमन्त्रः सेघादिनिसेहिता यदुक्तं लौकिकाग्नेहू

जन्मादिसंस्कारविधानहोमे होमो दितयाच्छ्रद्धेः क्रतोस्मात् नित्येग्रहेहो
वकृत्वा श्राद्धे नैमित्तिके दोषवहेन शास्त्रात् ॥ ४१ ॥ यस्मान्मयारंभणे श्रुद्धिकृत्का
न श्रुद्धिकाले यमदीतिताष्यैः नमेश्वापोत्र व्यवहारकर्मविधेयमादेशीभिरप्याशे

नहेदेवकृतलंभवेत् मेमयाःभृमादेदेसेघामित्यादीनामदृहूता इतिमार्गमाश्रित्य महा
कविनामेधिःकृतः ॥ ४ ॥ अथोपसंहारमाह येति वैनिश्चित्यमयाकालिदासेनयाग्राभण
श्रुद्धिविंभश्रुद्धिकृत्काकास्मिन्नस्माविधायाः श्रुद्धिकालस्मासित् अथवृतनादेशीभिर्गणा
केरषोषु मध्ये व्यवहारकर्मविधिपंकर्तव्यं किंभूतं त्वव नदीवितार्थेनयाश्रुद्धाईदितोत्र
योयास्मिन्नलन् अत्रनिर्णयेमेशायः सेदहोनालि ॥ ४२ ॥

ज्यो॰ भ॰ टी॰ २ १३५

135

पूर्वटीकायां इति श्रीपौर्णमीयगच्छाधिराजभट्टारकश्रीरंदरश्री ५ श्रीमहिमाप्रभसूरी
श्वरचरणसरोरुहचंचरीकायमाणशिष्यभास्करात्नविरचितसुधायांश्रीकालिदासकृतज्योतिर्वि
दाभरणस्यसुखबोधिकायांग्रंथे कवियारंभवर्णनानामाध्यायोनवमः ९ अथपटितनंतरं न्त
एवंशज्ञानांराज्याभिषेकोभवतिअतोराजसत्तापाप मध्यायमाह अथेति प्रलमित्यवधार

इतिश्रीकविकालिदासोविरचितेज्योतिर्विदाभरणे ग्रंथारंभविवेकाध्यायोनवमः ९
अथपायेनोलिंगाते एवंशाजन्मना
स्यपार्थपाशायनके चलाभूनामतोऽभिषेकोन्त एवंशाजन्मनां अथपथेनोलिंगते
त्वलहरीकेचित्सहस्राक्षोरिघाभिषेचन । मार्ग हवेनिर्जरवंदितेचापिष्ट्यभिषि
वेदिह्वसावनीयं सिंहासनस्थंकिलकौवभौमसितातपत्रेध्वतिमीशमयौः २॥

ऽनंतरेऽत्र वलाभूतंतामसीपनीतांन्त एवंशाजन्मनां अभिषेकः पट्टाभिषेक उक्तः कस्मिन्
पौपाशायनेऽस्य पापधनपतिः कुबेरस्तस्य आशा अत्र न तस्या अपनके सनितत्र पुनरुहसौम्य
छिपथे ९ छ्यं पथलिग्राम्बादपतीतिपुष्यं पथेऽमरः अमरशाहपर्यायस्य ज्योति पंडितके सा
हृदयायायायत्वात् हस्तकलमिनहुधिकमेकानाविस्थः पुनस्तौलिंगतेतलाराशिसेपुत्र

वेत्केचिदार्य्याः सहसिमार्गशीर्षे रेवत्याश्रितेवाभिषेचनमाहुः (margin)

अथाग्रतस्तु क्रमश्चोव क्रावर्त्यभिषेचनमाह । स्फुरद्येति किलेत्यवधारणे जनन्हृश्यामि ई
प्रोभूद्य सार्वभौमं सं १ यात्प्रमृतवरवकवर्तिसम्मानं जैनमतेत्भरतादिसमानेव
क्रिवर्तितमभिषिंचेत् कास्मित्रिषद्वेवैदिनैत्रात्तैरैपिलेस्स्वक्रैव किंभूते स्फुरद्धृते दिक्षुप्र
रीतत्लितेइत्यर्थः किंभूतं सारवीर्यं सारस्सभौमस्सवीर्यं गावलेन सस्रुवर्तते यः सतं पुनः
किं सिंहासनस्थं पुनः किं इतातपत्रह्मतिदातासामासातपत्रसस्क्व यस्य प्रतिर्धारणे येन

स्फुरद्धृतेर्निर्जितवैदिनेवधिस्वयंभिषिंचेहिहसारवीर्यं सिंहासनस्थं किल सार्वभौम
मितातपत्रंप्रतिमोशमसूर्याः १ सोरेसदामंडलेनेतरहसतान्हताघाठितमोतम
स्य किलाभिषेके विपिके इमासमनहीभुजः पेमालमाहूरायाः २ ॥

मते १ अथदेशास्वामितोभिषेकस्य डिमाह । सोरमितिकिलेतिसत्येसदाशार्याः मंडलेतेत्
देशास्वामितोमहीभुजोभूपतेरभिषेके सोरसुरहैसोरवर्धमतोहरमाहूः कथयति किंभूत
महेश्वतान्हतान्यकासाघाठः नभाः स्वावणात्भसोभाडपदक्षपतेमासाः यस्मिस्सत् अ
नान्हताघाठितमोतमसं पुनः किंभूते अपिकेइमासेप्रपिकवइमासवर्जिते मध्यमोमह
लाधीशाः मध्यमः अग्रेतनसप्राजापेदयामामान्यः मंडलस्यहासयाजमेच्चापिलमध्यात्

ज्यो॰
भ॰दी॰
५
१३६
136

मंडलमात्रस्य स्वामी इति हेमः नृपो यो मंडलेश्वरः इत्यमरः अन्यो भूम्येकदेशे योनृप इति न
हीका मध्यमो मंडलेश्वरः इति हलायुधः भूम्येकदेशे यो हैः इति नटीका ५ अथ दुर्गस्वामिनोऽभि
षेकमाह दुर्गेति सम्राजनो दुर्गाधिपं वा स्वामिनं एतासने यानिर्दिष्टं दुर्गाधिपं मंडलपालवे
त्तदेशानेनवत् अभिषिंचेत् अथ प्रजापतेरूपस्य प्रागादितनाभिषेककालोपि ह्यः स्यात्किं

दुर्गाधिपं मंडलपालवत्स्यात्सदाभिषिंचेदथ ग्रामवेशं प्रजापतेः प्रागुदितोऽभि
षेके कालः कवीज्योदयभागयोर्ह्यः ४ रिक्तातिथिं विहाय पापस्य भूभृतोऽभिषेच
नेहीनविभावरीश्वरं पश्चाशुभौ चानकुजौ समावर्जितौ हितौ भवेतामपि भूषणो(
चितौ ५ ॥

भूतः कवीज्योदभागयोः शुक्रगुर्वोरुदयभागयोः शुक्रगुरोरुदयलग्नकः प्रजापतेरिति सामान्यराजशाह
थाची भूप्रजानृप इति हेमवचनात् अथ भूपाभिषेके पट्टमाह रिक्तेति भूपनामहो
पस्याभिषेचने उभौ पट्टौ हितकारिणौ भवेतां किं कृत्वा रिक्तातिथिं विहाय हीनं एवं इष्णा
पाश्यं हित्वा किंभूतौ पटौ दौर्ग्रयोगवर्जितौ अथ पश्चात् किंभूतौ भूषणोचितौ स्वयोगावि

अथाभिषेके दिनशुद्धिमाह गौरीं इति गोविभोर्मंत्रीपतेः अभिषेककर्मणि गौरीं तत्र सर्वे बृहस्पतिः ओष
धीशश्च स्वस्थानस्थाः जितः स्वकः स्वस्थमात्मपूर्णः विद्धपः एकांद्वेद्वेपक्षाग्रहाणि दिनानि शाला
निशीक्रान्ति किं स्तनानाथः अतिस्फुरद्विंवकलाविभावृतो अपिकदेदीप्यमानमंडलक
लाग्रभा वृत्ता नाथ स्थिरः हिमनानामित्यर्थः गोविभूतस्य गोविभो नमीशस्य चेद्दूस्यश्रुत्यालोप
जेनेन प्राश्रितं तद्द्वेरापिनाय नमत स्यतमीशाप्रश्राश्रितमस्य ९ अथाभिषेकोदित

गौरीं अधीशास्य स्फुरद्विंवमादिधामतिस्फुरद्विंवकलाविभावतां नमीशाप्रस्थाश्रित
मस्य गोविभो रेहाशालाभिषेककर्मणि ९ राजाभवन्दाक्रुगवंशपूर्णं यदाभिषेच
नेभूमिस्थवीप्यहः स्वतं नस्यास्त रोपास्य महोत्रवाविदोदिननसर्वज्ञजगादेवलः ॥ ८ ॥

पुत्रौश्च घमनमाहराजेति यदावाक्रुजवंशपूर्णः तत्रियोराजाभवेत् तदातस्याभिषेचनेभू
वाभीमस्यापि अहर्दिनं सर्वं यदास्यै राजानदानस्य यामंयमस्य शनेरिदं शनि संवधिऽहः
वायवाविदोग्धस्य दिनं स्मृतं अत्र देवलमृषिः सर्वज्ञवारेषु यदाभिषेकं नजगाद उवाच कातिय
यवारेजगदेत्यर्थः अहेमहस्यरत्नविधिमपास्यकस्य चिन्तनमाश्रित्य सकविनाउत्तविधिर्दगी

ज्यो॰भ॰ टी॰ १३७

137

अथानाभिषेकेन द्वात्रिंशद्दर्शयति राजेति बुधाः राज्ञामभिषेचनक्रियामुशंतेवांछंति
कास्य अलोलालानियोत्र मंत्रानिये शाकस्य दलस्यमंगशीर्षं द्दमेज्येष्ठा तिथ्यमंज्ञाति रेदि
वानायकः कमलापतिविलसः सुवर्णाश्रासे देवास्ततारकास्तु भेषुच पुनर्मैत्रमत्रुरा
याश्रुत्यरेवतीविनाश्रास्तुकिंभूतासु शुभेनवैः पापग्रहेरविद्वाश्च ८ अथाभिषेका
गच्छति मासू अतिरिति नृपाभिषेको राज्याभिषेकोन्नृपशक्तिभागराज्ञः शा

राज्ञामलोलेणाकलंभेंद्भमद्रिप्रे दिवानायकतारकास्तुच मैत्रांत्यविशाखा
भिषेचनक्रियास्मु पांत्यविद्वांसः शुभेनवैर्बुधाः ८ अनिवलेनिर्मलमंडलां
शुभिर्जनीपालनेशाविपाकयोः शुभिः भवलग्नादपि संयुक्तोपगेनृपाभि
षेकोनृपशाक्तिभाग्भवेत् ९॥

ज्येयास्तिस्रः अभुतोत्तरा मैत्रस्तारतिताभिवसितोभवेदित्यर्थः केभतोश्रोचरवशे
लेथाचाजनीशाभेनन स्वामीलग्नयोलग्नस्वामीविपाकयोरदशास्वामी अ
शुः शुभग्रहैर्वद्रवभिः किंभूते रतिवलेवलिष्ठैः पुनः किंभूते निर्मलाः वि
शदाः मंडलाशावोविवकिरणाः येषां तेनेः अस्तरहितैवित्यर्थः पुनः किंभूतेः सद

अथाभिषेके लग्नशुद्धिमाह शालइति भूमिभुजो महीपतेरभिषेकः शोभनः प्रोक्तः
कस्मिन्वरे हरौ वोधिते नरेष्विषे लग्ने किंभूते लग्ने इति मिमीन स्त्रीकन्याजिनवमे मिथुनेत्रा
दिमेषः एतेषामालग्नान्हेतिमिश्वीतित्लमादिहोरावास्थितेराशोनवाशाश्च गुवेशो
गरुनवांशाश्च एषाहहेमपतीन ग्रस्यास्तीति वन ग्रत्ययेण्य एतद्वतनमिस्तुनः कैः ग्र
गः शाडुः शुश्रुमान्त्रयः श्रुष्णजः शात्रिः श्राशीभौमः एषांहृदयभिः सगवसुमसशु
शास्नोतिमि स्त्री ६ त्रिवमादिहोरास्थितांशाग्रवं शावतीहलग्ने वंशतवैः गवसुमसंह
नावैः स्त्रापावि गेभ्रभूमिभुजोभिषेकः १ सौम्येभमिज्ञा ३ न्य १२ लयाष्टव्याभावगोरा
साधहस्ताक्तितमूर्तिमिगृहैः सयोविधुत्वविधुरेतिवैभवेङ्गसेशमतेभकदवके
सरौ ॥ पीर्षोदयेस्त्रापवृषाश्रितैः उजातिजोत्तगवापवपेवशोदय पट्टाभिषेका
दवलाभतोदशोपिपाः पदेनेवदध्यानिमंडले ।२॥ माद्वैः किंभूतैः त्रयस्त्रतीये ३ श्रायप
कोदशं ११ श्रुरिः षष्ठे ६ पष्ठगतैः श्रायारिगैः १० अथाचितभावानगृहेरभिषेकफ
लमाह सौम्येति यो विभुः सौम्ये गृहैर्विभुत्वपट्टाभिषेकमतिप्राप्नोति किंभूतैर्गृहैरभि
त्रैः षष्ठः ६ अन्त्योद्वादशः १२ लयाष्टमः ८ एभ्यः अन्यभावगैरितरभावप्राप्तैः शुभैः

किं॰टी॰ सोमदैव[illegible] मुं॰ १८

ज्यो॰ दी॰
१३८
138

कुषग्रहहरिवर्निनमंडलैः वैश्ततिहतो मसविभ्रः वसेणामत्रेभकदंवके सरीभवेत् वसाभ्
मिस्तस्यां श्यावागानसेयवमेतभाः प्रमनगगासंलषाकदंवसमहत्समिन्केसर्वोवकेसः
वीसिहस्ति १२ अथभौमशीर्षोदयेरभिषेकफलमाह शीर्षोदति अचलाभ्रतोमहीप
तिः पट्टाभिषेकात्रियोः पात्रोदेतोभयंमंडलेदेशापदेनेवदथातिनत्रविप्रभयंयतः
स्यादित्यर्थः कैः उपचयाश्रितोत्रि ३६८ ६ दशमे ७ कादशा ॥ भावगतेः शीर्षोदये

अथातपत्रंविलिखेद्विदिग्ध्वजंभद्रासतंतनलललयमूर्वगे सव्यापसव्याध्यामवा
मरहयेतद्राज्यमप्रावलयवाकीर्तिते ९॥

मेषुनसिंहकन्यातुलावृश्चिककुंभैः प्रतः कस्मिनउपचयेत्रिषड्दशमेकादशम
वेनवेरोदयचबलग्रचतिजोबगवोचभावगतेजगजेभौमेसति १२ अथराज्यप्र
दचक्रमाह अथेति सुधीः आतपत्रेछवंविलिखेत् पुनर्वविदेशाध्वजोयस्मि
नन्नंतविदिगध्वजेपूर्वविधनलूलग्रपूर्वंगभद्रासनंपुनः सव्यापसव्याध्यागवा
मरधयंवामददिशास्थकामवामरप्रमलिखेत् वधेत्तडाज्यमप्रावलयंराज्ञ

ज्योतिःकल्पलतिका १३८

अथात्र वक्रेण तत्राणि स्थापयति विरोचेति विरोचनाधिष्ठितभाण्डस्थापनं तत्रात्र सिं
हासनाधस्तलमध्यतो भमंडलेऽप्यसेन स्थापयेत्तदेवत्रं इति शेषः किंभूतं भमंडलं स
व्यापसव्योभयपार्श्वकोटिद्वेवामदक्षिणोभयपार्श्वस्थितं इति तत्र स्थापनाश्र
येषां फलमाह तावत्प्रथमं तलस्थं सिंहासनाधस्तलमध्य

विरोचनाधिष्ठितभाण्डमंडलं सिंहासनाधस्तलमध्यतोऽन्य
सेन सव्यापसव्योभयपार्श्वकोटिं तावत्तलस्थं भयाव
वलोधिहंत ४ अथोभसप्तमे भवनेऽष्टपंचवये व्ययादिद्विके
त्रयोगे प्रमाणं तावत्त्रिके भवनक्रमिंद्रदिग्ध्वजाश्रितं
मंडलकोणविवर्धनं ५ ॥

भागस्थितं भयं गं विभोः स्वामिनि वलोधिहत्से न्यपदार्थनाशकं
स्यात् ४ अथोर्ध्वेति अथोर्ध्वस्थे भद्रासनाधस्तलस्कंधगोम
भवनेऽष्टपंचतद्व्ययचत्वरक्रमे व्ययस्थाने पश्चाद्दिद्विके गोना
रावत्त्रिके विदिग्भागेनं च गमप्रमाणयन विशारणाश्रमपश्चामाणि

ज्यो॰ टी॰ १३५ 139

ततइति ततस्तदनंतरं आसनपीठमध्यगं भद्रासनमध्यभागगतं नाराह्वयं भीतिकरं भया
नकस्मात् प्रकीर्णयोध्यामरयोर्ज्योतिः स्वतक्षं दितेजनयेन छत्र प्रवीशादेवचतुष्टयेन छ
त्रकर्णास्कंधतत्त्वचतुष्कं लयं मत्स्य जनतयैत्तविभोस्वामिनः इति सर्वं त्रयोज्यपत्रनत
त्रचतुष्कं घोरेकं ततःउभयपार्श्व मह्वयंमंघे स्थाप्य ९ नारेति छत्रमौलिसंस्थे छत्र
शिखापार्श्वस्थितेनारात्र्येय इद्रपट्टाभिषेकात् सम्राडनिजराज्ञानरदेवनानरपतिः

ततोभवेद्रासनपीठमध्यगं नाराह्वयं भीतिकरं प्रकीर्णयोः ज्योतिः स्वतक्षं जनयेद्वि
तं विभो छत्र प्रवीसदेवचतुष्टयं लयं ९ नारात्रयेच्छत्रविमौलिसंस्थ्यपट्टाभिषे
कान्नरदेवतास्यात् सम्राडतस्माद्दिह्वचक्रवर्ती स्वराडपायेनत्रछत्रसंकस्य ९

सम्राट् द्वादशराजचक्रस्याधिस्वामी स्यात् यतः येनेष्टं राजसूयेन मंडलस्येश्वरश्च यः शास्ति
यश्चाज्ञया राज्ञः स सम्राडित्यमरः इति राज्यमुद्रावक्र न नु नितिष्ठितयदितेवेन रस्यभद्रा
सने छत्र चतुष्कस्थैः पापछत्रयोगस्थितेषु भयहेमतिष्ठतोः अभिषेकात् स्वराट्चक्रवर्ती
स्यात् तत्र छत्रत्रयसमन्वलक्षणपफलत्वं संभाव्यते । तथाकृष्टेद्भंगाक्षिप्तेपः छत्रकाये स्वाहिमो

अथच्छत्रयोगे ग्रहतत्त्व शुद्धिं दर्शयति भाग्यमिति भगे स्वयं भाग्यं सर्वं फलं लक्षणीय
विधं च यथ वर्जितं यथैव विधौ वेदक भं कोवाश्रु ललस्य भस्माति: धनभं भु विभो मे भूलं धन
विदिद्धये ऽऽतु: अत्र यरच्छेद: कर्त्तव्य: अ: ऽऽतु: अविलल्ललस्य ऽऽकुं संथो कृतं त्रयोदशाम
स्वयो जात: अवर्ण: तद्धनं विद्वंघे गत्वा अहिर्दे भभे ऽनत्वाभाद पद: धन: कवौ सुके
सौख्यमग्निभं कृतिका धन रक्षे स्त ऽ: कोथ्ये: अर्कस्य ऽ कोस्त ऽ अत्राऽर्थं भे देपि स्वरूप

भाग्यं भुयो भूषणाभाज्य विहंद्वि यौक मेंभ भविमलमोऽ: विदित्व हिर्दे धूभमिंद्रवं
येषां व्यक वौ कच्छत्र शुभाणां केन्द्रहरे ॥ ८ ॥ इन्द्राभिषेकादिति वा हते भे सच्छत्र शुभानि
महार्णवो वाद्व अनेक शालीधानतीविनौ जायथाविधिन्यत्रतत्याविधि: स्यान् ॥ ९ ॥

णामेक पोषरत्नाश्रित्य थम मार्के स्वभावस्य लोप: अर्केस्त: शानिस्वामित्व: धेस्त: स
पस्य देव पर्यायत्वाद दिति सस्याऽऽ धनवेत किं भूते भगादि ग्रहं भूषणाभानि स्वयोगश्र
के इति छत्र धकच्छत्र योग स्यात् ॥ ८ ॥ इन्दे ति इति एवं लक्ष्यकारेण इहस्य सतने वधन स्व:
छत्रशुभानि सभच्छत्र योगाश्रिने श्रादते ऽमी कृते भे नवत्वमतिस्त ति अभिषेकात् ता
हरणां महार्णव: सहस्र यो वाक्यान् किं भूता वाद्व अनेके धाशाल शानाभाकारस्वामिना

ज्यो॰
टी॰
२४०
140

ग्रथ्याकस्माद्राज्यप्राप्तमनवस्थितकालाभिषेकं दर्शयति नयोथेति नयोपयनस्य समवद्धैर्षत
पालितात सेवनानवाज्यप्राप्तोसंयोग्यो: नरदेवतायाः नयस्थितकालमभिषेकम
नु: कथयामासुः नच्युतरायाः स्ववंशशतेषा निजवंशान्यपस्थवाःऽयवाः न्यादिभोरथ
स्वामिनो राज्यावसानेपि ऽप्रादिमध्यपावसानेष्वेते प्राप्तमतिन्पाभिषेके नत्कालमूव

नयोपथेनोपायामितवाज्यालब्धोनत्कालमायांस्वभिषेकमूचुः
स्ववंशशतेवा न्यविभोदितेवा राज्यावसानेन नरदेवतायाः २
ग्रहेलिभिः पंचभिरुच्चगैर्ग्रहैर्नेतोभवेन्नीचकुलेपियाणे
वः नस्याभिषेकोजनितापिकैव नलग्नातकमैव नचात्र

के २७	बु ६	चं ९
ग २४	र	शु १२
बृ २१	मं १८	शु १५

गितिर॰ ग्रहणीचकुलोत्पन्नतृपाभिषेकविधिमाह ग्रहेलीति ग्रहेलिभिः सूर्यवर्हितैः
पंचभिरुच्चगैर्ग्रहैः कृतानीचकुलेजनितः नरप्राप्तिमापितरः पार्थिवामृपतिर्भवेन
गुतएवग्रहस्तोऽपि कैग्रहैः नस्याभिषेकोविधीयते नगातकमैवनस्योऽभिषेक ६
पवर्जातकमैंग्यानकः नीचकुलनेनवंशसंस्कारभावात ग्रत्रविभ्रमः संशयानाम्

अस्याभिषेके छत्रासनध्वजचामरभृद्भिर्मतां तानरमाह भेति अथ कुमाररह्मावितोलब्धह्मा
वितन्ऋषिमरीचिभृजोमहीपतेरभिषेके केवलछत्रमंडले भृद्भिंनत्तत्रभृद्भिमाह पु
नः सत्यमृत्वाः सत्याचार्य प्रभृत्वाः पंडिताः केवले सिंहासने भृद्भिः विदुः पुनर्वे
त्सोऽमनिर्ध्वजे यत्नाकायाभृद्भिमाह पुनः पित्रपरेऋषयः केवले चामरे भृद्भि
माहः इति छत्रभृद्भिः आसनभृद्भिः ध्वजभृद्भिः चामरभृद्भिरस्याभिषेके दृ

भृद्भिमाह अथ कुमारब्रह्माविनोमहीभृतः केवलछत्रमंडले सिंहासने सत्यमृत्वावि
दध्वजे वत्सोऽभिषेके पिचवामदेवपरे २२ वसिष्ठैर्भ्याविप्रपाषारादिभिस्त्वक्रेसमयाग
मजैकभावगैः अथो विरुद्धं विषादं मदोदितं वा तोऽभिषेके पिमयादितेनतः २३

तोः २२ अथ राज्यमुद्रावलायस्तोपसंहारमाह वसिष्ठेति वसिष्ठैर्भ्याविप्रपाषारादिभिः
ऋषिभिः सदाः स्वक्रतुदिने प्राक् किंभूतमविरुद्धं सर्वेषामात्मितपर्थः पुनः किं
भूतं विषादं दोषरहितं कस्मिन् राज्ञो नृपस्याभिषेके किंभूतैर्वसिष्ठादिभिः समयाग
मजैकभावगैः समयशास्त्रोपन्नभावधामैः ननस्मान्कारणात् मयापि अस्मद्कृमि

रघु १५४

ज्यो० टी० २४९ 141

अथ सभाश्चवनामाह सतीति सभा इति स एवं विदथीनत्वदाह किंभूता सभा सती समे
वीनापुत्रः किंभूता निस्मान्तवीरैः कक्षेभट्टैर्मंत्रिणा चा॰ नूचानरसामभैः समग्राधीताग
मविप्रैश्चनवैश्यकीर्णा व्याप्ता भाउनः किंभूता नृपगौरवाचिता वान्ते गौरवाययोग्यापु
नः किंभूता चापाहूतिर्धेनुगाकारसमयापुत्रः किंभूता नृपासनोदरान्यकलस्या
पितनृपासनेयस्मिन्नतत एवं विथंडदेसमध्यायस्सासान्यसत्रचकाव्येइतिहर्वोक्त

सतीतिकीर्णा नृपगौरवोचितानिस्मान्तवीरैर्विदथीनमंत्रिणा नरैश्चनूचान
रसामभैः सभा चापाहूतिन्यस्तनृपासनोदरा २४॥

भद्रासनादौ सति मंत्रिणा
सभाविदथीन क्रियते इत्यत्र याज्ञकर्माणि संभाव्यते यतो वक्ष्यमाणाध्याये पिव
श्चप्रवेशो विदथीमता श्रुतनेश्चवत्रैः त्रयोदशमे॰ ध्याये ८० श्रुकाव्ये \ एकोनविं
शतितमेध्याये ८० काव्येऋवैदहत्यविदथीमता २० श्रध्याये १५ काव्येविदथी
ननात्र इत्यादौ विदथीनशब्देन कर्माक्तिप्रयोगो विवृपेक्षितः २४ ॥

अथसमावेशविधिमाह तदेति अथ अर्थः स्वामीनृपः पदः सभां विशेत सभायां प्रवे
शं कुर्यादित्यर्थः सदः शाह्वीहम्मानः स्त्रीलीवल्लिगः किं कृत्वा दत्तादेहादपालकंदृ
ष्ट्वा विधायपुनर्वीपिजनानां अर्थकामिमन्त्र्यानां तन्मोगधानं मंगलपाठकानां च पार्श्वे।
विधाय कस्मिन्सति तदामनस्यामित्रैविगजव्रजे किंभूतेन सकेतनेषधनावितेषुनः
किंभूते समिपातानां मध्ये सम्मयत्नरगाः शान्तांगारथायषां मध्यभागधाम २५ अथ
तदामनस्याभिमुवेगजव्रजेसकेतनेमसि शान्तांगमध्यगे दत्तावमर्योः पविशे
त्सदः प्रवो विधाय पार्श्वेपिजनान्म मागदान २५ स्वेवरमासंच हरिं हृत्वं हरिं देवीम
याभ्यर्च्य दिगीश्वरानग्रहान स्मरंश्चागामादिभुवोः वनीश्वरो राज्यासनं तत्व
वानित्यादिह २६॥ भद्रासनेरोहणविधिमाह स्वंभइति अवनीश्वरो महीपतिरिह
सभायां राज्यासने भद्रासने इयादः पिनिष्टत् किं कृत्वा स्नवेरमास्य गजाननं गणेशं च
हरिं विस्कंवहरं शिवं च हरिं सूर्यं च देवीं लक्ष्मीं चाभ्यर्च्य संसज्य पूजनं किं कृत्वा आदिभुवो
विष्णुन प्रणम्य पूजनः किं कृत्वा दिगीश्वरान् लोकपालान् ग्रहान् च स्मरन् किंभूतान् नर
मानदानवानंदनोवरआशीर्वादोभिर्मिनवायैसेनानवरान्तौविदेजामानविप्र

ज्यो॰ भ॰ टी॰ १५२

162

श्रुणकाव्यद्वयेनसिंहासनोदिरूफनपसद्दानकर्तव्यनामाद्दभद्रेति सप्तपतिभिर्द्दा

सनंसमारूह्य उपरश पदैवविदेगणाकायनार्चनंत्वरगमेदद्यात् एवंद्विजेभ्यः पुर्वयामे

भुवंमहीं च दद्यात् । विक्रांतमनतायस्मभटजनायपास्त्राणिप्रहरणानि पुत्रदोपमस्पृरो॰

हितायाश्वचोटकं प्रयोरेभ्यः पाचकेभ्योर्थद्रव्यंदद्यात् सूत्रध्याभेदोवीवो विक्रांत

भद्रासनंदैवविदेवतार्चकपुरंसमारूह्य भूर्वंद्विजेभ्यः पाणाणि

विक्रांतजनायदद्यादर्थापरेभ्यः स्वपुरोधसे॰ स्य २२ प्रवोधके

भ्यानवधीवराणि विशांपतिः स्वासनगोः प्यदद्यात्सवेदभेदा

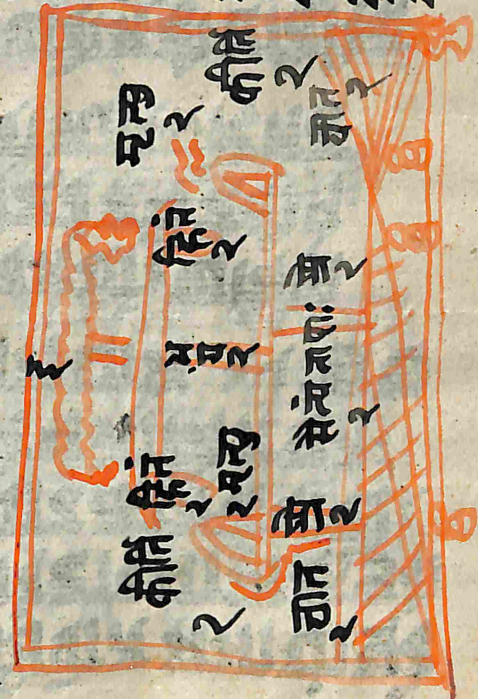
नं कविधामिस्यसर्वं विधेयंहितिदेवताभिः ॥ २८ ॥

स्थापकानवशतिहेमः २० प्रवोधेति श्रुणुतः विशांपतिः स्वास॰

नगोनिजासनस्थितः सत्प्रवोधकेभ्यावैतालिकेभ्यानवधीवराणि

नवीनवस्त्राणिदद्यात् रम्यमन्मनाप्रकारेणद्विति देवताभिर्विश्व॰

सवेदभेदोकविधानेतिजपा स्वावेदभेदस्पाऽकं कार्यविधेयक

अथ राजादिराज्यांगानां संधानमाह राज्यमिति यतो यस्मात्कारणात् अनिशं नित्यं त
नं राज्ञां नृपाणां राज्यव्यवहारसिद्धिः स्निकैरनेकैरंगैः किं भवेत् अ॰ अनोमिषाकलग
जाः अस्माच्चाष्टधानिमंडलानि देशाद्यादेयायेषां तानि तैः स्वांगानि समयतः स्वा
म्यमात्य सुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च राज्यांगानि प्रकृतयः कारणानि गुणा यापि

राज्यसमेतैरनिर्णायतोः गौरनेकैस्त्रिराज्यव्यवहारसिद्धिः अतो राज्ञस्त्वाष्टधमंडला
धैवदास्मात्तद्व्यवहारशुद्धिं २९ अथ प्रजामंडलकेचपतनेदेशोपरवापिगते·
तिकेनतेन तत्रोदितवपनमालबंधनं नृपाभिषेकशुभलग्नशुद्धिः ३० अस्लेवजी
वाशनस्वातिनफषेशुचौनभसेकृजनमंदवासरे ॥

पिच १ वरतिरेमस्तवयः अतोऽस्मात्कारणादहं तद्व्यवहारशुद्धिं तेषामंगानां व्यवहा
रशुद्धिं वदामि २९ अथ ग्रामादिषु दामवपनशुद्धिमाह अथ नृपाभिषेकस्य राज्ञाभि
षेकस्य द्युतिदिनाभिमानिनक्षत्राणि लग्नानि पूर्वाह्नेह्न पूर्वाणि शुद्धिषु वंदनमालबंध
ने उदितकेष्विंनदामवंदनवालिकाः इति देमः केषु नेत्रनेष्ठुनासेवाह्नप्रजामंड
लकेजनपरिपनेमगोचदेशवडेग्रामवानिकेतनगृहेचापिगते:पिकारयामेव

ज्यो॰
टी॰
१४३
143

भ्रेलेवेति ग्रथकोविदाः पंणिडनः राज्यांगकर्माणि वक्ष्यमाणानि न विदुः न कथयंति कस्मिन्नजीवोशन मोर्केरुग्रुक्रयोर लेलग्ने सति पुनर्के षेमीने इत्येतस्य पंसात् पुनः भ्र चौ आषाढे नभस्य भोद्रपदे ऊर्ज्जमदवासरे भोमशान्योर्दिने पुनरुसदिंदुवासरे पापवं ग्रु- दिने ॥ ग्रथगजकर्म्म ग्रहतेमाहलहुडइति कोविदाः ऊंभिनो गजस्या शेषकर्म्म णिमसमस्तकृत्यानि ध्वजक्रियापताकाघाषेपणं च वारणापि त्वणकर्मवश्रवाडी इति भाषागदंति केः लहुडनिलय संतभानि चित्राग्रादीतिः पुनर्वेस्रमानरिश्मावाग्रुल

राज्यांगकर्माणि ग्रथकोविदाविदुर्नेवक्ष्यमाणानयसदिंडुवासरे ॥ लहुडविचादि तिसातरिस्प भेषशेषकर्माणि गदंति ऊंभिनः चराचरदैणाग्रुहो हिनोडभिध्वंज- क्रियावारणापुलकर्म्म च ॥ संमोज्ववशेनग्र तोडुतोलिखस्रात्पं नेचीणपन्नम् हीपिडयोः तत्सपिनीदंदुगतेचभत्रयंभानोद्वयंतदुगतहदिचयं ॥

स्यभां स्वातिः पक्षोदृहेयभिः पुत्रः वरसेन्तातिरेणा ग्राद्रा ग्रुहो हिनो गुरुः पुष्यः पक्षोदृहेयभिः नेतत्रैः ॥ ग्रथकाग्रहृयेतगणाजचक्रमाहसामनि सुधीः इनभुनोडनः सुर्येभातसामे ज्वस्यागनस्य मह्दपिंडयोः ऊंभयो रनरविदिग्रोणि भानि लिखेत् निवेशयेत् ऊं भोनयातः पिंडोऊंभयोरनरविडुः इतिहमुः पुर्वेचनतसपिनीदडुगतेपुत्रदडामेभ त्रयेपुनर्वेयंतडुगतेनतत्रय स्यमुखधामपेनभानाञ्चयद्दिदृदयोलिखेत् ॥ ॥

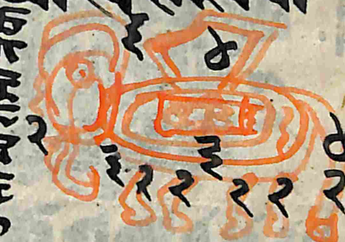
नायेति सदासुधीः ततस्तस्मात् अग्रपाद योस्तावाचतुष्कं लिखेत्तस्य उनरपरांशोः प
श्चाद्वाग्रायोभेवतुष्टयं पुल्लेतलतागतउष्कलताग्रामे १३ योषितानचतुर्गाचतुष्टयं
करेतुर्यांत्तत्रसेदित्यर्थः करोतेस्तनादिशरागमपा सभ्यादिगणे उकाववि कल्पायथ
पाटः कृताः नेनणावपिकरतिकरतः करोतीत्यादि पाणिादे समतेभवेत्पाणिात
नीयास्तेत्वष्टयगयात्वेमन्यते प्रुनः पृष्टगांवेशवामेनतन्त्राणांचतुष्टयंकरेत १४

नाराचतषं तननोग्रपादयोः सदापरांशोभेचतुष्टयंकरेत चतुष्टयं लल्लता
गतेचतुष्टयंष्टष्टगामिंडयोषितो १५ मृडाभृडेकेभयोरावि लोक्यवक्रेतास्याः
कृष्ट दिवाधिपंशोः पश्चाद शोभीतिद्वेनतिलनष्टष्टवाधिः कृभिनोः शेषकृ

अथशालिनीछंदसे नवचगननन्तत्रफलमाद मृडेति गजसमुंडेदेडेकभयोसुव
तेमानवेदनदेत्रस्यात् तदाताद्वाग्रयवालक्ष्मीः स्यात पवेवचके मुखेनामावराणस्या
हृदिहृदयेणसुरवपुनरंशोरग्रव
वरणयोशोपिगदः पश्चादशोभी
तिभेयेलतेनपुकेः शेमराणष्टष्टवा

इत्युक्तनाप्रकारेण उं भिनो गजस्याशेषहृत्ये समस्तकार्ये गजचक्रं विलोक्यं ग्रुंडाग्रेड
इति शाब्दप्रभृदोदयपते १५ अथ गजबंधमुद्दनेमाह लिखितिति इहस्तन्नात्यः समरोवि
तः व्याली मदोन्मत्तोगतः उपवाह्योराजवाह्योराजपहस्तीयथाहदेयतेः षोवंधः शस्तः
प्राक्ताः केन्नियमवक्रभैलिर्यउ स्थावननतत्रेइतः स्थर्यपतिः पातिइत्याग्रतः विद्वधःप
तेः किंभूतेः उंभिन्यातिः स्रादिगैर्गजनतत्र स्रादिशभैः पुनः कस्मिन्स्युडकेदनिको
णाधीवेलग्रेसति ७ ९९ ५ व्यालोउद्दगजोगंभीरवेधमनात्रणः राजवाह्यस्तुपवा

निर्यमवक्रभैविनेनीत्यविद्धिः उंभिन्यातिः स्रादिगैर्वैदशस्तः धीवेल
ग्रस्तुडकेदुत्रिकाणेमत्तात्यवालोपवाह्यादिबंधः ९९ दाताप्राणाये
दसर्वोन्तमान्पातिमाणीयोउश्रविष्टास्थोतः लग्नालोलान्नायकेदे

त्यः समरोविनइतिहेमः ९९ अथाग्रथकर्मशुद्धिमाह दातेति धीरंपंडिताः आजानेया
क्लीना साइत्यादयोऽश्वाः पषांकर्माणिआइः केः लग्नान्नलोलान्द्ववंशेः त्रपंत्र
आपः ॥ केंद्राणि १ ४ ७ १० पवभावेषुस्थिन सोम्यैगानस्तुभयग्रहैः पुनः कामदाता
यणौ नानवंत्राणामः ॰पेः स्वामीचंद्रो ४ स्वराशीइदसविंद्रमानाःदेतिः पुनर्व
वानंभस्वातिः अस्यरेवतीदितिम्मस्ता इतिश्रणौ योजनस्वामी वकणाः तस्याकुं शतभिष

अथास्यवक्षे भानि स्थापयति वाहे इति सेनात्म हृदनेन सूर्येणावर्तते य नस्मात्सूर्यं न तत्रा
न वाहेः स्य मौलिस्ते भतो मस्तकस्थाणाना भवंयं नस्तत्र यमः प्यायेद्ध्यायस्मात् अ
ध्यां तवर्तमान चेद्भं यदाः वभवेनदेति एवमासगामत्र गतास्ति स स्ता णः लब्ध
कामाः ग्रामकामाः प्रदिष्टाः योक्ताप्रतः हृत्स्थाः हृदयस्थिताः पंचतावावरिष्टाः श्रेष्ठः
प्रनरग्रांश्रेयग्रयादयोस्यतस्तलावाङ्गष्टाः १८ नावेति पश्चात्पादयोर्वेदाभि त्रास्यतस्त
लावामाघादाः योगदा स्मयवष्ठष्टदेशावेन स्तस्ता णः व्यांध्याः निष्फलाः स्मः लते

वाहे मौले स्तेभतो भवयंस्मात्सेनादेध्यो यास्मगालब्धकामाः नाणास्ति सः पंचहृत्स्थाः
वरिष्ठाङ्गष्ठाग्स्यागयो श्रेयोस्यतः प्रदिष्टाः १८ नावापश्चात्पादयोर्मोघदाः स्मवेदाभिन्ना
ष्टष्टदेशावनस्तः व्यण्याल नेभानिवक्षाविहान्येकर्मणाप्स्य चेतसाविनलीयं १९
लोलमैवलन्नुनिस्तकभेधुसदनाखिलविधानमध्याङ्गः ॥

एके वक्ता विभाति हान्ये विनाशाय स्मः इतिप्रकारेण अन्यस्य इदं प्रास्थं तस्मिन् प्राप्तोऽ
स्य सेवयित्विकर्मणा अरम्य कविं तनीयविद्धयेः १९ अथ स्नानतां छेदसारणकर्मा हृ
लोलेति अथ्यानंतरं धाः स्य इनाखिलविधानवस्यानास्मस्तकार्यमाङ्गः केषुलोल
मत्तानि मैवंसंस्तानि लञ्च संतानि निस्मारि देसंपष्टा को व्रलारोहिणी मंघवादेदवपु

ज्यो॰
टी॰
२४५
145

भतेष्वलोलः सेनसदृग्गुणसूर्ये गुभग्रहद्दिनैः सद्दवर्तमानोऽधुना कस्मिन्माधुवाणिव
ति गुभग्रहवाणिज्ये केगलग्रसौन प्रनवैणा सौभवनेष्व॰ स्वत्ववर्षतयीनवमे ६ प
नस्ववनस्यैः माधुभिः गुभग्रहै ४॰ स्वपवपच क्रेभातिस्याय यति ३ मेति ३ स्यपहूमि
स्यंस्तस्यकैः कीर्णां व्यामगुरं यस्यनव क्रत्तवनस्मा स्तूर्य्यभान स्त्रपियाक्रत्तवले
यभचक्रे दैयन्यामीकर्नुत्यकस्मात् स्वनसः शाकटस्यवलयस्यचक्रस्याग्रादः ग्रभागा.
प्राविमध्यंमध्यभागपर्यंतंकिम् नक्रत्तवलयेनवभागनवभिर्भागैः स्थितेऽधुनाः कि

सेनसदृ गुणवर्णानुनयस्यैः माधुवांणिवति माधुभिरंगे ४॰ ३ स्य हालिकाकी
र्णावर्हाहृयमत्तवलयेवलयस्य सव्यभागानिचितभमग्राद्यविमध्यमत
सेनवभाग ४। स्वग्रभेभवतिसकलिवनाहूववोदुतिजयोध्यरथांगे संप्रभर्थ
(हातिर्वेतनसंस्थेभातिरि॰मनसोनतुगभे ४२॥ मंवामभागाभि
सव्यभागानिचितभ
नभमणं हालिवेति प्रलिः हालिः पाहुप्रभेदाकोयं शाहुःदंत्यो छवरणाक्षनपा
दीपाटीसभाव्यते ४। स्वैषतस्यवक्रगनभफलमाह स्वग्रेति स्वनसः शाकटस्य स्व॰
ग्रभेग्रगतवर्तमानचंद्रभेसकलिग्रहंभवतिपवेहूववोदेति हूवरेऽग्रमगंधरेका
गवाहन्ति भाचायोऽस्निवर्तमानचद्रनवत्रः नामवर्णाभवेति रथागेरण्यपादचक्र

अथ वृषभसमस्तकर्माह भ्रान्तेति सद्भिः पण्डितैः वृषभाविलकार्ये मेषभेयानां सम
स्तकृत्यमन्त्रप्रोक्तेष्वान्केषु व्यारविंदयमसमग्रदिनेषु वृषभान्वयपानिवर्तितेषु सर्व
दिनेषु किं भ्रान्तेषु व्यानिचितेषु कैः भ्रान्त्वैरेवतीयानभमूलं च समेतानीति अवलसं
ज्ञानिमैत्रमवरुणयाख्यपौष्णहस्ताभिनीतावियाम्यादासमघ्राश्विनीनामकस्मात्तानि परमेभैः ॥२॥
भ्रान्त्यपान् अवलानलमैत्रहस्तपदानलहुनेभैर्निविनेषु सद्भिरुक्तं वृषभाविलका
र्यं व्यारविघ्नसमग्रदिनेषु ॥३॥ याम्ययानानि विलव्यवहाराः मघमाद्र्यश्विषु मत्स
वराः स्युः उत्तरेइलत्रमैत्रवलदैः कण्टकेष्यपचयेषु सबलेषु ॥४॥ पट्टकेरहितैदिः
वीक्षु स्वतन्त्रोपचयपवहितः शिविकायाः मध्यगा गुणामिता ध्रुवेतस्वाटदगा
विषवधानन्ददयाः ॥५॥ अथ शिविकासमस्तकर्माह याम्येति हि षट्कार्यया
म्ययानेषु शिविकातस्यानि विलव्यवहाराः वराः श्रेष्ठाः स्युः केषु सदग्रमतिथिपष्ठभ
तिनस्तभवामरेषु सत्सप्तुतेः कण्टके १ ४ ७ १० उपचये ३ ६ १० ११ सबलेषु भव
विलग्रहेषु कुत्र कैः उत्तराश्रयपरद्वोत्पोष्णलघुमैत्रमैत्रमंत्रातिवलसंतभाति
भिः ॥४॥ अथ शिविकावकेनलग्नातारिष्याययति पट्टकेति अस्तु उतनचेत्तिर्दृषभा
नशिविकायाः पट्टकेरहितेदिपि सर्वेनोरहितेस्वलग्नादितपचपचविभववणाः नरसा

शिविकाः इतिवात्तिमविभक्तिकमणकल्लेखे ॥

ज्यो॰
टी॰
१४६
146

वक्रवक्रेनैव पुनर्मौलिगा यस्य खचराः सुगामिनाशिसंख्यासमा रेफः पुनर्दंष्ट्रगाः खेचर्य
वेणप्रोनेवदेहस्य वर्णः नाशनस्य तस्य चारैयान वनिश्चितदेवत्तेरितिशेषः ४५ अथ शि
विकाचक्रगतनक्षत्रफलमाह जिह्वेति हवक्रे जिह्वादिशि शोधनदेदिगगतेऽनवस्था
भ्रमनिवेदवेवक्रपीडाकृत मध्यस्थवेणुस्थितो गच्छतीति तत्समध्यवेणुगमिति मध्यगे
मौलिगस्थेवेस्याय सांभवतमानव हनतत्रेस्यात्ततदापि निश्चितेकस्य स्वस्यात पवंश्रे

जिह्वादिश्यपि कमंतकदिगांभे गदाय दवंद्वंवन पाशं वितपाशमतिचेदनम्
तमध्यवेणुगमभीष्टमिह स्यात ४६ पुष्यवंतकवि जीवदिने शदिप्रथीरमज
षोरिम शाकैः सवनायाविलविवशाशाके सर्वकमंगदिनेसमजगाना ४०

स्रंतकदिशेदतिगारिकस्थिमंभेनदत्रेचादातेवेणुगंडभयपास्त्रेवंशांत मासम ४१
छंघ्रुभस्यात ४७ पचोगायस्यात पुनः वतयोजलमामीवतपाशमः ऋते प्रोक्तेति इतिपा
पवारुणीगतभेदसहे स्यात विमया अणवानसेवामुहूर्तमाह पुष्योति हि उत्तापेश्रवणगानां
खचुकानां सेनादि भूपसवाहि सर्वकमंगदिनेप्रोक्तं कस्मिन् आविलविवशाशाकेः
लो वर्देपुनः कृष्णपुष्यवतो शोरोमभास्करराकुविष्णुकः जीवोगुरुरेवादिनेशपुनः बै
तिप्रमतातिथौ रसतानि मज मतानि शारिविमलः पुवणाः शाकः स्वरापपषाहहपमिः श्री शिव

अथ सेवायां लग्नशुद्धिमाह ॥ माघेति मुनिवराः सेवने राजसेवां वरमाहुः कस्मिन्मारवति
नि केंद्रेपि भानि सममभावे गुरौ सति अथ पुनः रवौ पापत्रोषष्ठभावेस्मिन्पापैः सति पुनः पा
हू संवति भौमसूर्यशुक्रे तेनस्मिपराक्रमभावे तृतीये वा ॥ अथ पापैकादशभावेस
ति पुनः केसखे वर्णे भावेस्मिनेषु के सति वापवाः ववति चंद्रशुक्रे विलग्ने सति ।
५८ अथ महिषाघ्राटीनां कर्माह कामेति सद्भिः पंडितैः कामसारख्या महिषाः करभ
मार्थवितिगुणावस्मिनेरावास्मिनेरावारहेसमवतितेज स्मिवाये केस्मिते
ववति चातिविलग्नेसेवनम मुनिरावरमाहुः ५८ कामसरभवाकरभा
विमवेनानामक्रमपापलग्नपतोड शुक्रदेववारूपेंद्रवरुवातिनभेशक
भंसस्थितिनमधुवनो ५९॥
उष्ट्रः अश्विमेषः मत्स्यादियेषां तेषां महिषादीनां सर्वेषां कर्मकर्णितं केशक्रमपापस्वल
पनोड षुप्राकृतिर्मे वेतदत्रे पुनः केशवारूपेंद्रतिवा जेले मध्ये वा षाढाउपेन्द्रो
विलः अनुराधावसवो धनिष्ठावारजलं तस्य ईनः स्वामी वरुणः तस्य भं शतभिष
कस्यपषाहृदेपशभेषु पुनः इनः सूर्यः सदर्घवः शुभग्रहवासराः पषाहृदेपभवा

ज्यो॰ टी॰
१४१
147

अथ सिंहादीनां पालनमुहूर्त्तमाह मघेति स्त्रिग्धकार्य्यमुंडीकमृदुवाः चित्रकायमृगु
वाः हेतिवन्प्रहरणवतनखाः येषांते तेषां व्याघ्रमृगुवनखवाऽस्तथानां पालनमुक्तंक
र्म्म स्यात् कस्मिन् यमोस्पहृणमं अरुणानां वानिमयगुरुभौमानामह्नि दिने वतः केम
चसंज्ञानि लघुसंज्ञानि भगाः शिवः आर्द्राकोब्रह्मा राहिणीयेन्द्रः ज्येष्ठा येषां दैवं येभिः किंभ

स्यायमोस्त्रहृणमं अरुणानामह्निमैत्रलघुभगिकभैंद्रैः ८
कर्म्मपालनमं विहिमघवैः मुंडीकमृदुविहतिनखानां ५
स्याद्बलीमुखरुरुयमृगवानामेशाधीरलघुलोलमृगदैः
खिलनोहृमिसतोनररवेतः कर्म्मभिः शामदवौ शावणानां ५

तैः स्मृदैवैषर्वोत्रयमुक्तैः ५० अथ वानरमुगवानां खेलनादिकर्म्ममुहूर्त्तमाह स्यादेति
ति अटवीशारणानां वली मुखवा वानराः रुरवो मृगभेदाः प्रमुखायेषां वलीमुखरु
रुप्रमुखवानां खेलानः खेलनानकर्म्मभिः नखनेत्रदंष्ट्रयासाहरवस्यात कस्मिन्का
ले शुभग्रहस्याह्नि दिने पुनः केः शामाहीपौवसंज्ञानि लघुसंज्ञानि लोलसंज्ञानि म

अथ कुक्कुटादीनां सेवनमहत्त्वमाह वीवेविषाश्वनितंबाद्यनपाः वीणातामुमुकुटादिषा
कृतानवीराः पदिविशेषैः नाममुकुटः कुक्कुट इत्यादयः शकुन्ताः पक्षिणस्तानभजेत
तेषां अभिनवग्रहणादिकं कारयेदित्यर्थः कस्मिन् अस्फुतिक्कः विदद्भ्यः इतोरविः
जीवो गुरुः भयो भेषा बुधः पक्षोद्दिषामहिदिने पुनः कान्तितिर्यगाननतानमीशावषास्ति
तिर्यङ् मुखतारासु पुनः उद्दनभेषुकुदृ मेवेन देवेषु ५२ अथ मत्स्यग्रहणमहत्त्वं

वीवतामुमुकुटादिषाकुंतांस्तिर्यगाननतमीशावषाषु शस्युद्दनभेषुभजेद्वाडी
स्फुजिद्विदिनजीवभयाह्नि ५२ कार्यकत्रयमदालसाद्दंडीशेनभेषभिनवंहिकवे
एणासिध्यतिग्रहणामारुककवीनैयादसामिमिषाख्यमुखानां ५२

माह कार्येति हिमुत्नार्थं कुवेणापामत्स्याविंधत्वाकृत्वा अनिमिषाख्या मुखानां मत्स्यप्रसु
खानां याद संजलजंतूनामभिनवं नवीनग्रहणं सिद्धाति अथवा कुवेणा अभिनवग्र
णमिति सं वयेषष्ठोग्राह्यानवीनकुवेणापां मत्स्यानां प्रथमस्यपनमित्यर्थः पुनः म
त्स्यापानीकुवेणास्यादित्यमरः मत्स्याधीयतीति स्यात्पते स्या मत्स्याधानीति तिदीरका
मीकैः आशाभौमः कविः शुक्रः इतोबवि ःपक्षोद्दहपोभः पुनः केषु कार्येति कस्मान्नल

पातभिषककत्र्यंकोवाधुः स्वातीकोव्रलाचोद्दिणीकंजलंपूर्वाषाढाश्रुतिकर्वत्रयम
ज्यो॰ निर्करामतानिदंडीशापमोभरणीइनभेंद्रलः पश्चोदद्वयमु ५१ अथपटमंडपादिसेत्पा
टी॰ वनामहर्तमाह साध्वीति द्रमत्पदेवद्वेन्द्रदेवदेवेदयदिवबवगुभेवाद्व सितदात्वः
१५८ द्रषिविशाविलकृत्यैसेत्पश्चुनासममलकायैपटमंडपादिविन्यासेसाध्वहानिसोधुग्रह
148 दितातिथ्याश्रयंश्रगीजरुनिवेषाःषिविरमित्यमरः निवेशाःषिविकोद्वाहविन्यासे

साध्वहानिनिचितानिविरिक्तैर्धीबभेर्मृदुभिवाज्यपुगांत्यैः
वाक्किसोद्रषिविशाविलकृत्यैमत्पदेववसमाश्रयचेतन्वे ५४

शुभ्रकाणितरतिमहेश्वरः सैन्यावासरतिदीक्षामीकिंभता
नेसाध्वहानिधीबभेः स्थिरसंज्ञतन्तत्रैर्मृदुभिमैत्रसंतैः अज
सविशेषाविदंश्राज्यंनत घंगं द्वयंश्रवणाः पनिष्ठाश्रत्यरेवतीपषांद्वेदपभिष्ठभे
निविनानिव्यामानिकिंमृतेरेभिभैः विरिक्तैः रिक्तातिथिवर्जितैः ५५॥

अथचंद्रोदयादीनां वेधनमुहूर्तमाह काव्येति वितानाख्यकावरणानां चंद्रोदयस्यं द
ताच्छादनानां वेधातपास्ववेस्याकेभकाव्यः शुक्रः जीवो गुरुः विधुः हेलिः सूर्यः प
षांद्रदेपषां दिने शुभनः कास्युदास्यविधुभीरुध्रुऊर्ध्वे मस्त्रवंद्रभापांमुऋद्रे स्वरवभे
शुद्रत्यर्थः भीरुः कोस्युदास्यविधुभीरुध्रुतवेयाषितोरितिकोषः शुनः कस्मिन्तस
त्रिः शुभग्रहैर्युतानि अचलभानि स्थिरवाशायोयोस्मिन्नसकंटकलग्नसकालेलग्ने

काव्यजीवविधुहेलिदिनेशुस्यादुदास्यविधुभीरुध्रुवं ध्यानसेविनानरेथकाव
रणानांसधुनाचलभकंटकाल ५५ त्रिषुवासवमरुद्ध्रुवकर्णान्मजनोव्यरु
गशेषदिनेशु सेविनं वसुमनीषामरिकेश्विद्धनीडसितनवस्वरूयेति ५८॥

नस्मिन्नवलाचलभकंटककाले ५५ अथराजसेवामुहूर्तमाह द्विप्रतिमजनोवस्
मनीषामस्ति पंसेविनेतिमादीनरक्षतिकरीकवोतीत्यर्थः ऋपसेवाराजद्वाणामतं प
रंदासमावोनानाविद्विप्रतिप्रसन्नाति वासवंधनि छ्रामुडसेनानिभ्रुवसन्नाति कर्णाः शु
वरणाः पषांद्रदेरमाकेषुस्वगणेषदिनेषु भौमवर्जितसमस्तदिनेषुपुनः कस्मिन्दं
उसितावति वंदृशुक्रेषुके उदयलग्नेमति किं भूते षु समस्तदिनेषु अरिकेत्रुपरिकाति

ज्यो॰
टी॰
१४५
149

अथ नूतनसन्नाहविटकथावरणमहूर्त्तमाह विश्लेति संतः पंडिताः सवर्मफलकं
भूतिं नूतनसन्नाहविटकयोः प्रापावरणमाहुः फलकं स्फलं इति भाषा कस्मिन् इज्यो गुरु
स्तपवमेवियसनत वारुचन्द्रके गुरुशुक्रपानिस्थानां वचन्द्रके इत्यर्थः पुनः कैः वि
श्वति विष्णुक्षत्रचित्रास्वातिमैत्री अदितिः पुनर्वसु अजा विष्णुः श्रवणः मित्रः अनुराधा
लोमन यत्नेन नक्षत्रं शराः दंताः यस्य सः सषानस्त्रभहयं रेवत्याश्विन्योर्धीमंतानिय

विश्वकृताहस्तविश्वजनमित्रलोमनक्षत्रदभहयधीदैः संतई ज्यमवववारचन्द्रके
नव्यवर्मफलकाप्तिमाहुः ५७ साधुभिर्निर्णिथिनीयावदंगान्माहथामगग
नोयगतैनो वर्मितोरिभवगैरनपायैः स्यान्नमोऽहितगणानयनेन ५८

षांवंदेयाभिमैः ५७ अथसन्नाहधारणे लग्नशुद्धिमाह साधुइति नाथरूषा ऽहिता
णानविपुसमन्हान्नविजेनमथनीकनेत्रम स्यात् किंभूतं साधुभिः शुभग्रहैः पु
नवीजन्दयं नपायैः ग्रहैः समसमचकाविवर्मितोऽदनसन्नाहः किंभूतैः साधुभिर्निर्णिथिनी
णावदंगानचंद्रवाणिगुप्तलग्नान साधुमगगमीयगतैः सममचन्द्रर्थंदशाम ७ भावाप

शो॰

अप्याख्कृतोमरथाशाम्बुहृतेमाह आोत्पति अत्रुधाः विश्हितामरथ्टैनोरवकृमर्वेलाभाव
लारोः स्थ्याः कटाश्किायाः धारशोव आंत्याद्दितिभातिवशााा अगादनस्तंयः स्त्रीकोशा
प्याधिकाःतिहमरोषकोंश्र अत्पवेवतीवात्यस्वातिः हहत्सुन्नातिपैत्यश्रध्यः रापः क
रोहृलः पैं द्वेत्पेहानाश्चंविज्ञाभागंपआदावसूभंपतिह्यापषांहृहःमातिक्लिंभूनातिकव
मदयुभयुनातिकृविः स्पुक्रः अमतोऽअभयक्लान्लेषाघवोदिनाः भातिवाणपश्चेषांहः
हपभिस्रुनाति ५१ अप्यवाशायवभिंदियालादियावशोश्रहिमाह पवत्नृति पीताः प

आंत्यावात्पहृहदैत्पषायैंद्वाह्यामार्पवसूभानगादंस्य विश्हितामरथ्टैनोयवणस्थ्याः
कव्यस्कमयुनानिवशााा ५१ पंतेपोंद्कमतिक्षमपीवाचार्यवामवभक्लारिविषा
त्वोः ककपवयपत्नुरादिकथ्टैत्पभिंडमालथ्टनयेपिववपोवाः १॰॥

नयोत्पादीः ससकण्यपतजगडःकसैकेकपत्राः वभााथनुस्थापाः ःत्यादिकानांथ्टवे
पावशाास्पवस्रनभिंडमालथ्टनयेभिंदिपालधावशाापभिंदिपालः भिंडमालःतिपाहु
भेदः वर्छीःतिभाषापनयोति अः विल्लकत्नः हृपंस्थशाः शभुस्थंःस्थकाः बलावहें
हपयंवाभातिश्रवणाहृलाड्डीत्पेहाशेहिणाः तिक्षतलंनसमेश्ववेषाहा धाःसता
तिआचापोगहः पश्याः वासेवधतिह्यभक्लावीााम्ब्डसत्नातिविषाात्वोआसोदद

ज्यो. टी. १५०
150

अथ बाणादिधारणे तिथिवारशुद्धिमाह लोहितेति अस्त्रविसर्गः शास्त्रसम्बद्धो धीयते भटै
रिति शेषः कैः भद्वैतिभद्रा तिथयः पूर्णाः जयाश्च बवन्तु प्रत्ययेभद्रावती भद्रा सर्पवती पूर्णा
स्त्यर्थः एतानि भोक्ताः विधुवाराश्चादिदिनानि कैः किंभूतैः भद्रलोहिता गो भौमः हरिर्यमः
शनिः हंसो रविः पवादिनेशा बुधः शुक्रः पुनः कस्मिंस्तनिषु भाग्रहेषु भेवालभेसति किं
भूतेः अस्त्रविसर्गः देवपतिः देवपाणी यं गोफणिकादिभिः धनुः समासे धनुषमिति र धुवाणः
गदा धनं ताता श्रासांमश्रवो यस्य स इत्यादिषु कर्त्रर्थः धीयते इत्यत्र चरकारस्य दृष्टा

लोहितांगारहरिहंसदिनांतैर्भद्रपूर्णजयवद्धिध्रुवाद्यैः देवपाणीयपथे त्रिषु भगणेषु स्वाधीय
ने ऽस्त्रविसर्गः प्रतिलग्ने १८ अथ दारुणामसहावलभानां स्यान् ताराष्टिनष्टकरकास्रंभमिश्रेः
(श्राश्रितान्यसदहानि जगत्ति नैकभेदनलिकास्त्रविधाने १९

त्वादीर्घत्वाभावो घटते प रमत्र
कस्यचिन्मते तान्यश्रियं तायते: त्यषा धीयते इति उपाजन् प्रयोगो वरमिति १९ अथ नलकादि
प्रास्त्रविधाने भवारशुद्धिमाह उग्रेति नेत्रमिहोः पीडा अनेकभेदनलिकास्त्रविधाने कभेदः वद्धः
स्वेडुनलिं जहवारस्याश्विदिपास्त्रविधानेश्रुतदहानि पापग्रहदिवसानि नगः कणपामासः किंभूतानि
दारुणासंज्ञानि महावलावाश्वलनं स्याति श्राश्रिवेनीतां इविश्वातिशः पुष्पः करोहलः कलसादे

ग्रथबह्निसूकास्तेनिथिलग्रस्तुदिमाहस्याने बह्निसूक्तपरमास्त्रविथानेकनैपदद्ग्रथितापे
वितलैाह्गोलकह्रह्रनलिकास्तकोकबाणादिकंवाज्ञयायवैविपत्तमवापस्यात्किंभूतंब
ह्नि सज्ञमानिथिशुक्रेशुनः किंभूतंसरिकेविकाशक्रकैः हतावासुनडडैः पापैरुग्रेद्दैः किंभू
तैः ग्रापगैः पक्वादशाभावगैः उपचयेशुविषये ११ । ॥ वबदीकोह्याधिकवाणाः द्दीः सि
द्दः नात्रसिंहषः कुंभ्पभिः ८२ ग्रथनवीनभैर्यादिवादनतिथौवानरत्नेचग्रहिमाह न
वैति नवेति नखुडडमिगवादनं नवीनागाकगतवादं श्रन्यदवास्यवादनंचकलंग्रदं
भ्भजोभयस्यच्छेदमल्लिकैः मैत्रलोलतुभैः स्यात्किंभू तंनवार्द्रविद्यगाबुधबर्जिताः
स्याज्ञयायसज्ञयेचसरिकेबह्निसूक्तपरमास्त्रविथानंबबबीकरदेविताशुरिकुंभेवायो
रुपचयेषनडडैः ८२ नवाड्डमिनवादनमत्यवादावादनमावैशुगासिहभ्भजोस्ति
सज्ञयाभिधसंगांमैत्रलोललतुभैरितकोणे ८४ सिद्दिसुज्ञमनसिद्दिसुगास्येशेषवा
थगाणकेमविमेद्व वाधमतंवनसदनिवाशाशाकजैः लग्नतिथाह्वतौ ८५ ॥ नवग्रहदि
गंतेशुनः किंभूतंसज्ञयाभिधसंगांनयातिथिह्याणितिथिशुक्रेपुनः किंभूतंकोणैः तैः ग्रामेष
येषानत्याश्रस्त्रोलितः कोणावीणादिवादनंयस्मिंस्तनकोणास्तवानिवबनाश्वानाडोपारिक
इतिभाषायाभेवाडडमिदानकइतिदमः भौशाह्ममिःपविवेकैः भौदिद्वयोः सेषागइत्यत्रदंतोपको
तिनीभौरीटमामाःइतिभाषाइतिनाधिकाः श्रेपराधः तेः साहदस्तत्रयमानंभेरोणामसुदाह
नपिडधदगलाघोकावादयेन्मवेकयाः । इतिवगोदयेपंवतडडमिसत्तमियाकोवासंकद

ज्यो.
टी.
१५१
151

अथ भेरीपातोकालशुद्धिमाह । रिक्तेति काहलप्नेवपि भेरीपातरणाद् पितद्वः तथा काहलसावः
पाहः समीति सग्रामेः हिनसंवणाद्युत मृहभोघश्रपुनकस्मिन्पापग्रहेः हनि हितेत्किमतेविकपाउ
नेवाः पथाः हिभम समघापातभमूलणा कज्यहयुपमितुमे किंभूतेर्वभिः विमवाग्रमेवावजिना
त्रिउग्रसंज्ञातिथयशुनानि नेः १५ अथ वाद्यश्रोतासर्वेषां कसंशुद्धिमाह सिद्धिरिति सलमितावर्ष
राणावायपतीनरसाग्रणोषवापगणाकमस्मात्र कस्मिन्सिद्धि युजितिष्ठ तिभाति श्रमतमसि हुग्र
गास्योमनमसिद्धियागयुमग्वे किंभूतेविमहेविद्धि हिते युतेः कस्मिन्नग्रनसद्वेति ताशाशुमग्र
हयुमेः निपाहवति कोर्थः मेषहयामिश्रुतसि हपनवागणोः निपाहवान कथ्यते तस्मिन्नित्रेन
उक्तचसर्वत्रविनिर्णयकालेतोकयान्यभवकर्मकवीति अमेषेन्यपसमूहसपार्थवसिद्धि
गिजयकालमिदानीं १७ नेतनमिकृतिपराव निपालं तावद्र्युपङ्कलेः सजयर्थः भवतो
कवटायटनग्राउत्रिपयुतानि विनेविरधीन १७ स्मिकयाहतिगुतोहतसंवाभोषयन्यामि
भयान्तभणाकेः तथा काहलष्टनेवपिपापेन द्रवः सोभाते वा विमचाग्रेः १८ ॥
धामेध्राकक्रनेलग्नसतिश्नपर्थः धाकावस्पाऊमभिन्नस्पांजापनेश्तिरहयावलाकोदय
ध्राककजलग्रसंतमित्यर्थः कथकन्याराणीवति शाह्वानस्मात समसं कन्याराशिः पाहुवानपाभ्र
निपाहवाननस्मान्नेपिणाधवस्वरन्वाने १९ अथ योपसहारेणा सर्वोककालशुद्धिदृष्टयेनिउक्तेति
वानानेउक्तचसर्वनिर्णयकालं सर्वकथितनदिनादि मित्रयसमयंः स्वविद्यायन्यादिस्मात २० अ
पनत्तयवारशुदैसमन्यरवनाकस्माह नेतसीनि यानिताऽपनावनि पालेणि शुभपंजेत्तेहैन
मिक्रनिमराद्दनावत्मपममः नीकष्टटानेसैन्यसमहरचानासैन्यवनाकरणावाविद

गं अथाभवात्पञ्चोनरथानामाह वासेति अन्यस्मातनसमानोयाणांतत सेमं प्रतिरश्च
सुभंस्मात केषुवासवं पनिष्ठा श्रोन्येरवतीलघुमेत्तानि मित्रजनिश्रीषु प्रमाता अदितिः
नवेषु मित्रोः नुराधापाणीतलभोहि मां पुष्येदोमगाशीर्षमालम्भोत्तमाप्नुगः स्तामीमा
नुगः विश्रुःतत्र्य प्रवाणां पञ्चांवेद्वेपषु किमस्नेषुवाम वारवावेगपोर्गकन्यकयोवि प्रमेत्ता
अन्यौंदैन पुतेषु पुनः किम्भतेषु अविपेषुक्रुयोगोविद्धेषु विर्यविद्धमितिशाह प्रमेदः

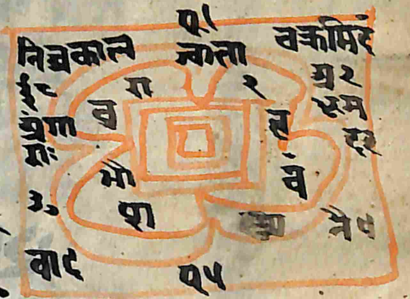
वासवां मलघुमित्रजनितिश्रीमित्रशांतिलभमानुगमेषु नेप्रतोद्यम विपेषुनयानेन
सवाडवावेगायुयुतेषु ॥ पर्वपततिषु गावावलसिक्ताहादशीविवरणावेककयो
गान् प्राह्यादिविजययानमशंतियोगिनीमुखेगणामिमुखोस्य ॥१॥

नानिश्रीजनाधिश्रीइतिशाह प्रमेदः ॥ अथ दिग्विजयगमने पंकोरीत्रनिषेधयतिवुधः
दिग्विजययाने दिग्विजयप्रयाणां विशांतिवांछेति किं कृत्वा पर्वतेति पर्वाणि पततिपु
युगंप्रतिपद्द्वितीये अवेलातिसक्ताहादशीविवरणावेककयोगः त्रिपुष्करनामकयोगः ए
षांदंद्वे पतान् प्रोसह्य हित्वा वपुनर्योगिनीमावेगणामिमुखान् योगिनीप्रमुखयोगगणाम्

ज्यो
दी
१५२
152

ग्रथ निघ्रकालचक्रमाह निघ्रेति सुधीः फलकामैर्दाक्षपट्‌कसहर्णैर्निघ्रकालवलयं हन
नाख्यकालचक्रं लिखेत् ऽ हचक्रे सुधीर्ढ्नतभुजोऽग्र्यदिग्भागिकोष्ठतः समस्तविदिक्त्रयोः
स्पर्शात्रयुतनीतिस्तान् त्र्यस्रतो वा समानीरेनान् लिखेत् विदिक्षिपरेषु वनयनत्रयमप्रामय
हृदितयुक्तकोष्ठकं ततनकोष्ठकं तस्य निघ्रकालस्यांकं स्युविस्यानेस्यादित्यर्थः ११ अथ्या
सन्न्धवेनिघ्रकालस्यवेपरिहारनृयुपाजयेदर्थाय प्रश्नाह निघ्रेति यो गाहेप्रत्नोगः पदाति

निघ्रकालविलयं फलकामैर्मन्त्रलिखेत् तनभुजनस्तदिग्भागतः यथवद्विदिग्गितनाः
त्यकमीज्याद्यास्यानिह समस्तविदिक्ष ११ निघ्रकालमनुगो नुगोपः किं विधा
यकृतेनमपमग्रे सव्यमाव्यनुगणाग्रवसैवैस्तस्य संयतिरणांगगणं संस्पैः १२

भिः सहनिघ्रकालमनुगंगंतृष्ठुगांविधायपञ्चकामस्यं युद्धकृतेनतस्य भूपतेरग्रे संयतिसं
ग्रामे सव्यमाचेनुगणाग्रवसैवैः किं स्यात् नस्य किमप्यनिष्टं नकस्येदित्यर्थः सव्यमाचिन
मनेनमनुगाद्वेति यन्नकर्वैतीतिसव्यमाच्यनुगाग्रन्नेनाक्षपोइवसहस्रणैपणाग्रवाः दि २४
पवलैर्वांसंवाः समग्रहलैः किं मनैः रणांगणामैस्पैः पुद्भमभिव्याद्यैः सव्यमाचीयनेनयहृति

अथमालभारिणीछन्दः मास्मिन्नेव निश्चकालवके ज्वालादिसत्तावपंस्याणपति पुनीति अथ

मानस्यपेंधुनिपोनाहोगाव्राणोपेथ्याः पूर्वदिक्कोनिविलाः समसत्वादिपोधंजनतिथ्वनक्रि

केनरत्नितिणाभ्रमणोनसमस्पर्यः पत्रनिष्ठतिनवस्थानकोला अग्निवालाअत्ति अवत्रणाग्रग्र

स्थादिपोः स्फुलिंगधूमोत्तः कोष्ठः स्फुर्योपिश्चितस्थानात् पृष्ठगतदिशि स्फुलिंगा अग्निक

णाभवेतिथ्राग्निगतदिशिधूमोभवतीत्यर्थः धंजनतिप्रपोणोमनाकविरामः मालभारिणी

छन्दः समः २ दलतणोऽनेमसमजगणाः सप्रपादेसमभया ।।।।।।। प्रथमपादः ।।।।।।।। द्वितीयप

पुनिपोनरिपोंशुमानपेंथ्यानिविलाधंजनतिटतिणाभ्रमेणा सवतिष्ठतिपत्रतनकी

लात्मनुगात्रस्थादिपोः स्फुलिंगधूमो ॥ सादिदग्निशिखावतीतिपानरदतीहंशिनिप।

इतीनदाह हन्तिभ्रमसगणान्न धूमानवरसाभिमुखेदिपानमुक्ते १८

दः रहवास्वकमजिकाविलासेवरनीणावरपार्वतीवीरेण अवतंसितकेशान्वलीर्विकसमा

रकमालभारिणीपं इतिछन्दो नृणामनेहेमसूयपः ॥ अथज्वालादिपुक्रदिशोफलमाह होरेट

ति अग्निशिखावती इतिवह्निज्वालापुञ्जादिपानंनरस्यप्रयाणकारकमरंहं वाक्रिनंटहति

पुनः शितिपदनीनराह शितिपदतिः कृसवर्णा वह्निज्वेनरतः प्राप्तोदाहोपयासाः अग्निकाणा पु

क्रापृष्ठगादिपानरिहेरहति पुनरग्रगतधूमसान्नः प्राप्नो धूमाग्रान्नः प्राप्नोपरमोपयासा अग्र

दिगभ्रमेसणापहजतिकोणि इतिरमो दिपुक्रापर्हंसाभिमुखेसपमत्वविपानप्रयाणेनोक्तं॥

ज्यो
दी
१५२
153

प्रथमसंगोदयोक्रमस्तनजीविताख्येपदस्त्वकेंद्रेणोपगते शिखिविशति शिखिनःकेतोतमसोरा
होस्वभुक्तभेषुपूर्वंसेवितनवत्रेषुदहनेऽपि ५ मितेषुत्रयोदशसुप्रमितेषुक्रमतः क्रमेणाम
तजीवितपदः वेदसंदष्णाइत्यर्थः यतः यताख्यपदेनोलः भवतः इतिलस्तताः स्वोदय
वेदिनः तौमतजीवितपदेनोसमेयामेदहनेऽपि प्रतिमो विदुः मतपदेनाग्निसंदष्णाः जीवि
कतेषस्थितेनाराकृवंदंतद्विनिर्दिशेत् मलोमंचदष्णमंतेतसपुच्छेकवस्थित । याहभ
क्तानिस्वतागीजीवपदेत्रयोदश ५ त्रयोदशवभोगानिमृतपदः प्रकीर्तितः २ नी

शिखिनस्तमसस्वभुक्तभेषुक्रमतोमृतजीविताख्यपदौ दहने
दमितेषु तिमृतस्तादहनेऽपि प्रतिमो विदुर्मृपेतो २५

वपदेनापानाथेमतपदेवोस्थितेनास्मिनकालेनभायात्राविपरीतेनदानिदा २ वं
दादिसौपदापुक्तौजीवपदेवक्षास्थितोतत्रवेमेनपेलाभेयात्राकालेविनिर्दिशेत् ४
मृतपदेपराकालेमंस्थितोवेदभाक्तौ नदाहानिभेपभंगोमृत्युर्यात्राफलंमतं ५
जीवपदेस्थितेवेदकार्यसाद्मतोपमं मृतपदेमतेशेषपत्रवंदूबलावलेननिश्चिनेव
नतंत्रनवारोनववेदमाः लग्नमेकपशंमंतित्रिषिडेकादशेवारनिजीवपदमतपदनाहवि

अथ जीवितत्वे द्विविधाः कर्कफले दर्शयति अहिद्यति योगात् तैः अहितैः एतत्रचैः समं पदिके

पारचारिपथ्यात तथाश्रुतिक्रियाविशेषं तांश्च ख्यातिकिं कृत्वा जीवितपत्तलक्ष्यो जीवित

कालपाश्चावपिपकं केवलेश्वरं तेमस्य येशुपसत्व्यभागागं दृतिणभयाक्षितं तत्र वियापतेष्वा

त्रवत्तस्यातेतोनिहंतेहनताथनपावं तेसमथं नभवतिकस्मितत्रये उक्तेष्वपिसंग्रा

मेषुं पाताद्दिवादिगाणीयत्तेनकर्मकृतः पतः पाणाश्रवेणावहनादिपादकृत्वापरोदति

णमकं विवादेक्षभाया शिवयेनिमादि ॥ अथ जीवितपतेभवाश्रुतेषुत्रमाह कुत्र

अहितेयपमश्वभागातेः पदिकं पृच्छतिजीवपत्तलक्ष्यो प्रविपायनिहंतमेकमत्रेषु

पिशाकंतनश्चेनयापितस्य ॥ कुत्रतेपिकलिंस्यहालियातक्षिहिरापाहननिम्नगारेण

कर्त्रे यदिजीवतिपत्तगामस्थाथीरः सनयामपकलेश्चवामिनोषु ॥

रबु	बृ	शु १२
३	त्रिभुवक लवक	६
मश वा	प	चं ७

इति हेराजन्यदिनेतवनागतेणानगारसंवपिशाबुननेनमहकलिकतेसाराबाबलाशलिन

दानेथीरः समरैः कृत्वा कालिकृत्सकस्मिन्नमिहिरापाहानिमिहिरः स्वयं पाशोभीमः तयाग्रह

निहितेषुगतः कामस्य पकलेश्चवामिनोबुद्धपकलमेतेताः श्रेष्ठस्वाभाविनः कलयाणिन

तयागीनयः किंभवतामस्य पकलतातासमजयाहनपानितिश्चिपुक्तामस्युवः किंजीवितपत

नामजीवितपतंसंश्रितामस्वामिनोवाणिजीतिदलागुणः स्ववामिनोवत्पद्मेषां दितिदमः

ज्यो
हो
१५४
154

अथ जीवितपते कुलभादिभवाप्फलमाह कुलेति इति स्मृतिजीवितपते कुलभे कुलसं
ज्ञेन तत्रैव पुत्रात् नृपतेः राज्ञो विभवः परिभवः स्यात् शत्रुपक्षात् नागरगणाद्वसासिद्धिः
स्यात् अतो ग्रस्मात्समागमे मन्त्रेत्रैउभयोः मैत्र्यैः संधानं स्यात् कस्मिन्न गृहपिस्याहानि
गृहस्य करोति किंभनेग्रपूर्णांसंतनिष्ठाश्रिते ॥१८॥ अथ पुत्रेण पापकोटचक्रसंधानमाह
दिइति अथ पादिवत ग्रंथोश्चेन दोषांसालस्वामिनेन्निवासमाल पाकोशमसहपानपानीउ

कुलभे विभवः सनीतिपुत्रान्नृपतेः स्यादनुनागरमासिद्धिः उभयोरपि संधिरन्यपिस्से
गृहपिस्याहानि पूर्णां याश्रितेति ॥१८॥ यदिस्मालममसहपानपानीन्नृपते नेन सभं नदी
स्त्रांचेत पिवणां ऋतिसरमालोपनेर्वानयमध्याने चितेष्यनसाजिता ॥१९॥

कटक्रपावांवानीतं गृहीतं नृपतेः मंप्रस्यापिषणाः ऋतिनदानमेनद्वसमाणानपंक्र
कः अथवा नृपते रत्नचसंवोभनेतनपाठेहेन्नृपतेर्दानं नृपरितदोषांसालस्वामिनेन्नि
ताः सहराजपंनीनेतंतेवधिषणा बुद्धिः रक्षाः ऋतिनदानंसालेननपगृहाणाः रनः पाव
पः कस्मिन्न्पदमवालोपनैः पापग्रहैस्तत्समध्यशालवक्रमध्यानिचितेष्वामेसतिसंपा
वांराजपानीराजाश्रितमलनगरामि स्पष्टं इति दमः ॥१९॥

ग्रथकोटचक्रस्थापनां दर्शयति चतुरेति हेराजन् सर्वाणां भेद विद्धि चतुरस्रं च तत्कोणे
त्रिकोणं त्रयः कोणा यस्मिन् तत् पश्चात् लघुचक्रमध्ये रेखान्तं कथितं ग्रथमध्ये पाताल चक्रमथ तेक
थयते किंभूतं तत् चक्रमध्ये तं चक्राभिधं दुर्गं च क्रमित्यर्थः पुनः किंभूतं शत दिशः शाम्यदुर्गाणि
दिशा तस्मात् दुर्गाणि दिशानि ता नवतत्त्वकृतानु भाविकलानि स्थापितानि कुनक्षत्राणि भानि यस्मिन्
सति ८ ग्रथकोटचक्रस्य ग्रथमध्ये पाति तत्कोणकेन्द्रानि कादिभानां स्थापना दर्शयति ३
वतारस्य मध्ये रेखान्तं त्रिकोणं च लघुं पत्रस्थापन भेदं विद्धि तत्र स्थापन चतुर्चक्रमध्ये तं
प्रादिशो नवत्त्वकृतानि भा दिवसे ८ ग्रहणेनाथ मध्ये तत्र मासि त्रिविधं नित्य भं द्वेषा भमित्र
भे च भे मयाः ग्रभिजित्त्रयमाघमात कर्दमं कुंभोपपदिपो गतोलिवा
तिहे राजन् रहवके शोध्यं भकनिकाणां त्र्यं पुष्पः अस्तं च पित्र्यं च यत्र नयो
द्वैदे ग्रानायित्रेयग्रश्लेषा मघेद्रु पूर्वति लभं त्रानि दोषा भमित्र भे विशाखाः
नरायेद्वे ग्रभिजित्त्रयं ग्रभिजिन्नक्षत्रवणाः धनिष्ठा ग्राघमघाश्विनी ग्रात
कर्दे भरणी चसम वपुष्प श्रवणाद दृशा भानां गत्वा पंभी मस्तरं स्वरस्तस्य
भमो दिकृतस्याः भेम्याः रत्तानकोणानोवाषपरियाणि वर्षपरितृन
कोष्ठकः त्रितिष्यति प्राप्तयिज्ञो नित्यभमित्र ऋषिव च ने मतो वादिर्वतोभि

म उ द विशा वि मे
मे नीविद्यपदं
म भ्रि ति ष गि नि स ह
त्य य पू उ श्र ध ध
ह म ग्र रे उ पू षा
पनपदं

शिवसंहि: २८

मो
दो
१५५
155

अथ वक्रमार्ग्गिता पिः नगालके हि पाघ स्फुभानि दृष्यो पाति क भति है राजन न सर्वने मरा कम
ब्रलालेभं क भो हि गोक पाप प भो हे क पाप पषेः हो ग्रुरिति निः नदे पुनर्वद मः ग्रनपो ईहे गमभ
भाग पूर्वफाल्गुनी विशखकृत्तं विश्रो पद्र विष्य्रे मो ह्रा श्रवण बाहे शत तारकेश तभिष वा
ग्रमभे वनीवम नह्रपेशतिश्रमो ग्रसं वपोमवगो हो हो गो विवाले मरा हैगो दिनः प्रोक्तः ८२
अथ वक्रमार्ग तती पेम ध्य भागाको ष्टके शह मग शीर्षा दिप्राप ने दशपो ति क्रूरपति नष्
नः स्वातेः कक मेगशीर्षा पाः कद्रश्राद्रेश्र थेमपात पिम्बगुनमभि तिको शं ग्रथ मम्रपि
क भ कपप प भो क मेवभाग पं मतने विशखकृत्तमं ह विशे शम तारकमेप भं वदृ गो
गदिनो मावद्रूसं वपः स्वातेः ८२ क्रूर पाध्यमपात पिस्पाप्पु गमा विकमं सान नगभ
ह यं वम र पो हहम ध्यमभा हके गवाहे ममम मसोव गगे म देव विदि ८२
नपफाल्गुनी हस्त ग्रतिहृदयपात पुगमं मर ते पूर्वा फाल्गु ति हृद यं पूर्वा विके गजपातः
रेवमहपारा गंमान गम मं ग्रमम मो रेवती न न स्वप्नाः नपपाता नग हस्ती तिननर मभा
हृषप मम भिमनर्थः पषाह हे मम गप रहेन स्पः मभाग गतो मध्ये गोलम ध्य को ष्टके
गदिनः प्रोक्तः पाग रति कोणगलाम गपिहे राजनन मम मन्सो व गोम मम गुरे हेः सम
वर्षमाने हहम ध्यमभा ह के म ध्य मामन नक्षत्राणाम महके के वमदेव बाने कल्पाणा वि

दिना रेरि सस्वनाम्मायतिदेवम ८२

५

ग्रथ्यभैः प्रवेशनिर्गमं कं भस्थानानि दर्शयति विदिग्भिरिति इह शालचक्रे विदिग्भ्रमानभैः
विदिक्चतस्रश्रुश्रुभिः स्वर्यैर्भानेश्रमाणये थानानि तैर्भैर्द्वारदशानन्दवैः कृत्वा तु यैः प्रवेशो
गदितः कृत्तिका रोहिणी मृगशीर्ष ग्रीम चापूर्वाफाल्गुनमुत्तराफाल्गुनमः २ अनुराधा चान्येष्ठा
मूलानि १४ यनिष्ठाश्रवणमभिषक् पूर्वाभाद्रपदा इति प्रवेशो द्वादश पुनः अनु वायव्यकोण शा
लवायव्यकोणसमीपानं पुनस्त्यतारानि विलाग्रतालगानद्वादश भानिनये निर्गमा विदिक्ष्मः
पुनर्वसु पुष्याश्लेषाः १ चित्रा स्वाति विशाखाः २ उत्तराषाढाभिजित् श्रवणाः ३ रेवत्यश्विनी भ

विदिग्भ्रमसमानभैः प्रवेशो गदितः सैभद्र्दा तु वायव्यकोणं भवनस्य पश्चिमं नस्थ्यतारानि
विलाग्नि निर्गमा तु यैर्विदिशाः १४ दिक्यमानसाध्ये वा वहिःस्थाग्रुमदोषप्रविभंगाम
यमेतः ११ मध्यगानां विलोमगावा कलिना वेध्यकवाहिनी लक्ष्यते १५

गाणइति द्वादशनिर्गमाः पुनर्मध्ये भवनस्य पंक्तिर्मोनगादितः पूर्वादिदिक्षु प्रागुदग्दलपूर्वा
षाढेऽत्र भद्रपदा इति लेभनलचवचनपंक्तः कोष्ठव कंलि लिखि द्वारे च वनारस्थिनाड्कि कृ
त्तिकारोहिणी भानि चमाभिजिदुत्तरपदे त १ वहिः प्राकारमध्ये वमध्ये दुर्गे वहिर्वहिः प्रवे
शो निर्गमतश्चतातवः स्यावदिग्भिः वहिर्द्वादशभामेव प्राकारेनारका ह्येकेश्र्गमध्येन
याष्टौ चतनमध्ये लभनपंके १ प्राच्यां रौद्रपमेहस्त पूर्वाषाढा व प्रा क्षमैकावपीमम्नाभ

१५६

156

वत्राहं तत्पादे त्रैवं त्रिकोणं हलं मरीचकं युद्धे वेष्टं तथा तेषु गोलं लं यत्र लाक्कतिः ५ वत्रास्थ
थानामोभूमिभागक्रमेणावत्रेवपानिर्गमस्तेभास्तथाह्नपादि समके १ स्यादिनापतिन
पवर्यादिशापाणाहतोतेषु ४४ ग्रथशालवकेयुहस्थापनाफलमाह विरथतेति ररशालेन
मापवःशुभाःशुभरोग्रहाः वहिः स्थावपविभंगाप्राकारभंगाविरथतिकुर्वंति ग्रपिशुनःशुभतः
पापग्रहाःमध्यगताःवप्रभंगाविरथतिकेनकलिनामेग्रामेणावेतिपलातरररहेतपतेविलो
मगाःमध्यगताःसौम्याग्रहाः वहिःस्थाःपापाश्चग्रावेष्टकवाहिनीलंयग्रापातमेनातय
विरथतिपतःक्रूरागमेशुभावासेरहेनेतिस्थितेपुरसौम्यामध्येवहिःक्रूराग्रमाश्चतुरोस
इतपापवनष्टपंतरंनपेदिशालःममममतसाधुवेदःकलिनाकिलतत्रभेदमंगाः।
मतेसाद्यमनाम्यपणजुषु
वाते ४५ ग्रथांतर्गतक्रूरग्रहचवनष्टेणाकोटग्रहणामाह इतेति
परिवेततनरंतस्थपालसपलस्पशालस्मम्येःनपापव
नष्टपंगातक्रूरग्रहवनष्टेभवतिपरिसमतसाधुविदःसमग्र
सौम्यग्रहेःसहवतेमानःशालोभवतिकिलेतिमध्यातरांपीवे
नग्रणात्तेभेदभमग्रपनाप्रभाःस्मानेकेनग्रवनाकलिताप्रडेन
इतेविनापतःक्रूरवतनष्टपंमध्येप्राकारेसौम्यविवराःभेदभंगो

यत्र मध्यकालयोः पापसौम्यैः समयुङ्माह यदि स्यादिति यदि वेत् पालमध्यगाः पाकावा
मध्यगताः सद्गुरुसौम्यग्रहाः लग्नवर्जिताः स्युः शुभसहस्थे शुभाः गगनायनाग्रयुः से ति
तद्राः पिशुनस्यपतिंभज्यतिभन्नाकिकेनाः तिष्ठद्भुवनामहङ्कश्चसुकेनग्राहवेनमेग्रा
मेणाहाला पुनरसा प्राणानलपसवेशः प्रवेणानाशिभज्यतेइतिभज्य भज्यावञ्चव
रतोतिभज्यतिग्रनपायप्रयोगामहाकविगमः ८१ ग्रहवायममध्ययोः पापसौम्यैः
यदिपालकसमध्यगाः सदसौवसदसौगगनायनावहिः स्युः प्रतिष्ठद्भुवनाहवेनद्
गमपिभंज्यतितित्रनालिवेशः ८ कृतपालकवालवालविरोटालसदसग्रह
युक्तगर्भेष्टुगोः यदितत्रनजायतेपिभंगः प्रबलेष्टेविशिरावाक्यविदिपातः ८८
यदाभंगतनामाहकृतेतितिसदिकेनावालकपालेवासौपिलेचविरोधश्रुणाकारवाहा
स्थिताः पापविरोधः संततिनपुनः सदनग्रहस्युक्तनभंङ्गुगोः शुभमध्यगतशुभग्रहाः स
तितरानत्रणालेभंगोनजायतेकास्मिन्प्रवलेषुविशिरामति प्रपिचपुनः विदिपा
नः किंचितकोटपतननसलपनः पाकावालगाः कृराः सौम्यामध्यगतायदियु
तंपाकावविदिश्च पुनरभंगोनजायते इति ८८

होरा
टी
१५७
157

अथ वालामध्ये पापसौम्यभमिश्रफलमाह बहिरिति परिखेलाः क्रूराः खेपांथ्याः ग्रहाः
बहिरंतगाः मृदुः अपापाः शुभाः ग्रहाः पापिसमसंस्थाः प्राकारनलवेष्टिताः स्युः नहानि
यत्नेनाक्षिप्तं नगोक्रमयोर्ध्वं मिश्रनोयुद्धक्षतप्रपः मेनाविनाशः कस्मादिति पुरज्ञानवशनक
भयोर्ध्वं मिश्रको निह्नीः कल्याणशुवेकनिवंधनेनस्मात् यतः सौम्यामध्येवकोटेव वावे
पापग्रहापरिवेष्टब्रल्लाटिभिडुर्गीगणांरंभेनरक्षते ॥ ३४ ॥ अथोक्तवैपरीत्येफलेरक्षंयाति

बहिरंतरगाः खेलाः खेपांथ्याः सुपापापरिपालपिष्ठासंस्थाः इभयोश्चवमृत्यो
तिपुरज्ञाविपन्नेभूमिभनोल्पयोनिह्नृम्निः ॥ ३५ ॥ सखेलग्रहशालनायकोवेद्वहिरंत
गेनपोभनग्रहैद्वाः समसंगारमामतेतिसंतः प्रतिवारंवपनस्पीरहांखिडिः ॥ १ ॥

सखेति वेदपरिसखेलग्रहपालताकाखेलग्रहपुरूप्राकारनलवेष्टनात् बहिरंतर्गो
तपोभनग्रहैद्वाः संतिनदामतः परिताः समसंगरंसमानसंग्रामंप्राप्यनेतिकथ्यंपति व
पुनरिहप्रतिवारमद्यमवारपर्येनवृद्धेमानवारतोऽग्रवारप्रतिप्रतिवारं खिडिपिपतति
किंविकिंविकोरूपोद्धारितत्वः स्याद्दिमप्यः यतः प्राकारस्थायग्रहाः क्रूराबहिर्मध्येशुभाः
स्थिताः समयुद्धंभवेतत्रांवडिपातोदिनेदिने ॥ १० ॥

अथ मध्यवाते युगपच्छुभाशुभग्रहैः सर्वैर्दृष्टं पश्यति युगेति परिवेत युगपत्समकाले
सत्समं विपक्षैर्द्राः शुभाशुभग्रहाः मध्यस्थलङ्गेवाह्यगाः स्युः नदा चौरतेयग्रेषु पि सं
संग्रामे द्वयोः स्थलानलपालयोर्भेतलस्वामिनोरनकस्य यानेष्वयाणोम्रतभवनीर्यः
यतः क्रूराः क्रूरग्रहा स्वाषोग्राकारे मध्यबाह्यतः पक्षस्य यरक्तौ वैति संग्रामे तत्र दारुणा ४
कश्चिद्विजयपुरेन्द्रं यातियमालयमिति २१ अथवाह्यमध्ये समंभागास्थितशुभाशु

युगपत्समं विपक्षैर्द्रारि मध्यस्थलङ्गेवाह्यगाः स्युः युधि चौरनरेन्द्रकास्पदा
नेभवनीलातलपालयोर्द्वयोर्वा २१ समभानतयाशुभाशुभास्वेत्सहिताबाह्यावि
मध्ययोर्नभोगाः परिवेषकपालपालनात्तौरिहसंपिकथयंति कोविदा वा २२

ग्रहैः फलमाह समेति वेदपरिशुभाः शुभाः समभानतयाल्पप्रमाणेन संहिताः शु
भाः नभोगाः ग्रहाः बाह्यविमध्ययोः बाह्यमध्यगाः स्युर्वैति परंतान्नरेन्द्रदाकोविदाः परि
ताः परिवेषकपालपालनात्तोः वेषकभूपतेपालभूपतेस्थामेनान्संपिकथयंति यतः
सः समसंख्याः शुभाः क्रूरावहिर्मध्ये च समं स्थिताः तदा संपि विनाशी याति मैसंपोसभयोर
पि २३ अथ भौमबुधवेद्रनत्तत्र संयोगे युगे यौ दृष्टो यति वरतइति हेशानन्तं तदुरोपमः

ज्यो
ती
१५८
158

वैतिहं जानीहि कस्मिन् भुवनीतनजन्मवांछ्योः भुवनिर्भ्रमित्तस्यां ३ तेषांमेजन्मपेनसभुवनीत
जन्माभौमः वंद्रस्याः पस्यवांद्विवुपः भुनयोहंद्वेपतयोरहनिहिनेकिंभूतयोभौमवुपयोः त्तेभ।
मवंत्तोभ्यंनास्मिनत्त्तभमंवोपिनिभेनतेत्रे ३ तस्पृष्यवाग्रवेशाभग्रवेशनतेत्रेवरतोगोब्कुतोः तस्
नमकुलतैकुलमंत्तमवजितननतेत्रेनोवपतेदिमभाम्पिवेद्दभूमेकालेपुरतोपंजानीहि ९२ भु
ध्यात्रपृथ्वीदिदिशस्थितगुरुभौमम्गुञवुधानांफलमाह दिशिशते नुविनकेंमिथुः पस्यांदशो

वरतोभवनीनजन्मवांछ्योरहनित्तांभ्य ३ तप्रवेशाभेगुरतोपमवैतिहिनीवपतेत्तकुल।
तैहिमभाम्पिभूमिकाल ९३ दिशिमेत्रिणिसंस्थितेमचोक्तः त्तितिजेदंडभूतः सि
तेपरस्यो विदिविनविभोष्य जितहाभावेः नुमिथ्यः शोविशालभेदभंगः ९४

विषणलभेदभंगः सैन्यरचनापदमंडपादिः शालःप्राकारभेदः उपताय पक्षांभंगःस्या
नकस्मिन मचोनंद्रस्यादिशिपूर्वस्यांमेत्रिणिगुरौमतिपुनः त्तितिजेभौमेदंडभूते
यमस्यादिशिदक्षिणस्यांसंस्थितेसतिपुनः सितेशुक्रेःपरस्यांपश्चिमायांदिशिसंस्थि
तेसति पुनविदिविपेविनमूविभोर्धनदस्यदिशि उत्तरस्यांसंस्थितेसतिकिंभूतेगुरु
प्रभावेजितहाभावेववक्रगातिश्चामे ९४ ॥

क्रूरग्रहविलोकितनष्टस्थाने फलं दर्शयति समेतिउत्तवितर्केणचाउसंतः क्रूराः शुभसदोग्रहाः
संतिकिंभूताः समसद्न्यनिरीक्षितद्विनेत्राः क्रूरग्रहविलोकितंबहुसहिताः द्विजेटद्विजेणो
द्विजेणाः इतिवहुवचनेविलनिश्चितंतत्रविदिशातोवशुभंगोः क्षिपुनर्यत्रतेः पापैरीक्षिताः
क्रूरग्रहाः संतितत्रविणानत्स्यविशानः प्रवेशाकारकस्यात्तः शुभवेशेनगरप्रवेशः स्यात्
प्रात्रुःपरंगृहस्थानतोत्पत्थेः केनाः सतः पापस्याः येननमार्गोमिदाश्यणाप्रदेवहुजनतया

समसद्न्यनिरीक्षितद्विजेणोशुभसदोसंतउताक्षिपत्रतत्रविलवेविदिनिपातदेक्षितास्तेः
शुभवेशोविशतोमस्तोपनेन ९५ इहनिर्गमभेनिरेहति पापः कुटिलोवाह्यविशालशा
लभिति सतशालगतोहिमध्यभागेनवाह्यमभिंदभवेत्प्रवेशो ९६ यदिद्वंगोविभुः।
विलाविमध्येनिविलास्तेभमवर्तिनोभवति शुभहतपराक्रमोपिशालेवतम्भकावि

न् ९७ शुभवाक्यिग्रहाश्रितस्थानेफलमाह इहेतिहिशुक्रार्थेइहनिर्गमभेकुटिलोवक्रोसन्
पापोग्रहोवाह्यविषालशालभिनिवाहेहस्याकारकुडोनिरेहतिलभुनः सवक्रोणपद्दश्य
लगतः सन्मध्यभागेहेतिशुभनिर्दैफलेनबान्मध्यभागानवामेविलेमप्रवेशोभवेदिस्यर्थः
९८ शुभयंतेभनस्याश्रिनक्रूरग्रहाणांफलमाहयदिदंइति यदिविमध्येशालेपटकेनिविलाः
समस्ताः विलाः पापाः विणोष्याः ग्रहाः स्तेभमवर्तिनः स्तेभनत्रेषुवर्गमानाभवंति नदाव

प्रत्येकोटवकोपमेदशेणाःमारपिदर्शीयति इहेति इहचकापिकोसराप्रवृद्धैः पदितैः ता
रकविवरादिभेदः ननत्रगृहादिस्थापनाभेदः पालवतथाकास्वतपवेकथ्यितः कस्मि
न्देशेचक्रे जनपदस्थापनचक्रेचपुनः पुरचक्रे नारचक्रेपुरनामभपंचभागपिस्यात न
गरनामनतयात पंचभागस्थानात नारकविवरादिभेदइदिनः पोक्तः चतर्दिक्षुमध्यभा
गेचेतिपंचभागेनस्थापनाइतिमालादिखिकापिकाराःसपुगाःमालोदेपसालवापस ५८ पु
थपुरेनपुरादिप्रवेशानिथिवारपुरादिमार समिनेति गइगानासमिनासयामेणप्रवेशीनया

इहशालवदेवदेशचक्रेकथितास्तारकविवरादिभेदः पुरतानभपंचभयापिस्था
स्तावक्रेचसरोदितःप्रवृद्धैः ५८ समितानजपदत्तवैश्वमिश्रेदिनगानेदवचक्षव
न्मानैःरविभेदरापफगापुभोगाइपुरवेशीवकूदेशवेशागःस्यात ५९

रप्रवेशकोवक्रदेशवेशकोभारजनपदप्रवेशकारकःस्यातकेः प्रजपदत्तवैश्वमिश्रेःप
वेभदूपराउनराषाढाभिश्रेकृत्तिकाविशाखाविपषाद्देहयभिःकिंभतैः प्रजहिनगानिहैः।
हितीयारनगाःसप्तमी ० इनःद्वादशी १२ भद्राल्लिपपःपनैचैदवयस्ताश्चादुर्हिनाश्वपवतेमा
नैःपुनःकिंरविमेवतिरविःस्पर्धःमेदरयावेगागमनेपसासमेदपःशानिःभोवपुगोरोगाव
रविमेदरापपुमोनयोर्घदिनेयपुनानितेःपुभिःशाद्दसपउनामिपउनोविसर्गस्पर्शवनसलोप

[illegible] ५९

अथ वेशेः शुभभवानदृष्टीयश्चाह स्वबेति अधिपभवोन्यसपुत्रादिवेशेनतात्पर्ये प्रवेशे भगाभा
गेवभागपनोववाराः सूर्यः शुक्रः भगासस्वर्णस्माः पतेभागपः प्रातिः गुरुः पश्चाद्देहे पतेवाराप्र
वर्त्तमभइदृष्टतिकैः कूवाभित्रलग्नशुभवमित्रभवत्रापालग्नशुभतानिभवसतानिपमिलेत्
त्रैः किंभूतैः शीलितैः केः वेदृप्रागाग्र्यसिनः वेदृपुरुक्तैविनपर्थ्यैः किंभूता भगास्वरूपेगोपास्मिन्
तन्नस्वयोगे पर्वविपलग्नपेपुतैः किंभूत तस्य अधिपभुवः स्वबेहालिभूतः स्वबेवत्तेनयावकस्य

स्वबेहानिभूतः पुत्रादिवेशाः पिभुवोतैत्रलग्नशुभैर्वावांशे भगाभागेवभागपनीववाराः
इदृतीरितैः केः स्वयोगलग्नाः १० स्थिरभोदृयभाविनिहमोन्येस्ववेयान्ताः स्वबे
वर्त्तमानोप्रशुभैः प्रविलाम्निगतैरीहितैः प्रवेशः पुरिसंकीर्त्तितस्वरूपिहृदवसे: ११

१० अथ स्थिरलग्नादौ प्रवेशं दर्शयति स्थिरेति पुरिनगर्यां रात्रेः प्रवेशोहितो हितका
रिस्यात्काग्मितास्थिरभोदृयमानिस्थिराणोलग्नपुरुक्तैः नेहमिकालेः न्येगुरोसतिव
पुनः स्वबेवर्त्तमानोःग्रहैः सहवर्त्तमानयोः स्वबे ५ यान्तोः १ चतुर्थ्यदृशामभावयोः
स्थतोः पुनः केः प्रतिलग्निगतैः तनीयषष्ठैकादशभावगैरैषैः पापग्रहैः किंभूतैर्ई
षैः संकीर्त्तितस्वरूपिहृदवसैः संकीर्त्तिता । स्वरूपा १ समेरदृवस्थेचन्द्रावस्थेदृपशुतैः

स्पो
हे
१६०
160

अथ भुजंगप्रयातेन वंशस्थमदाहरणं वसन्ततिलकायाः प्रवेति क्रियान्तमेषानुक्रमेणाः भुजंगाशि
नाश्रितप्रमिताक्षरायाः इन्द्रवंशायां रुक्मवत्यां प्रकेमात्र कैमाद्वादशानां सुस्थितोः मेघाशि
स्थवस्तानुप्रमिताक्षरायः ११ रथोद्धताशिखावंशस्थानाविन्नाक्षरायः ११ एवमखंडितमावभुजाव
घनयोर्द्वंद्वमभुक्षेपवनिम्निने १ प्रयासोफलमाहकाव्ये पणप्रवासस्थति प्रवासो
दयेप्रवासावस्थायाम १ क्वचिदेस्रतिप्रवासेवर्द्धिमन्ने प्रमः स्थान नास्तिशाख पंच वि
प्रवासाविनष्टाम्रनात्याजयावप्रद्यास्याति ओ दिनासम्भके न्वाकेपिनास्थि
रैवानुभस्यः कमेणक्रियादकैमादृवस्थाः १२ प्रवासेष्वमोवाप्रवासोदयोत्प्रविन
ष्टस्मृतिः स्याद्विनष्टान्नपाने मनायाकलिवोहगोमिनेयायानपः सवेदनः स्मनयो ।
गः स्मितायो १२ गतोगाथयोश्चोगतोगानिर्वाजनेन्केदिनायावशाभिविलासः स
हालस्यमोहः प्रसमानगोपान्तभक्तिः प्रभक्तासनेः तिनेशया १४
नष्टाः नपाते प्रविनष्टस्मृतिः विनाशस्य प्रवत्तपुनर्मनायामने कलिवोः प्रावाणा
नीरोगापीडाप्रनुनेयायामक्षेमसवेतानेपः पुनःस्मितायामक्षेमनयोगः हास्यसंपा
गः स्यान रतविनिनोगाथयोगास्तवस्थायावक्षेमतिस्तोषे कामविषयातिः स्यान
वाप्तनः कोदिनायावहवशाभिनेनेः हनेनेः सहविलासः पुनः प्रसमागवंदेमदा
लस्यमोहः मदनेशाभ्यमोहास्यानपुनर्भक्तास्विनेवंदेभक्तिः पुनर्नयावदशानिःको

दर्श्यति केपिनापामि दैवं देहो भयं वेपथुः कं पश्यन्नायते पुनः सखिपापामि दैवं देति
सुखैलाश्यितिनोपतेरति पवमेनत्विंस्कस्मिन समागिश्वेषो समागैर्मासः ववलः प
र्गाप्रवेशेचपुनर्याने प्रयाणे पुनर्देशे मेय पुनः पुप्रवेशे नगरीप्रवेशे पुनः कलौ संग्रामे प
पुष्यमंत्राभयाणौ पुष्टिमार विपति योरपः प्रात्मकोपात्तयंति नभराश हसमाषुययति
किंहत्वा विपत्तेशात्रवैविजिताव पुनलत्दयंशत्रुयतेनीता हृहीनाकस्मिन स्वपनभा
दशोवेपथुः केपिनापामितौ देश्यितिनोपतेस्यापिनीहा स्थिरायां समामासय
न्नप्रवेशेवयानेदशे पुः प्रवेशे कलौ विग्रमेनत ।। विपत्तेविजित्वा नुग्धं च नीता
समाशूरयन्नात्मको पात्तयेषः सजीवचमभोदयेः ब्रह्मचिरे ले सपूर्णा शनैर्मा
श्चियारण्यं हृष्टि ९ कलौ भविष्णा मयमारनावनोमहाभनोवादभवेपणेकणाः
णकारुत्तेषामभिषेचनादिके हिने सदोहीतिकाल समाप्ते ।। वेश्विरे भोदयेषनभा
१३१ वस्याश्चिरायाशिलयेषुनाभ्रवंदेज्ञी वेगुरोव शुभे पुनः सपूर्णा तिथि सहिते पानीयनाहिशा
निग्रहदिने सत्तिसोरपोः ध्यं हृष्टिं पाति प्राप्नोति ९ प्रयुवेवास्थेन कलौ राज्ञाभिषेकए
वेवदर्शयति कलौ ३ति प्रय्यानेन कलौ पुगेभमनावनोमरतते चः नेकणेवरवोवार
भवः तेच्चिया मरीभजो राजाताभविष्यातितव्याशकाः नेककात्यपिराजानां भविष्यातिसा
दानेषाममभिषेचनादिके हिने स्नान किं भवनमाभि ३ दीतिकाल समापिते २ शेषा सवासमा

ज्यो
टी
१६१
161

ग्रथ भिल्लादिजातिनृपाणामभिषेकादिकं निषेधति यत्रेति भिल्लशकादिजातिजो यत्रा
धिभूः राजा मंत्रभेदादभिषेचनोचितो न स्यात् किंभूतो यत्रा नरासनस्थः पूर्वोक्तासना
स्थितः पुनः किं ग्रभिजनैः योऽजनैर्नेन मस्तकृतस्य पुनः स्वतन्त्रयवाः भिन्नताः पूर्वे वापवाः
तिकाशिकायांतेरिति पुनः किंभू राजापि जनैः राज्ञोपि कार्याभिषेकप्रतिष्ठितः ९ ग्र
थथ शाककर्तृत्वमाह निहन्तीति यो भूतले म्लेच्छशाकान् म्लेच्छान् निहन्ति कस्मिन् क

यत्राधिभूर्भिल्लशकादिजातिजस्तदासनस्थोभिजनैर्नमस्कृतः स्वतः स राजापि
जनैः प्रतिष्ठितो न मंत्रिभेदादभिषेचनोचितः ८ निहन्ति यो भूतलमण्डले शाकान्
समंचवकोटि ५५ ...... मण्डलप्रमानकलौ स राजपुत्रः शाककारको भवेन्नृपाधि
राजोद्धृतशाककर्तृता ९

लौ कलियुगे किंभूतान् शाका   न् समंचवेति ग्रङ्कप्रमानकोटिस्तस्य
वृत्तमण्डपंचाशकोटिबद्धले समंचवकोग्रावर्तते यत्र तत् समपचकोटितत्त्वाः मण्डलेव
तेन प्रमीयन्ते इति प्रमास्तान् प्रकर्तो यत्र ५५ ...... स राजपुत्रः शाककारकोनृपाधिरा
न स्वक्रवर्ती भवेत् द्वियुक्तार्थेऽत्र पुनः शाकानां म्लेच्छानां नाशकालः शाकः शाकक
र्तृणां हन्तीति शाककर्तृत्वमपि शाककर्ता चक्रवर्ती भवेत् यथाजेनमतेवाहदेवश्च ति

अथ कलौ षट् शाककारकनामान्याह युधिष्ठिर इति कलौ क्रमात् इमे युधिष्ठिरादयः षट् शाक
कारकाः स्मृताः अत्र पश्चाद्दर्शयिष्यामः ॥ अथ युधिष्ठिरादीनां मनसा लब्धाब्दानाह युधिष्ठिर इति युधि
ष्ठिरात् कलिसंक्रमणकालस्थितात् वेदयुगाब्धिरामयः ३०४४ वत्सराः विंशत्यधिकसहस्र
त्रयं शाकवत्सरा भवन्ति एतावत्काले युधिष्ठिरशाकः ततः कलेर्वर्षैः कलेर्वा गताः
विष्वत्रयोदशाः १३५ पंचत्रिंशदधिकशतेऽप्येतावत्काले विक्रमशाकः शेषः कलेर्वर्षाणामा
युधिष्ठिरो विक्रमशालिवाहनौ नराधिनाथौ विजयाभिनंदनः इमेनु नागार्जुनो मेदि
नी विभुर्बलिः क्रमात् षट् शाककारकाः कलौ युधिष्ठिराब्दे युगाब्धिरामयः ३०४४ क
लेर्वर्षे ४४ खबाणाब्धिभूमयः १८ इहापुनर्लक्षवतेयं क्रमाज्ज्ञायते गणाविति शा
कवत्सराः १ ४४ ॥ युधिष्ठिरो भूत्वा विद्वान् लिनाशेनत्वेन भूपविक्रमादयः
शालेयपायाभंति शालिवाहनः सविक्रमेर्विजयाभिनंदनः ११२ गतार्विधत्रयलोकेति
हेमः ततोऽम्बरवाणाब्धिभूमयः १८ अथाष्टसहस्राण्येतावत्काले शालिवाहनशाकः ततोयु
ने १ इन्द्रासहस्राण्येतावत्काले विजयाभिनंदनशाकः ततो लक्षचतुष्टयं ४ एतावत्काले
नागार्जुनशाकः ततो महीभिनागाः भू द्विनागा इति पराद्धगाः स्वाविकाष्टपापाबः ८ एकविंशा
त्यधिकाष्टशतेऽप्येतावत्काले बलिशाकः इति इह कलौ क्रमात् शाकवत्सराः स्मृताः ॥ अथापि
नामैषां जन्मभूमिमाह युधि इति साष्टनवराण्यालेयपायाभंतिपाले रमौलेनाभिवौ १२

मो
धी
१६२
162

नागोतिपूर्वार्द्धे स्वहं नवांशोऽपि हि तिके तिनके तिनोऽपि हि नामयमो यवुक्रमण्यग्रेश्चांनारेषांवा
श्वनामामारपतः पृथिविशिरोमः किलराजनवग्रामः । हानपुत्रः पमानावेशुग्राभः श्रीविक्रमाक्रोन्त
ग्रालिवाहनो मोहितम्भूवे विनयाभिनेरुनः । शिवोरगावायमवोभविष्यन्ततोऽत्रनागाजेनस
त्तिकोऽन्त्यः राजाधिराजः किलकालियात्मभूतन्त्रपितोगरुवोत्तिवुदीनकः २ इति श्रुत्युग्रा
द्वेमारहतरनेनांकृतनयहान्तिः सत्ययुगायवग्नेनभवेतनतलांकृतः मूपोमोध्वनीमतोगानानः मूपवेशप
इतमविघ्नोति १२ अथैषांमहाकालप्रयाणमाह समेति प्रनिशानिरतंरलाभनंमहीपतीनां सम
नागांनेनोयोहितकेतितौबलिमंविघ्नतोशेभगुक कुपनले कृतनयहान्निलरनेतांभवेन्नय
मविघ्नमवनीमतोकेनः ११ समस्तकाशावरातामिलाभतामेधामनंतोविजयोनिरंभवेत
इतिमयनाक्रमणकेकरौतिनेयानेमहाकालगामेषुकामरः १४ गजपतिरधिमहोवानरयाधिरे
श्रोरुयपतिरवलेशः मोपिसायामाणःस्यात नरपतिरिहमेरोलेशदेशावनीशोपितिनवलव भाटि: ११५
लकाशावरातांमहेर्द्विशगाध्रुतांमतेप्रनेकमूपदेशोधागमनशीलानां पतोमोहिजेपसव
एषांवक्रवर्तिनांदिगविजयोभवेत इतिहेतोः कनेममंगगाकैयोन्नाद्युपमान्तमहाकालगोम
वेकालश्रामेयाणांप्रयाणांकाम्परमरसमभोहदायकमदीर्निग्राक्रंकेभुपभुवकवर्तिषु १५ अथ
प्रथमात्तिसेषांसवैनक्रमष्ववलेवाणपतिरानेति गजपतिर्वाधिमहोधिकारयुक्तोवाःधिदेशो
धिकदेशावानवाहयपतिर्वावलेशःपर्वतेशोभमीपोवानरपतिर्वालेशादेशावनीशः सर्वदा
पावान स्वल्पभमीपोवायःस्यानसोपिमरः मनमायामाणःसामान्यः स्यात् कास्मिन्निहदिविनमेपे

[illegible]

इति श्रीमोतिविरामणस्मवबोधिकायां ज्ञानसम्बाध्याये दशमः समाप्तः ॥ अथ ज्ञानसम्बामा
श्रित्य ग्रयाणां ग्यादत्तो वेणास्ये नश्यणाण्यायम ध्यानमाह अथेति अध्यानन्तरं किलेमवपयोगाह
नश्रोतं ॥ ममनलेनानाधिकविकवमितषं: श्रितिलक्षरातिपशुपाणाभवेत् अपिशुनरेतहृदम
मलवृत्तिविषमपिश्रयाणामेकैकं त्रिभेदं वृत्रिभेदश्रुक्तस्मात नराहं किं श्रकलिकियकलेपुत्रसाकि
यावस्मिंत्यत पुनः किंप्रतीर्थस्य फललाभोयस्मानत्फलस्यसात्रबुद्धिलाभयोगसमेनकार्यः पु
नः किंभूतेयणामतपाणवयपुत्रं यणापतवेनविकृपं पापमितिदेमः यथार्हहरूपाणां कलिकि
इति श्रीकविकालिवमोदितेन्योतिविरामयोगानसताध्यायः ॥ अथश्रयाणां त्रिविधं हृदा
स्मंमितं भवेदेनदपित्रिभेदं वतकलिकियतीर्थफलेवयणामतकिलेनितकालनयंत्र
वीम्यहं ॥ श्रुविः श्रुविः स्याद्वनभोनभोगाहकलमस्यसंगारः हृदकमस्योसानमस्थगीतेबङ्क
मोत्र्द्रमनेहसनम्ः ॥२॥ पंतीर्थफलं श्रुणायमइतिविधानध्यामलवृत्तविधायोन्यमिति अधे
नकालनयं तेषां श्रयाणामेनां समयनीतिसमयनिर्णयं वाबबीमि कथयामि ॥ अथहृदस्याया
णेश्रावाफाश्रेतहृदयाति श्रुवेऽति नने रस्मश्रुविशाषाढः श्रुचेश्रुकतसेशोकायस्मान किंमत
स्यनुः हृदकमस्यहृदरूणामेगमनेयस्यसतस्यअथांद्र्यश्रयाणां निषेधानवश्रनेरवनभः श्राव
णोभोगाहृदननस्यात श्रयेनभशाहोकाणोनः याहृश्रभेदस्वयतःयपरायनभाः सकारोतः पुंसिहृव
वः शाहृवतपुननेभस्यमासोभाद्रपदमासोनरसाः भस्यसंगादेमसहृदयकः स्यात्भातीतिभाना
त्निभाकोतिर्यस्यमश्वभोयमः कालः श्रदयणहूयनाश्वभइतिपदेपुक्तंतस्याःभसौतिवपुनरूपान

यो
टी
१६२
163

अथ भ्रकारादिषु त्रेषु प्रयागमाह सितइति सितः सोत्रिविपोगमोगामनम पिहतिकृत अपिकं
हृतिकोतीति भवति कस्मिन् सिते भुके सति किं भूतेभु समेगोके यः ग्रहभुतो ग्रग्रहे।
गाविजितोन याग्नः समोभुः पृथ्वीवीर्यत्वस्मिन् पुनः किंभु ३रपानुगोग३रपशामपुनः किंपु
वकुलवर्तिनि इष्णावर्तिनि पुनः कस्मिन् सति ष्वतगात्ते ३रपग्रामेजनविभोजन्मलग्नसा
मिनि किंभूतोगमः नमीथरे वेश्मत्वफलग्रारोपितफलः गृहीतभुमगृहीतभुमवेश्मत्वः
अथानिष्टगते तीर्थ प्रयाणानिषेधति नतीर्थति तीर्थकामस्तीर्थगामने कुलेगगमनेनका

सितेसमेगोशावृदयानुगोसदाः नकुलवर्तिनपहतिकुड्मः भवनमोचविविपोज
नविभावनस्त्वगेनस्वफलस्तमोथ्रवे रनमीर्थकामः सतिपाणिनायुपेः लतोशि
शेनाहइचनेवनीवगे नगेमगवेगमनेप्रकारयेहिनेवक्रमस्थलस्थितमीगयाः ४

रयेत कस्मिन् पाणिनायुपेपाणिनाः मलालेयवयुपे यस्पसमिंहलस्मिन् सिंहपशेम
मपावीगरामलिकिंभूतेयुगग्रत्नोवकिमिपुनः किंपिगोवालाव स्थागतेपुनः किंहइयन
हइावस्थागतेपुनः किंनीचोमहेकिं विनाकंभस्थलगोनमोगपा विनायोगा हितोया।
अत्रकेभस्थलादिषुवगामनेकर्यादि रितार्थः पनः कंभराशिगोकुंभस्थलहदि हिगंगढेत मि
हगुगेगोनवगेगाकृत सर्वकालेगयागकृत इत्यादिपतः हरिद्वारप्रयागवगंगासागरसंगम
सर्वजस्थलेभागगाविषप्रयानेविशेषतः ॥ कामहपाणामतीतदतगोनमोस्पादितिपाठक्रमे

अथानिष्टेपु वैनिष्फलतीर्थप्रयाणमाह स्वयेति तीर्थमानिभिस्तीर्थफलवेदिभिरार्यैः पुराज्ञैर्नैष्ठुर्ये
विहृष्टैर्नम्रगुरावनिष्टतिर्नेष्टं तीर्थभवं प्रयाणमशेषथमादं नोदीरितं न कथितं किंभूतं प्रस्वयामनोनिगृ
हीतं द्वादशयोजनावधि अष्टावष्टादिशाक्रोशपर्यंतं पुनः पदे पदे कदन्वगुतिनिम्नगावधि न कथितं उदन्वा
नु समुद्रस्तस्मिन् गुतिर्मिलनं यस्याः साः सा च निम्नगा नदी च तस्या अवधिर्मर्यादा यस्मिंस्तदिति गंगासागर
संगमपर्यंतमिति ५ अथ गमनेमानान्येन स्नानशुद्धिमाह गतिरिति समस्तयानानां स्ववकामचेतो येषां ते
षां नृणां गतिर्गमनं स्नानत्वगुङ्कूलगामिनी सदेवमुदिदृष्टं निमित्तं प्रयाणानां वराणां तत् षड्नताम गुङ्कूलयोग

स्वयामनोद्वादशयोजनावधिप्रयाणमार्येविद्धतीर्थमानिभिः नोदीरितं नेष्टमशेषपम
दं पदे कदन्वगुतिनिम्नगावधि ५ गतिर्नॄणां स्नानगुङ्कूलगामिनी शुद्धिप्रयाने च सदेवभा
मिनी स्नशुद्धिराशाश्रयसिद्धिकारिणी समस्तयानानां स्ववकामचेतसां ६॥

तां गङ्गां नौ त्यैवं यां तां

यादृशात्स्नानलाहक्रूप्रयाणं शुभमित्यर्थः किंभूता गतिः स्नशुद्धिराशातिशायशुद्धप्रामापुनः किं गतिः
आशाश्रयसिद्धिकारिणी इच्छायाः कस्य सिद्धिकरणशीला अवभामिनी अथवा समस्तं यदं प्रतिशुद्धि
प्राप्ता वासो आशादिकं च तस्या माश्रयो निवासो यस्य समस्तस्य नरस्य सिद्धिकारिणी केऽइव भामिनीव यथा
प्येवं विधा भवति किंभूता भामिनी स्नानत्वगुङ्कूलगामिनी स्नानकालानुगमनशीला समनी प्रयाना पुनः किं
स्नशुद्धिरा स्नानस्नानानान्तरं शुद्धिप्रामापुनराशाश्रयस्य इच्छायाः कस्य भक्तेः सिद्धिः ६॥

ज्यो॰ म॰ टी॰ १६४ 164

अथ कोयं हृदयेन वर्षान् स्तुवर्तिन ह्वेणाप्रमाणां निषेधेति इत्येतिस्मधीः प्राहुरुद्वंशां वर्षा इत्यत्र देव
ह्नीतामेतत्प्राप्य इत्येनलोकमपियानेप्रयाणेन इच्छातिकिं भूतां प्रहृदशानेडिज्ञासवनीतडि॰
नाविपुनांवासोऽवस्थानमस्या अवनीतिनासाविपुन स्थितिसतीयथा सरस्वतीवासवतीपुरेव
इतिनेषु यद्वितीय सर्गे अथवा इत्यत्र होः यापियोज्यः इत्यत्र वा वा वता डिनामितितिनथेव पुनः
किं भूतां प्राअपि क्रियां अपि काक्रिया अपि का कर्षणारिका बहुमत्र जंतुहिंसारिरूपा वायस्यां

इत्यत्र डिद्धा सवतीम् अथि क्रियां च नावरामिंदयत्नः कटातिशीशीविस्वनांहृत्पयो
पयांस्मधीः प्राहूर्हृशामेन्यनयानमिच्छति ७ ॥

सातांपुनः किं पुनः किं प्राहुन पयोधरांहृन्नाः किं प्रा॰
वनावरां च नामेयापव अंबरातीविस्तातीयस्या सातां पुनः किं प्राहुः इदयत्नः कवातिशीरिंदयु॰
नुरेवकर्तितितिविकृतिनमस्या अवनीतिमां पुनः किं प्राशीलिस्वनां शीलि विनामसृतागांस्वना
शाह्वयस्या सातां पुनः किं प्राहूनपयो धरांहृन्नाः सर्वेच ग्रसरणशीलाः पयोधराः मेघाः यस्याः सा
तां अथ स्रीं पितेव शीयति किं भूतां वर्षां नडिरवनवासवती स्थितिमतीनडिदयमानेनचंचल
तोजसारिस्वभावः शोकः अथवा नडिन वा सवनी वा गनायस्या सापुनः किं पुनः अपिका

क्रियाषोडशालंकारद्रूपाः यस्याः सा पुनः किं वनानि सहस्राणि वस्त्राणि यस्याः सा पुनः किं इन्द्
पत्नुवंत कटाक्षा यस्याः पुनः किं शोभिनः स्वनः स्वनः इव स्वनीया यस्याः सा पुनः किं हृन्नो मंडला
कारो यथा यो यथैव स्तनीया यस्याः सा नामिति रूपकालंकारः यतः रूपकं यत्र साधर्म्यादर्थयोरभि
दा भवेत् समस्तं वा समस्तं वा खंडं वा खंडमेव वा १ कीर्णीय कारा लकशाल मानानिवद्ध
ताराविमाणिकृतोपि निशापिशाचीव्यवहृद्धाना माकान्तुकाध निपेक्षूनानि इति वा रूपट
अलंकारः ७ इयमिति इयमउवनी भूमिः एवंविधास्यात् किंभूता वनील सेतिल सेनो देहीप

इयं तमस्त्वाद्वलकाईवीवराधुनीभुजावंधितपोययङति: नवाम्बुदासिंचितपर्वतस्तनाःव
नीववर्षामवदद्धूसरवी ८ ॥

मानाः खेशाद्दलकावालतरा शुक्रस्यानानि तेषव आईचीवराणिय
स्या सा पुनः किं सधुन्यानयस्तायवधुनो हस्तानाम्यां वंधिनाः कज्जलायो यस्याः पथिकजनस्य पद्धतिमा
र्गाः यत्रापाश्वंप्राणियया सा पुनः किं घनवातुदेनैवीन मेघैः सिंचिता पर्वता शैला एव स्तनीया यस्याः सा
अवनी काइव वर्द्धधूसरवीइव यथा वनो देशान्तरगच्छतोनरस्य वधूर्वद्धटीन यस्याः सर्वी अथ वा वधूरेव
सावी सधीचीएवंविधा भवेत् किंभूता चवद्धतमस्त्वाद्दलकवत् आर्द्राणि क्लिन्नानि चीवराणि य
स्याः सा पुनः किं चवडनवाडुधैः सिंचितो पर्वतवत् स्तनौ यस्याः सा इति वर्षाकामसमनं निषिद्धमित्यर्थ ८

श्री·कं· टी· १६५ 165

अथकाव्यद्वयेनवर्षानन्तरंशारदर्तोर्यथायांदर्शयति पांडेति शारदघनैःशरत्कालप्रभवैःशुभ्रकप-
यः पयोधरैःशुभ्रजलमेघैर्व्यापयोनिधयोसमुद्रेवर्धितंसन्निनहिंदृष्टोपितस्वमेवस्वजलकरणाय-
पिजगदविभूषयंतिश्राधारेश्राधेयोपचारात् जगज्जनाजनाः लेभेतिकिंकृत्वाशोभिकेयताग्र
क्रापफलत्वमवाप्यसमुद्रे अतोहेतोर्गुणानशारदगामनोविनापयायाणापयोन्यासस्यात् ॥ अथ
वसंततिलकेनाङ्कुकेदारइति शारदिक्षतोदिगबलाः दिग्वधस्वघाचिनस्ताप्तदिकृगामनशी
लाज्ञवान् समवाकिरतिवर्धयंतिकैः केदारैतिकेदाराः तेजाणिनेपवधाचाणानिशुभ्रनाःशा

शरद्धने शुभ्रकपयः पयोधरैः पयोनिधीवर्धितिशान्तिकेयतां नहिंदृष्टोः वाथविभूषयंत्यनो
लयोब्रीहयस्तैःकृत्वा जगत्शारदस्यांकमनोविनागुणात् ॥ किंभूतैः केदारैः ग्रगंधैर्मनोहर
गंधैः किंभूतादिशः शुभ्रानिनिर्मलानि अंबराणिनभांसियाताः पुनः किंदिगविकचेतिविक-
चंतिविकसवराणिवनानिअंबुजानिकमलानिवनान्येवमंजनिमनोहराणिनेत्राणियासां-
ताः यथास्त्रियोपिदिग्याचिनंवर्धयंतिकेदारेभ्यः केदारवनवापात्रेरोपणादिभाजनेभूत-
शालिभिः मनोहरगंधैः किंभूतास्त्रियः शुभ्रावराः पवित्रवस्त्राः पुनः किंस्त्रियः विकचदंबुज
वत्मंजनिनेत्राणियासांताः रहाकिलेशाः हिशुभ्रार्थेनविनकेशवावापुसिद्धेः सिद्धिकार्यस्य-

नष्टं तं विघ्नमिव यतोऽयतः शुभशकुनं कार्यसिद्धिं कथयति १ अथ वर्णानुद्वारेण हेमंत
र्तौ नखदुषि प्रयाणमनिष्टं दर्शयति मंदमिति अंगभाजो प्राणिनो महत्तेजो मंदत्वीणं भ।
वेत् किंभूतस्यांगभाजः एनां अंतकदिशं समीपकाष्ठां व्रजतो गच्छतः किंभूताम् अंतकदिशं हे
मंतेन शीतकालेन हेमंतेन मनाग्दृष्टायां सोढिमसंपन्नतया सहेलसोढुमशक्यं हन्तं शीतं।

ऐं केदारपात्रपूतशालिविषयार्थैः शुद्धां वराविकचदेवजमंजनेत्राः
सिद्धेश्वरः शरदिहीव नलतमेनत्वयायिनो दिग्बलाः समवाकिरंति १

यस्याः स्नानं कस्य स्वनिमिरनाशविधेः सूर्यस्येव यथा अंतकदिशं दक्षिणाशां व्रजन्निमिर।
नाशविधेर्महा मंदं भवति शोषं न स्थैव हेन रत्नयानेन प्रयाणगुरु विजहाहि किंभूतं यानं अति
मानपरंपराशः अतिक्रान्तमानपरंपराशादिग् यस्मिंस्तन यथा सूर्योपि दक्षिणायनेन स्फुटं त्यं यथा।
नंत्यजति इति शुभमयमर्थोयुक्तः त्वत्प्रयाणोपि शीतयवामवत्वान्दूहत्प्रयाणं सर्वथा निविघ्नमित

भा.भ.
टी.
१६६
166

अथवा शीनद्वारेण शिशिरतौ यथा यामाह आशेति आशया काष्ठया रुद्धाया या वा विनीतं प्राप्तं गम
नं यस्मिन्स तथा तस्मिन् आशाविनीतगमने शिशिरे सतो नवः गमनाभिलाषी सन् सर्वाः प्रियाशा
शास्तिनकाष्ठाः अभ्युपेयात् गच्छेत् किंभूतः प्रियाशाः नीहारेति नीहारेण हिमेन पेलवं स्फुरत्त्वाः
क्लिशं कंजलं तस्मिं हास्यानि दीर्णमानानि सरोजानि कमलानि तेषां शोभा या सा तथा ताः अथवा

मंदं महोन्नकरिशं व्रजतो गभाजो हेमंतमत्तहिमसंयदसत्यहत्तां प्रग्रं भवेन्निमिरनाश
वियेरिवेनो श्रुक्रोनियानमानिमानपूरंपयाशं ११ आशाविनीनगमने शिशिरेऽभ्युपेयान्नी
हारपेलवकलास्यसरोजशोभाः सर्वा वशा रवन्नरो गमनाभिलाषी भातीव भानुरतनुत्ता ॥
पपवाः प्रियाशाः १२ ॥

निहारपेलवेन हिमस्तोकेन कलानि मनोहराणि आस्यानि मुखानि यस्य तत् स
रोजानि तेषां शोभा या सा तथा अथवा नीहारेण पेलवानि स्तोकानि कलानि आस्य वत्सरोजानि शोभे
न येषां वधूनः किंप्रिया यशोभा तीक्ष्णेति भाभिः प्रभाभिः तीक्ष्णा या सो भानुः सूर्य स्थानस्य नत्तः स्तु स्था
सोना यस्य तेन परा उत्कृष्टाः का रवव शारवयथानुवः सर्वा वशा रयानिं भूताः वशाः प्रियाश्रेष्ठा आ
शा रुद्धायासां ताः अथवा प्रियेषु भर्त्रेषु याशा यासां ताः पुनः किं आस्यानेव सरोजानि शोभं सर्वमपि

अथ वर्णानह्वानावसंतेनासर्वदिक्षु प्रयाणमाह प्रेष्येति अनिलो वायुर्मलयमहीं मल
याचलं प्रेष्य प्राप्य मधौ वसंते नन्वस्मिन् अनैतो त्रिगुणाभावं शीतलमंदसौरभ्यात्म्यं वियन्ने विभ
ति किं कर्तुं उत्प्रेक्षते पांथजनं पथिकजनं नक्रम मम पोहितं निरासाय किं किं भूतो निलः इति
आविलासक्तकक्त्रदिक्षु पियासंगमनेच्छुः किं कर्तुं समर्थमपि अन्यसंगं विरहिजनं परा
भवं कर्तुं किं यदा हि हर्षकविमर्शिका विषमो मलयाहिमञ्जली विषधूल्काथमयोगमये

प्रेष्यानिलो मलयमहीध्रतो वियन्ने पांथजनं त्रिगुणाभावमपोहितुं किं कर्तुमयं
विनिर्गताभवमन्यसंश्लेषकांक्षया यावाविलासककुप्स्वनास्मिन् १३ ॥

दितः स्वकाले कलत्रदिग्भवः पवनस्तद्विरहानलेऽयसा " अथ मालभारिणापावर्णान
द्वारेणास्मकाले प्रयाणं निषेधति अवेति हेमानवचेयदिनं स्वशिवमात्मनि भद्रं वांछ
सि नदा त्वं चर्मकाले ग्रीष्मकाले कामसमत्यं धेयगमनं प्रयाणं न्यस्तु च कास्तदिति किं भूतानाम्
अवकीर्णां स्तासु अवकीर्णाः वधस्तो विसंस्थूलग्रामे रसो यास्तना अथवा ऽवकीर्णाः वधा
स्तारसा भूमिर्यास्तु पुनः अवकीर्णाः वधस्तामिति हेम पुनः किं भूतास्तदिदिनः द्वयसुनादा हे

ज्यो॰ भ॰ टी॰ २६७ 167

नद्यथितास्तपीडितास्तकालेश्ववामतो वनासुरेवश्रीक्ष्मे एवं विधास्तसीपु यथा गात्वंगमन॰
स्याज्यमिति १४ अथैतत्पन्यस्यायनदिक्कूलचक्रमाह समेइति शीतलगुस्तवषमाख्येस्वेयो:
समे: यने एकस्मिन्नयने सति गमः प्रयाणं सर्वत्र सर्वस्मिन्काले भवेत्कोर्थः यस्मिन्नेद्राकौ उत्तरा
यणं गतौ स्यातां तदा उत्तरस्यां प्राच्यां वा भवेत् यदि रविविधू द्वौ दक्षिणायनगतौ स्यातां तदा प्रतीची
च्यां दक्षिणां वा व्रजेत्तदिग्गवोयात्राशुभेति अथ पृथग्नस्थुनेतः सूर्यसोमः तत्प्रभिन्नयने चेद्रात्र॰
अवकीर्णिरसास्तदिलकामंगमनं मानववामलोचनास्तु दवगुण्यथितास्तद्यमेकाले
स्तापिवंवाक्षासिवेदिवतजेत् १४ समे: यने शीतलगुस्तवषमागमाय सर्वत्र भवेदत्र
रे नास्मिन्नुनेत्रगुनिवाचिनेतरात्रौ प्रयाणं न्यनेः न्यघात १५ ॥ पृथगयने गुनिदिवसे प्र॰
याणं भवेत् गुणाढः शुंनपुंसकं यतः मुरस्थाययमपाङ्कः इति शाङ्गभेदे साध्यस्तन्दरवगाणपः त्र
श्रनाचविनेनस्वे इस्यातत्पोस्तपादित्रे: यने रात्रौ प्रयाणं भवेत्कोर्थः यस्मिन्नयने रविः स्यात्तद
यनस्य दिशि दिवा प्रयाणं स्यात् एवं चंद्रमा रात्रावित्युत्तरस्यां पूर्वस्यां अंतर्भावः दक्षिणस्यां प
श्चिमायां अंतर्भाव इति अन्यथा निषिद्धिकरीत्या अभावे प्रयाणं न भवेत् १५ अथ चतुर्मासकादौ
प्रयाणं निषेधयति नदेवेति प्रबुद्धाः पंडिताः प्रसुप्त माधवे हृदत्य याणां च गुनः समंमध्यंगमनं प्रया
णं न गृण्णांति न कथयंति कस्मादेव समीचा तन्मासके चतुर्वर्ह्य तान्त पतेकालगुणा ग्रुरुकप्रतिपदः

ग्रारवस्य शुभौ मांते समस्तयाने न शुभांति शुभनेनित्ययाने तदीयो दोषो देवस्त्वित्रिहोत्रानां तत्वयत्नयोर्दोषोति
त्ययाने न हि स्यात् शुभांनीतिसूत्रनिगदितो यातः १९ अथ विषमसूहैः प्रयाणं निषेधति हृद्धेत्रेति हृद्
क्रमो हृद्ध प्रयाणं चक्षुनस्तवं गीगां प्रयेसमुदेमं गिनीनावं समाक त्ययाने प्रयाणं २ पुनः समीकका
मोगमः इतिविधियो यमः प्रयाणं विशांतां यांतो स्यात कस्मिन विषमे विय चरैः स्वधंमेगतत्वशौनेस्य

नदेवस्वमो गमने शुभांति प्रभूतमार्गं च समं प्रवृद्धाः होत्रानां तपत्तेन समस्तयाने दोषस्तदी
यो न हि नित्ययाने १९ हृद्धक्रमो नो विषमे विय च्चरैः कृत्यान वर्तिन्ययने च मंगिनी यानं समा
कृत्यनवं गीगां प्रयेसमीककामा हितिविधियोगमो विशां १७ महोनिधो हित्रिपक्वतिप्रयाने प्रयात
वेलावनिहूरयाते न यामवेत्राविरिलेयक्लं ध्यानपिधितेनारयथप्रयाणे १८ ॥

मी कुं म
८ ७ ५
पू
३ अथनि २
कप्रल
वक्रमि
रेतुपः
म ७ ६
क सिं के

वयहैः कत्वा उत्यानवर्तिनि उयस्तानादिदोषशुक्ते ःयते मासमवक्रत्तशो
मति १७ अथ हित्रिस्वभावादिराशिगानेस्वो हृद्ध प्रयाणं आदि निषेधति हित्रि
कृतिप्रयाते द्वित्रिस्वभावराशिगते महोनिधौ स्यु यमहसाने नमानि धिस्ता
स्मिन सति प्रयातः प्रयाणं कारकस्य नवस्यनाम वर्णं भवेत् कश्चिन्नवतिहूरः
याने भूमां दीर्घप्रयाणे न या पुनस्ताव विहृषराशिः लेयः सिंहराशिः कुंभ्याद
स्मिकराशिरेषां हृदेतात्रा शीन पिधितेना धितेन सप्तमतिनारयथप्रयाणे

नरसयघगमने प्रयातमे रत्नांस्यातनां जनंउयमं शुहूंयसनारायणो विस्त्रः ना
रमिति शाङ्गपभेदः १८॥

ज्यो॰ भ॰ टी॰ १६८ 168

अथ भाद्रपदादौ वृद्धप्रयाणादि निषेधयति जन्विति जनो भाद्रपदे मासे विलासात् दिवसमितेन तथामितान्
इनेवेद्वृहन्मध्यप्रयाणो हेयस्मिन्नुसंते गमं गमनं प्रयातः ग्रामः मनुभद्रपदे कल्याणं न प्रयातीति न प्राप्नोति
तथाश्विने शेषे आश्विने मासे तिन स्थिति निजकुलागानि नीर्थ प्रयातः मनुभद्रपदे न याम्याम्प्रयात् १४
अथ कुयोगं हित्वा यत्तद्द्वये यि प्रयाणमाह पत्तेति पत्तद्वये शेषं विविधमपि गमनं हित्वा विष्णुभं स्याने किं
कृत्वा अमेति अमरद्युहवारान् क्रूरग्रहवारान् विकालिति थीः पत्तयोः वादि तिथि प्रतिपदं मध्यान्तिथि महमी

जनो गमं भाद्रपदे प्रयातो विलासान्नो भद्रपदं प्रयाति मितेन तं दिवसं तथाश्विने तस्मिन्निजस्थितिं
तीर्थानि यात् शेषे १५ पत्तद्वये मकूहवारविकालपत्तादि मध्यान्तनतिथीश्च पास्य विष्टिकुयोगं कृवि
ष्णुजाहः ग्रह्मीम शेषं गमनं वृहातिं २० विकर्तनेनेलामरराजमध्ये द्विराशिमानाधिक मेनरवे
न् महागमश्चाहवकामयानं भवेदलमाधिककालमाने २१॥

अतनतिथिं पंचदशीं च प्रयास्य
विहाय च पुनर्विष्टिं कुयोगं च कृविन् अजाहं ग्रजस्य विमोर्दिनं द्वादशी षष्ठीं च वा पास्येति २० अथाकेन्दु
द्विराशिमानविकालं यजन्प्रयाणमाह विकर्तनेनेति चेयदि विकर्तनेनः सूर्यः इलामरराजो द्विजराज
श्चन्द्रः अनयोर्मध्ये नरं विकालं द्विराशिमानाधिकं भवेत्कार्यः कृष्णदशमीमारभ्य शुक्लपंचमीयाव
त् सूर्यचन्द्रयोर्द्विराशिमानं विकालं स्यात्तत्र द्विकालं तीर्णाचंद्रकालं तत्वाग्याजामित्यर्थः तदा महाग
मो वृहन्प्रयाणं च पुनराहवकामयानं संग्रामकार्यं प्रयाणं न भवेत्कास्मिन्नलमाधिककालमाने।

अथ गुरुप्रमुखवारे शुभमसमाशुभप्रयाणमाह होरेति होराशास्त्रकारशास्त्रयोराचार्यौ गुरुशुक्रौ पतयोर्दिने गमो गमनेऽपि
यासोर्नेरस्या गतिमासोऽशुभशमंगीकार्यः श्रेष्ठतमस्मर्थः विदज्ञौ शुभगमो बुधचंद्ररविदिने गमो मध्यः समः पतगजः शनि
राहोभौमोऽन्यो योगेषु निदिने दिने गमो निनिंद्यः स्यात् अर्थं गुणश्चास्मेयनामा मासमदृशाउक्तः शुभता मा यहुः शुभोऽशुभना
शुभयति ॥ अथ सिद्धियोगादौ प्रयाणमभिहोतिसंसिद्धिरिति पंडिताः समिति संग्रामे प्रयाणमग्रे श्रेष्ठमाहुः वदं
ति कस्मिंस्संसिद्धियोगे सम्यक् सिद्धियोगे पुनः प्रभाकरः सूर्यः आरो भौमोऽन्यो यो वारस्तिथ्या पुनः सप्तरिति सप्तः नित
नगरी तस्याः वेश्याय प्रवेशायमिनलघु प्रयाणमग्यमाहुः कस्मिन्नवभौमशनिवारे च पुनर्नो याने नौ कायाः प्रयाणमयमाहुः

होरा होराचार्यगमो निमासोमध्यो विदज्ञौ शुगमोऽपि निंद्यः पतंगराजारशुनमोऽपियासोराक्मीयनामानगुणोयशुक्रः ॥
संसिद्धियोगे समितिप्रयाणं प्रभाकरारार्कयवारमाहुः नगान्प्रवेशमितप्रयाणेशनौ च नौ यानमरोदकेतौ ॥
लघु श्रवोऽश्वि चित्रमृगाश्विहस्तादिमानि भामाहुरशेषयाने शुभानि सानि दवने शास्त्रसमाधारणोना गांगिनिकाः हिशुभ्मी ॥

कस्मिन्नवौदके नौ प्रयोद्धाः सौम्याः केन वः कि व गणाय सम संदलहिने ॥ अथ वा बहुयेन प्रयाणे उत्तमसमध्यमशुभान्याह
लघुरिति मात्रिनिकाः देवताश्रेशेषयाने समस्तप्रयाणे लह्वादीनि भानि शुभानि आहुः वदंति लघुरिति लघुसंज्ञानि अश्वि
नीपुष्यहस्ताः श्रवःश्रवणः अश्विन्यमृहनि चित्राअविजिनमृदुसंज्ञानि अनुराधा रेवती मृगशीर्षाणि श्रवसह्यानि हस्तादिमे
पुनर्वसुपर्णादंदवेहू मानि नवभानि शुभयात्रायांणितनगाणितिकाहि शुभ्मीसाधारणेन मध्यायात्रायामाहुः त्रयाणांपू
र्वेमदपदा इति पूर्वषाढा उत्तराषाढा इति पूर्वं २ पूर्वफाल्गुनी उत्तराफाल्गुनी इति पूर्वं इति पंचा शुग्गानां समादारस्ति
शुग्मी कं श्रुतं तात्रिगुग्मीसाजेतियंजो ब्रह्मा रोहिणी रुद्रो जपेष्ठावनेशाः जलेशाः तसनाराशातभिषक् आभिः सह वर्तमानानां अतिनव

ज्यो॰
टी॰
१६९
169

मितेति मितेलग्नेसमेवाऽप्रयाणेऽह्नि कार्येविमिश्रभावाल्लाराः रोहिण्यादिनवमध्यात्त्रेयताराः वराः स्युः शु
नस्यशिविधेयप्रयाणे सदानिरिंद्रनीरुणादिताराश्रयकामा निर्गतकामा नेष्टा इत्यर्थः निरिंद्रतीरुणनिमेष्टावर्जित
तीरुणसंज्ञानिश्राद्धोः श्रवणा मूलाश्लेषनक्षत्रोभरणीमित्रेहिविशाखा हस्तिकाश्वतिचित्राश्राभजन्मत्र्यभंजनस्य इदंस्वाति
श्रादिश्रभवाश्रगजाः पितरः मघाप्लताइद्रुवामाः नक्षत्रावारनक्षत्रमेवैविधेस्यान्नतदागमेहस्यगमेगनेईहाःइकाय
समतस्यइणाःइतिववभावितश्रयाजेयाणि २५ श्रथप्रथमतानादिग्रकेश्रयाणानक्षत्रेनेष्टमाह प्रयाणेतिचेयदिश्रोणि

मितेसमेवापिविमिश्रभावाल्लाराववाह्ये चसदापकामाः निरीद्रतीरुणानकमिश्रविज्ञाशाभे
जनादिश्रभवेडःवामाः २१ प्रयाणभूम्लाद्विगुणेश्रुतारेवारेश्रमेहस्यकिमंगिनश्चेतु ज्ञाताऽले
नच्चहियामवटेचंटेस्वशुन्त्वासवज्ञस्मनेति २६

नः प्रयाणमेयावाक्कावतः नरस्यकिंगमनेइच्छायथेमर्थः किंशङ्केनिषेदार्थः तेनसाभिप्रायविशेषणेनिषिद्धेत
दाह किंभूतेप्रयाणेह्नाः१ द्वि२ गुणे३ शु५ तारेप्रथमासप्तमीन्तृतीयापंचमीचवातारायस्मिंस्तस्मिन्नः किंप्रावाष
वाजानाः३ लेंदुमन्त्रत्रयाउलोयस्मिंस्तत्र चतुर्नक्षत्रयाणाभेयामवटेयमचंटेमवमितिहियस्मात
कारणान्नयुरंपरीक्ष्येश्रमिनोः समबुः प्राणाः स्वचटेनिजपारीरंउक्ताविहायउस्तंविकुर्हेगाकीतियानि
कनरोरस्यमेतीन्नर्षः यतः यमचटेगतेमरणेकलकेदः कारणेहेइस्मादिउक्ताप्रयोगाश्रितेपः २८ ११५

अथ दिग्गादिशुद्धौ प्रयाणमाह सद्भूरिति चेत्यदि दिनभादिशुभादिनत्रयादिना गोशुद्धिता योगशाह्वो ऽत्रदिग्वाबी
दिक्शुद्धितास्यात् नद्यांगस्मिन्दूषणवर्जिते भेन त्रैयात्राप्रयाणं गमित्राणसहायिनी यात्रिकं न वसर दत्तशा
यसहचारिणी स्यात् किंभूते भे सद्भूषणे सहयोगान्विते पुनः किं भे स्फुरत्प्रभादीपितमंडले रव्याया
क्रमणरहिते इत्यर्थः २७ अथ योगिनीचक्रमाह क्रुनंदेति नवितर्केचसमुद्रयेरंग्राः पूर्व
दिशातः क्रमात् योगिनीबहुयोगिनीयारिणोपातिथीस्तः द्वेद्वेतिथी भवन्त इत्यर्थः विशेषद्वारे
णाह किंभूते तिथी क्रुनन्दभेद्रा १ नंदा ९ भयां प्रतिपन्नवम्यांमिलिते इति मा स्त्रीलिंगे प्रथमा

सद्भूषणे दूषणवर्जिते भे स्फुरत्प्रभादीपितमंडलेस्मिन् यात्रागमित्राणसहायिनी स्यात्
ङ्गीशुद्धिता चेद्दिनभादिशुद्धा २७ क्रुनन्दमेत्रीशाम समुद्रविश्वमेप्रुगेमैंद्रमिते ऽचलप्रुमे ॥

द्विवचने मे इति सर्वत्रैव तत्तेयं प्रतिपदि नवम्यां च पूर्वस्यां योगिनीत्यर्थः एवं किंभूते तिथी
त्रीशामीत्रयस्त्रईशाश्चेति तृतीयायामेकादश्यां माग्नेयां योगिनी पुनः किं तिथी स
मु ५ विश्व १३ मे पंचम्यां त्रयोदश्यां याम्यां योगिनी पुनः किं तिथी प्रुगे ४ न १२
मे प्रुगानि चत्वारः इनाः सूर्याश्चतुर्थ्यां द्वादश्यां च नैऋत्यां योगिनी पुनः किं तिथी
मैंगन्द्र १४ मिते षष्ठ्यां चतुर्दश्यां च वारुण्यां यो ० प्रु० किं तिथी अचल ७ प्रु १५

ज्यो॰ टी॰ १७० 170

मेखलाः पवनाश्च धृतिस्तियेयश्चेति सप्तम्यां पूर्णिमायां वायव्यां योगः पुनः
किं तिथौ द्वि २ दिव १० सप्तमे द्वितीयायां दशम्यां च उत्तरस्यां योगः पुनः किं
तिथौ त्रिंशद् ३० ३ द्वितीये अमावास्यायामष्टम्यां पैशाच्यां योगः अत्र कालेपका
रान्तद्विवचने संधिकार्यमन्तानरास्थितं ज्ञेयम् २८ अथ वारदिक्शूलमाह
वदेश इति होमवधारणेहरेविन्दुसश्चाशोपूर्वोप्रतिरह गमनेयान्तयो त्रिकनरस

द्विदिक्तमै त्रिंशद द्विप्रमे क्रमादैंद्यास्तिथौस्त्याः ऽनुचयोगिनीवदेत् २८ मंदो
द्विराज्ञावहरेविद्याश्चामाश्चामहेवंगम्भवोगुरुः स्यात् शूरः कविः पाशकरस्य शू॰
लीभौमोत्रुयश्चैलविलासयातः २९

मंदः शनिराजाविंदस्य शूली शूलयुतः स्यात् पवमहेः सूर्यस्यो ऽगम्भुवो यमस्या ऽः पादं
द्विणांश्च त्रिगुरुः शूलीस्यात् पुनः पाशकरः पाशः करेस्य सपाशपाणिः वरुणस्तस्या ऽ
शंपश्चिमोसूर्यः कविश्च शूलीस्यात्पैलविलसधनदस्याशा श्रमरां प्रति भौमो त्रुयश्च
शूलीस्यात् अहिर्देत्यविशेषः स्यात्तस्यो ऽहिरादिरवधा इत्यनेकार्थध्वनिमञ्जर्याः २९

अथ योगिनीशूले सम्मुखे मज्जनमाह वर इति यदि योगिनी सम्मुखचारिणी तस्मात् तदाश
रीरिणः यानयोगिनी उपलब्धिर्मतिः शुद्धिवावणश्वथानास्मात् शरेपीड्यं ततक्रूलिका
हेमे दादिवारशूलिनः काष्ठादिग्यस्मिंस्त देवं विधंगमनं कर्तृपदं गामिनं याज्ञानं रं सशू लिकांगं+
शुद्धितौलगणशुक्रदेहे स्तजलिकरोति यथाशूलकाष्ठशूलिदास्तचौरादिदेहेषपीडांक
रोति इत्यथैव श्लिष्टार्थेन प्रोक्तं ३० अथ वैतालीयेन यानिषुधोकालपावं तो दर्शयति

वरोपलब्धिर्यदि यानयोगिनी न योगिनी सम्मुखचारिणी तदा ततक्रूलि
काष्टं गमनं शरीरिणः सशूलिकांगं गामिनं स्तजनस्तथ ३० शुदिनादि
दिनानि पूर्वतो विशिवाशास्तसदेहकालवान्

फदि इति फदिनादि दिनानि फशाहेतय: उदशाम्रवारस्तस्य दिनमादौ येषां
तानि एवं विधानि दिनानि पूर्वतः विशिवाशर्ईशानदिग्वर्जिता हदिक्तस्मसेत् यत्र
हरिषुः शानिः कलितः सत्व्योशाम्रः तत्रशनिः कालवान् स्यात् यतः नेष्टगाइते
सरवदोजइसश्रितं डीसंहारगणीजे इसातवारइणी पतिसंभालिः जिह्मांनिम्नपका ल१

४२ ज्यो॰ टी॰ ७१ (171)

वषुनरेवं विफमूर्त्तयः पाषावानस्मात्तत्त्रस्य वधारणो हि शुक्रार्थे तौ शनिबुधौ सम्मु
खावहितावतिष्ठकारकौ स्यातामम् ३९ अथपूर्वादिदिक्षु मेषादिराशिस्य चक्रग्र
हाणिकल्पयति अवेरिति बुधैः हरिदिक् पुरवादिक् चक्रेषु पूर्वादिदिक्चक्रेषु
क्रमतेत्र्यतुमंडलेकल्पितं कथितं कैः कुत्वाः विमेषराशिः गोऽहृषः जितमो मिथु
नेश्च स्त्रिराशिः कर्कः पयोंहृहेपभिः किंभूतैरेभिः शारमैः शारैर्वाणैर्मीतीनी

हरिभूः कलितस्तुपाषवाखिशुभमूत्तावहितौहि सन्मुखौ ३९ अविगो
जितमाथिराशिभिः शारमैभैर्नवमैस्तु संयुतैः हरिदिङ्मुखादिकचक्रेषु
येक्रमतःकल्पितसिंडुमंडलम् ४०

शारमाः तैः पंचमेन पंचमेन राशिना संयुतैः यथा मेषात् पंचमो राशिः सिंहः एवं
वृषमिथुनकर्केभ्यः तथा नः किंभूतैरेभिर्नवमैर्नवमप्रमाणेन नवमेन नवमेन संयुतैः
यथा मेषात् नवमो धनुराशिरेवं वृषमिथुनकर्केभ्यः कोऽर्थः मेषसिंहधनुर्वृषव
रयहंमर्वस्पां एवं वृषकन्यामकरैश्च याम्यां मिथुनतुलाकुंभैश्च पश्चिमायां कर्कवृ

स्थिकमेतेषु तु नरस्योयथामेषेवसिंहेरस्मादि २५॥ अथ सन्मुखे दक्षिणगं चन्द्रग्रहं
लाभदं पश्यन्ति नक्षिवनितेति तुधाश्रमाननं सन्मुखमिंदुमंडलकमपदं वनितावद
नेंदुमंडले स्त्रीमुखे चन्द्रमंडलमिवगमनार्थिनियता विदनवांछितेषु सिते छं विदुः
वपुनर्गमनेपि दक्षिणभागं दक्षिणदिग्गते चन्द्रमंडले स्त्रीमुखे चन्द्रबिंबमिवद

वनितावदनेंदुमंडलं विदुरभ्याननमिंदुमण्डलम् गमनार्थिनि दनवांछि
तं गमनेऽपि च दक्षिणगम् २६ गतवान्दिते चन्द्रः स्थितेखेपमाक्रांग
०।३।४।६। युतैर्युते गजैः ॥

तं वांछितं विदुः २६ अथातिपिपासायानकालनिपानां सन्मुखे स्पजन्नाह गते
ति गतवान्दिते किंभूते चन्द्रः स्थितेऽथ क चन्द्रः स्थानस्थापिते पुनः किंभूते खेप
माक्रांग युते शून्याहिवन्हिः षड्युते ०।२।४।६ पुनः किंभूते गजैरष्टाभिर्हृते
भाजिते सति देगामिन् हेयार्थं स्वदिशि निजगमनकाष्ठायांपिपासायानकालनि

पातनमभिमुखे सन्मुखेत्यजेज्जहीद्दिपाशयातनेश्चयउ द्वितीयाद्विवचनमे
वमन्यदपि स्वदिशीति येषां कथमित पूर्वादि दिग्गणनया क्रमेणेति यिपाश
यातनकालनिपातनानि भवंतीत्यर्थः २४ अथ कृत्तिकादिषु स्थितग्रहान्
सन्मुखांस्त्यक्त्वेति वहुलेति हधीर्ग्रहान् सन्मुखान् विचिंतयेत् कास्ते ह्
काष्ठास्वदिक्षु किंभूतास्ववहुलादिचक्रपद्धतीषु कृत्तिकादिनक्षत्रश्रेणिषु किं

स्वदिशि त्यजेत्पाशयातनः अभिमुखे कालनिपातने गमिन् २४ वहुला॰
दिभचक्रपद्धतीषि हकाष्ठास्वविचिंतयेत् ग्रहान् ॥

भूतान् ग्रहान् उपयानविलग्नदिक्स्थितीः प्रयाणलग्नस्य दिशि स्थितिर्येषां तेतान्
उतपुनः किंभूतान् उदयाशास्थितिगान् पूर्वदिक्स्थानगतान् वामविलग्नदिक्
स्थितीनिति कोर्थः प्राच्याद्यष्टदिक्षु क्रमेण विलग्नसदनात् एतेषु भावेषु सूर्या
दिग्रहाः स्थिताः ललाटिकाः स्युः यथा लग्नस्थः सूर्यः प्राच्यां गंतुर्नरस्य ललाटिकः

स्यात् एवं लाभ ११ व्यय १२ स्थः शुक्रश्चाग्नेय्यां ल० कर्मस्थो १० भौमो दक्षिणस्यां ल० नवा ९ ष्टम ८ भावस्थो राहुर्नैरृत्यां ल० सप्तमभावस्थः शनिः पश्चिमायां ल० षष्ठपंचम ६।५ भावस्थश्चन्द्रो वायव्यां ल० चतुर्थभावस्थो बुध उत्तरस्यां ल० द्वितीयतृतीयभावगो गुरुरीशान्यां ल० अत्र ललाटव्यतिरिक्ते कंटकेस्थाने यदि दिशाधीशाः स्युः तदा यात्राः शुभाः स्युः अशोभनेति तत्वमिति २५ अथ काव्यद्वारेणैतदेव०

उतयानविलग्नदिक्स्थितीन्दुदपाशास्थितिगांश्चसन्त्यजेत् २५ तसि
तेभिमुखे समागते रुचिरं यानमलंघ्यमन्तनम् महिलामिष्टनालये०
तथापलवदीप्तावपि वो भवीतिहि २६

विस्तारयति तसितेइति हिनिश्चितं अलंघ्यमन्तनमेकं तनगारं तनवगतं यानं प्रयाणं रुचिरं मनोहरं तवो भवीतितरां कस्मिन् सितेशुक्रे ऽभिमुखे समागते सति अपि च तः कस्मिन् तथा महिलामिष्टनालये कन्याभिमुखे आलयो गृहे यस्य स तथा यस्मिन्

ज्यो
टी
१७३
173

बुधे सन्मुखे समेति तथा पुनः रविदीप्तौ सूर्ये सन्मुखे समेति २६ अथ संग्रामादौ शुक्र
बुधसन्मुखत्वात् नवलोकनमाह प्रयाने इति सन्मुखे स्थितः शुक्रोपि पुनः विद्ध
योपि ग्रामितं नरं न हि दुःखयति नदुःखीकरोति कस्मिन् प्रयाणे पुनः जनकस्थितौ पित्रृ
हे पुनः रूपसर्गे दुर्भिक्षादौ पुनः एकपत्तने एकग्रामे पुनः दीर्घह्रस्वमंगले पाणिग्रहणादि

प्रयाणे जनकस्थितौ स्थितनृपसर्गे नरमेकपत्तने नहि दीर्घह्रस्वमं
गले ग्रामितं दुःखयति सन्मुखोपि वित २७ भृगुवत्सवसिष्ठकश्यपात्रि
भरद्वाजकुलाजना भृगु गणयंति न सन्मुखत्वमीविदमथांगिरसान्वया
निताः २८

मंगले २७ अथ भृग्वादिगोत्रोत्पन्नजनानां मते शुक्रादिसन्मुखत्वमवगणयति ।
भृग्विति अमी जनाः भृगुशुक्रं सन्मुखं न गणयंति न मन्यंते किंभूता जनाः भृगु
वत्सादि सन्मुखत्वमव भृग्वादीनां कुलानि गोत्राणि येषां ते तत्र पुनः अंगिरसान्वया
न्विताः अंगिरसवंशयुक्ताः जना विधुं चन्द्रमपि सन्मुखं न गणयंति २८

अथदेशविशेषशुक्रादिसन्मुखत्वमवगाणयति कुरु इति सन्मुखोशनाः सन्मुखेश

क्रः कुर्वादीन्देशान्नदुष्यति किंभूतानि कु॰ अमरीमाणयवित्वनान् + स्त्रीराज्यदेशावि नंजगननाविनः

शेषाः प्रतीताः अतः सन्मुखोकोप्येवंशुनविंदधुधो॰ तपस्यः २ रवनीहृतोऽस्य देशान्दुष्य

ति २९ हृद्वलीति इहहृद्दति॰ मिते॰ समेविषेगमे प्रयाणे॰ गाश्चत्वकुरुषः प्रतिशुक्रेसन्मु

खेशुक्रेतमसीयात् नागाक्षेत् पुनर्हिमरोविषिवंदेयोस्मिन्नेषभेरेवतिमेषराशिस्थितेस

कुरुभोजकटांध्रहूणकानरिमीणाद्विवर्णांगलानिवित्ताव नचदुष्यतिसन्मुखोशनाःस

शुक्रोर्कोविदितोमनीहृतः २९ हृद्दलीहमितेसमेगमेनसमीयाच्छ्रितिशुक्रमेगाश्चत्व

हिमरोचिषियोस्मेषभेः भिमुखोयोस्तिकाविर्नदोषकृत् ४॰

तिनदाकविः शुक्रोयोऽस्तिश्रयःसन्दोषकृन्ननभवेत् ४॰ अथसन्मुखेनतत्रकीलांमजन्नाद

यविशति हेगम्भिनुजन्तुहेफलवृषेफलेफलाय तृहिंर्यस्यसत्तसेवृडांवंदभेज्येहापांयविपा

शिविदलस्यदिशापूर्वामजपवमजपहृतेपभद्रपदायामांतकीदिशदक्षिणामजपुनरजमे

रोहिण्यांवतनतेमवकण्यादिशापश्चिमांतजपुनरर्यमभेउत्तरफाल्गुन्यांगुरुत्वकीकोवेरीउत्त

रांत्यज ४१ अथललाटयोगेप्रयाणंनिषेधति दिनेति सूर्यशुक्रभौमराहवः शनिबु

द्बुधगुरुवश्चैतेद्वादशिताकाष्ठानामधिपाः॰

ज्यो॰ टी॰ १७४ 174

स्वामिनः संतित्रगामलग्ने गामलग्नविषये ललाटगो ललाटगते दिग्विभौ सति गमो न
स्यात् नेष्टत्वात् ललाटगतसूर्यादीनां स्पष्टार्थस्तु सर्वं दिग्द्वारकाव्येषोक्तोस्ति ४२ अथ प
ज्ञात्वा परिघयोगचक्रमाह कृपीटेति कृपीटयोनेरुतुतः कृत्तिकानक्षत्रात् क्रमंडले भू॰
मितले किंभूते रुः भचक्रस्य नक्षत्रगणस्य वेदांशाश्चतुर्भागाः सप्तसप्तरूक्षेणाः प्राग्विशा

पर्विमाणि दिशां स्युः जैंद्रभेः जयहृते दिशामां तकीजन वननेत रिहाजिमे
गामिफलवृहे ॰ चेमभवगौरुपकोम् ४१ दिन कृत्तिमंगलागवापमशी
तक्कविसोम्पमेत्रिणः कृत्तिनामधिपाश्च दिग्विभोगमलग्ने नललाटगोगमः
४२ कृपीटयोनेरुतुतः क्रमंडले भचक्रवेदांशः ४ समेत दिग्मुखे जनोहुता
शश्वसनाशमवतन्मत्रेस मुहुलेश्यनपारिघं व्रजेत् ४२

तिनक्षत्राणि तेषां समेतानि सहितानि दिग्मुखानि यस्मिंस्तस्मिन् विषये ॰ ज्ञतत्पारिघं परि
घभवं मुहूर्त्तं मुहुलेश्यजनो हुताशश्वसनाशमध्ये वाग्निदिशां न व्रजेत् यतः प्राच्यादिदिक्चतुष्टयक्रमा
क्रुभोः आदि सप्तकवर्त्तक्षैः शाग्नतरयोः प्रममाग्यायाम्यामध्येमध्यो ॰ न्पपापरिघः १ अग्निमारुतयोः
मध्ये परिघस्तिष्ठते महीदेवा अपि तल्लंघयन्ति नैदेमानवमानवाः २ इति परिघयोगयंत्रकम् ४२

ग्रथावश्यकेपरिज्ञोलेद्यनमाह ग्रयोइतियदाऽयोगिनीतियोगिनीस्थलककालपाशह
रितायाग्राशाः सेविवृनश्मिन्दिविभागेपारिद्यस्त्रमसितदाऽपिज्ञनोनयाघात्रोगेछ
नू ७नस्पसर्गलब्धोग्रावश्यकेननङ्लेमपारिधोभितापाशुड्काष्टाहूघणवादिनदेशामि

ग्रयोगिनीस्थलककालपाशानाशायदापारिद्यस्त्रमसिन् नदापियाघाङ्प
सर्गलब्धाविघात्रङ्लेब्धल्नधुड्काष्टा ४४ ग्राशाविरुद्धेयदिसंमुखोःसाङ्गाया
नदामानफलाययाने स्तनीवगोहीनकवान्वलब्धाङनविस्थलादिकादिक्गुणा

याङ्गमेन् ४४ ग्रयोपसंहारेणप्रयाणशुद्धिंनिश्चिनोति ग्राशेति यदिचेन् ग्राशाग्रावि रुद्धेदि
गाविरुद्धेराज्ञावेदः स्तम्भोविलिनयाघाघानेमानफलाययाविनोज्ञाति फलायसात् चेनेस
वंदीनो वगोनस्मान्७नः स्तकरावलब्धःस्यकिरणब्याप्तोनसात् ङनविस्थलादिकादित
स्थलादिदोषवर्तिनादिगतिनदायानगणाव्येगणशाप्तयसात् ४५ गेरामजें ः गे ः गें

ज्यो॰ टी॰
३७५
175

इतिपरिवृत्ययोगवक्रेगमनादेशेतेयस्यायानेइतिसमे॰सेदयानेप्रयाणेपत
स्यफलादिनीतिनफलादितिलेयत्रविलोकमनेनाकेतुमाःश्रमः तेउनर
पद्भूथमालिमाद्विविधप्रयाणवाहृदादिद्विविधफलपुष्टिंदेशयात्रावेलि
पैत्र्यागमुख्याकृत्याशवहनेदीवहृदास्यफलायथानेयावहृतिफलयानेमन्त्र
मन्त्रमोक्षसात्र पुनः समदयस्य संग्राममस्यजयलसेयानप्रयाणेलग्नादिक

यानेसमेतेसेवविलोकमनेनकूलादिनीतिवमतिप्रयाणे शलेन फलादिकृते
विरुद्धेनरामवस्यादृरिनीतिसमं ५८ ॐरामजें ॥ ॐरामजें ॐ
यवतिफलयानेमन्त्रपैवांगपुथ्यासमदयजययानेलग्नदिकपुष्टिवामेद्विविधमलमने हृः पुष्टिवत्रीर्थयानेवाविल

पुष्टिवामलग्नसदिशाध्यगुणांमनोस्तंसात्र पुनलीर्थयानमनेहृः पुष्टिवत्कालपुष्टिपुंसम
नोहृंसात्र इतित्रिविधंप्रयाणे ग्रहिलगमननेदः शाकुनोत्साहहृष्यादिविलभेदे। शाकुनाव
तिप्रयाणेन शलेकस्मिन् फलादिकृतेविरुद्धेसतिपुनहृंरतिदिशिरामवस्याद्यन्तुगुका
यांसन्नावेवेद्वेपीमर्थः इतिसमं ५८ १ॐरामजें ५७ ॐरामजें ॐरामजें

अथ विषादीनां मुख्याम् लेख्यगणशुद्धिं दर्शयति भवतीति सोमयोऽग्रालक्षणानां मशुद्धिर्न
तदादेनशुद्धिर्भृखो भवति न दत्त पश्चात् भूमजोऽङ्गविद्याणां खचरयुतिविशुद्धिर्युद्धयोगशु
द्धिर्भृखो भवति इत्यरजनगणानां सदातोऽलक्षणायाम् हतायां शुद्धिर्भृखो भवति ग्रामनरका
णानां वधोरपर्यन्तानां शाकुननयमवाशुद्धिर्भृखो भवति न दत्त न स्माः भख्यायाः पश्चात्

भवति न दत्तं भख्या सोमयोऽमयुशुद्धिर्भृमेय लक्षणायाः इत्यरजनगणानां शु
द्धिर्न करणां कृनचयभवानः शेषशुद्धिर्विविसाः ५८ जनीशराशीशादशेश
लग्नपाः स्फुरत्प्रभाः सारभृतोऽगमेदणां ददसलवारुफलेन तदिकपतिः संख्यां
दकोऽभूरिमहामहार्थकृत ५८ ॥ गं

शेषशुद्धिर्मोणां विमा इति ५८ अथ प्रयोगे जन्मादिस्वामिणो वर्णयति जनीशेशेति जनीशो ज
न्मेशः राशीशः राशिस्वामी देशशो देशस्वामी लग्नपो लग्नस्वामी एवं हि षट् एते लग्न
मेगमनेऽलममस्थवाहमनोदनफले ददाति किंभूताः एते स्फुरत्प्रभाः स्फुरद्दीप्तयः [illegible] स्मर्थः पु
नः किंभूताः सारभृतो बलयुक्ताः तदनः सकेटकः केन्द्रस्थिताः भूरिमहो भूरिवश्म

[illegible] ५८

मो॰
दी॰
१७६
176

अथ लग्नशुद्धिमाह चरेति विदः पंक्तिनागरूहं गमं द्वन्द्वस्य प्राणं वरं विदुः कास्मिन् चरे च लग्ने वा
शे च पुनरेवं समनं द्वि प्रकृतो द्विस्वभावराशे पशुकं द्विस्वभावराशेः समं प्रयाणं वरं विदुः पुनः समले
पितृदये लग्ने मित्रे प्रयाणं वरं विदुः पुनरलिकुलीरशात्रिभिः वृश्चिककर्कमीनराशिभिर्लग्नैः
कृत्वा गमनं प्रयनं विदुरिति ५॰ स्तोदीति शीर्षोदया मिथुनासिंहकन्या तुला वृश्चिककुंभसंज्ञा गमने

चरे च राशे च गमं परं विदोविदुः समद्विप्रकृतौ समं वरं मित्रे समले पृष्ठदये पुलग्नगे ग
मप्रयनालिकुलीरशात्रिभिः ५॰ स्तोदीति राशिभिरंगगे गमने शीर्षोदययान्तरभीष्ट
द्विकृत् पृष्ठोदयो यानफलापकृत् यानयाक्त विज्ञायमलोलभोदयः ५। ॐरामजो

यात्रे नरस्याऽभीष्टसिद्धिकृत्स्यात् केऽलादो रिनेर्न्मोऽस्त्वैराशिभिः किंभूते रंगगेः प्रथमभावग
गैर्नैः कृत्वा पुनः पृष्ठोदयैः मेषवृषधनुः कर्कमकरमीनाः इति पृष्ठोदयसंज्ञो यथा त्वयानफला
पकृत् प्रयाणफलनाशकृत्स्यात् तथा च पुनः कुविदलोलभोलभोदयः स्थिरलग्नोदयोऽयन
यायानफलापकृत्स्यात् ५८ ५। ॐरामचंद्रायनमः ॥ गं ॥ ॐरामजो ॐरामजो

अथ श्रयाणे निषेधलग्नं दर्शयति यदेति यदा संभवा राशिलग्नतो जन्मराशिलग्नतो गमांगंगम
नलग्नमष्टमं स्यात् न स्वाधायिनो नरस्यांगायकरं शरीरनाशकरं स्यात् तथा जन्मलग्नकोऽसिनारोजन्म
लग्नगमनस्वामिनो द्वितु नगो सूर्यमेऽष्टलग्नेनो नदापदं दोमरणदायकोऽसाता पुनर्नौ ऽथवा जन्मल
ग्नतो गमनलग्नं षष्ठमन्तस्वामिनोपदेतम्मक वाहिनपदार्थं भुग्रापदो न नोऽति ५२ अथ यात्र

यदाष्टमं संभवराशिलग्नतो गमागमं गायकरं न यायिनः न च्चासिनारावित्रगौ न दाऽ
न्दैवाषष्ठं सतिशापदमाननोति ५२ समयुतो मेनमत्रिजं अमेलश्च जन्मव्याधियोगये
जिते जनेस्वरोयः सदैव सर्वसंपदो जिव्हाहित नामन्यैपमसंशायं ५२ गौरामओं ॐ

जन्मराजयोगानुवर्णयति समयेति योजनेश्वरो लग्नपतिर्वरिजनेति उसमूहं मेनं सचयन्तः सन्
ब्रमेनगहेन कलिमन व्याधिवियोगयोजितेन जन्मराजयोग उक्तो पर्वे विधेलग्ने हि दिशकार्याणि
लपोसंशयानि श्रितेऽहितनाने विउसमहानिवाः सर्वसंपदः कर्मपदंप्राप्तिर्प्राप्नोति अथवा
न्यपोऽहितनानेजिवा सर्वाः संपदः यसस्य सर्वसंपदः सन्तुपैति स्वस्थाने समायाति ५२

ज्यो॰
टी॰
५१
177

यदेतिउनविनर्केयदावाशितनउजन्मराशिर्जन्मलग्नं वाद्विनेसितग्रहस्तराशिगनेस्यात्तोकुप्रया
णलग्नं तदाभरजनेरिपुलोकेनिमोलनेमरणंरवौशहेवकारैशहेइतेथातोप्रयोगः उनयदा
नदीघरेर्जन्मराशिजन्मलग्नस्वामिभिः प्रयाणोदययोगेः प्रयाणलग्नगतेः प्रयाणंभवतितदा
यायोगमनशीलोजनोयमालयंमृत्युंयातिध्रुवंमोत ५४ अथमालिमाह सारीति व्योमवारी

यदाद्विनेराशितनउतैमीलनेप्रयाणलग्नेरिमनेरराबुन उनप्रयाणोदययोगेस्तदीघरेर्यो
योजनोयातियमालयंतदा ५४ सारीस्तनोव्योमवारीसलग्नोवाशिर्योसौवेसिताशि
म्रवाशेः स्वस्ताः दोषः पर्यवसानरुद्वेकालोयातः संपदंसंदधाति ५५ गं

ग्रहस्तनोजन्मलग्नसारीबलयुक्तोभवति अथवाव्योमवारीग्रहः सलग्नः प्रयाणलग्नम्
स्तिसाः वयुनाराशेर्ग्रहराशेः सकाशात्तयेसौव्योमवारीराशौवेसिताशिर्भवति इत्यर्थंद्विया
योगः क्रूमेणैवापफलमाह स्वस्यगमिनोहयघहयलेनम्स्तात्। इतिप्रथमः उद्वेरमर्थपर्यवा
स्यानशोभः कालः यमश्रायः स्यात् इतिद्वितीयः यातगमितः संपदंदधातिभ्रमातिग्रजस्तौ

ज्योतिःसारःटीका ५५

अथ यस्योद्गतया प्रश्नलग्ने गृहभावशुद्धिमाह देहेति यो जनो यो जनताधुनैयो जनानां दशसु
स्ववर्गतिरश्चतिकैः कृत्वा काङ्क्षति शुभाशुभफलं वैङ्गमीमेः किंभूतै राशिभिः देहस्तनुभवनं १ कामः स
प्तम ७ बलं दशमीयं ३ गेहं चतुर्थं ४ वैरि षष्ठं ६ एषु गतैः खलु निःसृतैः सोपि जनः तज्जयाश्रियं
विपुलफलस्मीयात् निश्चेमीति ५८ अथोपजात्याह ष्यैतानि दानशुभस्य सौगमः प्रश्ने

देहकामबलगेहवैरिगैः कामनीवयमसानमंगलैः यो जनो भ्रमति योजनाधुनैया
ति सोपि खलजनजयाश्रियं ५९ एतान्हि नाडिदविदार्यविग्रहो गमोद्यासौ प्रति
तदा भवेत् गुनीकामस्य देहसंस्थोदयावमानभावोपचयैनि मंगलैः ६० ॥

प्रतिपन्नाहावैरिस्थानको भवेत् यदा उदयो लग्नमाप्तिः किंभूतैः सौगमः ग्रहदयोदयार सहितैः
किंभूतैः उदयः इष्टः स्यर्यहनेघहेयास्मिन् सः एतान्हि नः शुनाकिं किंद्रे इमे विहस्तुधो या
स्मिन् किंद्रवृन्नः किं उग्रार्यो गुहाविग्रहेन नभावेयस्य सम्प्राप्यविग्रहः तथा उनः किंद्रवि मे
ति विमानभावेषु दशम भावरहिते षु उपचयेषु त्रिषड्दशैकादशभावेषु ३।६।१०।११ एतैः शतिमं
गलस्य यस्य सः शतैः किंभूतस्य नः गुनीककामस्य संग्रामाभिलाषिणः हिशुभार्थी ६१ ॥ ग राम्यो

श्रीदे° १७८
178

ख्येनेति इति :स्सर्वः स्तनः शानिइञ्जपर्यां हेहेवविशानिवेद्दयायिनो वरसङ्घनारिमानानि ह्रङ्का
तिङसन्मानांदिददानिसवैपिहरूशायवो नमेनीस्सधुः किंकृत्वाचनारिमानानिचनंप्रथमेभव
ने ग्रारिषष्ठे ९ मानेदशमे १० एतानि समेमसशाचपतेषुपतेगानासंतः स्सर्धः उत्ता१घवा१मो
गुरोश्चगगनेलग्नगनेमातिश्चपरेथहाग्रषं २ लाभ ११ गाः संतो१दालममर्यमस्सघलाभदाः
सुः कस्सयथाहोगमनामिलाभिणः १८ ग्रघस्सनालिलकेनाह कोशानिचेयदिकमलिनीपारे

घनारिमानानिहरीनमेंदगोघनारिमानासमेस्सयायिनः ददास्सुमेंगगते१घेला
भन्ना: पुनाधियासेरलमधुलाभदाः १८ कोप्ततेभवेस्कमलिनोपरिएणायकेषुनेस्सारस
विकमेवैरीहाहववयानकाले योनाघ्रयासतिय मृभदकुमिकभवकवीरवाभवतिमृनलगी
नेकीर्तिः १९ निर्गोदयराजमदस्वरानेराजसपोरिक्षानियोजनेशः नेनेसमेमादयमेव

एणयकः स्रात्रिनीपतिः स्सर्थः कशेमलेलत्रभवःकोशः वनघभावस्योभवेनघनविंदूथस्सारः
समममभावभवः ग्रघवाकावेः समममभावथवोभवेन मदाघहाः स्मितेग्राहृववयानकालेसंग्रामघ
याणकालेयोनाघमानप्रयातिगच्छतिसघमानघ्रयातिगच्छतिग्ररिवहृभदाः निघसेममस्सर्प
वक्रमितागतालेषांक्रमेषुकेदोरवः लिहसमाभवतिकिंनस्नमभूतेलेगीनाघसिद्धाकीर्तिः २०ग्र
घ्यापमाहमित्रांतियामनेघ्रवपः तिपाशघैवस्सराभेनेतेलेग्नस्यलयघनाराजमदसम्ममभावस्यवेदं

स्त्रापेत्तु योन्त्योदि त्रिमयोयुमंत्रवेत गच्छेन्नकोः स्त्रायाभूमेत्वपसंमेगलुः स्त्रापमस्दवैमोमा
दिभिः पचभिः गृहैहन्ता कैम्नेमेमादिभिः ग्रामिगः बहु ८ आमेले चतुर्थे धमारः केदर्पोस्म
मर्मे ० बनः शरीरप्रथमत्र यमः हारनीय २ पुष्पगनेः सन्दपरहलोकेसर्वसहाभूमिलसा
नायकारानानलेभ्योनीनाःनरहीनः मालसोयेनसपवविथोभवेत् ८१ ग्रथयप्रमागीका
केदमाहास्वराजेति यियास्तोगमनाभिलाषनरस्मसहराजमंत्रिमेगलेखदगुरुभौमेवने
स्त्रापमस्दवैरपिपंचभिर्गेहेरमिनवामोवबेनो गृहाभ्गेः रपा सप्तोदितिजयोद्भमंत्रवेतमंत्रे
सराजमंत्रिमेगले क्रियोदयोजयायुवार्गद्रधयियासतः सकलकोगमशुभ ८२
भवंतिज्ञानकोदनाम महीशयोगसंवयानपवधानलग्नगायियासतोन्नयप्रदः ८३
यथावलेमहीशशुक्रनयावलथनाथवे प्रयच्छतिप्रयाणगेन्नदेवदर्शयाम्महे ८४
मेषः सप्तवेविथः क्रियोदयः मेषलग्नजयायभवेत्तवाप्तनः ग्रहत्रयंवेद्गुरुभौमग्रवेमसहकेव
ग्रगमच्चतुर्थसप्तमदशामभावेनवनेमेयः सवासौम्यागमोलाभएकादशमभावस्थनस्मि
नेष्णुभेशुभकारकेसात् ८५ अथराजयोगानामिष्टोपतिभवंतीतिनृपमहीशशुक्रयोगसं
वयाराजयोगनम्नहः यियागतेगमनाभिलाषिनराणांजयप्रदाः विमयदायकोसुःके
केनाज्ञानके मममनामकशास्त्रउरोनउक्ताःपनः कैमनायानलग्नगः प्रयाणलग्नमार्को

स: ९८ यदीच्छयथामहीशस्तुकालिनायकचक्रवर्तिनादम ९८

अथयदुनविलंविनेनराजयोगानाह्न शशीतिनथाहंनिदेवप्रयाणंगं अवनिपोभूपः निखिलनिर्जितभूतलभूमिपः सम
स्तविजितभूमंडलस्तोभवेत् कस्मिन् गमेसति प्रयाणेजननोजन्मनः स्मरभेसप्तमभावेशशी निर्वद्रे किंभूतेमंदवति
शनियुक्ते पुनः कस्मिन् अस्तभेदनुराशौ अम्बरभवेरो यस्मिन् रवौ सति पुनः कुजमभेमेषराशौ प्रलसि सूर्ये किंभूतेसूर्येउदय
गेमूर्तिस्थे ९५ मकरेतिवेदशतिद्विपसेनासनाथमानं नरपतिविभूपवनंनतपति होनकारोप्रकृतस्पर्धेसूचयत्तः ग्रामोती
सर्घः किंभूतः शतिमकरमंगलेमकरराशौस्थमंगलेपमप्राप्य किंभूतंमकरविजवर्तिनेशनिष्टुक्ते पुनः किं मे अंगेल ९६

शशीनिमंदवतिस्मरगेऽस्तभेऽमरपुरोथसितस्यजभेभवनेन् उदयगेजनितोवनियोगमेनिखिलनिर्जित
भूतलभूमिपः ९५ मकरमंगलमंगलसाक्रियंरविजभाजमपेसननेतिना यत्नविराजविकल्ननयोःसर्वेनर
पतिवृन्दपेतिखिलेंद्रिर ९९ यवलभामिम्रोदयशालिनिम्त्रिनरसाम्भुविभूविभुवमे भवतिभास्वति
पौरुषपावकस्खलितेवरिकुलो विकुलोनरः ९७ यदिसमेमविजेन्नमरिस्त्रियंसविधुनाबुरिभोदयमीहू
तेगुरुमंदहति शहविजावरंवस्मनीपतिवाप्तसमाव्रजेत् ९७

धवलेतिनरोसभुविभुर्भूपोभवति गमेप्रयाणेइतिशेषः कस्मिन् लग्नोदयशालिनिमकरलग्नशोभायुक्तेयवलभासिवे
देकिंच स्त्रिनरसाम्भुविस्त्रीस्त्रिनभौमेपुनः कसति अस्तभेथनतराशौ भास्वतिसूर्ये किंभूतोनरः पौरुषप्रतापेएवपा
वकेस्खलितानि दग्धानिवेरिकुलानि विरुद्धसमूहानियेनसः पुनः किंभूतोनरः अरीणांशत्रुवाणां कुंभूमिंलानिष्ट
लानिशतिङ्प्रमयेऽविकुलश्नि ९७ यदियतियदिद्यत वस्मनीपतिर्भूयोऽसिस्त्रियं विनेत्र्वविनाशीकर्तृत्वंहातुंवार्ईहतिरे
फतितदाभूपः आप्तुशीघ्रसमाव्रजेत् गच्छेत् किंकृत्वासविधुनाबुरिभूदयं चंद्रसहितेन उपलग्नमेमप्राप्य किंभूतेसवि

मिहिरेति मिहिरजन्मनिशाभीमकरोहंयमकरलग्नविबुधसतिरोनाथमानभुजंगतिगलेतकैः
कृत्वा रामावेन्द्रः शुक्रः सौम्यः रमाभवौ भौमः पञ्चहद्दहतैः किंभूतैः तैः लद्वलतनीयशविद्धः स्व
द्धेशे ११ नभोदशमे १० शुक्रितः शुक्रः ८ पञ्चभावेषु वारिभिः गमनशीलैः समनः शुक्रेन वीर्या
विरोधिगोनयतिमाप्नोति अनेन मध्यपादस्य वीर्यपराक्रम इव पराक्रमो येषां तेन वा विरोधिना
रिपवश्चैतेषां गोभूमीमिति नयति याने न वीर्यविरोधिनामित्यपि पादे स्मृद्धयथा कस्मिन् क्ले
शाने न वीर्येण गोपपराक्रमेण विरोधिनो यशीलागोमारभेयो वालपरिस्पृक्लिशः ८९

मिहिरजन्मनिनामकरोदयेष्वजनितयानगुरुकत्रस्माभवैः सहजनेषु नभोदिनवारिभिः
गतितयाने न वीर्यविरोधिना ८९ कषविशेषभजामयमास्तुजाधिपणाधिममृगाकव
स्थतुः विविवशोदयभाजियदागमेद्द्विवलारिवलायकरोनरः ७० कषेति यदागमा

प्रयाणेपि सौम्यः पिसः शुक्रः मृगांकश्चेद्दपषांहेदपनानवद्दनो विभतीपनकुद्दशुक्रेधनुः
स्मात् किंभूतेन धनुः यमेनशानिनामद्दवतेनेयः समयमः सवामोसुद्दणभौमश्चेतनेनउपलक्षि
तो किंभूतेन मध्य कषेषुभेतेष विशेषः शुद्धः कषविशेषामकरलग्नक्रिः इति भुकतेन तेन
भुनामकराशिशुक्रेन तदानरः प्रमानुद्दिविवलायकरोभवेतद्दरः मिहसबलामिवबलेय
षांते च तेरपश्चैतेषां बलेवीर्येवलालम्बाः पकरानिद्दनीतिकस्मिन् सतिवशोदय
भाजिकन्यालग्नशुक्रे विपिनुपे ७० ॥ ७० ॥ ७० ॥ ७० ॥

ज्यो॰भ॰
टी॰
१८०
180

श्रुतिरिति यः पुमान् व्रजेत् कस्मिन् सति अनन्तदीपितो चन्द्रे नृभिषोदयगे मीनलग्नगते पुनः क्व ग्रह
जिभौमकुरिकरे मकरे सति पुनः क्व शुक्रे सूर्ये लेये भे सिंहराशौ सति पुनः क्व श्रे ग्रुभविशतो
कलशवर्तिनि जेमराशिग्रुके सति पुमान् इद्दजगति श्रविलेपुर्णे रेल विलसत् कवेरस्य स्वयनेरे
वयनेन येत प्राप्नुयात् ७० मतिरिति यः दिग्गगोलग्नगतः श्रितते गपदः उच्चस्थानगतः पुत्रविधा
यो मतिसवाग्रसः स्यात् पुनः कवीइ विदः शुक्रचन्द्रबुधाः गविनृषराशौ स्युः पुनः श्रजगोमिथ
राशिगतो मिहिरः सूर्यः स्यात् तदा गमी पुमान् परमपदे शाहुलत्नी लभते प्राप्नोति किंभूतो ग

श्रुतिर्मिषोदयगे मृतदीपितौ कोरिकोरे सुजि मृसि सलेयभे कलशवर्तिनि योग्रुभविश्वजेद
गिवलमेलविलसत्मिश्रानुयेत् ७१ मतिसवाश्रितते गपदोगगो गविककवीरविदो मिहिरोज
गः यदिगमोलभतेपरमपदे नरवरो रवरोपितशात्रवः ७२ श्रुविकुलीरतलाजितमालि
वेदिमपुताति समदमृगोदये शयगते वगतस्य नृरिदिरा तितिभजो तितिभजो त्कटतावनः ७३

मीनरवरः पुनः किंग रवेणाशाहृतरोपिता सुभिताः शत्रवो येन सः रवरोपितशात्रवः ७२ श्रुवइति
वे यदि समदमृगोदये शनिपुत्रके मकरलग्ने विभपुतानि निजसामि भिपुक्तानि श्रविकुलीरतला
जितमाति मेषकर्कितुलामिथुनानि स्युः तदागतस्य पयाणकारकस्य पुनः पुंसः प्रायणतापवद्दा
लगतापवइंदिरालक्ष्मीर्भवति किंभूतस्य नुः तितिभजोभूमिभाक्कोः पुनः किंवः श्रतिभजोत्क
टतावतः प्रलेवभजयोः कटतावत्कषेतातद्धतं ततपुक्तस्य ७३ ॥ ७३ ॥ ॐ

१२१

त्वविदीतिहेन्दुर्वीरहेन्दुगणां मध्ये स्ववर्गं विरोधिजनयश्रियं शात्रुजयवादलक्ष्मीं शृणु यात्रयाः किं
कृत्वा यात्रां शीघ्रं गमनं विधाय कस्मिन् भीकयुने कन्यालेग्नं सविदिर्बुधयुक्ते पुनः कविमान
भेदशमभावस्थे केपुनः अंशुपञ्चात् मदराजगुरौ सप्तमभावे चन्द्रे गुरौ वा पुनः मतिमंगले पंचम
भावभौमे पुनः मनीनजे पंचमभावे शनौ सर्वाणि भीकयुने स्वविरोधिगणानि ७४ स्वबेति यदि
सुखेन सीयंतेऽ इति स्वबेमाः अथवा स्वबेमाति शोभनमिति हे म स्वबेमाः सोस्या स्यते योगगनायाग्रहा

सविदि भीकयुने कविमानभेऽगुमदराजगुरौ मतिमंगले गमनमाशु विधाय मनीनजे
हृणनवीरविरोधिजयश्रियं ७४ स्वबेमयोगगनयः कृतकेंद्रगाः श्रितविखोपचयाश्च
खलाग्रहाः यदि भवंति नरागमकृज्जनोऽसहजसंचितरायमिहाश्नुते ७५ हेतिमाद्गगन
मिउभावधिपतत्पूर्वतिथिधिमवासरैः युक्तमकरूनमद्दिशेषकेहिवराभिधयुतिनिगमेष्टदा ७६

स्यते सोस्यग्रहाः कृतनवोनवम ९ केंद्राणि १४ ७ पञ्चगनाभवंतिवपुनः खलाग्रहाः श्रितविखोपचयाः
दशमवर्जितेषु उपचयेषु गताः भवंति विगतं खेदशामं येभ्यः ३६ ११ इति नरागमन कृत गमनकार
को जनः पुमान् इह जगति असहजैः भ्रातृभिः संचितानां मीलितानां रायं द्रव्यं अश्नुते प्राप्नोति ७५ योगा इति
होविकेयेः होराज्ञानविद्भिः विशिष्टायेन्यपानामभूनावाजसंज्ञकाः योगाः प्रकीर्तिताः मयानेकियंतो यो
गाः खलानिश्रितेयातः प्रयाणकारकस्य जयाय उदिताउक्ताः तत्पुनः परेयोगाः जातकोक्ताविलोक्या ७ १

ज्यो॰भ॰ अराजयोगानामुपसंहारमाह सहेति अखिलवर्णालोकैर्यत्तद्वर्णितं जनैः समीपस्थैः राजयोगाः महाराज-
टी॰ योगाः महत्प्रयाणेग्रहरूपा विलोकनीयाः तथात्रिधास्मागमयानकाले त्रिविधसंग्रामप्रयाणसमये भा
वस्थितिविदयोगाः द्वादशभावस्थग्रहयोगाः सर्वेत्र विलोक्याः ११ अथ प्रयाणलग्ने द्वादशभावनामा
१८१ न्याह विबुधैः अमीगमादयान्प्रयाणेद्भावाः विचिंत्याः इति किं तानाह कलेवरं शरीरं १ कोशभंडारगे
(४) हे धनभवने २ असंख्यातुरंकं स्वाहनं अनयोऽंमेत्र्यालोचनः अहितः शत्रुः ६ पद्धतिर्मार्गः ७ आयुः आयु

योगाः कियंतोनृपनामसूनाः प्रकीर्तिताये शुविहारिकैयैः समयोदितास्तेत्रपरे विलोक्याजयायप्र-
याति स्वलु जातकोक्ताः ७७ महत्प्रयाणे खिलवर्णलोकैः समीपरूपाः शुभराजयोगाः तथात्रिधा
स्मागमयानकाले सर्वेत्र भावस्थितिविद्योगाः ७८ कलेवरं कोशभमस्त्रवाहनं मंत्रोऽहितः पद्धति
रायुमानसे व्यापारमप्लाप्तिरलब्धिविमी भावा विचिंत्या विबुधैर्गमोद्याने ७९ सराजराजग्रह-
मंदवाहुवागमोदयस्याविरजंति यत्र विराजसंतो खिलसंपदं ततगामसशेषयानेसततं प्रियासः

मानसंचितं ९ अनयोर्द्वंद्वः व्यापारः १० लब्धिः ११ अलब्धिर्व्ययः १२ ७८ अथ द्वादशभावेषु प्रयाणलग्ने प्र-
थमभावफलमाह सराजेति सराजा चेदेणावर्ततेते सराजा अन्तेराजग्रहोरविभौमौ च मंदः शनिश्वराह्व श्च दे
देवेज्यशुक्रावविभौमशनिराहवो गमोदयस्याः सततं निरंतरं यया सततागमनाभिलाषिणान्त्याणमाग्रदेवि
रजंति कुर्वंतिकास्मिन्नशेषयानेसमस्तप्रयाणेवपुर्निराजः संतः खंडरहितासंतः शुभग्रहाअखिलसंपदं प्र- १२३

विरजंतिमिशोभयोगोसंततिप्रयाणात्प्रथमभावफलं ७५४

अथ द्वितीयफलमाह शुभेति स्वारयाः यत्र भावस्थाः शुभाः शुभग्रहाः शमद्धिं प्रयाणलग्नोदद तिकस्मि
न्निहशमेप्रयाणेऽशुनरस्य रवेण्यामितःपापग्रहायत्रस्थास्तावेद्रव्यंहरंति अथ यात्रायांतृतीयभावफलमाह द्विनिष्ठ
त्रेनिखिलाःसर्वेअनिलाधानमकृत्स्वपेशाकाशेवेगाश्मनयेपीतेगृहासहोत्थगाःसहजभावस्थाःसर्वसम्रद्दा
यितउदीरिताउक्ताः ८० अथप्रयाणेचतुर्थभावफलमाह संतरति वनेजलेचतुर्थभावेसंतःशुभग्रहाःशोभनत्वंवितरंति
ददतिपरेअपरेशुभग्रहाःअशेडःलेवितरंति अथप्रयाणेपंचमभावफलमाह अपत्येपंचमभावेकवीज्येंडतनःशुक्र
गुरुबुधाःस्वकाशादपरेस्येरविवंह्मौमशनयोऽपगतास्सिद्धियेभ्यस्तेपसिद्धयोनिष्फलभावेतिअपीतःशुक्रगुरुबु

शुभाशमद्धिंददतीद्दमारराः सावंहरंत्यपत्यवेगामिनोगमे सहोत्यगाःसर्वसमृद्धिदायिनोऽनिलाधवेगामिवि
लासुदीरिताः ८१ संतोवनेयांवितरंत्यथांपरेऽपरेकवीज्येंडज्ञतोपसिद्धयः भवंत्यथमेगामिनोमगामिनाविहि
द्विणीयानिखिलारियोद्विताः ८२ जयंदधात्याद्यविदिंदवोमदेश्रुदंपरेपालयितुंस्रशास्तृपः नयानजेवातरि
विस्त्रियांगिगांगिराप्रयेवान्तक्रुतोपरेग्रहाः ८३
याःस्त्रिद्विकारकाभवंति अथप्रयाणेषष्ठभा वफलमाहरिपोष
ष्ठभावेविराद्विणीशाचंद्ररहिताअखिलाअप्रगामिनोग्रहाहिताहितकारिणोभवंति गामितःशुभसइतिस
र्वेत्रापियोज्यं ८८ अथप्रयाणलग्नेसप्तमभावफलमाह जयंदेतिमदेसप्तमभावेआद्यविदिंदवोगुरुबुधचंद्राःजय
यंददति शुभंतिशुक्रमंदेसप्तमेपरेरविभौमशुक्रशनयोयानजेप्रयाणजेशुभंसपालयितेरजाणयन
स्रशासकयोनसमर्थाभवंति यंतानरत्नयंयातीत्यर्थः अथप्रयाणेऽष्टमभावफलमाह शत्रुरिस्मत्योअष्टमभावेविर
तुधःस्त्रितःशुक्रश्चप्रनरंगिरागुरुस्त्येतेगिराप्रयेवाणीप्राप्नयेदेणलद्याचेवाभवंतिगीस्तवाविसरसमांडगीयोकक्रमि

ज्यो॰ टी॰ १८२ 182

अथग्रथाणोनवमभावफलमाह नेनैरिति इनः सूर्यः पतिः शनिः राजचंद्रः आरो भौमः तमो राहुः एषां हि
हि एतानि नवतः शाहस्य राज्ञो शुनम्शुसकत्वात् श्वशुनशुसकत्वमितिपते ग्रहाः यात नैरस्य इहगमने भाग्यं शुणे
दर्यता दिशंति नदद्तीत्यर्थः किंभूतानि इनेनैति भाग्याश्रितानि नवमभावगतानि परे बुधगुरुशुक्राः ।
स्थितैस्तु ः अथ प्रथमभावफलमाह नभस्यादशमभावस्याश्वकोरपमारविभौमशनयः अपाटवा
यतो नाथस्तुः मांधंद्याधिरपाटवमिति हेमः नपुनः अगम्बुभाग्येति इंदे गुरुशुभा राहुशुभग्रहाः शु
भासमीचीनास्तु ८३ अथ प्रयाणोएकादशफलमाह सर्वैरिति समीरायने आकाशेचारिणो ग्रहाः

नैनैनिराजारत्नमांसिभाग्यं भाग्याश्रितानीहदिशंतियातः स्थितैः परेकोरपमानभस्यात्तपाटवाधायः शु
भाशुभास्तु ८४ सर्वैः समीरायनचारिणो गमे फलागममर्थ्येव फलागमाशुयाः आयाआयाराजखलाः
खलश्चयंतनेति गामार्यकावीडज्ञानखाणा ८५ त्रिकोणकेंद्रेषु स्थितस्तमंत्रिणामेकेनयोगोऽल्पफलो
पियोगकः द्वाभ्यां तथा मध्यफलस्त्रिभिर्भवेयोगादियोगोतिफलोपियास्तां ८६
सर्वैस्त्रणांफलागम
मर्थैकलाभसंपदेस्तुः किंभूता ग्रहाः फलागमाशुयाएकादशभावस्थितः कस्मिन्नामे प्रयाणोद्वादशभावफ
लमाह खलनिश्चिंतेथायाशुयाव्ययभवनगताराजखलाश्चेद्पापग्रहाव्ययंतनेति पुनर्व्ययगतास्त्रार्यकवीडज्ञा
गुरुशुक्रबुधाः गांदीप्तिहखेवातनेति ८४ अथ तूनाधिकयोगमनाधिकफलमाह त्रिकोणेति त्रिकोण ९।
५ केंद्रेषु १।४।७।१० स्थितत्तमंत्रिणां शुक्रबुधगुरूणां मध्ये एकेन सह योगउक्तोनसोल्पोल्पफलप्रयस्मात्तस्य १ तथा
द्वाभ्यामपियोगकोधिकयोगो मध्यफलो भवेत् २ तथात्रिभियोगाधिकयोगोधिकफलोधिकफलदायको भवेत् ३

अथ क्रमानसंधानमाह उदीति उदीचिनानेहसि कथितकालयात्राप्रयाणं विधेया कार्या शुभि-
रिति शेषः किंभूतयात्रायोगशुभयोगान्वितः पुनः किंभूत शुद्धेतकाला उक्तो शुद्धेतकालो यस्याः सेति सा
यात्रा शाकुनेऽहनमात्रेष्टास्यात् अतः कारणाद्दहमनेकानुशाकुनान्युवक्ष्ययामि ८६ अथात्रकाव्य-
हयेनसप्तवाराणांयामार्द्धान्याह अहीइति हेवः सूर्यस्यादितिरष्टमं ८ इंदुः प्रथमं १ बाणाः पंचमं ५ ह्रौ
द्वितीयं २ भवएकादशो ११ एवंपंचवर्हरेमंदस्यादिनेऽभोऽष्टमं ८ ह्रोद्वितीयं २ इंदुः प्रथमं १ दिनं पंचद-
शो १५ अंकोनवमं ९ एभिर्भाः प्रमाणायस्पष्टतयाहे एभिरत्रमीयतेनत्रयात्राप्रमाणायामार्द्धवर्ज्यं शुभस्या

उदीचिनानेहसि योगयात्रायात्राविधेया कृतशुद्धकाला सेवाप्रमासाञ्छकुनैरनो हेत्रुवे शुद्ध
तां शाकुनानातनेकान् ८७ अहीइवाणाद्विभवाश्च मे हरे हेरिभं ह्नो दिनाकं भदिने रामागमाश्च-
यवेनरमाश्च द्विकृत्स्यप्रमयामदेववक्रजे ८८ ह्यागदिगलं भविदिगो ह्नहनागुदिक्वाणाश्च मम
विवोशनौहनि तिर्थ्योइविद्याहिदिगतनकेमेयमेनगाकहुदिगिद्भूपममम् ८९ ॥ २

कुजेभौमवारे रामास्तृतीयं ३ ह्यागमिति विदिग्धवारे ह्याद्वितीयं २ आगमाश्चतुर्थं ४ भूपाः सप्तमं
नंदाः नवमं ९ भानवो द्वादश १२ दिग्दशमं १० नृपाः षोडश १६ एभिः प्रमाणप्रमाणायस्पष्टतयामार्द्धवर्ज्यं स्यात्
अंगानिषष्ठं ६ दिग्दशमं १० एतत्प्रमाणयामार्द्धवर्ज्यं स्यात् मंदिशिगुरुवारे गोनवमं ९ अष्टौ अष्टमं ८
ह्याद्वितीयं २ शुपंचदशमं १० बाणाः पंचमं ५ एभिरत्रमीयतेतदत्रप्रमयामार्द्धवर्ज्यं स्यात् उशनोहनि शु-
क्रवारे तिथिः पंचदश १५ इंद्राश्चतुर्दश १४ विश्वे त्रयोदश १३ अहिरष्टमं ८ दिग्दशमं १० अस्तानिपंचमं

ज्यो॰ भ॰
टी॰
~~...~~
१८३
183

नर्कः षष्ठं ६ एभिर्मासः अथ यामार्धं यस्तत्र यामार्द्धं वर्ज्यं स्यात् यमेशानिवारे अन्त्यांशं पंच ५ गौनिर्वम ९ रुद्राण-
कारषण्णं ११ विश्वत्रामं १० इन्द्राग्नीत्रयोदशं १४ भूपाषोडशं १६ एभिः प्रसंग्रमाणं यामार्द्धं वर्ज्यं स्यात् ८५ अथैषे
कस्मिन्नेव दिने पंचदश मुहूर्ताधिपानाह भवंतीति भवेशाः आर्द्राः भुजगः सर्पो आश्लेषा २ मित्रः सूर्योऽनुराधा ३ २
आदित्यः पर्वजा मघाः ४ एषां द्वंद्वे वह्निवचनं वसवो धनिष्ठा ५ उदकं जलं पूर्वाषाढा ६ अनयोर्द्वंद्वे द्विवचनं
विश्वे उत्तराषाढा विधिरभिजित् ८ कोऽजलोरोहिणी ९ हरिरिन्द्रो ज्येष्ठा १० इंद्रपावकौ शाक्राग्नी विशाखा ११

भवाहिर्मित्रादित्यवोवसूदकौ विश्वेविधिः कोहरिरिन्द्रपावकौ वतोप्यपालोर्यमयोनयो दिनेभवं
तिमी पंचदश तत्तन्नाथिपाः ५१ शाजा अथाहिर्बुध्न्यकपूषदस्रा यमानलाजेन्द्रदितीज्यवैयाजिनोर
विस्तष्ट महावलाख्यानि निशीतक्षणाशाक्तिथिपाः सदाप्युः ५२॥

रक्तोमूलं १२ यत्रपालोवरुणः शतं-
भिषक् १३ अर्यमा उत्तराफाल्गुनी १४ योनिः पूर्वाफाल्गुनी १५ अमी पंचदश तत्ताधिपा मुहूर्तेन नायकाः दिने वा
सर्वे भवंति स्वामित्व संबंधात् नक्षत्राणि लिखितानि नामानि च मुहूर्तसंज्ञानि प्रयोजकार्थत्वात् ८९ अथ यज्ञार्हरात्रिकी
ड्ढिने रात्रौ पंचदश मुहूर्ताधिपानाह शाजेति शः शिवः आर्द्रा १ अजो त्रिजपादः २ अहिर्बुध्न्यकः ३ पूषा ४ दस्रो ५
यमः ६ अनलो ग्निः ७ अजो ब्रह्मा ८ इंदुः ९ अदितिः १० इज्यो गुरुः ११ ... १२ जितो विष्णुः १३ रविः १४ त्वष्टा १४ महावला
ख्यो वायुः १५ एषां द्वंद्वे बहुवचनं सदा निशि रात्रौ एते क्षणा मुहूर्तेन नायकास्तिथिपाः

पंचदशसंख्याः स्युः ... ॥ ५२ ॥

अथ यात्रादिवारेषु त्याज्यमुहूर्त्तानाह अर्यंति नक्षत्रौ रविवारे अर्यमाः सर्पस्याः यंशार्यमेणा लवो
मुहूर्तौ हेयस्त्याज्यः एवं विधौ चंद्रवारे विधिलवौ त्यालवश्च द्वौ पुनः त्याज्यौ भौमवारे पैत्र्यः सर्पवेज
लवः ८ यौ मत्रिकेतनौ अग्निसंज्ञौ पिलवश्चमौ द्वौ पुनः रोहिणीयौ बुधवारेः हृष्मममभिजिद्रसन्त उष्णु
नजीवे गुरुदिने याम्यावसौ जललेवतौ त्याज्यौ लवौ पुनः पानस्तिशुक्रवारे ब्राह्माः अजौ वलस्वैज
संवपिलवौ पुनर्भास्करौ यानिवारे भावारुद्रसंवपिलवः १ वेधयरः सर्पसंवपिलवश्च बुधवारे मिल

आर्यमास्त्ररौणौ विधौ विधिलवौ रत्यालवः त्याज्यनौ पैत्र्योयौ मत्रिकेतनतणाश्मम
रोहिणीयेषुमः जीवे याम्यजललवणौ बुधनानसिन्ध्राह्मायजो भास्करे भावौ वेधयरौगम
बुधवारे हेयास्त्रयामंगले ११ यदिस्यार्हेयथागतो विकालितं तस्लिप्तदीपेषुत्वणे याने
मानपरंगमे भवति नामध्येत्वणारतिणां यायाचापरादित्वनवगमने सिध्येमसदायाकि

वाः गमे प्रयाणेन मामंगले विवाहादौ हेयास्त्याज्याः अथैषां व्यवहारमाह यद्गीति हिनिष्विनंपर
यिलंगनलंबयथागतो गमने निगदितं तथानास्लिवनवेशनरीवणानसनतत्रस्थलवेयाने प्रयाणे
मानपरेषु हेमवेत्तकास्तिनगमेपुनः प्रमानमध्येत्वणाः अभिजिन्मुहूर्त्ते दास्तेणारिशंनायायान चपुनस्त
याभिजिन्मुहूर्तेः परदिवरोहिणावर्जिनदियास्यगमने सिद्धेमानपुनर्यस्मिन्ने नत्तत्रेमदामन क्रियागरि

ते ४३ ॥

[margin notes, partly legible:] अयथागतो… ॥ पा यमित्रियोगदिनातहहीविरि ॥ नाप्रोक्तायनमात्… ह्रियपिक्रियाइथासा

अथ यात्रायां प्रयाणोक्तगणनक्षत्रैः कालनिर्णयमाह मित्रैरिति प्रथमाङ्घ्रिपूर्वाह्णकाले मित्रैरलो
लैः स्थिरैर्भैर्न चरैः क्षणैर्गमो गमनं न स्यात् च पुनर्मध्यदिने दारुणैः क्षणैर्भैर्गमो न पुनरपराह्णके
क्षिप्रैः क्षणैर्भैर्गमो न पुनः प्रदोषयामिनीमुखे मृदुभिर्गमो न पुनस्तमीदले ऽर्द्धरात्रे क्रूरैर्गमो न पुन
निशान्ते चरैर्गमो न भवेत् ५४ अथ यात्रिकस्य चिन्तनमाह इति प्रसेति यः काश्चिन्न गमने प्रयाणे

मित्रैरलोलैः प्रथमाङ्घ्रिभैः क्षणैर्भैर्दारुणैर्मध्यदिनेऽपराह्णके क्षिप्रैः प्रदोषे मृदुभि-
स्तमीदले क्रूरैर्निशान्ते च चलैर्गमो भवेत् ५४ इति प्रसक्तास्तु विशेषकालतस्ताराः
समस्तागमनेव भाणयः अतोऽन्यकालोऽवगतास्तदन्वयात्मनेन दीयपदस्तुद
नेवत ५५ ॥

तरिति निश्चयधारणे विशेषकालतः समस्तास्तारा नक्षत्राणि वभाण जगौ किंभूतास्ता
इति प्रकारेण प्रसक्ता निर्दोषाः अतः कारणात् पुनः किंभूतास्ताः तदन्वयात् तत्स्वभावात्
अन्यकालानुगता अन्यसमयप्राप्ताः वनवितन्वैः पनः कारणात् नदोषमतनमनुदनेनीति
गते ५५ ॥ ॥

अथ मालिन्याकाव्यद्वयेनादत्तिणागतान् शुभसूचकशकुनानाह दधिरिति दधिहुतं फलानि
मीनो मत्स्यः दोर्वं मधु गोरोचना गोपितं शेषपिष्टु शुक्लकमलं ध्वजः पताकाम्बुकोदर्पणः प
याङ्कुशं च्छत्रं ऽस्लीषं मकुटं भृंगारः कनकालुकाऽऽति हेमः शुक्लं वृषभऽऽति रत्नमालः वीणा वे
षवनीतुकम्भमानि अगमाणी धवलधान्यं कुंडे शालिः अंजनं कज्जलं शुभ्रं धनराशि ज्वलदनलो नि

दधिहुतनफलमीनद्रोणगोरोचनाब्जध्वजमकुरपयोद्वालीषभृंगारवीणाः कुसुममधव
लधान्यकुम्भशालिरञ्जनाऽत्युज्ज्वलदनलनृपानेभा शङ्खोत्तकन्याः ५६ फल
कुशावसत्तसिद्धार्थाच्तमाक्षगमत्स्याः सजलकलशवेश्यारत्नमद्रासनानि नकुल
सुरभिमषाव्यालमद्याम्बुविप्राः सतनयवनिताव्याघ्राटकीरेन्द्रभूपाः ५७

धूमाग्निः नृपाने शिविरेभो हस्तीश्वनुमानः अश्वो घोटकः शङ्खोत्तः श्वेतवृषभश्वरवृद्धः कन्याकु
मारीपषांहेदः ५६ फलेति फलानि मदनफलानि कुशादर्भः वसत्तद्भ्यां सिद्धार्थः श्वेतसर्षपः अ
दतनालाजा च्छमोऽजः मत्स्याशुभमत्तिकासजलकलशो जलपूर्णाकेभः वेश्यागणिकारत्नानिभ
द्रासनं नकुलः सुरभिर्धेनुः मषाऽलंकारः व्यालमद्यामयूराः अयुक्तमषकः विप्रोद्वावहवोवानमे

कःसनन्तकवनिताग्रसहिनाम्नी याज्ञादो भारद्वाजपदीकीरः स्रुकः ३ दत्तः अवेडितदंडः भैपो राजा पषोदंदः ५० ॥

ज्यो
मु.टी
१८५
185

अथोपजान्याह हर्वैवेति हर्वाकरीषः अश्वईयोषाणांश्चांकुंभः दीपकः औषधिः आमांसमाहा
रेढेढेणकश्चेवपुनः समिन्नृपथः नृपुनः धौतांबरः प्रक्षालितवस्त्ररंजकः वर्द्धमानकः शाणवः
पङ्केश्चोहर्षकविनाभ्रमृपस्यचिंतंविदर्भजावनृनीराजनवर्द्धमानकामिति अथवावक्रुपुत्रा
दिपरिवारपुनः पुरुषः वर्द्धकपशुः रज्वादिनावद्धपकारिस्थागः इत्यामेषपाणांउमानपता
निधाकृनानिअभीष्टानिइष्ट्वाअसम्यगानिदशाणगनानिनयेत कुर्यात ९८ अथवाद्यमो

हर्वाकरीषांकुभदीपकौषधिः समिद्धौतांबरवर्द्धमानकौ दृष्ट्वेहवद्धैकपशुर्गमेन
ये ते नाभभीष्टान्यसम्यगानि तत् ९८ मृदंगभेरीमडुशंखवेणुनादान्वेदध्वनिमंगलगी
तघोषान् श्रीवाद्यवीणानकवेणुशब्दान्स्त्रीवाचयानालभते गमर्द्धिम् ९९ ॥

कृत्वाह मृदमितियानाउमानगमर्द्धिप्रयाणलक्ष्मीलभतेप्राप्नोति किंकृत्वा मृदंगः मुरजः
भेरीडुंडुभिः मडुमर्दलशंखादिवादित्रपणवः केदुपणवादेहेपणवाणाहानृचपुनवेदध्वनिंपुनः
मंगलगीतघोषान् पुनः श्रीवाद्यवीणाचोषवनीश्चानकः पटहः वेणुर्वंशः पणवादेहेपणवोश
हानत्रत्स्याद्वाद्यभेदोवह्नधायतोमृदंगः स्त्रनयः काष्ठमयपवेनाधीतेनमधौवाविचार्यपुनरु

अथ वामभागगान् शकुनानाह रलेति रला वलाशारिकाशंकाषीलोऽश्वथ वाञ्जनविशेषः शू
करिका सूकरी शिवा शृगाली पिका कोकिला कपोतकी पारावती क्रौञ्ची अनुपश्चा
नगं धम्मषिका कुकुण्डुरीति प्रसिद्धा इति हेमः पिंगला भैरवी चीवरी भाषायां वामकगा पि
का शृहगोधिका पियासमनाउंसा वामविभागगा एषां सदा वरा स्यात् ९ अथ दक्षिणगान् शुभ

रला वला शूकरिका शिवा पिका कपोतकी क्रौञ्चमनं गंधमूषिका पिंगला वाय
सगोधिका सदा पियास संज्ञा वामविभागगा वराः ९ भासो मृगाः छिक्करपिप्पलक्रौञ्चाः
श्रीकंठ गावो मृगपुष्कराह्वाः शुभा पियासा रप सव्यगाः स्युर्वधाभिधा येपनगा
स्थाने १० ॥

शकुनानाह भासेति भासः शकुन्तपक्षीविशेषः भासे शकुन्तके पक्षोऽइति हेमः मृगाः छिक्क
रो मृगविशेषः पिप्पलश्चटकविशेषः क्रौञ्चो मल्लाकः श्रीकंठः चाषः गावो मृगा वा नराः पुष्क
राह्वाः सारसाः पुष्कराह्वः क्रौञ्चकर इति हेमः पियासो गछिन्नसर्पे सपने अपसव्यगाः दक्षिण
गताः शुभाः स्युः तथा पुनर्येवधाभिधाः सीसंज्ञकाः पनगाः पक्षिणो ये पि दक्षिणगाः शुभाः १०

ज्यो
भ.टी
१८६
186

अथ यानगमप्रवेशयोः शकुनविवेकनामाह निशेति निशाटोलूकः अरिष्टः काकः कपोतो
रक्तलोचनः दुर्गा देवसंज्ञिका गोमायुः शृगालः वाध्रीणसः खड्गी एते समाख्याः एते विनिर्गमे
वामगताः शस्ताः पुनः प्रवेशने दक्षिणभागसंस्थाः शस्ताः ८२ अथ विषमसंख्याया

निशाटनारिष्टकपोतदुर्गागोमायुवाध्रीणसखड्गसमाख्याः विनिर्गमे वामगता
शस्ताः प्रवेशने दक्षिणभागसंस्थाः ८२ पान्थाय यद्यानिवनौकसो मृगा
स्त्वोजसंख्यान्वमिताश्च दक्षिणे गमागमौ यानकृतां भवेतां गिनामशोषयानानि वि
लभेदसिद्धये ८३ ॥

कुनामाह पान्थेति यद्यावनौकसो वानरा मृगाश्च ओजसंख्यान्विताः विषमसंख्याप्र
माणाः यानकृतां नराणां गमप्रयाणे दक्षिणभागे यान्ति तदा शस्ताः स्युः उत वित्तकी
यानकृतां भवेतां गिनां गमोऽथ पोषयानाः विलभेदसिद्धये स्यात् ८३ ॥

अथ यात्रायामहितेन अशुभशकुनानाह असिद्धेति यानकृतां गमनकृतां असिद्धये निष्फलाय यपनेस्सलाना

ह गुडः इत्यादिः औषधं क्लीबो नपुंसकः अहिः सर्पः तैलं अस्थि वसा मेदः तेजो जेगान मेव सार

ति हेमः उपलः पाषाणः अहितः शत्रुः वपघो हृदः पिचव्यः कर्पासः कर्पासस्तूलं वा यथः स्यात् पिच

व्य इति हेमः जंबालः पंकः तृणाधान्यकोशः तुषा तृणानि यासे कडंगर इति हेमः आमयी रोगी श्रमी।

असिद्धये यानकृतां गुडौषधक्लीबाहितैलास्थिवसापलाहिताः पिचव्यजंबालतृ

णामयीश्रमी प्रभ्रष्टचर्मप्रतिरूपभृतयः ४ आप्लुतकर्णसारतरुणाधमसप्तमुण्डरोगविना

ग्रागविमुक्तकेशिनः तैलवशालवन्ध्यारजकारजस्वलाविगलमूत्रगोधाशशादाहजाह।

काः ५ ॥

क्रमस्य अग्रः प्रभ्रष्टो विकलः चर्मप्रतिरूपभृतिः चर्मकारः ५ आप्लुतेति आप्लुतकर्णकाः तरुणा

निवासः अधोगमनात् भस्मस्थल भस्म पारीप्रशोषी क्राथोपशोषी इति पाठान्तरेण ग्राग्रगावस्त्राहितः

विमुक्तकेशिनः तैलकेपात्रधालः तृषितः वन्ध्या रजको निर्णेजकः रजस्वला अत्तगुप्ता

स्त्री विट्विष्टामूत्रं गोधा तेशाका शशाः दारुकाष्ठं जाह कोणात्मकोची ५ ॥

ज्यो
भ टी
२८७
187

२ हेति असिनांतेनवस्रधानंगजिनंचर्ममिलोहं तस्करा: विनासिका: छिन्ननासिका: अगारा:
अग्निनाइदग्धाखरवाहन: उष्ट्रवाहन: कुन्नाहीनांगा: नग्न रंधाजीविनो लोहकार: फाट
नक्रमाहिष: कासर: महिषा वृषो वा संड: केशरहित: भक्तभत्तक: एतानि शकुनानि अ
सन्तिअशोभनानिभवन्ति २ हगमेऽपि २ अथशुभसूचकशकुनान्याह आवासेति नाश

२ हा सिताव्राजिनलोहतस्करा विनासिकागारखरोष्ट्रवाहना: कुब्जस्तथा
जीवनफाटमाहिषामुंडभंजनानिभवंत्यसंपदे. २ आवासदाहंस्वलितं चरो
षतां कुटंववादं धनहानिमातंव भगाहवंकासरसंगरेगमेप्यवाप्यकष्टेनरिव
रष्टमेतिना ७ ॥

सं ति
=
७
E

मान्नगमेअयाणोकष्टमेतिप्राप्नोति किं कृत्वा आवासदाहं गृहज्वलनं स्वलिनं वाहनादीनां
स्वलनं रोषतां क्रोधत्वं कुटुंबवादं कुटुंबेपरस्परं कलहं धनहानि आर्ते वक्ष्यौषमें भगाहवं स
त्वकयुद्धं कासरसंगरं महिषयुद्धं नाविरष्टं सारमेयादिदंष्ट्रं विदीर्णी वा: वाप्यप्राप्य हिंस्त्रत्वं वधार

अथाशुभयात्राशकुनान्याह नावीति अथ यानाशुभान् परिपंथिविग्रहं शत्रुकलहमेति डर्हेत
परिपंथिनो हिंडिनि हेमः किं कृत्वा नाविघ्नितं नाविराघ्रुधानां शाहं च पुनः रुदनं छिक्कां रोदनं
भस्मास्थनं च भग्नसेविकायाः शाहेदाहविदारणस्वनं भिद्यमानकाष्ठशब्द अपः शिलाताडनं
लोहशिलाकुट्टनं ओतुकूटं वं विडालविहितशाहं च श्रुत्वाह ८ अथ विरुद्धस्वभादीनशुभ

नाविघ्नितं च रुदितमथ रोदनं भस्मास्थनं दाहविदारणस्वनं अपः शिलाताडनमोतुकूट
वं श्रुत्वैति यानाय परिपंथिविग्रहं ८ सम्मुखं यतेऽगंतुमरं नरैः स्यात्सो विरुद्धो यदि दृष्ट
भाषणे गुरोरनाप्तः न्यविरोधवार्तानतरागमोनागमहेतुरंगिनः ९ ॥

शकुनान्याह सम्मुखे निमुरं शीघ्रं परिद्वेन नरेषु स्थितं तं सम्मुखेः सुखमवाप्ति सति विरुद्धोऽदृष्टः
स्वभ्रः स्यात् अथवा दृष्टभाषणाद्वाग्रेराः पितादेरनन्ताभावजः इति लक्षणा वा अन्यविरोधवा
नानैः सह विद्वेषवार्तास्यात् नरागमः प्रयाणानंगिनः पुंसः नागमहेतुः पुनरावर्त
नहेतुः अलाभहेतुर्वा स्यात् ९ ॥

ज्यो
भ॰टी
१८८
188

अथ यांयाम्यादिदिग्गाश्रितानां शकुनानां त्रिविधफलानुदर्शयति यांगेति याम्याशादिगश्रेणारणा १
ज्वलितारवधूमिता २ चास्तिनदाश्रिताः तयादिशाम्याश्रितायेशकुनाः शकुंतजाः पक्षिजा
तामेव पुनः शकुनायिपास्वत्पुंस्वगामने विवर्णभावत्याम भावंकुर्युः कस्मात्तदाशाश्रमवा
रववर्णतः साचसाचयाम्यानदाशातस्यांश्रमोयस्यसचासौचारश्चतस्यवर्णेनारागात वैवर्ण्य
कालिकायाश्च इतिहेमः पुनरस्मिन्नेवार्थेरवुवेश विवर्णभावंसमभ्यमिपाल इति अथयं

यांगारयाशाज्वलितानाचधूमितानानदाश्रितायेशकुनाशकुंतजाः ॥

यांनराइंगारादिलक्षणानिलिख्यंते रजन्यंताईयामारिपावयामाईकेदिने एवंयामोदयो
भानुः पूर्वादष्टदिशोभ्रमेत १ दिनरात्रिप्रमाणेनयाममानेनतु तद्वेतन्मानेनेभ्रमेद्वान
दिशाष्टेप्रहराष्टके २ ज्वालिनिसयंसंधकारस्याचरविणांजिता गम्याधूमवतीज्ञेयाति
स्रोदीप्ताइमादिशः ३ ताभ्यः पंचमिकायास्ताः शांतास्तिस्त्रः प्रकीर्तिताः शेषेदिशाद्वये
मिश्रेयथासत्रस्वभावकं ४ विश्ववंतस्थितेसर्येज्वलिनीवासवीदिशादग्धायाम्याशांकरीते

याभूमिनायावकोमता ५ कर्कांशंघागतेसूर्येज्वालिनीमूलभंदिशा दग्धासौम्यादिशा
ग्नेयाघाश्चाघाभूमिनातदा ६ मकरांशंघाकेसूर्येपावकीज्वालिनीभवेत सहस्रादिशा
दग्धायमाणाभूमिनाभवेत ७ वासरांत्याष्टभागेचनिशार्धंप्रहराष्टके ज्वलन्यपिगतानाग
म्यादग्धाभूमवनीदिशाः ८ अशुभाःस्युर्दिशोदीप्ताः शुभाःशांताःप्रकीर्तिताः यादिशाद्दि
नयंमिश्रंयथासत्रफलेचयत ९ ज्वलितायष्टकाष्ठानोप्रमाणार्धभणाम्यहं सूर्यवारव
शाच्चक्रंदिग्विशेषाविभेदकं १० चतुरस्रंभवेच्चक्रंमध्येऽष्टदिग्विभेदनेसमसमलिखेद्र
खास्तत्रदोषदिकचतुष्टयं ११ चक्रेवाराभवत्येवंसमासंत्रसमन्विताः भागाःरेखांतराल
स्थाश्चतुर्विंशतिसंख्यकाः १२ दिक्प्राच्यांसमरेखास्तस्याप्याद्यद्वादशराशयः कर्कादिमि
थुनांतास्तादक्षिणोत्तरमार्गगाः १३ विशुःसामध्यरेखायांबलामेषादिवासरे भवेदीश
नरेखानःकर्काद्यंदक्षिणायनं १४ भवत्याग्नेयरेखानोमकराद्युत्तरायणं एवंतच्च
यरेखास्तराशीनांस्याद्विकंद्विकं १५ शेषाःरेखांतरालेचत्रिंशद्भागाःप्रकल्पयेत या
सांत्रिंशद्विभागास्तेचक्र
दिशांगमोजकाः १६॥

ज्यो
म दी
१८९
189

भागैर्नवतिसंख्यैस्तैर्दिगेकैकाभवेदिह तदर्द्धांशैर्दिशार्द्धं स्यात्त्रिभागं त्रिंशदंशकैः १७ कुंभा
द्यैपश्चिमे मीनमेषवृषादिमंडले एवं प्रवीनवत्यंशैर्भानात्वुत्तरचारिणि १८ वृषाद्यैपश्चिमे कर्म
कर्कसिंहादिमंडले एवं नवतिसंख्यांशैर्जायते शाकरीदिशा १९ सिंहाद्यैपश्चिमे कन्यातुल
वृश्चिकधागदले पुनः प्राचीमवन्त्येतैः सूर्ये दक्षिणचारिणि २० वृश्चिकात्पदलेचापमृगः कुंभा
दिमंडले दिशाग्नेयीमवन्त्येते भागैर्नवतिसंख्यकैः २१ एवं राशिवशाज्ज्ञानर्द्धयंत्रस्थान त्रिंश

कर्धस्तदाशाभ्रमचारवर्णितो विवर्णभावंगमनेयियासुष ॥

देशकैः ततः पूर्वांशाष्टांशान्दहेत पंचाब्धिसंख्यया २२ ज्वलत्स्वेशशाष्टष्टस्यादष्टांशाः
लोकसंख्यया ज्वलतपूर्वांशकाग्रस्थानवत्यंशाश्च धूमिताः २३ यद्दिनेयत्रराश्यंशेशोविष्ठ
वादीस्थितो भवेत उदयादिनदेशादिपातिसंख्येन भास्करः २४ धूम्रशमिनानन्यावामः कु
लापलमयंचततः नवन्यामपलाग्रश्मिरेकैकोणस्य जायते २५ एवं यामवशाद्भानुर्द्ध
त्रकाष्टांशकास्थितः तत्रांकांशकमानेन दिग्ज्वालादग्धधूमिताः २६ ॥

चक्रमध्येभवेन्मेरुः सूर्यस्तस्यप्रदक्षिणं भ्रमावहर्निशंभुंक्ते दिशाश्चैषप्रहराष्टके २७ प्र
कोशान्यमार्गचारेणप्रानर्यानिदिनेदिने एवंभवतिमार्गाणामशीत्याःसंयुतंशतं २८ नहिने
मार्गेनागत्वारविर्यस्यांदिशिस्थितः ततःप्रभृतिनामानिविज्ञेयानिदिशाष्टके २९ ज्वलिता
धूमिनाच्छायाजलाकर्दमिनाधरा भस्मांगारवतीज्ञेयासूर्यपृष्ठक्रमाद्दिशः क्रमात ३० वर्षवधा
म्रवेराज्यंलाभंतेसंभयंरुजम् ज्वलितायामकाष्ठायाफलंस्याच्छकुनोदये ३१ ज्वलिता
दिदिशैकैकात्रिधातेयाक्रमेणतु तासांनामानिवक्ष्येहंचतुर्विंशतिसंख्यया ३२ ज्वा
लिताज्वालिनीज्वालाचैवंप्रज्वालिनीत्रिधा । संधुक्षिताचधूमाधाधूमिनीचत्रि
धापरा ३३ छायामिश्राचशुद्धाचत्रिधाछायादिशामता शीतलाहेमशी
कीचैवतुषारीचजलात्रिधा ३४ गडुलाचकलापंकाचेतिकर्दमि
नीत्रयं सस्नेहाशाद्वलाशेषाचैवंचत्रिविधाधरा ३५ ॥
नमोनमः
॥

ज्यो॰
भ॰टी॰
१९०
190

रेणशुभमस्मनाप: स्यादिनिभस्मानिनात्रिकं दग्धाचदुहूनीदाचीचैवमंगारिणीत्रिधा २६ चतुर्वि
धानिनामानियाकानिचक्रमेणानुपृथक्पृथक फलंचासांसावदाम्यतेशकुनोदये २७ यानंमर्त्येह
जेचैववंधनेहानिविभ्रम माहंचैवस्तवलाभंधनामिराज्यसुखानि २८ अभिषेकेनथाराजप्रसादेष्ठ
त्रसेपदं स्त्रीलाभभागवृद्धिंचविदेशानिपुंहतथा २९ भंगंचैवतथाकष्टंसंतापंशोकमेवच प्राप्नुंव
तिक्रमादेवशकुनात्मानवा:फले ३० प्राकेपस्यहराष्टकेशविदशादग्ध्यादिकाकाष्टकंनसेवकाद
यात्रियाक्रमवशाद्देदाघ्नतोविंशति: तेषानामानिदानभावजफलंविदंतियेशाकुनेनजानंति

कायोटनधजस्तभरुहनोरणोष्ठतीस्तंमाब्रतिकटेषुमनोहरोर्वी ग्रामा:प्रसन्नकलशा:
याकुनायियासारामयालस्तरभकलशानदित्य ३ ॥

फलसमतस्यविवंहालाहलेचास्तेष
इनिदशाप्रकरणोयंयानरादवमेयं ३१ अथवसंतनिलकेनशुभस्यानेषुग्रामशकुनानदर्शयति
कायोरुति कायाःनानृप: उदज्जेगृहेधज: पताकास्तभरुह: शुभहृदः तोरणपुष्पबाढेढपष्ठगुन:
तोरकुमारानारनादि: शुउजलेनिकटेसमीपदेशा: पषश्तनिनोहरोर्वीशुभभमोपुन: ग्रामामउप
वनेशालाहृत: शाकास्वस्तरकुलचैनभकलनयादिनदेशानादिशाज्वालिनादिचयान अनादि
श: यानाग्रामोढेढनास्तपनस्यानेषयामालब्धा: शाकुना: पियामोनेरमाप्रसन्नेनहर्षेणाकलेन

मनोहरावतंसतोजमश्वसयतसमतलयात: श्री: ॥

अथाशुभस्थाने फलं शकुनं व्यर्थं दर्शयति भसेति आर्यवराः शाकुनिकास्तथाः सदा शकु
नेनिरर्थं निष्फलमाहुः कास्ते भस्मरत्ना अस्थिशुष्कं पतितं स्तूपः दग्धो भित्त्वा विदारितश्च वे
णी रुहा स्थलं अवकरः कंटको वल्मीकस्त्वचा विट्विष्ठा स्नानभूमिः एतास्थानेषु शाकुनाश्च
पि गमने व्यर्थं प्रकुर्युः १२ अथ यानके शाकुनमाह यानेति हस्त्यश्वयाने अभि लक्षणमाये
न कीटं गोटवीरतिनामानरागिणी इति विचेष्टितं नरस्यास्ति कार्यं गामिनं तिष्ठतिः किं मता

भस्मास्थिशुष्कपतितं तुषमदग्धभिन्नं वीणी रुहावकरकंटककीटविट्स्नानं आहुः सदा
शाकुनमार्यवरा निरर्थं व्यर्थं तथा पथि शाकुना गमने प्रकुर्युः १२ ॥

एषामार्थानामन्यार्थाना शुभा आश्रय स्थानानि एता साययो केऽग्रे यानेरे प्रासादः पवित्रो
हर्म्ये प्राकारो मंदिरं मठः पंचिका फलकं पत्रं प्रतोली विधाविस्मके १ सत्रागारे प्रयागो ह्यगो
गृहे नवगामयं कोष्ठागारे गृहे कोशं दकशालाख्यदीर्घगृहं २ इत्यादिस्थानेषु शकुनविशाल्य
विकशानमितानि शांतस्थानानि उक्तानि शुभस्थानमितानि इत्यर्थः अथ वायानादिगामिषु ना
स्त्रि ष्ठार्थेन त्यपि शाहार्थः पुनः किमतापणा मिथुनेनिमिषणं दंपत्योर्हदं तोडवनतेनभ

ज्यो
भ·टी
२९२
191

देवं चत्तुर्भिस्तवं चेत्तुः नाशः शुभनादः नाशोत्स्वैर्धनिरिति हेमः प्रणामाय मदिरारकः प्रणामान दति
णादिशिशाहः वार्णजलेषु विलासः क्रीडनेषु नाः चेष्टा यस्याः सा समासे समग्रपदं पुनः किं
वामेति वामभागे स्तनः श्रवणवामा मनोहरः स्तनः स्तुशाहः यस्याः कुन्देषु पौर्णेषु विलासः
क्रीडा यस्याः सा सशालेषु महतेरो हस्रो रोहाणां यस्याः सा समासे समग्रपदं प्रथवाऽस्ति

यां नाशुयो मिश्रुननोऽवभवचं चेत्तुनारप्रणामाय मदिग्रववार्विलासः वामस्तना।
कुन्दविलासहशालरोहाः प्रणामा विचेष्टिन मिहाभिमतां नीतिरस्य ९ ॥

प्रणामा वेष्टिनेशुभमिनीति किं यां नाश्रयमित्यादि यां नाश्रयो मिश्रुनेति वामस्तनः इति व
यायोपि शुभः यतः उत्साहसन्नावलंबसन्नावेशुभवोहणाः उत्कलासं प्रमत्तवलंवो मा
चौनतेनेप्रतिः औदार्यस्थिरना धैर्यं प्रकटसंमसकामताऽधमः विलनेप्रीतिहस्त्राश्रय
स्तनाटनारपभिरष्टाटधै भैर्टभावयां नामिधीयनेः इति ग्रंथान्तरे पुनः ९ ॥

अथ यथा मा ऽस्वेष्टितमशुभं दर्शयति अतऽकचेष्टिताव् अन्यथाविपरीतचेष्टितेदुर्गाकृतेमत
तेस्मदाईक्षितापहमभिलषितं चान्तं कं भवति कस्मिन्यायिनि गमनशीले पुंसि यतः परान्मु
खेनंसकोचामं खेवधाः यईत्त्वणावैकल्यदैन्यतानिरानाशन्ना मावि चेष्टिता १ वियोगोवि
स्वरंनं च नीचस्थानाश्रयस्थितांश्रयः यातींगमेगश्वकंपनेष्टननेत्रयं २ एभिरष्टादशो मे

अतोऽन्यथाचेष्टितमीक्षितावहेदुर्गाकृतेयाषितं पुंसि संतते समस्तयानेषु पि
शाकुनेनयंप्रदृष्टमहैगमकामसिद्धये ।५ ॥

दैन्यं वाही माभी पतेद्दृष्टसोशोभने कार्यदीर्घविनाशकः २ इति शाकुननिर्णयं शाकुने ।
नयं समस्तयानेसर्वप्रयाणे प्रद्दृष्टमहेयो यं स्यात् किमर्थे गमकामसिद्धये गमनकार्यफ
लामये अथ यथालिङ्गागमनसमये दृष्टे शकुने ज्ञाने पक्ष्मर्वेध्यं तदाह ।५ ॥

ज्यो॰
भ॰टी
२९२
192

प्राणोति वैपादद्दृष्टौ नत्रयमेनेनाप्रमान विरुद्धे दृष्टे शाकुने आद्ये जाते सति पंचप्राणाया
मान् श्वासोच्छ्वासरोधनानि स्मरन् सन् यापातयेच्छकेन प्राणायामस्तत्पतः दक्षिणे रेचये
द्वामेवामेन पूरितो दरं कुंभेन धारयेन्नित्यं प्राणायामे विदुर्बुधाः ५ इति भ्रंगेनेष्टदेवभा
वनात्स्मर्षः एवं द्वितीये वा शकुने विरुद्धे शकुने सति द्विगुणान् दशसंख्यान् प्राणायामा
न् कृत्वा गच्छेत् एवं तृतीये वा रेच सप्तशत्यान् पंचदशसंख्यान् प्राणायामान् कृत्वा गच्छेत्

प्राणायामान्त्रपंचमस्तत्रापापादाद्ये शाकुने वै विरुद्धे द्विगुणान्कलेवं द्वितीयेत्व
तीये च सप्तसंख्यात्रेचन्मर्षणमः स्यात् ॥ ५ ॥ उल्कापातोपसर्वस्तुक्ते धूत्वधाराकेप
जितेः कालजेद्दृष्टपापापाते वैकृते नागादिभिनेपदं हित्वाः नामहृयानमाहुः ६

एवं च तत्र्यैवारेविरुद्धे शाकुने गमः प्रयाणं नो नस्यात् ७ अथो नानादैवप्रयाणविलंबं दर्शयति
उल्केति श्लोकाः अत उत्पातानात् पदं हित्वा तस्मात् महृयाने दुष्प्रयाणमाहुः कण्ठपंक्तिकास्थितस
न्ति उल्कापातः आकाशात् ज्वालापतनं उपसर्गः परागः स्पर्जंजघ्र्वं वनिर्घोषः श्रुतिभीः स्फूर्जथु
धिति रितिहमः अकस्मादेव महाशब्दाजायते सस्फूर्जथुः स्तनः पश्चाभावेन सत्यपस्तास्मिन् धू
न धाराके पन्य कंपने पुनर कालजेः हृष्टे गर्जिते सति पुनः पापापाते विघ्नस्याने चलाशं पाशवि

ऋक्षमेविद्दिमप्रसृत्यगापिस ॥ नेत्रद्वादिसितेर्वकानेतिकाविमांर्वमासेसति ६ ॥

अथोपजातापूछादिवस्तुनि समागते प्रयाणाविलंबं दर्शयति गमइति गमः प्रयाणं तस्मा
त्कस्मिन् विवाहादनन्तमंगलागमे उद्वाहप्रभृतिमंगलकार्ये समागते पुनः समाधोचनकाल
संभवे सूतकसमये प्राप्ते सति पुनः कैः श्रोत्रियमित्रराजभिः क्षोदसमित्रनृपैः समागतैराया
तैर्वाहूयमानेन तत्रिहूतो मंगलादिसंपूर्णो श्रोत्रियादिस्वस्थानगते गमो यमः क्रियते पुंसेति॥

गमो विवाहादनन्तमंगलागमेन सान्त्समाधोचनकालसंभवे समागतैः श्रोत्रियमि
त्रराजभिर्वा नृत्रिहूतो क्रियते गमो यमः ९ हरित्समो केतुर्दे नियस्मामियादिलाये
दिजयायनसां नन्नरपद्वादशाधिपस्य कालेप्रकृष्यमाशोगमनं न तथैव ९८ ॥

योघः २ अथोदिनकेतुदिशि प्रयाणाविलंबं दर्शयति हरितेति यस्मां हरितिदिशि असौ के
तुरुदेति तस्यां दिशि असो इलायौ भ्येपान यायात्रगच्छेत कस्मै भूरिजयाय कस्मिन्न सति उद
यसादशाधिपस्य काले केतोरुदयादारभ्य द्वादशाधिपस्य कालः द्वादशवर्षाणि कालः कोर्थः
केतूद्गमवर्षाणितः सप्तविंशतिनक्षत्रचक्रं चंद्रपरिवर्तनेन यावत् तस्मिन्न पुनः प्रकृष्यमा
णे प्रकृष्यमाणादिगागमनं न तथैव तावत्कालेन स्मात् ९८ ॥

ज्यो
भ-टी
१९३
193

अथ प्रस्थानमोचनं दर्शयति सशुद्धिरिति यदा सशुद्धिर्नृपः शुद्धिलग्नौ सत्यां गमवासरे प्रया
णदिने गंतुं न शक्नोति कस्मात् यथा दशावशात् यथावस्थावशात् तदा नृपः प्रस्थानस्य याने
प्रयाणे प्रस्थानयानं विधाय प्रस्थानं कृत्वा प्रवसेत् यथैकभावेन गृहे तिष्ठेदित्यर्थः किंभूतं प्र
स्थानयानं मध्यमभद्रं मध्यं भद्रं कल्याणं यस्मात् तत् पुनः किं फलसिद्धिहेतुमत् फलसिद्धिहेतु

सशुद्धिलग्ने गमवासरे यदा गंतुं न शक्नोति यथा दशावशात् प्रस्थानयानं प्रवसेद्वि
धाय वा तन्मध्यमभद्रं फलसिद्धिहेतुमत् ॥ बृहज्जमे चापशतानि विधेयं विदुर्धनुः शता
र्द्धं तत्समे निजास्थिते प्रस्थानमेवं विबुधा वदंति ते स्वं पंचविंशत्यवधेस्त्वयं कृते २

यत्नं वनप्रत्ययेप्सितं ॥ अथ प्रस्थानमोचने मर्यादामाह बृहज्जेति विबुधाः पण्डिताः बृहा
ज्जमे चापशतानि विधेयं धनुषां शतानि हस्तमध्ये प्रस्थानं विदुः एवं तत्पुनः समे प्रयाणे शतार्द्धं
तं पंचाशद्धनुषां प्रस्थानं मतं नलघु प्रयाणे स्वं पंचविंशत्यवधेति ज पंचविंशति धनुषांऽग्रे किं
भूतं प्रस्थानं त्वयं कृतं ग्रामनाभिहितं कस्याः सकाशात् निजास्थितेर्निजस्थानात् गृहादित्यर्थः २

अथ नृपादीनां भिन्नप्रस्थानविधिं दर्शयति प्रस्थानेनिमराश्लाधिपो भूपो वा घोटकमप
वाहेतिं शस्त्रं प्रस्थानयेत प्रस्थानं कुर्यात् करणोऽभि प्रस्थानं यातं द्विजो विप्रः सपूगाः वरपुस्त
कं पूगफलयुक्तं वस्त्रं पुस्तकं च प्रस्थानयेत विट् वैश्यः अंघ्रियुक्तो वरं द्रव्ययुक्तं वस्त्रं प्र
स्थानयेत् अन्त्यविट् शूद्रः सशालि चैलं शालियुक्तं वस्त्रं प्रस्थानयेत नृपुनरपरे का
रुकारयोः वरादिकं वस्त्रादिकं प्रस्थानयेत ॥ अथ नृपादीनां प्रयाणविधिमाह प्रस्थ

प्रस्थानयेद्दाहः मिलाधिपो अथ वाहेतिं सपूगां वरपुस्तकं द्विजः विट् अंघ्रियुक्तं व
रमन्यविट् सदा सशालि चैलं लपरं वरादिकं ॥ अथ नभूपालः किरीटच्छत्रयुक्तः पाधि
भारबुगजो नशो विशे पालाधिपालः शिबिरं वाहिनं येषां ताः पुरोरा वाधिगा शुभामास्थि

नेति अथ नृतानां वहमानां भूपानां किरीटैर्मुकुटैर्हृष्टाउने जिनेश जिनो पुरो यस्य सदा भो यथा धि
गजो भृश्वक्र वर्नी अथ गजो वाहिनं येन किंमनोअथ शो विशोषि विरपरम्भ उपाटे भवो नृपुनः के
पालाधिपालो ऽङ्गाधिपः शिविरं पटमण्डपादिकं वाहिनं येन यात्रायाः प्रयाणं स्तु दिनं नस
पादश्च न्यथा स्तदवाधिगानन्यमाणास्थितिः शुभामासान एक पहर मात्रामित्यर्थः ॥ २२ ॥

ज्यो
भ॰टी
१९४
195

अथ यात्रालिप्सोर्नरादिषु प्रयाणवेलां दर्शयन्नियानेति यत्र प्रयाणे यानानामुपमानमुपोऽह्निपूर्वा
ह्णिकामर्द्धेयकार्यसिद्धये शालकांशाऽत्तरां यायात् एवं मध्याह्नेऽपराह्णेऽन्तीप्रहरे हनसंद्र
स्येयं ताडिशेषु नरपराह्णे कैनाशीकौनाथास्यथमस्येयादिकनाम पुनर्निशीथेऽपाध्यानाथो
जलपतिर्वरुणस्तस्याशायां स्त्रीमांकरश्व आशाधिनाथश्च यथा निजाशाधिनाथ्याने जा
दिशाकार्यसिद्धये व्रजन्ति अथ प्रयाणेन तत्र प्राशणं हृष्यपनवारादिकप्राशणं दर्शयति २२

यातायायादालकांशाद्गुरोऽह्निमध्याह्ने कामदेयैषोऽपराह्नेन्ती कैनाशीमत्रापरा
ह्ने निशीथेऽपाध्यानाथ्याशाभिवाशाधिनाथः २३ यानेयेन प्राश्यमन्त्रेण युक्तेना
रवा रथाद्दिनेयत्नद्व्यं तत्तत्यारण्यागने वर्धिरोधस्तस्मात्स्मपवारादिकप्राशण

यानेति यानेप्रयाणे येनाचार्येण यन्नतारावाराशादिनेन त्वत्रवारकाष्टाम्नकथितं प्राशं
भव्यमन्त्रेण्येत्येपेनोः पूरुषस्य उग्रामहान्विरोधः स्यात् किंभूतस्य तुः तत्तन्नवारा
वारादिप्रोक्तं च प्राशणं मन्त्राद्याशायां गानिर्गमने यस्मतस्मान्निकथविरोधऽस्याने येनतानत्व
त्रशायणमन्यादितितस्मात्कारणान्नमपवारादिकप्राशणमर्देयोगस्यात् २४ ॥

अथ स्वप्नपरयाऽर्कादिवारेषु प्राप्यमाह मञ्जिकेति यदास्मनाम्नपेनर्झाकशीङ्गगम्यते गम
नेश्रियते किं कृत्वाऽर्कादिवारेषु मञ्जिकाद्यं प्राप्यं भुक्त्वा यथाऽर्कवारे मञ्जिकां पिवेत् रिंगी
पार्श्वकारादिमरिच कुद्दूरे लामिश्रितां स्मालो रसालायां नमाञ्जिनाः इति हेमः मञ्जिना इति धा
न्यभेदः मञ्जिकानवेयाग्रमस्वन्तिसोमवारे ग्राद्याखुकं पायसं हूनस्कपरमान्नपवास
माहारैकमंवेभौमवारे कांजिकमारनालं बुधवारे स्पृतलीरपक्वं पयः शृतनगरदुग्धश्चापाके

मञ्जिकाद्यास्युकपायसं कांजिकं स्पृतत्तीरमन्नाभवेत्सदपि राणपक्वपयः प्राप्य
तैलालटनेगम्यते कोदिवारेषु यथासम्ना २४ कौशीकाशेगमेप्राप्यमाज्यंभवेन्नं स्नते
वित्तं लालटनेग्रामनीरिणप्त मीनमिश्रपयप्यालकाष्टदिशिसोर भैयीपयोराजराजस्यहि २५

इति धात्वरादेः किं मन्तेपयः उत्कामंवंगवेउष्टारप्पारोहिताणी इति हेमः गुहवारे सदधि गव्यंश्रुक्व
रेपक्कं पयः शनिवारे तैलालटनेतैलाद्ये २५ अथादिक प्राप्यमाह कौशीकेति कौशीकं इङः कौशीका
योगमेषु वेसारामनेश्राज्यन्हृते प्राप्यं भवेन्मन्नं भवन् शुक्रवासातशामनस्मपमस्पार्दिकशामूनीन
स्मारत्तिणास्मृतैलालटनेप्रासंपुनः पयः पालोजलपानं वेकणास्तस्मकाहापसनक्रमने मीन
विस्तंमस्यहपिरं प्राप्यं पुनाः राजाजाएपकः पत्तः शुलपजेनाराजा इति हेमः नम्रराजा स्नामीकु
वेरस्तस्मारिलीउत्तरस्मानासेरभैयीपयोगातीरं प्राप्यंभवे[illegible]हिष्रकार्य २६ ॥

ट्टिति

ज्यो
भटी
१९५
195

अथोपजातामादिशां प्रवाहनान्याह ऐंद्रीति ऐरंवतो व्रजमिह गमेन नाधिपस्सन्ने पोगजं समारु
ह्य ऐंद्रीदिशं हृदोर्यान गच्छेत एवं संदने रंश्मसमारुह्य आग्नेयीदिशां दक्षिणां गच्छेत न
रंगमममंद्य समारुह्य वारुणीं पाश्चिमादिशां गच्छेत नरयानकं वैविंकां समारुह्य नरवाहनस्य
कुबेरस्य उदीच्यां रवाहनी नाम्न नगोचरंति गच्छेत २७ अथ जलयात्राशुद्धिमाह हंहेति हंहंडु
मोनेसमये हंहस्य यात्राकाले जलयाने जलप्रयाणमनसमभवेन क्रथतु भार्य जलया

ऐंद्रीसमारुह्य गजेन याधिभरियात्रं दंसंदनमांतिकीमिह नरंगमं दिरविजयायवा
हणी नरयानकेहि प्रतिनारवाहनी २७ हंहंडुमोनेसमये ऽतुभार्य मितेडुमैश्रदि
विहर्षणो भवेत यानोनमदैदंसवानवाहणोग्रहेरभीष्टे जलयानमननम २८ ॥

फिलनेषुनः सितः शुक्रः इंदुः मित्रस्सूर्यस्तापतंयं शानिरेषामाङ्गिदिने किंभूते विहर्षणारहि
ते च पुनः केर्यानोननमदैतैः प्रयाणे श्रेष्ठेन न तैः किंभूतैः ... सवानवाहणौ वेनसज्जलसे
देवाने सर्वाषां फाव रुणस्य देशानभिषकश्राभ्यां सहवर्तमानैः पुनः केरा
भीष्टेग्रहैः २८ ॥ ॥

अथ प्रयाणोत्सुकेन सफलतां दर्शयति राज्ञेति यो राज्ञा नरो वा प्राकृतिको ऽपि हृष्टमनाः प्रमोदितः
मानान्वगः सन्मानप्राप्तः सन्मयायाहूकेन सैन्यसैरात्रा यानन येन प्रयाणकरणेन नीस्मावाल लक्ष्मी
संपदे न येन प्राप्यात् किं भूतो राष्ट्रीभावरः पुनः किं राभूषणभूषितांगः ४९ अथोपसंहारेण गमन
समयव्यवहारमाह गममिति यो राज्ञा इति एवं क्रूप्रयाणानीस्मा विमृश्य विचार्य गमं गमनं करोति किं
कुर्वन् दिग्गीश्वरान् दिक्पालान् इष्टदेवान् निजेष्टदेवान् भस्वरान् ग्रहान् स्मरन् किं कृत्वा प्रादिभ्य वो

राज्ञा नरः प्राकृतिकोऽपि वा यो मानान्वगो हृष्टमनाः प्रयायात् शुभां वरो भूषणभूषितांगो नये
दसौ यानन येन लक्ष्मी ४९ गमं विमृश्यैति करोति यो नरो दिग्गीश्वरान् इष्टसुरान् भस्वरान्
स्मरन् प्रणम्यादि भवो वशीकृतान् उपैति राज्ञा विलयान संपदे ५० गृहस्थानोतं इदिने शुभवाहना
निलप्रविशेत्समहृदास्थिरोद्गति ५१

विप्रान् वशीकृतान् स्वस्वदाक्षिण्यान् प्रणम्य स राज्ञा ऽविलयान संपदमुपैति प्राप्नोति ५० अथ प्र
शमप्रयाणावासस्थानकमाह गृह इति गृहः उद्यानाश्रयः स्वेच्छया ईदृः पूर्वादिने शुभयानाप्रमानान्
भाजनस्थेन नराणां गमनस्थलस्थैर्यस्था नेविशेत् प्रविशेन् किं कृत्वा वाहनं प्रशान्तभिषकर्प्रानिलस्वातिः ५१

स्था

ज्यो॰ प्रविष्टायानिष्टाइन्स्यः पुष्पः मृदुसंज्ञभानि स्थिरसंज्ञोत्तुनि पंषां हंद्वे पतैः किंभूतैर्वा ॰ विरक्तैरिति वि

टी॰ रक्ताक्लिष्टयः अन्यकृयोगाविद्धैः प्रमाणावासी विगतायेभ्यस्तानि तैः ३१ अथ गमनस्थलादयेन प्र

१९६ याणाम्युडिमाह स्थानमिति प्रवासिना प्रथिकेन पुंसा स्थाने प्रविश्यते ततः स्थानादेव यं प्रेष्यमन्य

196 याने इतरप्रयाणं क्रियते कस्मिन्सत्याद्विचरोदये चरलग्ने च पुनः सद्वह्नि शुभयरदिने किंभूते

सदाक्रिदिकवसमयस्यइंडभीरुनंदलवें च पतानि गच्छतीति अप्रमयेनास्मिन् पुनः किंभूते मध्य

याना विरिक्तान्यकृयोगाविद्धमेतें भानलग्ने गमनस्थले विशेषात् ३१ स्थाने प्रविश्य क्रियते

प्रवासिना ततोन्ययाने चचरोदये चरे सदाक्रिवदिकसमये इंडभीरुगप्रवेकादिगणाशिते

मीरामंडले ३२ निजपुरयानं निवर्तनो नरो जीवादिपंचयुगसमविशोदमौ सवासवादिप्रह

वेकंप्रधानेदिग्गणाशीभ्यां तमीशमंडलेचंद्राविद्धं यामिन सल्लाभोः ऐं लाभायेत्यादि अन्ये नरे प्राग

हरंप्रवेकमिति हम्ः ३२ अथ पुरायाने निजपुरप्रवेशमुहूर्तमाह निजमिति याननिवर्तितः

प्रयाणं कृत्वा आयातो नरो ऽसौ निजे पुरे संविशेत् प्रविशेत् केषु जीवादिपंचयुगुरुकम्बुक्राणि

रविचंद्रवारे शुभं किंभूते पुसवासवेत्यादिवासवंधनिष्टाति प्रमृदुध्रुवसंज्ञानि पाभिः सहेति पुन

नास्थिरोदये स्थिरलग्ने किंभूने सिद्धि जलयोगत्यकं टकेहूषणरहिताग्रहमदादशम ऽकेंटकभा

ःं ने टा।

अथ पुरप्रवेशोऽष्टतिथ्यादीन्वर्जयन्नाह नष्टादेति पुरप्रवेशनं अतंत्रकृतं तदुःखकृतं तस्मात्
शुभकृदित्यर्थः केषु द्वादशीप्रतिपत्तिः प्रतिपत्तदर्शामावास्यासप्तमीरिक्तास्तिथयः एताभ्योऽति
रिक्तेषु वर्जितेषु अन्नदिनेषु वारदिनेषु किंभूते सुविविष्टि योगेषु विष्टिवर्जितयोगेषु नृपपुन
र्वाममवामैः पमवामत्यैः शकुनैर्विलोमगैः कृत्वा अथवा वामे दक्षिणभागे वामैः शुभैर्विलो
मगैः शकुनैः नेत्रेण स्वकुलं नेत्रं नेत्रं सिद्धो बधयक्रियानंत्रेण स्वकुलं नेत्रं नेत्रे यवनसाथनेऽस्य

नष्टाष्टमीपतिदर्शसप्तमीरिक्तातिरिक्ताज्ञदिनेषु तंत्रकृत विविष्टियोगेषु पुरप्रवे
शनं स्ववामवामैः शकुनैर्विलोमगैः २४ विधाय वामे पुमगोनिवेशयेद्वाममिंदुं हरि
दाननं लग्नं २५ ॥

वि
नेकार्थः २४ अथ सूर्यविंशोऽयवनपस्य प्रवेशविधानमाह विधायेति उत चेतनगामी सूर्यानयः सूर्य
वेशो राजा अस्तिनदाः सोऽपुरे निवेशयेत् प्रविशेत् किंकृत्वा वामे पुमगोणिं सूर्यमूं विधायन्त्या
वामे दक्षिणभागगमिंदुं विधाय किंभूतं सूर्यं हरिदाननं ईदं एवोदिदिक्क्षाराशिगं तथा उदयदं
अमगं उदयः लग्नराशिस्तस्य अमणगतेको यौ च मराशित आरभ्य पंचमराशिषु वर्तमानोऽर्कः २५

ज्यो॰ टी॰
१९१
197

पूर्वाभिमुखेगृहेप्रविशतांवामोभवति एवंपंचमराशितआरभ्यपंचसुराशिषुगतोऽर्कोदक्षिणा
भिमुखेगृहेप्रविशतांवामोभवति द्वितीयात्पंचसुगतःपश्चिमाभिमुखेगृहेवामोभवति एका
दशात्पंचसुगतउत्तराभिमुखेगृहेवामोभवतीत्यर्थः तथास्तोदयशैलगमस्ताचलोदयाचल
गतेग्रहमपिप्रविधायप्रविशेदित्यर्थः २५ अथवेदद्वेशोद्भवनृपस्यप्रवेशविधिमाह भवेति

उतोदयर्क्षेभ्रमगंतथागमीसूर्यान्वयोस्तोदयशैलगंपुरं २५ भवत्यसौवेदितिवेदद्वेशजःपु
रस्तदावेशनकेऽन्यथोदिते दिनेदिनेशान्वयभूपतिर्निशाद्रिशीड्वंशीचनिवेशनाद्धरे २६

वेयदि असौवेदद्वेशजोराड्भवतितदासौराजापुरोनगर्यांप्रवेशे।अन्यथोदितेपूर्वोक्तेविपरी
तेनविशेत्पुमाणिटादिलिंगंविधायेत्यादि अथदिनेशान्वयभूःसूर्यवंशजातोराड्दिनेनिवे
शनात्पूर्वंरेशुभरूपैतिचपुनरिंड्वंशीराड्निशिराज्ञौनिवेशनात्प्रवेशनंकुरुपैति २५ अथसा
मान्यविशेषपुरुषयोःसामान्यविशेषप्रवेशविधिमाह विशेति विशालेसाधरणायातनोमहू
न्मध्यप्रयाणान्समागते आयातेनरेप्राकृतेसामान्यमाण्डलीकादौयात्रिवेशनमभीष्टदमुदितंप्रोक्तं

॥

१४

अथत्रिविधप्रयाणांतांप्रमाणमाह यानमितिद्वादशयोजनैर्निर्मितं लघुयानं प्रयाणं १ तद्दर्धगे।
र्द्धीदशयोजनाद्यग्रगतैस्तत्वसयोजनैः पंचविंशतिप्रमितयोजनैः मितं समं मध्यप्रयाणं ततस्त
पुनः स्वेडावधिमनञ्जातेन्दूरतः २ ततोजलप्रयाणमृधयानं संग्रामप्रयाणं चदूरयानवत् दूरत
याणवत् आहृतेकथितं विज्ञपैरिति शेषः ३२ अथप्रमाणाध्यायोपसंहारमाह स्वकेति यानरो

विशालसाधारणायानततोनरेसमागतेप्राकृतकेनिवेशनेउदीरितंयत्नादिनीषदंत्यपेवि
लोकनीयंत्वविलप्रयाणानः ३२ यानमितेद्वादशयोजनैः समंतदर्धगैस्तत्वसयोजनै
र्दूरत ततस्त्वांवेडावधिदूरयानवज्जलप्रयाणमृधयानमाहतं ३८ ॥ ॐ

तमोभूपइतिएवोक्तप्रकारेणस्वकालमुधागमंगमनेकरोतिकिंभूतंगमंवर्णविशेषनीति
गेदत्रियादिवर्णविशेषनीतिशमं पुनः किंयथाकालदशावशात्नगेयादृगवस्थावशात्नगते
तयामतयोः शेषामपियानसंपदंलभेत समस्तप्रयाणलक्ष्मीप्राप्तयात ३८ ॥ १३९ ॥ ॐ

ज्यो. [illegible] इति श्रीमहिमाप्रभसूरीश्वरचरणास

टी. रोरुहद्वंद्वचंचरीकायमानपाठकश्रीभावरत्नविरचितायांश्रीकालिदासकृतज्योतिर्विदाभरण-

१९८

198

स्वकालसुदे निगमं करोति योनरो नमो वर्णविशेषतीतिगं तथा यथाकालदशाव

शान्तगलभेदशेषामपियानसंपदं १३५ इति श्रीविकालदाशोदिनेज्योतिर्विदाभ

रणे त्रिविधयात्राध्यायः ११ ॥ ॥

सुखबोधिकायां त्रिविधियात्रावर्णनाध्याय एकादशः समाप्तः ॥ ॥ ॐ रामः

१५

गच्छे श्रीमद्धरिरामभास्वद्गुरोः श्रीपौर्णिमीयाभिधे शिष्यः श्रीहरिवरसमाह्वाननोपधोभावरत्नाह्वयः वा
णीकृतिमसृजद्वः सक्तनवान् श्रीवाणिगोयान्वितछंदोव्याकरणाभिधासारणानोसंकारसुकृतामिमा
म । अथ हरिस्विजनयानेनतं विवाहः क्रियते अतोऽनविलविनेन विवाहः अपयन्याधानमाह अथेति अ
था॰ नेनरमहः श्रीकालिदासो विवाह विनिर्णयं प्रणिपीड्य निश्च पंचदाभिकथयाभिकस्मिन्नि ह
द्वादशाध्याये किंभूते विवा॰ रहिपदेशूरऽ श्रमन्तस्यव्यवहारस्तु बोध्य व्यवहारधर्मंलसाभिधः दृश्ले

अथ पंचदाभिविवाहविनिर्णयं रहिपदव्यवहारस्तु धाभिधं सकलवर्णविवर्णीतविग्रहा
मिहविनम्यहरिवागपि देवतां । परिणतिं निखिलाश्रमचारिणामखिलसाधनसिद्धिकृ
तगृही क्षितजीवनसद्ग्रहसंग्रहैः हसितिविवर्णीपितं हरिसमं यतः २ ॥ ॥

शया

धि

किं कृत्वा वाग॰ देवतां वागीश्वरीं विनम्य प्रणम्य किंभूतां वाग॰ सकलवर्णैर्हिंसादिभिरदोषैर्वा सन्ति
भिर्वा विवर्णितः संत्यक्तो विग्रहः शरीरं यस्याः सा तां हि इति विशेषार्थः । अथ गृहस्थधर्मं प्राधान्यं कथ
नेन विवाहवर्णनमंगीकरोति परिणतिमिति रोति अवधारणे॰ हं इतिहेतोः परिणतिं विवाहवर्णि
पितं संभृतोगृही अखिलसाधनसिद्धिः धर्मार्थकाममोक्षाणां सिद्धिर्निष्पत्तिर्यस्मात्सपुनः किंभूत

ज्यो॰ टी॰
१९९
199

अथ कृतादियुगेषु विवाहयोग्यवरमाह कृतेति हे कन्यके त्वं वरं पतिं वराय पितृमातृदत्तादेशामति
मिश्कां कुरु मतिं कुरु मतिं त्वं ह्रीकवेतीति हेमःके: कृतमुखे त्रिषु युगे: कृतादियुगत्रये किंभूतंनि
जवर्णजे च तत्सुवर्णेषु नितनिजवर्णजातं पुनः किं वरं असीनकवर्णजमनुसवर्णजातं तं पुनः
दिहति पुनः कार्थे हे कन्यके त्वं कलियुगे निजजातिजं सजातीयमेव वरं हृण अंगीकुरु ३ अथवि
वाहे षष्ठसप्तमपुरुषान्तर्वंश्यवरयोग्यतामाह परिणेति प्रमदा सदानरं परिणयेत उद्वहे

कृतमुखे त्रियुगे निजवर्णजं वरमसीनकवर्णजमादरात् वरय तिं मतिं कुरु कन्यके
हृण कलौ निजजातिजमेव हि ३ परिणयेत्प्रमदा हि नरं पुरुषात्सप्तदिपंचनरापरं पुंभ-
वा अगामपंचजनापरं नरं प्रवरगोत्रविभिन्नकुलं तथा ४ ॥

नरं सप्तपंचदिशी शुभे किंभूता प्रमदा आदिपुरुषात् प्रथमपुरुषतः पंचनरापरं पुंभवा पंचनरेभ्योऽपरे
षष्ठे पुंसि जाता किंभूतं नरं अगामपंचजनापरं अगामः सप्तमः श्रामो पंचजनो मनुष्यः स्तस्मादन्य
पुरुषजातं अष्टमपुरुषजातमित्यर्थः मर्त्यः पंचजनो भूस्पृशा इति हेमः तथा पुनः किं नरं प्रवरगोत्र
विभिन्नकुलं आर्षेयप्रवरगोत्रर्षिभ्यां पृथक्कुलं यस्य सतं यतः पंचमात्सप्तमात् ऊर्ध्वं मातृतः पितृ
तस्तथेति मातृपक्षे पंचमात् पितृपक्षे सप्तमात् पुरुषात् ऊर्ध्वं मातापितृभ्यो निवर्तेत इति याज्ञवल्क्यः अथवि

अथ वयसा त्रिविधं वरमाह हृण्ड इति हे कन्यके त्वं वरं पतिं हृण्ड किंभूतं वरं तेन त्वद्वयसः सकाशात्
द्विगुणवर्षवयोऽनधिकं द्विगुणवर्षवयः पर्यंतं त्वं वरमुत्तमं मतं पुनरः अनुपश्चात् उत्तमवराभावे त
मध्यममपि वरं हृण्ड किंभूतं वरं ततो द्विगुणवर्षवयः सकाशात् दशसमावधिं दशवर्षपर्यंतं पुन
हे कन्यके त्वं हि इति निपुणार्थे तदधिकं मध्यमवरप्रमाणादधिकं वराधमं तज्ज्ञा हि मन्यन्ते यतः अधोमू
कः क्लिपादी नष्टापस्मारी नपुंसकः ह्रस्वः पतितः कुष्ठी दीर्घरोगी वैरी नमतः सर्वनिर्दिष्टेन ह्रस्व

हृण्ड वरं त्वं वयसस्तु ते द्विगुणवर्षवयोऽनधिकं ततः दशसमावधि मध्यमं तद
धिकं हि जगदुर्हि वराधमं ५ विभुभवार्थं भवानुचराङ्गजाऽपरिविन्नान्वयजा किल याऽबला
पतिततनवती कुलटादयान्वनु वरान्वराय वरस्य सा ६ ॥

स्मरमोत्ताभिलाषिणां त्रिगुणाधिकवर्षाणां तेषां कन्या न दीयते ५ अथ विवाहे त्याज्यकन्यामाह विभु
इति सा अबला कन्या वरस्य वराय शुभाय न स्यात् सा का या विभुभवा स्वामिपुत्री तत्पुनः स्वभवा
स्वस्य पुत्री पुनः अनुचराङ्गजा सेवकपुत्री पुनः अपरिविन्नान्वयजा अज्ञातकुलपुत्री पुनः पतितस्य
स्य पुत्री पुनस्तनवती या कि स्यादि दोषसहिता कामर्णे सवनन विन्ता वातस्याः पुत्री कुलटो दृषा
कुलटायाः पुत्री आसद्दयोः जन्मय समता इति हृदयं सकं संबधात् पुनः अनवरादमंगा किलेत्य

ज्यो. टी.
२००

अथशुभवधूवरसंयोगंकीर्तयति जनेति तौवधूवरौपरिणीतौविवाहितौयशसासंकीर्तयेभवतः
स्तः किंभूतौजननेजन्मकालेवारवउनभाः मृतावलवर्णगाः महत्त्वयुवारिणोग्रहाययोस्तौपुनः
किं· पिबुणेनगुरूणाभाषितलक्षणेः सामुद्रिकैर्लक्षितौयुक्तौतौपुनः किं· समकुलद्रविणौसदृ
शावंशजौ द्रम्यौपुनः किं· सवयोभजौस्वभवयोभाजौ २ अथविवाहेगर्भाधानकालमनुहरणाय
कन्यायाः समविषमवर्षेहर्षयति समेति नापुमानवंशस्थभेनपतिनप्राप्नोतिकस्मात् वंशस्थेलो

जननेवाहिमहाबलवर्गगौपिबुणभाषितलक्षणलक्षितौ समकुलद्रविणौस
वयोभुजौपरिणीतौयशसेभवतोपितौ २ समासमायांवरलोचनायांवरंकरात्तु
ग्रहणंननेति समासमायांवरलोचनायांवरंकरात्तुग्रहणंननेति ८ ॥ ॥

चनेयस्याः सानस्याः करात्तुग्रहणात् पाणिपीडनात् किंभूतायाः वरलो· समाभिर्वर्षैः समासमा-
सेष्वेववर्षवयोमितानस्याः· समासमायाः पुनरुक्तग्राइमाह नापुमान् वंशस्थेनपति नप्राप्नोतिकस्मा
द्वरलोचनायाः करात्तुग्रहणात् किंभूतायावरलो· समाभिर्वर्षैः समा विषमसंख्येववर्षवयोमिता
तस्याः षडंक शुभमेडभगानानारीशुभेनविधवाभवत् तस्माद्भाविनेशुभेविवाहेसापतिव्रता।

अथ सन्तानान्तरं दर्शयन्निषेधयति भूतइति नइति वित्तके भूतप्रमाणे समये पंचवर्षमिते कालेक
लभुव: कन्याया: भर्तोर्बुजग्रहस्त्वहो भूतप्रमाणे ऽन्तराख्य: प्रमाणो च पुन: क्रतिमेव तवे॰
र्षमिते काले कन्याया: पाणिग्रह: क्रतिप्रमाणे वेदा: प्रमाणे पमान इति सर्वत्र विवाह विशे
षणे लेपेन तमनन्यप्रमाणमिति पुनस्त्वनीपिषष्टे च वर्षे कन्याया: उद्वाहे ऽभीष्टफलाप्तिकृतस्त
स्त: इ: त्वकृदित्यर्थ: ९ अथ विवाहे कन्यायां समप्रमाष्टमवर्षे निषेधयति नारीति अरेशीघ्रनाथु॰

भूतप्रमाणे समये कलक्ष्क वा भूतप्रमाणि न भर्तो बुजग्रह: क्रतिप्रमाण: क्रतिमिरनी
यके षष्टे च न भीष्टफलाप्तिकृतस्तन: ९ नारी वनिष्ठामरमेति शापने पुरोष्टमे पाणि
विषोदयग्रहात् नारी वनिष्ठामरमेति शापने पुरोष्टमे पाणिविषोदयग्रहात् १० ॥

रुषो दीर्घनिद्रां मरणमेति प्राप्नोति स्मात् पुरोष्टमे पुरो: ऽग्ने: ऽष्टमे वयसानमनमत्तामिन् शापने सम
मे वर्षपाणिविषोदयग्रहात् विषजलनस्माड् स्योजन्मयस्मानन् कमले पाणिरे व विषोदयेन॰
स्यग्रहणा पाणिग्रहणादित्यर्थ: अथोतरार्द्धमाह अरेशी वेना पुमान् दीर्घनिद्रामेति स्वसंप्राप्नोतिक॰
स्मिन् पाणिविषोदयग्रहात् विवाहात् पुरो: ऽग्ने: ऽष्टमे शापने वर्षे दलनमस्त वेमोन्स्पत्वयस्मात् इ
वेम्लिकलेशा: अष्टमे वर्षे विवाहात् स्मरमेति पुरोग्रहस्पदाष्टमप्रमपि वर्षनिषिद्धं इति १० ॥

स्रो॰ दो॰

२१

२०१

अथवेदाद्रिभिर्भक्तकन्याकालमाह सपेति वेदोवेदव्यासः भीमोभीमसेनवत् इतिजगादकथया
मास किंभूतोवेदः जगदेकसत्त्वयः जगन्निष्कोमल्येः सत्त्वयोधस्मातः इतीतिकिंतदाह नियतं
निश्चितं सपांशुखेरः गंधर्वीमेतरः कपीटयोनिर्द्वेतावानपंचाहेदेपभिरिमांकन्यांभक्तकाम्रुका
न्यकाकिंभूतासवेडसमाहवयोवंतीसाईमसन्नवर्षप्रमितवयोयुक्ता उक्तंच षडष्टमध्येनो दा
तुल्याकन्यावर्षदयपतः सोमोभुक्तेनतनलद्धदृयर्वस्तनयाः नलः । पाकेनतेयमुक्तभनाकिंसोमः प्रथ

सपांशुगंधर्वकपीटयोनिभिः सवेडसमाहवयोवनीमिमां भुक्तेतिमनकानियतंपतिं
वराज्जगादवेदोजगदेकसत्त्वयः ॥ सर्वत्रशास्त्रन्नवमत्रिवर्षवामावयोवामतरेविवा
हे वादेषुमाद्दात्नुवदकलौस्मान्नलविहायोः पनशुद्धिवेत्त् १२ ॥

तंसमाहयंकन्यांचगंधर्वपतिर्हितीयं अग्निस्तृतीयंमनजनस्तुतर्योविवाहइष्टोनषडष्टमध्ये ॥
अथकृतादियुगेविवाहयोग्यंकन्यावयआह सर्वत्रेति शास्त्रविरंतरेसर्वत्रकृतत्रेताद्वापरयुगेषुवा
मावयः कन्यावयोविवाहेकरपीडनेवामतरं वाहतरस्मात् किंभूतंवामावयः नवमत्रिवर्षनवमा
त् त्रीणिवर्षाणियस्मिंस्तत् पुनः कलौयुगेवामावयः कलेमनोहरंस्मात् किंभूतंवामावयः वा
देषुमाद्दात्नुवदंवादाशास्त्रेषुवस्य आभ्यामायतेइतिसप्तमपंचमवर्षयुक्तंवेद्यदिविहायत्राकाशा।

अथ दृष्टिविलंविनेनाऽष्टमवर्षकन्याविवाहे ऋषिमतमाह पिधराणेति यदि अष्टमे हायने वर्षे प-
राहुशोषहायना: कन्याया: जनिभं जन्मनक्षत्रं पिधराणोदिवलग्नं भवेत् पिधराणो गुरुः पिस्य
पञ्चमः पिस्पः शुक्रश्चैषां वलेनाविनष्टामिति नराऽष्टमे वर्षे ऽत्रिपराशरदेवला ऋषयः श-
यकृशेशायमर्दने पाणिपीडनं जगदुः ऽक्षुः शयः करप्रकृशेशायं तस्मर्दने पीडनमिति

पिधराणपिस्पपपिस्यवलाविनं जनिभमेणाहृशोयदिहायने श-
यकृशेशायमर्दनमष्टमे जगडुरत्रिपराशरदेवला: १३ जनि-
भमंबरपांथवलोज्झितेनकलहृषा: करवारिजसंग्रहे यदिव-
पंचमनमष्टमनमाद्दिमेसमपमाहृकलौनरिपेशाले १४ राम:

निरुक्तिः १२ अथविवाहे हीनवलग्नहे: कन्याया: पंचमादिवर्षनिषेधमिति जनिभेनिरपरिकर-
वारिजसंग्रहे करकमलपीडने कलहृशा: सुलोचनाया: जनिभं जन्मनक्षत्रमेवर पांथानांग्र-
हाणां वलेनोज्झितं न स्यात् नराकलौ युगे पंचमे पुनरष्टमे पुनरद्दिमे समनं तस्मयं वर्षे पेशलं

मनोरमेन प्राह्ननकपपतिवु यद्दृनिशेषः १५

न्यो॰ टी॰
२०२
२०२

अथोद्वाहेऽयनसवर्षविवेकमाह नवमेति तत्र यथा रात्रेः कलियुगे युग्यथा प्रागेव वलैर्वलयुक्तैः
रवेः कुम्भाकरग्रहसंद्वाहस्य कुकरः सावकृतस्मात्कस्मिन्नवमपूर्वेति नवमं वर्षं पूर्वं यात्रो यो
स्तनत् नत्वसपादेमासत्रयसहितेन च शरत्रयं वर्षत्रयं यस्य बन्तस्मिन्मासत्रययुक्तनवमदश
मेकादशावर्षे स्थिते विषुनः कलौ युगे वलिभिर्ग्रहैः करग्रहस्य कुकरः स्मात्कस्मिन्नु शरसमे पंच
मवर्षे समसममवर्षयोश्च १५ अथविषमानानवर्षग्रहणविवेकमाह विषमेति तत्र नवपा

नवमपूर्वं सपादशरत्रये कलियुगेषु वैगोल्यथावले: शरसमे समसममयोः कलौ
वलिभिरिह करस्य करग्रहः १५ विषमवर्षं स्वर्धसमादिर्यान्नियमं माहुत मयन्तद्वायने
परिणतानृषिभिर्विधुमानतोऽनपरतोऽपरतोऽपरतो षट्कृत १६

गतो विवाहे ऋषिभिर्दायनं स्तनं पुंसकं वर्षमाहुतमेगी कृतं किंभूतं विषमवर्षस्य यत् पादश्च
र्धभागस्तस्माद्दिमत्रे समवर्षस्य आदिपत् प्रथमचतुर्थभागास्तेन नियतयोयस्मिंस्तत् समासेन
मयपदेकोर्थः विषमे वर्षमासत्रयाने तरसमेवर्षमासत्रयपर्यन्तमिति कस्मात्परतः अग्रतः अप
रतः आदितो विधुमानतः संद्वमामानात् अपरस्मिन्मोषकृतं अपरतो षट्कृतं न ऽ म्नकालतोऽप

॥ ५ ॥
५

अथगलितदानफलकन्यांपरिहरन्नाह भवतीति दिक्कार्येसमपदिशीत्रिंयांकुमारिकांसांख्रिमदे।
श ॥१॥ समाधिकामामत्रयापिकैकादशावर्षमिमामतो अन्नुपश्चात्समतनंगलितदानफलांगलि
तेपतितांदानफलेयस्माः सकाशात्साकस्मिन्नतदनेदसितमपवशनेदानतदनेदानस्मिन्नर्थेगु।
णेमतिहतिहेतोनोध्रुमानुताकुमारिकांनोद्वहेत् १७ अथविप्रादिष्वकन्याम्नयहेदद्वयति इति

सैषा। भवतिसांख्रिमदेशा सा समाधिकासमपदिशासततनेहिक्कुमारिका
गलितदानफलाऽनुपयाग्णेनतदनेदसिताममितिनोद्वहेत् १७ इति
नयोस्तिवलामस्तराद्विशामतनयजननेपिपुगत्रये अनिषामेषुस
पर्मवतोकसोमतन्भवामपरेषुयथातथा १८ ॥ ॥ ॥

नयइति अनिषेसदायुगत्रयेवलामस्तराद्वविशांवलालक्ष्मीर्वलामस्तीइत्यनेकार्थोकेःवलाम
ताःभूदेवाःराजेतिक्षित्रियाःविशाःवैश्यपापषोअपिपुनः अवतनयजनने अनन्तःकनिष्ठस्यासौया
जनुनःसूद्रस्यतस्मिन्नपिइतिनयोस्तिकसोपषुमनुष्येषुस्रपर्मवतोऽभयधर्मयुक्तानोमव।
भवामानवानामितिनयोस्ति अपरेषुमानवेषुयथातथाभक्तिमामामात्यामितनर्थः १८ रामः

ज्यो॰ टी॰ २०३ 203

अथ शैलूषादिजातिषु सामान्यशुद्धिं दर्शयति भरतेति यथासमयशुद्धिरियमत्रितयायां ख्याते का
ख्याते केषु भरतेति भरतः शैलूषः वल्लवो गोपः पीवरः कैवर्तः चर्मकृत् पादुकाकृत् स्वपचश्चाण्डा
लः नाहलः पुलिंदः संकरजातिर्वर्णसंकरः पक्कणः कस्मिन् पतितो जातिभ्रष्टः कारुः शिल्पी
कुविंदजनस्तन्तुवायः पतितादीनां समाहारैकत्वमिति लोकेपि यतः गोड्डत्नीपुनः इलादृशः मो

भरतवल्लवपीवरचर्मकृत्स्वपचनाहलसंकरजातिषु पतितका
रुकुविंदजने यथासमयशुद्धिरियं वत येष्यते १९ परिमतेन
त्रिमीणकगोड्डगात्रदनगोचरशुद्धमरस्करे द्रविडमालवदा
क्षिणकांध्रमावलिसराज्यकुजामनजागुरुहम् २० ॥ ॥

वी चर्मकारः स्वपचः चाण्डालः विद्रुमातिः पतिजामण्डसमईपंचन्यातिपकारककहो । कंडेरईकाब्बीडअंभा
रभट्टमाईतमईनीडसत्र यथा रमालीनेवालीपणिमारत्नमंताकमणीमोतार २१ अथ म्लेच्छदिग्देशेषु देश
वहदेशमतानस्मार परिमेति अरिमीणकगोड्डेषु गत्वेतीति पतदेशगामनुजामनषा शूद्रस्करे
गोचरशुद्धं परिमन्तिकथयन्तिन दत्तपश्चात् द्रविडमालवदाक्षिणकांध्रमाः वलिः सराज्यः सराष्ट्रे

मगेति मगधादिदेशान् प्रति प्रसरत्सरार्चितस्फुडिमतिष्प्रक्रमगुरुस्फुडिग्धुक्के गोचरे सेनिकरतलस्य
ग्रहेरुहचिर: उद्दाम: स्फुभ: स्यात्पुनर्हिमाद्रिनराश्रयान्नावशमयाद्देशाप्रतिसितसस्फुक्रस्य।
सपन्नस्फुडिर्यसिस्तस्मिन्नपवर्वावि पिगोचरे उद्दाम: स्फुभ: स्यात् २१ ननेपति श्रपरेषुक्कुरुस्फुवे
ष्वननपरेषु देशेषु रवीन्द्रयोर्गोचरचारिण: करनिपीडनस्फुडिरीह्यते कथ्यते पुन: सकलदे।
शरसासमसमस्तदेशभूमिषुनघारगोस्थद्रसगोचरचारिण: करनिपीडनस्फुडिरीक्ष्यते २२ प्र

मगधसिंधुमरुस्वतिगोचरेस्वरसरार्चितस्फुडिमतिग्रह: करतलस्य हिमाद्रिनराश्रया
नवशमयान्नचिर: सितसप्तके २१ ननपरेष्वपरेषु रवीन्द्रयो: कुरुनाविषुवगोचरचा।
रिण: सकलदेशरसाम्बुधारगो करनिपीडनस्फुडिरितीह्यते २२ धनिगुणायनगा १८
निगोचरेश्वरतस्वरमेतिपतिवरा समयसंपदि वे विषमे धने सम फले सबले समलति

धग्रहगोचरस्फुटेक्षकपायाः सुभफलं दर्शयति धनिइति वैदनिरेतो धनिगुणेषाद्गुणमाकाश
मितिनाकिका: नवायनगामिनि ग्रहेण वे रेवरतेरस्फुभूतमेवमनिपतिवरा स्वधे वनाकस्य विरङ्गत
संफलमेति सामानिकस्या समय संपत्क्रिकालस्फुडे समत्वमेव विषमेऽक्रूरग्रहेगोचरेऽधनफल प
वेसमलति ते समाश्रद्रस्त्रुपस्फुकालेलंतिते पुक्के गोचरे सानि समफलं किंभूतं समलं सहमले

ज्यो॰ टी॰ अथाऽनिष्टग्रहेष्वब्जो दर्शयति समबलो मध्यमफलो विषमोऽधमफलो ग्रहगोचरोऽत्र
२०४ विवाहेन दर्शयति ग्रहस्यास्य जयाऽसं विवाहसमयमेव विमलयति निर्मलं करोति ग्र
204 गिरा गुरुलया हयाघयाघोऽपस्वजयापितयानशिवकृत् कस्मिन्नवसरे १२ वेपुलिये ४
८ हारशा चन्द्रघोषसमभावेहति २४ अथयाहशीग्रहस्य हिंसाहृदकफलं दर्शयति जिना

समबलो विषमो ग्रहगोचरो विमलयन्स्वसमत्वनदर्शयासम यमेव नयापिपया
हयानशिवकृद्यपवंधुलयेगिरा: २४ जिनपरायनहायनजाष्टभाभवतिस्थि
हिरहैकभवासमा ऽभयतोनयराणवयमोढयो: स्वभसमाधमवत्फलदाइमा: २५

ति इह विवाहस्थिति जिनपरायनहायनजाष्टभाभवति जिनपदं विसुपदं गगनं जिवोक्रमो
दक इति विस्तपदं वियत्वभ इति वेदम: नत्राऽयनेमार्गेयेषां तेग्रहायनेवत्सम्भोज्ञाते ति
१ न्न पुन्नैकभवा: ग्रहज्ञाता: वर्षज्ञाता वास्थिति समापुनरुभयतो ग्रहगोचरवर्षाभ्योज्ञाता
स्थिति यदानभवति तदाऽधमाभवति इमाउनमसममध्यमा: स्वइय: क्रमेणाऽढयो: परिणत ८

अथोदाहरति उत्तरायणे विशिनष्टि नगमेति रविः सूर्य इति हेतोर्वसन्तपोषणदक्षस्य दिश उत्तरायणसं
गतिवान् वर्तते किं कृत्वा यमाशां नगमपास्य इति याम्यां चलं हित्वा किंभूतो रविः तत्र संशीत
लेमुं देवा गच्छन्ति प्रागमानीति अनुस्मृतः शीतकालत्वात् अत एव पुनः किंभूतो रविः उष्णतेज
साधारणो गाति ऋतिमन्तं तस्याः जातानां कमस्तुव्यथापरिश्रमपीडा यस्य स देवानां इति णायन
चिन्तानि इति किं किमिति वितर्के इवोत्प्रेक्षते भवि भूमौ मंगले विवाहादिकार्यकारयितुमि

नगमपास्य यमाशामनुसमरो रविरुष्णागतिर्जातकमस्तुव्यथः किमिव कारयि
तुं भुवि मंगले वसन्तपादिरागतिर्वानि निवर्तते २८ इति विवस्वदुत्तरगतिबोध
वान्मानि गणाकलनं बमंगलं २० ॥

वधनोत्सेकमात्रनिर्गतो यं मंगलं कृतनयथान्यो पि यो विषमस्थाना हृष्टेनागच्छतितः
स एव द्रोधनादि मंगलं क्रियते इत्युक्तिलेशः उत्तरायणे विवाहः शुभ इति हार्दम् २९ अथ गु
रुशुक्रोदये विवाहं दर्शयति इति विवेति विवस्वतः सूर्यस्य उत्तरायणगतिमत्तरायणे तस्य वे
भविता ज्ञानतस्मा सोमनिगणाद्यषितमन्त्रस्त्रायेन बमंगलं नवीनोदाहरणमः कलयतु २०

ज्यो॰ टी॰ कथयामासेत्यर्थः किंभूतं नव°स्फुरंतो दीप्यमाना अनेकविलासाः यस्य अस्तीति स्फुरदनेकवि
२०५ लासी पुरुषो विलासिनी स्त्री च तयोः रतिकलायाः कामक्रीडायाः उदयः प्रादुर्भावो यस्मिं स्तत्पु
नः किंभूतं आर्यसितोदयं गुरुशुक्रयोरुदयो यस्मिं स्तत् २७ अथ वस्त्रभूषणादिमोचनकाल
205 माह नवेति पुराण्यथमंत्रनिसंहतिर्ग्रहगणेन: पुंसः पतिवरया कन्यया सह वरा

स्फुरदनेकविलासिविलासिनीरतिकलोदयमार्यसितोदये २७ नवविभूषणवस्त्रनिसंहतिः स्फुटनवाम्बरवासरवासरैः
वरणमाह पतिवरया पुरातिथियोगशुभाहरिकावहैः २८

णो विवाहसंयोजनतः पश्चात् वस्त्रभूषणादिमोचनं वसनसंसमाह नवेव क्षणादि इति लोक
भाषकैः स्फुटा स्फुटेति स्फुरनाम्बयनां धामसहिताश्च अम्बरवासरवासराउनरायुन दिवसास्तैः किं
भूतैः विसारदितैः विसारो मीनसंक्रांतिस्तस्मादिनरहितैरित्यर्थः विसारः शकुलोशल्कीश्च इति रत्नः
पुनः किंभूतैः तिथियोगाः शुभतिथयः सुयोगाः शुभाहः शुभदिनरत्नः सूर्यवारपनानत्रवरे

अथयांत्रमतमाह त्रिदशोनिवाइतिपत्तांतेयदि अमर्त्यदिनस्य अमरदिनस्योत्तरायनस्य संपद्रू।
पुष्ट्रकालप्राप्तिर्नस्यात्तथापि अदोवराणांपाणिपीडनोगमदीदितंकथितंकैः कृत्वा त्रिदशा
नामिः देवशयनंचातुर्मासकंतस्याः दिनानितैर्भाः परवासरैरन्यदिनैः किंभूतैः रम्यवासरैः
विगतानि अयनभागदिनानि अयनांशवासराणिएवंविधानि अतीतानिमिश्रानिपत्रमीनसंक्रा
न्तिदिनानियेषुतानितैः पत्रमीनयोरयनांशदिनवर्जितैरित्यर्थः २९ अथाऽवसन्तभङ्गुद्दिश्य

त्रिदशानिनिदिनापरवासरैरयनभागदिनातिमिश्रुभिः कृविदरोवराणांसमदी।
तिंययदिनसंपदमर्त्यदिनस्यवा २९ वसन्तभङ्गेनतथायानिलदूर्विकानलमरंगन्धशि।
फाफलवैसैत्रभैः सुरविकित्सकवर्द्धकिभान्वितैरपिभराजवलाहरणेनवरैः ३० ॥

ति वसन्तेति स्त्रीअपिवरंपतिंहरणेनैकिंभूतामराजवलाभानांनस्त्राराणांराजावेदत्तस्यवलंयः।
स्याः साकैः कृत्वावसन्तभादिनलक्षैः वसन्तोपनिष्ठाजिनैतोविसर्गैर्वस्तासजैन अवणः शयोहस्तः
अनिलस्वातिः दूर्विकाः पूर्वात्रयंअनलः कृत्तिकाअथवाअंत्यरेवतीशिफामूलंफलसंज्ञानिमित्र
भूमतत्रयाथापतेः किंभूतैः सुरविकित्सकोश्विनीवर्द्धकिभचित्रापतेरन्वितैरंधकैः शिफामात्रीर।
मास्याच जटायांचसमीरित्यपिइतिहेमः ३० ॥ ॥ ॥ रामः

ज्यो॰टी॰ अथान्यभावमुद्दिश्य दर्शयति अथभेति शिशुकार्यैवरणं कर्तव्यं एवं वरस्त्रियं श्रेष्ठलक्ष्मी भर्तुः श्रियं वा
२०६ आनन्दते विस्तारयति कामिन् अथभेति विवाहात् प्रथमाः क्रूरग्रहाद्येभ्यो लेपवृविपेषुकं कन्दक ॥
206 धा०गा०१०२ं४० भाद्रे शुक्ल मोदयानवराशुक्रस्य लग्ने अस्मिन् च पुनर्विवाहन आदि मध्ये वेश्मपचयेन
दिने यथाणां उपचयो शुद्धिर्लेन दन्ते प्रामदिनेयत ततः कर्तव्यं मासशीघ्रमेगच्छति विवाहात्
योग्यकं स्नानादिकार्यं निष्क्रन्ततिथिनक्षत्रनिविनाशयन्तो मर्थः कोयो विवाहात् एवं वन्ती यथष्टेन

अथभकं दकरोद्धन्धोदये वरणमानन्दते शिवरश्मिर्ध अपचयेन दिने वा विवाहन्तो गच्छ
तिमासि ममास्त्रनिष्क्रन्तेति ४१ अथप्रथमम् अन्यदपि व्रत चौलजं परिणतेर्विदधीनविधानके
वरणमधुपुष्पमण्डपवर्णिकाभरणगीतयवारककर्मैव ४२ ॥

वमदिने न्यास्मिन्नर्थः प्रतः द्वन्नेकेडनैचैवक्ष्यं ननमात्रकाणि वयवारमेंडयोवेरीक्कं कर्मैव
णंकेन तथा इति ४। अथ विवाहात् प्रथमकृत्यं दर्शयति प्रथमेति पुरुषइति शेषः अन्यदपि व्रत
मौञ्जी चौलजं विधानादिकार्यं परिणतेर्विवाहात् प्रथमं विदधाति करोति पुनः पुरुषो मण्डपेति मा
उपकर्म मण्डपरचना वर्णिकाकर्म खटिकादिनाम द्रव्यस्य पञ्चलीकरणम् आभरणकर्म गीतकर्म
यवारककर्म नवृत्ताराइति भाषा रानलडवीस्याप नन्तड परिसर्वतो यवारकवपनमिति लो ८
कप्रसिद्धिः पश्चादेषां कर्म करोति केषु वरणमधुपुष्पविवाहपर्वक्रमपनन्तरादिनेषु ४२

अथवेदिकादिरचनां दर्शयति रमणीके तिर्निर्यग्गुडुम्बवा ऽथवा यमेश्वनिवारपिरमणिकावेदी
एवंविधा भवति सहिलारमणीत्तेयारमणीवेदिकामत्राहस्पनेकार्येषु ० किंभूतारमणिका
सवितानकमंडपा चेद्दोदयमेडपयुक्तापुनर्बुधाः अवटखातकरणमाह रंकेरपोलपनैरपी
मुखनत्वैः तोणसन्तनतयमहल्लैर्वापुनर्बुधाः बलिनिरोपणमाणवकसम्भरोपणमाह केकै
केरुदाननेह ईमखनत्वैः खानकुनानत्रखानविषये हगफलात्तनाम्नै यमेस्कारसुवानूब।

रमणीकोसवितानकमंडपा भवति निर्यग्गुडुम्बपि वायमे अवदमाहरपोलपनैः त
णैर्बलिनिरोपणमेवमदानैः २२ अवटकोणमहीनतलत्सज्जेख्करणमंडपवेयव
गेसदा स्करस्लकृतनिचीवरवारणे ऽन्त्र्दिनमप्पुपयामदिनेस्थिये २४ ॥ एमः

लीनूनिधायतेस्लयस्तंभारोपणमिति २३ अथमहादिग्यामंखातनकोणानि लंघयन्ति अवटेति
सदाविवर्तणे ऽवटकोणमहीनतले अवटागर्तकोणे ऽस्तलसमहीभूमिं इतं ग्रामेएवंयतन
लस्पानंनस्रजेतकिंभूतेनतलशारणगरहमंडपः वेदीपत्राअन्नरोग्रामं खातेवेदस्पानास्पइस्पर्षुः
अथ्यायमुत्ताखातभूषणचीवरधारणस्त्रदिमात्र उपयामदिने विवाहदिवसमन्नदिनमपि
अन्तकमपि स्थियेलतेस्पातकस्मिन्वस्करदलकृतनिचीवरधारणेदीप्यमानभूषणावस्त्र

स्वो॰ भ॰
टी॰
२०७
२०१

अथ रव्यो इतयादशधा मेलापकद्वारकाण्याह वर्णेति वर्णः विप्रादिः राशिर्मेषादिः गणो देवग
णादिः विटरव्यादिः तारकाः अश्विन्यादिः नाडिकाफणिचक्रस्थाः भमगोनतत्वयोनिः वर्गः अक
चटतपयशाः वश्यता राशिवश्यता यथा नृराशीनां सर्वे वश्याः सिंहं विनेति समासे नम
ग्रपदं हसंत हरे विशारदैः पंडितैः खेचरोहात्मभिर्दंपती दिग्भिर्दशभिः कृत्वा मिथो मेलापकं उ
दिते सौख्यं च पुनः क्वचित् प्रगृह्य जिरपि २५ अथैषु प्रथमं वर्णविवेकमप्ययति पंचेति

वर्णराशिगणखेटतारकानाडिकाभभगवर्गवश्यता हर
मेभिहृदितं विशारदैः सौख्यमत्र दशभिः प्रयुक् क्वचित् २५
पंचमांकमितभैषुनाः क्रमान्मीनमेषवृषवर्णिकाः स्मृताः २६

सौम्याः विप्राः अवनिपाः क्षत्रियाः वैश्याः यद्वाः शूद्राः एषां द्वंद्वे एषां क्रमात् क्रमेण मी
नादिराशयः स्युः किंभूताः मीनादिराशयः पंचमांकमितभैषुनाः पंचमपंचमराशियुक्ताः
विप्राणां मीनराशिस्तस्मात्पंचमः कर्कस्तद्वृश्चिकस्तु एवं क्षत्रियाणां मेषः सिंहो धनुश्च वै
श्यानां वृषः कन्या मकरश्च शूद्राणां वर्णिको मिथुनराशिस्तुला कुंभश्च वीणावादकत्ववर्णि
क इति हेतुः मीनादयो गदिताः राशयश्चेति समासः अन्योन्यमेवं यात २६ ॥ राम ५

मीनकर्कटवृश्चिकाविप्रवर्णा इत्यादिज्ञेयं वश्यो वश्यं सत्त्रीन परिणयेत् किंभूतो स्त्री ऽव्वजो वर्णा
धिकजातीयात् कर्कटाऽलिझषाविप्रा मेषसिंहधनुर्नृपाः मृगगोकन्यका वैश्याः शू
द्रा द्वंद्वतुलाघटाः १ एकवर्णो भवेच्छ्रेष्ठो मध्यमो विप्रक्षत्रियो अधमो विप्रवैश्यो च वि
प्रशूद्रो विवर्जयेत् २ वर्णाधिकायदा नारी तस्या भर्ता न जीवति अथवा जीवते न स्याच्छ

सोमपावनिपवैशपयद्वा नोच्चजो परिणयेद्दशान्नरः २९
योपरस्परमहानुगो मदावपुराज्यसमितो वलाभितो
एकभाग्यदि हि दंपती स्मृतो तौ विराजितकुलो न चाऽप्यगो ३०

ऽो धनवर्जितः ३८ अथ काव्यद्वयेनाशिविवेकं दर्शयति यो ऽ इति यदि चेत् यो दंपतीव
धूवरौ एवं विधौ भवतः तदा किंभूतौ परस्परमहानुगो ऽभयतः सप्तमराशिगतौ पुनः
वंधुराज्यसमितो चतुर्थदशमराशिगतौ पुनर्वलाभितो तृतीयैकादशराशिगतौ पुनरेक
भौ एकेभे राशिर्ययोस्तौ एकराशिगतौ च पुनरन्यराशिगतौ न स्तः तदा तौ दंपती सदा विराजि

गो॰टी॰ शत्रुहन्ति न अवधारणे इह राशि मेषाद्या कन्यकान्तं प्राप्य किं यदि खेटसाध्य विपिनाः सोन्य

२०८

ग्रह मैत्री विधिं नाशं समुपैति प्राप्नोति किं भूते न रं स्वभाव निजराशिनः शत्रुमारपरिव

र्हणं शत्रुः सकाशात् षष्ठभावात् मारः सप्तमः कोऽर्थः षष्ठसप्तमाभ्यां सप्तमित नं स्थान

गानयाद्वादशो राशिरायान्तः परिवर्हो परिच्छदः धनभावः द्वितीयो राशिरित्यर्थः तेन गा

शत्रुमारपरिवर्हगंनरं प्राप्य पुण्यमतिगं हि कन्यका शत्रु
नाशगामिस्वभावः किं खेटसाध्य विपिनाशमश्नुते ३८
पावनैर्दवपुनर्वसुश्रवविष्णुपौष्णमनराधयान्वितं ३९

कनी नितं हि द्वादशराशिगतमित्यर्थः पुनः किं नरं पुण्यमतिगं नवमपञ्चमराशिगतं

पुनः किं नरं शत्रुनाशगं षष्ठाष्टमराशिगतं यतः शत्रुषष्ठाष्टके मरणं कलहो नवपं

चमे हि द्वादशे तद्वारिद्र्यं शेषेषु प्रीतिरुक्तमा ३८ अथ काम्यद्वयेन गणविवेकं दर्शयति

पावेति विधिः देवज्ञः पावनादिनक्षत्रैर्देवगणं देवगणं रूढ पवनस्वेदपावनं स्वातिः पं

मी

दवं मृगशिरः पुनर्वसुपुष्यः श्रवणाः ३५

१०

दिग्भ्रंशतानिषोडशेवनीपखांसमाद्यैकत्वेकिंभूतं अनुराधपावितमनसाधायुक्तं इतिदेवगणः
पुनः पंचमाद्रौपूर्वविकारपूर्वावयं श्रावणनेभरणीस्थिरेखस्थिरं मं तु मिमं गणानेरेखा आह मनुष्यगणाद्
स्यथः ११ वैरेणेति विगतपेणा आर्द्रासहितेनदारुणासं तं समानेनसाधारणासं तवामवे यतिष्ठात्वा
द्भविशाखाहरणंशानभिषकमघापर्वामपरोगात्सोगणाः नयोर्वैरबधोरेकगणयोर्मेत्र्यलाउत्त
ग्रहमैत्री देवमानवगणमैत्रापूर्वविकारपानमनस्थिरमिमंनरेविधिः ११ येषांदारुणासमानवासवत्वा
द्भवाहणामघागणोपरः मंत्र्यलेकगणयोरतिस्तयोर्मध्यमात्वमनयोपराः ५ मा ५ जीव
राजमिहिरावनीभूवोमित्रभावनिरतामिथ्यास्विह क्रोडकाव्याविधुनागवल्लथावैरिणः
मावतिः प्रीतिंनयोर्मरयोनरदेवगणयोर्मध्यमावतिः नयोर्नरराक्षसगणयोः पराः पमावतिः ५
अथखेटसंख्यविवेकंदर्शयति जीवेतिः इहमलके जीवो गुरुः राजा चन्द्रः मिहिरो रविः अवनीभूर्मं
गलपंचांदेहयतेग्रहाणांमित्रभावेमित्रतायांनिरताः अतिप्रेयेनवक्राम्मिथः परस्परंप्रीतिर्युक्ता इ
त्यर्थः नपुनः क्रोडः शनिकाव्यः शुक्रः विधुजो बुधः भ्रगणाः पनेनथापरस्परंमैत्रीयुक्ताः पुनरनित्
निरंतरमेनेनपरस्परंवैरिणः संनियतस्यराहुरमोः परं वै गुरुभार्गवयोरपिहिमांशुभयोर्वैरावि

ज्यो. टी. २०९
209

अथजन्मभावे भौमफलं दर्शयति अंगेति वैदृति विशेषार्थे अबलाववि दूषणं माश्वानयोः समाहारे
एकत्वमबलाविघ्नः स्त्रीपुरुषयोः जननं जन्मलग्नं कर्मपट्टमनविवाहात् पश्चात् तदेव फलेनाति
नोति न विस्तारयति ननुः किंकृत्वा अंगे १ मारे ७ मृति ८ मंगले अंगे प्रथमे मारे सप्तमे मृतौ अष्टमे
भावे भौममधिगम्य प्राप्य तथा पुनर्बांधवे ४ व्ययेके च १२ भावे मंगले भौममधिगम्य किंभूत-
स्यः अबलाविघ्नाः हृदयाः हननेत्र यमनदेवफलमिति कोर्थः यथा उक्तेन त्वादिभावे १।७।८।४।१२।

अंगमारमृति मंगलेन बांधवव्ययकं मंगलेन ननुः नाधिगम्य हृदयो अबलाविशेषैव न दे
व फलमात्तनोत्यत ४२ कामवर्तिनि विक्रमे नेभवक्षेत्र दिकेन भुवि निष्कलाकला
एतदेव भुगिला जयुगमियोवाथ तेन तनयोर्गृहे दृष्टा ४२ ॥ एमः ॥

मंगलो भौमः प्राप्तोलिन तथा तेषु भावेषु मंगल शाहुकूलेन मंगलेनिरुपद्रव्येन करोति अर्था
तान् हंतीम अर्थः यतः लग्ने व्यये चपाताले जामित्रे चाष्टमे कुजे भर्तौ भार्या विनाशाय भार्याभर्तृ-
विनाशिनी १ इत्यत्र ग्रहसत्त्वेन विलोक्य ४२ अथ सप्तमे भावे रव्यादि संयोगफलं दर्शयति का
मेति कामवर्तिनि सप्तमभावे विक्रमेनेरवौ सति अबलासु विवादिका अस्थिरमनाश्चेटीव द्रवेत्

प्रबलानिष्फलाभवेत् पुष्पहीनान्तनिष्फलाइतिहेमः पुनरेतेनदेवगुरुसप्तमभावेरविशनिगु-
ग्मेकर्त्तृपदेनयोर्वधूवरयोर्मिथः परस्परंवाधनेपीडयतिकिंभूतमेतनदेवइलाजनुगग्भौमगुरुं
यदि ॥ ४४॥

भीरुजन्मभवनभावयेगेणाज्योतिषांमववितष्ठनारकाः देवमावबलरामबाणमाः
पातयंत्यविवशानरोहिताः ४४ दीर्घएष्वबलयेत्रिनाडिकेन्मत्तधिस्म्यपटलेविविंत
येत् आदिनाडिकमृक्षप्रियापहेमाप्यमर्धुनङ्भायदेपरं ४५ एकराशिकुभयोर्हि
भिन्नभंवेदभिन्नभमङ्गनाम्पराशिता पुंस्त्रियोरतिरतीवतोषदारोहिणीशुचिभनाडि
कोद्भवत् ४६ आहकाश्यिरिहनैकभेद्यपंमूलवेधविधिबोधमंदधीः मूलवेधवदशाकि
वद्भवेन्मूलवेधइतिपाश्चिषेधकृत् ४७ ॥

ज्यो॰
टी॰
२१०
210

पादवेधमहिमंडलेत्यमेदादिमांत्यचरणं हि दारुणं हमगुणांशिगतमंगनाविशोर्वं॰
णीहर्वंगुणांसंयपट्टवेत्। ४८ त्र्यंत्रिभत्रिचरणोद्भुसंभवाकमकागादिनपद्मबोधिनी
स्पाघटागमसमीरनाडिकापद्मपवकलिलद्वणांविति ४९ देवराजगुरुमत्रभामि॰
नीवक्तदेशगुरमोदिशाणापि नाविहायफणाभृद्विनाडिकावेधमर्थपिषणाःसमाश्रये
त्। ५०

१२

वाहऊभ्यन्तगतेगमाहयः श्रीत्वनौनत्वनकोंडुराश्वगोः सैरभीहरिणाहान्तकामरीदु
डरीकहरिणौणाऊककुऊणाः ५१ कीशावभ्रुगकीशानागहाः समिसिंहपञ्चसिंधुराक्ना
न यानयोमरविकिन्नकोडुनोत्योनिषाम्हषिवैरहदाघ्नाः ५२ नागसिंहमजकोशामा
हिनवाहकासरजमेडरौनजं व्यालबभ्रुरुरुङ्कककां तपजेत्मेलकर्माणीमृगारिणोभवं ५३

ज्यो॰
टी
३११
२॥

श्वीश्वरः कौलषदंशाकश्चौनसावाग्नुथस्तावहिर्हंडुरः पौ रावेणांदंशाः कलिनोमृगोप्या
नरश्रकीश्मामिहवर्गभावः ५४ ऊरंवासिंहावहिर्वैननैयोकौलेयकावीवनकौनकौलः
विरोधिनौनाविहदंपतीनल्कनोपयामौव्यवहारवाहौ ५५ श्वाह्वादिविंडामिथुनावलान
लान्नागयोयोजनगजारिशानिणः सैरोदिंविडाश्वनंद्वयः सदाकीटोलिकीटोभ्रमरःसरी
हपः ५६ ॥

मैणाव्रुषोषोव्रदवारिवारिणोन्नराशयोदंतिह्निनीरवारिणो नौल्लोपपानन्नंतिविना
ह्रिपाह्निनेत्वलिंविनाभीषयतिह्रिपाह्निनं ५७ नगादद्दरेयदिपिल्पमंडलेस्थितापुरे
पीकिम्नुपिल्पमंडले हरेहिमासीदतिंसास्थितान्यथास्मादेनडकेनेयपुंक्तिनोन्यथा ५८
षडेत्यभाहृदग्नावामदेवभान्सर्वांतरेत्यानवदेवदेवभान् योगाःस्पुराघेदपितप्रि
याबलामयेरनिर्न्नस्वरमेप्रियाबला ५९

ज्यो॰
टी॰
२१२
212

वर्तर्गणोयं गणपवनाडिकागणास्त्रिकैकैकगणो मतारके वासिवह्न्येदिगणाः परेगणाः
गणोरखोषेरतिह्नमोदिना। १॰ उक्तैर्गणैर्निःश्वाकलेरपीह्नतासमानसंख्येदशाभिस्तानि
ष्टता ह्यावरैस्तैरिहृम्नाख्यमादिनात्मितंवनाराग्रहपंजनाडिका ११ गणास्यनाडपाङ्गुस
दोविरोधितावयस्यभावेनगणैर्विरोधिता यदीरिते आह कविः पराशरोदशाधिकैः
सौहृदतापराशरः १२॥

ऊश्विनौकविरितिहेमः पराशरस्थानि आह इति किं दशाधिकैर्गणैः सौहृदतामैत्री किंभू
तः कविः पराशरस्त्रपराशरः परेशुकर्मादिषुशरः रात्मनल्पः १२ ॥

अथ वृत्तविलंबितेन कुंभसंक्रान्त्यादौ विवाहं दर्शयति कलशेति हे नरवर त्वं कन्यां कुरु हस्तग्रह
णे करकमलपीडने कुरु विधेहि कस्मिन् भगे सूर्ये कलशः कुंभराशिः गौर्वृषः जितमेषमिथुने
अजो मेषः मृगो मकरः एषामास्यगो स्वर्गते सति किंभूते भगे भवस्थे विद्रुः पि स्पः शुक्रः गुरुः
मित्रैर्हैहान्विते मकरे मंडले येन स्नासिन् किंभूते कन्यां ० अखिलवर्गगुणानामुदयः प्राप्ति

कलशगो जितमानमृगास्यगे कुरु करोद्वहनं हि भगे भव पिस्पगुरुज्ञान्वितमंडले
नरवराखिलवर्गगुणोदये ९३ समयमन्यधिकं त्वयमेणपे ह्यधिषणो धिषणो सजये
ग्निश्च भृगुभवं च विहाय विवाहयेत्कमना हि सिंहैव कुमारिकां ९४ ॥ टीका:

गुरुः सिंहस्थे न ९३ अथाऽधिककालादिकं त्यजन् विवाहमाह समयेति भ्रमान् कन्यां विवाहयेत्
किं कृत्वाऽधिकत्वयसमयं कालं विहाय अनु पश्चात् अधिषणे गुरुसहितमेणपे सिंहराशि
सिंहस्थे गुरौ विहाय एनिच पुनः सनरं हव्हं शीघ्रं वालेपवर्गविधं धिषणे गुरौ विहाय पुनर्वृंदे शि
शौ भृगुभवं शुक्रं विहाय पुनः शाकमनानाह संवत्सरस्य प्रतनमेव वर्षं विहाय इहैव शुक्रे इति ९४

ज्यो॰
टी॰
२९३

अथ जन्मनक्षत्रादौ विवाहं सापवादमाह । उडुनीति । हि अत्र धारणो प्रियापरिणतिं विवाहं प
रिणाम्य निगलानि तेषां मौलिकास्मिन् जन्मन उडुनि मासि दिने उदये लग्ने सति क्वचित् पाणिपी
डनं तिथि तमीशुविपर्यये तिथिरात्रिदिना तो विपर्ययात् कुलाहलेम्यक्षान् कुलेयपदेन स्या
त् तत्र पुनः क्वचित् पदविपर्ययके पाणिपीडनं स्यात् जन्मनक्षत्रादौ सति २५ अथाद्यजन्मा
द्येष्ठपञ्चके विवाहविवेकमाह । यदेति । यदा च पानवैधव्युवरौ आद्यगर्भप्रभवो आद्यगर्भ

उडुनि मासि दिने प्युदये प्रियापरिणतिं परिणाम्य निजन्मनः । तिथितमीशुविपर्यय
केक्वचिन्नभवेदिति पद्यविपर्यये २५ यदाद्यगर्भप्रभवो प्रभवो न योज्येष्ठविवाह
स्त्विति शुक्र पञ्चता वधूवरेण न सम भावनः शुभं न दोज्ञभावेन नहच्छपञ्चता २६ ॥

जातो भवतः तत्र पुनः तयोज्येष्ठमासे सम्बोजातो भ्रुक्तः तथा तयोर्वधूवरयोर्ज्येष्ठमासे विवाहइ
तिशुक्रपञ्चता ज्येष्ठपञ्चकं स्यात् स्पष्टार्थस्तु यज्ज्येष्ठमास जातो भर्ता ज्येष्ठमा जाता कन्या २
तथा ज्येष्ठगर्भजातो भर्ता ३ ज्येष्ठगर्भजाता कन्या ४ ज्येष्ठमासे विवाह ५ इति तेन दोष न सम
भावनः तयोर्ज्येष्ठजात भर्तः ज्येष्ठजात कन्यायां ज्ञातः शुभं न दोज्ञभावेन तयोर्मध्ये एकतर

अथैकवर्षे एकोदरोत्थभगिनीभ्रात्रोर्विवाहविवेकं दर्शयति एकोदवेति वधूविशो
भगिनीभ्रात्रोः समैकतन्त्र्यां एकस्मिन्नेव वर्षे पाणिग्रहः पाणिग्रहोऽशुभः स्यात् किंभूत
योरेकोदरयोः संभवयोरेकमातृजातयोः क्वचित् कलौ नरयोर्द्वयोरसौ पाणिग्रहः शुभः
स्यात् सदैव सर्वस्मिन् काले भिन्नोदरजन्मनोः पृथक्मातृजातयोर्भ्रात्रोः पाणिग्रहः शुभः

एकोदरयोः संभवयोर्वधूविप्रयोः समैकतन्त्र्यामशुभः पाणिग्रहः क्वचित्कुंभो सौ नर
योर्द्वयोः कलौ सदैव भिन्नोदरजन्मनोः शुभः ९७ द्विजानामपि पाणिग्रहणं द्विजन्म
नां सदैव नो भूमिभुजां कृतद्वये विशां कृते नेति विदुः पुराविदः सर्वजनोपजनने

स्यात् ९८ अथ विप्रादीनां भगिनीद्वयमोद्वाहविवेकमाह द्विजानामीति द्विजन्मनां विप्राणां
सदैव काले द्विजानामपि पाणिग्रहणं नामिस्त्व भगिनीद्वयस्य निहेमः भगिनीद्वय पाणिपीडनेन
स्यात् भूमिभुजां क्षत्रियाणां भगिनीद्वयवरणं कृतद्वयेन स्यात् विशां वैश्यानां कृते युगे भगिनीद्वय

ज्यो॰ अथभिन्नवेदिकायांद्विआदिनामिविवाहंदर्शयति अपेदेति कलौदैववशात्विशानरेणाक
टि॰ रंपदंद्विआदिनामीवितदोर्ग्रहक्रियाहेवतिस्वयद्विआद्यनामयाभगिन्यश्वताभिरी॰
२१५ विनापेविनादोर्ग्रहक्रियापाणिपीडनविधिरपेत्यतइकाक्रियतेकास्मिन्प्रकाङ्क्षिपकदिने
२१५ किंभूतद्विआ मंडपेतिमंडपभेदवेदिकायां एषामंडपवेदिकायाःप्रतिक्रिययापत्नविवाह
स्याभिन्नविवाहस्यलक्षणायस्यांसापडके अभिन्नेवत्सरेपिस्यात्ततद्वहत्वंभेदयेत्अभेदेदि

अपेत्वतेदैववशाद्विशाकलौद्विआदिनामीवितदोर्ग्रहक्रिया प्रकाङ्क्षिवेत्मंडपभेद
वेदिकाप्रतिक्रियापत्नविवाहलक्षणा १९ षण्मासमर्यादमिहोपयामेभ्रातृवि
वाहात्परतस्तुनाम्न पृथाःस्वसृभ्रातृविवाहमत्रुःकरग्रहाहंदमशोषयन्त ॥१॥

वत्सस्यापितजूर्योदेकमंडपे १ अन्यच्च प्रकोदरयोर्द्वयोरेकदिनोद्वहनेभवेन्नमंडपेइति १९
अथकृतविवाहादन्यविवाहकरणविवेकमाह षण्मासेति पृथाःभ्रातृविवाहात्परतः
षण्मासमर्यादयावत् अन्यन्नपयामेविवाहेनजगुःतपुनः पृथाःस्वसृभगिन्याःकरग्रहा
तजूर्ध्वंभ्रातृविवाहमत्रुःकथयामासुःकेषुइहअशोषयन्तसर्वयुगेषु ॥१॥ ॥ रामजी १६

अथ ज्येष्ठकनिष्ठयोर्विवाहविवेकमाह ज्येष्ठेति । आद्यान्निरंतरं संतत उत्पन्नमाज्येष्ठं विवाहं प्रवि
धाय प्रवरजोपयामे कनिष्ठविवाहं प्रशंसंति कथयंति कश्चित् अंशुसमांतरेण सूर्यवर्षांतरे-
ण अयनेन तः कार्या कालत्वप्रकारेण भ्रात्रोर्भगिन्योश्च विवाहं जगाद उवाच कस्मिन् कला-
विति अन्योक्तिर्यथा न चैकजन्मनोः पुंसोरेकजन्ययोस्तु कन्ययोः न ह्येकदा विवाहो नैकदा मुं-
डनद्वयं । अन्यच्च न स्त्रीद्वयमेकस्मै प्रदद्यात्तु कदाचनेति ॥ अथ जगत्प्रवृत्तिकालमाह ज्येष्ठेति

ज्येष्ठं विवाहं प्रविधाय शस्यं कैः संति संतोऽवरजोपयामं भ्रात्रोर्भगिन्योश्च कलौ विवाहं
कश्चिज्जगादांशुसमांतरेण ॥ मधोः सितादावुदये दिनेशोत्थज्ञानने व्योमवरे रवौः
कालप्रवृत्त्यै तु जगत्प्रवृत्तिर्वभूव मासाब्दयुगादिकादिः ॥ १२ ॥

मधोरिति इति कालप्रवृत्यासमयस्वभावेन जगत्प्रवृत्तिर्वभूव जगत्प्रवृत्तिर्जाने त्वर्थः कस्मि-
न्मधौ चैत्रस्य सितादौ शुक्लप्रतिपद्यामे शौः सूर्यस्योदये प्रभातकाले न पुनरेव आदिने र-
विवारे रावेः समस्त च ह्व्योम वरेजानने मेषसंक्रांति भाविसति किंभूता जग मासाब्दयुगादि
कामासः वर्षं कृतयुगादयः यत्र श्रोदियंसा मा इति चैत्र शुक्ल प्रतिपदायां रविवारे सर्वेष्य

ज्यो॰
टी॰
२१५
215

अथ सूर्यवर्षे निरंस्पृश्यति समांतेति च पुनर्लौकेनः कारणात् जगत्स्वहितकारणात् अथैतज्जग
त्प्रसवाद्यमासा मधुश्चैत्रश्चैत्र सितादितश्चैत्रकृष्णप्रतिपदितान् अमावास्यामावास्यामितः
स्यात् कस्मिन् समाने रवेर्वर्षाद्विवालेगतानागामिनो वर्षे योमेषे प्रवेशः तस्य मासस्य किं प्रमाणं
तदाह रविराजमध्यात् सूर्यवेदमध्यात् मासप्रमाणं तेयं रविवेदवादृष्टेन चाद्रमासः
प्राप्यते इति ११ अथ सौराष्ट्रादिदेशेषु वस्त्यावस्य ग्रहदोषमाह सौरेति गुर्वी गीष्यते वक्राति
समाने रवेश्च सितादितोऽतोस्ते यमदाहृष्टिसवाद्यमासः लोके मधुश्चाद्रमसमावधिमा
मासप्रमाणं रविराजमध्यात् १२ सौराष्ट्रके मालवभेददेशे वक्राति वा गाव शुभो वि
वाहे न स्तो गुरोः सिंहमकरव्रजेषु नीचे त स्वनोऽन्येषु च वर्जनीयो १४ इष्टानि वा यान्त
त्तानि विवाहे विवाहतोऽन्येषु न मंगलेषु गुरोः कचावेत्यनङ्गालवाः सत्सर्वे त्रजी वा हृत्त
वा रोक्विवाहे शुभो न स्तः कस्मिन् [illegible] सौराष्ट्रके सौराष्ट्रदेशे मालवभेददेशे विक्रमा
का विभक्तो मालवभेदद्देशो गुर्जरः प्रसिद्धोयमिति पुराणेऽपि तेषु नः सिंहमकरव्रजेषु ति
त्सुदेशेषु अन्येषु देशेषु नो वर्जनीयो १५ अथ यज्ञऋषिमतेन हष्यति इष्टानि विवाहगुरो
गीष्कन रतिवा यान्तज्ञनाश्रुति वा वक्रनाः इष्टाः शुभास्यात् विवाहतोऽन्येषु मंगलेषु नाशस्यात्

अथ मघाक्रान्तगुरौ गोदावर्यादिस्थले विवाहं निषेधति गोदेति गोदावर्याः सौम्यतटप्रदेशा
त् उत्तरदिक्तटप्रदेशादारभ्य भागीरथ्या गंगाया याम्यतटं दक्षिणदिक्तटं सिंधुप्रयान्ते सिं
धुनदीतटं च यावत् पर्य्यन्ते स्थले येषां सिंहराशिगते सचिवे गुरौ सति तु याउद्वाहं नाहुः न कथये
न्ति कस्मात् पुरतोऽग्रे मघायां सत्यां कोऽर्थः सिंहराशौ मघायां सत्यां चेद्यावन्नोद्वाहः अग्रे सिंहराशौ
विवाहः शुभः स्यात् उक्तं च मघान्यक्राषदागक्केतफाल्गुनीवच्हस्पतिः पुत्रिणीयनिनीक

गोदावरीसौम्यतटप्रदेशाद्भागीरथीयाम्यतटं च यावत् सिंधुप्रयाते सचिवे मलेये
नोद्वाहमाहुः परतो मघायाः विहाय गौडं किल गौर्जरं च कलिंगसौराष्ट्रककच्छ
देशान् स सिंहराशौ न मिकोन्तरेपि हलावर्जलेय गुरुं नेडषः ११ पदोत्तयोर्विंद्र गुरौ
समन्ताविवाहकर्त्तेषु गुरुप्रदेशा ११

कन्या सौभाग्यहासविभवस्तने १ अन्यच्च सिंहराशौ तु सिंहांशे यदा भवति वाक्पतिः सर्वदेशेषु
येष्वास्तोदयाघोनिर्बंधनम् इति राजमार्त्तण्डोक्ते ४ अथ दशाविशेषेषु गुरुहस्तक्रूरदोषमाह
यदोरुति विवाहकर्त्तुः पाणिग्रहणकारकस्य समम् अन्यासमं नाम मरणं स्यात् ११ ॥ रामः

मो॰ ती॰ २८६

कस्मिन्नपत्येत्वयोस्त्वलाह्वषयोर्विंद्रगौरीगीष्पतौसतिकस्मिन् भृगुजप्रदेशेशुक्रजन्मत्वात् स्व॰
भोजनाम्निदेशेतथापुनरन्यापेक्षयतन्मीनेवाप्रस्कुन्तितिशुक्रेसतिविवाहकर्त्तव्यं:स्या
त् कस्मिन् गुरौबृहस्पते:प्रदेशेसौराज्यनाम्निदेशेगीष्पतेस्तत्रजन्मत्वात् एवंपरत्रदेशेषु:म
देशेन ॥ अथविदर्भादिदेशेषुबालग्नादिगतरविदोषंभांति निमेति फाल्गुननाम्निशुद्धे
वापवृषेवास्कुन्तितिप्रदेशेगुरौसत्येवंनृपतप्रदेशे ॥ निमाविनेफाल्गुननाम्नि
शुद्धेविदर्भेकंबूजरुककार्णावेषु नमंगलेनिघफलपरेषुनीहत्वशेषेषुभवेदरम्ये
गुर्त्वनोत्थसिकापिलाख्येभूमंडलेयोजनषट्कमाने रेवामहीमध्यगमार्यराष्ट्रे
शुक्रापदेशेनेसूर्येसतितिमोमीनेसतिमंगलेशुभकार्येनिघफलेनस्यात् शुभफलेस्यादित्यर्थ:
केषुविदर्भेकंबूजरुककार्णावेषुदेशेषु अन्यापरेषुनीहन्नदेशेषु अरमंड्रहंभवेत्नीहब्रूह:
पुंस्त्रीलिंगत्वात्दपुल्लिंग:विषय:पुंसियोनीत्यदितिशब्दप्रभेदमाधु[illegible]संग्रहणय: ॥ १८ ॥ अथ
कापिलत्वेचयत्वमीनार्कदोषानिषेधाति गुर्त्वेति गुर्त्वनोत्थसिसमुद्रतटेकापिलाख्येकापिलसं
तेभूमंडलेदेशेयोजनषट्कमानपर्यंतविवाहोविदितंप्रसिद्धमतिभद्रंयस्मिन्सावदिनातिभद्र:

१८

अथभूमध्यादपरदेशे मकरसंक्रांतिस्त्वगतस्यगीष्मनिदोषमाह पर्जन्येति हस्तामध्यस्तज्ञात्यतः ले
काचावंतिकाकस्मापर्यलीहिमभूधरःकांतिर्वस्नंचगुल्मंचमध्यरेखाभुवःस्मृताः ९७ निरुथिवीमध्य
रेखातोऽपरप्रदेशेशुभमंगलेनस्यात्कस्मिन्विष्कंभभागसंस्थेऽभिजिदर्जितेउत्तराषाढायादि
तीयस्तृतीयपादसंस्थे २। ४०पनावस्तुमाणाकालेएवंविधेस्नानेनेमकरसंक्रांतिस्त्वपर्जन्यप्र
वेगीष्मेसति तथावन्त्याद्यांपूर्वदिशिपंचांशभागतेकिंविल्मृतस्तृतीयपादस्यपंचांशप्रमितेपवं॰

पर्जन्यप्रवेशेशुभमंगलेनोस्नानेनेविष्कंभभागसंस्थे हस्तामध्यस्तद्गादपरप्रदेशेप्राच्यां
वपंचांशभागेनेनतथास्यात् ८० नक्रोनवराडेःमरराडमान्येगौडारिमीणार्बुदसिंधुदेशात् श्रा
यग्रहोदृष्यातिवापरेष्वनदोषकृन्नीबलवान्यभागे ८१ ॥

विधेमकरसंक्रांतिस्त्वविगुरौसति शुभमंगलेनोस्यात् ८० अथगौडादिदेशेषुमकराद्यस्थितगुरुदोष
माह नक्रोइति नक्रोनवराडेःमकरस्थानवराडेःमरराडमान्येगुरौसति शयग्रहःपाणिग्रहोगौडादिदे
शानदृष्यतिगौडःअरिमीणःअर्बुदःसिंधुदेशाइत्यादिवतुरपरेषुदेशेषुशयग्रहोदोषकृत्
कस्मिन्नीबलवान्यभागेमकरस्यनीचांशाःपंचनेभ्योऽंशाश्चितेगुरौसति ८१ ॥ रामः ३

मो॰ अथमाहभारिगपमलयावलादिभोमीनार्कादिदोषं निषेधति मिथिलेति मिथिलानाम्निदेशेम
टी॰ लयावलत्वमार्योमलयावलभूमौ हेमयुक्तः सूर्यान्वितः शकलीमितो मीनार्कः शर्म हरः स्तवेह॰
२२७ नेनस्यात् कस्मात् पुरुषस्य किंभूतस्य तुः उपयामविधेः कृतोपयामस्य तथा च पुनः अथमागधो॰
२१७ ध्या अथ देशमागधदेशभूमौ अथ शुक्रऊर्ध्ववृश्चिकार्कः शर्मह्रोनस्यात् कस्मिन्मार्गेगुप्तिमागे॰

मिथिलेमलयावलत्वमार्योशकलीशर्मह्रोनहेमयुक्तः उपयामविधेर्नरे शुक्रऊर्ध्वोग
निमार्गेचतथाथमागधोर्ध्वा ९२ समिषेत्रमिषावलाविवाहे ऽन्नभोगहीनभोगमेति
पिश्य शुविगेशुचमूर्मेसहानिमूर्जेमधुमासावमथोमहस्यमस्या ९३ ॥

मासयोगे ९२ अथविवाहे शुभमासानाह समिषेऽति समिषसम्यगव्हेशोमासोयस्मिन्मतस्मिन्नेवे
विधेविवाहे इषमासकृतविवाहे ऽवलास्त्रीभोगं न प्रामोति किंभूताऽवलानरमिषानविनवे
मिषंकेनवेयस्याः सा अन्नविवाहात्पश्चाद्दिनभोगश्रावणागतेविवाहे ऽवलापिस्यं गृहे नपतिश
नः शुविगश्राषाढगनेविवाहेसाशुचेशोकमेतिपुनरूर्जेकार्त्तिकेविवाहे सा ऊर्जहानिबलनाशमे॰
तिपुनर्मधौचैत्रविवाहे तामधुयामयपानास्यात्पुनः सहसि मार्गशीर्षेविवाहे सा ऽमस्यानाविघ्नेन स

॥ = [illegible]

१४

इतिभेति भाद्रपदेतुपयाममासोयस्याः सावशास्त्रीभद्रपदेस्त्वविष्यानेनभजेतत्तशास्त्रयात्किं
भूतावशाअपाशाअपगताआश्विइच्छायस्याः सकाशात् पुनः सहस्यः पौषमासोविवाहेभोक्तव
रस्यांशस्त्वविष्यतिनतत्करोति इतिअमीमांसाः अपहस्तितदोर्ग्रहापवस्तु अपहस्तितोऽन्याहृतोः
नेंगीकृतोदोर्ग्रहोविवाहोयेषुतेन ८४ अथाऽविशेषमाह इतिमति इतिएवोक्तेसन्यपिमधस्त्र

इतिभाद्रपदोपयाममासानवशाभद्रपदंभजेदपाशा अपहस्तितदोर्ग्रहाः सहस्यः श्रपति
शुभोक्तरमीस्त्वेवमासः ८४ इतिसन्यपिसत्यधनुर्णाईमिहिरेऽजेवसहस्यकुम्भपदः
मकरेजितमेदर्शाघुकालःश्राविमः सर्वजनेषुपूर्ववृहः ८५ ॥ ॥

णाईमतःशुभंस्यात्कस्मिन्मिहिरेजेमेषेरवौसतिचपुनर्मकरेरवौसतिसहस्यपौषस्यकुम्भ
पदः शुभः स्यात् पुनर्जितमेमिथुनेरवौसतिपर्वआषाढदर्शाघुकालः श्राविमः ऽहः कार्यः
आषाढमासस्यदर्शादिनानिशुक्लपक्षगतानिदृष्टानिस्युः सर्वजनेषुइति ८५ ॥ ॥

ज्यो॰ शुभकालः शुचिमाः इष्टः कोर्थः आषाढमासस्य दशादिनानि शुक्लपक्षगतानि इष्टानि स्युः सर्वजने
टी॰ षु इति ८५ अथ भृग्वादिगोत्राणां विशेषमाह भृगु इति भार्गवाणां भृगुगोत्रोत्पन्नानां भृग्वादिदेश
२१८ गानां मत्स्यानां भाद्रपदस्य सिताच्छुक्लाद्दशमी आयसंग्रहणे समया विवाहकथका स्यात् च पुनरि
२१४ षस्याः श्विनमासस्य सिताच्छुक्लदशमी आयसंग्रहणे समया विवाहकथका स्यात् च पुनरिषस्याः श्विन
मासस्य सिताच्छुक्लदशमी अंत्रिभुवां शूद्राणां विवाहकथका स्यात् कस्मिन् मरुभेदमरुदेशे ८७ अ

भृगुकच्छगमत्स्यदेशगानां दशमी भाद्रपदस्य भार्गवाणां आयसंग्रहणे समया सिता सा
मरुभेदे त्रिभुवामिषस्य च स्यात् ८८ सितपंचदशीयुगमध्यस्थे ऊर्जे कालिनोः इह दशाके विद्र॰
विवाहे हुहुनज गुरुगुरोः प्रतिष्ठामपहाय शानस्य च लग्नमिहे ८९

अथ विवाहे कार्त्तिकदिनदशाके दर्शयति सितेति कृतिनः पंडिता ऊर्जे कार्त्तिकमासे इह दशाके
विवाहे विद्रः कथयंति किं भूतम इह दशाके सितपंचदशीमध्ये शुक्लपंचदशी पूर्णिमा तस्याः अ
ग्रतः पंचदिनानि पश्चाच्च पंचादिनानि एवं दशायुगमध्ये यस्मिन् तत् पुनर्लग्नमिष्टमिष्टकालत्र॰
टिकालग्नं शुभं स्यात् किं कृत्वा हुहुराजो गुरुपतिः पियः सितहल्लसिन गुरुं विहाय पुनर्गोगीष्पतेः प्रति
२०

परि इति ॥ अंग इति संबोधने हे विवाहकाम हे विवाहाभिलाषिन् त्वं भद्रं शुभं पाणिग्रहणं कुरु
किंभूतं पाणि— कार्त्तिकाभवदशाहे दिनात्मकमिति कस्मिन् उपरागमुखे संध्यायां किंभूते उप-
अन्यदोषजाले इतरदोषयुक्तेपि किं कृत्वा परिपंथीषट्कं ६ नन्दः प्रथमे १ लग्नः ऽष्टमे ८ अत्रास्मिन
मिंद्रं वेद्रं विहाय त्यक्त्वा हि अवधारणे १८ अथोपसंहारेण कार्त्तिकादिनदशके सर्वत्र प्रमा

परिपंथिन नन्दलग्नसूर्यामिंदुं परिहाय गाविवाहकाम भद्रं उपरागसुखेन्यदोषजाले
कुरु पाणिग्रहणं च कार्त्तिकीने १८ इति क्रूरक्षिणैर्विशेषनीतिर्गदिता यापरिण
यने हसीष्ठा उदितान्यपि देशकालभेदान विलोक्य सुदिताःन कार्त्तिकीना १९

णयति इति क्रूरेति पूर्वोक्तप्रकारेण णयने हसि विवाहकाले क्रूरक्षिणैः पंडितगणैर्या नीतिर्गदि
ता प्रोक्ता कान्य प्रति उदितान कथितान् देशकालभेदान प्रति अनलत्सी क्रम्यन अपुनः मानीति तिव
विलोक्य सर्वत्र देशे इष्टाशुभा उदिता प्रोक्ता किंभूता कार्त्तिकीना कार्त्तिकमास भवा भवार्थेन प्रम

यः पूर्वोक्तदिनदशके इति १९

ज्यो॰ टी॰ २२५

219

अथ विवाहे माऽस्यैवेक्तनमाह शिशिर इति शिशिरे मघौ वैशेषपदामेवान् करकाः यनंतिवाऽथवा
वनानां जलानां विद्रवः पतेतिपुनः किंभूताः किं सशापाः विधुघृताः तदा लोके विहषेप विवाही
विवाहवान् कालिक्लेशः सपवशंवराणि जलानि यतेस्मिन्निति कालिशंवरा घौ क्लेशसमद्रेवि॰
पदे भाति विलास भाति भाति विपद्रूपव श्रंभः जलेन स्याऽनिविलासमिति ९॰ सद्देति यदि
शिशिरे वमघौ पतंतिमेघात्करकावावनविद्रवः सशापाः कलिशंवरघौ तदा विवाही वि
पदे भाति विलास भाति लोके ११॰ सद्देति शिशिरे समीरमार्गेद्दलयन्मंगलकर्म भीष्मभासा
यदि तक्षुरदेत्रिमानकाले परिहायाविलमंगलेहसिध्ये ११ सहसावनिकंपनेखदाहः
खन्नैसहूजेंगुरौ पयाम तो वाक्र विदधीत न मंगलेन दावानलमुल्का पतनेखतोऽवनेः स्यात् १२
शिशिरे केतुः समीरमार्गे व्योम्नि सद्देति उदयं प्राप्नोति किंकुर्वन् भीष्म सा भयानककांत्या मंगलक
र्म शुभकार्यं दलयन् खंडयन् तदा न क्षुरदेत्रिमानकाले तत्स्यवर्षस्यास्त्रिमानकाले मासत्रयं वि
हायाऽविलमंगलेहसिद्ध्यै स्यात् ९॰ सहेति यदा सहसा कहेति दौ पयामतो विवाहदिनादर्वाक् अ
वनिकंपनेखदाहो व्योमज्वलने अन्नौ अकालेसहूजे धुर्वैज्ञतिर्घोषः नस्यात्खत आकाशाद्दवने भूमे

इत्येति ३ दिनानि प्रोक्तानि इत्नएणियानि त्रिविधोन्यानदिनानि सन्तिनावन नैत्रुन्यानै हुपेतेषुकेन
ल्भेनकृत्वमशेषमंगलेषु वर्जनहेतुश्चस्यात् भंदिनराजननवेद्रेणभुक्तानउज्झितेस्यात् ९२ अथविवा
हेः षण्टद्शदोषान्दर्शयन्निपकेति एकार्गल १ अपक्रमसाम्य क्रांतिसाम्यं २ लत्ताइभवेधोनक्षत्रवेधः
४ विष्टिर्भद्रा ५ कुलिकः ६ अर्द्धयामः खंडयुथपातः ७ पापार्दितेपापग्रहैः पीडितनक्षत्रनक्षत्रे ८

इत्नएणुदिनानियानियाववज्झिविधोन्यानदिनानिनैत्रुपेते भमनर्हमशेषमंगलेषुदिन
राजेननउज्झितेनभुक्ता ९३ एकार्गलापक्रमसाम्यलत्तावेधविष्टीकुलिकार्द्धपा
तौ पापार्दितोडुग्रहजन्मनाशगंडान्तयामार्द्धकपापहोराः ९४ दिनर्क्षयोगातक्रुयोगभा
गाधुपर्वदग्धंयमघंटयोगः इत्याष्टनिःसृगदिनाग्रहत्येरमीस्वदाष्टादशदोषयोगाः ९५

पर्वग्रहस्य ९ जन्मनाशाव १० गंडान्तः ११ यामार्द्धके १२ पापहोरा १३ ९४ दिनेति दिनर्क्षयोगानामे
तोःक्वस्तानः १४ क्रुयोगभागाः इष्टयोगनवांशाः १५ पर्वदग्धपुरिने १६ यमघंटयोगाः १७ सूर्यनक्षत्रा
ष्टतर्दशमेनक्षत्रमश्वानि रिनिसंता अग्रेवाष्ट्रति अष्टानिः १८ इत्थविवाहेः मीस्वदाष्टादशदोषयोगाः

मो॰
टी॰
२२०

अथैषां नक्षत्रैर्विनयमाह ये वियोगाः पूर्वोदिताः प्राक्प्रोक्तास्ते ऽत्र तेयाः गंडान्तविषयिमरंध्र(?)पाने का
लयापमीडिनर्दपर्वदस्य क्रान्तिसाम्यवियोगाः पूर्वं पूर्वाध्याये प्रोक्ताः स्तेन तस्मात् कारणादहमधु
नाः नक्षत्रयोगानभिधास्ये कथयिष्येनतः प्रथमं मभयामाईमाह सूर्यात्तुगादिभिर्मिताति ग्र
सयामदलानि सुः सूर्यस्य गुणानि चनसंयामार्द्रे गृहं पंचवं सौमस्य भागाः सप्तमं ७ भौमस्य दोर्द्वितीयं
२ बुधस्य नाम्नापंचमं ५ गुरोर्गजा अष्टमे ८ भृगोरग्नित्रितीयं ३ शनेस्तर्काः षष्ठं २३ सि ९९ अथ कुलि

पूर्वोदिता येऽत्र न तो वियोगास्तेयास्तु नक्षत्रधुनाभिधास्ये गुणागदोरद्रुगजाग्नितर्कैर्मि
तान्यसयामदलानि सुराणां ९६ शुद्धेन मैत्राह्नि वयेन भूप १६ तोऽदिवादलाख्ये निशि
नेरपदसैः त्वौणारंगसत्कुलिकानि दकमाद मंगलायो भयमेव मंगले १७ ॥ ः ॥

कानाह शुभेनेति भूपतः षोडशांशतोऽद्विवयेन शुभेन ह्वांशाव च यतेऽष्टि यस्मिंस्तदेवं विधेन षोडशांशे
(कान्तो)ह्वयेन ह्वयेन हीनेन कृत्वा मेत्रान सूर्यसंबंधिनो यत्र दिवालग्नाः स्युः कोर्घ्यः रवेश्चन्द्रदशमः ल
ग्नाः पवेवं द्वस्य ११ मे १० बु ८ वृ ६ शु ४ श २ अथ मे दिवादत्तोरपदमैरपगतादमाय भ्यस्तेनेरेकहीने
निशि रात्रौ लग्नाः स्युः यथा रात्रे स्त्वयोदशमः लग्नाः १२ पवेवं रात्रौ ११ मेरा ९ बुरा ७ वृरा ५ शुरा ३ शरा १
पंडितः बुधस्ते दिवालग्नानि रात्रिलग्नानि च कुलिकान प्रोभतन्न कथयामास ते ने लग्नाः पवकुलकं संज्ञाः इति

अथ तन्मालालक्षणमाह इन्वेति अर्कैर्मुखोः नभः सरोऽर्कैःस्मुखौ यहाः उपेनभात् निनाक्रान्तनदाश्रा
न् इन्वादिभिः संख्याभिः समेषतल्पेषु संलग्नयेतिपादप्रसारेणानपाद्यान्तेद्दतिकस्मात् आदि
विरामपल्लवात् आद्येनभागात् स्पष्टार्थेल्लयत्स्वर्थः स्वाक्रान्तनन्दानद्वादशान्नल्लत्रयमयनोलनय
तिएवं स्वाक्रान्तभात् एणीमासंवेधीचेष्टैः गः समस्मंभस्वहृहृनोलम्नयति एवं भौमोरामालत्नी
येभः लवुयआक्रान्तिहौविंशभेहृहृनोलः गरुर्दैर्मानेचेहृभमयनोलः अक्रान्निनाश्वनर्विशेभए

इन्नागरामाकृतिर्दर्शैर्नैर्निनैर्भैर्जैगमैरथयमैरुपेनभात् समेषुमेषर्कैर्मुखानभस्मदः
संलग्नयेन्यादिविरामपल्लवान् ९८ ॥

हृनोलः शान्तिर्भैर्जैगमाश्वहृमेभमः ग्रनोलनाइरथयमाविंशातितमेभहृहृनोल आदिविरामल्लवा
दितिकोर्थः ग्रहोपनन्दत्रेसन्नावेलन्नयतिनन्दत्रेषणमवर्णानोलनोश्रोमोतिग्रहोपनन्दत्रेपु
श्चात् लनपतिनन्दत्र मेन्पवर्णानोलनोश्रोमोतिउर्केवश्चन्दद्वादशाश्व स्वराष्मिरवनीलत्नत्नी
येगुरुः षहृवाहृममर्कैजम्बपुरनोहृनिस्कुटेलनयापश्चान्समममंमिङजश्वनवमेराहुः सितः पंचमे
हाविंशपरिहृणान्नर्निरुद्रपः संनाडयेन्नेनवः १९८ ॥ ८ ॥

ज्यो॰ अथैवं ग्रहाणामभिलग्नेन सति अनुलग्नकेन ऊर्ध्वपश्चिमपूर्वविभागयोरनधिकाधिकदोष-
टी॰ ज्ञापनार्थमनदेवाह उदेति यदग्रामं ग्रहे भवे लग्नेनेनतल्लग्नेन उदग्रक्रूरे स्यात्ते कस्मिन् मंगलक-
२२१ र्मणि यत्र अंग ग्रेन्यग्रामे लग्नेनेनतल्लग्नेन समनेमेदं मंगलकर्मणि स्याते यत्र पूर्वविभागे ल-
४४१ ग्नेनेनस्यन्त तत्रस्य पूर्वविभागे महान् दोषः यत्र पश्चाद्भागे लग्नेनेनस्यन्त तत्रस्य पश्चिमविभागे
महान् दोषः पूर्वविभागेऽल्पदोष इति तात्पर्यं पुनः सपापलग्ने पापग्रहः लग्नसंहितेन भवन्त

उदग्रमार्गे यदमन्नमेन्यगे तल्लग्नेन मंगलकर्मणि स्याते सपापलग्ने भमपोषमिष्टमन्त
सशुभलग्ने चरणे यदुक्तं ९९ लग्नाद्बहुभेव सहराक्ष्य ककयोर्निर्योनवककवृषगका
वैना उक्तेन देकार्गलभे समालवेमरोमतानेः निशमाद्विजैः स्याते ९००

त्रमशेषमग्रमिष्टफलन्तदीक्षितन्तदहं स्यात् उक्तेनैतत्र समस्तशुभलग्ने शुभग्रहलग्नसहितेन चरणेन
नेन मंगलकर्मणि स्यादिति निशेषः ९९ अथादेशविशेषक्रमेणलग्नादिद्रष्टभेसापवादं दर्शे-
यति लग्नेति श्लोकादिभिः पुरातनैः तनुलग्नाद्बुकं भेवपुनरेकार्गलभे पुनर्निपातवत् निपातेषु
कन्तदन्तेइष्टस्याते अनिष्टेमदाकस्मिन्नहराक्ष्यककयोर्देशयोः ककवृषगकावैनाककादि
शुभमेषु पुनः समालवेमालवदेशशुकेमरोमतानेदेशेष्टराक्षादौ लग्नाभेककादौ निपातभेमा

अथपंचशलाकाचक्रमाह आग्नेति आग्नायनाआग्नाह्रदिल आयनादीर्घाः पंचरेखाः पंचपूर्वतः
पंचदक्षिणतश्चकार्याश्चपुनः ह्रथीहंदेरेखेविदिमानेलिखेत् ह्रथीः प्रागमध्यस्थानएवंदिगा

वपंव

आग्नायनः पंचरेखाद्वेद्वे
वोरेखेविलिखेद्दिगो
प्रागमध्यस्त्राद्भिजितस्त
मेतेरौद्राद्यमार्देवलयं
विदध्यात् १० १ ॥ ८

इतिपंचशलाकाचक्रम् ॥

तत्रमध्यरेखातोरौद्राद्यं आर्द्रादिकमार्देनतत्रगणेवलयं विदध्यात् अमेणविलिखेद्दिग्दर्थः
किंभूते आर्दे आभिजित्समेते १० १ ॥ ॥ ॥ ८

ज्यो· टी· २२२ 222

अथ चरणत्रयेण सप्तफलमाह सवेधेति हे सुधीस्त्वं अदोभेन तत्रे सदा विवाहे ग्रंथे विशोधिइ सि·
नार्थे विशेष· करं विद्धिज्ञानीहि किंभूतं अदोभं अस्मिंश्चक्रे वेधे रेखाग्रगते यद्दृशुक्रे रेखाग्रभा
गस्थिते अतएवाकिंभूतं तं नमदोभं विद्धं वेधितं अथ सप्तशलाकाचक्रमाह हे सुधीस्त्वं इत्थं सप्तश्ला

कृ रो मृ आ पु ति श्ले
भ अ रे उ पू श ध
म पू उ ह चि स्वा वि
अ श्र उ पू मू ज्ये अ

सवेधे रेखाग्रगे भम
स्मिन्विद्धं विवाहे त्वं विशो
धिविद्धि अदःसदा सप्त
शलाकमित्थं वौलवता
घाविलमंगलेषु २ ॥

कृ रो मृ आ पु ति श्ले
भ अ रे उ पू श ध
सप्तशलाकाचक्रम ॥
म पू उ ह चि स्वा वि
अ श्र उ पू मू ज्ये अ

प्रकारेण सप्तशलाकं चक्रं विद्धि कषु वौलवनाघाविलमंगलेषु यतः तिर्यगूर्ध्वगता रेखाः स
प्तसप्तालिखितु यः कृत्तिकादीनि भानि च अभिजिन्नक्षत्रं दापयेत् १ भुक्तं क्रान्तेन ताभोग्यं विद्धा
पग्रहेण भं अभं भाष्प भेषु कार्येषु वर्जनीयं प्रयत्नतः २ यस्याभिधानं नक्षत्रं विद्धं क्रूरग्रहेण चेत् तदे

अथसप्तशलाकाचक्रनोक्तंविंशतिशलाचक्रवा
द्वेधमाह असाधुइति अत्रविवाहेऽसाधुविद्धपा
पग्रहवेधितभंनतत्त्वमशेषसमस्तमसिद्धंस्यात्
वेधनःसइधितंशुभग्रहविद्धंभंअंघ्रिगंवरणाग
तमसिद्धंस्यात् अंघ्रिवेधेभपादोकिंनतत्त्वव

असाधुविद्धंभमसिद्धमत्राऽशेषंवसहे
धितंमंघ्रिगंस्यात् ५ ॥ ॥ ६

दृशांकितंवक्रेस्यात्किंभूतंवक्रेचतुर्गतेतदि
ति एतद्वंपंचशलाकमेववलयंएतद्दलपं
चतुर्गणांचतस्मिन्नन्यानानारेखाःयस्मत्
कोर्ध्वाऽश्वाविंशतिरेखाद्विगायताः तिर्यगास्त
रैद्विद्वादिपादानभयात्ताः देयाइति एवःअष्टावि
शोईगारेखाअष्टाविंशतिनितिर्यगाः अष्टावक्रेभ

ज्यो. यद्रुक्तमादियामले १ कृत्तिकादीनिभान्यत्रपादादातरक्रमेणचसाभिजितिन्यसेत्सर्वा
ती. णष्टाविंशतिसंख्यया २ योग्रहोयत्रऋक्षांशेतेनत्रविन्यसेदथ्रथः वेधयेत्सम्मुखवर्णां
२२३

223

वर्तगेणेनद्वलयोस्यरेखरेखंवक्रंभपादांकिनमंत्रिवेधे ।।३ ।। ऊ

क्रूरोवाथशुभोपिवा ३ आद्यंशेनचतुर्थांशंवतुर्थांशेनचादिमं द्वितीयेनतृतीयंत
तृतीयेनद्वितीयकं ४ यस्यनामादरविद्धंमंशंवक्रेग्रहेणत क्रूरेरिष्टंशुभेहानियोदे
तृत्वेनसंशयः क्रूरोभयाध्विनेवेधेमृत्युर्विघ्नंशुभाशुभैः शुभोभयाध्विनेवेधंव्यापिपीडावं

पत्रे २३ इतिग्रणवेदचक्रं।

अथात्र कस्यचिन्मतं दूषयति कश्चिदिति कश्चित् कविर्मंगलकामबुद्धिः सन् सद्वृत्तविवेच
नैस्तु भग्रहविद्धभपादं समग्रं सद्वृत्तमाह तदयुक्तं न सम्यं न स्यात् कस्मात् तद्धीत्तण
भूषणत्वात् शुभग्रहविलोकनभूषणत्वात् ततः सर्वत्र समग्रं विद्धं भमस्मिन् मंगलक
र्मणि अनर्हमयोग्यं स्यात् ४ अथ सूर्यादीनां जन्मनक्षत्राणि दर्शयन् मंगलकार्येति

कश्चित्कविर्मंगलकामबुद्धिः सद्वृत्तिवेधर्क्षमसन्नदाह शक्तं न तद्धीत्तणभूष
णत्वात्सर्वत्र विद्धं भमनर्हमस्मिन् ४ नशामनं शामसनि मंगलेः शौरिचित्रा
विधौवानमस्त्स्त्रवेत्ते ५ ॥

दूषयति नशौतिमंगलकर्मणि कृत्तिका बुधार्के शौरेः सूर्यवारे शामनं शमनो यमो देवता
स्यैति भरणी भृगुशुं इति निर्देषिनशामसनि निकथयंति शानेर्धानोर्यत्तादिगणनाद नेरन् एवं
विधौ चंद्रे विशाखा स्त्रनैमा मेवान्नं वनस्य जलस्य दंदूर्वषाढोत्तरे बुधे वसउत्थ निषेधं नीवे।

ज्यो॰ टी॰ २२५ णां यं दृष्टं स्थाने यौ श्रं त्रं रेवती सितं तं दृश्य कवा रेजे षेषां नः कस्मात् जनकत्वात् पर्यो जन्मनन्तत्वात्
पञ्चपनेजानाश्रतो निजवारेत्याद्यानीति ५ अथ सूर्यादिग्रहाणां जन्मदेशानाह कलिंगेति
क्रमेण ग्रहाः सूर्यात् अमी देशाः ग्रहजन्मदेशकाः स्युः यथाह सूर्यस्य कलिंगनामाः देशो जन्मदे

वस्तदुजीवेशयमां न्यमैनो शुरे सितं द्रकृतिनो जनकत्वात् ५ कलिंगनामा यमुना
शमालवो नमागधः सिंधुस्सभो जसौ न्यपाः अमी सुरेशा ग्रहजन्मदेशकाः स्वस्त
निभं मंगलकृतस्स्वनीवृति ९॥

शस्तत्र सूर्यं जन्मत्वात् एवं सोमस्य यमुनांशो यमुनानदः भौमस्य मालवः बुधस्य मागधः गु
रोः सिंधुः देशः शुक्रस्य भोजः शनेः सौन्यपाः सौराष्ट्र देशः इति स्वनीवृति स्वकीयदेशे स्वस्ति
भं स्वकीयजन्मनदत्तं मंगलकृतं स्यात् यथाह सूर्यस्य कलिंगो जन्मदेशस्तत्र सदैव सूर्यस्य

224

विलं नु १

अथ देशान्तरं साधयति लंकेत्युक्ति लंकोज्जयिन्यवलराजविलंका उज्जयिनी अवलराजो मेरुः सुविले
विते योयाम्योत्तरं दक्षिणोत्तरं स्थं विषुवदतस्यानुयोगे शिवर्जनेन स्वपुरान्तरे निजनगरान्तरे एवं विषयस्त
त्रे स्यात् ततः तद्देशान्तरमिति संज्ञा स्यात् किं भूते देशान्तरे पलभा स्वदेशजनः किं [illegible] मा प्राक्पश्चिमे स्वम्
णेन प्राक्‌पश्चिमे क्रमेणेति अथ चरं साधयति अहर्दले १५ दलावसिष्टमहोदिवससाधुभिः
पंचदशघटिकाभिर्दलावसिष्टदिनार्द्धं विशेषं पंचदशघटिकाभिः कृतदिनार्द्धान्तरं ततो विशेषं च

लंकोज्जयिन्यवलराजविलं स्वत्रे याम्योत्तरं विषुवदतः स्वपुरान्तरे यत् देशान्तरं पलभा स्वदेशस्वम्
णे क्रमात् स्यात् प्राक्‌पश्चिमे चरमहर्दले दलावसिष्टे ० अर्कोदयादर्धमयः प्रवृत्तिर्वीरसदेशा
त्वा नरवनाडिकाभिः प्राक्‌पश्चिमे नक्षत्रनाडिकाभिः क्रमेण सौम्यान्तकगोलगेर्के ८ वारादि
स्व नः घटिकाहीनिन्याः शिलीमुखामान्नकालहोरादिने घटायेश्वसितेदेवें ज्योजागिरोधे

नं घटिकाभिर्भौमास्यात् ११० अथ वारप्रवृत्तिमाह देसोदयेति क्रमेण सौम्यान्तकगोलगेर्के स्वदेश्या यो
हर्देमयः वारस्य प्रवृत्तिः स्यात् उत्तरगोले अर्के सूर्योदयादर्ध्वं वारप्रवर्तनं दक्षिणगोले अर्के सूर्योदयादर्वा कु
ग्वारप्रवर्तनं स्यात् कास्मिन् प्राक्‌पश्चिमे क्रमेण सतिकाभिः देशान्तरनाडिकाभिस्तथा चरनाडिकाभिः १०८
अथ कालहोरामाह वारेति वारादितो वारप्रवृत्तितः आरभ्य यावत् सार्द्धा घटिका गता आयम घ १
न्याः षष्ठिरेकीकृताः पंचसख्याः शिलीमुखाः पंचभिर्हता यावत् सख्याः लब्धाः कालहोराः सः ॥

ज्यो. भ. नन्विति तर्कैः पञ्चकालहोराः स्युरिति त्वर्थः क्रमेण दिनेश्वरार्याः यस्मिन्दिने यो वारः स्यात्तद्दि
टी. नादितस्तस्य वारस्य प्रथमा होरा तदनन्तरं अनेन गणनक्रमेण अष्टमहर्यस्यास्मिन्नस्यास्य
२२५ षष्ठस्य वस्य बुधस्य गुरोरस्य दस्य क्रोडस्य शनेः अंगिरसो गुरोः भूमिसुतो भौमस्य पश्चात्केहोरा
225 योज्या समासे समपदम् १८ अथ होरायाः फलमाह सत्संगेति तथा अत्र साध्वी पापग्रह
संबंधिनी होरा सत्संगमंगलहेतुः स्यात् कस्मिन् सत्संगमंगले उद्वाहादिकार्ये एवं तथा साध्वी
साध्वी सत्संगमंगलहेतुः साध्वी सदा कर्मसहायिनी स्यात् होरा यथा क्षीणपुरस्य राज्ञो
होरा तथा क्षीणपुरस्य राज्ञः १९ आदित्य यो नो हितिथि वियत्कृतैः पलैर्मितानाम
स्तनरंगवाजिभिः घटनो बिरामैश्च कपालिकानां किंतु मस्तैषु दरे धासदल हिमे।
विह ॥ ॥ रामा ॥
अथ ग्रह संबंधिनी होरा कर्म सहायिनी कार्ये साहाय्यकारिणी स्या
त् यथा दृष्टांतमाह यति अहोरात्रिश्च सूर्यं क्षीणपुरस्य क्षीणपुरं धारी रंवप्रादिनाम
गंगेनगरं वा यस्य मतस्य राज्ञो भूपस्य राजलक्ष्मीमंगलहेतुः स्यात् अनर्यथा अत्र क्षीणपुरस्य वति
दुहेहस्य समृद्धनगरस्य वा राज्ञो राजलक्ष्मी कर्मसहायिनी स्यात् १९ अथ तिथ्यादीनां किं वित
यत्तीव जेयति आदि रिति हिआवपारणातिथयादिस्तथा तत इति वज्रीः किं अत आदित्येत स्रवियत्
कृतैश्च नारिंशता पलैर्मितः इति एवं मस्यनतनरस्तनरंगवाजिभिः समविंशतिपलैः मितः आदि

अथाद्ययोः फलमाह अन्ते इति ज्ञवित्कैर्निधिवेंद्रे पाणिपयोजपीडने विवाहे कृते सति कुःपत्ने
रन्नामरणं स्यात् एवं द्वितीये अर्भ्यणं ते वधूस्त्री अपप्रजा संतानरहिता स्यात् तृतीये योगे स्यान्ते
ग्राकुलनायकावाग्रचिता स्त्री स्यात् विलग्नस्य मेषादेरेनरे स्त्री कुलोन्नकृत भवेत् तथाद्यौ विष
ये पि पतिदेवफलं स्यात् अथाशनियोगमाह अर्यीति सहस्ररश्मिनासूर्येण धिष्टि
ताङ्गात् ईड्भेवतर्दशमेनत्ततेचव्वनर्दशप्रमेदशामेनत्तत्रमशानिरिति संज्ञा स्यात् तदा
अन्तारं ते ततिष्ठेर प्रजाव पुरुषोराकुलनायकाफजा अन्ते विलग्नस्य कुलोत्तकृ
द्भवेदाद्यैत्यथा पाणिपयोजपीडने १२ अर्थिहिताङ्गाद्व सहस्ररश्मिनाइतीह मस्था
दशनिर्दशप्रमम् नताश्रिते मंगल मंगणारिणि न मंगलाय याविलग्नेद्र मंडले १३
समस्तवर्णैः स्मरमीविरोधिनो योगा विवाहविषयाद्भवर्तिनः गोधूलिके वेध्यवरी
प्रतिष्ठिते नकषकैर्वतसुखेन्नेनेनत १४ इति श्रीज्योतिर्विदाभरणे विवाहकर्मणि
श्रिते च त्रदशभाश्रिते दशमभाश्रिते च मंगले विवाहे गणारिणोन रस्य मंगलाय न स्यात् कस्मिन्
सविलग्नेद्रमंडले समस्तदेशे १३ अथोपसंहारमाह समस्तेति स्मरीविरोधिनो योगो विवाहे
समस्तवर्णैः सह विषयानुवर्तिनः परार्थानुयायिनः स्युः कस्मिन् गोधूलिके लग्ने वधूनरिष्ट्येरी
प्रतिष्ठिते नवनभ्रकरुकैवर्तशवेद्मवरवरप्रभृतिभिर्जनैः सह एते योगाः नसंति १४ ३

ज्यो॰ भ॰
टी॰
२२६
226

मापाटवेशाभुवसाहिशिरोमणी श्रीवेलाभिधानविशदव्यहारिसुतः। जीयात्स्मरात्रविनयम
भपत्यपुत्रालंकारभूषणमहिमाप्रभद्दशितजः। १ अथ विवाहकालनिर्णयाध्यायानंतरं ल
ग्नशुद्धिर्वक्ष्यते अतः पंचांगशुद्धलग्नादिपदार्थाध्याय संध्यानमाहयत इति यदि वैतत्यतो यस्मा
त्कारणात्तदहम्यविवाहोत्सवसिद्धिकृद्भवेत् किंभूतं लग्नं अष्टादशदोषवर्जितं पुनः किंभू
तं पंचांगशुद्ध्यादिसमीचीनं तिथिवारनक्षत्रयोगकरणशुद्धं शीचीनं प्रोक्तं अतः कारा

यतस्तदष्टादशदोषवर्जितं पंचांगशुद्ध्यादिसमीचीनं यदि लग्नं विवाहोत्सवसि ॥ २ ॥
द्धिकृद्भवेत्ततो मयैतत्तद्वेदतो मयैतच्च वक्ष्ये शुद्धिरुच्यते। १ अमातिथिः सोभयपार्श्व
र्वस्था यच्चाद्भुमानहे विवाहकृत्या विवाहसारानिखिलाः सवारानके दिवा साधुगणा

णात् मयापतद्भवशुद्धिः पतस्मात्तद्यान्नताशुद्धिरुच्यते कथ्यते। १ अथ विवाहे वर्ज्यान्
यदिनानि दर्शयति अमेति अमावास्या अनहंमायां यो पर्विवाहकर्तव्यस्तत्सोमा पूर्वे विथ्यास्मा
त् किंभूता अमातिथिः सोभयपार्श्वयस्था उभयतश्चतुर्दशी प्रतिपद्भ्यां युक्ता वर्जितेति पुनः
यस्यात्रमानहे विवाहकृत्याद्वसैर्दिनैर्मिता शर्मा सौरपर्व साप्यतहेति पुनर्नके दिवा रात्रौ
दिने चानिखिलाः समस्ताः विवाहसाराद्वहारेव लिखितास्ताः किंभूता वारा सप्तवोयगणा येषां ते साधु

अथ गोधूलिकालग्नस्य हितत्वं कथयन्नाह नभस्येति नभसि नीलग्नं तावत् संगते पदं विधेयं समयफलं ग्रेसा भु
वा लग्नं वरं स्यात् समं स्यात् यथा विलेसहगीति हेमानेकार्थः अत्र पश्चात् विकर्तनास्ते अस्तं गते सूर्ये स
ति सर्वत्र लग्नानि वराणि शुभानि स्युः कस्मिन् इह विवाहे कविता विभान्त फलदातन स्यं सूर्ये दयारम्भ
मध्याह्नपर्यन्तं लग्नं न सन्तनुशुभं स्यात्क विदिति मतं तनरक्षके ३ अथ कार्तिकमासे अयनं यावत् मतेहभय
ति समेति केनाविततिथिदिनसमूह सिताः शुक्ला सा पंचदशी अमा पूर्णिमा इत्यर्थः अतः पतन्तिः
प्रतिपत्सु आह नासम्यक्प्रकारेण हतानां इतानि निषिध्यन्ता इत्यर्थः किंभूता पक्षा समस्तकाति

नभसि निजलग्नसमयफलं ग्रंवरं वराणीह विकर्तनास्ते सर्वत्र लग्नान्यत्र संलग्नेऽक
विविघ्नास्य फलदानेनरस्यं ३ समाहताः पंचदशी च पतन्ति सिताः सिताकेन विद
क्षसङ्कृतिः तिथिक्रियातेन समीक्ष्य कार्तिकी उत्सोपयामामिति तेन सन्ते ४
अतो हि जाति नेवदोग्रहं वरं दसाहिने हमितिति गेकथंचन अमयफदोषा फस्निने मदोन्तमक्षः

अलीश्रुभागीतिः सेयोगोयस्यां सा किंभूता निषेधिता कार्तिकी कार्तिकमेवाधि पूर्णिमा न समी स्या अता
लोकेनार्थः किंभूतां का उत्सवः उपयामो यस्यां सा एवं विवाही कार्तिकी उत्कालिरिति हेमोत्सन्तमतं न सत
अभ्रमामित्यर्थः ४ अथ शन्यादिवारेषु लग्नं केषां विमतेहरु यति केविरिति केचिद्यमाहुः शनिदिने
अस्तगाहम्भौ मरिनेहरः स्वं स्यात् हा दिनेवरं श्रेष्ठवदन्ति मतेन फातिमतन दिनतकालहोराकृतनहक्षणे

ज्यो॰भ॰
टी॰
२२१
१२२

अतः कारणात् द्विजातिः विप्रो दोर्ग्रहं पाणिग्रहणं नाचरेत् नोकुर्यात् कस्मिन् ग्रहर्भितिगे दिनप्रमा
णगते सहिते शुभवारविषये तु पुनः कथंचन महता कष्टेनापि अस्तदयकराद्या फलानि पापावार
रात्रियोगे दोर्ग्रहं नाचरेत् इति हेतोरुक्तो इतिश्चाग्रस्यथा यमाज्ञातं स्मृतं स्मृतेकाथितं कस्मात् महद्धि
रेयात् त्रिभयात् पौढविरोधभीतेः ६ अथोद्वाहनक्षत्राण्याह मघेति मघादि ताराविवाहे स्मृताः

केचिद्यमाद्योमृगाद्योहस्तेरद्योवरं वदन्तीति नष्टकिमस्मन्मते तत्कालहोराकृतनक्षत्रा
णां कथं वेद्धारकृत्तमित्येकशालिनः ५ मघाशिवासौम्यशयानुराधावातोत्तरा
द्वौहिरण्यो स्मृताः ताराविवाहे स्फुरदंशुजालाः रेवल्याभगावैधनमेद
लाख्याः १ ॥ रामा ॥

अश्विन्याः मघाशिफा मूलं सौम्यं मृगशिरः शयो हस्तः अनुराधाः वातः स्वाती उत्तरात्रयम् इ
हिण स्वबलणे हे द्वौ हिरण्ये रोहिणी पौष्णतारा रेवती किंभूताः उमास्ताराः स्फुरदंशुजालाः उक
रुकांतिकाः सूर्यसंक्रमणरहिताः इत्यर्थः पुनः किंभूतास्ताराः खेलाति बलाभ्यैः क्रूरग्रहै
रवेधितमाभिन्नेभे द्वले खवग्रपूर्यासोताः ७ ॥ रामायनमः ॥

अथैवाहे कलिफगेऽग्नराज्येऽप्ययं नूकाधिकृतिं हृदयति काश्चिदिति काश्चित् श्रुतिपत्रासम
त्रकेलो लोके त्रिभिः कृतराज्यैश्चैतै विवाहे जगाद कस्मात् तत्र हत्वे सिद्धिव्यतिरेकभावात् उत्तराय
णसिद्धेरभावात् इति हेतोरिति निष्फलं जगाद इत्यर्थः । हि यस्मात्कारणात् तदंगीकारः ।
तत्कृताभ्युपगमो लोकमान्यो कमान्यो न स्यात् लोके तत्र उत्तराज्यमभीक्ष्णमेव ५ अथ

काचिज्जगाद श्रुतिकृतराज्यैर्विवाहमृतौ शिशिरे त्रलोके तत्सिद्धिव्यतिरेकभावा
तदंगीकारो न हि लोकमान्यः ५ समस्तकर्मोचितकालशुद्धौ विवाहमद
मूर्छितत्वात् सहस्रपत्रप्रसवेन तस्मात् दिहापि शुक्रोऽपि लोकसंघे । ॥ ५ तमा
घनमः ५ ॥

ह्याहे शुद्धो निवेद्यति समेति सहस्रपत्रप्रसवेन कमलोद्भवेन ब्रह्मणा विवाहे एवं विधः
शुद्धोदोषीकृतस्तस्मात् मदमूर्छितत्वात् सर्वेषां सिद्धिकार्याणां समस्तेन मोहितत्वात् स
मस्तकर्माण्युचितो योग्यः कालः समयो यस्य स तथा तस्मिन्नेव समयः तस्मात् कारणात् ।
शुचिभूमौ लोकसंघे जनगणे इहापि विवाहे शुद्धोऽशुक्रो वर्जितः । ५ ॥ ॥

यो.भ. श्रथो वाहे महर्ये शापेन साप्यवादमाह भगो ऽइति इह विवाहे वाल्मीकि अभिभगो ऽस्यैव फा-
टी. लानी सोमं श्रभमाह ब्रवीतिन इच्छाशुकीफालानी कृतो हाहा सीता वैदेही सखे वे सखं नासिष
२२८ वेन भजति स्म श्रस्मात्कारणात् रामसख्ववात् तत उर पृथ्वीफालानी कन्येपदे तदीयं शापं
228 जनकपुत्री संबोधने शापमाय मायप्रापन श्रेवुा विश्रेश्वराभिजि हस्ता विवाहे श्रभमाहत
इच्छाः मिभिनुतत्री कृतो हाभमीद मयेतो सखवेनासिषवे अस्मात्कारणात् तत उरप्राभि

भगोऽनुवाल्मीकिरिहाह सोमं सीतासिषवेन सखं वेतनुच्छाभो मीत श्रेवाभिजिन्हस्त
मत्रिसत्राापमापो हुनतीयममस्मात् १ सविषक्कद्वैरिवसउदासंवभाणका
श्चिदिह वेदभेदः फलाभ्यभावादपरागमत्रैषलेनहहतेस्त्व सर्वलोकेः ११ ॥

जित् उदीर्यमीमसखनासंबोधने शापमाह १ श्रथाष्टिमादि भानिफलश्रुत्वार्हजपञ्जार
सविषेतिकश्चित्वेदभेदः इहोहाहेदासमाष्टिनीवभाणजगौ किं भवेननदासंसविषेति ।
विषवकनविज्ञाषणोरिश्रवणा वसहूयनिषणपामि: सहवर्तमानं अनुपश्यात् हि यस्मात्का-
रणात् अपरागनैवदभेदावनपशासुभुमाहि: सर्वलोके लदहसमाष्टिमादिवनकश्रके
वर्जितेकस्मात्फलाभ्यभावात्फलराहित्यवान् ११ ॥

८

अथ पूर्वनिषिद्धमपि मूलभमुनाश्लोकेन दर्शयति नहारीति इहविवाहे यतः रत्नोभंमूलेहारिश्रेष्ठे
नक्षत्रेतेन मो... च ज्ञानमत्र मूलेहरयः कृष्णाहिता देवकी जगन्मंगलकारिणी अभूत् ताना किंभूता
दे— वासुदेवं विश्वस्य ते शं तु वासुदेवस्तुः क्रमप्रस्तावात्जगत्सुनाथे कृतामिमर्थः ततः तस्मा
यादारभ्य तस्मात्कारणात् हा पूर्वं गर्हितमपि मूलमिह विवाहेऽपि वितं यो रपं स्मृतं प्रोक्तं ॥१२॥ अथो

नहारिरत्नो भमभूद्दीरितं यद्देवकीतश्च वासुदेवस्तुः उत्पाज्जगन्मंगलकारि।
णी ततः प्रगर्हितं मूलमिहोचितं स्मृतं ॥१२॥ करग्रहे चोत्तरपूर्वगर्हितं कथ्यंत हस्ते
कालं २ कथितं त्रयैः दातारयाणीकस्य फलत्रमंगलाहं हेतिसद्गोफलं हिनामघा ॥१३॥

द्वाहेमघाफलदायिनी दर्शयति करेति चेदिति वित्तकैकरग्रहे पित्रकर्मपूर्वेषां कार्ये गा
र्हितं निर्दिष्टं कथ्यंतर्थित्रयेस्तहस्तोपिन्हूणां नरत्रे मघा कलेमनोहरे कार्यते सर्पं तदा ह द
तायिणीरत्नं प्रजापतिसुतानास हृग्गंफलावमवर्गवलाः ह्याविलोकिता किंभूता दाः क
रुणपपलत्रमंगलाक पुण्ये नक्षत्रेण महत्त्व प्रा मंगले विवाहे रूपयामास इति हृतोमघा

विवाहोत्साहमंगलटीका ५९॥

ज्यो॰ भ॰ टी॰ २२८ २२९

अथ वसंततिलकेनोद्वाहे किमकाले सोत्पातमंत्यजन्नाह सोत्पानेति तावत्कालं सदैव विवाहे सोत्पात
दत्तकहिता उत्पात शुक्रताराणां हितात श्रेष्ठाउदीरिता सोका अपि निश्चितं किं शुभाराल्येत्रेकभोगसम ना
यालमासंकभोगस्पर्शं वाशिभोगसमयाय स्याः मासावत समाईवर्षोद्वैघणमासेभयावज
नीरमणेन न वहेण कुमारीतारामक्तातश्चतते शक्ताकस्मिन् अन्यक्षेत्रे न्यमंगले १४ अथ कृत्तसूना
दिनतत्त्वेशर्वं निषिद्धं ततः फलावलोकनतादाहंतामित्यादि प्रत्यक्षप्रमाणतादतः कार्यत्रयेण

सोत्पातदत्तकहिता नहिता विवाहे यावत्समाई मपि तावदुदीरिते मा लग्नेकभोगसम
यातभयामत्रकात्रेभुक्ता सदैव रजनी रमणेनमुक्ता १४ लोकप्रतीतिकरमत्र ततके मे
के दृष्टिप्रमाणमिह कालविधानशास्त्रे स्यात्तत्प्रयाणमतशास्त्रिकतार्किकार्थी

सर्वशास्त्रेभ्यो ज्योतिषशास्त्रं विशेषयति लोकेति इह कलौ पंचमहितीयं तत्र ततके मे अत्र विवा
दृष्टिप्रमाणं लोकप्रतीतिकरं लोकानां विश्वासकारकमेकमेवं विधं कालविधानशास्त्रं ज्यो
तिषशास्त्रमस्ति ततः ज्योतिषं प्रमाणं स्यात् अन्यथेति चेत् यदा ज्योतिषं प्रत्यक्षप्रमाणं स्यात् न॰
तदा सततो उक्षिपत्ता सांख्यक्षिपत्तापवंविधा अत्र शाब्दिकतार्किकाणां पदार्थाः नैव विवदंयति
निश्चितं विवदन्तोन प्रभुवंति एतेन कलौ प्रत्यक्षप्रमाणं ज्योतिषत्वात् तार्किकादिपदार्थाः कल

कार्थ्य॰ वैयाकरणतार्किकाणां पदार्थाः

५

लोकेति लोकोत्कराः जनगणाः कलौ कलियुगे व्यवहारे कालप्रियैर्दैवज्ञैः परिनमन्ति नमस्कुर्वन्ति इति हे
तोरिति किं तत्स्वकृत्या कालस्वभावेन सर्वागमो नाम्नैव ततः प्रमाणे यथा भवति यत्न कालयेत् एषोऽन्ते
कालेन ताक्रियते नरा सकलामिति प्रवर्त्त सकाले सकालान्वयापि वस्तु शाङ्गत्वात् प्रकटीभवेत् पर
शीतकालान्वयापिनस्यात् तन्यायपथ्यार्थः अत्र हेतुमाह नन्वित्यादि शास्त्रसिद्धाः समस्ता वेदान्तिनभ
गिवाहाः स्वरचनाभूताः किं प्रदृष्टाः अपितु नो दृष्टाः कोऽर्थः समस्ता वेदाः पाठ्ववन्तः शास्त्रोच्चारणभूताः

लोकोत्कराः परिनमन्ति कलौ कलाज्ञाः कालप्रियैर्व्यवहृता विनितत्वकृत्या सर्वागमो भ
वति किं ननु शास्त्रसिद्धाः समस्तवेदा निजभेगिविहाः प्रदृष्टाः १८ वेदप्रवृत्तजहृषपद्धतिगाः स्ति
नामीतरूपा इति धावकनिभालनकालशुद्ध्या लोकास्वरेति यदि हे वपरावगायास्तस्माद्दतो
गणितयुक्तफलानुषङ्गाः २॥

स्वेतिपरं वस्तुस्वभावभूतानुसतीत्यर्थः षडङ्गत्वेवकालप्रवृत्तिरिति १८ वेदेति यदि चेत्तत्प्रवे
लोकाः हृज्जागतिचरेति गाङ्क्षितेकयाक्रान्ता तद्रूपा इति षमेवा वलोचकेलोचनेतेन निभालनमवलोकने
नेनयाकालशुद्धिस्तयाकिंभूताः लोकाः वेदान्तप्रवृत्ताः प्रवर्तिताः हृषपद्धति धर्ममार्गस्तां गच्छन्तीति एवं
शीलास्तेषुताः किं लो॰ पराव गायाः परेब्रह्मा ल्यः अवरे स्मरादयस्तेषामायायेषां तेन स्मात्कारणात्तु गा

[illegible]

ज्यो॰भ॰
टी॰
२२०
230

अथ वेलादिकार्ये शुभाशुभयोगांस्तत्काल्याह येवेति येवारतारकभवाः वारनक्षत्राजाताः
सदसद्योगाः शुभाशुभयोगाः संति ते वेलादिसंस्कृतविधौ वेलादिसंस्कारकार्ये नहि वि-
लोकनीया नावलोक्याः किल तथा वारणेते योगाः यानादिविवस्ततौ प्रयाणादिमङ्गलकार्ये चिन्त-
नीयाः विचार्याः केषु सर्वत्र देशेषु वस्तुनः शिलोच्चययोर्मध्ये पर्वतभूमौ किंभूतास्ते नामफलदाः ये
शुभास्ते शुभफलदायेऽशुभनामानस्तेऽशुभफलदा इति १८ अथोद्वाहादौ विष्कुम्भादीनां दुष्ट-

येवारतारकभवा सदसत्त्वयोगाश्चेलादिसंस्कृतिविधौ नहि दर्शनीयाः। यानादिमङ्ग-
लहस्तौ किल चिन्तनीयाः सर्वत्र नामफलदाश्च शिलोच्चयोर्ध्ये १८ नोदुष्टयोगजनुव-
दुष्टविभागकाले वामेऽत्र लक्ष्मण विवाहविधानमाह। संतो न सन्तु कृतिकृतिशुभवे

विभागे यत्नत्राह नोदुष्टेति संतः पण्डिताः कुलेति ...देशेषु सर्वत्र गर्हितफलो व्यतिपातका-
लं यस्य कृतेमौ स्यात्तद्विवाह पश्चाद्विधानं कार्ये वामे मनोहरं नाज्ञः नकथयेति कस्मिन्दु-
ष्टेति दुष्टयोगस्य विष्कुम्भादियो दुष्टविभागकालः दुष्टपरिच्छेदकालस्तस्मिन् यतः विष्कुम्भे
घटिकाः पञ्च शूले सप्त प्रकीर्तिताः षट् गण्डेऽतिगण्डे नव व्याघातवज्रयोरिति १ पुनर्व्यतिपातको-
ऽयं व्यतीपातकः अत्रापि वैधृतस्तस्मिंश्च शेषेषु समस्तेषु सर्वत्र गर्हितफलो दुष्टफलकारको भवेत् २

नाना शुभयोगकालो ऽसम्भूतिनगणत्सकालोकं मिति कार्यं भवेत् ॥ १५ ॥

व-

८

फल+

अथ निरुद्धनामयोगमाह ज्योतिरिति निरुद्धनामा योगो भवेत् कस्मिन् ज्योतिर्ज्ञैर्गर्गैः कोनतत्र विष्कंभा
व^ दियोगानां घटिकानामेकीभवनात्तिथिघ्नांतरके तिथीनां योगानां च घटिकानि अंतरे कृते यदा ता
व१ रकमानगोसमविंशति [illegible] घटिकाप्रमाणशेषं तदा इह निरुद्धो योगो, शेषलोके अनिष्टमंगलफलकश्च इत्यर्थेनिरु
भफलास्यात् केषु सर्वेषु कर्मसु विशेषाद्विवाहविधौ २० अथ द्वाहवैवाहिके दृष्टयन्नाह भवेदिति श्रौ+

ज्योतिर्ज्ञैर्गर्गैःकारहतारकमानगोच योगो भवेत्तिथियुग्मांतरके निरुद्धः सर्वेषु कर्मसु विवाह
विधौ विविशेषाद्दुष्टमंगलफलोयमशेषलोके २० भवेद्ग्रहाकरणे वैवाहिके दृष्ट
णाद्दृष्टतमो विवाहे भाभावतो नाहितमत्र देशास्तारामरूढतो व्यफलैकतोपि २८ ॥
ॐ रामायनमः २८ ॥

विवाहे वैवाहिके करणमसत् दुष्टं भवेत् वा पुनः दुष्टतरणाद्दुष्टनक्षत्रमारूढतो दुष्टतमो भवेत् पु
नर्भो भावतो वैवाहिकनक्षत्राभावात् न देशो वैवाहिकनक्षत्रतरणो हितमः शुभतमो भवेत् अपि
चेत् तारामारूढतो व्यफलैकतो त्रेहतोपंचमीयत् तारायाः फलेन समस्तगणस्यापि फलामि
येवं पूर्वं प्रोक्तमपि अत्र विवाहे न स्यादित्यर्थः २१ ॥ रामा ॥ ॥
नस

ज्यो. भ. अथोद्वाहे लग्नशुद्धिमाह शस्त इति । इह शयग्रहो विवाहः शस्तः शुभः स्यात् कैः समस्तैः कदयैः लग्नैः
टी. किंभूतैः कदयैः सप्तकेन तन्नकस्त्रलाकन्याजितमं मिथुनेण मेशवैर्लवांशैः सहवर्तमानैः पुनः किं
२३१ भूतैः मासादिविद्धैर्धत्रयादिविद्ध्यफलैः । च पुनः ख्येशोदये वरलग्ने वरलवे वरांशे [illegible] नैः शुभः विनाविवाहैः
231 स्यात् । हिपकार्ये पुनः तन्नयप्रमाणान्नास्ति अयं नयः शुभः नार्थः ॥ १२ ॥ अथोद्वाहे दिवारात्रिलग्नमा शुभः स्यात्

शस्तः समस्तैः कदयैः शयग्रहः अन्नककन्याजितमोंशकैरिह मासादिविद्धैः ख्येशोदये
वरे लवे विनैव हि नयप्रमाणता ॥ १२ ॥ अकीटसङ्गाश्वधुदयेषु हार्ययदिवा भुजाङ्गग्रहणं ।
विशारदैः समयलग्नेषु समीरितं निशि प्रमाणमात्रे यावितलोभिषुकत्वापि ॥ १३ ॥

१३ अकीटेति विशारदैः पण्डितैः यत् यतो दिवा दिले भुजाङ्ग ग्रहणं करकमलपीडनेहा विशुभमीरितं प्रोक्तं केषु अकीटसङ्गाश्वधुदयेषु कर्कं विना शुभलग्नोदयेषु ङ्केषु च कर्कलग्ने । धवामेषवृषचतुर्थ दिदीयते तुलायां मकरे वृषे वैषम्ये निश्चितं भवेत् वर्गोत्तमे विनात्वा शोन यात्स्यति पुनर्विशारदैर्निशायां समयलग्नेषु उद्वाहे शुभमीरितं अ लग्नेषु याविलोभिषु गेषु कृत्वा दिश्यापि प्रमाणमिति ॥ १३ ॥
ते
पुस्तु सर्वं च ॥

मिथुन

अथ्यान्त्रेदेशाविशेषेकिंचित्‌विशेषयति विसारेति क्वाचित्‌प्रवेष्टोत्पलसंग्रहेकरकमलसंग्रहेहृद
मिंतिःप्रियादिनप्रमाणेश्रेष्ठेस्थानात्‌किंभूताःहार्मिंतिः विसारोमीनात्युगंमेमिथुनेयत्तत्‌दयवतीमी
नधवलमफक्काविसारयुग्ममेवक्वचिन्मीनोवामीनमिथुनेवामीनार्दंयुग्मराशयोवाईत्यरेका
लिप्रवलोकोक्तिसंमनसमीतणत्वात्‌ मीनामिथुप्रमाणमितिशोकानेरक्काभुजोवाङ्गःप्रावी

विसारयुग्मोदयवस्पहार्मितिःप्रियाप्रवेष्टोत्पलसंग्रहेक्वाचित्‌ वैराज्यवत्मालवमाग
यातितीतमीमितिप्रापरभोदयोदिता २४ ॥ रामा ॥

छेदोरितिहेमःचपनःनमीमितिःप्रियाराविजप्रमाणोवस्थात्‌ किंभूतातमीतिः अपर
भोदयोदिताश्रमलमोदयप्रामाकस्पांसराज्यवत्‌ कावेरीतीरं मालवमागयोप्रतीतो
पर्षोतितोभूमौनमीतमाविभावरीशतिहेमः २४ ॥ रामायनमः ॥

ज्यो. भ.
टी.
२३२

अथात्र वैशेणग्रहयोगस्य भेद्भेवदर्शयति स्पष्टइति द्विशुक्रार्थेत्रवितन्वीकेहेवरास्येहे शुभान
नेदेन्यस्तात्मश्रमस्वरः सूर्यः कविः शुक्रः मंदः शनिः क्रूतन्माभौमः तमोत्रणाराकस्पेनकेकौके
भूतोराज्ञार्थेद्देण सहविराजते। सोऽइतिविराजमानः चंद्रशुक्रः मनुवरंभार्तरंजयति नरागीकरो
ति वैशेणशुक्राविवाहलग्नपतेः शुभाइमर्थः यशोगिरात्रकः विद्धुयस्येरशुक्रःस्यान्नवरास्य
हस्मभाविवेशेस्यविविद्दितानीदि १५ अथात्रनिजस्वामिदृष्टिनाहीनेलग्नारिफलमाह लवांगे

स्वःकवीराजविराजमानो नरंजयत्येववरेचवास्य मंदाकुजन्मावतमोत्रणोपि पदंगी
तविहिद्विविदृष्टिस्यात् १५ लवांगमंगंचमदापशाकंमरोजिनानिस्रास्वक्रामितः
स्त्वत्रियं करार्देनेत्मबवीवायनार्थकतापस्वदीयःप्रथयप्रपौषरा १९ ॥

ति करार्दनेविवाहे यदालवांगंनवांशलग्नंलग्नंवमंदो केसममलग्ननवांशके स समम
भावमस्त्रार्थेवशाद्विमाकिंपवित्रणमस्तेनलवांगंनिजस्वामिदृष्टाभिनादिनिजस्वामिदृष्टिहीनाःस्या
ततदाविवाहेसास्त्रीसक्रामितः अमदायितस्यात्त्रत्रियंयश्रीरिलक्ष्मीनिनातिविनाशयति तथावयास्त
नोइतियातोत्रूपनारीनावधारणेयदितत नवांशलग्नादिस्थमत्र सप्रबोधनार्थप्रयुक्तपनेनापने
योनेनेनतिवोयनंयुनंतदेवाप्रः परार्थस्तेनप्रशनिजस्वामिदृष्टिप्रकाशस्यान्ततदानदीयस्त्रीलवनस्य

द्विवे

अथ तन्वादिभावेषु शुभादियोगांस्तु जनाति वरेइति हे वरे शुभे हे शुभ्रपयोधरे भोगम स्त्वताम्भोरुहे ।
गाउर्वरं दिगउवरे हरिण्यास्सा लक्ष्मीवस्पातनस्याः सवीथ नेत्तने नोलक्ष्येयमात् शनेश्चरात् चतुष्के ।
सजनाशानि रविविधुर्भौमान् विज्ञाहिहि पुनस्त्वलयेः समभावे राजपंचके चेद्भौमश्चयस्तु सुक्राः ।
क्रात् ज्ञाहि पुनस्त्वरिपो षष्ठे गयराज भार्गवान् लग्नपाति वेदशुक्रात् स्तनपुनस्त्वं मूल्ले सममेः
प्रह्लात् शेषान् सृजकिं भूतान् अशेषान् ग्रनिषिद्धविकृत्सहत वृथगृहवर्जितान् हितिनाशितं सततनिरंतरं १२

वरे तनौ शुभ्रपयोधरे न्दिरे यमात्तनचतुष्के सज्जरा जपंचकं लयेरिपौ वांगपराज्ञभार्गवा
नस्त्वेहशेषाननिषिद्धविकृन्त्वन् १२ आयाउगाविस्तपदायनागतिपुसे स्त्ये षाःक
लिमेन वर्तिनः विवाहलग्ने वरवामनेत्रयोः श्वावित्तमोरिष्टफगतः खलूशनाः १५

अथ तस्मिन्नारिशकाष्णपर्यंते भावगातग्रहफलानि तर्कयति आयेति विस्तपदे आका
शेयनेमार्गे येषां तेग्रहा अशेषाः समग्राआयाउगाप्रकाशभावगताः विवाहे वरस्त्वा
मनेत्रयोः वरवध्वोः रतिं प्रलोतिदयाति पुनरत्र वर्तिनो ग्रहाः षष्ठभावगाग्रहाः कलिं
शोकसंततिं क्राचित्खलानिश्चित उशनाः शुक्रो रिष्टगतो द्वादशभावगतः समः सायारणे फ

विवाहपटले पत्र १२ ॥

ज्यो॰ भा॰ टी॰ २३३ 233

अथ रव्योक्तनयाह हेषि इति हेषीवहः ६ विक्रमस्तृतीयः ३ विनाशोऽष्टमः ८ एतद्भावे
षुगतो हरिः सूर्यो हेषिविक्रमविनाशकृत् शत्रुपराक्रमक्षयकारको भवेत् आत्रिमशात्रो
त्रवाशिवाविनानुभावाः भानत्रिभावं मर्यादीकृत्य इति प्रथमादित्रिभावेषु आस्थितिः स्थानेय
एसमपवं विषो विजम्भेरोः भौहृदास्यात् विषविरुद्धजन्मइनिहेमः ष्टी ६ वलवगाः वलइगाः

हेषिविक्रमविनाशकृद्भवेत् आत्रिभास्थितिरभीष्टहोत्रिजो मंगलकारकः स्यात् १९
आस्ततायरवे गोविंदंगिरामंतलक्ष्यकलितोगतः क्वचित् वंधुगो वल हास्मिरस्त
विवृपत्नीकार्यमण्णिपासिद्धिकृत् २०॥

षष्ठत्रिभावस्थो मंगलो भौमो मोः तिमंगलो मंगलकारकः स्यात् १९ आस्ततेति क्वचित्स्वतनभव
ना नेमर्यादीकृत्य आस्तत प्रथमे १ द्वि २ त्रि ३ चतुः ४ पंचम ५ भावस्त्र्यरोनवमः ९ स्वंदशमः १० ए
तद्भवेषुगतोविक्रुड्यस्वशरगिराप्नुकमंडलः कलितः प्रोक्तः क्वस्मात् गतो तयातश्चेंयंगस्वनर्थभा
वगतो यवलत्तु स्मिथ्मेरोः पासिद्धिकृत् रोषकृत् एतावितमभावस्थउपोरोषकृत् पत्नीकाथी

षष्ठ॥ यदा भावस्थ रोग कृत्स्यात् २०॥

५

स्वांगेति स्वंयनं द्वितीयं २ श्रृंगं प्रथमं १ धाम गृहं चतुर्थं ४ मतिं ५ पुष्ठं नवमं ९ मानं द
शमं १० पंचसु भवनेषु गतः आस्फुजित् शुक्रः स्वांगधाममतिपुण्यमानदः नि[illegible]गे तेजो बु जौ
द्धि पुण्य सन्मान नानादायकः स्यादित्यर्थः निश्चितं राज्ञः मंदसूनुराज्ञः शनैश्चरोऽतः शुक्रस्य कालदो
मतत्वयुक्तो भवतः कालमस्येयतः खेऽस्य न इति तो कालदो दोषस्य च खेटस्य प्रतापे सिद्धे

स्वांगधाममतिपुण्यमानदाः स्वांगधाममतिपुण्यमानदा आस्फुजिच्छ सहनात्रिकाल
रा तौ कालदौ तु विहृकृ मंदसू ३१ सांगमारशरविज्ञार्कराहवो मंगलेन हितदायिनो हितौ
सांगमारशरविज्ञार्कराहवो मंगलेन हितदायिनो हितौ संगमारमतिभूजभार्गवाः
विजेरतारिषुखंप्रगोष्ठभाः ३२ ॥

किंभूतौ राज्ञः सहनाः षष्ठः त्रयः कालाः सप्तमः ८ पतेषु भावेषु गतौ इह विवाहे ३१ सांगेति
सह अंगमारादयो प्रथमसप्तमभावादयो वर्तते ते च रविजस्यार्कयोराज्ञः षष्ठे ते मंगले विवाहा
दौ हितदायिनः शुभकारकाः न संति सह अंगमारमतिभिः प्रथमसप्तमाः सप्तमभावे वर्तते भ
भूजभार्गवौ भौमशुक्रौ शुभहितौ जुष्टौ भवतः अंगाः प्रथमाः १ विषष्ठः ६ रंध्रं ८ पतज्ञावग मानरत्नमालायाम् ३४ ॥

ज्यो भ. टी. सौम्येति सौम्यजीवयोर्बुधगुर्वोर्विरतिरहमभावो यस्मिन् सः तस्मिन्नेवंविधे करग्रहे विवाहे सौम्य
जीवविरतिर्मनोहरनौवलापाः स्यात् कयोस्तयार्वैरवधोः स्वतिराशुदयभाद्धमोदये जन्मराशिल
२३४ ग्नाभ्यामष्टमलग्ने तद्दावांगवानितस्यात्ग्रस्यान्तद्दमनवो याश्रक्रोवाकरग्रहेऽष्टमहस्तयोरेगतय नुतत्वधूवरयो
कारकः स्यात् ३३ देवरेति अलेनिक्षिते पूर्वदेवसाविवेश्मके तृतीयभावस्थ्ये सति अंगनाश्री रंगनाऽयपा

234

सौम्यजीवविरतौ करग्रहे सौम्यजीवविरतिः करग्रहः स्वतिराशुदयभाद्धमोदये तद्
वभावतिवोगनतयोः ३३ देवरेणविलसत्सलेवलेपूर्वदेवसविवेकलासवे खिपरैरत्न
विकर्तनात्मजेरिःफगे भवति शाकिरंगना ३४ ॥

देवरेण सह विलसति रमते अत्र विवाहात्पश्चाद्वलासवे वह्णाश्मीतस्यासवा प्रस्वोयः
स्यभौमनास्मिन्नवेवेश्मनि मक्षसोश्रवैरैर्लोकैः सह विलसति वलालक्ष्मीर्वलामहोत्सवे.
विकर्तनात्मजे शनौ रिःफगे द्वादशगे सति स्त्री शाकिः शाकिनी भवति ३४ ॥

यत्रेति यत्र विवाहे मया ये ग्रहाः सत्फलकराः विगतसत्फलाः गलितशुभफलाश्च कीर्तिताः प्रो

ग्रहाः क्ताः ते पि ग्रहा स्वभाव युति वर्तिनोः स्वभावयोगफलकाः स्युतोः तः कारणात् दोषे ग्रहे समफलाः

संति परं न निषेधिताः २५ मन्मथेति क्रोगायवतिलग्नस्वामि फलके मन्मथे सम भावे सति नः

नरस्य मृतिः स्यात् तथाः स्त्र्यवति सम भावाधिपति फलकेः मन्मथे सम भावे सति स्त्रि

यत्र सत्फलकरा ग्रहा मया कीर्तिता विगतसत्फलाश्च ये तेन्यभावयुतिवर्तिनो

षते दोषे ग्रहे समफला न निंदिताः २५ मन्मथे गायवती हन्नृमृतिं मन्मथे स्त्रपवर्तिनि स्त्रि

यस्तथा लग्नकामलवराशिपालकौ पालकौ न भवतो नृयोषितोः २६ ॥

याः स्त्रियाः मृत्युः स्यात् स्त्री शाहूस्यापि क्वचिदागमवैकल्पे प्रोक्तमस्तिने न षष्ठो कवचने अपि

स्त्रियइति २५ २६ इति याव रत्नाकरे प्रोक्तं तथा लग्नकामलवराशिपालकौ सममलग्नस्वामी

सममलवस्वामी वतो सम भावगतौ न योषितो वरवधोः पालकौ रत्नाकरे न भवतः २६

ज्यो. भ. टी. २३५ 235

लग्नेति लग्नतो लग्नात् द्विषड्भिः द्विगौ षष्ठस्थानगतौ लग्नपयोः दयलवेषु षष्ठौ लग्नस्वामि लग्नवांशना
यकौ नरेश्वरापदं तनुतः वितनुतः एवमनेन प्रकारेण मारनायकमदांशपौ सप्तमभावप
ति सप्तमभवनवांशनायकौ नरेश्वरापदं तनुतः वर्द्धनमर्दनः सप्तमभावगतस्त्रिभागपो दृक्काण
पतिर्नरेश्वरापदं तनुते ३७ अमंगलेति प्रश्नोद्भवमणिवीर्यहीनौ हिमकरोऽमंगले भौमराशौ हिते पुरेशो लग्ना

लग्नपोदयलवेषु षष्ठौ द्विषड्भिः द्विगौ तनुतः एवमापदं मारनायकनवांशपौ नरेन्द्र लग्नत
सप्तमदृगास्त्रिभागपः ३७ अमंगले राजजानि नौ पुरेशो करग्रहः स्यादिन प्रश्नोद्भवे प्रत्यर्थि
रंध्रभावगतेन वंशत्रिभागराधिपैः हीनयाति नाशम् ३८ ।। ।।

ध्ये एवंविधे राजजानि चंद्रे सति करग्रहो विवाहो नो स्यादिति न कार्यो होमः कुत्र यत्ने स्त्रवयन्तः
स्यादेव इत्यर्थः पूर्वे कर्कलग्ने वा जिमस्ति तेन एवंविधमाहतमयास्त्विहि ग्रवयारणेन वांश
त्रिभागपौ धनवांशेदृक्काणेच प्रत्यर्थि रंध्रभावगते षष्ठाष्टमभावगते वेदे सति नाशमान
शोस्त्वेन याति न प्राप्नोति ३८ ।। रामाय नमः ।।

११

ते +

राहुश्चेति विवाहराज्ञसंदस्पृशेगतोलग्नात्तत्लवत्मलग्नवांशकात्सप्तसदाक्षुः पापग्रहयक्तः
पंचेष्टुभावात्सप्तमभावोनशुभः स्यात्पंच ३४वोवाणायस्पसकामुङ्तिशुनः इत्वावितर्कैः
स्कावितस्प्तसत्तः पापग्रहाः शुभानस्युः कास्मिन्नतारकराजभागात्चेइनवांशात् भाईधहरा
शयस्वस्त्लसोत्यभागेचतः पंचाशान्तमेपादे पथ इत्यर्थः ३४ पुरेतिकालगतो षष्ठमभाव

राज्ञोगतस्त्लवतोसदाक्षुः पंचेष्टुभावोनशुभोविवाहे उतस्काविन्तारकराजभागाङ्
ईीत्यभागेनशुभास्त्वसेनः ३५ षराधिपः कालगतः षरांतकृत्षरानराः कालपतिष
रांतकृत् देभात्समित्रेलवयोगपोहिचेदिहागतोवा विहतकविर्नरः ५ ॥

गतः षराधिपोलग्नस्वामीषरांतकृत् देहनाशकृत् मनसुकृत् स्यादित्यर्थः षरागतोलग्नगतः का
लपतिः षष्ठमभावस्वामीषरांतकृत् मनसुकृत्स्यात् हिस्रवयादणेचेत्तर्वितर्कैः गतोलग्नात् षरागपोलग्न
स्वामीवा ष्यवालवयोनवांशस्वामीरभाइषष्ठमभावात् प शामित्रेषष्ठस्थानत्तनदाश्यविवाहेनरो रि

हस्तलि॰ स्ता॰ वेमहत कौतिवर्कीयः सत्तर प॰ ॥

ज्यो. भ. टी. २३६ 236

अथकर्तरीयोगमाह तत्रेति अंगातोलग्नात् व्ययगेहाद्द्वादशभावगेतनृविभौलग्नस्वामिनिस
तिनरव्ययोभर्तृनाशःस्यात् वा व्ययवाहाद्द्वादशगेलवप्रभौनवांशनायकेसतिलग्नाव्ययःस्त्रीन्
याःस्यात् तत्कर्तरीयुक्कर्तरीनामयोगोयतदेवफलेस्यात् चेत्भवितर्केतत्कालेफवारि
णस्तस्मिन् व्ययभावेवक्रग्रहस्यफला अन्तःशत्रौक्तफलस्यैवपरीत्यस्यात्व्यस्यखेलांतर
गतचेन्द्वादिफलमाह असत्फइति हिबुकवधारणेग्रजाधिपद्युङ्गो, नावारमलेदोषेणजहम्मं

तत्रविभौस्याद्व्ययगेनरव्ययोलवप्रभौवाललनाव्ययोगतः तत्कर्तरीयुकफलंदेतदे
वचेत्फलान्यतानतत्कालेलयचारिणः ४। असत्फगेनास्थितिरग्रजाधिपः करोत्यतावा
रमलोहिमंगले तथान्यभूसहननेषुलांतरेदंतशाकोशनतोनवेदिह ४२ ॥

गलेपानिपीडनंकरोतिकिंभूतोग्रं असत्युगेपापग्रहद्वयमेतस्यान्तेमध्येस्थितिःस्यात्तेयस्यासौपा
पग्रहयोर्मध्येस्थितइत्यर्थः अत्रैवसहोक्तिमाह यथा असद्दृक्गस्यकालिद्धगस्यान्ते
मध्येस्थितिःस्यान्नेयस्यसःएवंविधो ग्रजाधिपो नावारमलेश्वहावारेणमलीमसमंगलेअभक्ते
त्येवंप्रक्रंकरोतिइत्युलेणः तथैवचेत् वितर्केखेलांतरेपापग्रहविवालेवात्मयुद्ध, संहन
नेकर्त्तपर्दस्ममभावप्रथमभावीतदंशकोसममभावांशकोद्वयंसावेननत्तनइहाविवाहेग्रा

प्रथम

कि+ या

राशेरिति सत्यप्रसूते जन्मनो राशेरुदयस्य लग्नस्य वा लग्नयात्तुङ्गस्याष्टमभावस्य अत्रीशस्य
नामवर्णे तस्याष्टमभावस्य स्वामिनो वा राशिभागकास्त्रिंशांशकाः ये मंगलकाय वर्तिन उदाहलग्न
स्यायिनो भवन्ति अत्रैकदिति पूर्वं विधास्त्रिंशांशकाः भर्तृविवरेऽपि वक्तामङ्गलं सन्तति ४२ सर्वेति सर्व
स्यापि सर्वस्यापि लग्ने राशेः सूतेयो रन्त्यभावलग्ने अष्टम ८ प्रथमभावेन तदीशयोर्जन्मलग्नरा॰

राशेः प्रसूते रुदयस्य वा सदा लग्नयातुङ्गात्रेश्वर राशिभागकाः भवन्ति ते मंगलकायवर्ति
नस्तन्वन्ति ते भर्तृविपक्तामरं ४२ सर्वेण राशेरन्त्यभावलग्ने तदीशयोरास्फुजिदारयो
र्वा तत्रायकैकेन तदीयदोषस्तदन्त्यभावेन तदीयभूषा ॥ ४४ ॥

शिस्वामिनोर्वा अथवास्फुजिदारयोः शुक्रभौमयोः सतोर्वा तन्नायकैकेन जन्मलग्नराशि
स्वामिनोरैकेन कृत्वा तदीयदोषः स्यात् तदन्त्यभावेन ताभ्याम न्त्य
भावेन तदीयभूषा तस्या विवाहस्यालंकारः ४४ ॥

कमेणशनिस्त्रिवे

ज्यो॰भ॰ टी॰ २३७ अथ ग्रहाणां दृष्टिविलोकनमाह ९ त्रिवेति क्रमात्तेषां सम्भादेवं वा भमसमभावेन न तदीय भूयो
नत्वाविवाह्वस्यालंकारः क्रमेण शनिस्त्रिवत्तनीये दशमे लं संपूर्णं पश्यति पूर्वं त्रिकोणेन
नवपंचमे पूर्णं पश्यति लग्ना भूमौ मः प्राग्मतो सप्तमेवं मतिं भूतिचतुर अष्टमे पूर्णं पश्यति तथा ककपरे ३
खिलानभः सदा ग्रहाः सदा त्रिवुद्ध्या पकैकचरणवृद्ध्याकलोपश्यति पुनस्तदीतणे नेषां समग्रग्रहा
णामवलोकने सप्तमे समममे पूर्णं संपूर्णं दृष्टिः स्यात् पादैकदृष्टिः प्रभृतत्रितीया द्विपाददृष्टिं

परेकमात्

त्रिवेत्रिकोणे शममते शनिर्गुरुः द्रष्टाभूवलेपश्यति चा सदांशिवृद्ध्या तथा खिला
नभः सदः पश्यंति पूर्णं सप्तमेन दीप्ताणो विलोकने व्योमसदाम्मृते विदो ४५ वदंति दे
ज्ञातकशास्त्रभाषिते देवंहि सर्वत्र ततास्ति कोदिते परासरे तं त्रिज्ञदर्शन प्रभम् ४८॥

वपंचमे च त्रिपाददृष्टिश्चतुरष्टमे च समग्रदृष्टिः सममसममेव इति ४५ अथ दृष्टौ जातकताज
विशेषमाह कयोर्विशेषमाह विलोक्यति दिग्भवचारणे विदः पंडिताः व्योमसदो ग्रहाणां मंदो विलोकनेजा
तकशास्त्रभाषिते देवसंबोधिते एवं सदा सर्वत्र ज्ञातं सत्यं शक्तिर्नेवावदंति अतो शिलोकेपानो पेक्ष्यते
तीसमसप्तपोप्रिनिहे मः यन्नाकोदितं तदा स्वस्थानात्किंभूते अनिजदर्शन प्रभम् असदर्शनत्नस्य स

जे नात्

अथमालभारिगृहाभावेग्रहविलोकनफलंविस्तारयति अथेति यदिभागनेतानवांशस्वामी
ग्रहभागलग्नेपश्यपश्यति नराचाफलोचनासीनरभट्टंभर्तृस्नवेश्रपैतिप्राप्नोति भट्टिकल्प
य१ ऐस्नवेचश्तियानथेवात् अन्त्येवंभागनेतानंगभावभागेसममभावलग्नेपश्यपश्यति
नरानरोमाहिलाभट्टंस्रीस्नवंसमेतिअलमितथेः ४१ फनेति॰ यनश्चेत मदांशकेसमम॰

प्राप्नोति॰

ग्रहभागश्रपैतिभागनेतायदिवापश्यतिचाफलोचनैवं नरभट्टमनंगभावभागे म
ला॰ हिलाभट्टमरंनराः समेति ४१ फनभावपतीत्तएणमदांशकेचेन्मदभावांशपतीत्त
एंफनांशकेवा वरथामहश्येयतोमिथः पोतत्रतेन्योरितिचेनदीक्षणेलः ४८॥

भावनवांशकेफनभावपतीत्तएणेलग्ननवांशस्वामीविलोकनंस्यात् अथवाफनांशके॰
लग्ननवांशकेमदभावांशपतीत्तएणसममभावनवांशस्वामिविलोकनंस्यात् वाश्रना॰ तन
तन्वीलेग्नसममभावयोः १७ नदीक्षणेलग्नांशसममांशस्वामिविलोकेनैकतेपदंस्तः भव
तः वैश्तिहेतोतदावरवामहश्येवरवयुतमिथः परस्परंपंसस्तवेत्तभेयानोप्रामयातो ४८॥

ज्यो॰भ॰
टी
२३८
२३४

यमेति यदियेणनयनोस्तीतस्याद्भागेलग्नस्तमे भवनेतस्याशकेनावोषोयमहाष्टिःशनिहा६
वैभवीति संपूर्णहाष्टिभवति भूपणार्थपङ्गलग्नेमतात् वा।पवीऊकस्मेतणभोमावलोकनेवो
भवीतिकिमितिपुरेयोस्त्रीहाजिनेवक्रम।पिशातस्याकष्टेननोदयतिन्नवेष्टेरयतीतयर्थःकस्माद
स्मिन् विवाहलग्नेयमहाष्टिनःपातिविलोकनात् ऊस्तनदर्शननः भोमहष्टितोवा अथवायम
हाष्टितः यमस्यकालस्यहष्टामरणेनेतियावत् नयाऊस्तस्यऊत्रत्रस्यदर्शनःऊत्रत्रगास्येमर्थः नः ५५

यमहाष्टिवेणनयनोगाविभागेयदिवोभवीति ऊस्तेतणमस्मिन् यमहाष्टिनःऊस
तदर्शनतोवाहाजिनेविनोदयतिकिंनश्ररेभी ५५ गुरुराजपुत्रकाविकेटकयोगो
वतदोषदोषुदिनदोषदपव गुरुवोधनेतणमिहांगानेहृत्योयदिकृष्टहाष्टियुताने

दोषनिहतिः ५०॥

अथकेंद्रयोगमाह गुरुरिति वनधामयेहृविवाहलग्नेदोषदोपिरषणकारकोपिगुरुराजपुत्र
कविकेट ॥५८९ योगःगुरुबुधस्त्रकाणेनकेंद्रयोगअदिनदोषदः श्वेस्वगुदिनाः योकांपयगह
योगदोषास्तात् यनिवेऽयतिइतिस्यात् यदिचेत् श्रेगानिष्ठग्नोःपुष्यमाहस्भावयोऽलवो
यनेतणगुरुगीष्पनिः वलोकनेस्यात् नदाङष्टहाष्टियुतिहृष्मिःयग्रहष्टहाष्टियोगा

बोधनोबुध्योऽनयो दोषनि॰

विमदेति मूलामित्यर्थः भुजंगोत्तुङ्गजातेपीडनेनेकरकमलेयद्ग्रहणामिष्टंशुभंस्यात् कास्मिन्नाविमदे
सप्तमभावगृहेनैकेइस्मिन्नेशुभेकेंद्रे ॥५॥ ११०॥ मदपुरोयथस्मित्रोसातिवा यद्वापिग्रहणे ५
धराग्रयणिपंचमनवमभावभाजिशुक्रेत्ररोसत्यष्टनःकेःक्रूरावक्रामिकृदयलोधैरापिलग्नग
हयोगजदोषैःपाणिपीडनेनेशुभंस्यात् ननवांशजयोगदोषैः नष्टनरिष्टनाडिकेघटिका

विमदेस्मिन्नेमदपुरोयास्मिकेंद्रेर्थप्रणाधराग्रयिलिब्धायथदोषै वक्रामिधुजंगोत्तुङ्गजाति
पीडनाभिष्टंविघ्नरिष्टनाडिकमलंतितिकोचित् ५। भूतिभुडिरिष्टघटिकोदयका
लेकलितात्रिलाविलयफगेष्टसुधीभिः मत्रजन्मनांजगातिवानविलग्नेवक्रलारजः

शुभं
लग्नं शुभंस्याइतिकोविदवुयाविज्ञः ५। प्रथमभावगतग्रहपलनदृष्टिफलघटिकालग्नेय
संहारेणगोधूलिकलग्नसंदयाति इतिइतिसुधीभिरीतिश्लोकप्रकारेणग्रहविला
फगेष्टक्रूरनादिष्टजगातिलोकेमनुजन्मनामनुष्याणांमिष्टघटिकोदयकालेइष्टग्र

कालियकोष्ठिस्पूस्यम् ५२ ॥

कमलाजिनोस्तुरभिपादजोमिर्निविनेंचरेयदिपरापलमूर्ढो
इविरेनिलोकजननोजनकोस्मदितितन्मजातुनरिजनविरोधः १२

गोधूलिकं विलग्नं समूलं सम्यक्प्रकारेण विचारणीयं ५२ अथात्र कमलाकरो वोद्धाकेन गोधूलिकं प्रमाणयति।

गो. भ. २२९ टी. पत्र

दीलग्नसमये ॥ विलासमभ्रमस्फुटिः कालिनाशो कावाप्नुत्र्वे विनर्कौ कालिक्रगेवक्रलारम्भो
वक्रलाशुद्धे न क्रस्ताभिरूपलादितं रजः गोधूलिकं प्रमाणयति कमलेलियदि रवि: पराव
लम्मेति शमोति सुराभिपादरजोभिर्धनुर्वरणरजोभिर्निर्वितेव्या मैं वरेण्या क्षिपति कमलाक्षि
नैलक्ष्मीकेशवेऽष्टौ परिणीतौ किं धूतौ लोकजननी जनकौ जननानां मातापितरौ हि यस्मात्

मस्तावल

२३१

ग्रु+

आदेशी वांस्रमालीचरमागिरिशिरोप्यामलपतत्त्वहह हेहारिद्वारतकवेधानिविलद्दिग्
वलाप्लारका प्रष्ठमाल: उस्रा[illegible]तवातधूलिस्फुरदति यट्लैमैत्रपीश्चनमधेराज्ञो
स्नायोषिता किं परिणयनमिषाद्दीति तंचैक्लोकान् ५४ ॥ रामा ॥

गोधूलिकजातविरोधो

इति हेतोस्तज्ञविरोधो। परा केभग्नलिंग्यवात् तस्मात्सविलग्नात्सन्नहिस्यात् यतो जनक
जननीभ्यां गोधूलिकमाहतं तनल्लं शतानेरथ्याहते गोधूलिकलग्नो दाहि तत्रात लोक
जननी जनकौ भवइतिफलविलोकनताद्दापि ५४ ॥ १५

ग

अथ गोधूलिकग्रहणे विशेषाविशेषमाह विलग्नेति जिनताबीदुगणहताः पतनाः वाजनाः येषां ते गिरय
स्तेषु वसंतीति वेशीलास्तेषां यवेनवासिजनानां अविप्रियो नयः पादनाताः शूद्रास्तेषु वं च वेलाकाले
षां संहतेः समूहस्य स्तलग्नं गोधूलिकमिति मतं केचिद्येषां यौगिभिः कलौ युगे वंशनगादिभूतपवि
त्रां विप्रनवियवेश्यानाम् अलमिति सर्वेन प्रोक्तमिति साधारणवचनं पप अथ गोर्जेटिकाधूलिकयो
र्विवेकमाह सर्वेति केचिदाः साधयः सर्वेषु सर्वे यागेषु चटिका प्रतिष्ठितं लग्नमाहुर्वदंति केषु इ

जिष्णुवंशहतयत्नवासिनां मंत्रियोनिशुभवेलोकसंहतेः स्वल्पलग्नमुदितं कलौ तु यैर्यागादिभूत
पवित्रमलं न च पप सर्वदेषु घटिकाप्रतिष्ठितं लग्नमाहुरिह सर्वजातिषु कोविदाः कालि
युगे मिवाप्यरेयेत्र धूलिपरलावृतं हितं पद नोक्तमार्गकनभस्यवासरैः कष्टयोगग्रस्भी
ष्मनादिके लग्नमाहुरिह भग्नमंडलेनोक्तदेशसमयाशजातिषु प ॥ ॥

इह विवाहे सर्वजातिषु विप्रादिसर्ववर्णेषु बाधनः कलियुगे तत्र इदं केचित् धूलिपटलावृते गोधू
लिकमपि लग्नं वरमाहुः ॥ अथ कार्त्तिकादौ घटिकालग्नं प्रजनाह नोक्तेति कष्टयः पंडिताः
ऊर्जमार्गेकनभस्यवासरैः कार्त्तिकमार्गशीर्षभाद्रपदानां दिनैः भीष्मनादिके घटिकालग्नं न ज्ञेय
नोक्तः इह मासेषु अलभमानं गोधूलिकलग्नं भग्नमंगलकार्यं यस्मात् एवंविधं न स्यात् ।

किंस्तेयंमु· रोहिणीखुररजोभिरंजिते उरोन्त्वानधूलिव्याप्तेतु पुनरथवा रलेवा बृहस्पतेर्वासरे सूर्ये, दर्शिते, संगतेसति लग्नं स्यात् बृहस्पतिवारे हि सन्ध्यायां सूर्ययुक्ता
यांगुहा: हमपामाहे

ज्यो· भ·
टी·
२४०

अथ वारविशेषे गोधूलिकलग्नशुद्धिविवेकतामाह रोहिणीति सदाग्रेसुमतिसूर्येखंडमंडले: । ति +
ईविवेसतिलग्नंस्यात् + बृहस्पतिवारेहि संध्यायां सूर्ययुक्तायांगुहा:हमयामाहे निषेधनात् रवि
भवः शनेवासरे; विलग्नतो समये, केऽस्य पसतिलग्नं स्यात्. शनेवारेहि सूर्यास्तमने प्रथमया
२४० ५८ मिनीसुत्वे कुलिकनिषेधनात् ५८ अथ मालभारिणादोषयफलं गोधूलिकं लग्नं प्रथमसमास्य साघवादेमा
वानकांतिसाम्यफलो विवाहो, मो; पगतामालत्मीर्यस्मात्तस्यपवं विधःस्यात कुलिका कुलि ते प्रथमं शर्मे

रोहिणीखुररजोभिरंजितेलग्नमेसुमतिखंडमंडले स्यात्सदाविलग्नतोबृहस्पतेर्वास
रेरविश्रवस्तदर्शिते ५८ प्रथमोपसस्माभ्यवाविवाहः कुलिकापदस्तकाले खलवे
धितधिस्यवानाधिलोपयमोयामदलावानतुहि: ५९

कयोगमुक्तउहाह: कुलिकायतकुलिकेगृहेकुलिकेषुसकलंबजनेषुवाप्रापतकष्टंयस्मात्
सप्ववंविधः स्यात् खलवेधितधिस्यावानपापग्रहनक्षत्रफलउद्वाहोधिस्पानविद्यतेयस्मा
दृह्वंवलेवायस्मात्सप्ववंविधःस्यातयामदलाईवान उक्षयामदलाईफलं उद्वाहो, पयमो
पगतोनियमयमीयस्मात्स्यात् किंभूतउद्वाहः अनष्टिर्नविद्यतेऽष्टिर्यस्मात्सः इति ५९ १९

अथ यद्दूत विलेवितेन गोधूलिके गहनगत देवीभ्ययदर्शीयतिस्म हितेनेति यदात्र गोधूलिके यवल्लदीयीति
संज्ञो हितनहविग्रह्ययः षष्ठप्रथमभावगतः स्यात् तदाहितमोलयादिहिताहितेकादिशेगोचा सौगोवुं
द्धिश्च तस्याः लयोनाशः यदाचेद्रो विलयगो ऽष्टमभावगः स्यात् लायिगो त्रजनः लयोनाशोः स्याती
तिसलयीचासौ स्वकर्त्तं वजनस्य स्वकर्त्तं वनाशः स्यात् अपिश्चनदिनकरी न करोदिनकरेणास्य षे
ण्कृताः हीनाः कराः किरणाः यस्य स एवंविध संज्ञो विशेषतोः वरेः निष्ठो भवेत् एषवस्यानरोतः

अहितनविग्रहगो हितगालयो विलयगो लयिगो त्रजनो यदा यवल्लदीयीति स्थवरो भवे
द्धिनकरो हि विशेषतः ॥ ८ ॥ खलपरं स्वजमंजललोच नेद्धतिनृ रोदरविच्छुलस्मृहमे विर
तिमंगलमज्जनिकागमे विगतसुखकमस्खकनया मा तिस्म ॥ ५१ ॥

एताव ताचतर्दश्यमावस्याप्रतिपद्दिनत्रये हीणशशीविशेष तमव्यापाः ॥ ८ ॥ अथगोधूलिके कूर
ग्रहलग्नादिनिषेधमाह खलेति मज्जनिकागमे पृथु समागमनकाले गोधूलिके लग्ने हे मंजललोचने
स्तने त्रने खलग्रहं पापग्रहलग्नं जहीहि पुत्रकम् एणसा टवक्रतिनृरोदरविच्छुलं अष्टमषष्ठभावस्थ
क्रूपतकं एवंविधं खलग्रहं स्वजेष्टरशहृत्या अपिलिंगवाविनाद्धतहामिति पुत्रकं एवविरति दमेंग
लंयत्र अष्टमस्थं सौमेंस्वजविगतसुखं अष्टमभावस्थं सुकें स्वजसुखकनया ॥ ५१ ॥ नवपंचमभावस्थानिंस्वज

त्यजा ८ मतिं

जनसुतोः पुत्रकः क्रूरस्वर्णवात् सर्वेशुक्रस्तशुक्रो सौष्टमारोः एकावयोरीतिहेमः ॥ ५१ ॥

ज्यो॰ भ॰
टी॰
२४१
२५१

अथगोधूलिकोऽन्नप्राशनादिकालमाह गोभइति गोपतिःसूर्यस्तंनराशंसंवदन्तिसमनुस्मातन्नदागोधू
लिकमाशंसितेशोके किंभूतंगोधूलिककीर्तिनाशर्वं शोकायाःशुद्धिस्तयाशुद्धेनिर्दोषेयदापात्र
दानेनशविभ्रमणस्यात अपागिनिश्रब्धयेनदाऽत्रमाशौक पाकायसैषाःशोकाः ॥ बहशाह्मम ।

नृ

गु

गोधूलिकेगोपतिकृतनराशंसमाशंसितेकीर्तितशुद्धिपदं ब्रूतपाङ्क्तशाशांकार्यसि
द्धियागतेच्चास्तुतस्थानभसे ८२ ससिंभुजेसिंधुरवैविराशोस्मितेंधूलीनेवगरोविवा सु+
हे नाभस्यमौजेनसहोगमाङ्गलस्योनराशार्कगनीविनेत ८३ ॥ रामायनमः

गोचरशुद्धि

नरलग्नगःशशीभवनशुद्धिःविवाहनक्षत्राणिनैयथ्यांगतेयथाकालस्त्रमेगोधूलिकमा
लभवतनस्थानभसोमासेयथागतमस्त ॥ ८४ ॥ रामायनमः ॥

वा

सहितेनसिंहेदुखेरिराशौ १ श्री+

अथ सिंहराशिगते गुरौ विवाहं निषेधयति सिंहस्थ इति पंडिता विवाहं न कुर्युः कस्मिंश्चित् सिं
हस्थे गुरौ वैरिराशौ सिंहराशौ सिंहस्थे देशे जन्मवान् सिंहस्थो गुरुर्भवति । पुनः सिंहस्थे गुरौ च अ
पि लोकेन सूर्यमंडलगते अस्तंगते शुक्रे च सति किंभूते विवाहं नाभस्ये नभस्ये भाद्रपदे भवं पुनः
किं ऊर्जे कार्तिके भवं पुनः किं सर्वहोमे सह सिंहमार्गशीर्षगते गुरौ तेषु मासेषु ... विवाहं न कुर्युः
नवनरेषु ... न ... ततः शार्कगतीविर्तितं सौम्यायने शोभने विवाहं न कुर्युः । ८५

सिंहस्थो जीवो यदि मघा गोशतो नष्टो भूमौ न नभस्ये च शयग्रहाहे इत्याह कश्चिन्मतं उक्तं नोत
दीयेनि मासर ... नोक्तं ८४ प्रजापति ब्रह्मस्वरूपिणी ...
... मासि ... भाद्रपदा गांधर्वसंज्ञो विहितः ... मध्यमे पि ... रेका सरकमे

मघो न स्यमतं हमयति सिंहस्थ इति ऊर्जे कार्तिके नभस्ये भाद्रपदे च सिंहजीवः सिंहस्थो गुरुः वधु
नार्थं मघागोशतो नाम ... शुक्रयोरस्तः शयग्रहाहे योगस्य न इति कश्चिदाह पनदीयं मतं
उक्तं तेन स्यात् किंभूतं मतं अष्टादशवर्षे नोक्तं इति हेतोः स्यवाप नदीयं मतं ...
न ... आदिषु अथ ... विवाहमाह प्रजेति प्रजापतिः ... ऋषि ...

उद्वाह

पिशाचः रद्दैः आसुरः पश्वांकर्मणा कार्ये एवं विहितः स्मृतः +

यो.शा. + उद्वाहोऽष्टमः स्यात् यत्र उत्तमं तथालंकृत्य कन्यादानं ब्राह्मो विवाहः १ विभवविनियोगेन क-
टी. न्यादानं प्राजापत्यः २ गोमिथुनदानपूर्वकम् आर्षः ३ यज्ञस्य ऋत्विजे कन्यादानमेव दाति
२४२ ण स दैवः ४ पितृवचनाशोधयन्त्योः मातृपितृवैधुर्यात् प्रामाण्यात् परस्परानुरागेण मिथः स-
२४२ मवायात् गान्धर्वः ५ पणबन्धेन कन्याप्रदानम् आसुरः ६ प्रसह्य कन्याप्रहरणात् राक्षसः ७
सुप्तप्रमत्तकन्याप्रहरणात् पैशाचः ८ पितृवचनाशो यत्न्योः यदि वधूवरयोः परस्परं विवाहा निवद्याः
स्त्री १ धर्म्याः पितृधर्म्या इति ९५ स्नानमथ मध्यमा धर्मपाणिग्रहेतान्यक शुद्धिं दर्शयति उदीचीनेति
उदीचीना शुद्धिरियं सुभ्रू विलासजनात्स्वच्छप्रसवगृहे सदा मध्येतरङ्गोपि विलोकनो
विना यतो विवाहस्तत्संभवोऽपि स्यात् ९९ स्यात् सम्भाषितं न येन तु यमाङ्कुर इतो नास्ति जनने स
स स्नानसुभेषुजो वाह्यः स्यात् च मध्यच्छेदनलेनात् सिन्धुप्रसवो यस्य तत्कर्म तनं स्वयं ग्रहस्तस्मिन् करकमल
गृहेउ न मतिविवाहे प्राजापत्यादौ यः स्नातविलासमय श्रुद्धिरुदीचीना प्रोक्ता स्त्रपि उत्तमं मध्यमध्यम
विवाहे तदङ्गोत्सवः सकाशात् दर्शने विलोकनो विनाद दर्शनादर्शनाय योग्यो स्त्रया, धर्मो विवाह
पैशाच्यादिः स नः स्नातः स्यात् कालीन तत्संभवोपि शुद्धा स्वभावेऽपि इति हेतोरत्र स्नातस्य धर्म
नात्पश्चात् सर्पाभिवेशकालतत्सात्त्विक धर्मो हरणी विलोकनीयः तथाह तहर्शयति ९९ ॥

अथ प्रथमं देशधर्मानाह कुमेति कुमारिकामंडलवासिमाथुराः नराउत्तमं श्रेष्ठं पाणिग्रहणं नयंति कुर्वंति यतः नापि न्यासोत्तरेषु काले संवत्सरान्यास्तदा दक्षिणे सौनना नगरी शाख्याः पश्चाङ्गौ गावती नदी । एतदंतरगा भूमिः तत्रैव कौमारिकं स्मृतमिति जनस्यानघ्रवो गोदावरी तीरस्थ प्रदेशप्रभवाः महाराष्ट्रविजदयः श्रेष्ठ मालवाः प्रधानजनाः मध्यो विवाहं नयंति परे,

डोः+

कुमारिकामंडलपासिमाथुरा नयंति पाणिग्रहणमुत्तरेनराः मध्यजनस्यानघ्रवो म = मालवाः परेयमंडलहलकलौ निसर्गतः ॥ २८ ॥ ग्रहंति गौ[illegible] पले च पंचमात्रं बाल = वी+ कन्याकुरुतेथनापि कर्णाटके गोगमनं च यषिणीसिंधौ वशावाडवहा दिक्षु विद्

ल+

परदेशजनाः प्रथमी विवाहं नयंति कस्मात् इहकलौ निसर्गतः स्वभावात् ॥ २८ ॥ ग्रहंति शति + गौडाः गोगमनं कुरुतेथ नु पुष्पाविषप गच्छंति पुनः सिंधौ देशावषणां षिषिणो भवती ध+ स्यात् वर्षिणी षिणीरिति शाहमभेदे पुंस्त्रीवर्षिणीति हेमः द्वितीयवर्गप्रथमादिः चतुर्थ वर्गः चतुर्थ्यादिः षिणी स्यात् परिभवे रेतो सत्याह पषिणीत्वने कार्यं हेमः पुनरदि इवि स्वं+ हकारः स्वेननो वाडवहा विप्रज्ञानकः स्यात् आहिपर्वतेष्वतेऽनेकार्थः ॥ ३० ॥

गौडाः गौडजनाः पललं मांसमदंति भक्षंति पंचालकन्यामलव्यालकुमारिका पंचमान पंचप्रतिमान प्रवान् भर्तॄन् कुरुते च पुनः कर्णाटे +

मो॰ भ॰ टी॰ २५३

मृतेनोस्त्वपो

मतेति म्मेरौ देशे मृतास्याभर्तीयस्यां सखी देवर चारिणी स्यात् वक्षतः सोराज्यके देशे नयेव क्षन्म
क मतामानवैः अमदारज्ञोवतीश्रदोष मान्याश्रातेवक्ष कास्मीरहषणापनस्यात् ग्रजेरदेशे
जनः कन्याथैश्च ककन्यायाद्वभोक्तास्यात् ७॰ पकेति दक्षिणवासिनोजना पकागमेपकवा
देविवाहमिक्कंति चक्षतः करोदेशेशास्त्रिणः श्राफयक्षकाविवाहमिक्कंति मह्राविडोभाः जनाः
स्मृतिधर्मचारिणः स्वकार्यितस्वज्ञामिश्रग्राहनमंगलाः निज्रभगिनीपुत्रेण सह पुत्रीं कन्याविवा

मैत्र ॥७२॥

मतास्यपा देवरचारिणी मरौ सोराज्यके वाप्रमदारजो वती श्रदोषमान्यामस्तका
क्षमानवैः कृन्यार्थश्रग्रजेरदेशगोजना ७॰ पकागमे दक्षिणवासिनोजनाविवा
हमिक्कंति कुरौच शास्त्रिणः महाविडोभाः श्रुतिधर्मचारिणःस्वज्ञामिश्रग्राहनमंगला
श्रुयैः ७१ श्रुणवेदस्मृतिधर्मतोवहिर्धर्मोयमत्र प्रतिपादनीयः शास्त्रप्रमाणेन दर्शितो

वाहन स्युः ७४ अथवेदादिधर्मतोवहिर्लोकधर्मदर्शयति श्रुतेति श्रुणवेदस्मृतिधर्मतो
येधर्मावहिर्वाह्याः लोके प्रतिपादनीयाः कथनीयाः शास्त्रप्रमाणेन दर्शितत् लोकधर्म
प्रमाणेवलवत्स्यात् कस्मात् वादरात् तेषां लोकानां धर्माणामादरात् ७२ ॥ ॥

ते२१ तेषां

१५

अथवा, विवाहिते ज्येष्ठभ्रातरि लघुभ्रातुर्ह्याहं निषेधति ज्येष्ठ इति अपि ज्यायिष्ठ विवाहिते ज्ये
ष्ठे, पत्न्या ज्येष्ठे सति निम्नवर्णोपयामो लघुभ्रातुर्विवाहः फलं यमर्थं दद्यादिति भस्मीकरोतीव
भ्रातरस्माकारणेन सदा चरणे वरणे भवेत् कृतवर्णे तेन वरं ज्येष्ठभ्रातृस्सह ले चास्य सोऽन्य न
रोपयामो ज्येष्ठः स्यात् ॥ ७३ ॥ अथ यमलादिप्रसवे ज्येष्ठकनिष्ठविवेकमाह सदेति सदा सर्वदा

ज्येष्ठे अन्यवर्णोपयामो दोषपत्नीफलं यमर्थं स्यात् ज्येष्ठा सम्बन्धी वा वरे सदा सो
स्याद्वा वर्णे वान्यस्त्रीपयोगः ॥ ७४ ॥ सदानुक्रमप्रसवो विवाहिते पत्न्येक कनिष्ठे ज
न्मदोषे ह्यापि वः न दोषदीन्वायदृष्टे ददाम सदा स्याज्ञाय पत्न्येक सर्वेष्वयेनयः ॥ ७५ ॥

तथा तर्के यदा ज्ञमप्रसवः स्यात् न तदा कनिष्ठे लघुनि ज्ये पत्न्ये विवाहिते सति अपरो, अज्ञ
दोषे ज्येष्ठस्य विवाहे दोषदो न स्यात् का... मन्वायदृष्टे स्व फलं यमे अपि तु न स्याद्यप
त्यमसर्वे तत्र यथा दर्शितोने आदि संतानानां क्रमपत्न्य सर्वेऽपि श्रयेन योनीतिः स्यात् ॥ ७६ ॥

श्रि

गो॰भं॰
टी॰
२४४

श्री+

अथ॥ हन्तकुमार्यहेदोषमाह। पित्रेति यो नरः पुनान्कुमार्या सह करग्रहे कृतेकिंभूत
याकुमार्या पित्राज्ञानकेन सविर्मनानमा वा ग्रामसमैः वाथवा द्विजैर्नैः वा। तत्र याश्च समयो
तयासः पुमान्बैरनोस्तुः दोपवादं प्रयाति प्राप्नोतिकस्मिन्नरलोके। पुनस्तकालस्ततः सालो
केकुमारिकेवाति ष्ठिति। किंभूता सासिता स्त्रीकथ्यते कुमारीनेनसंगतीस्पर्श॥ १४ अथा

स्वधर्मप्रधानायुता

पित्रासमविज्ञामज्जनैरदत्तयानरःकुमार्याकृतेकरग्रहे सर्वेदनामत्रपरत्रवा
सितापृयातिलोके तमारिकैवसा १४ वरंयथाकालदशावर्षाकलौ करग्रहे
नियहणेविदुर्विदा तथाद्विवान्नाहतखेदमंडलेपमादिसुद्धायनमंगलेक्कावित् १८

कालधर्मेदर्शयति वरमिति विदःपंडिताः कलौयथाकालकाल दशावर्षाकरग्रहेवरं
विदुः अयकलधर्मे दर्शयति तथावुधाः निग्रहणेविदुर्मेदलादिकेवरंविदुः तथा
द्वितदेवदर्शयति राजाहतखेदमंडलेराज्ञांगीकृते खेदमंडलेपारेपरत्रिंशेइतिभाषा
पुनः काचितपहादिसुद्धायनमंगले मनभर्तकादिसीयहसुद्धायनविवाहोपचारेणेवरं

ग्रं॰ १८

मंगलवर्षेणसंविवाहकृत्याकोर्थः निग्राः करग्रहसंगमस्याविवाहे वा विदुः बुविदु

विप्राणां

अथ कृतादिषु विवाहादीनां विधीन् दर्शयति षद्भेति सर्वत्र वर्णेष्वगोत्र षट्कर्मणां गुरुक्तविधिः
पूर्वोक्तो यदि यस्मिन् सप्तर्षिविधः शायग्रहः उद्वाहः स्यात् त्रेतायां कृतत्रये गोत्रान्त
त्रियाणां विप्राणां वैश्यानां सप्तकविधिः शायग्रहः स्यात् कलौ द्विजन्मनां सर्वजाती
शूद्राणां गुरुक्तविधिः शायग्रहः स्यात् स्वस्ववर्णा स्वधर्मप्रधानाचारत्वात् अतएव मन्त्रसं स्का

षट्कर्मणां गुरुक्तविधिः शायग्रहः सर्वत्र राज्ञो वर्णत्रये विप्राणां कलौ स्वस्ववर्णाद्यम
द्विजन्मनां नामेष मनोमन्त्र यथा ॥ ब्रह्मप्रजापत्यमरर्षि सांज्ञिका धीरैर्विधेया
भुजवारिजग्रहाः उदीरिते मे हस्ति सर्वकालतो गांधर्वपैशाच कराक्षसाः स्वराः १८

रजातिषु यथा कविस्तथा स्यात् ॥ अथोचितकाले उक्त विवाहमाह ब्रह्मेति धीरैः
पंडितैः भुजवारिजग्रहाः करकमलोद्वाहाः ब्रह्मप्राजापत्यमरर्षिसंज्ञाः विधेयाः कर्तव्याः
कस्मिन् उदीरिते नेहास्ति सर्वोक्तकालेषु न गांधर्वपैशाचराक्षसाः स्वराः कर्तव्याः कस्मा

५

सर्वकालतः सर्वोक्तिकालेष्टं ९८॥

अथ देशधर्मोपसंहारे सा नीतिं दर्शयति कृतत्रेतेषु इति सर्वैः कृतत्रेतेषु समस्तवर्णेषु च पुनः सर्वेषु क
गेषु अप्सनाशवीक्रेन नयेन पाणिग्रहणं प्रशस्यते अभ्रमितियदा तु गृहीतेन पाणिग्रहणं क्रियते त
न तु पाणिग्रहणं कलौ युगे विप्रेण यैव स्यात् अनलजने विकल्प्येजनाकर्तव्या ॥ २४ ॥ अथ खेटमे
लेखकचक्रमाह खेटेति खेटेकपाणैः सजन्मर्तेशुवेति जैमनतत्र सर्वे भमेडलेन तत्र व
केन वो भामेन वभांप्रमितेयत्र देयामितस्यार्थः क्रमात् क्रमेण किं हृते भमं परवक्रशाहिगतेव

कृतत्रेतेषु वर्णेषु कुगेषु वा सुना नयेन पाणिग्रहणं प्रशस्यते सर्वैर्यदा तस्मात् क्रियते तत्र
कलौ न यैव विप्रेन राजने विकल्पावित् ॥ २५ ॥ इह क्रियते खेटविधानं मेडले पराधिस्वीचर
मात्मानेहस्ति पुंवोगवंश्रोदयश्रीहिवहिनैवेवाहृभेन तत्र सुखेसमाचरेत् ॥ खेटेस
जन्मर्तेशुखेभमेडलेन वाशगेन व्ययवक्रशाहिगतं मात्रपाशे नरकायनेक्रमात् ॥

खेटस्य पवस्थाने स्थितन तत्र त्रयं सुहोत्रयं पुनः किस्य बांसेति वंसयोः द्विस्कंधयोस्त्रयं त्रय
अनुपाशयोर्द्विपाशयोस्त्रयं त्रेन रकेमध्ये त्रयं अग्रे त्रयमिति नव त्रिकसमविंशतिमितं दे
यं यत्र तत्र मेसावापिगं पवस्थानादारभ्य क्रमेण पर्यंतगते तस्मिन् होमभायस्यात् सुखाहिरस्कंधे

प्रभुमितस्यार्थः

२१

घ

सूर्वं गृह्य मंगले कालशुद्धिमाह उक्तेरितिपराशरः भूपतिः वेद्धविधानमंगलं वेद्धविवाहं समा
चरेत् अर्थात् कामिनू चरमोक्ष निहासिकालिकृ गोङ्क सौम्यायने वा पूर्वाग वेद्धोदय शुद्धिव
दिने तिथिवारनक्षत्रयोगकरणे वहलयशुद्धिक्रमदिनश्रनवैवाह्यभेदादनक्षत्रेपुनने
ली+ क्रमशभेपामिनीशवेश्रवनक्षशाहः स्त्रीवलिगतात् नक्षानक्षामितिनक्षमोनमक्षयमत्रन

श्या। विवाहनाराशुनिवामवाभैः मजेवविद्याभगभैरविषमाः नि
शगीहवारा: पतितोच्चिभूविशेवाप हहहायनमंगलोहिताः पर
मह्लं मदिस्यादिहपहृपेरकेत्रयंत्रयेवांतरनोदिशोहरेः क्रमे
णमानामपसव्यतोन्मेलूयानयानिर्दृभवापार्ष्णीकृतम् पद्

अथ यर्चरणे वाराद्विशुद्धिमाह विवेतिपातिनांच्चिभूविशांश्रहहृयंह
नक्षाणामिहापिहहहायनमंगलेयचरणेनातकेशतिकरणेनिशी
रात्रौ वारारव्यादयः हिताः शुभाः किंभूताः वाराश्चविषमानाविषमे
विदयमौउयशनीयेषांनेके: सहहिताः विवाहेतिविवाहनारोशहु
हभानिशुतिःश्रवणःवामवेयतिषाश्राश्विनीभंपतेः किंभूतेः

पं

वेद्धचक्रम् ॥

ज्यो.भ. अथ चर्येणापहचक्रं दर्शयति सहेति सर्वाः ह्रस्वदीर्घाः स्वरान्ताः क्रमेण उ ह्र पह पेर के चक्रे लि
टी त्रयं+ लोमध्यान्तमसहे साधिस्थानस्योःकोनभागानां त्रयेण मे सेत स्थापयेत् कस्मादप सव्यतो दा
२५६ दिगामार्गेण इहपहचक्रे न्यासः कवेरः यावुगलसः इहः भवइषातः
पक्षो काष्ठा प्रामे भमर्थिकातस्य मे स्यात उत्तरे ॥ इति पूर्वे शानादितस्तु भ
मितिप्रत्यागते मध्ये दर अथ चर्येरणेनाज्यादिनादीनाह इमाये

इमायपतस्य नभोनभस्ययोरीज्योष्ठानोत्तस्य फमा स्विमस्व तो फल्गुनामिदूपेरपहा
पहापवासरान दीरिति चर्येरणे ज्ञा चित् कलौ पच ॥

तिसृभिः इषोः पौरितैः ज्ञा चित कलौ चर्येरणेषु दीरिति प्रोक्तं किं कृतवासरान दिनानि त्रय
हायस्य का कस्य तदाह इमायपतस्य आश्विनकस्य पत दिनानि त्रय नन भोन भस्ययो
श्रावणभाद्रपदयोः सम ग्र दिनानि त्र न विज्येष्ठानो स्तस्य गत स्तुकाल दिनानि त्र नफ
मा स्विमा स्व तो फल्गुनो योगास्य चन मीनार्के दिनानि पच ॥ ॥ ॥ २२

मे

अथ यात्रिकविशिष्टं कन्यादानयोग्यस्थानमाह निजेति अलमत्यर्थं निजागारे स्वगृहे कन्यावित
रणं कन्यादाने यद्दयाणं पावित्रं श्रेष्ठं भवति गोष्ठे गवां स्थाने तद् द्वयात्रयाणं अपेक्ष्यात् शंकरकु
ले शिवालये तच्छतगुणं शतगुणं भवति अतः परं अन्ना गारमवेष स्थाने तीर्थे देवस्थाने च नरसानि अन्यत्
ये: समुद्रसरोवरयासि समं सह शोशंकरकुल सह शोभ्रमात् अटिकागोशलिक कालरक्तिनमेगाल
यघरिणे इत्यर्थः नदाफवति नयन विस्पष्ट विवाहस्त्रीनयने सर्वविषये सर्वत्र स्थाने भवति ८५

निजागारे कन्यावितरणमलं यद्दशत्रयाणं पवित्रं गोष्ठे तच्छतगुणमतः शंकरकुले अना
गमे तीर्थे च नरसानिये रोयासि समं भवत्समात्तत्फलुतिनयतं सर्वविषये ८५ प्र
विशयामायमध्याणलोचना शणोजयानेदवतीकृतेनरेकबीजजीवैनिदिने विलाः
कलाः सुसानि वेदाविवषोडशा कला ८८ ॥ अथ गृहे वधूप्रवेशवारशुद्धिमाह प्र
विश्यति अथ सांगलोपनलोचना मृगाक्षी नरे भर्तरि शस्त्रविलाः समयाः कलाः शसानि अदीन
रानिकं कृतनाकुवीडजीवैनिदिनेषु कुर्वं इत्यग्र फशानि दिने: ध्यं प्रथमे धामग्रहं प्रविशत्किं
भुनेकवी: शणोजयानंदवतीफनेपचमोदशमी तृतीया सप्तमीत्रयोदशी प्रतिपद्भूका
दशीकृत्यकाद्वषांदशी कलाइवेयथ्याघोडषी इहैवेदं लिल कलाः शसानि शणोति

इति विवाहः ८८ ॥

गो.ति. टी. २४७

अथगृहेवधूप्रवेशानन्तरमाण्याह श्रवइति यौमत्रापंक्तितेनवधूप्रवेशोविदधीतकैः श्रवःश्रव
णः शिफाश्लेषोर्वजेमघावासवेषनिष्ठाश्चानिलस्वातिः पुष्योहस्तेपत्नेः किंभूतैः मृदुध्रुव
क्षिप्रगणैः गणैः किंभूतैः रविक्षामैः भद्रा मावास्यारहितैः कस्मिन्नसतिस्थिरोदयेस्थिरलग्नेगणः
कस्मिन्ननरिभर्तरिसराजसतेवेइवलसहितेसतिविदधीतेत्यर्थः अमितिजीवेना ८७ अथवधूप्रवेशे

श्रवः शिफापौर्वजवासवानिलैर्मृदुध्रुवक्षिप्रकृतैरविक्षामैः सराजसत्वेनरिस
स्थिरोदयेवधूप्रवेशोविदधीतधीमता ८७ अगोप्रतिवेधगाणेविवाहमासेभवतो पत्नीगो
यतोयो अगोपतीगोपतिवेधशुक्रौयदातदानव्यावधूप्रवेशः ८८ ॥ ॥

धनुरा क्रौंदीनविधेयादि अगोपेति यदा यतोयोः सह गोपातिवेधशी गोपतिरिक्तस्यवेधो
गुरुकलसराशौयत्रमीनोकिंभूतोअगोपतिनाक्तिगोपतिः सूर्योपयोमूल्को सूर्योक्रमणर
हितोभवतः यत्रापिमीनेवृहस्पतीनभवतीत्यर्थः तनयदागोपतिवेधोगुरुशुक्रनौकिंभूतौ च
अगोपतीनास्तिसूर्योयषोस्तोयमलरहितोभवतो तदाविवाहमासेनव्यावधूप्रवेशःस्यात् ८८ २३

अथ विवाहमंडपो[illegible]नमुहूर्तमाह विवाहेति [illegible]नार्याः मंडपोद्वहनं मंगले मंडपोन्या
न तिथिः शुभा स्यात् किंभूता तिथिः विवाहवर्षात् कर्णेनिषिद्धे दिनान् तिथिमापंचदश
दिनमिताः पुनः पंचजनसमभवेस्त्रिंशन्मितपतिथी । ३८ शुभं स्यात् केः कृत्वा उद्दाननैत्रूर्ह
शुवेः पार्श्वशुवेः त्राणे बीजपुनः शान्तमीशुवेश्वयक्तमध्यचरीपट्टके प्रदोषरजनी श्रवामिते
भेः
विवाहवर्षातिथिमातिथिः शुभास्यान्मंडपोद्वहनं मंगलेस्त्रियः त्रिंशन्मिताप
चजनस्पवृत्त्यौकृदाननैः पार्श्वशुवैस्तमीशुवे ८५ भर्त्रोकसः पितृकलेन
बोध्वागमनोवरो भैरपदाकृत्यौग्रभेः अस्यफलभैरयफयाग्निकितेस्यादित्यथेशुरे
आनयनं समयम् ४० ॥ रामायनमः ॥ रामा ॥

अथ भर्तृग्रहानन बोध्वायाः पितृगृहानयनमुहूर्तमाह भर्त्रोकेति [illegible]कि भर्त्रोकसो
यवयामतः सकाशात् पितृगृहे नवोढागमो वरः तात्कालिकवधूप्रवेशात् स्त्रनः पि
तृगृहानयने शुभं स्यात् केः अपराकृत्यौग्रभैः अथ[illegible]तानिदाकृत्यानि उग्रानिभानि येम
स्तानितैः किंभूतैः रसदयफलमकैः पापग्रहदिनरहितैः अन्नः किंभूतैः अयफयाग्निकितैः

इयोगरहितैः इत्यमस्मनाप्रकारेण भर्तृग्रहानयने समयं प्रोक्तम् ४० ॥

८४

मो.भ.
टी.
२४८
248

अथदीपवृद्ध्यायनमाह कृतोऽत्रेति अथकृतोपयामो विहितविवाहः शुभामवृद्धायनात्
दीपदिने दीपमालिकायां गृहितेगृहस्याश्रमभावे समेति प्रामोतिकस्मिन् यथामतामाद्य
तिराजवीथ्यां यथायोग्यमागमनं तत्र योगावंदृवलीनमोऽभवोनेदितमेघलग्ने सनतोऽशुभक्षेम
द्रुमेघलग्ने प्रमाणाधीनोनदृशौ दीपोत्सवइतिभावः ५१ अथदीपोत्सवस्त्रीगृहप्रवेशने

कृतोपयामोऽथशुभामवृद्धिमेवृद्ध्यायनाद्दीपदिने समेति यथामताराज्ञातिराजवी
थ्यैनमोऽभवोनेदितमेघलग्ने ५१ आदित्यदैत्यावितपादवृष्टकेरोहितोनतेत्यादिदृ
हंसलीनश्च खगोपरागोहरिगोहारिप्रियोदीपोत्सवस्त्रीगृहवेशवर्द्धितः ५२॥

शुवोत्सवादिके निर्दोषमाह आदित्येति तत्र वयावरणे आदित्याः देवाः दैत्याः असुराः आ
भ्यामाविनतपादवृष्टकेरोऽशनितपक्षेत्रोपयामोगृहस्थकौमेन्याश्चिवनात् दृढदीपदिने
हंसलीनगृहमेसूर्येलीनागावः किरणाय योसौ प्रस्तगता वपिहितो शुभोसोताविखगो
परागाः सूर्यग्रहणं हरेरिन्दुस्य प्रियो गुरुर्हरिगः दृढपापिगोहिताः शुभः स्यात् कस्मि

दीपोत्सवस्त्रीगृहप्रवेशनं ५२॥

देवाद्दीपवृद्धायना॥ भावेवधूप्रवेशोविवेकमाह दीपेति यदादैवात्दीपफवृद्धायनकृत्य॥
संभवोदीपदिनेवृद्धायनकृतेरसंभवःस्यात् तदाविवाहतोविषमेसमयेवर्षेनतवधूप्रवेशो
८१ नाहिनंशुभंस्यात् कास्मिन्नेतद्भनतेणापाविलकालधृषितेपताहशृगोभलेकलग्रेसातिको॥
र्थः॥ षोडशादिनान्नेतरंविषमवर्षेविषममासेविषमदिनेचवधूप्रवेशःकार्यः॥ पंचवर्षानंत
रंविषमवर्षादिनियमोनास्तिकिंतहोघराहतेवधूप्रवेशोविधेयइति ॥१२ इतिश्री॰कालि

दीपफवृद्धायनकृत्यसंभवोदैवाद्यदास्यात्तदाविषमेविवाहतः उक्तलग्नपाविलका
लधृषितेभोगभूलिलमेसमयेपितद्विते ॥१३ इतिश्रीकविकालिदासेहितेज्योतिर्वि॥
दाभरणेविवाहाध्यायः १३ अथोपयामादनंतरमेतरेकालेशुकालकृतिपार॥
णंचैव सहषष्ठेभूषणधारिणीप्रियान्भूषणेहर्षणदायिनीयतः॥ १॥

दासकृतज्यो॰ निर्विदाभरणस्यसत्ववोधिकायांविवाहाध्यायस्ययोदशः॥१२ अथविवाहकर
णानंतरंवस्त्रादिधारणमुद्दिश्यते अथोऽलंकाराध्यायसंधाननमाह अथोपेति अथानंतरं
उपयामाद्विवाहादनंतरमेतयोर्वधूवध्वोरंशकालकृतिधारणंवस्त्रभूषणधारणंचैवक
थयामि यतोहेतोःसहर्षेणदोषकृत्कालेसमयेभूषणधारिणीभूतस्वभूषणसनीयि

यास्त्रीहृषणदायिनीस्यात्कालिन्नन भूषणेनररत्नेषौ ॥१॥

ज्यो॰भ॰
टी॰
२४५
२४९

अथ वस्तुभक्षणपारणे चंद्रबलं वर्णयति त्र्योषीति त्र्योषीती त्र्योषितोर्वधूवरयोः पव
लब्धवेश्मसमबलं विधारणीयं करणीयं कस्मिन् भक्षणे चीरपारणे लेकावाप्नपारणे वधू
वर्नरस्य जन्मनो राशौ नियतं निश्चितेन लं विधारणीयं विजन्मवोपस्थानाते जन्मनो नरस्य ना
मवर्णभेनाभाद्वरराशौ बलं नियतं २ अथ वस्तुभूतो भद्रादियोगान् सर्वत्रेति सर्वत्रसर्व
प्रमादि

त्र्योषितोर्भक्षणे चीरपारणे विधारणीयं पवलब्धवेवलं नरस्य राशौ नियतं तेच
जन्मनो विज्ञेनो विजन्मवोपस्थदिनाम वर्णभे २ सर्वत्र भद्राविलपातवैधृता
विरुद्धयोगास्तिथिवारधिष्ण्यजाः सदर्शरिक्तातिथयस्तथोविनानचौरेनपथ्य
पन्थेवरोदयाः ३॥

देशेषु भद्राविलपाता क्रान्तिपातः व्यतीपातः ग्रहपातः वैधृतः पंचांके तथाति
थिवारधिष्ण्यजाश्चि वारनक्षत्रजाताः एवंविधा विरुद्धयोगाः तथा सदर्शरिक्ता दर्शेति
तायकस्मास्तिथयस्तथा चवरोदयाश्चलग्नानि एते समस्ता श्चीरनेपथ्यश्मनो वस्तुवेषधा
रणेनो विना नयोग्याः स्युर्येनः नेपथ्यं स्यात् पवनिकरं धर्मपरणेन रामादिव्यंजको

ग्रथग्रथमेवस्त्रोत्पादनगुडिमाहसितेइति स्थलमित्यवधारणे नूतनं नवीनंचीरनिर्माणेवस्त्रो
त्पादनेकर्मस्यात् कस्मिन् सितेञ्यसोमेनदिनेशुक्रगुरुवंदस्य यदिनेषुनाः स्वलग्रेषुनाःकेकेना
शब्दिति लघुनक्षत्राणिक्षानलंक्रान्तिका आदित्यंश्रवणवसु मृदुसंज्ञभानिस्त्वः स्वर्गास्तस्याः यैः
स्वामीन्द्रस्तस्यभंज्येष्ठा पाभिनेत्रत्रैः किंभूतेचीरः ऊविदः तन्तवायः वेमाख्योवानदण्डः तयो
नाभ्यः ज्ञाता ऊविदवेमाख्येनवीयानयाभूता संपन्न समृद्धिर्यस्मात्तनवीयानेभावार्थेश्चीयः ५

सितेज्यसोमेनदिनेषुनूतनंस्याच्चीरनिर्माणमलंस्थलमे ऊविंदवेमाख्यनवीयसे
धहाक्षानलादित्यमृदुस्वर्पभैः ४ ऊविदमस्य क्रियमेववरेस्तत्कृत धौतेयद्दा
हेकिलकृत्यनमंले यतेतदेवाः स्त्रनमादिकोविदेस्तेयेंऊयोगोनकरदोषभृषिते ५

ग्रथोद्वाहादौसकृद्धौतवस्त्रपरिधानयोगमाह ऊविदेमि किलेत्यवधारणेयदंववेवा
स्त्रेऊविदमुनक्रियंऊविदेनमुक्ताक्रियायस्मिंतत् सकृद्धौतमेकवारप्रक्षालितंस्यान्नवि
धानेमुञ्जलस्पं इतिभाषा ततवस्त्रकृत्यमंगलेसमग्रेमंगलकार्येपूर्णंपरिधानायग्रहेयो
ग्यंस्यात् आदिकोविदैवस्त्रमाहनेदिनीयादिवारप्रक्षालितंकेरभागामेवाऊयोगोनकर

तदे

गो. म. टी.

अथश्वेतवस्त्रधारणशुद्धिमाह लघ्विति नरेण भर्त्रीहविणीदृशा स्त्रिया वाथवलोऽश्वकेश्वेतव

स्त्रंसततं शुभंधृतंसर्वसिद्धिदंभवेत् केषुसितोगिरोवित्रयेषुशुक्रगुरुबुधदिनेषुपुनः केः कृत्वा ल लघ्विति

पुवभानि घुभानिलाघुवर्तश्चैत्री स्वातिः विशाखाः अनुराधाधामसवेपानिष्ठा आदितेयेषुनर्वसु पौष्णरेव

२५० तीः पामिभेतिसि ५ अथरक्तवस्त्रधारणशुद्धिमाह विदशेति श्रोणानिभांवरधारणेरक्तवस्त्र

250 धारणेशुभंतरेभवति भवति केषुद्विजातिहित्वोग्रहशुक्रौराजानोरविभौमौनेवनेत्ववगाग्रहाश्च

तेषांक्रमेषुपुनः केषुविदशानांतोषविदोवैयो अश्विनीकुमारौतयोर्जातेमघोनीपानिष्ठावत

द्वैध लघुधुवनाघुचवतष्कवासवादितेयपौष्णवलोऽश्वकेधृते नरेण महाहरिणीदृशाभवे

त्सितोगिरोविकुषुसर्वसिद्धिदे ५ विदशदोषविहतपहयोविनभपंचभनक्षत्रेषु ॥

भवति श्रोणानिभांवरधारणेशुभतरोद्विजराजरवगाग्रष भवलघुद्विमरहयरेवतीव ॥ ८ ॥

सुभनिनेरवर्त्तुकिमेत्रिभः विदिनजीवद्विनैः परिधाननतः कापिलपीतपदत्पूशमस्त्र ॥ ८ ॥

योःपुनविनभपंचकेहस्तपंचके नक्षत्रदः पूषारेवती पष्ठरत्नषु १ अथपीतरक्तपीतवस्त्रधार

णशुद्धिमाह भवतिमानवः कापिलपीतपदत्पीतरक्तवस्त्रस्य परिधानतोधारणात् शो

भावमश्नुतेप्राप्नोतिकैः हस्तायुधवनितिश्च वाणिलघुनिदे अत्रमभेरति विश्वमरंमूलेशुभिषापादि

सरामिति पौष्णविशाखाः इति हयरेवती अश्विनीवसुभंयनिष्ठानिक्षत्रेरवर्द्धिकिः विधामज्ञोशुक्राः

अथनीलक्षणामवस्त्रधारणशुद्धिमाह त्रियमिति नक्षत्रेषु कुर्वन्ति नराः पुमान्वास्त्रनफलाशाशीतिषु
तिवीवरेनीलक्षणामेववस्त्रंधारयेत्केषु त्रियमलीत्र्याणेषुकुर्वतो समाहारे उत्तरात्रयेषु रेवत्यां
इतिवस्त्रभेषुनिषु येनवनवस्त्रंयंहस्तचवलङ्कहस्तः। चित्रास्वातिःविशाखेति आदितिभेषु न
वेस्त्रवस्त्रकुर्वात्रिःस्त्रीभरणीपुत्रे शुभेषु पुनर्वसु शशिनेशतो नवरणेसूर्येवचारे ५ अथ कर्पास
पट्टकूलधारणशुद्धिमाह यवसेति कृतिवज्ञो ज्ञयसन्नहः कार्पासपट्टकूलस्य कृतिधारणे नव

त्रियमलीवस्त्रभैनवनस्याद्दितिभदस्तकरोत्रयधारयेत् अनुपलाशाशितिषु तिवीव
वेतरणिज्ञेनवरणेनक्षत्रेणीनराः ६ यवलवीवेरधारणेभेज्ञोऽङ्गशशिनेनकवोम्पविदा
अथ मेहडभि दिनैः नयतिपट्टकूलस्य कृतिवज्ञो धृतिमपापवतिस्थिरभेऽप्ये ८ कोविदद्वारणभो
गमामिश्रेवपटः कामिज्ञो धृतः दिनमणोज्ञपनमीशादिनेशुभंमन्त्रभवावत्रभवामन्त्रलभ्यते ९

निकरोतिकेषुयवलेतिशेनवस्त्रधारणनक्षत्राणिरेवतीमृगशीर्षः अज्ञोविलः श्रवणपुष्यभेषु
नः केः कृत्वाशशीचेन्द्रः इनोरविः शुक्रः ईज्यो गुरुः विदबुधः पक्षादिनैः धना कस्मिन् अपापवतिप
पग्रहराहितोस्थिरभोदयेस्थिरलग्ने १० अथ कौशेयवस्त्रधारणशुद्धिमाह कुविदितित्रविंत
कैः मन्त्रभवानवरणकामिनाः कामिकोशेयाः पटोधृतो ज्ञपश्चात् भवोभ्यमौनां शेषवस्त्रं
लभ्यते प्राप्यते कैः हस्तभ्यानेतैः किंभूतैर्वरसारुहस्ति दस्रणामसंज्ञानिउत्थापनिहस्यावाहभयनोहिदेवते

मिश्र

ज्यो॰ म॰ टी॰ २५१

अथ कोवलादिलोमपरयारगणशुडिमाह पथोति वेपारशृतौ लोमपरस्य पूनिकावलयारगणोक्षिर
मायारगणोवाशुयेभवति कैः शायवतछकहलवतकेवरूपानिषाफगत्रयेपूर्वीनरमयंतिरशसत्रुषू
गदेवमातपुगेषुनवेस्तपुष्पः अथनभंग्रानमेभेरवती पधोदेहपभिः केषुसरकरःसर्यःशुषक
तिहुक्कः वानिः पानिः येषदिने ११ अथलयादिकादिकालेपीशृणोदेलादिचुडकयारगणाने
घयंतिलयेति यांघस्रीकेरमाणोरलोक्वकोमेचुकरतसंवायिकूडकेककथुडकेनरथा

णयवतछकवसूरुफगत्रयीविरणासूरुगुगाविनमातपभेः खरकसतुजिदेतियिनेषु
वेभवतिलोमपरस्यातिःअथेः ११ लयाधिकेनेहासिभागवेज्ययोरस्तेपुवीलमिथस्व
मिदोकसो रथातियाधिछयनेनथामरेकरेणदेतोडवकोभावृषके १४ अथकुककप
वाशुमरपमपांशुकाशुक्नाविक्राहिकमदेतचत्रकाः हिजानिराजयफषुपानिपवकेसवा

तिनोविभातिकास्मिनलयादिकेनेहतिकालेनयाभार्गवेज्ययो शुक्रगुर्वोरस्तेगतेस्तशुनस्त
प्राप्तेवेस्तयंगीष्मनेषाःमिथःपरस्परंतदोकमोसंनोधनमेनसमयंसिहस्थगुरोनयाशुमरदे
देशामरेणयनेदेवणयुते ११ अथास्तवर्णादिशृषिलेनोयारगणशुडिमाहअकपोति अकण्ठशृणाद
यभूतःअयेस्तुः अकण्ठहेमरूपादिसोवर्णातृणनास्मिञ्जने५शृषिणो अशुमेरणूनास्त्युकानेम
निर्गात्रकाः सर्वकानःसर्वमालिमयोपमा सहनोपलरयति अकस्तत्रमावजापतिहेमः णवेलाश

मा०६३॥ग्रं०१५१

अथ कौर्मिचूडकर्मणस्तुद्धिमाह मघेषेति वयमासौकिरेपाणौ कौर्ममणः कव्हपसंबंधेरत्नचूड
कस्माल्लेकृतिभूषणोदध्यानविभूयानकैः कृता मघापेशंश्राद्धे मेशंमायालत्माईशोमेघास्त
स्पंदेश्रवणः इतोहस्तः मृजभाविहिनायकविशाखाश्चानिलस्वातिः श्रेत्रनाथोवरुणः शान
ताराश्चायमश्विनी भगातेपूर्वफाल्गुनीवासवंयनिष्ठा पर्वाहर्द्वेपतेः पुनःकास्मिन् गुरुहृ
येनहृयवासरेगुरुहृयंकरनहृयंचातेगुरुशुक्रसूर्यसोमदिने १५ अथाबद्धपात्रादिकार्य

मघेशामैशानमृजहिनायकानिलोत्रनाथ्याघभगार्तेवासवैः गुरुहृयेनहृयवासरेकरेदथाह
शाकौर्ममणारलेकृति १५ वाधीनसंपारशावद्धमाधुके धीरैरुदाहृविधाममादरात वैडूर्यके हो
कौर्ममणाक्रियोदितेपिस्मरिनेवाक्वविदंश्रसंभवे १६

शुद्धमाह वाधीनेति धी दैः पंडितैर्बौ।
धीणासंवद्धपात्रादिकं पारशावुंलोहं पिंडंपारशावंचनमितिहेमः माधुकंत्रपुसंबंधिपि मधुकंत्र
पुयाहिस्त्रेतिहेमानेकार्थः वैडूर्यकंचविधानेकृतंवाधीणामस्मेदेविधानेकर्मइत्यणापवेपारशवेम
धुकंचवत्रेयं उदाहृतं कथितमित्यर्थः कस्मात आदरात कस्मिन्नुपिस्मनक्षत्रे दिनेचकिंभूतेपिस्म
दिनेचकौर्ममणाक्रियोदितेकव्हपसंबंधिपिवलपरत्नक्रियास्वषोकेशुनःक्वाविदंश्रसंभवेषानो।
दिनेवाइतिमतान्तरं १६ ॥

ज्यो०भ अथनाशादिकमाह अथेति सप्तमसुल्वादिस्थितैःपञ्चकसहितेनाशादिकर्मंचपुनःसप्तमरागादिवक्त्र
टी० मणिप्रभृतिसहितं कर्मवामेश्रेष्ठस्यात् कैःरुडुभिःकिंभूतैःअदारुणोग्रैस्तीव्राक्रूरनक्षत्ररहितैःपु
२५२ नःकिंभूतैरमिश्रसाधारणैर्नक्षत्ररहितैःपुनःकेषुआर्येणराज्ञःशुभग्रहरविचंद्रदिनेषुसंगतेसं पु
252 योगेपुनः क्वचित्सितेशुक्रदिनेऽपिस्यात् ८ अथमालभाविणावसनभूपुरदारणोलग्नशुद्धिं

अदारुणोग्रैरुडुभिस्त्वमिश्रैरार्येणराज्ञशुभसंगतेषु सप्तमसुल्वादिचकर्मवामेसपा
मरागा` सितेक्वचित्स्यात् ८ सप्तमेस्थचरोदयेपिकेन्द्रेवसनंधारितमातनो
तियाम चरचापिवशाविसारलग्नेष्टनमंजीरवशाविसारमेति ९

८

दर्शयति सप्तमेति धारितंपरिहृतंवसनंतपदंधामतेजः आतनोति विस्तारयति कस्मिन्सप्त
मेशुभग्रहयुक्तेःस्थचरोदयेकन्याघ्निरलग्नेसप्तमेकेंद्रेपिष्टतमंजीरवशाअष्टनवपुराश्री
विसारशुभतरमेतिप्राप्नोति कस्मिन्चरेतिचरलग्नेचापिनिषण्णलग्नेवशायांकन्यालग्नेविसा

अथ कटकाद्यलंकृतिधारणमुहूर्त्तमाह कटेति कटकाद्यलंकृतिर्दिष्टेनाऽऽप्ता स्यात् कटकोवलयं श्रे
गदं केयूरं कर्णिका कर्णभूषणम् इत्यादिभूषा, के काले वसनान्नमेखलाहारभराम्बुजाफलादिना हावे भे
दाऽऽद्यलंकृतिरिति कस्मिन् हरिः सिंहः गौर्वृषः अली वृश्चिकः वधूः कन्या, स्त्री धनुः युग्मं मिथुनं
एषां लग्ने एव पुनः के प्रथमभावे केन्द्रस्थाने विधेयलग्ने वा नवपञ्चमे कर्णे तृतीये षष्ठे एकादशे वा सशुभग्रहः
तस्मिन् सति शुभग्रहयुक्ते प्रथमादिभावस्थे यथा ॥ २९ ॥ अथ मुकुटधारणमुहूर्त्तमाह गुरुभेति हा

कटकाङ्गदकर्णिकादिभूषा वसनाद्याभरणाद्यलंकृतिः स्यात् हरिगोऽलिवधूस्त्रियुग्मलग्ने सति के
न्द्रत्रिकेषु शुभेषु धनेशा ॥ २९ ॥ गुरुभश्रवणादितीज्यवासवशाक्रपितृदैवपूषयोर्धपितृपौष्णैरविसत्त्वविवि
वित्तपापयुक्ते मुकुटं मस्तकभोदये विदध्यात् ॥ ३० ॥

धीर्मुकुटं विदध्यात् विभृयात् केः गुरुभेति गुरुभं
पुष्यः श्रुतिः श्रवणा धनिष्ठा अश्विनी वसवे धनिष्ठा पेशाम् आदिमभिः पुनः कैः अपि रोहिणी हस्तः पैत्रं ज्येष्ठा प
पौष्णो वरुणाः तस्याधिपः शततारा पौष्णं रेवती एभिः पुनः के शुरविसत्त्वसूर्यशुभग्रहदिनेषु
किंभूतेषु विवित्तउपरहितेषु पुनः कस्मिन् पापयुक्ते पापग्रहरहिते मस्तकोदये शीर्षो
दयलग्ने ॥ ३० ॥

ज्यो·भ·
टी·
२५२
253

अथ घनसारादिकृत्यमुद्दिशाह लघ्विति सौम्येषु घनसारादिकृत्यमलंघन् अकथयत् घनसारः कर्पू
रः कुरंगनाभिः कस्तूरी वर्णके हिंगुलादिः कुंकुमादिर्वा अगुरुः कृष्णागुरुः गोरोचने प्रतीते म
लये भरे मालये चंदने इत्यादीनां कृत्यं मंडनमिति केचिल्लघ्विति लघूनि लोलानि च भानि मृदूनि उ
ग्रध्रुवाद्वेद्वोष्टाष्टतनापाड्रुग्रपन्वोतिहेमः वारजलतनड्ढष्वीषाष्का पतैः किंभूतैः लग्नेषु विलग्नैः
आश्रितनभलग्नैः पुनः केषु सदशुभग्रहदिनेषु २१ अथ कुसुम[म]कार्यमुद्दिशाह सवितिमस्य

लघुलोलमृदूग्रध्रुववाभैरलग्नेऽस्तदशुद्धेविलग्नैः घनसारकुरंगनाभिवर्णागरुगो
रोचनमालयादिकृत्यम् २१ सविवेदितिजन्मनामचोनामृतमालिनपुत्रचमस्तनका
र्यम् मृडतिथ्यसरारिभत्रये स्याच्छ्समनतेदयेचचन्द्रहृष्टे २२

नकार्यं शुष्मकार्यं स्यात् कस्मिन्नदितिजन्मनां दैत्यानां सविवेशुक्रदिने च पुनर्मेषोन इंदुस्पसवि
वेशुक्रदिनेः उपश्चा श्वाम्नतमालिनि अमृतेमालयति धरति इति मलयाधारणे धातोः प्रयोगत्वात् त
स्मिन् अमृतयाशिणि चेदहिते पुनर्मृदूनि तिष्यः पुष्यः सरारि विस्रस्तङ्कत्रये अश्वगात्रये पुनः षस
नतेस्वातिभेत पुनश्चंद्रहृष्टे चेद्दृगाविलोकिते उदये नरलग्ने २८

अथ कवचादिधारणशुद्धिमाह लघुधीरिति देहदुर्गः सन्नाहः परिधेयः परिधार्यः सुभटैरिति
शेषः कैर्लेहनिर्मितानि बहुदृढपत्तिष्ठाणुभ्यः पौसैर्वर्तीपक्षोद्देहेदेपभिः पुनः कैः सुवर्णेकषि
त्रा अतिलोत्तुस्वातिः राहुसमाधिनी मैत्रमुत्तरायापक्षोद्देहेदेपभिः पुनः केषु सदहः सत्पुभयग्रहवा
सरेषु किंभूतेषु विवित्सवपराह्नितेषु पुनः कस्मिन्नुश्चरभोदयेस्थिरलग्नोदये किंभूते सु
केन्द्रेषुभग्रहयुक्तकेन्द्रे २३ अथ काचादिकार्यशुद्धिमाह काचेति काचः काचमणिः काचम

लघुधीरचमृदुपुष्यपौसैः स्रवर्ह्वकतिलोत्तरासुमैत्रैः सदहः सविवित्सदेहदुर्गः परिधेयो
चरभोदये सत्केन्द्रे २२ काचकाचमणिकज्जलक्रियाभाद्रभाद्रजमृगपुष्पसूतिषु वानवास
वमृदुधिदेवते पारितारकयुतैः प्रशस्यते २४ दान्तकोशमृदुमिश्रदारुणोभोस्करेदुमवमा

णिकाः कज्जलं पक्षो क्रिया प्रशस्यते भ्रंशेतियाकेषु भांक्लनः शातिः मृगमसूतिः सुकः पक्षो
दिनेषु पुनः कैः दान्तस्वातिः वासवधनिष्ठा मृदुतिदिदैवतविशाखा पक्षोद्देहेपतेः किंभूतेः
आदितारकयुतैः सदहः २४ अथ चर्मकर्मशुद्धिमाह दान्तेतिहि चर्मपाणिचर्मकर्मविद
धत्तः कुर्वतः चर्मकारस्य अथवा विद्ध्यतः कुर्वाणान्तपुनः धामितेषु पानदेवोति शामत्रुधाणि
प्रतिधामदस्त्वकलितेषोक्तकैर्यानेकाभिर्भरणीरहितानित्रभानिमृदुसुनिमिश्रेद्वे ।

ज्यो॰ भ॰ टी॰ २५४

254

द्वारुणानि यशांसि देयानैः पुनः कैः भास्करैः यानि ३ं तुभयोस्तु यः भास्करः सूर्यः यशोदि
नैः २५ अथ भूपादिभ्यो लब्धवस्त्रादीनां तत्कालधारणमाह भूपेति हि अवधारणे अव
देवस्त्रत्वपुनरस्त्रभूषणं ग्रामं भूषणं च कर्तृपदे शास्त्रवनन्ते किंभूते अवबरादिके अचला
मराज्ञया विप्रादेशेन सिद्धवाक्यवशात् मद्दर्शनादेशात् धारितं कस्मिन् अभेनत्वादि।

धर्मकर्मकलिताग्रयानसैन्यावितौ विदधतौ निशां विशां २५ भू
पदत्तमुपयामवासरे स्नेहितं लब्धमचलामराजया सिद्धवाक्य
वशातः ग्राममवाप धारितं तनुते स्म भूषणम् २६ इति श्रीकवि
कालिदासादिज्योतिर्विदाभरणे वस्त्रालंकरणपरिधानाध्यायः १४

योगरहितेऽपि सति पुनः किंभूते भूपप्रदत्ते राज्ञा प्रदत्ते पुनः उपयामावसरे लग्ने विवाहनेन आ
पिते स्नेहलब्धमित्यपि पाठः स्नेहतः ग्रामम् २६ इति श्रीज्योतिर्विदाभरणस्य टीका
यां वस्त्रालंकरणपरिधानाध्यायस्तद्देशः १४ ॥

कस्मिंश्चित्समये नृपस्य सदसि श्रीविक्रमार्कस्य यो विद्वद्भिः परिपूरिते च सज्जनैः कस्मिं सदोषो
जगौ दैवज्ञस्य ततो वराहमिहिरस्यानेन मूर्खीकृतो नतोऽस्यामिति कालिदासकविनाऽऽदेवौ।
यथास्वेच्छकृते १ व्याख्या श्रीविक्रमार्कसभायां कालिदासेन वराहमिहिरकृतयथास्वदूषणंद

ग्रं

दुर्गे विना नैव वहिर्निर्भयो परे स्वगाशिष्यलगेगृहं वरम्
क्रमाद्रहेशालपुरैकसामतो वदामि तावद्धठनाभि
निर्णयम् १

येतनस्तेनाऽसौ विंशतिर्भणितः यतो समाडकोत्सवः ज्योतिर्मार्गत्वात् ततः कालि
दासेनापि तत्सदृगुरावदरणं यद्देशास्वेकृतमिति अथ प्राकाराध्यायकथ्यताः तेन त
द्भूषणादिरक्षस्थाने विना विनश्यन्ति अतः प्राकाराध्यायसंधानमाह दुर्गमिति ॥

ज्यो॰भ॰
टी॰
२५५
255

द्विगुणकार्येदुर्गेकोटेविनादुर्गमेशत्रुभिर्दुःसाध्येपुरेनैवस्यात् यतः यस्मादयबा
लेनैवराज्यंकुर्वंतिभूतले विग्रहेचतत्रापणायांसीमालेःशत्रुभिःसह १ विषमेदुर्गे
मेघोरवक्रेभीकृतकाकावहम कपिशीर्षैश्चशोभाढ्येगोद्वारेकमण्डितम् २ प्रतो
लीपत्रकालास्यापरिखाकालत्रूपिणी वप्रमंडपकृतादौपदिकुल्लीयत्रयत्रिते ३
सुस्थलेसुहृदैःपाशैःकृतपङ्कैर्यंत्रःशरैःसंयुक्तोरक्षभटैःशूरैरेतिदुर्गंनिवेशयेत् ४ प्र
थमंमन्मयकोटंजलकोटंद्वितीयकं तृतीयंग्रामकोटंचचतुर्थंगिरिगह्वरं ५ पं
चमंपवनारोहंषष्ठंकोटंवडावरं सप्तमंवक्रभूमिस्थंविषयात्स्यात्तथापरं ६ इति
पुरेनगरेस्वराशिस्थलमंनिजराशुचितस्थानमितंगृहेचवरेस्यात् अतोहेतोस्ताव
त्प्रथमंक्रमात्क्रमेणाहंग्रामलघुरौकसांप्राकारनगरगृहाणांघटनायारचना
याश्रमिनिर्णयंवस्यामिकथयिष्यामि १ ॥

क स्वा ल कु

अथ प्रथमं पर्वतादिस्थानगतशालभेदानाह नगेति नगेंद्रशालः पर्वतोपरिविष्टो ऽस्ति
अनुवारिशालो जलमध्यगतो ऽस्ति पुनर्भूशालो भूमिप्रतिष्ठितो ऽस्ति पुनर्गह्वरशालः बि
लप्रतिष्ठितः केन [illegible] प्रतिष्ठितो बाबिलेन गह्वरं गुहेति केमः स्यादिति चेत्तत्र पर्यायशालानाम
पि नगेंद्रशालो पर्वतजलस्थो वृक्षो प्रतिद्रगीमो गृहीतं मध्यको ऽस्तः भवतः गह्वरभूमिशालौ
क्रमेण मध्याः पमौ भवतः गह्वरशालो गृहीतं शाका ऽशाकः भूमिशालो गृहीतं शाकऽस्य

नगेंद्रशालो ऽनुवारिशालो भूशालको गह्वरशालयुक्तो नगांद्रशालाव
तिद्रगीमौत्तोमध्यमौ गह्वरभूमिशालौ २ शिलामयप्रोत्तमश इष्टिकामयोम
ध्यमोमृद्विनोद्धदारवः शालस्तथीभिस्तथमाधमाभिधः प्रभाषितः स
म्निबलोऽप्यसौबली ३ ॥

टी: २ अथैतानेवपाषाण   दिनिर्मितान्युत्तममध्यमाधमानाह
शिलेति स्वधीभिः शिलामयो इष्टकादिनिर्मितो वप्रः उत्तमः श्रेष्ठः प्रभाषितः वप्रनारिष्टिकामयो
मध्यमध्यमः पुनर्मृद्विनो मृत्तिकामयो ऽधमोनेष्टः पुनर्दारवः काष्ठमयः स्व ऽधमाधमो ऽधम
नमश इति अमौ कोटिविबलो ऽपि प्रसमर्थो ऽपि सन्नबली बलिष्ठः स्यात्तत्कारणमाह ३

सो॰ भ॰
टी॰
२५६
256
भाउनरान
स्था

अनेकेति सो ऽसौ तक्षवलो ऽपि लोकसंमोहः विशालको दुर्गमः सन् मंडलरक्षणात्तमोरेश्वरतया
पसमृद्धो भवेत् किंभूतो ऽनेकेति अनेकयंत्रास्त्रनिकायो नानाविधलोहादियंत्रस्वरूपाणां समूह
स्तेन सज्जितः उद्भटीकृतः पुनः किंभूतः भ॰ भटावितः स्वभटैर्व्याप्तः पुनः किंभू॰ धा॰ धान्यर
सादिपूरितः धान्यघृततैललवणकाष्ठादिभिः पूर्णः ४ अथ कोटकरणकालमाह नवेति अ
श्मभिः पाषाणैः शालो विधेयः कर्तव्यः वा ऽथवा इष्टकाभिः शालो ऽतिये यो वा मत्वा मयः शा
लो विधेयः कस्मिन् इहलेवा ह्नो धनरसस्या मृत्युनवर्तिनि उत्तरायन पुतो ऽने स्वे सतिपुनः कस्मि

अनेकयंत्रास्त्रनिकायसज्जितो भटावितो धान्यरसादिपूरितः सुदुर्गमस्तक्षवलो विशालको
भवेत्स मंडलरक्षणात्तमः ४ नवाहताशाधनवर्तिनीने शालो विधेयो ऽश्मभिरिष्टकाभि
रुदक्षमार्गे त्रिषकाजे यो वा मत्वा मया यो ऽत्र च सर्वकाले ५ नहिस्वभावे तु रणे प्रतिष्ठा मि
नैर्गिरिस्यास्त्वज्जितो ऽविवेदो गंधे समारंभणमाहुरार्या इह स्वपाके शकुनाश्च सौम्याः ६ ॥

मार्गशीर्षे तु पुनः कयोरिषकोर्जयोः आश्विनकार्तिकयोः अनुपस्थायां पुनरंभोदावौदिमयः शा
लः सर्वकाले विधेयः ५ अथ हि स्वभावराधपादौ सालमारंभणं निषेधयति नहीति आर्यो आचार्यो रो
गे दुर्गस्य सालस्य समारंभणं उपक्रमणं नाहुः नोचुः कस्मिन् हि स्वभावे हि स्वभवराधेषे ११८।९।१२ ते
वर्णा हर्षे सति पुनः अभिगामियुग्रे आस्कंदिति मृत्युवे ... विविधे प्रतिष्ठा मस्तनामिते गुरुशुक्रवशा ते

शुभमस्तु
पः १

ष

अथ मार्गादीनां त्रये त्रये राहुनिवासस्थाने वदनसम्मुखे निषेधति मार्गादिति मार्गात् मार्गशीर्षा
त् त्रये मार्गादिमासत्रये शक्रदिशि पूर्वस्यां तमो राहुर्भवति पुनरंतिमात् फाल्गुनान्त्रये याम्यां
दक्षिणस्यां तमो भवति अथ पश्चात् शुक्लतो ज्येष्ठमासात् त्रये परस्यां पश्चिमायां तमो भवति पुन
र्नभस्यतो भाद्रपदात् त्रये उदक् उत्तरस्यां तमः स्थितः तत्कारणमाह शालविधानकारो वयकार्यो
पमानं भवेत् कस्मिन् राहुमभिवक्त्रे प्रतोली सन्मुखे विघ्नदे वाहूसमति ७ अथ शालप्रारंभे

मार्गात्तमः शक्रदिशि त्रयेऽन्तिमाद्याम्यां परस्यामथ शुक्रतोऽस्तुदक् नभस्यतः शालवि
धानकारो राहुमभिवक्त्रेन विघ्नदे भवेत् ७ भद्राच भद्रा [illegible] भयापरिक्तादर्शः समा ति
रंभितदुर्गकाले सौम्यारवारौ विडलाडलाघः उपोगतनासहतशालतारा ८ ॥

इति तिथिवारयोगान्निषेधयति भद्रेति समारंभितशालकाले प्रारंभितव्ये समये भद्राभद्र
संज्ञतिथिः वर्जनभद्राविष्टि पुनः रिक्तातिथि दर्शः ऽमावास्या पुनः सौम्यारवारौ बुधभौम
वारौ पुनर्विडला उलाघाः उपोगतनाराः पुनरसहतशालतारासंज्ञिः पापग्रहैर्हता वि
द्धभक्तभोग्यपुक्ता शालतारा प्राकारप्रारंभितत्र भति [illegible] भयाय स्यात् एतेन ष्टाऽसमर्थः ८

पू

मो. भ. अथनलिनाशिष्टेद्वीपाकाराग्रारंभणमाह ॐमेति आर्याधाकारसुवर्णस्य उपक्रमे प्रारंभमाहुः
टी. केयूरमायाः पार्वत्याईश उमेशशास्त्रस्येदमाज्ञा मायापाईमेशशास्त्रस्येदमावणः कुनोहलः मृहूर्ति
२५१ भुवाणि भूमः पुष्पः प्राभञ्जनमालितंस्याति: अधोऽर्धभञ्जलस्यानिनत्र शानतोरा वासमवध
257 निष्ठा पक्षांहदेपपुत्रः कस्मिन्नभोदयेमिथुननलोकन्यापत्रुराघलवडानामन्यतमलग्नेपा
परिपोषदृष्टभावस्यपापग्रहैस्मकेंद्रेसति ६ अथतुर्गाबकेकुतिकादिनतन्नाणिस्थापयति अ

ऊँमेषामेषोनम उधवैस्य प्राभंजनो भोर्यमवासवेष नभोदयेपापरिपोषकेंद्रे प्राकारस्कोप
क्रमम्माह शेषाः ५ अथत्रिरेखावलयेचतुर्भुजे कापीनवादीशादिपाभयंत्र रे कोणाश्र
वेशादितिर्गमयथान्यमेनयाद्गुर्गविधानसिद्धये १० ॥

पू॥

यद्गति अथवप्राक्प्रारंभेवतारोप
ज्ञायस्यसचतुर्भुजः चतस्रस्ववस्यार्थः तस्मिन् त्रिरेखेति तिस्रोरेखायस्य सतनास्मिन्नेवंविधे वलयवश
चक्रेस्थोभपञ्जरतयाऽनेन प्रकारेण कृपानोरिदिकापीनं वेतस्यात्कृतिकानतत्रात ईशादि
पाईशानदिशातोऽन्यस्मात् स्थापयेत् यथायेन प्रकारेण कोणाश्रावेशा चतुष्कोणे वेशाः प्रवेशो
यस्मात्तत् स्यात् पुनर्निर्गमः दिशि चतुर्दिक्षु बहिर्गमनं स्यात् तदा दुर्गविधानसिद्धये कोटस्थापनमिति
अपेयात् उक्तंच कृत्तिकाद्यमघाघचमेत्राघवासवादिकं त्रीणि त्रीणि प्रवेशाश्चद्वादशान्यानि वि

अथ शालचक्रगतनक्षत्रादिफलं दर्शयति शालेइति अर्थैराचार्यैः शालेदितं च प्रयोगकथितं शा
लानिवेशारंभप्रकारं प्रवेशागते भे न ततं वृषेश्च शुक्ले पुनर्बहिर्बलाः वारास्ताः क्रूराग्रहाग्रहिताः
नेष्टाः आरंभणे च आरंभे पुनर्मंगलमंदमध्यशुक्रभौमशनिशुक्रमध्यदुर्गेभे दुर्गेसमचन्द्रमसं भ
गार्पविविंसन्तानष्टशुभपरमादितिः ॥ अथारंभलग्नगतभौमादिफलं दर्शयति आरंभेति लग्ने
आरंभ इति आरंभलग्नस्मिन् यदिचेन्मंगलो भौमोः स्तितदा सोः मंगलायदोषापस्यात ३८

शालेदितेशालनिवेशागेचरे भशुक्रमाधे रहिताबहिःखलाः आरंभणे मंगलमंदमध्य
शुक्रदुर्गेस्यभंगा विविस्तमितस्तु ॥ आरंभलग्ने यदि मंगलोयमोसमंगलायेद्धयमाभवे २९
द्यं एवं पुरे स्थात्पुरनामपिस्यतो विलोकनीयाश्चुरपिस्यशुद्धिता ॥ तेपप्रवेशने मानव
कोणामध्यकेदुर्गेमसदास्तभितभे च दुर्गेमे स्वप्नेदरारंभविपो विनिर्गमे निहंतिहृत्तेननिविष्ट गृह

लग्नेयदिगमःशनिर्भवेत् तदाः यं भवेत यमतत्स्ववान्मत्सरः स्यादित्यर्थः द्विपुष्कार्थे एवं पु
रोक्तप्रकारेण पुरे पुरनामपिस्यतोनगरस्नामनतत्वात् पुरपिस्यशुद्धिता नगरं ततस्वसदोषता वि
लोकनीया ३९ अथ प्रवेशादिगतभेशुभाशुभफलमाह प्रवेशेति तदारंभविपोदुर्गेआरंभणकार्यं प्रवे
शनेप्रवेशस्थानेभमस्तितमानवकोणमध्यकमतुष्यपूर्णमध्यभागमेवं विपे सदादुर्गेस्यात् चपुष्कले
भितभे भनतवेदुर्गेमस्यात पुनर्विनिर्गमे भेदुर्गे स्यात पुनर्विविष्टनस्य लग्ने निहंतिहृत्तेप

मो·भ·
टी·
२५८
२५८

अथात्र सर्पपरिभ्रमणमाह परिभ्रमेति यस्मात्तले भूतले परि[?]ममार्गे फणोध्वरस्यशेषनागस्या
ऽपि अस्मैपकयासममयापकवैषणापकः स्पर्णः परिभ्रमः स्यादित्यर्थः कृत्तौ लांगूलगत्वा पुच्छग
मनेन रौद्रमादिमार्ग ईशानकोणान्तगामनवभत्रयेपृष्ठादिरिशाणित्रयोधोरास्येसति १४ अथाहिचक्रेर
वोतेनदर्शयति यदेति यदापेण्णामीशानकोणोहिः म[?]मफणस्यात् फणाग्रभुः पुच्छोलिगः च
पुनर्यदावायव्यावायुकोणेः हेउदरंस्यात् पुनर्यदापात्तहरिरिति नैऋतकोणेः देल्हनेपुच्छस्यात्

भा आ का कन्या तु वृ श्रा

३भा	र	चं	मं	बु	वृ	मु	श	र		[illegible]
[illegible]	चं	मं	बु	वृ	शउ	शा	र	चं		[illegible]
[illegible]	मं	बु	वृ	शउ	शा	र	चं	मं		[illegible]
[illegible]	बु	वृ	शउ	शा	र	चं	मं	बु		
	वृ	शउ	शा	र	च	मं	बु	वृ		[illegible]
[illegible]	शउ	शा	र	चं	मं	बु	वृ	शउ		[illegible]
[illegible]	शा	र	चं	मं	बु	वृ	शउ	शा		[illegible]
[illegible]	र	च	मं	बु	वृ	शउ	शा	र		[illegible]

वा मै

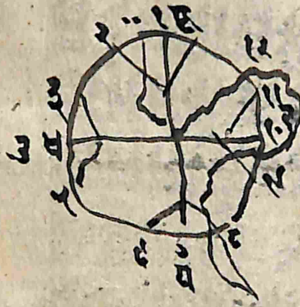
परिभ्रमो सौ समयैकयैको फणो[?]खरस्यापि यस्मात्तले
स्यात् लांगूलगत्या परिवाममार्गे रौद्रादिधोगोऽत्रव
भत्रयेषो १५

ले

नदाप्रराजस्तुन्या सर्पशिखिताग्निकजुष अग्निदिकस्या
त् काकोपुरोविषपरः फणभृत् पराक्रहक्रुणीडेउलि विलेषपरदस्तुकाइनिहेमुः वपुन ५
स्तदा स्तुपियोदवीकरस्तुत्यकोणसम्यवर्जितकोणप्वांतंगदेति यदाफणोधपाग्रदरवश्चा
धाल्हनतदापात्तहरित्यहिः स्यात् प्रराक्रस्तुत्याग्निकजुषुवर्वातंगदेतिदवीकरस्तुत्यकोणेव

निमि नि

अथाहिभ्रमे जैनमतं दर्शयति एवंभे निशुरात्रोः शुरातनै गुरुं षिभिरयं भ्रमउक्तः कथाएवमपुनाश
कारेण अग्निकोणतो वाममार्गेण भुवचक्रभ्रमरीति गत्वा वस्त्रचक्रभ्रमरीगमनेनेति पुनर्जैनाः स्व
तावरादयोः समर्थस्य भ्रमं संतर्कयंति कथयंतीत्यर्थः कथा ईशानतो दक्षिणभागगत्वा १९ अथा

एवंभचक्रभ्रमरीतिगत्वाभ्रमोयपुत्रकोऽपुनि
भिःपुरातोः ईशानतो दक्षिणभागत्वा
संतर्कयंतिभ्रममस्यजैनाः १९ दुर्गेपुरेचो
कस्मिमउपेद्वरे: प्रपामरागारकयोः पारिकि
मेः विस्तारि सर्वेस्फटेति गोस्तयंजनगाहवा
दायतजैमदर्शनं १० एतद्यास्तुमाद्योहित
मष्टपदवक्रमास्मिन्ग्रंथेनांगीकृतम् ॥

दर्शन

दिभ्रमे जैनमतविवेकं दर्शयति दुर्गेति पुरितकैर्जैनमिति वादायजनगारइतीति किं दुर्गेवमेपुरेनगरे
ऽकस्मिन्गृहे मउपेद्वरे: सिंहराशितस्य प्रशादिकपास्यईशस्य दिक्यस्या: साफटाफणास्यात्
सिंहादिराशिद्वयेईशानकोणे समर्थपुत्रविभिमर्थः एवंप्रपामरागारकयोः पानीयशालादेवालयस्त

स्यो·भ· अथ जैनमतं स्वयं नाङ्गीकरोति यदैकेति यदाऽदं दृश्यकथमणेकता सर्वथैव मेकं स्यात् तदा एक
टी· काले निखिलावृद्धक्रिया समस्ता स्यात् किर्यस्मात् अत एव सदा प्रमाणतो भुजंगमूर्त्या स्यात् तवंघ
२५९ टेनह्रिग्रकार्थ इति दृष्टो यस्तन्मतं जैनमतं अतेतस्मा स्वयं नाङ्गीकृतमित्यर्थः १८ अथ पुनः कस्यचि

259

तत्रं त

यदैककाले निखिलावृद्धक्रिया स्यादिदं दृश्यकथमणे
कता तदा भुजंगमूर्त्यं च वर्तते ऽवृद्ध सदा प्रमाणतो वि
न तितन्मतं त्वया न १८ भोगाङ्गमंदिरं स्वात्मा हृतं
कृतार्किकः कश्चिदुवाच वेत्यपि निर्ग्रन्थपत्नाहृ
तदेभवान सोवदत्यवस्येति कुलादिकेहरेः १९

दुर्गचक्रम्

ह	आ	उ
उ·	श्री	ह
स	स	स

क्ष भ अ य
वे व प
ति उ
अमं
स वि सा वि
उ ज्ये
अ अ अ

इत्यपि कश्चित्

न्मतेहृष्यति भोगेइति वाइतिपत्नानरे भोगाङ्गं सर्व्वकायगतं मंदिरं स्वात्मा हृतं श्रेष्ठं स्यात्
कृतार्किकोऽद्भुतविचारीउवाच असौ कृतार्किक इति पूर्वोक्तेहरेः सिंहराशितः कुलादिके गृहा
दिकमेवतावलोक्य वदति किंभूतो ऽसौ निर्ग्रन्थपत्नाहृतदेभवाववेषधारितोऽङ्गीकृतकपटवान

त्रिंशोत्तरिः स्वरूपेषोः प्रश्नोऽसन्निहसः ५५

अथारिचक्रे: षट्पदचक्रे वासनशाम्नोदितं दूषयति समीरेति किलेत्यलीके समीरमार्गे योऽस्ति
अष्टपदेशापेटके: ष्टवर्णभागचक्रे: हि सर्व्वेष्वपि गच्छति कस्मिंल्लोके रेपापग्रहविचालक
यावासनयातिषेधानयेवासन प्रतिपदप्रयोगः वासना भावना संस्कार इति हेमः इति कश्चि-
दाहत्रते किंभूतः क. वाल्लणालविहेट भूणासत्तः तेन केन वितर्ककृतेः सर्व्वस्य प्रमाणेन दृष्ट

समीरमार्गेऽष्टपदेऽशापेटके चरत्यहिर्वासनयारमेंगद: इत्याह कश्चित्किल वा।
लणालविमन्तेन दृष्टप्रमाणेन टककृते: १। चतुर्भुजोऽस्ति स चतुर्भुजे पुरौ।
ग्रारिकेऽष्टवर्णस्थितिः स्यात् इति प्रमाणप्रकटप्रवीणोक्तदोरितेनवासनया।
पुराणैः २।

२. अथ स्वस्विमतचक्रमाश्रितस्वमतं दृढयति चतुर्भुजेति अत्र योऽस्ति चतुर्भुजोऽचिः चत्वा-
रोभुजा हस्ता अवयवाः पादाश्च यस्याः सा एवं विधा या कर्णास्थितिः स्यात् के पुरौ ग्रारिषु ईशान-
कोणादिषु पुनश्चतुर्भुजे त्रिराशिसमते भचक्रे चत्वारो भुजा येषु ते एवं इत्यर्थः इति प्रकारेण पु-
राणैः पुरातनैः प्रवीणैः पण्डितैः प्रकटप्रमाणपुरीरितप्रोक्तम् २।

व ष

मो.भ.
टी.
२६०
260

भेद   श्री

अथावातकरणसूत्रमाह उक्तेष्विति किलेत्यः२वधाराले कोविदाश्चामसर्पवहिते पीविषयवर्जिते
कोणेः२वटेवातमाहुः कथयंतिकेषूक्तेषु पालकर्मोक्तेषु पुनः केस्योमावे: तयोरयोस्त्रवेन।
तत्रतयोः पुनः कस्मिन्नचरोदयेचवलत्रेकिंभूतेच भूषणभाजिसुमृयोगाश्रितेसपीरिदउक्ते
षुभेषुक्तमानन्तवपात् अरोपयेनकेरुदासेः तयोर्द्धश्रवनन्तत्रमतैः २२ अथापक्षपाषाणदिव
नेनापणावास्तपाणाद्यादितिमदथाति अपति दुर्गपुरेसमनिवेदिषुविषये आपक्षपाषाणदिव

उक्तेष्वतेष्वाहस्योसावेः तयोः कोणाकिलाषीविषवर्जितेऽवटं वरोदयेभूषणभाजिको
विदास्तेभानुदासेस्तत्रयादिदतयोः २२ आपक्षपाषाणदिवलेवलोटिदाद्रुर्गपुरेसम
निवेदिकादिषु भवदतोयतउपक्रमोपुनायद्वास्तपाणाद्यादितिरीतिरुच्यते २३ तेत्रेभ
वेततेत्रफलेचततभुजेनतकोटिदोराहतिरेवमायते असेविदोःकोटिहतेदलफलेदोः
लेसतिइहिरालत्वोर्वलाबलिष्टाभवेत ननसा   कोटिलवविषमेवकल्पितम् २४
कारणाद्यमुपक्रमः प्रारंभः क्रियतेयद्वास्तपाणाद्यादितिरीतिरुच्यतेस्पष्टं २३ अथतेत्रफलो।
साधयति तेत्रेइति चततभुजेचततस्वतेत्रेतेत्रफलेतेत्रमानेभवेत आयतेदीर्घेतेत्रेकोटिदोषयोः
कोटिभुजयोराहतिर्हननेगुणनायावततेत्रफलस्यात् अपिपुनसमेत्रिकोणतेत्रेदोःको।
टिहतेभुजकोसारेतिगुणनातस्यादलमर्द्धेततफलंतेत्रमानेस्यात् पुनर्विषमेतेत्रेदोःकोटि

कृ
कादि
तद्वेभुजकोटिकोविदवेदोः कोत्रसंकलितं २५ ॥

२

विष्कंभेति वृत्ते वर्तुलक्षेत्रे परिणाहनिघ्ने परिधिगुणिते सति विष्कंभपादे विस्तारतुर्यांशे क्षेत्रफलं
स्यात् यदुक्तं लीलावत्यां वृत्तक्षेत्रे परिधिगुणितः व्यासपादः फलं स्यादिति चतुर्गुणं व्यासपेवृत्तगोलाकारक्षे
लवेगाईत त्रे कन्दुकवत्तवर्तुले प्रमाणं स्यात् वृत्तविभागः वर्तुलमध्ये वृत्तमध्ये स्यात् यतः स्वइकृते क्षेत्रे भागो विपरी
ति तम[illegible]तत्र क्षेत्रे मध्ये निपतति यामकरद्धिते स्यात् इहडगोरिके सर्वेषाम् २५ अथ अङ्गुलादीनां मंगला ३१
दिमानं दर्शयति घडेति इदम् आसादादिमानेषु घडतलैः घडयवैः अङ्गजमुञ्जस्पेद्वासत्तमंगुलं भवेत् स

विष्कंभपादे परिणाहनिघ्ने वृत्ते समस्ते क्षेत्रफलं च वाच्ये वृत्ताईवत्स्यादिह वृत्तमध्ये हृतविभागोनि
पतेद्यदन्यत् २५ घडतलैः राजमिश्रं मंगलं भवेत्समा तत्र तैर्वै सर्वमेषामंगुलं यवैर्वा रेखाभिरयत
करो जिनांगुलैस्तैः स्वयं स्वतलक्षर २६ यासादकुण्डादिकपीठवेदिकाद्विजालयेषु स्वतमानमंगु

मानतैः समयवैः वैस्मवे विसोविदे कार्ष्यमंगुलं भवेत् अष्टभिर्यवोदरैः पेशं ईशस्वेदशांभवमंगुलं भवेत्
अत्र प्रमाणे तेजिनांगुलस्वतविंशतिमितैः तमस्तेषां करः कोष्ठः अजांगुले रत्नकरः कुस्मांगुलैः कुस्म
करः ईशांगुलैः ईशाकरः चतुर्णां स्वतलक्षरयतः स्यात् २६ अथ ग्रामांगुलादीनां ग्रामस्थानिदर्शयति या ना
सादेति यासादिदेवालयः कुण्डादिके वेदिकाद्विजालयो विग्रहपषांहृदेयप्रशान्तेवलसेवेपिअंगुले द्विते
स्वधं स्यात् जनलथापलनदाकारैः आरामस्वनयोर्विधौ कोपेन पालये राजगृहे मिथो निपाने वैसवाविस

प्र१

ज्यो.भ. अथवैतालीयेनाष्टाशीतिध्यापकानाह ध्वजेति नवतिस्थितं मंडलशालधाम स्युरेशावदेशाद्यं ध्रुवायः आ
टी. काशः गृहात पातितेत्रेमवैपश्चगृहेद्वेषु इह क्रमात् ध्वजस्य आयकाः गदिताः पोक्ताः ध्वजः धूम्रः हरिः सिं
२६१ हः १ श्वाश्वानः धूगो वृषः ५ खरो रासभः ६ द्विरदो गजः ७ ध्वांक्षः काक ८ इति किं भूताय तैर्व्यापकं रो
261 गलोन्मिताः यत्र हस्ताग्रलक्षमिताः २८ अथायानांग्राह्याग्राह्यानाह ध्वजधूम इति इह शालादौ अ

ध्वजधूम्रहरिश्वगोखराद्विरदो ध्वांक्ष इह आयकाः क्रमात् नवव्यापकरोगलोन्मिता गदिता
मंडलशालधामसु २८ ध्वजपूर्व इहाग्रुरवे भिविस्यते तेत्र फले समो शुभः नि
खिलासु दिक्षु खले ध्वजो व्ययरा शाप्तृ वके सरीवरः २९ करिजो तक दिग्मुखेषु
भो वृषभ मामदिग्गाननेवृषः ध्वजसिंहगजवृषभाहिताः तितिदेवानजाति शुक्रमा
ईभि विलस्यते तेत्र फले सति ध्वज स्वो ध्वजप्रमुखस्त्राग्यः अयः समः समसंख्याक न ३०
अशुभः स्यात अलमित्यवधृतौ निखिलासु दिक्षु दिक्षु ध्वजआयो वरः श्रेष्ठः स्यात् च पुनर्विप
राणां सपश्चिम रिहो विनाम्वे दितुके सरीसिंहो वरः श्रेष्ठः स्यात् २९ करिज इति श्वेतक दिग्मुखे
करिजो गजायः शुभः स्यात् अत्र पश्चात् च पुनः सूत्रामदिग्गानने इंद्र दिग्मुखेवृषः शुभः स्यात् ति
तिदेवानजातिषु विप्रप्रमुखजातिषु ध्वजसिंहगजवृषभाहिताः शुभाः स्युः क्रमात्क्रमेण ३०
तू

इह त्रिये खलु सवज्ञो वितः क्रूरग्रहणजीवितो मन्त्रज्ञाः ग्रेस्वज्ञाः सेति ग्रसेषायं निक्षिप्तेन न शरणादिकर्म
णि तेषां वाऽशुभानां गृहादिकार्येषु गणितैः कैः श्लोकैर्विभिः खलु सवमायुः क्रूरजो वाभिधाने त्र्यायुः
उत मेषादि ते मोक्षे अत्र आयपाद्वसपायुषु इति पर्यायोभिहितः अथवा स्तनत्त्वादित्वा नेमायपाते
द्विरंदेवि ति फले ते च फले द्विरंदैर्घ्य भिन्नांशगणितेषु न लिखितेन नरलेसम विपाति भाजिते पतउ भेते शेषं
नत भवास्तु नतत्र अनुच्यते सप्तविंशति भाजिते पल्लव फलेन द्वयगणसत्तान मित्र भगणोऽश्वभिभो

इह ये खलु सवजीवितो मन्त्रज्ञास्तत्र गणादिकर्माणि खलु समगमा हत्तमंगदितेगणितैः केर
मेषाय २१ द्विरंदेवगणिते फले स ते चित्रनेनैवं विरतभगच्यते भगणोऽष्टदितव्यः स्थलव्यपदीनेन
भिकायप्रतम २२ यथा विनते चफले सम विते ध्रुवादिवर्णे सिद्धे नेशकागृहे इयं तत्कोषीपत

[illegible]

जिते यत् शेषं तत्तद्व्ययः अथ संज्ञप्तान तशनु पंच वास्तु विव्यपदीनेव्ययसवल्पता अधिकार्ये आपाधिकेप
वेयतस्पलनतइतम २२ अथ ते च फलादिभिवशाकाश्नायपाति सूपानिशति ते च फले व्यपावितेषु पु
लेषु नः ते च फले ध्रुवादिवर्णे ध्रुवो दिया इशा षोडशा गृहनामा न तेरस सभावितेषु केषु नः ते च फलविरु
ते विभिर्भाजिते समनि गृहे इयं तत्कोषीपतयः इह यमः राजा अंशका इति संज्ञाः कीर्तिता एषु यमोंशकोः
शुभः स्यात् नुपूनाम वर्णो निजमन्त्र स्पेपने कीर्तिताः कस्मिन्न यपरस्मिकार्ये सर्वेषु स्वनाम तत्स्य फल

नः स नो

[illegible]

स्तो.भ.
टी.
२६२
262

अथपर्वतप्राकारादिष्वैश्वर्ययोगपतामाह सिंहासनेतिद्वयेनकुलेनहानेनयपानेनयधवल्पतायांस
स्मामितिसर्वत्रयोज्यं अचलमौलिशालेपर्वतमूर्धिप्राकारेसिंहासनःस्यात् आसः श्वासत्कारातो
पिशाचप्रभेदः अत्रुहृतोजलवेष्टितेशालेगजायहःस्तम्भःस्यात् अवनिगह्वरस्थेभूमिस्थेशालेककु
भहाणःभायवःशुभःस्यात् उक्तोनदानककुमानृगोःइतिहेमः क्वचित्कोणेसर्वत्रधजद्दहःस्यात्
किंभूतोयथाक्षयःअपवल्पतेतपार्थः ३४ अथपाप्रादिनतत्रककेनतत्रमेलापकेनशालप्रगण

सिंहासनंशिखेचलमौलिशालेशालेगजायोऽशुहतोऽवधाने ककुम्भदायोवनिगह्वरस्थे
ध्वजोहिसर्वत्रयथाक्षयःस्यात् ३४ प्राकारपृष्ठेगृहमककेतकलारयोःसभाजनेदोर्ग्रह
वहिलोकयेत् निर्जोदितेनेहसिपानयत्रकैःप्रपूरितप्रतितपाहिशालकः ३५

माह प्राकारेति स्पष्टीप्राकारःवप्रःप्रःनगरीगेहंप्रापामंनतत्रंकर्त्तेनरातज्ञाकरुकषस्पृन
तत्रं पतयोःसभाजनेजनाभ्यांसेवनयोरितियानपानेपरस्परेण्वलनताविलोकयेत् किंव
नदोर्ग्रहवतपाणिग्रहणात्कल्पामैत्रीकस्मिन् निर्जोदितेप्राकारादिषुवक्रे ३नेहासकालेहि
प्रकार्येशास्त्रयत्रकैः खड्गादिवाणादियत्रकैः प्रपूरितःसनशालकःप्राकारःपूरितशः
स्यात् पूरितापालस्मीयांस्मिन्निति लक्ष्मीपूर्णाःदुर्गे ३ तपार्थः ३५

ति

कारयेत्

अथप्रतोलिकाकरणमुद्दिश्याह समीरेति सुधीः प्रतोलिकां संघटयेत् कैः समीरः स्वातिः सुत्राम
भं ज्येष्ठा देवान्त्यं रेवती अदितिमृदु पुनर्वसुपुष्याहस्तैषभिः पुनः कैर्मृदुध्रुवभिः क्षिप्रयुतैः चरनक्षत्रयुक्तैः
पुनः कस्मिन् स्थिरोदये स्थिरलग्ने किंभूते सकंटके शुभग्रहयुक्तकेंद्रे पुनः के शुक्रविदारमंदान्यदिने शुभपः
भौमः शनिः एतान् विहाय शुभग्रहदिने शुभपुनः कस्मिन् सति थौ शुभतिथौ २९ प्रतोलीकचक्रेमा

किंभूतैः

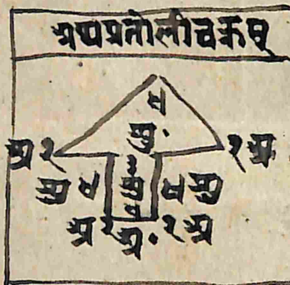
समीरसुत्रामभदेवमृदुध्रुवभिर्मृदुध्रुवभिः क्षिप्रयुतैः सकंटके विदारमंदान्यदिने शुभसति
थौ स्थिरोदये संघटयेत्प्रतोलिकां ३९ विकर्तनाक्रान्तभतो द्विपार्श्वगतं तन्मौलितो दि
क्षु चतुष्टयं न्यसेत् द्वयं विदिक्षु त्रयमन्तरे क्रमात् पोविदिक्स्थं न शुभं भमंडले ३०

गतंविदिक्स्थितंभमंडलेनक्रमात् ३२

निस्थापयेत् तत्फलं दर्शयति विकर्तेति सुधीर्विकर्तनाक्रान्तभतः सूर्यसंक्रमणनक्षत्रात् तन्मौलि
तः प्रतोलीमस्तकात् द्विपार्श्वभं दिक्षु चतुष्टयं विदिक्षु द्वयं अन्तरे विचाले त्रयं क्रमान्न्यसेत् स्थापयेत्
कोर्थः प्रतोलिमस्तकात् सव्यापसव्यद्विभागेतः चतुर्दिक्षु चत्वारि नक्षत्राणि षोडश इति देयानि चतु
र्विदिक्षु द्वयं द्वयं अष्टौ इति देयानि मध्ये त्रयमिति सप्तविंशतिर्भं देयं प्रतोल्याः अथो विदिक्स्थं अयो

ज्यो० भ०
टी०
२६३ अ
ग्रं०

अथ भचक्रस्य भेदं दर्शयति प्राकारेति प्राकारदेवायतनानने दुर्गे देवालयपक्षभेदे सौ भचक्रभ्रमणस्य
क्रमस्थितिः स्यात् केन्द्र इति भोगेः षोडशभागे स्थश्चन्द्रः गृहद्वारिकद्वारिवकयापार्श्वभ्रमरीति भेदः एकमा
र्गतो भचक्रभ्रमणेन भेदस्थितिः स्यात् सदा निरन्तरं १८ अथ दिक्वत्सचक्रं दर्शयति वृषेति वृषादि
भात् कन्यादि राशित्रये राशित्रिके त्रिकैः स्रमालिनि स्रग्वे सति निजस्य दिशः पूर्वेनोदित्व प्रापि
निश्चित वत्ससंस्थितिः स्यात् १९ दुर्गविधौ खातनालिकाद्विता मानभवेत् कस्मिन् दुर्गे योगे

प्राकारदेवायतनानने सौ क्रमो भचक्रभ्रमणस्य चित्यः सदैव पार्श्वभ्रमरीति भेदा गृहद्वा
रिकद्वारि हिते स्वभागेः १८ वृषादिभान्निजदिशो स्रमालिनि त्रये त्रये दिक्तापूर्वं वत्स संस्थि
तिः वत्स दुर्गे विधौ खातवत्सगे ज्वालानिवेशानहिता भवेदिह १९ विधुन्तदे वेववाविधौ च समु
मुखे रथ्याकृति वैकृतदारायिनी भवेत् अदुर्गपुर्यां भनमो वत्सजा मृद्धि विनाति सरणं स शाद्वलं ४०
वुव सतिकिंभूते वत्से ज्वालाया ज्वालासंज्ञा दिशस्तस्याः निवेशः प्रवेशो यस्मिन्सः ३१ अथ प्रतो
लीकरणं समुखे राहु च वेदेत्यजत्रादि विधुन्तदेति अत्रैव दुर्गे विधुन्तदे राहौ विधौ चेद्दे च संमुखे सति र
थ्याकृतिः प्रतोलीक मे विकृतदायिनी विद्रूपकारिणी भवेत् रथ्या प्रतोलीविशिखा समा इत्यमरः
अदुर्गपुर्यां दुर्गरहित पत्तनग्रामरूपविः सरणं पुरं समाहृत मेगी कृते कोविनाभनत्तत्तेन मो राहुः अ
नस्थश्च वत्सः पश्चात्जाता मृद्धि विना निःसरणं स नोपाये गोहारिमे वे इत्यमरः येन गृहद्वारि षु प्रवि

प्रतोलीति स्पष्टं ४०

अथ निर्दोषकृतं शालं वर्णयति उदीरितेति यः शालो वर्तते किंभूतः शा॰ उदीरिताः प्रोक्ताः अपच
यतारकास्ता येषां बलं यस्मिन् सः किंभूतः शा॰ नभोगानां ग्रहाणां शुद्धिर्निर्दोषता यस्मिन् सः पुनः किंभूतः
शा॰ स्मृता प्रोक्ता यानीतिः तया सज्जितः निर्मितः पुनः किं शा॰ सपुष्पकः सम्यक्त्वकारेणाप्रोक्तोपः क
अंगीकृता लस्तेन ग्राहनाम् सर्वासत्क्रिया यस्मिन् स इति स शालो मंडलशासिता देशरत्नाकारकः सन् विराजते ४।
अथ शीलस्य शालस्य सिंहोपमानेन दर्शयति अरातिरिति असौ अचलमौलिशालकः पर्वतस्थं

उदीरितायव्ययतारकाबलो नभोगशुद्धिः स्मृतनीतिसज्जितः सपुष्पकालाहृतसर्व
सत्क्रियो विराजते मण्डलशालितामयः ४। अरातिमत्तेभनिकायकुंभदो निराग्रहः शा
स्त्रनखोपघातकृत् निःशाणनादो चलमौलिशालको ददात्यसौ केसरिपौरुषं श्रियं

गडुर्गः केसरिपौरुषः श्रियं सिंहविक्रमशोभां ददाति बिभर्ति किंभूतो सौ अरातयः शात्रवा
एव मत्तेभाः मदगर्जितकुंभेन स्तेषां निकायः समूहस्तस्य कुंभे कुंभस्थले घाति खंडयतीति
पुनः किं निराग्रहः निर्गतः आग्रहो ग्रहणं यस्य स पु॰ किं॰ शास्त्राण्येव नखास्तैरुपघा
तकृत् विनाशकारकः पुनः किं निःशाणानां नादाः शब्दाः यस्मिन् स सिंहोप्येवं विधः स्यात्

भो॰भ॰ टी॰ २६४ 264

अथ जलवेष्टितशालेऽस्मिन्नल्पे वर्णयति विरोधीति असौ परिवालिशालः सर्वतो जलवेष्टितदु
र्गः मत्तगजेन्द्रलीलां वहति दधाति किंभूतोऽसौ विरोधिवीराः शत्रुसुभटा एव द्रुमा वृक्षास्तेषां संगः
संगमस्तस्य भंग उन्मूलनं यस्मात्सः पुनः किं गंभीरभेरीध्वनिर्घोर उत्कटो घोषो यस्मिन्सः पुनः
किं असमाः सोढुमशक्याः पार्श्वाः समीपं यस्य स ईदृशः सर्वैवंविधः स्यात् ५१ अथ भूमिशालेऽस्थान
न्नल्पं वर्णयति दूरेति अवनौ दुर्गो निराश्रितः शाश्वायमानः स्वगुणाः पुनः स्थानस्य गुणा इव गुणा॥

विरोधिवीरद्रुमसंगभंगो गंभीरभेरीध्वनिघोरघोषः। असह्यपार्श्वः परिवारिशालो व
हत्यसौ मत्तगजेन्द्रलीलाम् ५१ दूराभिपाती स्थितिसंततं तमः पलायनं वाञ्छति।
वेष्टितोऽवनौ भुवायशाद्भूतपरो निराजितो दुर्गो वशी स्यात्स्वगुणाग्रणाग्रहः ५२

यस्य स स्थानं तल्पः स्यात् किंभूतः दूराभिपाती न दूरं रिपूनभिपातीति संततं तमः सम्यक्प्रकारेण वा
तापतमः समर्थः पुनः किं वेष्टितः सन् दुर्गः पलायनं वाञ्छति आधारे आधेयोपचारात्तत्रस्थानो
नः पुनः किं भुवा यशोद्भूतपरः भुवस्थानिःसरणस्य अप्रवृत्तेऽग्रहणेनेन आस्थापि भुवयग्रहणेन श
रीरेषु नोति भूतेकोऽपि मद्रेन गरेऽग्रभागो वा यस्य स पुनः किं गुणाग्रहः गुणेन भेदेन गृहीतोऽग्रहणेय
स्य सः कार्यं रिपोर्गुणा भेदे इत्यनेकार्थः समः अत एव किंभूतः वशी आयत्तः स्थान एवंविधः गुणेन

अथगह्वरपालेष्वाद्यनल्पं वर्णयन्ति पार्श्वेति अन्यदुर्गेगह्वरपालः पुंडरीकप्रतिमः आद्यस
क॰१ ह्रथः स्यात् आद्यो हि पौंडरीक इति कृत्वा पृथः पार्श्वाश्रिताः समीपस्थाये ऽमित्राशत्रवः तेषां विघा
ताय हननाय समर्थं बलं यस्य सः पुनः किं॰ भीमाननः भयानकमुखः पुनः किं॰ काहलभेरीवाद्यना
दः स एव पुनः किं अन्तर्बहिर्मध्ये वा स्थेयावनेषां चिरगमनेवलगने उत्पन्ने ओजो बलं यस्य सः अं
तर्बहिर्द्वा चनवलानौ इति ४५ अथदुर्गग्रहणेन श्रीविक्रमार्कबलं वर्णयन्ति अनेके इति येः

ज्ञो

पार्श्वाश्रितामित्रविघातसक्तो भीमाननः काहलवाद्यनादः अन्तर्बहिर्दीवनबला
नौजाः स्यात्पुंडरीकप्रतिमोन्यदुर्गे ४५ अनेकधान्ताभुवि सन्ति दुर्गमा ये भूरि
वीराः स्फुरदस्त्रसंकुलाः स्वार्यप्रतापोज्ज्वलितान्नतीकृता श्रीविक्रमार्कक्षितिजेन ते
पालिताः ४६

नेके दुर्गाः दुर्गमाः गृहीतुमशक्याः भुविपृथिव्यां सन्ति किंभूताये भूरि
वीरैर्बहुसुभटैः स्फुरदस्त्रैः स्फुरच्छस्त्रैः संकुलाः व्याप्ताः श्रीविक्रमार्कक्षितिपेन ते दुर्गाः
पूर्वं नतीकृताः नम्रीकृताः पश्चात्पालिताः सेवकभावेन रक्षिताः किंभूतास्ते सार्यस्वस्य
प्रपंचः स्वामी श्रीविक्रमार्कस्तस्य शुभप्रतापस्तेन उज्ज्वलितम्मानमलरहितीकृताः ४६

ज्यो.भ.
टी.
२६५

265

अथ शालगृहप्रवेशप्रसङ्गमाह दुर्गेति यथा योऽसौ दुर्गारंभस्यानेहा कालः प्रोदितो गदितः अथ गृ-
नाम्नः कालो भूमिभुजादरात् स्वगृहात्याल्यः कस्मिन् दुर्गमध्यपुरारंभे च प्रस्थमध्ये नगरारंभणे
५७ अथ स्वागतयात्रेः शुक्रशुद्धिदर्शयमाह अथ शालेति अथ शालनगरारंभे प्राकारसहितनग-
रस्यारंभणे कालनिर्णयो गदितः प्रोक्तः पुनरयं कालविशेषोऽस्ति अहं तमेव कालं ब्रवीमि किं

दुर्गारंभस्य योनेहा प्रोदितोऽसौ मयाधुना दुर्गमध्यपुरारंभे योऽसौ भूमिभु-
ज्ञादरात् ५७ शालानगरारंभे गदितः कालनिर्णयः विशेषोऽयमस्तमेवा-
हं ब्रवीमि सुहृद्यायिने ५८ जित्वा गोमृगघटान्तमेषस्थवामयेऽत्र कमथी
तलकेतौ पंचषट्ककवर्तिवाश्विनमार्गादिसंज्ञकमशिलीमुखयोगे ५९

भूते सुहृद्यायिने शुभप्रापिप्रोक्ते ५८ अथ संक्रान्त्यादिशुद्धौ गृहवासमाह जित्वेति सुधीः पु-
रवासमेयात् कस्मिन् जित्वा मिथुने गोऽवृषः मृगो मकरः घटः कुंभः अजो मेषः एषु राशिषु
सत्स्वः यानलयामकेतौ उस यान्त्रिमये किं सूर्ये पंचषट्ककवर्तिर्योषादिषु मासपुंकेवाऽथवा
आश्विनेति आश्विने मासे मार्गमासे आदिसंज्ञकमशिलीमुखयोगे सूर्ये तुला सक्रमणाद्वाश्विक

नहुणिरश्मिइत्यादि हेमः के.१

अथपुरवीदितोपुरारंभेनिषेधयति लग्नेति नगरकारकस्यभूपस्य नूनंनगरकरणेहानिरशुभंतोस्या
त. कस्मिन्लग्नेसिंहराशौ अमरगुरौ अथसितगुरौ पुनर्मीनाब्जे लग्नगतेषवक्रगतेसतितथापुनः पति
तमासितौमासे धिकमासेवपुनरास्तंगतेसिते पुनः क्षीणचंद्रेमसितेचंद्रे ५०

लेयगेगमरगुरौथसितेमीनाब्जेवक्रगेयतितमा
सेपिकेवा हानिरयवनमास्तंगतेसितेक्षी
णचंद्रेमसितेपुरकर्त्तुः ५० इष्टयोगाद्र
वसुज्ञानिरिकामेदमंगलबुधाःसुरभीष्टाः
उग्रमिश्रकभदारुणतारानेवसत्य
साधनकाले ५१

अथग्रामकरणशुद्धिमाह इष्टेति सेवसत्यसाधनकालेग्रामकरणकालेपतनैवाअभी
ष्टाःनोशुभाःस्युः नानादिइष्टयोगाः द्रवस्पष्टादिरविदयेज्ञनिजेन्मयस्याः सार्विष्टिः रिक्तास्ति
थयः ४।९।१४ मेदशानिःमंगलःबुधःपक्षाहेहेउग्रभानिमिश्रेहेकोवाग्रस्तसभंसातिदारुण

य: भै

मो॰ भ॰ टी॰ २६६ 266

अथ रथोऽन्तयो ग्रामवत्सचक्रे भानि स्थापयति रामेति ग्रामवत्सरविभात ग्रामवृत्ते स्वर्णांक्रांते ।
भान रामा दिमिते स्तारके: क्रमात् शरदस्तु: कोष्ठः ग्रामवत्सस्वरूपेन तत्रानरामे द्विभिस्तारके: शत
त्वं स्यात् यवेवेदेस्वर्ण भिभे रूद्रमेननमस्तु त्वं पुनर्गुणे स्वर्णभिः स्थ्य यद्विश्नात पुनः पावके द्विभिभैः मा
लक्ष्मीः स्यात् श्रागमे स्वर्ण भिभेदे रामपस्यात् श्रेभोपिमिस्वर्णभिभेः कथन स्यातरामे द्विमिभेभी ।
भेयस्यात यमभे द्विप्रमिते भेलेयाम् स्यात् पंचाहृदे: एवं समविंशानि नतत्रारण्यास्यानियतः य
स्मिन्ते भवेद्वागत्ते दाटो त्रीणि मस्तके देहे चपादयोर्नस्मस्थापयेत्तीणि पृष्ठतः १ सवारिवामा

राम वेद गुणा पावकाब्धमा भोधि रामयमभे स्वर्णतारके: ग्रामवत्सश्च नमाद्य मुद्दसंस्थर्प
मादरकभीलपा: क्रमात् ५१ वत्सगुडि वति भे विपश्चित: प्रोक्तपूर्वलयमादिमपादि
नव्यस्वरचनमाहुरेरेव पाकमस्य चवलेसमीस्य भे ५२ ॥

कृष्णोद्यपाम्यां चुवारिपवच पृष्ठे
त्रीणि च संस्थाप्य नासिकाद्दे नियोजयेत् नासिकाभ्यामिनो मदेऽष्टमम्भपादयो: शिर: पृष्ठे भ
वेल्लक्ष्मीः शिरंपश्चिमपादयो: ३ वामकुक्षौ च द्वारि दक्षयाम्यां चैव धनागमः पृष्ठे च जायते हानिर्दे
ध्वककुराखने ४ इति ५२ अथ वत्सादिभगुडो पुरस्रचनमाह वत्सेति विपश्चितः पंडिताः नव
पूर्वनेन नवपुरीकरणमाहु: कथयन्ति कस्मिन् वत्सगुडि वति वत्सगुडिपुरमेन नवेपुन: कस्मा:
प्रोक्त पूर्वं लयमादिकात्स्थिते नगभवकनत्रादि गुडि प्राभोस्मो पुन: किंकृत्वा मेनगरायो पदे वले

संपदि

अथ पुरप्रतोलीकरणशुद्धिमाह विधीयेति चेत् यदाम्बुधियाविशिखाप्रतोली विधीयते तदा:
स्या अभोत्स्यात्तद्धनपूर्वोक्तपुरस्य शुद्धिस्तस्या विलग्नशुद्धिः समीक्ष्या विलोकनीया पुनरस्मिन् पुरे ऽपा
निःसरणमपं चोग्रहादीनां स्वविस्तारो विधेयः कर्तव्यः का विना तच्छुद्धि तस्याः प्रतोल्याः शुद्धिं
विनापर्वतिस्थितं ५४ अथ लग्नशुद्धौ पुरकरणमाह अमीनेति पुरस्य नगरस्य तत्र संकरणम

विधेयते चेद्विशिखा तदा स्यात्तद्[त]समीक्ष्या विलग्नशुद्धिरस्मिन् यदा पुरे निःसरणमपं चो
विनैव तत्र शुद्धिमयं विधेयः ५४ अमीनकीटस्थितनो चरोदये सकंटके संक
रणं पुरस्य सत् असाधुभिस्त्रोपचयान्त्यगैः कृतांगिरो विधू वेद्धनमानगोतथा ५५

स्यक पुकारेणोपं स्यात् कस्मिन् अमीनेति मीनः कीटः कर्कस्थितनुः स्थिरस्वभावलग्नं चरोदयः
चरलग्नं न विधीयते यत्नेयस्मिन् तस्मिन् मीनादिरहिते उदये सति किंभूते उदये सकंटके संतः शुभ
ग्रहाः कंटके यस्य सतस्मिन् उतवितकें च पुनः चेत् यदि उपचयान्त्यगैः त्रिषट्भवदशमभावगैरसाधु

भिः खलग्रहैः कृत्वांगिरो विधुगुरुकेंद्रेधनमानगोचनर्थदशमभावगोभवतः तदा
नगपुरस्यसंकरणं स्यात् ५५

ज्यो.भ. टी. २६१ 267

अथगृहप्रवेशमासशुद्धिमाह विशेदिति अथपूर्वकथनानन्तरं सर्वोऽपि गृहपिधानेपूर्वंविशेत् प्रवेशेत् वि
वेशनमपिधानमितिद्वेमः कस्मिन्सौम्येऽयनेउत्तरायणे वक्रीणेगुरुविसारवासरेमीनार्कदिनैर्वहि किंभूतेऽयने
तेषामपतानांनेसहः मार्गशीर्षः नभः श्रावणः हेलिः सूर्यः अलीवृश्चिकः लेयः सिंहः एषांसंगमेस
योगेसति दीपोत्सवपूर्वदिनस्तुरेमध्येयमासपवैविधः मासत्यक्त्वाकार्तिकमासेस्स

विशेदपिधानमथायनेनवसौम्येवक्रीणिगुरुविसारवासरे सहोनभोहेल्यलि।
लेयसंगमेदीपोत्सवपूर्वमासवाञ्छितं ५६ प्राचेतमस्वासनतिष्य
ग वासवस्थिरमृद्वादौमृदुभिर्नवंविशेत् शालंपूर्वंवाशुभयोग
वर्जितेभनारवारेषुसदैवसशुभ ५७ ॥

र्थः ५६ अथपुरादिप्रवेशेभवारशुद्धिमाह प्राचेत्येति सर्पानवंनवीनंशालंवापूर्वंवागृहं
वाविशेत् प्रविशेत् कैः प्राचेतसपात्तनाराघासनेस्वाति तिष्यः पुष्यः वासवंयविशात्स्थिर
संज्ञानि ध्रुवः स्रवणः दाहस्तः मृदूनि पञ्चाहहे एभिः नक्षत्रैः किंभूतैः न अशुभयो
गवर्जितैः पुनः केषुसदैवसशुभभवोऽइदतिनेषुकिंभूतेषुभौमरहितनदिनेषु ५७

अनारवारेषु

अथाद्यप्रवेशोलग्नशुद्धिमाह स्थिरेति नवोन्नतः पुरप्रवेशोहितः शुभोभवेत्कस्मिन् स्थिरोदये
स्थिरलग्ने किंभूते स्थि० अष्टमस्थिताः २ शुभग्रहाः केंद्रभावाः १।४।७।१० धीः पंचमभावः ५ शुभ
म, युक्ते: नवमभावस्य यस्मिन् तस्मिन् पुनः किं स्थि० सप्तमेऽष्टमे ८ वीर्यन्तनौ ये १ आयेप्यकारशे ॥
खलाः क्रूरग्रहाः यस्य तस्मिन् पुनः कस्मिन् अधिकलेऽपि अधिकाः पूर्णाः कलाः यस्य तस्मि
न एवंविधे चंद्रे अधिबलेऽप्यपि पापाः पुनः कैः दशाजन्मपराजन्मत्रिंशा दशापतेजन्मपतेः
विधे

स्थिरोदयेऽष्टस्थितकेंद्रधीशुभे सप्तनवीर्यायखले भवेन्नवः पुरप्रवेशोऽधिकलेविधौ
हितोऽबलेदशाजन्मपराममेत्रिंशा ५८ अथाणारिकोविचरयोगमुख्या जीवेकवीद
र्शितमंडलेस्यात् छेदोधनौवाघत्रगीनदोषशुरेसमावेशितमध्यसिधौ ५९ ॥

राज्ञचंद्रस्यमेत्रिंशोग्ररोऽप्यधोबले: ५८ अथपुरप्रवेशोदोषशुद्धिं अथाणारिवतदर्शयति
अथाणेति समावेशितेप्रवेशीकृतेपुरेनगरमध्ये सिध्येकार्यं निष्पत्रं येस्मात् कथापथाणारिक
विचरयोगमुख्याप्राणायामयथादिग्ग्रहयोगानांशुद्धिस्तथा: वैवाविलोकनीया इत्यर्थः पुनः क
स्मिन् जीवेकवीग्ररो शुक्रे दर्शितमंडले: स्तवर्जितेपुनकस्मिन्छेदोधनौवेदशोषसति ५९

गो॰भ॰
टी॰
२६८
268

अथ प्रवेशानन्तरं भूपस्य वराननामाह। इयेति नृपो भूपः इह उपवेशितः पुरोपवेशितः सन् देवविधेर्दे
वतापद्धृयमध्येदद्यात् पुनः पुरोधसे पुरोहिताय वस्त्रराशुं वेदद्यात् पुनर्द्विजश्रेनिविधेः षेवर्धन्तम
मूहेद्यात पुनः मागधान् मंगलपाठकान् वैलपनैर्वस्त्रद्रव्यैः संतोषयेत् पुनर्दीनानदीनजनान् पृथ्वैः
संतोषयेत् ९ इति श्रीमा॰ पंचदशः १५ अथ प्राकारपुरसाधनानन्तरं तत्र गृहस्य साधुनं तैः तैः अह गेह॰
विशाग्रहाणं भनिर्णयमस्त्याति गार्हस्थ्यम् इति यथ प्राकारगणात् आश्रमाणाचतणामध्ये गार्ह

इयात्तु यं दैववविधेः पुरोधसे वसूपराग मर्थं चयं द्विजश्रते। संतोषये चैलपनैश्च मागधा
नदीनानि हान्नैः रुपवेशितो नृपः ९ इति श्रीकविकालिदासोदितेज्योतिर्विदाभरणे
प्राकारपुरसाधनप्रवेशाध्यायः १५ गार्हस्थ्यो विपुलयशाः यदाश्रमाणामयं वेदव
चनकर्मसाधयमैः तदेवाद्विजमतजा विलासकामो वसेदृह उलकरणस्य कालतो

स्यात् गृहस्थस्य संबंधी धर्मो गार्हस्थ्यं चाश्रमो विपुलयशाः विस्तीर्णकीर्तिः स्यात् किंभूतो गा॰ वेदव
चनेन यत् कर्म तत्सर्वं तेन समः श्रुतो ऽयं धर्मो न्याय्यो नीतिर्यस्मिन् स यदुक्तं धर्माय मोपमा गुण
स्वभावाचारपतनस्य स न्यासो ऽहं स्याद् ऽहिंसादो मायोपनिषदोऽपि १ धर्मरत्नादिके इति हेमः पु
नः किं॰ गा॰ देवाः हरिहरादयः आदिजाः विप्राः मनुष्याः तेषां पारयमेलोऽखिलः समस्तः आमः
प्रामः कामः इष्टिर्नयस्मात्स इति तत प्राकाररणात अथेदृशः करस्य गृहस्य विधानस्य कालनीतिं

ल

अथ ग्रहकस्मोदिग्योक्तमाह पूर्वेति आदिकादिकानां विप्रादीनां वर्णानां भुवनेगृहे शुभे स्यात् पूर्वादीनोदिक्षु ब्राह्मणादिशुद्रान्तानां क्रमात् पूर्वदिशि गृहं विप्राणां गृहे शुभं स्यात् क्षत्रियाणां दक्षिणे वैश्यानां पश्चिमे शूद्राणामुत्तरे वर्णानां विदिशि गृहं शुभं स्यात् पुनरिह ग्रामादेः दिग्विभागेन मध्यभागे गृहे वरं २ अथ दिग्गमनरता ग्रहेणाह नागेति नराणां मनुष्याणां नागारं गृहं वरं न स्यात् कास्ववरीहृति ः पूर्वदिशानः कर्कतुलामकरे जन्मोप्स्थ्या।

पूर्वादिस्वपतिवतेश्वरान्तकाणांदिक्षु मध्ये नृपादिमादिकानां वर्णानां विदिशि शुभं वृक्षे कस्य प्रसादे दृष्टीशिवद्यन्तादिग्विमध्यं २ नागगोन्यमनवामभूयमैत्रेभागारंदृष्टि नोवरकर्कटस्य जन्मोपस्थ्यरत्नपरभेः पुरस्यमध्ये स्यादेवमयमवतिभयलेनराणां ३

नागादिमितपिस्ते राशिभिः अत्रपश्चास्यरमैः वृषसिंहमिथुनमकरराशिभिः कोणैः पूर्वदिशिनर स्यनागराशिनावृश्चिकराशिनाऽगारं न स्यात् वृश्चिकराशिमास्तुकषः एवं स्यानवमेरिस्पर्धः एव नरस्य प्रेगेनकन्याराशिनाअग्निदिशि पुनः इनेनमीनराशिनारतिणस्यो पुगेनकर्कराशिनाईशा न्यामिनेसस्यो पुनः नवभिः धनुराशिनापाश्चिमायां पुनरगेनसमममराशिनावायव्यां पुनः अवाग्मेष राशिनो उत्तरस्यां पुनः उग्रेणाईषमेयाकंभराशिनाईशान्यामितिपुनक स्मिन्यषवतिशानिपुकोभे

स्थानेनवृषकेनामकृष्णव्ययाणिपूर्वस्यराशिस्थानेस्थानन्तरागस्योनेमगृहेदेनस्य
दिग्दर्शः ३

वरं १

पुनः

मो॰ भ॰ टी॰ २६९ 269

अथ दिग्लग्नं राशयो मीनलग्ने गृहसन्नं वेश्म भमाह मीनेति मीनः अलीवृश्चिकः इभविड्भं सिंहराशिः
अस्यार्थे वृषः तेन पभिर्युक्तस्येन्दुः गृहस्य सप्तागारस्य पूर्वदिग्मुखे गेहे कोणद्वारविशिष्टं स्यात् पुनः कर्क
वृषाकुलीरभस्य मकरकन्याककैः राशिभिर्युक्तस्य तस्य गृहस्य पश्चाद्वारः पश्चिमदिग्मुखे गेहे कोणे वा पुन
र्जितमतुलाः स्त्रिभस्य मिथुनतुलाधनुराशिभिर्युक्तस्य तस्य गृहस्य पश्चाद्वारः पश्चिमदिग्मुखे प्राक्को
णे वा द्वारः प्राग्द्वारस्य तावत् पुनरपरभवने उक्तं भोः राशिभिर्युक्तं गृहस्य उत्तरास्ये गेहे कोणे वरं ४ अ

यास्यास्य कुलिशादि स्युर्वेगो कोवरं

मीनालीभविड्भवृषसिंहमोक्षः प्रागास्यमर्त्ये वृषाकुलीरभमत्स्य
याम्यास्य जितमतुलास्त्रिभगृहस्य पश्चाद्भवपरभवने तु केतनास्य ४
फाल्गुनेन भमिसहस्यरः सहस्ये वैशाखे श्रावणमप्यौषधी विधुने मा
र्गेऽग्निदत्ते भमात्रयोगयुक्ते निलेपामरसविवादिभूवेगोत्त ५

यगृहारंभे मासादिशुद्धिमाह फाल्गुनेति अथः शारंभगृहैकार्ये परमाद्यं प्रारंभितं सत् अशोष
णासमलसर्वोदयं करोति कस्मिन् मासे फाल्गुने मासे अवरोधजकार्यः शास्त्रप्रभेदात् दश
ते नभसि श्रावणे सहस्ये मार्गशीर्षे सहस्ये पौषे वैशाखे किंभूते पुनर्मासे हितनक्षभमात्रयोग
युक्ते हितभावशोशत्रुये योगयुक्ते सति पुनः किंभूते निः निर्गतः लोपामरससविवः सितेन गुरुणा
आरिभूवावेगोविगृहरहो गृह जगतो पौरस्त्येव घस्मान्सः सितद्युश्चरहितेन क्षाल्नहितेरम

अथ गृहारंभे ऽयनादिशुद्धिमाह मासेइति शोकसोगे हस्यारंभो ऽतिवरफलो भृशं फलकृत् स्यात्
कस्मिन् अपागयनगते दक्षिणायनगते मासेपि पुनरत्र दक्षिणायनगते मासे वेशने गृहप्रवेशने स्यात् शो
घटननिवेशदेवतानां भेदत्वात् घटनमुहूर्तस्य भिन्नदेवाः प्रवेशनमुहूर्ते सभिन्नदेवास्तेनेति किंभूत
आरंभः विक्रमात्रिपयः अग्रभमुनितिद्रुह्योगः विहितैर्भद्रापताभिर्युक्तस्यकः पतोऽगीकरीयस्यसः

मासे ऽपागयनगतेपि चैत्रकसंस्थारारंभो ऽतिवरफलो ऽप्रवेशने च भेदमाह घटननिवेश
देवतानां विक्रमाग्रभमुनि विहिसुकृपतः ४ भानौ केसरिणि मृगे च कुंभककर्कौ दिशाश्रया
परवदने विशातन्युक्ते गोजकवरमरपशुलन्तूर्मियोगे कीनाशास्वपतिदिगाननं प्रवेके २

४ अथो चितदिशो गृहस्यास्यं वमाह भानौ इति केसरिणि भानौ सिंहसंक्रान्तौ मृगे मकरसं-
क्रान्तौ च कुंभककर्कौ कुंभसंक्रान्तौ कर्कसंक्रान्तौ च इंद्राशापरवदने पूर्वपश्चिमदिग्गृहवदनं विशातने गृ
हे प्रवेके अथ युक्तेप्रोक्ते पुनर्गोऽजेषः न कत्वलाथ मरोवृश्चिकः पशुर्मेषः एतद्राशिस्थे उसहलिमियो
गे सूर्यसंक्रमे कीनाशास्वपतिदिगाननं दक्षिणोत्तरं गृहवदनं विशातने प्रवेशे प्रोक्ते २

नौ

ना

ज्यो·भ· टी· ३७० 270 अथगृहकरणेमासप्रमाणमाह मासे इति यथायोः सौमासः दर्शाद्युगलकालेनअमा
वास्याद्युग्मकालेनमीयते इतिदर्शाद्युग्मकालप्रमाणः दर्शिकोमासः स्यात् इत्यर्थः अ
सौमासेनिलपक्षतौगृहकरणेप्रमाणेसिद्धोऽधिककक्षयकालमुक्तः सर्वत्रसर्वदेशेग्रा

मासोदर्शयुगलकालमध्यमोयोग्राह्यो
सौनिलपक्षतौप्रमाणसिद्धः सर्वत्रैवसरधुनीक
लिंदजांतर्देशेस्यादपविधुवत्समध्यवर्ती
८

ह्यः स्यात् तथासरधुनीगंगाकलिंदजायमुनाएतयोरंतर्देशेविवालेऽपविधुपक्षमध्य
वर्ती अपगतोविधुश्चंद्रोयस्याः सकात्साअपविधुः अमावास्यातस्याः वत्समस्यमध्ये
वर्ततेपक्षेवैशीलेयस्यसपौर्णिमासिकोमासः ग्राह्यः स्यादित्यर्थः ८

शा

अथ ग्रहकरणे वारमत्र शुद्धिमाह महेति उक्तविनर्केऽर्वस्य गृहस्य करणं वृषभफले मा
नो ह्यफले वामकृच्च सावि मार्गेशो भ्रमन्निति ह्रिमः अथ वा कवर्गो पवर्कारोपि वेसवंत्तानमि व
द्वियंशतिपकान्तरे स्वगतिपायेन `` त्विहेन मीपुते ह्ननिलनवफलवश्यापि शाहीर्षः आथ तेविम
पानकस्मिन महारो शुभग्रहदिने पुनर्भौनौ सूर्यवारे सुनः केः तिथ्यः शुद्धाः प्रासने स्वातिः मृहनि

महावेकरणेमतोरनस्वभानौतिथ्यं प्रासनमहवासवेन
धीरैः आपनेमवमनलमवाहणतैहस्तसभवगा
योगविद्धविवैः ९

वासवे पतिष्ठापने हस्तः धीराणि पतैर्नक्षत्रैः किंभूतैः सवाहणैः शान्ततारासहितैः पुनः
किंभूतैः नक्षत्रैः उक्तसूष्टानियकानि अशुभखगयोगे वपापग्रहयोगेन विद्धानि विवर्जितानि ये
स्थानितैः पापग्रहयोगविद्धमंडलरहितैः ९ ॥

खं १

त्रिद्यादिमितैः

मो॰ भ॰ अथ मतभेदं गृहवत्सचक्रमाह पूर्वं वत्सो न गावत्सेक्रमरविपिस्थचक्रभेदैः सर्पेक्तोननलत्त्वचक्रभे
टी॰ दैः किंभूतैः हग्मात्रैश्च क्रमेन कलैः शालादिकावक स्यथाद्य जिनादिकस्याकोर्थः सर्पाक्रांतनवत्र
३१५ वत्सेवत्सस्य शीर्षात् त्रिशुत्रिभिः नतत्रैः कलैः हानिस्यात् एवं द्वाभ्यां द्य जिनपापमर्थ सामर्थ्यात्केष्टम
त्रिभिश्चतुर्भिर्भैः कलत्वेन वा स्यात्त्रिभिर्भैः अर्थो लाभः स्यात् शुणैर्हिभिर्भैः रुकरोगः स्यात् एभिः
भ्यां भाभ्यां शास्त्रत्वं स्यात् अश्विभ्यां भ्यां भाभ्यां पार्थे ये स्यात् वेदैश्चतुर्भिः शत्रिवृद्धिः स्यात् हग्मैर्द्विमा ना

९७१

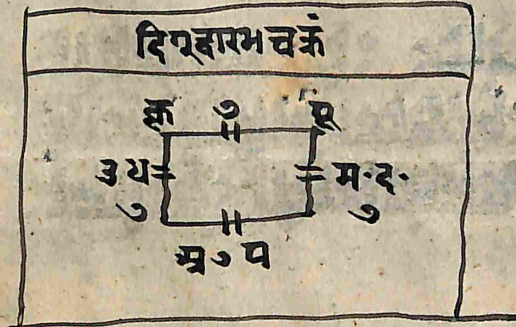
पूर्वं वत्सेक्रमरविपिस्थचक्रभेदैः स्त्रिद्वाङ्क्षिषि त्रिशुणगयमाश्विवेदहग्मैः हग्मात्रैः शाद्य
य जिनकालकशापेयेदारिहृद्मरणेक्रमेणकलैः १॰ शालेषु रेखाष्टविभागभेदा मत द्विभागभेदो
मादिरादौ भेदाः षड्जामरयाम्निपौरे रन्ध्रत्रवाहादशवत्सचक्रे ११ ॥

स्यात्

भ्यां भाभ्यां दरो भयं स्यात् हग्मात्रैः हिमितसंख्याभ्यां भाभ्यां मरणं दशमरणो इति हेतुभय्यमाश्वि
चनं हग्मद्विमितेश्च संख्यायां पातितैः अत्राग्र शाङ्कः संख्यावाची शास्त्रजिनादीनां हेतु कलेग
रवत्सचक्रात् इदं मतभेदात् ज्ञेयमिति १॰ अथ वत्सचक्रे शालादीनां विभागभेदमाह शाले
इति अथ वत्सचक्रे शालेषु रेखाभ्रीरेखा पेरष्ट विभागभेदः अष्टौ भागाः भेदाः स्युः पुनः मद
मादिरादौ द्विभागभेदः दशभागाः स्युः पुनः रमरयाम्निदेवगृहे षड्भेदाः अन्यत्रवाहाद
ग

९ मु॰ मा॰

अथ गृहे दिग्द्वारभचक्रमाह स्पृशेति इह निशांतचक्रे गेहचक्रे प्राच्याः स्पर्शात् चतुर्दिक्षु अनल
भान् कृत्तिकातः सप्तसप्त उडूनि स्पृः सदा ते भगणेन सग गेहस्य प्रवेशे भगणमिदं ज्ञेयं तत्र यो शोकि कृतांगुरो
गप्रवेशस्य अग्रगत प्रत्याद भागस्थं ऊर्ध्वतिर्यक्शीर्षं चेद्भं स्यात्स्या १२ अथ त्रिविधं गृहमाह निकेति निके
तनं गृहं त्रिविधं त्रिधा स्यात् हिमवदारण्यो एकस्मिन् यन्मत्रिका पिंडवद् हितीयम्मर्थ्यं यदि दिष्टिका

स्पृः सप्तसप्तानलभादुडूनि प्राच्यादिस्थितानि दिक्षु निशांतचक्रे १
गुरोर्गृहस्य मिदोष्णधीशांत्य भातः दारे भगणमिहज्ञेयं १२
निकेतनं स्यात् त्रिविधं हिमन्मृयदृह्मं सदापणाकृटर्द्रेभेः स्प
ते एकोनपत्नकरणस्य चोच्यते तत्स्थापित स्तोक्तविशेषतन
त्रयः १३

ह्रैरवितेन तद्दहे हर्म्यमादिशेत् इति यादवः हर्म्यं तत्प निलंगृहमिति हेमः २ तृतीयं पर्णाकुटी
टे तृणपत्रादिभिर्बद्धं गेहं पर्णकुटस्वतमिति यादवः पर्णशालोटजः इति हेमः सदा इति त्रिभेदैः
स्मृतेन तत्करणस्य तेषां मृन्मया दिग्गृहाणां एकोनपा। शिवाय तत्त्वान्तरे तत् स्थापित स्तोकः ते च
गृहेषु प्रोक्तस्या सो विशेषस्यासौ तत्त्रयः सप्तवनपमद इति तत्स्थापित विशेष तनपोक्ति ३ तत्त्वोः

ज्यो. भ.
टी.
३१२
२७२

अथ दर्पणादीनां दर्शनीयहोरामाह नक्षेति हस्ते मृगे रुद्रे विशाखे भिषु श्रवे संस्कृत्वेत मौनमः शाश्वो
ज्ञनं श्रमकत्वात राहुर्हीरिभिष्टेन स्यात पाणिकटादिगेहेतन नमो राहुर्नेदर्पणं तत्विलोकनी
यस्मात् तत्पाकरश्मेः पाणिकटेअभिवज्रः मन्त्रवानदर्शनीयः स्यात अन्यकुले ईक्षका
रिम्हत्विज्ञादिरवितेगेहे समसम्भवस्थाने दर्पणानविलोकनीयः १४ अथ गृहे इष्टिकादि

नक्षत्रेति हस्ते भिषु श्रवे नमः स्यात दर्पणं ननत्पाणिकटादिगेहे तपाकरः पाणिकटेभिव
क्रोनदर्शनीयोन्यकुले सहदर्पणः १४ लघुक्षिप्रयोर्धीरमृगोन्त्वचित्रामित्रे गोरोमे
चमित्ताख्यवारैः मासशिलादारुकृतस्यपाणः ऊर्ध्वेतिलेपनिविष्टे च पिष्टा १८

वपनस्तथा लेपश्चविमाह लघुइतिक्षिप्रपिपः पिष्टेपक भूमिहि धूमादिगेहे शिलादारुकृतेपा
षाणकाष्ठकृते नमासेप्रथमे इष्टिकादिवपनं चपुनः स्यपायाः चोनइतिभाषायाः लेपक्रुर्वेति किं
भूतेनिविष्टे इष्टकेः कृत्वालघुनिश्चवः श्रवणः धीराणिमृगोमृगशीर्षमात्रैरेवतीचित्रामित्रः ३

नक्षो. तिथि: पूर्व: मेघ: शनिवार: भिष: पूर्वा:फाल्गुन्य: १४

अथ पार्श्वोत्कटकार्यमुक्तिमाह नभेति बुधाः पंडिताः पार्श्वोत्कटक्रियामाहुः कथयंति किं कृ-
त्वा नभस्यमासस्याद्यपदं परिहाय त्यक्त्वा च पुनः इषोर्जयोः आश्विनकार्तिकयोरादिमे पदं
सांतं विहाय पुनः सुवेराषाढपदं विहाय वा पुनः सितांगिरोः स्तस्य क्रग्वीरस्तं परिहाय केषु
समस्तवारेषु १९ अथोर्द्ध्वभूम्यारंभमाह करोति कृतिनो बुधाः ऊर्द्ध्वभूमेरारंभ कृत्येकाण

नभस्यमासे परिहाय पूर्वं चेषोर्जयोरादिममंत्यमाहुः
मध्ये बुधाः पार्श्वोत्कटक्रियां वा समस्तवारेषु सितांगिरोस्त १९
कर्णत्रये हारमृदुध्रुवाख्ये पुनः सतिष्यानल ऊर्द्ध्वभूमेः
आरंभकृत्ये कृतिनो नयंति त्वात्रये भूषणभानिवारे २०

त्रयं श्रवणत्रयं नयंति कथयंतीत्यर्थः प्रासुवंति वा किंभूतं कर्णत्रयं हस्तसे दिहारं आर्द्रामृ
दुनि ध्रुवाख्यानि एभिर्युतं उक्तं पुनः किं कः सतिष्यानले पुष्यकृत्तिकासहितं कस्मिन्
त्वात्रिये गरुडध्वजकवारे किंभूते भूषणभानि ऊर्ध्वयोगविशिष्टिकायां पर्वं भ्योऽन्यसद्योगभूष

ज्यो. भ. टी. ३९३

अथ पूर्वमनंततिलकेन गृहारंभे लग्नशुद्धिमाह स्यात् द्विधेति सदाक्षिप्रवयारंभोऽन्वितकेंद्रकोणे
द्रस्थकेंद्रये समस्तसमृद्धिः स्यात् कस्मिन् द्विशकुंभवरराशघूदये द्विस्वभावलग्ने स्थिरलग्ने च पुनः केः
सकेंद्रैः केंद्रसहितैः सद्भिः शुभग्रहैः पुनः केः उपचयवर्तिभिः ३।६।१०।११ उपचयभवनस्थैरेव सद्भिः
पापग्रहैः च पुनः नवराशघूदये वर्गेन दशमभावगेनागारारंभेण न वा नवमभावगतेनाविद्यावुधेन
अष्टमस्थितेन ग्रहाणां केः सिद्धिः स्यात् इष्टारीति इष्टानां मरीणां शत्रूणां नाशो यस्मिन् समये विधि

स्यात् द्विशकुंभवरराशघूदये समकेंद्रैः सद्भिः सदोपचयवर्तिभिः सद्भिरोकः सर्वद्रव्यसंततिविंशति
प्रस्थापनेनागारारंभेण नवराशघूदये च सिद्धिः १८ इष्टारिनाश उदयोऽपि जलेस्तु वास्तु इष्टा
रिनाश उदयो न जलेस्तवास्तु आरंभकालवर्ति इष्टमरोदय आरंभकालवर्ति इष्टमरोद

उदयः भाग्योदयः जले जलेगो ऽंजलेगे ऽंजले ती ऽंजलेन न रीति इह लाभयुः जलेगो ऽसतवास्तु व।
लाभाय स्यात् अपि सेभावनायां जलेगे इष्टारिनाश उदयः इष्टो क्रूरग्रहे षितो षष्ठः सप्तमभावो पसि
स्वपत्रविप उदयो लग्नः सर्वलाभाय न स्यात् चेद्यदि आरंभकाल ... वति जलेगृहकरणा
रंभेण इष्टमरोदयाद् षितसप्तमभावः स्यात् तदा आरंभकालवर्ति प्रारंभितेकर्मणि इष्टमरोदयः इष्टा
गारध्यायादीनां मरोः हकारोदयस्तत्राभोन्यकलिः स्यादित्यर्थः मदारेतस्य हकारे मध्ये हर्षमदानयोः

य प्रारंभित

गुरौ चेति द्विग्रहकार्ये द्विग्रहकर्त्तः तंत्रदर्शनिःपापग्रहांतपश्यति द्विग्रहाणुषः येगृहे समारंभितं मत्तपमवि
नाशिविद्विजानीहि कस्मिन् [illegible]नेलग्ने गुरौ सति निहतौ मम मम भावे राजसहिते बुधे सति बलेतनौ यभावेमे
त्रेषानौ सति मानलभाजि मित्रे षष्ठभावे सूर्ये सति पतावतापकोयोगे तेयोग्यवा पुनः ऊलेगेदेचवत्
यभावेकवौ शुक्रे पुनर्लाभे पकादशे भूगुविभौमे १८ सराजेति यदाउत्तवितर्के ऊलमानवर्तीचवदे
शमभावस्थः सराजमंत्रीचेद्दयुक्तगुरुःस्यात्तनः सद्देसभूमंगललाभभावः लाभभावगतेशानिप्रुक्

गुरौ चतैराजसहितेनिहृतौमेत्रेबलेमानुलभाजिमित्रे कवौऊलेभूगुविविछिलाभेतत्यसमारंभि
तमत्तपद्वि १९ सराजमंत्रीऊलमानवर्तीसद्देसभूमंगललाभभावः निशातकतेस्थि
रधामसौख्यंयदोतजबालचरोदयेज्ञः २१ गृहेष्वरेनष्टबलेगृहेष्वरोविधौवभूमे
त्रिणिशावरा:सिते तयसमेतितत्पसाधनेद्विवानीचाग्रपिणिएपत्रविलग्नमंडले २२

भौमःपुनः जंबालचरोदये जंबालेपंकेचरतिगच्छतीतिकुर्कैमत्स्योदयेकर्कलग्ने: ऊभ्यंदःस्यात्
तदातिघातकर्तास्मेद्दकारकस्याचिरधामसौख्यदीर्घकालगृहसमावेसात् २१ गृहेश्वरेति द्विप्रवा
धारणे तत्पसाधनेगृहणेगृहे दृष्टौरस्वूर्यनष्टबलेसतिगृहीष्वोगृहस्वामीपुनर्मौतयसमेतिधामो
तिपुनर्विधौचंद्रेनष्टबलेसति वधूःस्यात्तयसमेति पुनर्मेत्रिणिगुरौनष्टबलेमतिशस्पतिवकर्णेपदेत
यसमेतिचपुनःसितेशुक्रेनष्टबलेमतिरालक्ष्मीः तयसमेति वाःपवानीच[illegible]वराशिगतेत्र

बाप्रथिणि नीचराशिगते

ऊ२

इतिश्रीस्पष्टविलग्नमंडले. सग्रहैकवंशकतं ५२

ज्यो॰ भ॰
टी॰
३९४

२७४

गृहयुक्तकेंद्र:

समेत्येति चेत्पदि सखेत्यम्बराम्बु:ऽथ शुक्रदशाम भाव: स्याच्च गुन: समास्तदाय: सूर्यसहिते कादयो
भाव: स्यात्तु न: सप्तमकेंद्र: स्यात् गुन: समितोदय: शुक्रशुक्रे लग्ने स्यात् तदा यतेषु राशिगत्वं विनिर्मि
ते कृतं तत् सप्तकेंद्र: शुभ: विदरीत्वे कालेशाव: पापराशिवशागतो मासाश्रमवेन किं अतेन गतदेवराशाप्रथा
नां संपत्समृद्धिर्यशसि स्यात् ॥ २३ ॥ समेमिति चेत्पदि दृष्टिगतहिन नवमग्रशांत दर्याधिशान्तवधीमितोस्य
ति इच्छसि गतस्य तिष्ठाव: यत्नो गृहस्य हि पातलमिन उत्कृष्ट: स्यात् तदा नवमगारसाय केन्द्र: काले
प्रदशात् मानलवगोषष्टभावे समेगतं भौमयुक्त गृहाणि गुनेवेसवि क्रमेत तनीय भाव शुक्रे स्वे स्वरूपे

समेत्यराज्ञसम्मभास्वदाय: सप्तमकेंद्र: समितोदयश्चेत् विनिर्मितेपञ्चराशिशारायभवेद्विरंकर्तु
कुलाह संपत् ॥ २३ ॥ समेगतेमानलवगं मारराशीविक्रमे शूरमगारसायुधेन गृहकविमातृष्टोऽस्मि
क्षितिगृहाणि वदरहूपातकंयगतहिन ॥ २४ ॥ उत्तमानवगौसपदिराजगृहस्थ: उत्तमानवैरायपरि निकेतन

गृहाणि पुनर्गृहेके विंचसोदयं लग्नसहिते गृहाणि ॥ २४ ॥ अथ उत्तमनामच्छेदमाह उत्तमेति यदि राजगर्भे वं
इगोष्ठानीउत्तमानगोचरमर्थदशामभावगोस्त: तदा तौ चेद्गृहनिकेतनकर्त: उत्तमानदेगोत्र सत्मानदे
यकौ स्यातां च पुनर्वैनिक्षितिभवभावे पकादशो भावगते उत्तमे भौमे सूर्ये वा तिगानि गुरुके सनि निकेतनकर्ता
वै भवभाव: समत्रिभाव: सभवति संज्ञायते कस्मिन् उत्तमे अपि उदये गृहे अपि सन्नि इति श्रवणा: इत्यन्य: इति च्छेदोनु
यासमेनेहूम: उत्तज च्छेदसीलतानां पत: सनसमगा इति पत: परमेश्वकर्षमपि तस्य विदर्धात् किमिव प्रवा

सक्षिक्षितिमितोऽस्मतोपतः प्रथमतो गिरीनगीः उत्तमसूत्रसमानग्रहे २५

द्वि

गु

उदयेऽस्ति यदि सोच्चपदस्थो यस्य स्मात स्थो सहितः उच्चगतो मीनस्थः स्यदर्थः एवंविधः कविरुदये लग्ने भव
ति वा ऽथवा ऽस्तमृतादनागमृत भाजि नीचे वा स्वे रविते पदोपस्य गुरुर्वनवर्ती वक्त्रं भावस्थः कर्कस्था
भवति अथवा यमः पानिर्धगगतिकला स्थो भवशाली एकादशभावस्थो भवति तदा एवंविधः शुक्रः
गुरुः शनि स्वकुलकर्तेगं रद्वकारकस्य कुलकम् महत्त्वं स्वर्गोत्रय मे कुरुते २९ अथ मालभारिण्याह स्वग
हेति अनिलाधाम कृत्मार्गो व्योम तमिनः चरति गच्छतीति ग्रहा स्तैः कृतनिर्माणं कृतसाधनं प

उदये कविर्भवति सोच्चपदस्थो रमृताद्वनाविनपदो वनवर्ती कुरुते कुलकमहत्त्वं कुलकर्तेव
दिवा यमो बृहगतिर्भवशाली २९ स्वगृहोच्चमसत्कलाश्रयातेन निलाधाम्रचरैः प्रभूतकाल
पोषितिष्ठति यस्य सप्रयुक्तं कृतनिर्माणमनो भगोस्त्वर्थं २७ भुववरोपरभागगो यदि कोमद्र
गो वा पवलोपि वणीनाथः रचितमस्तने समेति सत्पमस्मयानस्थयमेकपापरस्य २८

स्वगृहे कर्तृ पदे प्रभूतकाले प्रचुरकाले यावत्पोषितिष्ठति किंभूते पसत्पमर्थ्यं पुनः किं पुनः किंभूतैरनिला
स्वगृहे उच्चे उच्चस्थाने स्वसत्कले मित्रगृहे समपाः स्वगृहा दिनवाशः एवं स्थाने प्रयातैः गतैः यस्य सप्तमप्रा
अयः इति हेमः अतस्य निभ्योः स्मर्गोरस्य स्थानगतैर्ग्रहैः कृतं गृहमनर्थ्यं स्यासौ भवति २७ भुववरेति यदा प
को ऽथवा रोग्रहः अपरभागगः शत्रुनवाशगतो भवेत् वा ऽथवा पको मद्रगः सप्तमभावगतः वा ऽथवा वणीना
थः सप्तविंशाणां ग्रहस्य शौ स्वामि नैतानि चाणां गुह स्यौ स्वामि नैतत्रिपारगोमर्यं भौमिश्च स्यादिवर्णाय

निर्गतेः एवलोकिर्गतवलोकि भवेत्तदा संयतिलक्षितैवविर्वतिकंहेतुः संदृत्यर्थं
एवकास्मयापकवशिरापरस्यनोः सम्प्रदे सम्प्रगतिकामकोविराहनागतसंकेते ऽः २८

शो॰भ॰
टी॰
३९५
२२५

अथ गणकादेशेन गृहारंभमाह गणकेति सुधीर्गारं गृहं समारभेत आरभेत किं कृत्वा गणके सो तिविदं परिपृच्छ्य संकथ्य किंभूते गणके बहुशास्त्रभेददर्शे अनेकशास्त्रभेदेकुशले पुनः किंभूते गः कृत हस्ते शिल्पिनि कर्मठे कृतहस्तः कर्मकृत हस्तात्कृतमुखः शिल्पिनश्शिल्पवाः कुशलाः इत्यमरः पुनः किं गः सर्वदयतमेरचात्ममात्युक्ते पुनः किं गः सुशीले शोभनाचारे पुनः किं गतलोभे गतलोभपतिताभिमा नयुक्ते समसंस्तनपक्षे गतश्च लोभश्चाभूतोः समासे विधापगतलोभश्चासौ पतिताभिमानयुक्तश्चेति परा गतलोभपतितवाभिमानेभिउक्ते इति परछेदे उक्ते [illegible] वराहसंहितादौ प्रतिपादितेलक्षण

गणकं बहुशास्त्रभेददर्शं कृतहस्तं मरणपक्वं सुशीलं परिपृच्छ्य समारभेत गारं गतलोभपतिताभिमानयुक्तं २९ तदुदीरितकालनीतिमुक्तो विकलं नैव समुत्थाय पुमान् उपसर्पदरं यथाव २८
सारेण वशो निमेलमानसः स्वरेण १ लेखिते गणकप्रियमर्थः यद्वा परिपृच्छ्य उक्ते पूर्वोक्तलक्षण ल्लिते गारं समारभेत एष कादेशपूर्वमेव पुनः किं गः प्रतिबः कोपश्चाभिमानो इकारस्तोभ्यो युक्ते वर्हित २९ अथ गृहकारणमाह तदुदीरितविलुलितिष्ठितं नववोन संश्रेष्टः तथानतनुटजे गरदं वटपे तकारये केशो तिनेवगणके नैव उदीरितकालनीतिमुक्तो कथित कालनिर्णयमुक्तो कपाकृतास सत्वपायुक्तं कृत्वा हृति लिपिवक्ताः किंभूतो नववरः यथा उपसार उपसमीपे सारे द्रव्यं यस्य सपुनः किं नः निर्मलमानसः स्वच्छचित्तः पुनः कस्मिन्समिति स्वरेण समवाप्यु हिशिष्यारथ्या नसंधिः अन्यत्रानाममदेशो

ह्रस्वधारे

२८

अथ शालिन्या समीपदेशस्य तन्गृहस्मोपवादमाह पर्यंतेति द्विस्वं पर्यायाणे ये ग्रामसन्नाः गृहसमीपस्थ
स्थाः केटकीवृर्यादिः क्षीरशालातीरवृत्ताः राजादनादयः शालाः स्माथारणाद्वृत्ताः शालःस्तनेतरुः
स्तनइति वैजयंती पर्यवासे गृहे पर्यवस्यात्कामाः पर्यवेगृहे तत्र तिष्ठंतीति प्रमानन्तरस्यः तत्कामा
मरणकामो येषांते मरणादायकाइत्यर्थः पुनरभ्यर्णोपिगृहसमीपस्थोयोः द्विहृत्तो वकेशीवेष्टवृ
तोः वकेशीस्यात्पश्चिमेरेननरेसवेष्टवृत्तस्तत्कतीरेगृहकतीरेनष्टस्तिनष्टामत्तास्तिः सेत

ग्रामसन्नायेकेटकिक्षीरशालास्तांवासेस्युःपर्यवस्यात्कामाः अभ्यर्णेद्विर्योवकेशीस
शाखत्वत्कतीरेनष्टस्तिंविधत्ते ३१ अर्कोन्मत्तस्कसुरिष्टात्व्यपासःशाकवाथयं
पा अपामार्गसुखाः ऊईतव्यास्तेसमूलामन्त्रयोश्पोमोन्मानतो गोगाधामकृत्ये ३२

नै५ तिर्यस्मसंतेविधत्तेकरोति ३१ अथधामस्थानगताःकीदृशवृत्ताःच्छेदनीयानाह अर्कोइतियेन्न
कैः प्रतीतः उन्मत्तोधत्तूरः स्करिःयोद्वरिः स्कद्विवेत्रोमदातमरिति हैमः अरिष्टात्वःफेनिलः नि
बोपि वासःयवासकःइतिनिर्वेटः ईदेवहूवचने शाकःमागःव्याधःकर्णिकारःकर्णिकारेपरि
व्याधस्त्वव्याधवत्इतिशाश्वप्रभेदःवेयिः तरुभेदः अपामार्गः अघाडोइतिभाषाइतिमुखाः मन्त्रवांस
ति मन्त्रयोस्तेःकोदृश्योवृत्ताः समूलाउद्धर्तव्याः उत्पाटनीयाः कस्मिंधामकृत्येगृहनिर्मितेकिंभू ता

सेयमीमातलेति गम्ह प्रमाणमूर्मिगताः ३२

अमो. भ.
टी.
३९६
४२६

अथ गृहसमीपवोपिवृतादिस्थलमाह । गृ॰ इति । वेद्यादिरहितमावासस्य अङ्गनं चत्वरं गृहग
आवासस्य गृहगतो वोपि रथ्यायाः स्यात् । अ॰ तरस्यां ० नगरद्वितयोः प्रासादमिन्द आवासः प्रवासः तं विद्यते वा
सो वसते यस्मिं सद्भृत्यः स्यात् । रथ्याः चत्वरः येषु पाङ्कृताः स्थिता ग्रामाः तेषि स्थितेषु देशाः स्थलाः
शोभनाः सुः तद्योगतः पनिनवृत्तसंयोगात् पर्वैकदयाः समीपभवाल्लेऽपि वृत्ताग्रदेशस्थलाः ११
अथ गृहमाश्रित्य वृक्षकृतानादिरूपमाह । शारदीति हारिगृहं हारेनीरसः शुष्कः शालीकृतः नि
श्राणोवोधिः गृहशाखेदवासः स्यादावासो निर्मितो नन्तरः सुः शालापि स्थपनिता स्या
द्विधा यैनैकधा स्नयोगात् लेपिशालाः ११ शालीविद्गोवीरसौनि गृशालस्तालः कालो
हारि वाराशपश्च प्रासादो नामजलः गृहदेशो वानस्पत्यदारुनेरचनगेरे १४ शालारंभे च
ट्यापितकीलाहष्टासनआवाससराहारिपीठा ० गेनवीहिस्तवटपटो शिवीदेवमासरोद
यः स्यात् निर्वृशालो निर्यः स्यात् कालः हरमस्तालो निर्यः स्यात्खण्डनवीराशापुः नलाशपुः कूपादि
निर्यः स्यात्तव्रत गृहदेशो गृहगृह प्रासादो देवगृहमजलः शोभनो नस्यात् नगे देवानस्पत्यदारुका
ष्टेनदेयं न नेयफलानि ये विनाशयेत्व नस्पत्याम् निविद्धं याइति हलायुधः १४ अथ गृहारंभे । गिरिवालादि
हृबुणरथेश्पति शालारंभाति वेयपरिशालारंभे गृहारंभे अर्पापितकीलाः गिरिवालादेशस्यात् दास्रा
समासमीपभूताआवासराहार्दिपीठागेहादिपीठाभवेत स्वनामकालेन गृहभस्मसात्द्वेदिस्थंधेःपुन

हेदा ४१

अथ गृहारंभे सूत्रकीलच्छेददोषमाह शालेति चेयदि शालादोलं भूरदहस्युनानां सूत्रपाते सूत्रन्यास
करणे छेदः त्रोटनं ग्रंथिर्वा भवेत् तदा कर्तुर्गृहकारकस्य प्राणैः पीडयैव भवेत् खातदेशे कीलो भग्नः
कीलभग्ननाशजे रोगाय स्यात् यदा स्थानि भग्नः कीलः तदा सूत्रं विस्मय चित्रं स्यात् ३९ अथ खाते

शालादोलं स्थापने सूत्रपाते छेदे त्रिवेद्ग्रंथिरास्यैव कर्तुः कीलो भंगः स्यात् जनेस्थानि भ
ग्नः कीलसूत्रं विस्मयः खातदेशे ३९ खाते तावत् खन्यमाने अप्यश्वापद्गावाणिवा के
शांगारमस्थि चर्मा यश्चेद् दायदो राजभीतेः साक्षिडिंसहस्त्वहं तनोति ३७

दृष्टवस्तुफलमाह खातइति चेयदि खन्यमाने खातेसधीः तावत्थंगावाणिपाषाणोवाकेशो
वांगारंवा ऽस्थिवाचर्मवा ऽयोलोहंवा प्रपश्येत् तदा राजभीतेः राजभयात् आपदः स्युः सत् वस्तु

क्षभवनहृ छेमास्मिंद्धिक्षमम्नहितोतिविमारयति ३८

गो·भ·
टी·
२९९
२७७

अथगृहारंभेऽन्नायणादिशुद्धिमाह सौम्येशति सौम्येऽन्नरायणेऽनेहसि काले प्राहतेऽगीकृतेता
वत् प्रथमं वास्तुसाथयित्वा सायपुगस्तुभायपुरुक्तगोहपीठं हृष्टप्रविलोकनीयं चतुनस्तुखपायम्
वैमित्रेमित्रवेशोकेपूर्वोक्तहृष्टविलोकनीयं पश्चात् उत्तरायणेऽन्नरादिगुगतगृहविधेयंकातेव
२८ अथशुभागारस्याशास्थानमाह धामेति द्वयेः सदायः शुभंयोगास्तः केषु धामामण्डल पृथिवी
पीठेशालोवप्रः पत्तनेनगरंकूलं गृहं प्रासादो देवालयः वापी प्रपा मानी पण्यशाला कासारः सरः

सौम्येनेवस्माहतेसाथयित्वावास्तुं तावत् स्वायपुगोहपीठं हृष्टशोकेनपयाश्चेव
सर्वमित्रपश्चात्तनरायणेविधेयं २८ धामामण्डलशालपत्तनकूलप्रासादवापीप्रपाका
सारायुधपीठमण्डपहीपहासनहारवसमस्तीठनृपान्वारणगृहानोमगिनीवाटि।
कामंतृषाशयनादिवीवरगणोयास्तःसदायोद्वयेः २९

ग्रंथः कूपः पद्मं हदे पञ्चपुनःकामपीठं
मण्डपः न ना अथ ... वापी प्रपा पण्यशाला कासारः सरः ग्रंथः कूपः पद्मं हृदे पञ्चपुनः कामपी
ठे मण्डपः नगरः ... दीर्घिका पद्मासने हारः हारंयास पुनः कस्मिन् समुपीठे सभापीठे नृपानुयायपा
नेवभगागृहं संबाडीश्वनः शाकटः रथ्यादिः मेगिनीनौकावाटिकामंतृषापेराशशयनादिमेवकारिः

अथाः कृताय सग्राह्यस्थानमाह वेदीति वेदीपीठे समस्तकुंडरचनापट्टः आतपत्रं छत्रं ध्वजः
तेतें आरामो वाटिकादिः खाताः प्रखाताः अत्रैषामेतत्पर्यवायशिविरं पट्टमेडुपादि आसंदी वेत्र
कृतचटितासनं स्यादेवासनमासंदी इति हेमः वितानं उल्लोच पर्यंके देपष सौम्यायः सौम्यः आयो
ऽहतम् शुभतमो भवेत् इति समस्तपित्रादेवतायां विशेषधनआयः शुभतमः स्यात् राजन्येतत्त्रियेतत्व
ः

वेदीपीठसमस्तकुंडरचनापट्टातपत्रध्वजाछत्रारामखातखातपर्यंशिविरासंदोविता
नेषु यं सौम्यायोऽहतमोभवेदिमनित्यादेवतायो धनो राजन्येन खगाणुयोविशिगजेनागोः
ति पत्नवेन्यगाः ४ ·

१पुष

गाणुः सिंहायः शुभतमोभवेत् राजन्यो बाहुसंभव इति हेमः शुरुधैवत नावराणु शाहसि
डिः शुनः विधिवैश्येगजआयः शुभतमोभवेत्पत्सवे पादजातेषु द्वेगौरायः शुभतमो भवेत्
अस्मेखलाआयाश्वन्यगाः ऊविंदचमेकारादिवर्णग्रामाः शुभतमाः स्युः ४ ·

मो.भ.
टी.
३८

अथ व्यये आये न्यूनाधिके फलमाह करणेऽति करणं कारणं विषमाकरणे तेज गुतमं करणोजाति
भेदस्य करणानि द्विपात्पवि १ इत्येनकार्थमतिमतयो करणे तेजे गृहे सदा व्ययहीने आयाधिके सति
अत्र गृहे सिद्धिः स्यात् विपरीते व्ययाधिक आयहीने व्यथा सिद्धिः स्यात् चेत् यदि अग्गस्वेव तत्

करणे व्ययहीने स्यात्सिद्धिरायाधिके सदा विपरीते व्यथा प्रारब्धस्यैव भिन्नं
सदनं चेत् ४। गेहषोडशभेदपुनमाद्यैः प्रस्तावैर्दिग्लिङ्गभेदभूतैः
वक्ष्ये तानहमेभिरन्यभेदास्तोयत्रापि सदेति साधनीयः ५२

भाद्यैराशपारिभिर्मिश्रं स्यात् तदाऽत्र गृहे सत्कृतं स्यात् ४। अथ गृहाणां षोडशभेदानाह गेहमिति
आद्यैराद्यैः षोडशभेदं गृहमुक्तं प्रोक्तैः दिग्दिशाः लिङ्गः प्रस्तावाः प्रस्तावाः लिङ्गः इति हेमः एत
योर्भेदभूतैः भेदोऽन्यैः प्रस्तावैः तत्पुनः सदा अन्यत्रापि एभिः प्रस्तावैरन्यभेदाः साधनीयाः इति हेतोः

अथ प्रस्तारं दर्शयति विलिखेति सर्वगुरुरूपकात् प्रथमरूपकात् कारणानुमानात्तेन प्रमितात्
गुरुं विलिखेत् कारणेनोपगात्रयोर्यातिता दिष्टमाने ततः प्रथमाधो लघुं न्यसेत् ततो लघुं दृष्ट्वा गुरुं लि
याधत खेत् अविलाल्लघवो भवन्ति तावद्यथाविधि भवेत् यतः पादे सर्वगुरावधो लघुं न्यस्य गुरौ रचयः पश्चाप
रिन्याशेष भूयः कर्पादस्वेविधिं प्रनवर्ण ६ मगुरुहितानि लघुपायहविप्रयवद्विप सरिसानुरिसा
यनोउवरिपापङ्क्तिमदोहि ४२ अथ लघुमध्याणस्थानेर प्रापति सदेति गुरु रिहलघुस्थ लिंगलिंदम
विलिखेत् कारणानुमान् गुरून्प्रथमाधो लघुमाग्ररूपकात् लघुदृष्ट्वा गुरुं स्तनोविलाल्लघवो या
वद्यथाविधि भवेत् ४३ सदनाभिमुखोदिहमुमोरुपमध्यानु दिशा लघु स्थले सुरलिंदमदी
रितं वृषैरिति वैषोडशभेदजा गुणाः ४४ ध्रुवधान्यजयनंदरवरकान्तमनोरमं समावृषमु।
विक्रुरवियहनंदनलयाकेयविपुलानि ४५ विजययोषोडशभेदरभिरूपरुदीरिनानानि।
नामानि नाम्नाफलमिति सदृशकलिनवास्तुविभारतिशं ४६
ना+
दीरितं प्रमाणः प्रोक्तः कस्मात् सदनाभिमुखोत् शृङ्गसन्मुखान् प्रमान् अथ प्रस्तान्य दिशः वामका
र्तः वैनिष्ठितं निष्ठोडशभेदजागुणास्तुः ४४ अथषोडशशृङ्गमान्याह ध्रुवेति विजयेतिमुनं
मधिनृपैः पङ्क्तिः सदृशानृपमनोरमेवोषोडशभेदेध्रुवादीनि नामानि उदितानि प्रोक्तानि चतुनोनि
मानिरतं वास्तुविभः शृङ्गस्वामिनोनाम्ना ध्रुवादिनाम्ना सदृशं फलं कलितकथितम् ४६
नामानि १

गो
भ तं
३७९
२७१
मतं

ऽऽऽऽ १	।ऽऽऽ २	ऽ।ऽऽ ३	।।ऽऽ ४	ऽऽ।ऽ ५	।ऽ।ऽ ६	ऽ।।ऽ ७	।।।ऽ ८
ध्रुवं	धान्यं	जयं	नंदं	खरं	कांतं	मनोहरं	सुमुखं
ऽऽऽ। ९	।ऽऽ। १०	ऽ।ऽ। ११	।।ऽ। १२	ऽऽ।। १३	।ऽ।। १४	ऽ।।। १५	।।।। १६
दुर्मुखं	क्रूरं	विपक्षं	धन्यं	क्षयं	आक्रंदं	विपुलं	विजयं

अथ वर्णभेदउ उमाह परेइति परे उपाउ इति वृंदं तिइति किं अंतज्जातीनां नंद ध्रुवादि गृहं उक्षां खंड इष्ट
म नासत ... भं स्यात भवर्णानां द्विजातीनां भवर्णानां सौम्यं केचिदिति वदंतीति किं सर्ववर्णा ७

हीम्य हंतं गृह वरं स्यात्

परे वदंतीति उपाउ इष्टा खेतत्स्य दंत्यजातीनां भवर्णानां सौम्यं केचित्सर्ववर्णा सर्ववर्णा ७ ॥४
एवं द्विज्ञादि क्रमिभं भवति धामम्नानेकधा भेदाः एभिश्च
खंड मेरो ज्ञानात् ज्ञायते किल सिद्धिः ४८

सर्वाणि धमनानि स्युः ४९ अथ अनेकधा गृह भेदान् दर्शयति एवं विइति एवं धामनि गृहं ह्नेकस्य भे
दाम वेति काभिर्विंज्ञादि क्रमिर्दि आदि भूमिभिः वधनः किलेति सत्यो ३ उत्खंड मेरौ स्ताय सिद्धि र्ज्ञायते के

फल,

अथ दिग्गतभित्तिमूलमाह मूलमिति धर्मराजांशं दक्षिणदिग्गतं भित्तेर्मूलं मध्ये श्रेष्ठं स्यात् वाऽ
प्यवा वारुणं पश्चिमदिग्गतं वा दिग्गांशमुत्तरदिग्गतं भित्तेर्मूले श्रेष्ठं स्यात् पुनरर्कादीनां व्योमगा
नां ग्रहाणां मूलतो भागाः कल्प्याः पुनः सद्देशो ग्रहाणां मध्ये द्वारमिष्टं श्रेष्ठं स्यात् ४९ अथ द्वा
रेन वांशा दिग्विधिमाह शालेति सद्देशो शुभग्रह[illegible]न वा शनि वा रो द्वारस्य अवकाशेन स्यात् कस्मा

मूले भित्तेर्धर्मराजांशमग्रे वारुणांशे वा नदग्रांशमग्रे कल्प्या भागा मूलतो व्योमगाना
मर्कादीनां द्वारमिष्टं सदंशे ४९ शालाल्पत्वात्स्यावकाशः सदंशो द्वारे वान्यागारको
णादिवेदात् पापांशे तद्वामशाखा न दुष्टा शेषं नेयं तत्र दोषोऽल्पभागे
५० दुष्टांशेऽतस्तत्संभवे च न दोषा द्वारे
तत्र द्वारे कान्यत्र साध्यः ॥

त शालाल्पत्वात् [illegible]प शालास्तोकत्वात् वा अथवाऽन्यागारकोणादिवेधात् पुनः पापां
शे दुष्टग्रहांशे तद्वामशाखा न स्याद्ग्रहः सा वामशाखा न दुष्टा स्यात् तत्र दोषोऽल्पभागेन तद्वारमेशेष
नेयं कर्तव्यम् ५० अथ द्वारे द्वारिकामोचन विवेकमाह दुष्टांशा इति चे[illegible]दि दुष्टांशेऽतस्तत्संभवो
द्वारसंभवः स्यात् न दोषस्तत्र द्वारे स्यात् पुनरन्यत्र अग्रभित्तौ वा श्रेष्ठं वा यथावकाशं ॥

घ

ज्यो॰ भ॰
टी॰
२८०
280

स्थले सा पीठा भनाद्वारिका वाटिका पाद्दर्खद्वारमिति द्वारिकाइतिविग्रहः कर्तव्यः केचित्तु परैः तोमि
तैः शास्त्रं तु पगुरुत्वं वा शागन्तद्वारमाहुः किं कृता तत्त्रिभागे तस्य गेहस्य त्रिभागे मध्यंग वाम गतं न्यक्ता ५९
मध्यदुर्गादिद्वारे वेधं त्यजन्नाह एवं दुर्गे इति सुधीभिरेवं दुर्गे निर्हितो दुर्गे कृते मतिद्वारं शुद्धिते या वपुन
र्वारे वेधपरत्याज्यो वर्जनीयः केसौ भकूपादिमार्गैः स्तम्भाहत्रकूपमार्गैश्च पुनर्नीचोच्चावीदेवताभिः ३

कार्यं केचित्तु मध्यं गेनत्रिभागे मन्त्रा द्वारं तोमिरो शास्त्रमाहुः ५९
एवं दुर्गे पूर्वतोद्वारशुद्धिस्त्वेयाद्वारे स्तम्भकूपादिमार्गैः नीचोच्चैर्वा देवताभिश्च
वेधस्त्याज्यश्चोर्ध्वद्वारि नैवं गवाक्षे ५८ वेधस्त्याज्य इवेधो न हर्म्याल्लक्षेन विद्धे
कस्तद्वेणाहरे संसासास्त्रवृत्वे वेधस्प्रवाधो स्तेयाविद्ध
तानि भिर्नित्यवेधे ५२

च नीचभूमिभिः देवतामूर्तिभिश्च पूर्ववेद्वारि गवाक्षे एवं विधो वेधस्त्याज्यो न स्यात् ५२ अथ हर्म्ये वेध
निर्दोषतामाह वेदेइति चेत्यदि अन्तोद्वारतः न विवेकस्तद्वेणागृह्यात विगुणस्तद्वेणाद्रे वेधः स्यात्
६ मत्तद्वारे वेधो न हि द्योषो विलोकनीयो न स्यात् अपि निष्पतं सवेधप्रवाधो वेधस्ताने संवेधैव विद्धानि
भिर्वेधैस्तैयः स्यात् कस्मिन् नित्यं वेधनिरन्तरवेधमयामदेशा यथा शरेण वेध्यं तन्तु शरव्यकं ग्रन्थया

अथचारकरणेनतच्चशुभमाह ॥ मडइति वलनस्यहारस्यकृतिः
करणमभीष्टशुभासात् केशुमरहनितद्धनि शराह्वन् त्येषः आदि
नेयंशुनर्वसु आनिलेस्वातिः पुष्युचशुनः केः त्रिदशसविवोगुरुः सो
मः सोतुयः उत्तमनाशुकाः पर्बावासवैः शिनैः किंभूतैः उश्पेगगादि
भिरजैश्चरमिश्रैः शुनः कस्मिन् पुष्ये तिः कन्याजिन मेममिथुनेयाव
शुव

मडलस्युशुरुहर्कन्तदादि नेपानि लेशुत्रिदशसविवसोमस्तोयानोवामरेच्च ववरजकृतिर
भीष्टा उश्येगायत्रैः शुवनिजिनमपीरसौदयेसाफकेन्द्रे पश दिनकरकिरणाक्रांतस्त
नोद्धारचक्रे शुगयमयुगरगेदविवेदविरामैः मितमडगणगविन्यसेरर्धतातोननियम
मविलसदिग्गनायपः कोनभेसत् ५५

सूर्यक्रांतनक्षत्रात् द्वारचक्रम्
१ २
३ ४
शुभं २
वा
मध्ये २
शुभं
२
४
प
२
शुभं
२
शुभं
ने

द्वा मा

तोणिश्चिरणपायः पर्यां उदयेलग्ने किंभूते साफकेन्द्रे शुभग्रहयुक्तकेन्द्रे ५४ अथद्वारचक्रे मानियम
ति दिनेति सुधीह उत्तो २ ननियमेनमयपर्यंतेउडगणभागेन्यसेत् कस्मिन् द्वारचक्रे कस्मात् दिनकरकि
रणाक्रांतनत्तेनः सूर्याक्रान्तनक्षत्रात् किंभूतेउ उ (युगे चत्वारः ४ यमः द्वौ २ युगानि चत्वारः ४ युगदो १
वेदा चत्वारः ४ द्वौ २ वेदाः चत्वारः ४ द्वौ २ रामाः त्रयः ३ एभिर्मितं ऋपिनिश्चितं अविलंदिशामध्य
समस्तोदिग्गते अथफले अथकोणभे ऋयोदिग्गतचतुष्कोणगतेनवनत्तत्रसतं शुभेनस्मत ५५

ज्योम॰
टी॰
२८१
281

अथ सोमदारुमोचनेन लङ्घ्यादिश्रृङ्गिमाह । फलेति । स्थौमौलिशाखपल्लवं प्रदर्श्यात् सोमभारवद्रङ्गिमा
छामस्थापयेत् । केऽफलवालिपिण्डाभिपृष्ठः मेघास्वरूपाः आदित्येभ्यो वहति मेघमन्दराथा दोहृत्स्थः वि
शा हरूमगश्रोणीकावापुष्पानि वस्त्रमंथनिष्ठा पोसेवनीपतत्पुनः केशतरणिः स्वर्णः पिण्डालगुरुः
कायाश्रुकः पणाम हृत्प्रादेन षट्किंमूलतेषु विकृतिषु कृता गरा हृतेषु वपुनः कास्मिन्पौरेस्मिरेलग्रथन
स्ता राजवीथीषु चंडवलेशपस्ते सन्निधौ ५८ अथोपसंहारेणाह । शालेनिबु पैरथंविविधिराटतो गोत्तनः

फलपिण्डाभमेघादित्यदोमैत्रविशा हरूकृष्णपेलोमादिदाहप्रदर्श्यात् तरूणपिण्डाका
याह्नः स्थपौरे विलङ्घे विकृपति षवनाराजवीथीषु स्थवसे ५९ शालास्थशोभास्वयमाधृतोविधिः प्र
पाश्रमापापणामकृत्यादिषु गीर्वाणगेहवलजाङ्गरुजाटशानशुद्धिं कृविदितदोरिते ६० गृ
हेनरामायणभारतादृवंविवेकपाणाहृवमिन्द्रजालवत् ॥

कृत्रपोषास्थशालास्थ अथ पुनः प्रपाजलपर्वश्राश्रमादि श्राश्रमस्त्रमुनिस्थानं आपनः हृटः मंडपावा
जिशालातमंडपइतिहैमः पुनर्गीर्वाणगेहेदेवगृहे वलजा गर्देदाकजाङ्गरोदकाष्ठजाताः शुद्धिनेदे
यथा नो विलोकनीया इति कृवितस्थानेऽदोरिते ६० अथ गृहेऽङ्गलेख्यानिनिषेधयति गृहे इति गृहे प
तत् विश्वशालेख्येन सत् श्रेष्ठं न स्यात् तदाह रामायणभारतादौ रामायणभारतयुद्धकमाले

इंद्रजालवत् इंद्रजालसदृशं चित्रं शिलोच्चयारण्यमयं पर्वतवनसद्रूपं चित्रं आसुरे असुरसंबंधि
चित्रे भीष्मं भयानकं चित्रं कृपाक्रंदनं रौद्रं नरोदनं करुणत्वरचित्रं कृताक्रंदनरसमित्यपि पाठः कृ
न नगात्कोशोपलंभवचित्रं शून्यं वीरं स्थिगं वंशचित्रं ५८ अथा गृहं पृपण्य दृष्टिं निषेधयति वराहेति एतेवि वि
विचित्राः शार्दूलगृहे शुभावहाः सारपारक्यारकाः नस्युतानाह वसेहः सूकरः शार्दूलाबीणा शि

शिलोच्चयारण्यमयं यदासुरे भीष्मं कृताक्रंदनरसं नवरं ५८ वराहशार्दूलशिवाहिदा
कवाह्वयाभिधोलूककपोतवायसाः शशैणगोधादिजकादिपक्षिणो विचित्रिता नो
शरणे शुभावहाः ५९ यत्नतो रामायणभारतादिकं चित्रं गृहारामगृहे सगर्हितं गृहे न
देवयस्मादरतो विचित्रितं मटप्रसादादिषु पुण्य
सादवम् ९० ९०

गोफेरवः हृदाकुसर्पः गृध्रा[भि]षः चिंचाणकः उलूकः चूकः कपोतः वायसः शशः एणो मृगः
गोधादिः बकादिः पक्षी पती यथायथं वेदवते ५९ अथ चित्रोपसंहारेण ग्रामादिषु निषेधयतामाह यत्नत
इति यत्नतः रामायणभारतादिकं चित्रं गृहारामाहगेहे ग्रामेन स्यात् नपुनः गृहे न वश्यहर्म्यप्रासादादिषु
सुगर्हितं श्रेष्ठं न स्यात् च पुनर्यत् नदेवद्वारतः सारेण मटप्रासादादिषु विचित्रं पुण्यसारं दधर्मकृ
वले

का

ज्यो भ॰
टी॰
२८२

प्रथेष्टवपनादिकृत्यमाह सपेति प्रलमित्यवधारणे इष्टकार्येणचितेरुपक्रमः वपनक्रियावप्तनः
सपावलेपाख्योलेपः स्यात् बुद्धनजः शनिः इनः सूर्यः पतत्वारयोः पुनः केवलमुनिकृवार्णैरैद्वंत्यो।
छाग्राह्यंत्यौरेवतिमृगः मृगशीर्षं ध्रुवः श्रवणः पष्पुव पुनः स्थिरोदयेस्थिरलग्ने गाइतिपंचानरे रेंद्वस्त
वस्तिकः पुरोहितोगुरुस्तस्यापूनिवुरोधास्तु पुरोहितः स्ववस्तिकइतिहेमः ८१ प्रथसोपादौचित्रकर्मण

सपावलेपश्चचितेरुपक्रमः सौदिष्टकानामिनजेनवारयोः लघुद्वैवेद्रांत्य।
मृगध्रुवःस्वलेस्थिरोदयेवैद्रस्ववस्तिकेहनि ८१ अनारुमेदारुणस्तूतवासरा
वैरंचवैनैरैनवलायपेष्णोः स्मेमेनवर्गैरुदितान्तभो
दयेसोपेकुलेन्पत्रचचित्रकर्मणि ८२

चित्रमाह अनारेतिसोपेकुलेसोपंत्यत्रयमेदिदं सपावलेपश्चेद्वं न्यत्रचचित्रकर्मणि अनारमेदारु
णस्तूतवासराउदितः धोंक्षः अंगरोभौमः मेद्रः शनिः अरुणस्तूतः अरुणःसूतः सारथिर्यस्यसः
सूर्यः पश्चोन्यवासरः सोम्यवाराइतिकेः वैरंचरोहिणी नैरंहस्तौं षाष्णपौष्णं हस्तः चतस्रस्तानि
भुत्वानि आद्ये षेष्णपुष्पः पश्चांयेचेपभिः किंभूते स्मेमेत्रवर्गेः मेत्रसंतनवत्रगुणे पुनः कस्मिन्नोदर

[illegible] ८१

ऊलकं अथ सर्वादौ यत्नात्सा दिशु द्वाणि दर्शयन्ति सर्वेषां पेत्र्यां दिशि सस्थाने पुनश्च [illegible] सत्त्व
मे स्यात् च पुनः शुचेर्दिशि अग्निदिशि महानसं पाकस्थानं सत् पुनः समवर्तिनो यस्या दिशि अर्णा
सौ जलस्थानं सत्त्वशुभः समवर्ति कालो इति हेमः पुनः क्रव्यादकोणेन त्वा सुत्र सुस्य शायथस्यागो
भूमिराश्च यश्च गृहे सत्त्वशुभ स्यात्थ्यः पुनः अधोऽपिग्णा अपः शाहुस्य काले तो पि क्लीव लिंगे इति शाहप्रभेद

स्थानमैं आंच महानसः शुचेर्दि[illegible]णे सौम्ये सः समवर्तिनो ह्यागोः क्रव्यादकोणे शौ गोरः
धेयं गां सौ स्यस्तं समदृशि मातरि [illegible]नः ९३ स्यात्तं भवेदी कणप्रशयने मत्ते भविवाशि दि
गां च सु राधं नस्य ल श्विवा ग्रामा वे रितिभाषितं तु वे स्व पार्श्वे गे मध्यमनो न्यथा यमं ९४
इति श्रीकाविकालिदासादिनेष्पानिर्वि शमरणे गृहारंभाध्यायः १५

सेनश्रपोयेगा इति वा कासि हिं जलसामि दिग्गतः शानैगौ भोजन भोजनगृहे स्यु शुभा पुनः सौम्यस
धान्य स्य [illegible] गृहं मातरि [illegible] नो वायो दिशि सत्त्व इति ९५ स्थलमिति ओकसि गृहे सपालदि [illegible] थनु दिग
गते शापनेशायने भवे स्थलं शुभं भवेत् श्विवाशो ईशान कोणगं नसु रा च नस्थले देवा वनगृहं शुभं भ
वेत् च पुनस्तन्त्रा शंगं मध्यं मध्यमे अन्तो ऽन्यथा ऽधमं शायनस्थलं देवगृहं च [illegible] स्यात् इति श्री ये वं वे

ज्यो॰ भ॰
टी॰
२८३

283

१२

इति श्रीपौराणिकमीध्यगङ्गधिराजमंदारकशरदश्री श्रीमत्कृष्णमाश्रमहरीश्वरणसरोरुहस्वंचरीकायमानशिवाख्य
भावस्त्रविरचितायां कालिदासकृतज्योतिर्विदाभरणस्य सुखबोधिकाख्यायां गृहारंभाध्यायः षोडशः १६ सू
त्रधारादीनां करणानंतरं प्रवेशाचरणे अतः प्रवेशाध्यायसंधानमाह अथेति अथाग्रेतनेऽस्मिन्नध्याये
शालारचनानंतरं गृहकरणानंतरं तत्र तेन प्रकारेण गृहकरणानंतरं तथा तेन प्रकारेण गृहप्रवेशनि
र्णयं गृहप्रवेशनिर्णयं तत्र वै यथा येन प्रकारेण प्रवेशनिर्णयेन गेहिनो गृहस्य स्वस्य तत्र वैफलश्रियं वर्णये गणाः

अथेह शालारचनादनंतरं ब्रुवे गृहप्रवेशविनिर्णयं तथा यथा च तत्र वर्गफलश्रियं कुलं प्रविश्य
गेहे लभतेऽपसंशयं १ निकेतनावेशविधेर्ग्रहे पतेरमीनसौम्यायनमातनोऽस्ति शं
शुक्रांत्यवेशात्वतनपः सगृहस्य गसवरामसुरावार्यसंदर्शनावगृहम् २

फललक्ष्मीं लभते सोऽपीति किं कुर्वाणः कुलं गेहं प्रविश्य अथ गृहप्रवेशेऽशुद्धिमाह निकेतेति अग्रेऽस्य पतेः
गृहपस्य अमीनसौम्यायने मीनरहिते सौम्यायने कर्तुः पदं शुद्धं विमातनो विस्तारयति कस्य निकेतनस्य
गेहस्य आवेशविधिः प्रवेशविधिः यस्य सतस्य शुक्रः कर्मा किं भूतममीनसौ शुक्रोऽप्यष्टः अत्राशः फालगु
नः वैशाखः तथामार्गः सहस्यः पौषः यस्योदयस्य वृषगते प्रवृत्ते किंभूतस्य रा स्वरायणेदेवदैत्यानामाचार्ययोः

श्री

ति

५

पतानिसंति + पु +

अथ बलहीनवंशादिदोषप्रवेशं निषेधयति रिक्तेति गृहप्रवेशः प्रियोनष्टितो नो स्यात् कस्मिन् रिक्ताक
लावारिशिणि रिक्ताकला रिक्ताः तिथयः ४ ९ १४ त्याज्यगामिनि पर्वगामिनि च राजनि वेदे सति
पुनः कस्मिन् कुयोगः भद्रां अपमसाम्ये ... ति सामंक्ष्येति पत् इत्यादिने पुनः दशगाः स्तिभ
पः जन्मनक्षत्रस्वामी लग्नपः लग्नस्वामी ईदृशः एषां वेदपभिः किंभूतैः दुष्टैः दुष्टस्वभावगोचरैः

रिक्ताकलावारिशिणि राजनि षिधो गृहप्रवेशो न वपर्वगामिनि कुयोगभद्राः पमसा ।
साम्यवद्दिने दुष्टैर्दशाहतिभलग्नपैर्दृभिः २ दैत्यादिते यावितयादवि
घर्मो वारा वास्तनिवेशने भृशा साधारणोत्रविजयजवास
पदा रो विगर्हितो राजन भोगवासरो ४

२ अथ गृहप्रवेशे वारशुद्धिमाह ॥ दितिदैत्यादिरिति भृशामत्यर्थं दैत्यादितेयो गुरुस्त्वरस्तरोता ।
भामविनेतापादाययो स्तोऽशुक्रगुरू विधुबुधः शनिः एषां वेदपते वाराः वराः श्रेष्ठाः स्युः
कस्मिन् वास्तुनिवेशन ... गृहप्रवेशे पुनरेतत्प्रवेशे द्विजराजवासरः श्रेष्ठदिने साधारणाः सा
तु पुनर्वद्धराजनभोगवासरो रविभौमाविगर्हितौ त्यक्तौ स्तः ४

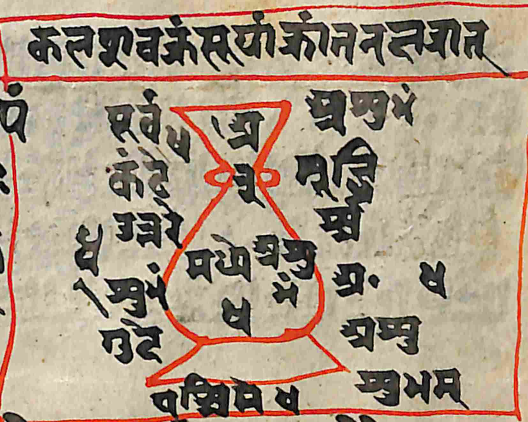
ज्यो॰ भ॰ टी॰ २८४

अथ षष्ठे वैतालीये ... प्रमानन्नवमात्मयं ... विशेत् ... क्रमणेन ... दिनानि ... गिरमा ... भेषादसात्त ... मावस्यणः तस्य ... नि ... वि ... दोषैः दोषवीतिरपि ... नः भूषणा ... भवति ... जीवकेः ... बरैः ... पर्यायाः ... लोके भरवीः ... कलितं ...

स्फुरदां गिरमोऽद्भुतासवभ्रवणादो ... प्रविशेज्जवमात्मलयग्रोगतदोषैः
रपि भूषणविवितैः ५ भरवीद्भवयन्निवेशनं कलितं विनमिर्हापि जीवकैः ३८
मा ... भिः एकसो भिजिदं ... महान्नमालगम ६

होरा ... रवी ... गणो इति ... जीवको ... जीविनि ...
प्राणके ... १ ... इति ... जीवको ... इति ... जीवकैः
रपि ... निवेशने प्रवेशनमा ... किंभूते निवेशने ... भिजि ...
दिनं सहः मार्ग ... प्र ... ६

अथ कलशचक्रेभानि स्थापयति कलशेनिकृत्येशे उभे किंभूतेऽ शुभचक्रके
भमे स्पष्टं घनस्तत्र्याननात् चक्रशुभमध्येऽपुनः किंस्थपकः १ कन्नानाचन्द्रगोपमानं पं
वकंमपदोदितान्त्य ४४४ ४४ रामाख्ये पिण्डे रामामूलेभानि यस्मिन्पुनः
किंभूतेऽ किंमयूषेणि २ दिलवनरदिक्ष १९ दिलवनरदिक्ष १९ अनेरमध्येपर के
टेइपाद्याग्रदेइपनतस्थानगतेइति शुभानप्याप्रदंसु तितिहमः पंवसमा।
इति

कलशेशुभवकासंभ्रमेउकृतोपैवकरामररमभे कदिशेनरेकेटपाशुगेतलकेटापरहो:
स्यभेवरम् १ भ्रमतायनवैधर्मभेउविहृदितयामनिवेशनेशुभं घारेणस्तनयथदि
गोननंन्तवरस्तदरिद्रासभेविशेत् ८

विंशतिभानि स्थाप्यनिशुयफलमाह प्रवेशनेकुल।
प्रास्थापनेववेस्यानुकैः गुदेतलेदुकंकेदस्थपरेपश्चिमे ४ सौम्येउन्नरस्या ४ पश्चगतभेनेत्तन्त्रे:
कृत्वा १ शुथात्रकिंचिद्विशेषदर्शयति भ्रमतेति उचितस्थानेभ्रमतादनाइथाभेगोदेवारेग्ष्या
वैधानयोभस्थिनोधामनिवेशनेगेहप्रवेशनेशुभंगदितंशोकंहिस्थवधाकृणोउन्नवितकैयनदि
गाननेदिशिसुखगतस्यारणोगेहंभवेत् नवरोनयस्तत्तु गेहेविशेत कस्मिन्हविदासभेदिशु

ज्यो॰ म॰
टी॰
२८५
285

गृहप्रवेशाने

अथ गृहप्रवेशे लग्नशुद्धिमाह अनिमेषेति अभिरूपः पंडितः गृहप्रवेशने उदयान् लग्नानि आह कस्मात्
समयोगवीक्षणात् शुभयोगविलोकनेन किंभूतान् उदयान् अनिमिषद्विशरीरभस्थिरान् मीनवर्जि ६
तद्विस्वभावस्थिरलग्नानि पुनः किं॰ उ॰ चरमत्स्यलवान्यभागगान् चरमीननवांशेभ्योऽन्यनवांशगता
न् ४ अथ त्रान्यमतेन सम्मतं द्रढयति स्थिरेति गालवऋषिरिति जगाद इति किं सुधीः स्थिरराशिषु प्रवेश

अनिमिषद्विशरीरभस्थिरानुदयानङ्गगृहप्रवेशने चरमत्स्यलवान्यभागगानभिरूपः शुभयो
गवीक्षणात् ४ स्थिरराश्युदये प्रवेशनं विदधीत जगाद गालवः अपञ्चकनगोदयेऽङ्कविलग्न
दतो होमभयमाहनेमया १० प्रतिभाधरकेंद्रगैः शुभैरशुभैस्त्रिदशलयांत्यभान्यगैः प्रवि
शायनिवेशमोकश्चिद्विधिवत्पयामपरदेशमश्नुते ११

ने विपरीतपुनः दुवि

त्स्याने ऽपञ्चकमोदये नला
रहितेन राश्युदये प्रवेशनं समत् शुभं इति हेतोरिहप्रवेशेनामयाऽभयमारतमेगाः स्कृते १० अथ गृहप्रवे
शाभावगतग्रहफलमाह प्रतीतिगे हीपामपदे गेहासदविधिप्रशास्त्वमश्नुते या मोतिकिं कतोऽकं
समगृहप्रवेशिन निवेशश्रविधायकैः प्रतिभाधंचमभवैः ५ अथ शेनवमः ४ केंद्राणि १ ४ ७ १० त्र
गतैः शुभैर्ग्रहैः पुनः कैः केंद्राणि १ ४ ७ १० तयोऽष्टम ८ स्थानभवरथास्थाने पष्यान्यगतेऽशुभैर्ग्रहैः ॥

स्थिरद्वि स्वभावराशिः

जनिभेतिउत्तवित्तकैर्जनिभात् जन्मराशितोजन्मलग्नतः शुभखेचरोवहुवीर्यस्तुपञ्चमभवनगतस्तथा
श्रोत्रमः उत्तमभवर्षवेविधः सराशिः स्यात् तदातत्रसमयेवरराशिमपास्यविहायगेहिनांकुलगेहमा
वेशितं प्रवेशितं सत्गेहे स्तूयं स्वमेति प्राप्नोतिकस्मात् कुलात्गृहात् १९ सच्चनेति यदाउत्तमेलग्नेस्व
नः तत्रभावस्थः कविसूनुः शुक्रः स्यात् सन्मदः सप्तमभावस्थोराजसत्तोनृपः स्यात् सस्वरवेश्मतथ

जनिभाद्युतजन्मलग्नतः शुभखेचरोत्रसराशिरोत्रमः वरराशयमपास्यतत्रवैकुलमावेशितंनि
निशेकुलात् १९ सचनः कविसूनुरुत्तमेसप्तमदोराजसत्तोयदातदा सस्वरवेश्मगुरुरालयाः
श्रयादनिशंसंवितंशानदालयं १९ उदयेचरसंस्थितेलग्नेशुभेरतितेजोभिरगारवेशितम् निवि
लश्रयमावहत्यदोपतल्लानयंचरेशुरोदयम् २४

भावगतोगुरुः स्यात् तदालयात् गृहस्वेवेशात् श्र
सितरं
निशं सदातत् गृहं शाकथितमस्वस्थं स्यात् किंभूतंगृहेस्य लक्ष्मीलसत्आलयः स्थानं यस्मिं लसत् उदये
इतिशुभेऽगारवेशानंकुरुतेपदं निखिलशुभं सशपूर्णलक्ष्मीमावहतिविभर्ति कैरुदयेलग्नेरसातेवला
शुभावेवात्मतितेजोभिर्वहुवलयुक्तैः शुभैर्ग्रहैः चपुनः शुरोदयेनन्तुलग्नेचरेस्थिरलग्नेकिंभूतेऽपर
लानरिशुपगतः खलाकूरः अंतरिसंस्थाभावेयस्मिंसनस्मिन् २४ राम: ॥

वास्तु स्याद्वृषस्य वर्षे शेषे सीम तुरंगयोरितिहेमः

अथ सूतिकागृहकर्मशुद्धिमाह उदिनमिति सूतिकावसथस्य सुरिष्टे सूतिकागृहमितिहेमः तस्य विनि

तौ र्मिर्निर्माणं कर्माणि आयवृधैः शुशाणोपदितैः सुरस उदेवमात नवतेश्चुनर्वस्य उदितेन योगेन च पुनः तस्य वा

स्थाने तस्य सूतिकागृहप्रवेशने हारि शुभं स्यात् कस्मिन् वननेरानने आश्लेषारोहिण्णी श्रेणीरिभश्रवणाः

मृगं तरे प्रतेमृग्येयस्मिन्नस्मिन्नेवविधे सूतिभिर्योक्तुनत्तवे १५ अथ वृषभतुरंगमादीनां शालाकर्माह शावे

नि शाकाराः वृषभाः समयस्तुरंगमाप्रषावास्तु वास्तु स्याद्वृषस्य वर्षे शेषे सीम तुरंगयोरितिहेमः

तौ गेहस्य प्रवेशनिर्माणविधौ

सूत

उदितेसु सूतिकावसथस्य आयवृधैर्विनिर्मितौ वननरानने श्रेणीरिभांतरे सूतभे हारिव

तत् प्रवेशनम् १५ शायाश्विने शाकरसप्रिवास्तुनः सद्बाभमेसिंधुरवेधुसद्मनः कोशेन

कर्णैस्तर्भस्तुपणिकेनभे प्रवेशनिर्माणविधौ हितं दृश्यते १६

तौ गेहस्य प्रवेशनिर्माणविधौ हितौ धीभिः शायाश्विने शयोगृहस्तुः अश्वं नेत्र अश्विनी अनयोर्द्वयेः प्रथमादि

वचनेकर्मपदं विग्रहे तेनश्रर्थ्यं वशात् विभक्तिपरिणामः पुनः सद्बे सिंधुरवेधुसद्मनो हस्तिवंधनगृह

स्य प्रवेशनिर्माणविधौ सद्बामृगेष्टाविशृणते पुनः कोशेन कर्णभं ऊरगेहस्य प्रवेशनि अंतभमभि

जित् नंदबाविगतत्वात् तुपणिकेन गरुडध्वजो विस्तुस्तस्य भं श्रवणाः इमे द्वे कर्मपदं विग्रहे तेनेमग

ज्योवि॰
भेरी॰
२६१
१८७

अथ देवगृहादिकर्मण्युविमाह । आवासेति देवकुलस्यारंभणे देवगृहारंभे आवासनिर्माणे मृगांकभीर
वः गृहारंभनक्षत्राणि मंगलः शोभनाः स्युः किंभूतः आः आदित्यं पुनर्वसू नासत्यमश्विनी नैर्ऋत्यं हस्तः
सौम्यं अभिजित् श्रवणः एतैः सहवर्तमानः गुरुनिमास्तारः मत्रे ... तिनां गेहे मंगलः किंभूतः मृदुक्षेत्राद्दित्यं पुनर्व
सू आश्विनी मंडूमेत्र्याभिस्ताः १७ अथ जलगृहादिकर्मण्युविमाह सदोविते अपांपतेर्वारुणी शाला
करणे सदापुष्करमेजलमेपूर्वाषाढाउत्तरा ... अहप्राप्तसवेयाः प्रवेशाच्छदने मृगादिक्ष ...

आवासनिर्माणमृगांकभीरवः स्वादित्यनासत्यमघार्द्रपौष्णविभः आरंभणे देवकुलस्य मंगला मता
दित्यर्याश्विनभाइमामटे १७ सदोदिते पुष्करभे अपांपतेर्वारुणधो वटने च तारयोः भगाख्ययो
स्तूइगणास्य मक्रिया प्रवीवात्र्ये शाषट्नि नेवगर्हिता १८ विशेषपौषाद्यमयोदितः पृथक् शेषेषु भा
मनिखिलं गृहादिति ग्रासप्रवेशो नयथाविनिर्मितौ तैषेव नत्स्व इव दारुरोगे १९

भगाख्ययोस्तारयोः पूर्वफाल्गुनी रोहिण्योर्विषयेषु भेस्यात् स्तूइगणास्य मक्रिया नक्षत्रदेवस्थानानि इ
त्यर्थः लघुदेवगणानां देहरी इत्यादि गृहकर्म नैव गर्हिता शुभा इत्यर्थः केषु एवात्र्ये शाष षि...
त्रिकं पषु माझापषु १८ अधोपसंहारेणाह विशेषेति मयाजाध्यायेषु विशेषः पृथक् उदितः शाक्रं
यथा प्रवेशाः निर्मितौ च प्रोक्तं निखिलं फमाध्यन न त्रा आदिकं गृहादिति गृहेषु शाक्रं ग्रासस्यात् नैषेव न
त्वत्स्वत् लघुदेवगणावत् देहस्यापानत्सप्रसरोरगेत्रसरगेहेन गर्हिता १९

अथ गृहप्रवेशे उग्रादिभानि सापवादान्याह उग्रेति उग्रे उग्रसंज्ञे भे समस्तभेदारजन्मसु निवेशनात् गृहान्तःसं
प्रवेशात् समग्रगृहस्वाम्यकुटुम्बनाशनात् नृपो ऽन्तरे मृत्युमुपैति एवं तीक्ष्णे तान्त्रे राज्ञः कुमारो नृपसू
नो मृत्युमुपैति मिश्रभे राजपत्नी मृत्युमुपैति ३ विवक्षितिकया सद्वारं अग्निदाहः स्यात् २ अथो
ल्कादिदोषप्रवेशानाह नोल्केति अत्र गृहे निवेशः प्रवेशो न वरः श्रेष्ठो न स्यात् कस्मिन् उल्कानिपा
तः अवनिकंपः यस्मिन् दिने इमा जाता स्तस्मिन् दिने इत्यर्थः अन्यथा वीरे वा स्मरे पुनरकालदुर्दिनैः काल

उग्रे नृपो नाशमुपैति तीक्ष्णे राज्ञः कुमारः किल राजपत्नी मिश्रे क्षविवक्षितिकयाग्निदाहः समस्त
भेदारजन्मसु निवेशनात् २ नोल्कानिपातावनिकंपवासरे काले निवेशः प्रवरो न दुर्दिने याने ऽदि
ताः सच्छकुनः विलोममार्गाय च्छति शायाम निवेशकारिणः ११ न योगिनीमदरहस्ययोगिनीवि
योगिनी वेश्मनिवेशनावशा भवेयदा स्थलमगारहृष्टगं अगारस्थलेऽनिलयप्रवेशकृत् १२

जाते भेवनाते अमिवरः अथ विलोममार्गः यानेऽदितः मयाएणादितः सच्छकुनः शुभशकुनैः शोभनं व य
छति स्व तिकस्यां म निवेशकारिणः ११ अथ गृहप्रवेशे योगिन्यादिदोषं तत्र जन्माह न योगिनीमदिर
१२ हृष्टयोगिनीं हृष्ट्वा अनुगामिनी न भवेत् तदा वेश्मनिवेशिनो गृहप्रवेशकर्तुर्वेशा स्त्री वियोगिनी विशेष
ण योगिनी संयोगच्छन्ना भवेत् तथा न यदाऽगारहृष्टं स्फुटं भवेत् तदानिलयप्रवेशकर्तृगृहप्रवेशक
नोऽगारस्थलो गृहान्तःस्थलं योगो यमां त्रयवाकाष्ठकीलकमयपृष्ठामभवेत् स्थलकाः संयोगः योगस्थला

ज्यो वि
भ टी·
२८८
288

नि प्रवे

कालेऽरति प्रादिनेऽष्टमेऽर्केऽभ्युदयनक्षत्रे सारेणानिकाय्यानुगते गृहप्रवेशगमने काले सति निवेशिनः प्रवेशकर्तुर्नरा
स्य श्रेयः शोभनं निकाय्यानुगतिः श्रेनगमनेऽस्य भवेत् पुनः पापग्रहभेपापाशनतेऽरुकाय्यानुगते सति श्रुपगतापुण्याले
षिः श्रहविकायस्यानुक्षयपापाद्वैविधानातुमानभवेत् हिपुत्रकार्थेराजमंडलेनिकाय्यानुगते सति मनाशुभा
त्व न सुभमंडलेसज्जनवर्गमंडलानां प्रभुमुपैति २२ अथ गृहप्रवेशविधिमाह विधायेति वरः शुमानस्य तोरणा ने१
द्वारे तोरणपुष्पद्वारमगारं गेहमाविशेत् प्रविशेत् प्रविशेत् किं कृत्वा वामेफणमणि स्वयं विधाय पूर्वनरश्रेणा

कालेनिकाय्यानुगते निवेशिनः काले निकाय्यानुगतिस्तरं भवेत् पापैशान्यशोभेरिस्वराजमंड
लेसुमंडलेमंडलानामुपैति ना २२ विधायवामेफणमणिं पुरोग्रजान्सनीरकुंभे विमलाग मानसः नर
श्रवेरथनिभिः सुमंगलैः सतोरणोद्वारमगारमाविशेत् २४ प्राविश्यपपस्य किल कालवेदिनं
गुरुंचगोवीरयनेसमर्चयेत् विधानसमाप्य गृहस्थशिल्पिनेदीनांस्तथायानचयैः समागतान् २५

नविमानसनीरकुंभेजलस्थनवटेचपुरोग्रेविधायकेवेदपुनिभिः सुमंगलेस्तकिंभूतोनरोविमला
गमानसः तिमलकायचित्तः २७ अथगृहप्रवेशानंतरकृत्यमाह प्रविश्यतिकिलेतिपुंकृगृह
पः गृहस्वामीपत्यगेहं प्रविश्यकालवेदिनं देवज्ञंगुरुंचगोवीरपनैः स्वरभिवस्त्रयनैः समर्चयेत्
पूजयेत्पुनर्विधासे केविदंप्राप्रथानेसज्जनादिकुर्वानपुनः शिल्पिनेकारुंसमर्चयेत् तथा दी दीना
नमागतान् मंगलपाठकान्यान्यचयैः धान्यसमूहैः समर्चयेत् २५

अथ गृहेभांगादिनिवेशशुद्धिमाह तिष्येऽश्विनीपुष्यानुराधाहस्तभरदिने आलये गेहे ... शोभं समसंख्येन उप
स्करं न्यसेत् स्थापयेत् तान्याह शूलिनेरालिं उपविशित्व मेषाविना नेवइर यं कोष्ठादिके धान्यकोष्ठा
दिके नलमहानसस्थितिशय्यासमाने शुद्धिस्थानमिति केः तिष्यः पुष्यः ईशार्द्रा नासत्य अश्विनी श
योहस्तः श्रवणः स्थिरसंज्ञानि तैः ९ अथ गृहोपस्करस्थापनशुद्धिमाह नदेति कृत्स्नतया उपस्कर
साधने समस्तगृहसामग्रीसाधने दर्शा रिक्ता कुयुगी चरागेजाः हित्वा नस्युः दर्शा अमा रिक्ता ति

तिष्येशनासत्याश्यपश्रवस्थिरैरलिंजरांलीववितानमालये कोष्ठादिके नलमहानससि स्थि
तिं सदस्य शोधनउपस्करं न्यसेत् १९ नदर्शरिक्ता कुयुगी चरांगजाः कृत्स्नतयोपस्कर
साधने हिताः खेहोंगमृदाकृत्तृणादिशुद्धिकानये न वाचामसवर्षके कुले २०

यदः कुयुग कुहयोगः ईशरांगजा भद्रा श्वथवा पर्तातरे गृहो वासवपंचके यनिष्टपंचकात् खेहांगा
मृदाव तृणादिशुद्धिकाः कुले गृहेनन नेयत् हिकर्म कयान नात् कुलमिति निश्चयिकरणेकमेव टांगा
निश्चयादीनि मनस्न कार्यतृणकाष्ठादिसंग्रह इति कार्यः अविशिष्टान्नरंबादियो अल्पपर्यंत भेषु
पूर्वमत्र गोहितमिदमपि वायपंतातरेण यनिष्टादिपंचके इति विशेषः २१

नस्था

अथ गृहे जलस्थापनमाह मघेति ॥ उदकुम्भस्थितिक्रिया जलकुम्भाधिकरणी या क्रिया या पात्रे स्थापनं स्यात्
ज्यो॰ मु॰ केशुभमघा मृगः मृगशिरः पैत्रे हस्तः पैष्णे पुष्यः कृतं जलभं पूर्वाषाढा पाथी हारिणी आदित्ये पुनर्वसुः
टी॰ मैत्रमनुराधा पूषा रेवती देवपूज्यं पुनर्वासवञ्चेयं पतिज्ञात्मुगे पुनः कस्मिन् कविः शुक्रः इन्दुर्गुरुः सोमः एषां
२८९ वारे शुभनमेसाहि रिक्तातिथिमोक्षान्यतिथौ पुनर्जलोदये जलराशिलग्ने २८ अथ गृहे देवमूर्तिस्थापनं
स्वाद्विमाह नवेति अथानन्तरं नवेन्दुने मन्दिरे गृहे पीरमरस्थापनं स्यात् स्थापनं कुर्यात् कस्मिन् मा

२८९

मघाम्रगोत्रे मञ्जूषाद्वे पीरमादित्ये पौष्णे मैत्रे ध्रुववासवश्चये कवीन्दुसोमे सदकुम्भस्थितिक्रियामा
त्यात्रिक्तान्यतिथौ जलोदये २८ नवेमरस्थापनमामरेदिनः पौष्णे मन्दिरहस्तैस्थिताः पमैत्र
लौत्तरं हस्त विष्णौ मर्यादितेम कार्ये वा रोररसमा वैरेदाजवले दलेश्विते २९ रिक्ताश्रिवापदतिदर्शाग्नु
केन्द्रे शुभे ध्रुवादित्यम्रगात्यमैत्रैः ॥

मरेदिने उत्तरायणे पुनर्दृष्टे सितार्यमेत्रले शुक्रगुरोदये सति पुनः उत्तरे हेत्वकेविष्यर्दमुत्तराषाढाश्रवा
चक्षुर्ये वा सम्मुखे नमनास्मिन् उत्तराषाढाश्रवणा गुरुदिनवर्जिते नेस्मिते दलेशुक्रपदे रात्रवले वेदवते सति २९
अथ कूलमूर्तिस्थापनमाह रिक्तेति अः कूलः नेस्य उक्तस्य स्थापने मिहे शुभे अथवा हूश्यामालत्मा यस्य
सहदृमोनारायणकूलस्य स्थापन कार्ये कैः रिक्तारिक्तिथयः शिवाविद्वे पदितिनियतिप्रदर्शश्रमायवांद
देयभिर्भैकैः लेत्तुनिथ्रुवर्कैः पुनर्वसु मृगोमृगशिरः अंसरेवतीमैत्रमनुराधापुष्यांदेयेयनैः किंभूतैः सक

ध्रुवानि आदित्यं पुनर्वसु अमिति

मा ॥ श्री ॥ रा

श्रवणपनिर्दिष्टेः पुनः कस्मिन् गुरुः सौम्यवासरे पुनर्नरोदये न रागश्च दये १८ अथात्र शिवलिंग-
स्थापनमाह संस्थेति मुनिभिः सदा सुधीरिति गृहे स्थाने शिवं संस्थापयेत् काभिः अभिजितकाभिः पु-
भिजित् श्रवणं भूतेशाद्रेश्वरलस्य भमर्दाः आचार्यपुष्याः हिमांशुभीरवस्ताः इत्यर्थः नाभिपुनः केषु तिथिः
[illegible] श्रानिः रुनः सूर्यः जीवो गुरुः एषां पुष [illegible] पुनः केषु मासु योगे: अमासु योगवर्जितैः पुनस्तिलेमा-
दये मिथुन लग्ने क्वचित् स्थानि भूभृद्विभामवारे स्थाने स्थापने २१ अथ ब्रह्मस्थापनमाह तिष्ठाभि अ-

सत्कर्णपुष्येषु गुरौ सौम्यवारोदये स्थापनमिष्टमस्य २० संस्थापयेत् ब्रह्माणमिहाभिजिच्छ्रवो-
भूतेशभार्यापहिमांशुभोत्तरैः पञ्चाननो वचपुष्पभूभृद्विदुविधुमासु योगे जितनमोदये ति-
ष्ठा २२ तिष्ठाभिजिन्नामवशे दयाज्ञभैर्विकर्तनाचार्यविदामहाङ्गनैः संस्थापितो ब्रह्मलन्ना(?)-
नेव त्रिवर्गकं भ्रमपीनिदये वर्गफलविषयोगकैः २२

नो ब्रह्मा ब्रह्मलावन्नं त्रिवर्गफलं धर्मार्थकाममोक्षं संवेधितं त्रुते विसारयति किंभूतः संस्थापितः कैः
तिष्ठः पुष्यः अभिजित् नामसोमोदयाकमलेनो ब्रह्मणो रोहिणी अभेजं श्रवणः एषां देवतैः किं-
भूतैर्विकर्तनः सूर्यः आचार्यः गुरुः विदुबुधः एषां ब्रह्मण्यतिदिनस्त्रोभैः पुनः १ किंभूतैर्वियोगकैः
अयोगरहितैः पुनः कस्मिन् निशः कलेशः कलेशोगनेपञ्चनीहे मध्येमोदये २१

ज्यो·
भ टी·
२९०
290

अथ भवान्या गणस्थापनमाह रुद्रेति याकिनिगणप्रतिष्ठा देवीगणस्थापनं मार्गशुभमासात्
कस्मिन् रुद्रे मार्गे मृगशीर्षे चित्रावैश्वाश्विन्यां पुनः चित्रायां मूले पुनः कृत्तौ श्रवणे शतभिषे हस्ते पुनः
रवौ वारे ओ गिरिसे गुरौ यमेज्ञानौ वा पुनः प्राचीयनुः अग्नाकन्या जितेमिथुने विसारो मीनपक्षा
लग्ने ॥ अथ रामकृष्णादिगणस्थापनमाह ॥ नमोदेति अथ पौष्टे वलानने पैद्र गणान् वलभद्रः

रुद्रे मार्गे शिवभे चित्रायां कृत्तौ याचे याकिनिगणप्रतिष्ठा प्राल्गार वा वो गिरिसे यमे वा
प्राग्ने गणा जितम विसार लग्ने ॥ नमोदये वा पुष्ये अभिजित् श्रवणे वला
नने पैद्र गणान् प्रतिष्ठापयेत् शुभे दिने ऽधौ वभाग
रेवती मित्रार्यमदैत्यरविरवौ होरा २४

प्रमथ वृक्षस गणान् प्रतिष्ठापयेत् कस्मिन् भाद्रयोनरायपुद्दये वा पुनः पाणिहस्तः अभिजित् श्रवः श्र
वणः पश्चपुनः शुभे दिने मृगपुष्य पौषरविमसूर्ये स्थापयेत् केतुपतु गणप्रतिष्ठा वा रामे पुनः भाः
मे पूर्वफाल्गुनी रेवती मित्राः नराधायसूर्य मा उत्तरफाल्गुनी प्रते पुनः रवौ सूर्य दिने हरोसिंह लग्ने २४
उ विल

अथ संक्रमगतिशिवगणस्थापनामाह येष्वेत्निस्यो गृहाम्बुपानादि पिनाकभक्षणात्सङ्कदगणेशा
दिर्धौकरणं गणान् आस्थापयेत् कयोः येषु लाईयोरवस्थाईयोः पुनः केषु अंशुहृदयैः सित पुङ्कः
अशुजन्मा धनिरेषां वारेषु वा पुनः कुविस्यार्थेनाधिपुगे सजपादपुगेषु वभद्रपदां उत्तराभद्रपदाया
नयोः अस्र जिभौमवारेषु नः पुगमिपुनेमकरे दोश्रमरः हृषिकः श्रनयोः लघ्र २५ अथ्यहक्रूसन्मृतिस्था

हृदये

पोस्लार्द्धियोरंशुसितोश्चजन्मतां वारेषु वा ग्नो व्रिपुगेः स्त्रनिकूविन गृहाम्बुयानादि पिनिदि
कभक्षणानास्थापयेषु मकरेदभोदये २६ रिक्ताशिवाय तत्तदंशामर्केलेषु
इवादित्यमगान्त्यमैत्रैः सकर्णपुगेषु गृहे सौम्यवारेनदो
दयेस्थापनमिष्टमस्य ३

पनमाह रिक्तेति अः क्रूसः तस्यास्य स्थापनमिष्टं अंभ यवाङ्गुष्ठमालत्वीयस्य सहंष्टमोनासाय
ण स्नस्य स्थापनकर्तव्यमित्यर्थः रिक्तास्तिथयः शिवारिष्टः पतति प्रतिपत्तदृशाश्रमायषांदं वेपभि
मुक्तेले शूनिधि वाणि आदित्य सूनवे हस्ते गोमस्गशिराः अंत्यरेवती मैत्रमनुरा या एषां वेषेषु तैः किं।
भूतैः सकर्णपुगेषु स्ववाणाः पनिष्टा युक्तैः पुनः कस्मिन् गृहे सौम्यवासरे पुनर्नेरोदये नारापुदयेः

अथहनूमत्स्थापनमाह महेति हनूमतो वज्रकं कटस्य संस्थापनं शुभतरं श्रेष्ठतरं स्यात् किंभूतं सं० महाबलर्द्ले वायुभं स्वातिः श्रुतिः श्रवणः प्रोष्ठ
ज्यो० माईीदोर्हस्तः एषु गतेषु नः केषु प्रभाकरादि त्रिदिनेषु सूर्यादित्रयाणां वारेषु वा एतेष्वेव पुनर्मकरजस्य देवगणस्य संस्थापनं शुभं स्यात् का
भ० टी० स्मिन्नत्र हनूमत्स्थापनमहूर्ते पुनर्गुरोर्वारे स्थिरोदये २६ अथ ऋषिगणप्रतिष्ठामाह सप्तर्षिरिति सतः सज्जनाः ऋषिव्रजस्य संप्र
तिष्ठामाहुः कथयंति केषु सप्तर्षि संस्थोडुषु सप्तर्षीणां संस्थाप्रतिष्ठा तस्यां यानि उडूनि तेषु वायुनरभे ज्यमे अ: कुलस्तस्य भंश्रव

२९१
२९१ महाबलर्द्ले श्रुति प्रोष्ठदोर्भगं संस्थापनं शुभतरं हनूमतः प्रभाकरादि त्रिदिनेषु वा गुरौ
स्थिरोदये ऽप्येवमकरजस्य च २६ सप्तर्षिसंस्थोडुषु ऋषिसंप्रतिष्ठामृषिव्रजस्याहु रजेज्यभे
वा जीवाह्निया जीवगेहोदये सतू केऽङ्के च चित्ते मदिने ऽपि संतः २७ सरोहिणीयाहनि ।
वासवर्द्ले संस्थापयेद्यो षितिलोकपालान् सितश्यहः प्रोष्ठशिफा स्वग्रास्लाचरे च ।
यत्तादिगणप्रतिष्ठा २८ २५

णः इज्यभं पुष्यः पुनर्वा जीवाह्नि गुरुदिने वा पुनर्जीवस्य गुरोर्गेहे धनुर्मीनयोस्तयोरुदये किंभूते सतके ऽङ्के चित्ते स्यात्
सोमदिने ऽपि २७ अथ लोकपालस्थापनमाह सरोहिणीति सुधीः लोकपालान् संस्थापयेत् कस्मिन् वास
वर्द्ले धनिष्ठायां किंभूते वा० सरोहिणी याहनि बुधशुक्रदिने पुनः कस्यां योषिति कन्यालग्ने वसुनयेत्तादिगण
प्रतिष्ठा शुभा स्यात् कास्मिन्नात्मसितात् शुक्रात् तच: शुक्रः शनिः आदित्यः एषामहर्दिने प्रोष्ठमाद्रा शिफा मूले

अथ समस्तदेवप्रतिष्ठामाह ॥ सोक्तेनेति सर्वसुरप्रतिष्ठा शस्ता स्यात् केष्वुक्तं तन्मार्गं मृगशीर्षे
ह मृगभे शतभिषकरनिहेमः श्रुतिः श्रवणः तिष्यः पुष्यः हस्तः एषां वृन्दे एभिः किंभूतैः सौम्यगमान्वितैः ॥ मू वै सर
पुनः किंभूतैरपगतादोषैः ऊर्याणः एवं दोषा रात्रिर्येभ्यस्तानि तैः पुनः कथंभूतैः धीदाऽन्वितैः सुरगुरुदिनयाः
पुनर्वारैर्विवारुणानां गणानां वैरीकुलसमलग्ने किंभूते जीवेक्षिते गुरुणा दृष्टे ॥ सर्वसुरप्रतिष्ठा
गो हि

सोक्तेन्मागमस्थतिष्यहस्तोत्तरज्यैष्ठयोः सर्वसुरप्रतिष्ठा शस्ता सद्भूषैरपदोषदोषैर्जीवे ।
दृष्टेवारैर्विलग्ने १५ मघाषातनेरभ्यसौम्यपुष्याह्निभैः संस्थापितः पितृगणः प्रजाश्रि ।
यै मूलेषु धीषणामरवन्द्यवासरैरिक्ताविमुक्तैः
कालिधीरभोदये ॥
गो

गणस्थापनमाह मघेति पितृगणः पूर्वगणः संस्थापिताः प्रजाश्रियै संतानलक्ष्म्यै स्यात् कैः
मघाषातनेदो ब्रह्मा रोहिणीस्थविरः शतनेदपितामहैकरनिहेमः सौम्यं मृगशीर्षं षाह्नी श्रव
णः एषां वृन्देरभिः पुनः कैः सुर सूर्यः औषधीशश्चन्द्रः अमरवेद्यः गुरुः एषां वासरैः किंभूतैरिक्ता
विमुक्तैः रिक्तातिथिरहितैः पुनः कस्मिन् कलिधीरभोदये वृश्चिकरहितस्थिरलग्नोदये ॥
तो

ज्यो॰
बिंब
२९२

२९२

अथ जैनबिंबप्रतिष्ठाशुद्धिमाह चैत्येष्विति स्पष्टार्थः चैत्ये जिनस्य यतिजैनप्रतिमास्थले जिनप्रतिमा
मास्थलं पवामग्रणादिग्रासादिकं न्यसेत् कस्मिन् वरे वारलग्ने चरलग्नोदये चरराशौ दयशुक्रेऽनेहसि
सि काले पुनः कास्मिन् याम्यसहंशतिसिध्यि शुभ पुनः कस्मिन् सितेन शुक्रे विधौ वा वारे च पुनः चित्राश्विना
भेवाप्यन्ते रेवत्यां चित्रस्थाने रवेर्वा सूर्यवारेऽपि ४८ अथ यस्य प्रतिष्ठा तस्य देवस्य वारादि ग्राह्यं तामा

चैत्ये च जैनप्रतिमास्थलं न्यसेत् स्थिरे चरे लग्नोदये वा न्यनेहसि ज्याम्यसहंशतिसत्त्वे सितेन विधौ
कृष्णचित्राऽश्विनभेऽपि वारेवा ४८ यस्याः मरस्या
क्रियते प्रतिष्ठा वारे निधौ भेच्च मवेन्नदौ
ये स्वयोगलग्ने शुभराशिलग्ने शुभ्रांशे दिनमासकाले ४९
लग्ने

ह ॥ यस्येति यस्याः मरस्यदेवस्य प्रतिष्ठा क्रियते कस्मिन् नदीयेन तस्य देवस्य संबंधिनि वारे ति
थौ भेन तत्रैव पुनः कस्मिन् स्वयोगलग्ने शुभयोगयुक्ते पुनः शुभराशिलग्ने शुभराशिप्राप्त पा
वे विधौ लग्ने पुनः सशुभे दिनमासकाले सशुडानि दोषाणि प्राक्रमासकोल ४९ ॥
ज्यो

स्ववेदभेदः इत्यपेदितं

दृहे

अथ देवगृहे देवस्थापनमाह स्वाम्नेति ननु निखिलं शास्त्रागममन्त्रादि इह देवस्य देवतान्यसेत् केन स्वाम्नाय
भेदः स्वं सर्ववेदभेदः इत्यपोदितं मदाथभेदस्वनउदितेषु केहोमकर्मतेन किंकृत्वा कालवेदिनो देवतान्
विधानं च संतोष्य केरिमाह स्विवः अद्याभावकं अथवाः नवः रसाभूमिः अनुलिप्तानितैः दानैः ४२ अथा
पंसेहारेण विक्रमनृपं वर्णयति अनेकेति येन विक्रमार्केण भारते भवतदेवैः नेकदेवायतनानि

स्वाम्नायभेदोदितहोमकर्मणा दानैर्विभाज्याम्बतरास्मानैः शास्त्रागममन्त्रान् अनुकालवे
दिनः संतोष्य विधानि इह देवतान्यसेत् ४२ अनेकदेवायतनानि भावने कृतानि येन नाम श
कोपि देवता संस्थापिता वेदविधानदानतः स विक्रमार्कोवनिपो विराजतां ४४ इति श्री
कविकालिदासोदिते ज्योतिर्विदाभरणे काव्ये नवग्रहस्य वेश्मदेवताप्रतिष्ठाध्याय सप्तदशमः

देवगृहाणि कृतानि त्रिभुवने येन अधिदेवताः देवेश्वरं संस्थापिताः प्रतिष्ठापिताः स विक्रमार्को वनिपो भूमि
प्राप्तशोकः पतिर्विराजतां भ्रातः किंभूतः आप्तशोकः अपशोक इति पाठे अपगताः शोकाः क्लेशाः यस्मात् तं तथा
कृतनिष्ठकुर इत्यर्थः अथवा अपगतः शोको यस्मात् सर्वशोकनिहन्तिकृत् निजशोकश्च न निहृत इत्यर्थः
इति श्रीसुखबोधिकायां नवग्रहस्य वेश्मप्रतिष्ठाध्यायः सप्तदशमः ॥ १७ ॥

ज्यो वि
भ
टी
२९३

293

श्रीअथ गृहप्रवेशानन्तरं अग्निसेवनेच्छरते अतो ग्न्याधानाध्यायसंस्थानमाह भूवेति गृही भूत्वा
गृहस्थानं प्राप्य सन्नेवह्निपरिगृहमग्न्याधानं वरेत अर्थात् कस्मिन् दारकाले विवाहकाले।
पुनरं शुभमुहूर्तरायणे उत्तरायणगते सूर्ये पुनर्दायादे भवो दायाद्यो भ्रातॄणां पुनर्विभागलग्नका
ले समयेपि उत्तरवेत सोमपग्रहे हो विजग्रहे गुरु शुक्रौ स्वनलग्नेगोलः भवतः लग्नाद्धितो इत्यर्थः॥

भूत्वा गृही वह्निपरिग्रहं चरेत्स दारकाले शुभमुत्तरायणे दायाद्यकाले ऽप्युत सोमपग्रहौ वन
लग्नेगो स्तेन नवैव हज्ञगुरुः १ सवेद पायोविदितकर्मकालो मखिच्छ्य द
हे विहूमानित स्यात् नक्षात्विनो सौऽविदितका
यो यनेपि तद्विषयान्नलः २॥

न्नविश्चितं चेत्गुरुःज्ञः [illegible] नवकाः स्थान्तनरा १ अथाग्न्याधानेसमयेर शेयति सवेदेति
अथ यस्यग्न्याधानविधेदस्तेर्निपुणोः सवेदपायो विदितकर्मकालो निजवेदपाठो अज्ञातसमयो
ऽसोम खिमानितो गोलः स्यात् कस्यच्छाविनस्तस्य वेदस्य पाठे हि नो तस्य अविस्यानेवापते
तेवं नकाशेअयने दक्षिणायनेपि नविषयान्नलस्तस्य कालस्य गोवरान्नलः स्यात् २

९५ न

अथ दारादिकाले ऽग्न्याधानमाह सदेति वन्हैककर्मेत्वरः विवाहस्य चतुर्थे दिने होमविधानादयमर्थः
सदारकालः अथवा दारकालो विवाहकालोऽभिहितः श्रौतस्मार्तकर्मणः सोदरादायाणाभ्यनूद्गो सारभागाद्
य विभागो दायाद्यकोऽभिहितः प्रोक्तः तत्र सदारकाले दायाद्यकाले वाग्नेः परिग्रहो ऽग्न्याधानं
स्यात् कस्मिन्नुपासिताग्नौ से विनाग्न्याधानेन जनके पितरि भ्रातरि वा सति २ अथ भ्रातृत्वया

सदारकालोऽभिहितस्तथैकर्मा त्वरा स्तत्रपरिग्रहो ऽग्नेः दायाद्यकः सोदरसारभाग
स्तूपासितेऽग्नौ जनके ग्रजेव २ तदा तत्पावाग्निपरिग्रहोऽस्मिन्नेवा
ग्न्याधाने भूषणभाजिकाले कालोऽस्त्ववशाखाह
तकर्मसिद्धेयथावकाशेनतदसंभवत्वात् ४

ऽग्निपरिग्रहं दर्शयति तदेति वापदानेवेकैलो ऽस्मिन् दारकाले वा दायाद्यकाले तदा तया पित
भ्रातास्तयाऽग्निपरिग्रहः स्यात् कस्मिन्नभूषणभाजि निर्दोषगुस्मितविस्कन्तचारदहिते काले अ
थनसंभवत्वात् ततो जनकस्य भ्रातुर्वाऽभावत्वात् यथावकाशे यथाशास्त्रकाले स्वशाखा
भिधाद् तेकर्मते तत्सिद्धौ निर्दोषोऽग्निपरिग्रहः स्यात् ४

ह

ज्यो॰
भटो॰
२९४
२९५

अथाग्निपरिग्रहे कुयोगान्निषेधति रिक्तेति संतोषभूषः पुमान्भूषणाः संतोषधूमध्वजाधानमग्नि
परिग्रहमशंसति वाञ्छति कस्मिन् रिक्तातिरिक्ते रिक्तातिथिवर्जिते रविः सूनुशुक्रे षष्ठानि वर्जिते भद्रो
ज्झिते विष्टिवर्जिते व्यतीपाते कुयोगवर्जिते एवंविधे पतत्युगे पुनः कस्मिन् सति शुभग्रहे सौम्यवीर्ये स
ति ५ अथाग्निपरिग्रहे भशुद्धिमाह हस्तेति आर्याआचार्याः धनंजयाधानविधानेऽग्न्या

रिक्तातिरिक्ते रविसूनुशुक्रे भद्रोज्झिते पातकुयोगवियोगे धूमध्वजाधान
मुशन्ति सन्तः संतोषभूषाः सति सौम्यवीर्ये ५ हस्तत्रयोवह्निमघोत्तरा
भेषु हस्तत्रयवह्निमघोत्तराभेषु कुरङ्गमूर्धान्त्यमघोरगाम
नु धनंजयाधानविधानमार्याः ६

धानकर्मेत्यंशासन्त एकथन् केषु हस्तत्रयवाद्यैः वह्निरग्निस्वाहास्वामिनोनयोर्भे विशाखा
धीरमानिपुरुषनः केषु हस्तत्रयवाः रेखाबुधावह्निभं कृत्तिका मीनभेषु पञ्चसु
पञ्चपुनः कयाः कुरङ्गमूर्धान्त्यमघाश्रोषाम्भान्त्यभे रेवतीनक्षत्राः ॥६॥

ज्यो॰ १

वैरोचेति कश्चित्कृतमुक्तपरिग्रहं जगादकेषु वैरोचनं रोहिणी आदित्यमेषु नर्वस्स विश्वकर्ममेवि ज्या
पद्मोरवेरपि कृषुष्टैवाकृयोगेषु केशान् सर्वस्मात् खिनां सर्वेह स्यात् खिनां विप्राणां अश्यामौसावह्निपरिग्रहं
नस्यात् कस्मिन् तस्मात् श्रुपिके मासिवकृत्यने वेषे १ अथ कुंभादिलग्ने कृत्वाग्निपरिग्रहं निषेधयति
निषेधति निर्मयदारूपभवामयनकाश्मभवस्तनून पात् अग्निः प्रामनपशांतेहृयमित्यर्थः

विरोचनादित्यमविश्वकर्मभं जगादकश्चित्कृतमग्निपरिग्रहं पत्नेषु कुंभेऽपि सर्वेषु सा
खिनां नामोत्तमा सायिके च हायने १ निषेधकुलीरे शशांक लिप्ते तान्दये मृगे तन्दयो
यिविभावरीविभो निर्मयदारूपभवास्तनूनपाद्गृहमेस
मीयादितिकोविदाविदुः ८

समीयात् प्राप्नुयात् कृशाग्नि संभवस्तदाहकुंभादिलग्नेऽग्निसं
भवः क्रियते तदा उन्नतिकेवलस्मिन् निषेधे कुलीरे कैशाकलिनिमीने मृगे मकरे उदये लग्ने
तदैवैतेषां वलादीनां नवांशेऽपि विभावरी विभो चंद्रे सति इति कोविदाः पंडिता विदुः ८ अथाग्निपरि
ग्रहे वारादिशुद्धिमाह तपोमेति मित्रत्र्याद्योमित्रात् स्वयां त्र्यंश विसोमो भौमसौरौ तेषं अयो
गुरुः इमोग्रग्निसंगृहे सोमस्त्रिये यत्तेषां भावकृष्णियेव तनतः विस्तारयतः किंभूतो मि तपः

ज्यो॰
भ॰
२९५
295

मनीषापंचमम् ५ वलंत्तनीयम् २ केंद्राणि १४ ७ १० पशुगतोवाथ्वनस्तारकण्णा
जनंरनोगुपः स्तोमस्थिंथं तनोतिकिंभूतः इविर्णांद्वितीयं २ आयुयकारश्री ११ मानोदशमंसौः
पंचमे ५ वंपस्थानर्थे ७ पतङ्गवनोपगताः ४ यजेति यज्ञायत्तस्त्कत् अग्निसंगृह्णीसं॰

नयोमनीयावललग्ने केंद्रगौ मित्रत्रयायोतिनुनोस्ति सं
गृह्ये स्तोमेश्चिंथंवाइविगोयमाणधी वंभूप
गस्तारकराजनेद्रनः ४ यज्ञाग्
रोप्राश्च दयाग्निसंगृह्णीक्रियेऽ स्तजिश्चामिसदे
वमत्फलः भित्रेविमानोपचयेपत्रिनेत्रेजोत
येवमेरेचविघंन्नदेभवेत् १०

त्फलः प्राप्नश्शुभफलेभुवेत् कस्मिन्शाश्चदयेयन्नुर्लग्नस्मिगुरोवुनः क्रियेमेषराशेवाथो
स्त्रिदशामेवामदेसप्तमभावेः स्तजिभोमेसतिपुनः विमानोपचयेदशमभावववर्त्तिनेउपचये१९ ६
२१ मित्रेसूर्यं सतितथेवाऽ त्रिनेत्रमेचंद्रेसतितयेमेदेशानोसतिचपुनविधुन्केराहौसति १०
व

२ पुनः खले

वशेनिलये: जन्मभावे विधौ बुद्धे सति वशगाहीलयं तत्तयं यान्ति च पुनः खले यग्रुद्धे सति नरोलयं याति पुनरिह खल
ग्रे: जन्मभावस्थ साधौ सोमग्रहे सति उभयादपि तेषां रामपोरोगः स्यात् नीचे नीचभावस्थे साधुमिखेलग्रहे
जिते वा एवं विधे जन्मप्रभावे लग्नस्था मिनि सति नरो: योगविनरकगति यान्ति कस्मात् [illegible] क्षयाए
कोपतः आहिताग्निको पापरामवान् ११ स्वनीचेति अनया लायानेग्रग्रानैव स्यात् के: [illegible]

धौन

यस्या लयं यांति लये विधौ खले नरस्य सात्यात्मभयो रिहामयः नीचे जिते: साधुमिह
जन्मप्रभावयोगगतियाति क्षयान्नु कोपतः ११ स्वनीचवर्गैरशुभर्दृश्य संकुलैः
स्वग्राममध्ये त्रिदिवराजमंगलै: स्वपर्ययस्थान गृहे प्रवर्तिभि
नैवानत्तायानमिनेमयाहते १२

स्वग्राममध्ये गीर्देवगुरुजीव: त्रिदशराजमंत्र: भौमपर्यायवेत्तै: किंभूतै: स्वनीचवर्गैर्निजनीचरा
दं शिगैत: पुनः किंभूतै: अशुभग्रहसंकुलै: सूर्यकिरणालग्नै: पुनः किंभूतै: स्वपर्ययस्थानिजरि
पुः अन्ताश्च जन्मभाव: अनयोर्गृहेप्रवर्तिभिः स्वशत्रुगृहमध्यगृहगतैः पुनः कस्मिन्म[illegible]ध्ये
जेमग्रुमे इ नेस्थयेंसति १२

धौ

दिवेति द्वि य

ज्यो. टी. २९६ 196

अथाग्निपरिग्रहे कालस्तु विमाह । दिवावसानग्रहरोदयस्सन्ध्याग्रहालग्ने द्विजस्य दयां इति खे
द्वयति किंभूतस्य द्विजस्य अग्निहोत्रकसवर्त्मनः स्थापिताग्नेः तथा तदा यानविधौ मरुन्नमीद्वेरा
दिर्दक्षिणायणेनमोरदक्षिणायणे रजनीमुखं तानाशास्त्रस्याईपतानुवादायता अग्रदयकाः
इत्यर्थः समस्तागमतास्तेषां मध्ये प्रमाणतास्यात् ११ अथात्रकस्यचिन्मतं हषपनिहुताशे

दिनावसानग्रहरोदयोर्द्वयोरिति द्विजस्याग्निहोत्रकसवर्त्मनः तमीतदायानवि
धौ मरुन्नमीतथा समस्तागमतारुदाहृता ११ हुताशनोपासनकाल
वक्तविधामन्यायनेसन्ध्यमुदीरितं हितत् कृतिप्रमा
णमन्यतयानतद्वचः प्रमाणम
स्यापतमग्रतयणे १२

प्रोक्तं

ति कृतिवक्ष्याने द्वियस्मात् तत् पाम्प्यायनेसत् शुभं समुदीरितं भूतेयः हुताशनोपासनका
लवत् शुश्रूषायामसेवनकालमुक्तं नद्वचः प्रमाणं न स्यात् कथा कृति प्रमाणान्यतयावेद
प्रमाणतो वैपरीत्येन स्यात् कारणात् उत्तरायणे नेमतन्यस्याप्य १२ ॥

प्तच ध्या

अथ सप्तसंस्थानां त्रिकं संख्यामाह॥ ऋतेनिरूढनावसथ्[illegible]वनिदेवताभिर्विहिताध्यायानविशेषः तत्र

पाकयज्ञास्ते सप्तावसथ्यसाध्याः ततः सप्त हविर्यज्ञसंख्याः हुतयज्ञसंख्याः सप्त अनुपश्चात् सोमसंख्या :

अग्निहोत्रम्२ दर्शी संस्कारविशेषयज्ञः अग्निहोत्रं सप्तदर्शपवर्णवेदवेदादिनकालसाध्यः निजनिजवेदशाखावेदोक्त

कालेन साधनीयः यतः अग्न्याधेयः १ दर्शपूर्णमासौ २ चातुर्मास्यानि निवेशपदवण्वे वहूणञ्जासप

वैशाखमेषापर्वशुनासीरीयपर्वेष ४ पशुबन्धः ५ सौत्रामणी ६ पाक इति सप्त हविर्यज्ञसंस्थाः (यत्र

श्रवणाकर्म आश्वयुजीकर्म आग्रहायणीकर्म [illegible] कर्म २ अष्टापाष्टका ४ मासाष्टका ५

ऋत्नावसथ्यावनिदेवताभिः स्ववेदभोदोनकालसाध्याः तत्पाकयज्ञाः हविर्यज्ञसंस

प्ताकाष्टकापूर्वाष्टका ७ इति पाकयज्ञसंख्याः ध्यासप्तैव सप्तान्नवसोमसंस्थाः १५

सप्त ७ अग्निष्टोमः १ अत्यग्निष्टोमः २ उक्थ्यः ३ षोडशी ४ अतिरात्रः ५ वाजपेयः ६ अ

प्तोर्यामः ७ इति सोमसंस्थाः सप्त १ अथ श्रावसथ्यप्रसंगाद्वेदिकामानं लिख्यते षडंगुलिः

द्विधा श्राग्मध्ये पंचसप्तविद्विता विहस्तेः अंगुलषट्कं च विष्टः षोडशांगुलं च १ सार्द्धहस्तेन पादः षो

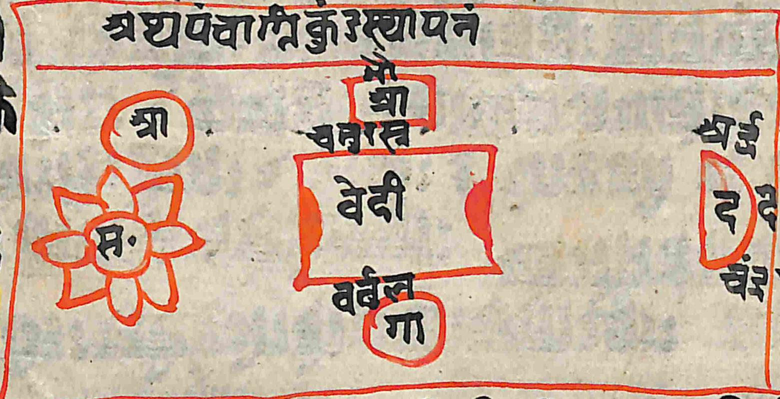
डवेदीमानंलि मासिको पर्वेः कविनिर्मायवेदिं कुर्यात् तत्प्रकारस्तु सूत्रेषा [illegible] संतत

काः पोशप्रमाणो षडंगुलगतेविद्मा कार्षद्रवासूपांदिशः २ पावेहातेदिहस्ता केशाडमारा

त्रेनृती

यो. भ.
२६७
२९७

षडंगुलगर्त्तं विष्कम्भमाकोणेषु वायुगोदिक्षु १ तत्रापि द्विकरीविद्धे शंकुमारोप्य तं त्यनेत् हस्त
नैवं पश्चिमे श्रोणिद्वये शंकूर्वै प्रसार्ययेत् ४ तस्माज्जोवन्तर्यां कमाकोणे दक्षिमादिपूर्व श्राहस्त
पार्श्वे गोविकेषु वमे शंकुमाव हेत् ५ एवमेवोत्तरे भाये
श्रकोणे दोषमादिशो पंचाके शंकुरज्ञापितेषु सूत्राणि
वेष्टयेत् ६ मध्यसंग्रहस्य का रो ३ पितत्रैव प्रानीय रज्जेषु वी
वाहीत् पश्चाद्देशावदेवन्त श्चि गुणीहस्ततां रज्जुमेता ताः
प्यात्तु शंकुको ७ भामये तेन मानेन तत्प्रारज्जा भूमाग
पा. वृहत्त्व नरीयेण मध्ये नालिख्य संग्रहे ८ अथ

वावेदिश्रोणिश्रायोमध्ये नपार ज्ञाहमागया विलिखिन्मध्यतो वेदोसहलेयो मध्यसंग्रहः ९
श्रुपरमितना वावेदिकुयां तत्त्विचवन्हशादिमानं उत्तरस्य गार्हपत्याहवनीययोरन्तरालं षोडशसम
धा वागत्व समं त्रेधा विभज्य ... तौ यलतौ न दक्षिणाग्नस्तासिद्ध्यर्थं विपर्यस्तो तं रामस उ
त्कर: अरत्नि वत्र रस्य स्तू पूर्वस्याग्ने: वेदोभवेत् रथचक्राकृतिः पश्चार्द्धं दार्थस्य वरत्निः १ अग्ने
रुरक्तसा वेन वागुले मध्ये नतो लिखेत् तमे को नविंशान्त्या पाधीयाम ध्यग्ना भवेत् उत्तमध्ये विष
वोक सातत्वेरा दक्षिणासत गार्हपत्य मण्डल सार्धत्रयोदशांगुलमित स्तु भ्रमेणानिः पाद वीं गार्हपत्य

है

अथ शुक्रास्तादिदुष्टकाले पाकयज्ञान्नाह दैवेति दैवाद्गते नापवित्ते मोऽप्यकालः शुक्रगुर्वोरस्तका
लस्तथा दुष्टागंग्रहणं न यात्तथा मलमासे हा तथापि कमासादिस्तथा संक्रान्तिः पाकयज्ञान्नुद्ध्याति शुन
न देषु पाकयज्ञे शुश्रूषादोषप्रकोपणं दुष्टः स्यात् १९ मयापिति तु पूर्वादरात् सोमविधाने मनिदेशु पिटे
कस्मिन् मपोवसं: ते निर्दोषे दुष्टकाले सोपीषो सन्ति पुनर्द्विजो गृह्यन्ते ज्ञात पापं गुद्धं यज्ञमीनाह्वषत
लौजाति त्वारेकवचनं न तस्मिन् द्विज गृहे वेद विभावेद स्वामिनि किंभूते वेदविभोस्कुरणे नाग्रस्तारद्दिके
तै

दैवाद्गते पापवित्ते मोऽप्यकालस्तथापि पाराणपहुज्ञाने हा संक्रान्तिरादुष्टानि पाकयज्ञानेषा
न्यदोषप्रकोपणं दुष्टः १९ मृदौ निधावेषिशिरे च मे निरेवुद्धाह विसोमविधानमाददात्
शिताननलाधानदिनोद्धृगणं स्फुरत्लनोवेदविभो विजयद्रुह्व १७ सौम्यायनेद
ग्रामस्तवासरे निशामहाहोमविधिं समाचरेत् गुणेजयानेद
वतीनमार्गे न हगोचरैर्विहतकालवर्जितैः १८

दिनोद्गुणगणं प्रा
साग्न्याधान
भूतेसोमविधाने शिताननलाधाने दिनन तत्र योगगणं १८ अथ होमविधानमाह सौम्येति अ
निशं सदा सह यी महाहोमविधिं समाचरेत् उयान कस्मिन् सौम्यायने उत्तरायणे किंभूते ग्रहणमुक्त
वासरे दोषवर्जितदिने शुक्लः किंभगोचरे शुभग्रहगोचरे पुनः किं विहतौ मभवो वेद्धुतः कालस्तेन
वर्जिते पुनः केसर्वाणि स्तिथियः तथा स्तिथयः इनमद्दिनानि हयपञ्च भग्रहदिनानि पञ्चांवदेपैतैः १८

पुनः नंद्यानि पाय: नंदवत्सोः

प

मैं

अथ स्नाने भस्मविधिमाह हुताशेति हिश्रुवयायैणामभितः पेठितः अनेकान् मन्त्रान् हृदयाख्यान् होमान् विः
मो· कस्मिन् अस्मिन् हुताशनार्थन हितर्लिवैसुग्रापानस्नुभकारकानत्तयसम्हे हे किं भूतेन जः शेवमस्द्रो
भरी अवः श्रवणः अन्तोरोहितीणी श्रेष्ठिस्वीभाइपदः प्रायोहूलः पंथाहेवेप भिःन्वितेस्नके पुनः किं
२९८ भूतेन सयोगयोगे सुभयोगप्राप्ते ॥ १९ ॥ अथ हुताहुतोपत्तानस्नानसुविधिमाह पुण्येति पुण्येथियाय

हुताशनायानहितर्लिवेगेषोवस्रयोजोह्विशायाविते ऽस्मिन् वि
दुर्मद्राहृदयमन्त्रान्कीनहोमानभितान्सयोगयोगे ॥ १९ ॥ पुण्येति
तिपुण्येन मासदासनोपूर्णेतिथौपुण्येथियामप्रास
ने नेदाजयास्नावभस्मनिमज्जनेपूर्णास
वासम्भृदयेमरस्नापि २०

प्रश्
विवस्नुविमान्नुविनानेनेनपुण्याङ्गेनेपुण्येनमासुतिः प्रायेनपुण्येस्नतेकार्सीसनोस्नुभयहूाएंा ⌃
मासुतिर्यस्याम्हानेस्नापूर्णेतिथौनेएणावभस्थायस्यानेस्निन्सिनभुवमाः वभस्मनि मज्जनेप्रपास स्नानं
नेकासुनेदाजयास्नतिस्थिवायूर्णेसतिस्थिवमरस्नापिस्नुभयहृदिने ऽपि किंभूते निमज्ज
नेसतन्न्दयेसनान्तेनोस्नुभनराणीनामृदयेलग्नेयस्मिंस्तत ॥ २० ॥ ॥

॥

इंद्रसिंहः आधारः नरचक्रत्रयं

अश्वपतिचक्रं

गजपतिचक्रं

नरपतिचक्रम्

आसनं गजपतिसत्के

पद्मः

सिंहः

सिंहासनं

अ॰ चामर		
कल	म	ग
वी	ह्र	ला
छ	रु	अं
द	म	ई
यत	श्री	हुरुः
आ	पु	सनं
कीलि	ति	का
र	श्री	जुः

म॰ चामर		
कल	पु	शु
पी॰	ड	ला
छ	ह	चं
दं	वि	ङः
यत	ता	हुरुः
आ	वि	सनं
किलि	अ॰	का
र	ज्ये	जुः

म॰ चामर		
	पु	र
वी	ड	ला
छ	म॰	चं
द	ध॰	ङः
पत	श॰	हुरुः
श्रीमं	श्री पु॰	सनः
कील	उ॰	कं
र	रे	जुः

ओभ
ही°
२९९
299

अथ यज्ञान्ते राज्ञ अवभृथावकं दर्शयति उदीरितमिति अवभृथाभिषेचनेन नृपाभिषेके च बलयज्ञं कल्प्य
यज्ञत्रयमुदीरितं प्राक्तके स्मिन्विराजि विशेषेण राजते इति विराट् तस्मिन् तथा सम्यक्प्रकारेण राजते इति
सम्राट् तस्मिन् राजते इति राट् तस्मिंश्च क्रमात् क्रमेण हयाधिपेः अश्वपतौ सिंधुरपे गजाधिपे तान् नराधि-
पे च यद्यज्ञत्रयं प्राक्तं यतः अग्निहोत्राधिकर्तारो ब्राह्मणा राट् प्रकीर्तितः सम्राडश्वे वाजपेये च विराट् नृ
मेधयज्ञतः १८ इति यज्ञान्ते विप्राणां नृपानामभिषेके वेदचक्रत्रयं ज्ञेयमिति हार्दं २१ अथ नवचक्रत्रये

उदीरितेवावभृथाऽभिषेचने नृपाभिषेके बलत्रयं क्रमात् । विराजि सम्राजि च राज्ञ दुत्तमाह-
याधिपे सिंधुरपे नराधिपे २१ पत्तक्रमेणा त्रयस्त्रवर्गयाम्यगंभंयच नाडीपरिभिन्नमालिखेत्
सदेवनासत्यमघाषाफादिक त्रिभेदनारायपदलावंहनदः २२

नवचक्रत्रयस्थापनं दर्शयति पत्तक्रेति सर्वाक्रमेण उत्तरपूर्वयाम्यगे उत्तरपूर्वदक्षिणदिग्गते भयं च नाडीपरि-
भिन्नमेतत् चक्रत्रयमालिखेत् तत्पुनः सधीरदष्टचक्रत्रयं सदेवनासत्यमश्विनीमघामूलफामूलमित्यादि-
केन अश्विन्यादिप्रथमेन त्रिभेदनारायपदलावंहभेदनारायपदलावंहभेदत्रयेण नक्षत्रसमूहभृतं लिखेत्
कोऽर्थः प्रथममस्वा[illegible]ति चक्रं नक्षत्रं पंचनाडिकाविद्धं त्रयप्रथमेमस्तके म[illegible]दानतः नतोभरणी खिनीदेया
कृत्तिका मृगशिरा [illegible] इति पंचविंशोत्तरचक्रत्रयप्रथमेमस्तके मघादानत्यातनः पू.उ.स.विशाखाचि-
त्रामैत्र इति तृतीयेनेरपरिचक्रत्रयचक्रे प्रथममस्तके मूलदानत्यातनः पू.३.श्र.प. धा.पू.उ.र इति च

गजपति

सिंहवत् ४

प्रिय

अथ विशेषतः पंचभेदं सिंहासनत्रयचक्रमाह अत इति यज्ज्ञस्य यत्सकार्तं शुद्धमुपेति अश्वपतिगजपति
नरपतिश्च ३ देवक्षत्रं पसाधारनामा १ सनरपट्ट २ सिंहासनानि ५ आधारः आसनं पदः + सिंहासना   सिंहः +
नित्यपि ३ त्वामपि भेदपंचकं सिंहासनश्चं पंचकं भवति तत्पुनः अतोऽश्वपादिभ्यो ३ परेषु तिति पंगुहा   राजत
कीयनामा तिरभादिकेन रूपनामन तत्रतः स्थापनीयमिति चक्रंस्यात् तथाचोक्तं आदौ चक्रं समा
लिख्य च तत्र पत्र शोभनं अश्विन्यादि नामसंत्र सप्तविंशति भानि च १ अश्विन्याद्यं मघा द्यं चम

अतो अपरेषु तिनिजेषु पञ्चषु सकीयनामा तरभादिकं लिखे आधार
नामासनपट्टसिंहवत् सिंहासनानीत्यपि भेदपंचकं २२ २२

यं
लाद्ये च चक्रमेण उत्तरे शर्वदति पतञ्च तत्रामन्त्रे २ प्रतीचीमध्ये ईशानांतं ह्यधिपः आ
ग्नेयांते गजाधीशस्तदंते च नराधिपः ३ अश्वाधिप गजाधिप नराधिपः क्रमेणैव एषां छत्र विभागे
नक्षत्रानवं च शुभाशुभे ४ अमीषां भूभृतामेवं पत्रच्छेदे विवक्षितम् तच्छत्रं तस्य भूपस्य शुभाशुभफ
लप्रदे ५ वामे कलशवीणाच्छत्रं दंडेपतद्वहे आसनं कीलकं रज्जनं च भेदाः प्रकीर्तितः ८ य
स्य छत्रस्थितः शौरिर्भं तस्य विनिर्दिशेत् दित्यादि फले सेयमिति यथानः संप्रवक्ष्यामि चक्र

येनविलग्नमात्रेणक्रियतेराज्यनिर्णयः १ सप्तविंशतिस्तैस्तपैकेकंचनवत्र्यंकं अश्विनीमघमूलाद्यं
ज्यो. पंचनाडीविभेदकं २ अश्विन्याफलंतेभागे मघायेस्वेनःस्थितेः मूलायेरतिणिवा यत्तानवैश्वपत्निपर
२०० ३०० नाड्यैपुवराम्भे ३ नपनामहॅलाबूदेत शुभाशुभमिदंसर्वेपस्स्यपासनष्विने नाडिकापंचभेदेनप्रकेकु
स्यासनेभवेत् आधारमालनेपट्टसिंहसिंहासनंतथा ५ आधारादिफलंसर्वंमेकेकस्यवदाम्यहं अथ
वेपवशान्तेयसौम्यक्रूरशुभाशुभं ६ नृपणांयारमायहैपराधस्तेभिषेवतः परायेनगतोराज्यंक्रूरते
नात्रसंशयः ७ आसनस्येनरस्तेणनीतिशक्तोभवेन्नृपः सधानश्रुद्धधीप्रजाशान्तिकरोभवेत् ८

पन्नावरात्वागनपमेलक्ष्मीण्यारनामोडुनिनीनिसेपत् दहासनतेनपदप्रद्युयिसेयन्म
प्रियोभवेद्यवैलोक्ति
सिंहे २४

पट्टस्थेयदाराजाकोपविष्टोयथासने एवंराज्यस्थितेस्तस्यांविरंपालयतेमही ९ सिंहरूपेभवेद्य
य जासिंहस्तासनेस्थितः संग्रामसख्यितानित्यमसाध्योमेविनामपि १० सिंहासनेगतेयस्तेत्रेनस्वामी
षणकान्तिःचलचित्तोमहाक्रोधेप्रजापीडाकरोनृपः ११ इत्यापत्रयसूत्राणामथिफलंततेयं १२ अथासवके
स्थितनन्तत्रफलमाह यजेति इत्यवक्रे आधारनामोडुनि आधारस्थितेयस्तेप वारजावगतपमेतलोभः
पारहस्तगतराज्यलक्ष्मीभवेत् एवमासनतैसतिनीतिसंपरनीतिशक्तोभवेत् अनुपस्थप्रपदस्थिते

सिंहेति सिंहासने धिष्ण्ये सति शासनलोकेशाकः प्रज्ञाढ्यः एककारको नृपो भवेत् अग्रेसो नृपः स्वएवभूत्
स्तूपाकारकः स्यात् किंभूतो ग्रहविधायवेदेपापग्रहदेवथवर्जिते साध्यवक्षे शुभावस्थायां स्थितेन कालेन
हेतुना अभिषेकश्चेद् न तदोत्तरलग्ने वा अभिषिक्तः सन् २५ अथात्र चक्रे पापग्रहविषयफलमाह भद्रे
ति भद्रासने सप्तयोगे पापग्रहदेवदृष्टे सदन्विते पापग्रहयुक्ते अभिषेकभेषाति अपुरीपजा नृपो वा इ

सिंहासने शासनलोकेशाको धिष्ण्ये भवेन्नच विपापवेध्ये तत्कालचंद्रे शुनि सप्तांशेऽवस्थे अभिषेकतो
नौ स एव मन्नलग्ने २५ भद्रासने सप्तयोगे अभिषेकभे सदन्विते वत शिनो अपुरी नृपः भद्रासने स
प्तयोगे अभिषेकभे सदन्विते शांतशिवाश्रयी नृपः २६ सिंहासनाख्यवलयं कुविदतदेव राजाभि
षेकविषये किल केवलं स्यात् नेत्यथ यानसमयस्नपनप्रसिद्धं जैनागुरुनिर्गमकर्मविरोधभावात्

ग

तेनिर्गते शिवे कल्याणे यस्मात् सप्तवंविधः स्यात् वा भद्रासने सप्तयोगे शुभग्रहदेवयशोभे सदन्विते शुभग्रह
युक्ते अभिषेकभेयिते शांतशिवे कल्याणे सप्तवंविधः स्यात् २८ अथ वसंततिलकेन यत्तत्कर्म विनाप
दस्य चक्रे विलोक्यं तदाह सिंहेति किले निःसंभावनायाम् एतत् सिंहासनाख्यवलयं केवलं चक्रं कर्मपदं वक्ता
वित्स्याने एवं श्रेष्ठं स्यात् राजाभिषेकविषये सिंहासनाख्यवलयं केवलं स्यात् इति हेतोः जैनाग्रधर्मा

पुंनपुंसकेवलयं

२

ज्यो० भरी० ३०१

अथाश्वाधिपादीनां शुभाशुभविचारः तुरंगेति तुरंगमेशाश्वाः श्वाधिपतेस्तुरंगमे शुभदि शितं नीयावश
नर्गजाधिपेगजे शुभविश्चितं नीयनराधिपेश्वाः सिप्राकरेभिशुविश्चितं नीयाकस्मात् विराजिसमाजिवंध
त्वात् यत्तत्ः प्रसिद्धाचारिकर्नास्तादिश्रीकेः २९ अथतुरंगचक्रे भानिस्याशुवति गंधर्वेति सपोलपेनव
भानेश्वंवकेनश्चवसौकोण शिरोमस्तकंपत्रौदेवेपतानि स्तनपुच्छे श्वेत्रपादे उदरमेषा संवेपमानि पुच्छ
मितिगंधर्ववर्चेभवक्रे गणान्यासेतकस्मात् शुभान्तरंगमनामतेयानि किंभतेभचक्रेवो२ यमो वो२

तुरंगमेषश्वतुरंगमेवगजाधिपेषितिगजेमशुद्धिः नराधिपस्यानसिविंतनीयाधिराजिसमाविवा
जियत्नात् २८ गंधर्वचक्रेलपंनावकस्यवः श्रितिसिलनाथुदराणि पृष्ठकं भ्यसेदवकेविषमविः
देशंजागजेश्ववाणावगभागमस्वभानु २९ शुभमदेरष्टाम्नखेनेत्रगर्भः समेरसैमाश्वाश्लपमदेष्माः ॥

वो २ वोशुना वोगनामेषे ८ शुपंचव ५ वाणः पेच ५ पषांवंसेपभितनुमीयतेसचासोमागस्वे १४

अश्वचक्रम्

अथाश्वचक्रगतनभफलमाह शुभेति समेरश्वसमुखेनेचगभोग
तेनयेनादराति शुभमदेरष्टाः स्तुःन श्चनरापरमदेष्वाश्चरवायवाश्वसो
ष्याश्चनिष्टः स्तुः स्वाद्नत्वैः योक्तनतेस्वसमग्रगंधर्वक्रत्यावाटकक्
पंवांशुपेष्ठस्यातस्प्रविस्वविस्तस्यात्तदनासामाजनिगिनायेनसंवह

गजचक्रम्

अथाश्वापवेशनिफलमाह इष्टांशागइति यदि तु ष्णशागेः अभावयगतेः स्वेहेत्सापतंत्यशानिः स्यात्तदा
श्रमात्कमेणश्रमकत्वेनांगमकार्यहरयहन्नध्वंगतयत्व[illegible]न् स्यान् मत्वाभि श्रुप्यतेइतिकिंपिवावस्ता
नेयकारसनकोरक्तेपन्नश्रुइमिति स्निग्धवलतांपसेन्यत्यक्रूत् स्यात् मत्वाभिषिककस्नेवन्नुहरः उ
लातहृस्यात् नत्रेयशास्त्रकलनेनेइस्याघेनेकार्यथनोतयावश्रयातेलस्पैरगंवक्रेकथयामिस्नेरव
विरिंगिणेनिगुनेत्वानाहयानेनाराज्ञवाहने १ अथाकारंलिविश्वक्रमस्थायिस्याधितारकः वदनात्

श्रुभांशागेः श्रीतजनैासमश्रुंगंथर्वक्रूत्सेवरमाटेतत्तेः २ इष्टांशागेःस्वेयविहेत्सपतंत्यनदास्वक्र
त्यपटवेयनयत् मत्वाभिषिकोहृयस्नत्रपत्रेवलतेयनत्रहृसाः क्रमात्स्यात् ३

रुश्रिगादेयाश्रष्टाविंशतिसंख्यया २ मत्वादिाकृताशीर्षश्रुंक्राग्रिश्रुगमसंख्यया वेदवोदोदरेष्ट
ष्टैशैरियत्रफलेननः ३ मस्तकावरशीर्षस्यायदोशाविस्तरेगमे तदारिभगमायातिभ्रेणाह्यारव
णावै च कर्णादिश्शष्ठक्वस्या श्रसंस्णागेकेनेरदने विभ्रमेभेगहानिंचकरोत्यषामहाहवे च यतत्स्या
नेस्थितः शैशेरियेदाकालेहृयसवपदंवेयेममेश्रुवेवर्जयेन्नेदयेनृपः ८ इत्यादिफलंतेय ३१ अथगज
वक्रेभानिस्थापइति अथाश्रुक्रानेनतेयसप्योरिभेगजेक्रस्तपंजरेकस्तत्रगणन्यासेनस्थापयेत् ॥

ज्यो॰ भ॰ कस्मात् गजसंज्ञो गजनाम न तत्र जनस्तस्यास्य मुखे शुण्डाग्रे शुण्डे वक्रे नेत्रे कर्णे मौलि शीर्षे पादे स्तनाग्रे तेषु
टी॰ केष्वष्ट उदरं पदाश्चैवैषु गजतनुः किंभूतं जने २ बो २ यमः बो २ बो २ षट्षो बो २ गजाग्रे ८
३०२ बो २ वेदाश्चत्वारः ४ पक्षांशचैषभिरनुमीयते इति गजमर्मप्रमितमिति मुखे २ शुण्डायां २ नेत्रयोः
कर्णयोः २ शीर्षे २ वक्त्रे ८ पृष्ठे २ हृदि ४ उदरे ४ इति स्थापनीय २१ अथ गजचक्र

302

मुखास्ये शुण्डे वक्रकर्णे मौलि यतः लाङ्गूले पृष्ठे उदरगेहे स्वस्थे दिशे गजसंज्ञो विविधमुखिदेशे गि
ज विवेदवेदा नमस्ये पञ्चरे २१ भवेद्दुर्गजास्यस्थितो तिसंधिनी गर्भा वा गाता स्तवपदे ३ शुभा
शाकाः शुभप्रदे शोक रिक मे मे स्थिरे स्थिरं मरोदीरितम् २२

गजभफलमाह भवेत्फलमिति अथ गजचक्रे मुखस्थितो वा संधिनी गर्भा मुखमस्तकनेत्रशुण्डोदरा
ण्या वक्त्रे पादाः शुभः ३ वधवाः भवेद्यत्र नरपदे शुभाशकः अन्ये उदर वधः शुभाः स्युः शुभप्रदे शोगज शुभा
वय वेभे शुभेचेत् इति सदा करिकमं गजकार्ये स्थिरं श्रेष्ठम् उदीरितं मौनकं करुदीरितं भेः भानलवैः

अथ गजचक्रे फलमाह । गजस्य निर्यदि चेत् गजे गजचक्रे ऽङ्कदेशगे उष्टावयवे हंसः संततिः सूर्य
पुत्रः फलनिःस्यात् नदा सम्राड्हस्ले घरो भूयो देशात्रयपश्रियं पैने निनपाप्नोति कस्मात् जेयपादिलवो
तमज्जनात् सत्त्वा विशेषपत्त प्रमग्रवपत्तातरेतानात् अनपप्रात् यदाभिषेकात् वपुनः संगरात्
नष्यागोऽङ्के अथ पनः संभवत्लामिचक्रे मातंगनामके येनवित्तानमाचेएयात्राभूदेवेगेयाभवेत् १
गजाकारलिखितके सर्वावयवसंयुते अष्टाविंशतिनक्षत्राणि देयानि हस्तिमार्गतः २ मस्तकेष्वत्र गजतेत्रक

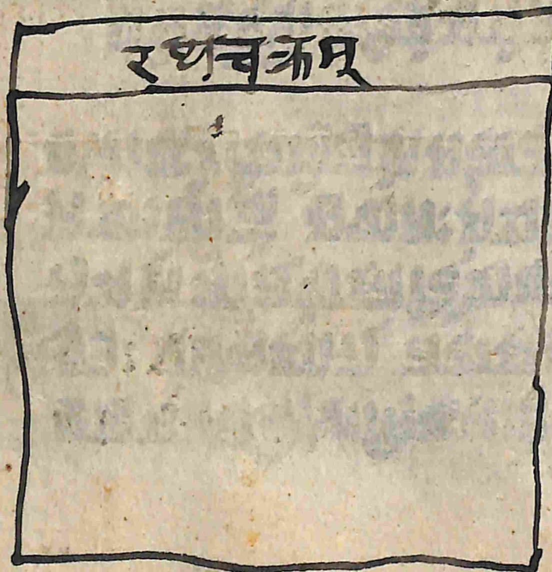
गजेऽङ्कदेशे यदि हंसमंततिं नवाज्जयेयादिमखोनमज्जनात् पट्टाभिषेकाद नुवैतिसंगरात्समस्ता
ऽिले पृष्ठवामेजयः श्रियं २४ देयं रथोभानुमरत्नसर्वंभपंजरं रनवभागसंख्य रथांगमध्या
वधिगंवैसोम्पर थांगमध्येष्वपरेष्वसन्त्या २५

णिशीर्षाविष्ठल्के द्विकं विकं चदातवं रष्टोदशेणवन्नक्षत् २ रत्नाश्चितेयं २४ अथ रथचक्रे भातिस्था
पयामि देहमिति सधीभिः रथेर थचक्रे भान्नमरत्नशुर्वं मूर्धाङ्कां तनतत्रादिकं भयन्मंनवत्रे देशे ५
स्थापनीयोऽकिंभूतम पंजरे न नवभागसंख्यं तरथस्तनवस्त्रभोगेष्वस्थितं अथरथांगमध्यावधि गैव
क्रमध्यमर्यादागतमेसोम्पशुमस्यात्तच पुनरपरेष्व रथांगमध्येषु रथावयवेषु गतेभः मसत्ते व हस्यात् २५

स्तो. भ. ३०३ 303

अथ यमालभातिपण्यारथस्थाक्रमेशानिफलमाह रथिनरति यदि चेत् शुभांगे रथचक्रे शुभभवपवे रथि
नेरथकस्य नाम भं स्यात् पुनस्तत्स्मलग्नेरथिकानामनक्षत्रस्यानाथिनो हरिजः शनिः स्यात्तदा
समाहितवह्निनाप्रग्निहेमणा राज्ञामपत्राभिषेको यत्नात्तस्मान्न च पुनः पटरथ्याधिरोहणेन

रथिनो यदि नामभं शुभांगे हरिजस्तात्स्वलग्नमतोऽभिषेकः नसमाहितवह्निनाप्यवरा
त्रा क्रियेत पटरथ्याधिरोहणेन २८ इति सप्तविंशमसर्ज वसुम्न
दितं यल्लिखितं मयेन तच्च त्रिविधाऽवनिपाभि
षेककीलं त्रिविधैस्तद्वलये सन्निपयोः २०

क्रियते रक्षणार्थमिति २९ अथ चक्रोपसंहारमाह इतिसेति सप्तवि
शममजनपत्तांतावभ्यस्तामुदितेशाक्रे मयायतनं निम्ने रथचक्रे
यत् यमालिखितं तस्मादेतेनारत्नावसरे त्रिविधावनिपाभिषेकक... ले
त्रिप्रकारभूपाभिषेकमये त्रिविधे येन वलेय वनमसहेहलंग विलाक... तस

अथ कालप्रमाणमाह विहितइति लघुइति युग्मं धीरः सुधियः ये अत्र महाव्रते विलोकाः शरणाः मुद्रादर्शने
वने शतिसमाप्नुयेफः समीपफः के षु महाव्रते व्रते षु यो ड य तद्व्रते षु सम्यक् किं स्तत्तः मरस्मि कालं चान्ते
स्तर्क च पुनरन्ते मव शाह्मस्ते क वि मार्यं पुरुकृत्यं वा संश्रुपर संस्कार विधिशृङ्ग स्याभ्यसंस्कार विधा
ने च म विज्ञाय तस्मात् पुनः कस्मिन् सर्वकाले शेषधीशसारे वहुव लेसतिः पुनः कैः लघु निधीशाविभं
नि धूर्जटी ईश्वर आद्दो रुद्रोऽम्मरगशीर्षे आत्मरेवती कृतियुग्मे श्रवणः धनिष्ठः हस्तः अमरसु दैवम

विहिते तु महाव्रते प्रविज्ञाताः मरमस्मि कालमालेख्य विमार्यमथो यावद्धीशसारे।
परसंस्कारविधिं च सर्वकाले ॥१८॥ लघुधीरभूर्जटी उभात्य कृतियुग्मामस्तक उभिरम्य
एष प्रतियुग्ममवे विलोकधीराः सदहोभिः शरणे तस्मात्प्रोच्यते फः ॥१९॥

नात स्याद्रुद्र पुनर्वसु मघयो वेदेवभिः पुनः कैः सहदहोभिः शुभग्रह दिनैः ॥१९॥ अथाशुचिलग्नशुद्धिमाह शि
रसोइति व्रतनिश्चितमजस्रं निरंतरे विमिनाशुभे कतमादरेण वेल्लानमेवानयसंभिदासन्यासिन
मोरये नु कस्मिन् शिर सोदयभाजि शीर्षोदय लग्ने शुभ कृत्सम जिविते शुभग्रह युग्मे केन्द्र के सनि शुभ न
दीतरणे दीक्षा धर्मः नवमं ९ धीपंचमे ५ एतयोः स्थानेषु विद्धि ते शुभ धियि वै सनि शुभ नेपास समाहारे क
त्रिस्थान शुभ सप्ताष्टमन शुभ सकः ॥२०॥ सन्न्यास कृतियुगले शायेषिव लैर्वैरं वरुरुशिरं सी दश जितैः नीरके

स्तो॰ भ॰ ३०४

304

अथ प्रहर्षिण्या संन्यासेन तत्त्वाविशुद्धिमाह । संन्यासेति । संन्यासोऽपवर्गसिद्धेर्मोक्षमार्गस्य साकल्ये
सति तुगतेऽवलोकनिष्ठायांशानेहसो शिवतत्त्वाद्यावारं वेशोऽभ्युपगच्छति रश्मिमण्डलीं बहिः प्रति
तत्तैश्च ध्यानैरङ्कनिर्गतोऽतिरिक्तः । अर्कभांशुमालकुम्भराशिवर्त्तिनि तेषाराज्यप्रदस्य सति वचनः सोमसंक्रमे ।
ज्योतिर्गुरुस्तातुपः सुधाकरः सूर्यः पञ्चांशवेधावादिने उक्तनामक्षु च ४ अथ दीक्षागुरूणां कृत्यमाह पत

शिरसोरश्मिमानिकेतके सविधविनेष्टोत्तरणं भीष्मलेवरेण्ये विपिनाश्रमसमादरेणाभि
त्त्वलिखवनेसमीरयदस्य ४ पतद्वेश्वरितिश्रुतेष्वभगमेभुष्ट्या
प्रमनरमवक्रारयेस्मभूषे सदीक्षामुदितदि
नेश्राप्तमत्यः संन्यासात्वरगुरुषाभ्यसर्वकाले ४२

ॐ स्तुतिकुसुमाञ्जलि

द्वेरतिद्विनिश्चितेसाफलत्वः उत्तमनरः सदीक्षामपतेश्रुसान्तिकेश्वपतद्वेश्वक्रन्तत्रेश्रुत्रारित्वश्रुतेश
पुनर्वसुश्रेयःश्रीशाहितेश्रुतस्यश्चनेनेरभवनोद्वयेनराम्रुद्वयेसमभूषेस्ववृत्तयोगविलोकनेश्रुनरादिम
दिनेश्रेयोऽभवासरेश्चनः संन्यासिश्रुभेमासेश्रुतपश्चात् श्रावणगुरुषाढेशरद्गुरूणांपेयत्तुः नरसर्वका

२५

पूर्वैर्निवारणेन गृहे ग्रहशिविषये वीतरागा निर्गतरागा दीप्ता लत्ता दीप्ता शास्ता शुभा स्थान केषु
पूर्वाश्विषवारणाधानतन्नामहर वैधमभमश्विनी पञ्चाङ्गदेयषु मैत्रस्यमैत्र संज्ञ मेषु पुनरदितिं मघ्ठन
वसूवासवं धनिष्ठा रत नभहस्तः पुष्यः देवेपुष्यतपुनः केहु निशानिः पनः सूर्यः सोमुयशविलाशुक्र
पञ्चांगादिनैः किं भूते विपर्वरिक्तातिथिवर्जितैः ४२ अथ धर्मकर्मणआरंभमाह इयेनि हस्ति

पूर्वावरुणस्य रेवैयमीषु पीता मैत्रे वैदितिभवासवे नभेषु पनेनहस्तसितदिने स्वा वीतरागा
शास्त्राशनिवरणेन विमर्वविद्यागंभावेन स्वधर्मकर्मणामारंभमूचुमैत्रधीरमेः शा
येषामे दित्यभवासवे विशेषारिक्तास्त्रुग्मत्रु पतंगसस्यषुः ४४
श्रीरामाय नमः ओं

येविशांतून्नांदयाईभाविनस्वधर्मकर्मणामारंभमूचुः जगुः केलहूनिमेत्राणि धीष्ण्यानि पञ्चा
देवेपुभिः पुनः कस्मिन् प्रायो हस्तद्वंश्राभं आर्द्रादित्यभं पुनर्वसूवासवं धनिष्ठापञ्चांगदेपभिः
पुनः कथरिक्तारिन्धयः ऊग्रगउद्योगः पभिर्मक्रपतंगसहू पषुवार्जिसैः रम्यभगहस्तदिनेषु ४४

ज्यो
वि म
टी
३०५
305

सुप्त मस्त्री ध्यायनेवा तारिसुद्धिमान् पारायेति वेदस्य नामपरनेः आगमस्य तामपं के पारायणं साकस्येल
सामस्त्येन वचनमध्ययनमिति साकल्यं च वेन पारायणमिति हेमावरी इत्यस्मात् कष्टमपेदेवारेषु
ग्रानिवर्जितसर्ववारेषु पुनः केचिदित्याहुः दारुणसंज्ञा मेचिन नक्षत्रे पुनर्वेद पारायणस्य नारंभितं आरं
मणे सत शुभं भवेत् केषु शुभेषु रसेषु वर्जितनक्षत्रे किंभूते भक्ष्यगत गृहे पुनः कस्मिन् वर्ष ४ पौ

पारायणं वेदस्य नामवचनेरमंदवारेषु वर्जिताहनि: शुभे शुभे मर्कंगलग्ने मवेदादं भितंस
हमपौनेरमोद ये ४५ रिक्ताविमुक्तास्तेतिथिस्तु स्वपमेवारेः भरणीषु च कपाश्वनिः शुभे म
इ स्मिंस्तिप्रवर्तते दिस्वेक्कार्कालेषु सत्के इवनेरस्या भवेत् ४८

रभेरयेनमसपंचम भावसेनराय दरये ४५ श्रवणपुराणकथाश्रवणं शुभमाह रिक्तेति पुराणस्य
कथा श्रुति पुराणेतिहासवार्ताश्रवणं शुभं भवेत् केषु रिक्ता विमुक्ता रिक्तातिथिवर्जिताः
तिथिषु पुनः केरसकमौमः यमः शनिः आभावर्जितो वारो किंभूते सति स्थिर चर तिक्षिसात्
तिस्रोगणि वर्णानि त्रिसंविका पबाहवेपभिराकोण शुक्रे पुनः कस्मिन् लग्ने इवनारये शुभ

अथ स्नपनयात्रा स्नानादिस्नानमुद्दिश्य माह । उमेति । उमास्नाने स्नानस्नाने एकवासः स्नपने एकवस्त्रस्ना
नमित्यादि मुख्यस्नपनमुखविधिर्विधाने मज्जनं शुक्लपक्षे इति कस्मिन् शुक्लकाले आषाढे कार्त्तिकवारे
सोमवारे सूर्यवारे धवलपक्षे चन्द्रवारे पौषमासे गुरौ वारे किंभूते दानपाणौ भैरवाष्टम्युदानपाणौ सप्तम्यां
वर्जिते पुनः कस्मिन् नैर्ऋत्ये सोमराग्धपले किंभूते शुक्रे कुम्भवर्जिते कन्यासंक्रान्तिकाले मानि

उमास्नाने एकवासः स्नपनमुखविधिर्मज्जनं शुक्लकाले कार्त्तिकाषाढयोर्नभसि मलमहोत्सवे
कृष्णाष्टमीनि विर्वज्य वारे सोमे च सौरे धवलपक्षदिवसे पौषमासे दानपाणौ भैरवाष्टम्यां रिक्तेऽभवति ॥
पुनर्विलग्ने सौम्यलग्ने च पतेत् शुक्लपक्षे त्वष्टमे त्रिदशविंकि
कला गर्वितविधुर्मगिरोहहरिम् ॥

तस्य स्नपोत्सवान् किंभूते सौम्ये उपनिविष्टे जितेन्द्रियो गविष्टिवर्जिते किं हन्ता कार्त्तिकाषाढे काले
यत्तमभव माघाद्यमासेन मुख्यपर्वणि पुनरिष्यमासे प्रत्यूषे विंशतिकलाहीने वर्तिते विंशमेव त्रिशुद्धमिन्दु वे द्वे
चाण्डालपलक्रागलमन्त्ये च अथोपनयनोपसंहारमाह । यतीश इति । किलेति सत्यपरश्रीमोत्रिणोरुहू

ज्यो॰
भटी॰
३०६
306

कविंशकर्मास्तमस्ते भवं तथाविधाचंद्रं तथा गिरोद्भवीं स्तिं हेगुरुं तथा बालतिथ्यन्तमीनसंक्रांतिकर्मनेसूर्येन
यातयाः धिमासयुगमः तथाधिकमासे तथाधिकदिने तथाधिकवर्षपति त्यजेत्तकेतुग्रविलेखपनेष
भूतेंकेषु कर्मसु कर्मस्तु ५५ इति श्रीकालिदासकृते ज्योतिर्विदाभरणे ग्रहवेधाधिकायामग्न्याधान
विधिषु संस्कारप्रकरणं साधनाध्यायो द्वादशः १८ श्रीरस्त्वग्न्याधानविधेर्नेतरनंतरमिश्रव्यवहा-

विकतंत्रयपतिमित्रियतेन तथा तथाधिमासमाः परित्यजेत् ८८ इति श्रीकविकालिदा
सादिते ज्योतिर्विधाभरणे ग्न्याधानादिविशेषसंस्काराध्याये द्वादशः ८८
हुताशनाधानविधेरनंतरं वदामि मिश्रव्यवहारकर्मणां क्रमं स
गोप्रपणेसग्रक्रियावतानांपंहितालोकव्यवहारसंत्रये १

हारकर्माध्यायसंधानमाह हुताशेति हुताशनाधानविधेरग्न्याधानविधानादनंतरं हि युक्ता
मिश्रविवहारकर्मणां साधारणविवहारकार्याणां क्रषिः कर्षणं हलधन गोधनप्रपणं विक्रयस
टैजलाश्रयपशंबद्धेप्रणाक्रियावतां कुक्रानयं निर्णयं वदामि कथयामि कसै लोकव्यवहारप्र
वर्तनाय ॥ १ ॥ श्रीरामायरामचंद्रायनमोनमः ॥

अथ क्रियाविधानं चाह क्रियेति तु वितर्के हिताथे वर्तमाने क्रियाविधाने शिष्टं ह्यस्मात् तथावर्तमा
कायराजा लीलां वदन्ति क्रियायोगाखिलपर्वकाल लग्नारान विहस्तशिष्टं ह्यशिखस्य शुभास्
त्र् १ अथ पञ्चांगकर्माश्रियाह सर्वत्रिकृति समस्ता सर्वा ः नरश्लो क्रियायोगा क्रियायोगाभि एणि सवर्षभोग तथ
लग्नाहवाभिधा इत्यादिभेदानां गणकर्मसु तथा श्रेस्ता शुभास्यात् तथावर्तन् क्रियाणां कनृतिक
मेशास्त्रस्यात् किं भूतावर्तमानयोग वर्षिने सेहसंयोग प्रवर्दिनौ कस्मिन् समयेदृष्टिं शुभग्रहदिने किं भूते

क्रियाविधाने तु वर्तवर्तमानेष्टा हितविधः तथ कायराजा त्रिकाङ्गयोगाखिलपर्वकालेषु
उहस्तलग्नारान विहस्तशिः २ सर्वाङ्गकार्येलग्नवाहणं नामादिते यशक्रातिभस्यागकासवः
ग्रस्तासमस्ता नरश्लो क्रिया तथावर्तक्रियावर्तलयोग वर्दिनो २ सनातनेतोजभविष्ठ
कर्मभोज्ञात्रयेभूतनरदिने इष्टमीतिथा दृष्टेशनिवेशाद्विनिर्गमारवो चन्द्रदानांक्रय
विक्रयोनहि ४

लग्नेति वाहणंशानभिषक् श्रातंमेरीवते आदित्येयं ग्रनवंसस्त्र क्रातिभेविणा
त्वा शाकेऽन्येष्टा वासवेयनि ष्ठानिर्द्वैपभिः कीर्णा आमे २ अथ वतस्वदानाप्रवेशादिकर्मनिषेधयति
सनातनेति वनस्थदानां गवादीनां निवेशः प्रवेशस्तथा विनिर्गमः प्रदृतक्रंतयाक्रयविक्रयो
न हि स्युः कस्मिन् सनातनेन विसस्ज लग्नस्ते श्रवणाः अयोरोहिणी विषकर्मभे विज्ञाउतराश्रेषाद

५ ...श्रवणा... रेषोक्षेश्रयोजे

वैकतेःस्मिन् ७ नम्यंतरदिनेवनरईसंज्ञ्यनरहमीति

ज्यो
वि री
३०७
307

अथाऽऽज्ञादीनां कर्मशुविमाह पूर्वाशेति अज्ञापतीनामाविर्मेषीकाले माहिषी आसां प्रविधानम्
क्ष्टकार्यमर्थ्यं कृत्संपदा कृत्स्यात् कैः पूर्वाशशेविशरा(वो)आनां देवमोषि(वो)मूर्तं पदं वम्य शीर्षआर्ष
भंगुष्ठः पर्वांश्चेवपुनैः किंभूतैः वासवं वधनिशादिगम्य पुनर्वसुपापुः पौर्णायस्य सपाधिपा लिर्वहणालसमं
प्रातनारां पर्वांश्च देपमिः वपुनः तिथिपनैः कैः सोमः इनः सितः शुक्रः अंगिरागिराः पर्वादिनैः ५ अथवढ

पूर्वाविशंगाखंगतिशिखेदवार्यमेः सवासवादित्यमपाशपाणिभेः तिथिश्चसोमे
न सितांगिरोदिनै रज्ञाविकालीप्रविधानमर्थकृत ५ करोयपान्मम्यहूनपा
वनं सकाशपोदैवतमाहृपेषाले वामीगतं रुमत्वरनोक्रियाविधोऽरुचिरुंनी
हसेषुकाव्यवामरे ६ ॥

वादीनां कर्मशुविमाह करेति कुत्सितसंधीः करादिभं पेषालं मनोहरमाह कपयति करो रु-
लः आयमश्विनीपुनर्नयस रेइत्यादेयार्जम्येच्छेष्मरहूनि पवनस्वेदपावनस्वातिः पर्वांश्चैक
त्वंकिंभूतं सकाशपीदैवतं पुनर्वसुसहितं कास्मिन् वार्मावस्वाणकृत पदोविश्यते १ स्वतिगरु
त्मानुपवीजनग्रादिः पदोगरुहृदस्मात्पिशतिनमः खरिशतमभः नोः मगिनीत्रासोक्रियावि
धानेकास्मिन्ध्यानिः इडः उल्लगः स्वर्पः काव्यः शुक्रः पर्वावासरे ६ ॥ ।

२८

अथ यथोक्तजलाश्रयं जलदेशमाह आद्येति यत्र आद्यस्मिन् गाः हृदाः एवंविधाः स्युः
किंभूताः आनंतः कनकमहत्तरंगैः वराः सिद्धवधूभिः तीर्थजलीयैः तैः युताः किंभूताः प
र्णप्रवालैः पूर्णाः अकिंचनलधैः तिलक्षणलाः सक्षोभमानाः पुन्नागैः येते तैः युताः
किंभूता वाल्मीकः कमिथर्वतल्लक्ष्मणाः स्वस्तमी श्रुकृतवैवीरे ॥ अथ तथा
कथयोः वयोर्विक्रि यपएवदेवस्तनू गात्रधांत्यमयानरदास्त्रिभैः हिदेवस
र्वा सरस्वनडपूभवे तेदास्वरणं त्वचका व्यजीवपो ॥ आचेन सादित्यमा
वेक्ष्यधापानीयपीभाज्यमायश्चविहाः कासारवाप्युत्पन्नेविचवामा
यागादिजलाशयानांकरणे शुद्धिमाहस्याचेति कासारतल्लडागाः वापीकूपकूपा
इत्यादीनां शयेजलाशयेज विश्वेप्रवेन सादितावाः श्रेष्ठाः स्युः आचेन संस्थान
ताराआदिस्थ तत्र वर्षं मर्याके उद्घाः ताधा विप्रत्वायानीयं सर्वां वाच्छाधीरसं
तानि श्रवस्यवे इस्मेदंश्राग्रावृगमीर्वैधापाहलः श्रविद्याधनिश्रायतः वधुनः

यो०
भा० टी०
३०८

अथ कूपकारोदिकमुद्दिशमाह प्रीतेति ग्रीष्मः कूपः सर्ववारिदः स्वादुजलदा
यको भवेत् कासदुग्धावगारात् ग्रामात् वाहस्तात्पश्चादग्निः अतिलोवाफः रा
हस्तपंचशोमात्राणां दिशु भस्वतोकाशस्त्रयकाशास्त्र वप्रतः शीतं स्वादुजलं भवेत् का
ष्णांवानीरोवेतसवृक्षः हुवीजपः वामलूरो वल्मीकः दंडपंचाद्वोरुपाम्भसो ९ अ

थवाद्रुताषणातिलनाडूस्तापांशं सक्काय्यकाहस्तसर्ववारिंदीप्रः वानीरः
वीजपः वामल्लूरदोषगाभवेत्स्वादुजलं वर्षणैरं ९ अग्राग्याः अर्जुनोऽङ्कुरं वराशि
ङः वाराः पर्णप्रवाला निविषाण्वाः वल्मीकपार्श्वीः स्थगाहि पत्रनत्राव

शश्रोग्रजलस्थंजनकदेशमाह अथेति पत्रस्यातेः गाः वद्धाः एवंविधाः स्युः किं
भूताः ग्राग्याः अर्जुनः ककुभः वृद्धकं वरः स्निग्धवाराति र्जीपिणां तेषुतः किंभूताः प
र्णप्रवालैः पत्रकिसलयैः तिसृणालाः सुक्षेत्रभस्मानाः श्याखाश्यपेशानतेषुनुः किं
भूनावाल्मीकः क्वपिपर्वतस्यपार्श्वेसमीपेषुपांतेनेहिअवधारणेलसणेसम

ष्मेति यां उर्वीभूमिः उष्माणि शीतेन लवणस्तत् तृणपुष्टिः उष्माणि ग्रीष्मकाले निशी
थेन वहंति शीतं तेः उद्भवंति न एतानि पयांसि तृषितैः पथिकैः पीयंते किलेति भावना
यां सा भूमिः शीतं वारि कठिनजलदतोयकारहभूमौ कूपवापीकासारं उत्तानिपथं व
नं न विपर्ययीन उर्वीन ॥ अपथनो वगनेन लदेशामार्द्र सिंचंति सिंचु प्रजानां सिं

योष्माणि शीतेन लवणास्तत् तृणपुष्टिरुर्वी सा सा उत्तमां रसलिला किलपीतवारं
स्यं विलोमवस्थायाम् कूपवापीकासारं उत्तं न विपर्ययेन प्राप्यत ॥ सिंफम
तानि मरुकाणि वगो उगौ शेनि यं परेतानर गमस्तुनि सर्गभावात् तारहं उत्तरुव
तुविलक्षणम् अनवद्यं विकृति मनुष्यमाद्रया ॥ १२

पुनरीनतं मरुकोदिशः अर्णवः समुद्रः
मोऽदेशपथगने ऽपि भागे यतेषां भूम्ये करे शाभागे परं तर गंभूमिनलगतं मधु जलं विरोधा
भावात् स्वभावात् निर्वृंनो वननलं गतं स्यात् प्रायोग्रावायं कारेहतः प्रायहतः उरन
रुः पतवनीमूलसंतानवनि स्थानो योनतणरहितभूमौ वनो जलं विकृति मनुष्यं रागकारं

ह प्रिदोते ७

ज्यो. विभ. ली. ३०८ 309

ग्रथग्रभजलस्तानमाह ग्रामाद्दति नदवनेजलेयशालि शुभंवाव्यंवक्रकवेकूपग्रामात् दी
क्तिन रितिप्रोक्तादिति किंभूतं उडुप्रानोभुवेभेगेशुक्र चंद्रस्थितिप्रदेशा पुनः किं भयेडलवि
भागवति नत्तद्वगाणविभागयुक्ते पुनः किं गर्भकवीड्भागे मध्यगनशुक्रवे ह्वविभागेश्वरस्थानेपु
नः कभिः निम्नानो वा प्रोङ्गभूमिः नदिनिनदीनगः पर्वतः पशात्येव पश्चादिकशिराभिः पतन्

ग्रमाद्ददेरितहरित्स्थानो ब्रभागेतेत्रेभमंडत विभागवतिप्रशस्ते वाच्यं ४
वनेनदीद्ह्रगर्भकवीड्भागे निम्नाद्रभूमिनदिनीनगदिक्शिराभिः ४४ सरे
स्थपाश्चान्नदिने वितिमेनकाले धिष्ण्याबलो धिष्ण्योदयमाजिकूपः ५१
वापीसरो भवति हस्तालिमार्गयोगे कुंडत ... विदपादिकहीनमासे ४५

दिगुनगतशिराभिक्तवा ४४ ग्रथकूपादिकरणेविमाह सरेदिति वितिमीनकालेमीनसंक्रांति
वर्जितकाले धिष्ण्याबलिधिष्ण्योदयभजिष्णुक्ते चंद्रगुरुबलमस्कुके स्थपाश्नानासमनभोजिनो देवा
न्तेषांदिने उत्तरायणे सूर्ये स्थिते कूपास्तावापीतथासरः तडागो भवेत् कार्यत हस्तालिमार्ग
योगेरविश्रुक्तहाधिकसंक्रांतेमार्गशीर्षयोर्योगे भवति किंभूते ... अपादिकहीनमासेनिर्ग

३

प ली

अथ कूपचक्रे भानि स्थाप्य यत्फलं स्यात्तदाह इति सरोफचक्रे कूपचक्रे रोहिणी वदनतारकमं

ला डलस्थं रोहिणी प्रभृत्य नक्षत्रगणमेकत्रपदं मध्यमध्यपूर्वं त्रयं दिक्षु मध्यंत्रयं प्रोक्ताः तां

प्रवादि दिशु लाभस्तु स्यात् किं भूते रोनेव धाविभक्ते नवभाग गते कूपचक्रमध्ये प्रथमं

रोहिणी त्रिकं दत्वैनन्तः पूर्वादिषु सर्वे भमंडलं त्रिकं देयमित्यर्थः नरोहिण्यादिभमं त्रिकं

ते डलं कत्रपदं वेदेन वारि पूर्णजलं स्तम्भनयाति किं भूतं तद्दृशकेंद्रातकेशमरुनादि

स्थाने रोहिणी वदनतारकमंडलात्रिमध्यं पूर्वं भवादिषु सरोधचक्रे केंद्रानके

शमरुत्तां नवधाविभक्तादिक्षु स्थिते तदिह नैकृतकोणे स्थिते १५ कोहेटपिलवनाद्य

यं विधमतो नामिलवयाह्वत्वस्लोनेत्रेवामम वा मकें भकुगलं तद्द्वद्वरो पराः

यौरिह वा प्याक्रमात् १६ ॥

तं मंस्थितं सनकसजलसंज्ञः स्वामी वरुणः श्रंतकोपमः ईशः ईशानः मरुत् वायुरेवा

दिव १५ अथ वापीचक्रे भानि संस्थाप्य फलमाह कोहेइति वाप्यां वापिकायां कोहे

विधिभतो रोहिणी नोर्ध्वीस्थवतत्वयं नत्व वतके स्यात् वधनलयानामिलयाह्वत्

ज्यो॰ भ॰ टी॰

३१०

तथागत स्तथा नेत्रंवा मवा मकेंतव स्त्रपा रौ ये॰ स्मानेषु रानवप्पचंद्रस्तिथः ताराफलदाः स्थिता ताड्मपर्वः
पप्पनाभौ चवाविमानि हृदि भवनवकेने त्रयोः सव्याव सव्यो भेस्य गतं भक्त गतं पाद यो भेषि तव
भवनवके अथ फलमाह तथासिस्त्रव्या रसे सदा पुष्ठ कोष्ठाद् दिस्थाने वक्रमात् क्रमेणस
भक्तादि फलस्यात् कोहे सप्तवक्र रेषु भजलेवाः पवाशनि मेलवेगतास्यात् नाभौ थीना
लोत्रुहि विनाशः हृदि स्थि रतागले कलिः नेत्रयोः विणनाय नत्वे पादयोर वनधीः स्यात् ५८

कास्तावेक मूला सनोत्रुवदनो नेदो पामो दीयते मधें ज्ञादिह वितपे शाल मिदं मप्प।
निलायानादिक क्रमेयेस्प गणः कभात्रिक तलः का ष्ठावत कोविदे गू यःरमःस्या
इविशेषयाव दहमांतस्यः सभोभो षाकः १०॥ अथ तत्रा गवक्रे भानि स्थापयानि कास्तयेने
कान्नावेनत्रकवक्रे कमलासनो वलानत सोद्धुयो हि णीसावतूने प्रस्तुवेयस समनेदो पामोन
वत्रिकं सभावं स्याति वल्पभागेदी यतेकास्तमपे ज्ञादिहाद्वे तमममप्पतः पूर्वतः सवीदे
ल॥ अथ फलमाह नवसप्पोमप्पभाः अपरापश्चिमादि या तरिकने वक्रे तदिक पप्प
नगानमिवरपिस्तत्रिकं फलमनोहरं स्यात् अथ क्रमेवक्रे भानि स्थापयनफलमाह अथ।
स्थानसम भत्रिकेरोहिणी त्रिकेंतलेपम्मसप्तनः काष्ठावतकः वातपुंदिरलवत्मनकः पुनर्वसि

कूपचक्रम्	वापीचक्रम्	तडागचक्रम्
ई ग्र २ ग्र सुभं पू पु । ३ । सु आ म ३ । सुभं उ । सुभं । पू । ३ । मध्ये रो । ३ । सुभं द द । ३ । ग्र सुभं । वा सुभं ग्र ३ पू ३ सुभं पृ वि ३ सुभं नै	नेष्टं नेष्टं पादे ४ ४ पादे नेत्र २ नेत्र सु सु कोष्ठः गले हृदि १ नाभौ मध्ये ४ सुभं ४ सु ४ सु ४ सुभम्	पूर्वे आ । ३ । नेष्टं पू । ३ । नेष्टं सा पू नेष्टं उ । पू नेष्टं रो । ३ । सुभम् द । ३ । नेष्टं वा । ३ । नेष्टं वि । ३ सुभं पू ३ सुभं

कुंडलचक्रम्	परिखाचक्रम्	खारीचक्रम् सूर्यमतः
ई ४ र नै पु ४ पू नेष्टं आ २ सु ४ उ ४ सु मूला रो । ३ । सुभं ४ सु पूर्वाद वा २ नै स्वा ४ नेः २ सु प	ई पू आ ४ सु नै २ २ नै उ सु ४ सूर्यमतः गर्भ । ३ । सु ४ नेष्टं द नै २ २ नै ४ सु वा प नै	पू ५ सुभं उ ५ सुभं ७ सुभं मध्ये ५ नेष्टं द ५ नेष्टं प

ज्यो. सि.
टी.
३११
३॥

अथपृथक्चक्रे दुःखांशकानदर्शयति भुविद्विति अशेषसमस्ते सलिलयंत्र विधौ जलयंत्रकार्ये दि
यंत्रहितैर्यात्तेयास्वधीभिर्यत्फ चक्रवलये कूपचक्रमंडले भगणांशभागाः नद्यगणविभागा क
विलेखनीयाः कास्वमध्ये मध्यभागे दृद्दिग्मुखरहितस्वपूर्वसंमुखावकाशस्वस्व स्वमनोवा
युः यात्तुनिर्ऋतिः यमः कालः अग्निः पक्षादिकस्यादुःखांशकाः अस्तुमर्मगाः स्युः अथपरि
खादिखननेभस्तुद्दिमाह परिखेति परिखातिकापरिखातः समस्तखातः अवटः खातिका

भुविद्विति यंत्रसलिलयंत्रविधावशेषेनेयांगुचक्रवलये भगणांकभागाः मध्येंदृदिग्मु
खरहितस्वविलेखनीयादुःखांशकाः स्वमनयात्तयमाशादिकस्याः १८ परिखापरिखा
तखातिकाखननंनिम्नस्तुवैरोहिनाख्यैः विषमारदिनैः सजैमस्ववैशैरपविष्णा
मानविशेषयामा आमांखननेस्या केनिम्नस्तुवैरयोस्तु ॥ दिक्रयुगलग्रहाख्यैः १९

हि खननवैः किंभूतैः नि. अशैरोहिनाख्यैः रोनाख्यैः ग्रिमलस्पदंभंकानिकानयावर्जितैः पुनः किं.
नि. विषमारदिनैः शनिभौमदिनरहितैः पुनः किं. नि. सजैमस्ववैशैः ज्येष्ठाद्वाषुकैः पुनरप.
विष्णादिक्रयुगगलग्रहाख्यैर्विदिक्रयोगगलग्रहवर्जितैः १८ अथपरिखाचक्रेभानिस्थाप
यति भिरिदिति द्विग्रवध्यरणोभिरिहिताकुलितदंनोरविभान परिखायांखातिकायांस्वधीभिः

षोडशार्त्ताः षोडशानन्तग्राणीयास्मृताः हरितोदिशो विविंस्नाः पुनरष्टमानिग्रहमानिग्रहग्रामि
तानिभानिघास्मृताः विदिशो विविंस्नाः पुनस्त्रिगर्भनाराम ध्येयितारा विंस्नाः नवपानवर्ति ईशिलिः
स्नुभा यमः अनिलो वायुः अनलो ऽग्निरेषामाशाः नस्युः १९ अथ स्वारिकायां भानि स्थापयति रवि
भेति इह स्वारिकायां शीनलगोऽश्वं हस्य यमदास्तागादि द्वंपंचपंचनलेम ध्येसमदेयाः कस्मात्

त्रिरिगाङ्कलिनर्द्धेतो विविंस्नाः परिस्वायां हरितो दिषोडषर्त्ताः विदिशोऽष्टमे भास्त्रिगर्भता
रानस्मुभायानयमाः निलानलाशाः २० रविभादिद्वपंचपंचवृदिस्त्रयमदाः शीनलगो
स्तलेचसम नलपूर्वकुवेरदिग्गनाराः सफलाः संतिमदैवस्वारिकायां २१ नतिमीनयु
तौ भुवौ नभस्येन भसिस्मान्यरिस्वावस्वारिकास्माः लयरोचिषिराजनीरन्तहस्तुभमा
॥ नोदयकेंद्र डुष्टनायाम् २२

रविभान् सदैवस्वारिकायां नलोमध्यः पूर्वदिग् कुवेर
दिग् आस्तगनास्तारः सफलाः संति २२ अथ मीनार्कोदोस्वारिकादिकर्मा निषेधति नति
मीति परिस्वा स्वारिकाचनस्मात् कुतिमीनयुतौ मीनार्कयोगे भुवौ आषाढेन भस्येभाद्र
पदेन भसि श्रावणेन लयरोचिषिदीपाकोंतौराजनिचेद्दनहन् शुभमेभ्यः शुभराशिभ्यो
ऽस्मोदयस्माः नलग्नस्य केंद्र डुष्टनायां समस्यामिह २२ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ खटनकर्मेत्युहिमाह नंदेति खटने खटनकर्माणि नंदातिथिर्भद्रातिथिः अर्कसहितं सूर्य
शुभग्रहाणां दिनं च भवेत् कैर्योगैः सुयोगं विनापि तथा स्थीस्तरीं नावं च खटयेन् कारयेत् क
स्मिन् चरभोदये चरराश्युदये पुनः कैः शुभैः सुयोगैः मूल आद्य मश्विनी तिष्यः पुष्यः मृदूनि
श्रवोहयं श्रवणाधनिष्ठाः आदित्ये पुनर्वसु वाते स्वातिः पषांदृहेपतैः २३ अथ जलेनदीमा

नेष्टा च भद्राखटनेऽर्कसहितं भवेद्योगे स्वरभोदये शुभैः मूलाद्यतिष्याजमृदुश्रवोहया
दितेपवातैर्खटयेत्तरीं तथा २३ लघुश्रवोवासवमैत्रराजभैर्निवेशयेद्वारि दिने विविक्त
तो जयास्तपूर्णास्तसचंद्रिकास्विमां नावं नवां मिंदुबलेजलोदयेत् २४ ॥ ॥

चनत्युहिमाह लघ्विति इंदोष्टे इंदुबले यमस्मरेंदुबलोनयेन वां नूतनां नावं तरीं वारिज
लेनिवेशयेत् प्रवेशयेत् कैर्लघ्विति अश्विः श्रवणः वासवं धनिष्ठा मैत्रमनुराधा राज
भं मृगशीर्षं पषांदृहेपतैः पुनः कैर्विविक्तनोबुधवर्जितशुभग्रहाणां दिनैः पुनः काह
जयास्तिथिपूर्णास्तिथिश्चसचंद्रिका सज्योत्स्ना शुक्लपक्षस्थ पुनः जलोदयेजलराशिल
ग्ने २४ ॥

अथ यद्ध्वादिना नौकायंत्रगणशुद्धिमाह लग्नेइति जले तद्दिष्टयंत्रे स्वस्थानावरुद्धयंत्रगोरविः लेमसस्थं तेकर्मस्थाने कस्मिन्नपि लिशुक्रेस्थिते क रहिते लग्ने पिषणेशरौद्वेवा चयुनरसारैवं

लग्नेलिशुक्रे पिषणे त्रुयेवा खलैरसारै अस्तिनेन भस्थे निशीथिनीशे
जलचारिराशौ जले खविलंकमे न दिष्टयंत्रैः २५ ॥ ॥ ॥

लग्नरहितैः खलैः क्रूरग्रहैः पुनर्नभस्थे दशमस्थे सितेशुक्रे पुनर्जलचारिराशौ निशीथि
नीशेचंद्रे २५ ॥

नौकाचक्रम्

कूपा १ मुखात्ग्रंत्रयं

रग्रे हयं

मध्येषट्

मध्ये

१९-२०-२१

२२	२४	२७	३	५	७
२३	२४	२६	४	६	८

पुलेत्रयं ९।१०।११

मुखेत्रयं ९।१०।११

१२।१३।१४ हिरित्रयम्

पश्चाद्भागः परनत्रयम् १८।१७।१६।१५ पाश्चात्पक्षं

सेतुचक्रम्

मध्ये ७ शुभम्

स्कंधे

५ शु.		५ शु.
५		५

स्कंधे

पादे

पादे

ज्यो. वि. टी. वता २२ २ ३१३ 313

अथ नौकाचक्रे भानि स्थापयति कूपेति मेषगते पद्माभागानल्लग्नगुर्क्के सेन भं सूर्याकांतन

तेग्रपनान्नल्लग्नगुर्भ स कूपाग्रगं कूपस्ले भाग्रगते स्मात् चतुर्न मध्ये षट्‌ भानि स्थाप्यानि सूर्ये गुरुन आ

लग्नं स्मात् हृदि मध्ये स्मात् पाच्छाग्रमेकं भं स्मात् पश्चात्ः यानस्थं स्मात् सप्ताग्रगं यस्मा

त् मध्यम षट्‌ मध्ये भषट्कं स्मात् अथ फलमाह अथ फलमाह अथ चक्रे ग्रनरं विचालगतं

कूपाग्रगं मेषगते च सेन भं मध्ये षट्‌ स्मेत्रुं मध्ये यं हृदि पाच्छानमेकं परतस्त्रयं त्र

यं सप्ताग्रगं मध्यमषट्‌ सदंतरं २६ प्राचेतसो मेशारमेशभौमराम रोहिणीवासव

वासवार्यभावराविविक्लेन नयमारवासरा नवेतरी कूपकपट्टबंधने २७ [redacted]॥

हृदशनल्लग्नं मसनशुभं स्मात् २६ प्राचेति नवेनवीने तरी कूपकपट्टबंधने मंगिनी कूपस्ले

भपट्टबंधने प्राचेतसादयस्तारा वराः श्रेष्ठाः स्युः प्राचेतसं शततारा उमेशः ईश्वरस्त्राद्रीर

मेशो विस्रस्तं इंद्र श्रवणाः उत्तराः उत्तराः ये किं भूताः प्रा. रोहिणी वासवं धनिष्ठा वासव

इंद्रस्त्रम्या. यो गुरुस्तस्य भं पुष्यपभिः सहिताः पुनः किं विगतारिक्तानिथिः रवेः सूर्यः

यमः शनिः आरो भौमः एषां वासरा अयामृताः २८ ॥ ३

अथनौकायांवस्त्रमस्तरणशुद्धिमाह हस्तीति वणिकअनेकवस्त्रैर्मिनौवंसहस्रयेत् केषु हस्ता
तिथिः जयातिथिः नंदवतीनंदतिथिः आर्द्राद्वैआश्लेषपुनः कैः सदयुभिः शुभग्रहवासरैः अ
सौमाशिनीगमस्तरीमयाणंभवेत् कथंस्थिरे स्थिरलग्नेमहूर्तनिहितयाणि जयतिथिः आर्द्राद्वं
द्वैआश्लेषपुनर्वसुहद्रमाने द्वासिंहहस्तयाणकाले तिद्व्रगमनकाले १८ अथजलेसेतुबंधनं
शुद्धिमाह सवातिरुधिधेयानवसेतुबंधनेजलेनलसेतुबंधनेयमादीनउशांतिवांछतिघमः श

हस्तांजयानंदवती शुभस्थभुभिः अस्मयेनावमनेकवस्त्रैः स्थिरेमहूर्तेजयास्वसौभवे
द्वहद्रमानेद्वासिंगिनीगमः १८ सवातिवारीशानमीशतारकालत्रुधुवाधोदजभाव
वासवान् यमाः धर्मार्याः ख्यातिनौनिराकृलानुशंसविद्वान्त्वसेतुबंधने १९ ॥

निःअर्यमाहर्यैः आर्येष्ठक्रः आस्फानिरुक्तः यषांदेहेऽमान् किंभूतान् सवारीति वारिज
लेषुवर्षाधावारीशोजलस्वामिशानभिषक् नमीशमश्वदत्तासितारकामृगशीर्षलघूनि
ध्रुवाणि अथोद्दनोविसः श्रवणः भवस्पर्शस्वरसेदेभाद्रवमाद्रावासवंधनिष्ठापयांदेहेषु
मिस्सहिताम् पुनः किं निराकृत् सूर्यांकमणावर्जितान् पुनर्विद्वान्अद्रेहैः अभिव्रमं
डलान् २९ ॥

ज्यो. म.
टी.
३१४

314

अथ सेनबंधचक्रे भानि स्थापयति पादे इति अंशुभात् सूर्यर्क्षात्पादे पंच ताराः स्युः नृपनरंसे स्कंधे
पंच ताराः स्युः च पुनः उदरे मध्ये समताराः स्युः च पुनः परांसके ः परस्कंधे पंच ताराः स्युः परस्मिन्
पदे ः परपादे पंच मिताः ताराः स्युः सदा सर्वकाले सेनसमृद्धसंस्थाः सेनचक्रे ः परिमिताः ताराः

पादेंऽशुभात्पंचनपंचचांसेसमोदरेपंचपरांसकेस्युः पादेसदापंचमिताः परस्मिन्ना
रावराः सेनसमृद्धसंस्थाः ३८ सेयेतिमोनाशुभेमेनियेस्मिगिहि ३ सिल ३ ससदंवराघ
ने चतुष्पयेविक्रमवैरिलाभगैरसाधुभिः सेननिबंधनेश्रिये ३९ ॥

वराघ्रे मेष्टाः स्युः ३९ अथसेनबंधनेलग्नशुद्धिमाह लेपडुतिसेननिबंधनंपानीयपांकिबंधनंश्रिये
स्यात् कलेयेसिदेतिमोमीनेनसुरभेवृषराशोनियेक्रेमेषस्थिताश्चसग्रस्तालोनितस्मिन्प
तुषिहिंशुसिमिथुनेलग्नेचतुष्पयेकेंद्रेकिंभूतेसमसंदवंधरायनेशुभग्रहस्मरिनेपुनः केरसा

पुभिः खलग्रहैर्विक्रमस्तृतीयः ३ वैरीषष्ठे ६ लाभएकादशे ११ एतन्नवनगतैः ३१

अथारहट्टकयंत्रणाकर्माहे अथेति जलयंत्रकर्म अरहट्टकयंत्रणं वामे श्रेष्ठं स्यात् केषु।
मघाशिफामूले उषाधीरजनीशाक्रद्वोमृगशीर्षभे दांदशूकेंदंदशूकस्मत्ध्यमेदमश्लेषा
विशर्विकाः सर्वोमयं वारुणभेशतभिषक् एषांहेद्वेपुष्पसद्दृश्यभग्रह वारेस्थिरेशविवारे अ
रिक्तेरिक्तातिथिवर्जिते अजदीमेचेद्रज्योत्स्नायां शुक्रपक्षेरत्यर्थः जलभोदयेजलराशयः

मघाशिफोषार्धभदंदशूकविशर्विकावारुणभेषुवामं सद्भिःस्थिरेजलयंत्रकर्माः
रिक्तेज्ञदीमौजलभोदयेषु ३२ सौम्यायनेत्यामरवेट्दर्शने सद्दृष्टिपीयूषालयतो
ऽमराशीगे विकर्तने शंबरयंत्रसाधने नवाधनेकूपवनाग्निगंधकाश्चित् ३३ ॥

येत्र्ज्ञेषंधे ३२ अथारहट्टकयंत्रेमनमाह सौम्येति क्वचित्स्थानेशंबरयंत्रसाधनेजलयंत्र
कूपं कर्मकर्तव्यं वनाग्निधंकूपजललब्धौनवाधनेनपीडयतिक्व सौम्यायनेउत्तरायणेत्वमा।
मरौहिमौगुरुशुक्रौचतौविद्यौचतयोर्दर्शनेःसुतरांहिते सद्दृष्टिमार्गशीर्षेःपितृवति।
ज्योगुरुन्नस्मालयोयत्रुमीमौनाभ्यामअमराशिगेविकर्तनेसूर्ये ३३ ॥

ज्यो॰भ॰
टी॰
३२५
315

अथाः ऽंदृटचकेभानिस्थापयति यंत्रेऽति यंत्रेः ऽदृंदृटचकेः शुधिस्यात् सूर्यनक्षत्रात्क्रमतः
शिरोमस्तकेपंजरंगर्भः काग्रेमस्तकाग्रेमस्तकाग्रेमालानलं पडपंचअवमाः पंचचगुनः
पंचममनाराः स्युः कोर्थो [illegible] दिपार्श्वतो मस्तकयोः पंचपंचभानिचटमालिकामस्त॰
केपंचभानिचटमालिकानलेमस्तभानिइति अथफलमाह नलमौलिसंस्थालाराचराः

यंत्रेशिरः पंजरगर्भकाग्रमालानलेषुक्रमतोंशुधिस्यात् पंचाद्य ५ माः पंचचपंच
ममनारावराः स्युः स्वलमौलिसंस्थाः २४ आद्यान्त्यपाणिद्वयमैत्रयुग्मे सवासवादि
त्यभधेषणोस्यात् सदृष्टिरिक्ताशुभयोगमुक्तेनतस्मिन्द्वयेतैलिकयंत्रकर्म २५ ॥

स्युः २४ अथतैलिकयंत्रकर्मशुद्धिमाह आद्यामितितैलिकयंत्रकर्मकरणेपदंतस्मिन्द्वयेतै॰
लिनः संपदेस्यात् कस्मिन्नाद्यमश्विनी अंत्यंरेवती पाणिद्वयं हस्तः चित्रामैत्रयुग्मं अनुरा
धाज्येष्ठा एषां द्वंद्वे कले किंभूते आ॰वासवं धनिष्ठा आदित्यं पुनर्वसू भेषणं पुष्यः एभिः
सहर्क्षतमानेसदृष्टिशुभग्रहदिने किंभूतेषुः रिक्तानिथिः अशुभयोगणभिर्मुक्ते वर्जिते २५

अथ शार्दूलविक्रीडितेन तैलकर्पचक्रे मानिस्यापयति संगातइति तैलकर्यचे सधिये भास्वतः
सूर्यनक्षत्रात् ॥

अरहट्टचक्रम् सूर्यनक्षत्रात्	कूपचक्रम् सूर्यनक्षत्रात्	घाटीचक्रम् सूर्यनक्षत्रात्
५ शु मूर्द्धि ५ नेत्रे ५ शु मूर्द्धिने ५	३ ३ शु ३ शु. ३ अ. ३ उ. शु. ३ ३ अ. अ उ. शु. ३ ३ अ. ३ ३ शु. ० शु वा द	७ शृंगे शुभं शुभं मण्डे कर्णे ७ शु ५ संभारे शुभं ३ दारुयुगे २ तलेः अ. शुभं
सूर्यनक्षत्रात् ग्राममध्यकुम्भचक्रम्	कुलालचक्रे सूर्यभात्	कोल्हुषचक्रम्
रविभात् ४ अशुभम् ३ शु. शु. ३ अ. ४ ४ अ. शु. ३ ४ अ ३ अ	अशुभम् दंडे ४ ४ ४ अशुभम् ऊ ४ प. अशुभम् शुभं प. ४ वालके ४ अशुभम् अशुभं ने परिधि ४ शुभम्	वंश ४ चतुर्दिक्षु रज्जु मूर्द्धि ४ रज्जौ गर्भे ४ रज्जौ ४ ४ वंशतले

ज्यो॰म॰
टी॰
३१६

९

316

क्रमात्सप्त ७ अग्निस्त्रयः ३ द्वौ २ अगाः सप्त ७ वह्निः ३ सायकः ५ पाभिर्मितालिकाराभ्यसेद्बुः
स्यापयेद्बुः केन्द्रसंगं ७ अन्तर्मध्ये ३ नलः २ कर्णाः ७ दाहयुगं ३ संभारः ५ पञ्चाङ्केष्वेप
भुताः समारितारा संपत् ७ शोकः ३ विपत् २ धनमत् प्रहृष्टिः स्वत्वं ५ पञ्चाभावेनानाभि॰
लियचक्रेलिह्दति कस्मिन् शुभमेशुभरायौ किंभूतेषु समसंकटके शुभमग्रहद्वुक्तके ह्रौ सति अ
व्यग्रसंक्रियेद्भ्रत्वरसादियंत्रकर्मणामपि इन्द्रं जानीयात् १९ अथयत्र ग्रिष्मपाचक्रे रोडुवदण्डश्मादि

संगान्तर्नलकर्णदाहयुगसंभारेषु भास्वद्भतः समाग्निखगवह्निसायकाभिनालिकाराज्यसे
युः क्रमात् संपच्छोकविपद्धनंहृष्टिस्वत्वतो यचक्रेलिनालैलिकेयंत्र्यग्रसंक्रियेयपिस्त्र
भमेलग्नेससंकटके १९ दाहणेग्राणमूलानि मिश्राण्युपवाण्यिस्तभांस्तानां मानादि
तेयानिव प्रोक्ताशेषेशुभेषकं सद्गसमेमतियोसत्सभालिदमासाधयेत् २० ॥

भाषाचक्रेभानि स्थापयति दिव्हशति हेलिभात् सूर्यनक्षत्रात् पष्टिमार्गात् सभाशासने
मुखस्थानस्सभायांचक्रेरोदृतिभाषायांचक्रस्खलाताः स्थाप्याः चतुर्नवीशाकोणात् ईशानको
णात् विदिक्त्वयंभव्ययंदेयंक्रमात् नवत्रयचक्रेकाष्ठमयंयवंत्रयेश्चितिः अत्रयोर्द्विदः चक्र
केवाह्निभोराग्निभोतिः त्रयोधीर्वृद्धिः चक्रेषुभेभोर्भयंत्रयेराजशेषुपरस्वंचक्रेषुकोचोरभीः
चोरभयंत्रयेशेस्वंस्यात् २० ॥ ९

रविमात् विदरणं
२
५
१० अशुभं
२
५
२
४
५
२५ अशुभं

अथ याः लिंदक्रमसुहिमाद दावइति पुष्पान्समस्तभा लिंदंपुष्पसभाप्रवाणामासाद्येत् कुर्या
न् किंकृत्वा दारुणोग्राणिदारुणसंज्ञाभानि उग्रसंज्ञभानि अमलानि मलवर्जितानि मिश्रा
णीहु कृत्तिकाशाहौ बहुवचनान्ता हरूवचनत्व दत्तेश्वाः पित्र्यभानि वारु जले सर्वोषा
पित्र्यभं मघाख्याभ्यां वर्जितानि पित्र्याणां मिरं पित्र्यम मघाया रुद्रो भं गंग्रस्ततं स्वतो वेनः स्वातिः
दित्वनाराश्रुतस्तो विदित्त्वयं देलिमादीशकोणे भाशासेन स्पष्टिमार्गाश्व स्वंस्थि
ताब्द्भिर्भौर्धौ भोराजशेवोरा भोशकमान् १८ द्विशाघामिश्रमपावनदारुणान्यु
लदारुविदारणाकर्माणि विपुरक्षिद्विवसान नमतिपिश्चपलराशद्येसदाविते १९
श्वाश्विनेयपुनर्वसुमूलधान्ये पतानि चमोमृविदापशेषेषु भेष्वग्रके सद्दाससे रमूर्य दिने सः
निषौश्र यथापाषाणकाष्ठविदारणं शुहिमाद द्विशयेनि उपलाः मलाराः दारुकाष्ठ
षो विदारणाकर्मणि हिभाकरणकार्ये हि शयो हस्तपुष्यं म हस्तः चित्रामित्रभानि पा
वने स्वातिः दारुणानि दारुणसंज्ञानि पषांदेहरमानिसुः वपुनर्विगते नृहेपुरंशरी
रेयस्मात् यसत्वा विपुरोः नेगः केंदर्पत्रयोदशी १३ मिहुयोः षौ ८ वः शोधः एका
दशी ११ मः सूर्यः द्वादशीः १२ आः स्वयंभूतस्याः ग्रनानि मुखोनि चलारि ४ पमि
मो नीनि पतान्मिता तिथिः त्रयोदशी अष्टमी एकादशी द्वादशी चतुर्थी चेति मित्रभा

ज्यो॰ म॰ टी॰ ३२७ 317

अथ पाषाणादेर्विदारणे भानि चिंतयति रविभेति सूर्यनक्षत्रात् भुजगाहृतेन नक्षत्रयुग्मेन
नग्रपस्मात् पादैर्नक्षत्रपंचकेन ततो मुहुर्मुहुरुपचयेन पुनः पुनः एवं हृद्विविधानेन यत् उ॰
दृग्जिनदिक्प्रमितेन चतुर्विंशतितमं दशमं स्मात् नयात् नक्षत्रं चतुर्विंशं दशमं च विगर्हितं तत्
ज्येकासिनृ वस्तु पाषाणः अयोलोहमणिः रत्नदारुकाष्ठपर्षणाविदारणे भिन्नकरणे ४॰
अथ वस्त्रक्रियायंत्रविधौ भादिस्थहिमाह विवेति यंत्रविधौ नाणो च षष्ठ्यवबोधनिभाषाषट

रविभतो भुजगाः नृशं वैस्ततो मुहुरिहोपचयेन विगर्हितं यड्डुतजिनदिक्प्रमितं द्या
दी॰ ८ हृषदयो मणिदारुविदारणे ४॰ चित्रानमित्राजभराजरेवतीसाविसम्रामक ।
काशपोज्यभैः सदन्निमौरर्दितदर्शेंदुभाः स्मैः परक्रियायंत्रविधौ व्ययोदये ४१ ॥

क्रियास्मातकैः चित्राप्यजो विस्नुः श्रवणः मित्रो नुराधा अजो अश्विनी तस्य भं रोदि॰णीराजा चं॰
द्रो मृगशीर्षं रेवती साविचेमसविता सूर्यस्तस्येदं भं हस्तः सम्यग्गामाः इंद्रः ज्येष्ठा कोवायुः स्वातिः का
एण्पौपुनर्वसुःज्यभेपुष्यः एषां हृद्वृणमेः पुनः कैः मौरर्दितात् सूर्यभात् दशादशमं इंदुभं
चतुर्दशं नक्षत्रं ग्राभ्यामनभैः सूर्यनक्षत्रात् दशमं चतुर्दशमितनक्षत्रवर्जितनक्षत्रैः क्रस

रविभृगुभजिनेदिग्ग्रभिमभ्रसुतकेतु ४१ ॥

अथकुंभकारकर्मणिमादित्यहिमाह आदित्येति १ कुलालकर्मणि कुंभकारकार्ये आ

त्या दिन्नलग्नेहोरेशुभेस्थाने आदित्येपुनर्वसू आदित्येऋक्षतः स्तद्गुणिउग्रधनाढ्ये लग्नसभेञ्जेषा

तं किंभूते आर्द्रैरेवती श्रवणोविशाखालग्नसभेश्रवणः वानः स्वातीमूलोज्ञानारोहिणीपाभिः स

हितेपुनः किं अर्कसप्तम्यांगतेसूर्येशुभग्रहदिनयुक्तेपुनः कस्मिं चरोदयेचरलग्नेवारिचरोद-

येननेजलचरलग्नयुक्तशनौसमकंटके शुभग्रहयुक्तकंटके ५२ अथकुलालचक्रेभानि

आदित्यमादित्यमहरथनवभेसांत्याजवाताजभमर्कसयुगे चरोदयेवाथिवरोदयेः

ननेसकंटकेहोरिकुलालकर्मणि ५२ अथः समाश्वापरियोनिजस्थलेदंडेसचक्र

कविभाज्यमंडले कुलालचक्रेकममतो नगांशमंजरायरोदकचनदेनदर्शकृत ५२

स्याययति अथइति कुलालचक्रेसचेडच्छविभानसूर्ययुक्तनसत्यान नगांशमेसमा

न नोचनंधकमिते अष्टाविंशतिभेमंडलेस्थाप्यंकस्मिन्क्रमात् अथःसमाश्वापरियो॰

अथःस्थानेशंकुस्थानेसमदित्यपरियोनिपस्थलेकुंभस्थानेदंडेचअश्रमहरायरोदक

कुंभस्थानगतेपश्चिमदिग्गतेउत्तरदिग्गतेनन पनननदर्शनदर्शकृत कुंभकारस्यसे

जो॰ भ॰
टी॰
३१८

अथ सत्वगपरयावं ज्ञानीकानां वंशगतोद्दृणायंत्रवके भानिस्थापयति । शैलषोन दृत्तस्मरो हृदं
येवेशस्थापनयंत्रणोत्तपनविधिमतोशविनत्वघात् अंशशमेमस्मानां चतदक्रमेनेन समवं
शनिस्तारकामंडले महिमस्तकेमध्येण भैरवीघाशाचरयास्तु सर्वं मगुत्वदिग्गरज्जषवामस्म
थायमस्येनगतेश्रद्धपश्यात् नलविषयेवंशतलेस्यात् इद्दवेणोवशेमस्तकमध्यनलानां

शैलषारोहयंत्रेतपनविधिमतोऽशमेम हिमध्ये भैरवीघाशाचरयास्तु नलविषयेता
रकामंडलेस्यात् वामंवेणावबामेनपरमिदमदैनत्कलाकर्त्तगड्ढीविद्याधीराश्रुत
दैविनयाधिबणाभेः समस्तदैकैः सलग्न ५५ विद्धलभाडलभैरवालिनैवसदहानिव
नाभ्यसद्डक्मे त्रिगुणदाहणामिश्रशयहृयेरुपलदारुविदारणकर्माणि ५५ ॥

रथेश्राड्डाविद्याधीराणि श्रुतवेत्रयश्रवणानयंधिबणांभेगुण्डः पदांहृदेणभिः सतस्थ
मेस्यात् कसैनतकलाकर्त्तैनेटस्थकैः सदक्कैः शुभग्रहस्तयैः सलग्ने सति वज्रनरपांस
आपसस्याज्ञगुणनेनत्वयं इहकाम विनाकेस्यात् ५५ अथोपलदारुविदारणेवाराहिश्च
हिमादृ विद्धलेति उपलदारुविदारणकर्माणि पाषाणकाष्ठभेदनकार्ये सदहानि खल

अगाधयंतरणसंसारविधिसंते प्रयद्धयंतरसः विप्रापवर्गदंदैवैः
कमडरूमेभ्रमघरणांलेपे ५५ ॥

गुरुहिमार्गः किंभूतान्विभूतान्विद्यमानकिरणपद्मसि सर्वार्थी
विद्धलभाडलेभैः विद्धलनदकोणगतलेकोणो विगुणसुतेत्र

अथ चर्मकार्ये आदिश्यद्विमाह शाक्रेति चर्मविधाने चर्मकार्यं भवेत् कैः शाक्रो हस्तः मृगो मृगशिरः श्रु
तिः श्रवणं मूलं पुनर्वसुरश्विनो वायुः तद्दैवं स्वातिः पौष्णमश्वाद्री वासवं धनिष्ठा वा सर्वं ह्येष्वेषा पषा
हे हेपुभिः किंभूतैर्निवितैर्निषुक्तैर्निजैरवर्ह्निकैः देवस्य धारस्तद्वितिर्माये पुनैः पुनः क्रुविदि
तुर्येषु नरद्वैर्युक्तैरिति शुक्रेवारे ५२ अथ नवीनकमंडलोजलभरणमुद्दिमाह नवेति नव
कमंडलस्य पयोग्रहः नूतनकमंडलो यथमपानीयग्रहणे वरनरः शुभः स्यात् केषु गुरु[illegible]राज

शाक्रमृगश्रुतिमूलपुनर्वसुस्वातिभेषु भवार्कदिवैः निचितनिजैरवन्ह्यार्किभैर्भवेद्धि च
चर्मविधानमुक्तमिति ५९ नवकमंडलपूर्णपयोग्रहो वरनरो गुरुराजसितेषु च वरु
णाश्विनमृगाश्विनधीरभैर्वसुभमूलमघादितिजोत्तभैः ५८ ॥

गुरु
सितेषु [illegible]चेद्द्रशुक्राणां वारे पुनः कैः वरुणः शतभिषक् वानेवनश्व[illegible]लसेदं हर्षोषाफा
मृगो मृगशिरः आश्विनमश्विनी धीरभानि पञ्चांहें हेपुभिः पुनः कैः वसुभं धनिष्ठा मूलं
मघा अदितिः पुनर्वसुश्मीवोत्तरफल्गुन्यौ हस्तः पषांहे हेपुतैः ५८ ॥ ॥ ॥
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ज्यो.म. अथजलकार्यमुहूर्तमाह प्रपेति प्रपादिपानीयविधानेजलशालादिजलकार्यमेवंस्या
टी. न् किंकृत्वाविहिंभद्रांत्यसोमरिक्ताः तीर्णंचद्वरिक्तातिथिम् विहायकस्मिन्जलोदयेज
३१९ लराशौराजनिचंद्रेवाऽथवाऽम्बुगेचतुर्थभावगतेचंद्रेवात्रिकोणगे ९।५ ह्र १० चतुष्टये १।४।
319 ७।१०। त्रिकोणमकेंद्रेषुद्देसतीति ५८ अथवल्ल्यादिरोपणेवारादिशुद्धिमाह मृदुध्रुवेति व

प्रपादिपानीयविधानमेवंविहायविहितद्यसोमरिक्ताः जलोदयेराजनिचांबुगेतन्
मुद्रेत्रिकोणगेचतुष्टयेस्यात् ५८ मृदुध्रुवादितिमघाशिफाविशाखाग्राचेनसांभो
भगणोवरेण्यः वल्लीवसानद्रुमरोपणेस्यात्सौम्योदयःसत्तिथिवारशूरः ५९ ॥

ल्लीवसानद्रुमरोपणेवल्लीनांवसानेअक्षादनेवल्लिमंडपरोपणेद्रुमरोपणेचद्वंद्वैकते
नास्मिन्सौम्योदयःशुभलग्नंसत्तिथिवारशूरः शुभतिथिःसूर्यवारःउत्तमःमूर्द्धादिनत्वा।
र्णांगणोवरेण्यःशुभःस्यात् मृदूनिध्रुवाण्यदितिमघाशिफामूलंविशाखाग्राचेन।
मृशानभिषक् अथोजलपूर्वाषाढाभपधांद्वंद्वेपधांगणाद्रूति ५९ ॥ ॥ ॥

अथ हलप्रवाहे वा गादिशुद्धिमाह हलइति हलप्रवाहे सीरकर्षणे जनजीवनो घमेजो॰
वनमाजीविकान्तस्मोघमे कृषीवलः कुटुंबीकस्यैपदं मंगलो भौमः विदबुधः यमः शनिः
पंचांदहेद्रमानवपुनः कृपीटयोनिर्वह्निः कृत्तिकाअंतको भरणीभौमो मर्गआर्द्राभो

हलप्रवाहे जनजीवनोघमे कृषीवलो मंगलविघमांस्त्य
जेत् कृपीटयोन्यंतकभौमभौगभत्रिपूर्वकें
द्राणि चतुर्दश्युक्तिथीः ५० ॥
॥ ० ॥
॥

गेमृर्थः अश्लेषा त्रिपूर्वकैर्वज्येष्ठापंचांदहेद्रमानिपुनर्दुष्टयुक्तिथिः कुयोगति
थीं स्त्यजेत् वर्जयेत् ५० ॥

ज्यो॰भ॰
टी॰
३२०
320

अथाद्र्लादौहलकर्षणंनिषेधति नैवेति कुडुंवीलांगलवाहंहलप्रवाहंनैवाचरेत् नकुर्या
त् कस्मिन् गुरुलेभेमूरुडुलयोगनक्षत्रेषुनहिकलोनमंडलेहिकलाभ्याम्नेहीनमंडले:
यस्यसन्नास्मिन्कलाशाह्वेनतिथिःहिकलोनमंडलेश्वनिकोर्थःहिकलाःसमसंख्यास्तिथ
यः २।४।६।८।१०।१२।१४ इतियतःपाहीनरेणापुक्तंदशम्येकादशीचैवतृतीयाचत्रयोद
शी सप्तमीपंचमीचैव प्रतिपच्चहलावहा १ इतिशुभफलमास्मिन्योक्तामितिनासुवेमंड

वांमेडल

नैवाडुलेभेहिकलोनमंडलेलांगलवाहमारभेत् कुडुंवि
राधावपराजमस्तलेज्येष्ठादिमार्दैचनैषवभद्दया ५१ ॥

डलेचेंद्रेसतिसर्गांकोजलमंडलेइतिप्रसिद्धिहोतेजलस
मूपवान् पुनरपगतेराजन्येदूरमसत्फलेयस्मात् सोः परामसमत्कलो
गनचंद्रवलतस्मिन् कुटंविराशीकार्ऊकनामगायोसनिष
नज्येष्ठादिमार्दैज्येष्ठमासमूर्वीदितस्मिन्पुनस्तथैव
भद्रयाविष्टा ५१ ॥
॥ ० ॥

अथ हलचक्रे भानि स्थापयति सप्तरेति सप्त रनाराद्भितः सूर्याक्रान्तनक्षत्रात् त्रयं २ त्रयं २ त्र
यं २ शीर्षहृद्बाघनेष्विति शरोन्मेबाणमिते ५ त्रित्रयं २ नतुगः पंचकं ५ त्रिकंद्विकं २ इति हलच
क्रे तारकमण्डले स्थाप्य नवकमादः सप्त शुभं च स्थाप्य कोथिः प्रोक्तात्त्रयमशुभं पंचशुभं त्रयम
शुभमिति पुनः सीरविमध्यफालदिक् हलस्य मध्यभागे सोन्त्यफालदिक् हलस्य हयोः सो

सप्त रनाराद्भितस्त्रयं त्रयं त्रयं शरोन्मं त्रित यं तु पंचकं त्रिकं त्रिकं तारकमण्डले क्रमादस
त्कुभं सीरविमध्यफालदिक् ५२ तु कंदमूलादिकषावनिष्टः सीरमवादे भगणांश
कः क्वचित् ग्राम्यागनसत्त्वन्मनमुद्रनेवासर्वत्रशस्तदिमत्कमेवच ५३ ॥ ॥

ते शुभं मध्ये ते शुभमित्यर्थः ५२ अथ यात्रिकस्यापि नवे हृष्यपन्नस्वमनं दर्शयति तु कंदेति कंदमूला
दिकृषौ कंदमूलोत्पन्ने नक्वचित् पश्यमार्गगतः ग्राम्यत्र इति भावात् त्रगतो भगणांशको हलस्य वा
देनष्टः स्यात् वा इति पदान्तरे तं तमस्योति विहितो मन मुद्रतमः नगेले दिषुकार्ये मत्कं मया
सोक्तमेव सर्वत्र शस्तं शुभं ज्ञेयमित्यर्थः ५३ ॥

शा१

ज्यो. म.
टी.
३२१
३२१

अथ हलकर्षणविधिमाह नभोदृशीति सदानितं लग्नं आदौ तुंगे वीर्यहले केदारं हलेन नभोस्थराशिं वदेत्।
दिशश्चतुर्णां राशीनां गतेर्विनयेन प्राप्नुयात् हिकमेकत्वात् केदारमित्याधारे कर्मकिं भूतं हले स
बलं दृष्टे भेरितं बलिष्ठनक्षत्रराशिप्रेरितं ३ हलेवेम्नृगांकदिक् उत्तराशा सत्फला शुभफल
दायिनी स्यात् किंभूतात् मृगाङ्कः शुद्धिवतीक्रूरयोगरहितात् उत्तराः किंभूतात् मृगांकसौरेण हलेन उत्तरा
ग्रात् उत्तरदिशः यत उत्तरमोनं स्वीरेंद्र दिगश्वत्व पूर्वेदिगश्वत्वं यस्मात् सामीरोत्तराग्रीन स्वीरेंद्र दिः।

नभोस्थराशिं विनये हलेसदा केदारमादौ।
सबलं दृष्टे भेरितं सीरोत्तराग्रेण स्वीरेंद्र दि
मृगत्वो मृगांकदिक् शुद्धिवती दसत्फला ५८

मृगत्वो इति सीरोत्तराग्र इति पाठे सीनयार्द्धं उपहृत्याशेषं तत्रैव यतः सौमीं दिशं प्रति त्रिवारं व
यनेन पंचवारं वा उत्तंघनेय यथा प्रथमगमनेनैका आवर्त्तनेन द्वितीया पुनरुत्तराप्रतिदि
तीयगमनेन तृतीया पुनरावर्त्तनेन चतुर्थी पुनरुत्तरां प्रति तृतीयगमनेन पंचमी रेखा
उत्पंघनेः धिका न कार्या तथा चोक्तं पात्र सवर्द्ध नारायणवृत्तिः सक्रेण वा समसाख्या वाग।
धेनुश्चकैशुहृजपिनाविशेषतः १ हार्यवीर्य ग्रहसंयुक्तो भूजपिनाप्रजापति अग्निमदति

भु

णोह्नान्यदानबाचमदादितिणा २ कृसौहृषौनियोकस्योनवीनेसु्ुतेनवा हेमन्तृष्ट्हलाग्रेण
क्लिन्नेरेवोनकारयेत् उमरामिस्तुरवोभूत्वादोरेणाह्निप्रदाप्ययेत् विबलेक्लिन्नलागरलेक
पिलेंहृषभंन्यजेत् ४ हलप्रवाहनेकार्येनिहागर्भेहृषकर्मकैः हलादिभिर्हेच्छैःवेमंकुर्यहै
नेसुभंभवेत् ५ हृषभादियदिग्रहेतस्याविघ्नंसदाभवेत् नस्यसर्वप्रकारेणनिर्विघ्नंकारयेत्सदा
६ एकाजपककरीरेवान्तनीयाचार्यहृहिदा पंचमीचभवेद्देरवाबहुसस्यफलप्रदा ७ अतः
तः ऊर्ध्वेनकर्तव्यामहादोषस्ततोभवेत् सर्वत्नावमवः सुकः ध्रुवनामासचेद्गुमा ८ परा
शरोहलीचैवमर्वविघ्नोपशांतयेइति अग्रेतुनिमित्तानितत्रैवेकानि हलप्रवाह्यमाने
न कृर्मउत्पद्यतेयदि सहितस्यसनेरेतस्यततोग्रेसुभयंभवेत् ९ इषामंगोपदाकत्रुः से
नायोजीविमस्यच सनानाशोयुगेभग्नेम्माने म्रियतेशिशुः १० १ योक्त्रच्छेदेतु
यासंगः समहानिश्च्यजायते हलेप्रवाह्यमानेतुगोरवैः प्रपतेयदि १२
ज्वरातिसाररोगेणक्नाबिभंगांविनिर्दिशेत् प्रवहेद्युक्तमात्रस्तु
ततोगोः खनुनेयदि १३ नहृहेतयुक्तमात्रस्तन
दासस्यचतुर्ग्रणमिति ५४ ॥

ज्यो॰ म॰ टी॰ ३२२ 322

अथयोक्त्रादिसाधनशुद्धिमाह योक्त्रेति अनसः शाकटस्य हलस्य वा योक्त्रादिकोपस्करसाधने
योक्त्राद्युपस्करकार्यो सच्छुभेन वा मरुः शुभग्रहयुक्तस्थिरदिनादिनिषु किंभूताः स॰ पूर्णाजया
नंदवर्जिताः पूर्णातिथिः जयातिथिः नंदातिथिः अभिहिताः पुनः किं॰ सत्रु॰ अमाः अमाः
वास्याः वर्जिताः पुनः किं॰ सद्॰ मृदूनि स्थिराणि दिनानि शरामलेचराणि पर्वाह्ने

योक्त्रादिकोपस्करसाधनेऽनसो हलस्य वास्तुः सच्छुभेन वा मरुः पूर्णाजयानंदवर्जितेषु
तान्यमास्वदुहस्थिरादिमजराचराचिताः ५५ मैत्रेषु लोलेषु लघुक्षिप्रानलेस्मूलश्रवि
ष्ठाग्रजभेषु सद्दिने रिक्ताविमुक्तेंशमरुद्विवानभे समस्त बीजोप्तिरभीष्टसिद्धये ५६

जो

नंदैराचिताः वामाः ५५ अथबीजवापनेभादिशुद्धिमाह मैत्रेष्विति समस्तबीजोप्तिः समग्रबी
जवापनमभीष्टसिद्धये वांछितकार्याय स्यात् क्व मैत्रेषु भेषु लोलेषु लोलं सं सभेषु लघुषु
क्षिप्रानले कृत्तिकायां मूले श्रविष्ठायां धनिष्ठा अग्रजो विशाखस्य भं अश्रवणाः पर्वाह्नेषु सद्दिने
शुभग्रह दिने वां शुमरुद्वि ह्रूयंवारे रिक्ताविमुक्ते रिक्ते रिक्तानिथिवर्जिते पुनरन भेनविश

ने ८ माता स्याः स्मिन् सतासितत्वम ५८ ॥

मघाशाखौ

अथ कूपजलवापकार्यमनमाह कूपेति क्वचित्स्यानेकूपंतु सिद्धान्तकवापनेकूपजलेन
निष्पन्नधान्यवापने मघाद्स्तौ श्रवणः विशेषः सूर्यपुष्यौ विगर्हितौ वर्जितौ अत्र केनचित् वारिभ
र्ज्ञपूर्वाषाढा समाहृतं गोहृतं पुनः बीजोप्तिबीजवापनमिष्टा स्यात् कस्मिन् आश्विनस
म्भोदये शुभग्रहयुक्तनक्षत्रोदये ५८ अथ बीजवापविषये फणिचक्रमाह शिरइति

कूपं तु सिद्धान्तकवापने क्वचिन्मघाश्वयाम्यं श्रवणे विशेषो विगर्हितौ समाहृतं वारिभमत्र
केनचित् हितं बीजोप्तिरिष्टाश्विनसद्ग्रहोदये ५८ शिरः स्थिमाराननमिताग्रलोऽर्कमा
गर्भेत्रयतस्त्रिचलनकंपराः शेषाद्यं त्रिषु प्रमदाः पिचंडगा वराः प्रशाखो रुद्रेनोत्र वा

ष्टाकोः सर्षपसरा हेरिन्यर्थेः फणीतिनामग्रे नरा मिसृता मिति नस्पो ऽरुनोन
नक्षात् रंडप्रमदास्ताराः स्थिमा नृपमितः शिरः स्यात् एवं रामभिताच्चमिताग्रलः स्यात् अ
र्कमाहाद्वादशमिता गर्भो मध्यभागः स्यात् अनु पश्चात् चतस्रो ल्लनकं पुच्छं स्यात् पराश्चे
तनास्ताराः पुच्छाग्रं स्यात् अत्राहि चक्रे पिचंडगाः उदरगास्ताराः वराः श्रेष्ठाः सुः पिचंडो जठ

ज्यो॰म॰
टी॰
३२३
323

१२

अथ धान्यच्छेदनशुद्धिमाह सौरेति आर्याः पंक्तितागोदारणारंभणे क्रूरहालकन्यमाहुः कथं
पंक्तितागोदारणंतक्रूरहालेरतिदेमः कस्मिन् सौरमवारद्युभसुरदृकाले हलमवाहसमदिवन॰
हवाणंगसुहृकालेचपुनः क्रूरदृंवोसौत्मचयधान्यछेजेगरदेनयेन धान्येनसस्यसौत्यंवेति
देमः कस्यांवीजोमिभगसृसुहोवीजवापनस्यनहवरदिननिर्दोषतायांसत्यां ५९ अथ॰
देमेकरीषादिदेपणामाह विपूलेति चेनयदि अमलेः वपारणेविशः क्रूरदृंविनः देये

सौरमवारद्युभसुरदृकालेगोदारणारंभणमाहुरार्याः देमेववीजोमिभघसृसुहोगरदेन
येत्सौत्मचयंक्रूरदृंवी ५९ विपूलयंत्सावकरैः करीषैः सधूलिभिः देयमलेविशश्चेत्
सदाहिसुहेनिशुभंवराद्यक्रयादभावाजपदहतपुष्पैः ६० ॥

विपूलयंतिधूलियुक्तंकुर्वंतिवाअनावृत्तिभाषाकैः करीषैः
कुसुमगरोः किंभूतैः क॰ आवकरैः भवाद्यावकरास्तैः पुनः किं॰
क॰ सधूलिभिः धूलियुक्तैः कस्मिन्सदाहिशुभग्रहाणांदिने
किंभूतेस॰ सुहृनिर्दोषमासैः चाणक्यानिचरनवचयुक्तानि क्रयोदोगात्सौमूलः भव
सोदंभावमाहोअजपदहत [yellow highlight] अजपादभंपूर्वभदपदापुष्पः पषांदृदेयनैः किं

समवायेफणिचक्रम्
३शिरः अशुभं पृष्ठे ४ अशुभम्
गलेउसु ८१ १२ मध्यंसु

१२

अथ गवादीनां व्यवहारशुद्धिमाह आजीवेति यदा चेन्योनाशमान् आजीवं आजीविकामिच्छति
वाञ्छति आजीवो जीवनं वर्तिनितेहेमः कस्मात् गोऽहिषः धान्यभूमित्रियादेः आसां हेहे आसा
व्यवहारतः आपरात् नदासौनरस्तु ष्यमंनेष्गवादिष्ठउपक्रमं चैत्त ऊर्धात् केवराक्षितिलि
मासिमहून्निध्रुवाणि पक्षां हेहेयतद्धैः किंभूतेः सानिध्यिवारकीर्त्तैः शुभनिधिवारयामैः ९१

यो

आजीवमिच्छन्नपि नापदा गोधान्यभूमिव्यवहारतोऽसौ वरेच्चरादित्यमरद्ध्रुववर्गैस्तु
ष्यमंसन्निधिवारकीर्त्तैः ९१ नवोत्तगोकर्मसमेत्य शुद्धे हीशादिनैषं द्विलग्नशुभविष्टः
स्ववारूरान्ताः सशुभग्रयोगाः शीर्षोदये याप्ययानि प्रियार्थम् ९२ ॥ ॥ ॥

अथ नृत्तवृषसनस्यकृत्यमाह नवोत्तेति शुद्धे निर्दोषकालेन वोत्तगोकर्मनृत्तवृषभस्यकृ
त्यकर्मं परं प्रियार्थं वाञ्छन् परार्थं याप्ययति किंकृत्वा हीशं विशाखा आदिने पं प्रनवं स्
पैद्रुमे षालग्नं शुभविष्टा यनिष्ठा आसां हेहेपतास्तारा: प्रतिसमेत्य प्राप्य किंभूताः हीशादि:

स्ववारूरान्ताः प्रातिष्ठकरेवमी संहिताः पुनः किं · सशुभग्रयोगाः शुभग्रहदृष्टिनवांशेषु
ताः कः श्रीकेन्द्रे ९२

ज्यो. वि.
टी.
३२४

अथ मेषादीनां क्रयमशुद्धिमाह मूलादीति हस्तिमेषः श्वनः छागः कामरी महिषो आसां हे हे आ
मां क्रियासु कर्मसु मूलादिनारा: स्युः मूलं आदितेय हस्तं पुनर्वसू पुष्यः वारुणं शतभिषक् ।
आंत्यं रेवती त्रि ऋत्सर्विकाद्यर्वाद्यं लिप्राणि मृगो मृगशीर्षं श्रविष्ठा धनिष्ठा आसां हे हे ३ माला
गा: किंभूताः इमाः महीस्वराः विशाखयुक्ताः पुनः किं सेनेति इनः सूर्यः आस्कन्नितनुक्र:येनिः

मूलादितेयहस्तयवारुणांत्यत्रिसूर्विकालिप्रमृगाश्रविष्ठाः महीस्वराश्च स्वजनकामरी।
णां क्रियासु सेनास्कन्दितेनिसोमा ९३ अथोष्ट्रवामीस्वरकर्मपाणिपौरंदराद्या।
निलमैत्रवर्गे पुनर्वसौ हेमसितेनिवासरे गरहस्तमंत्राकर्मसमस्तं हयेन ९४ ॥

शनिः सोमः एषां हे हे एभिः सह वर्तमानाः ९३ अथोष्ट्रादीनां क्रयमाह अथोष्ट्रेति अथानं
नंतरं उष्ट्रवामीस्वरकर्मा उष्ट्रवेसरघोटकखराणां क्रयेन पुनर्गरहस्तमंत्रांपदिराणां कर्मकर्तव्यं परं ।
समस्तं हयेसमदायेस्यात् कपाणौ हस्ते पौरंदरं ज्येष्ठा आद्यमस्ति अनिलस्वातिः मैत्रमनुरा
धा एषां वर्गे गणे पुनः पुनर्वसौ अदितिभे पुनर्वसुशब्दएकवचनांतोप्यत्र पुनः हेमः सूर्यः

सित: शुक्र: वेति: प्राति: ष्वांहेषांचोरे ७४ ॥

अथ पथ्यनिर्गमप्रवेशमुद्दिश्याह अर्धेति महाभयात् पथ्यन्तो स्थितिः स्थानात् निर्गमने
निवेशने प्रयाणे प्रवेशने एतानि त्यजेत् तान्याह अमावास्या अष्टमी ८ भद्रादिनं चतु
र्दशी एषां दिने एतानि च पुनर्भौमवारे रविदिने च पुनः तिथयः उग्राः अथ धोस्लजो विसुः तद्द्रव
णः अग्नो अहल्यारोहिणी एषां दिने इमानि भानि पुनरर्कसंक्रमणमिति कर्मपदानि ९५ अथ

अमाष्टमीभद्रदिनानि भास्करं विमोस्राणोतजभाजभानि च परित्यजेत् निर्गमने नि-
वेशने सदा पथ्यनो स्थितिरर्कसंक्रमे ९५ लग्नस्थो वा सर्ववाम्यभेसिष्यादिने प
हि विश्वकर्मभेः जीवसप्तधान्यैवरथान्यवस्तुनः क्रयसत्या विक्रयपथ्यवसत्तुति ९९ ॥

क्रयविक्रयमुद्दिश्याह लघ्विति जीवः पुष्यः संधनं धान्यलोहादिः श्रवरं वसु धान्यं एषां देहे र
म्यादीनां वस्तुनः क्रयः तथा विक्रयपथ्यवस्थान् कैः लघूनि अश्ववः श्रवणः वासवं धनिष्ठा वा
सवं इन्द्रो ज्येष्ठाः श्रोतरेवती एषां दिने एतत् त्रैः पुनः कैः तिष्याः पुष्यः आदिनेषु पुनर्वसु दिव
हि स्वामिकं विशाखा विश्वकर्मभं चित्रा एषां दिने एभिः पुनः सदृशानि ग्रहणादि ५५

जै॰भ॰
टी॰
३२५
३२५

१५ अथवस्त्रनाशपालरणमाह पभिस्त्रौति वस्त्रविनिमयणकेवलदत्वाः स्यवस्त्रग्रहोवाः
श्रेष्ठः स्यात्केरभिष्टवीक्षलत्वादिनवदैः किंस्तैः पभिः द्वीस्वांविशाखाजैस्त्रवपेंद्रेज्येष्ठा
शाम्याश्रुतिकेनैवर्जितैः वृष्ठः पादोर्यानलस्वामीवरुणाः शतभिषकृतमोशाङ्खद्रोमरगशी
र्षंमंउत्तराचयुभूतेशमादीषपांहृद्येतैः उनःकेशविगतानिर्गताः विदतुथः पमः शनि॰
शारोभौमः चैनेपक्षायुगुरविचंद्रगुरुस्तुक्रादिनेषुपुनः स्थिरोदयोस्मिरलग्नेसकंटकेसुभ॰

पभिस्युपादोर्यनमीशभोनराभूतेशभेर्दीस्यजैस्त्रवोक्तिनैः विविधमास्तुबुवस्थि॰
रोदयेसत्कंटकेवस्त्रविनीमयोवरः ९७ अलोलमाधाराणादारुणोग्रर्धवंमदं॰
ऊसिदेहयावत् त्यजेनवलाम्यस्त्रामिनेचदेवान्नायातियागोपुनर्नत्वं ९८ १७ ॥

ग्रहोणांकेटके ९७ अथकलोनरधनार्थ्यणमाह अलोलेति दैवान्ऊसिदंहदिजीव
नेनस्पर्द्धयाउत्क्लानयाकलानरेक्षयाक्रमायतधनंमरनवपुनर्यनधनंत्यजन्तचौरेणारानिशेषः
पुनरथवावलाम्यलेभूमौदिमवलाललोबलामहीराइतिश्रवे॰ नतु इदंसंधनंकर्णपदं
पाणिनायातिहस्तगतंनभवतिनन्नरस्यातिशेषः ऊसिदामिन्यवहूलस्वउकारः शाहूभेदादृद॰
रुपतेकेः अलोलेति अलोलानिस्थिराणिमाधाराणोमिश्रेहेदारुणानिनीस्त्राणिउग्राणि

स्तूणीयचांडेयपुभिः ५८ ॥ १५

अथात्रत्रिपुष्करयोगं दर्शयन्नाह भद्रेति यदा भद्रातिथौ मंगलशौरिमंदे त्रिगुणे भौमशनिगुरवो विष
मांघ्रिभे विषमचरणनक्षत्रे च स्युः तदा त्रिपुष्करनामा योगः स्यात् अस्मिंस्त्रिपुष्करे नष्टो मृतः वृद्धे ते
फले विनष्टे नाशफले हृते चौरादिना हारिते फले मृते मरणफले त्रिविधे त्रिगुणमष्टादिकं शुभे
त्रिगुणं शुभं अशुभे त्रिगुणमशुभं स्यात् ७९ अथ नवीनपुष्पादीनां संग्रहमाह ध्रुवेति नव

भद्रातिथौ मंगलसौरिमंदे त्रिगुणे त्रिपुष्करः स्याद्विषमांघ्रिभे यदा नष्टो विनष्टे च हृते मृते गोफले
योगस्तदासौ त्रिगुणं प्रदिष्टं ७९ ध्रुवलघुमृदुमूलोलैर्जीवशुक्रार्कवारैः क्रुरतिथि
जनि रिक्तामावि मुक्तैर्नलग्नैः नवकुसुमफलानां वादनैर्भूषणानां रसहिकाषिकाणिशानां स
ग्रहोभोगसिद्धे ८० ॥

कुसुमफलानां नूतनपुष्पफलानां पुनर्वादनः कर्णाभः अर्द्धोषधयः आसांपुनः रसोत्तना
रसः हविः काणिशं धान्यं शीर्षः एषां हृदे एषां संग्रहो भोगः हृदो सुखभोगप्रवर्द्धनाय स्या
त् कैः ध्रुवाणि मृदूनि लघूनि लोलानि एषां हृदैः एभिः गुरुजीवो गुरुः काव्यः शुक्रः रवि
रुएषां वारैः किंभूतैः क्रुरतिथिः क्रूरयोगः शः शंभुः लग्नात् जनिर्जन्मयस्याः सा भद्रारिका

तिथिः क्रमः मावामीश्यामिर्विकृश्चिके ७० ॥

नृपादीनां

ज्यो॰म॰ टी॰ ३२६ अथनवीनजलादीनांप्राशनमाह नवेति नवसलिलेनूतनजले नवफलेनवीनान्नेएषांप्राशनेखा
दनेशस्तंभस्मात् केषांमज्जनानां क्षुतिःश्रवणः शयोहस्तः केवायुस्तद्वस्वातिः पौस्यंरेवती ।
आदिहयंअश्विनीभरणीपर्वारहितेएषुपुनः उग्रगणउग्रगणेपि पुनः मरविशुभदिनेषुरविवारेषु
मग्रहवारेषुनरत्रगणाम्हपुनर्जिनुभमिथुनचरः कुंभः कर्कटस्मान् वृषभोवृषराशिः लेयः
सिंहः कन्यास्त्रीधन्वीधनुः एषांलग्नएवनिश्चिते ७१ अथहरीतक्यादिसेवनमुहूर्तमाह

नवसलिलफलान्नप्राशनेमज्जनानां श्रुतिशयकभपौष्णादिहयेषूग्रगाम्हु सर
विशुभदिनेष्वाग्रगाधामशस्तोनितमयटकर्कुमहोयधकन्यास्त्रिलग्ने ७१ हरीत॰
भयानागरपूर्वसेवनारंभोविधेयोलघुभैः स्थिरभमृगेश्रवणत्ये॰केंद्रसिनेज्यवास
रैः पूर्णाजयानंदवतीषुधीमता ७२ ॥

हरीतेतिधीमता: विद्वषा हरीता पिप्पली अभया हरीतकी नागरे शुंठी एषां पूर्वसेवनारंभः
प्रथमे खादन प्रथमे खादनमारंभो विधेयः कर्तव्यः क्व लघुभे लघुसंज्ञकनक्षत्रे॰ स्थिरभे॰
वत्यां मृगशीर्षे श्रवणाधनिष्ठाशतभिषासु पुनः केः केंद्रैः केंद्रे॰ सूर्यः इंदुश्चंद्रः सितः शुक्र
इज्यो गुरुः एषां वासरैः पुनः क्व पूर्णा तिथिर्जया तिथिः नंदवती नंदा तिथिः आसा दंडे आ॰

अथ रसांगसाधनशुद्धिमाह मृगेति मृगांगः सूनः पारद इत्यादि रसांगसाधनं स्यात् कैः मित्र
मंत्रभानि आद्यमश्विनी मूलमेशमार्द्रामृगो मृगशीर्षं इंद्रो ज्येष्ठा वासवं धनिष्ठा एषां द्वंद्वे ०
तैः पुनः क्व शये द्विस्ते पुनः ज्ञः ज्ञो भौमः सूर्यः इज्यो गुरुः जयातिथिः अमांद्वंद्वे आसु पुनः क्व
जीवारयोर्गुरुभौमयोः सौम्यच्छायोर्लवर्जितयोः पुनः इज्यगृहे गुरोर्गृहे पञ्चमीनो आम्याम
न्यगेहरौ सूर्ये धनुरर्क्के मीनार्क्के वर्जिते इत्यर्थः ७२ अथ रसांगसेवनमाह लोलेति रसांग॰

मृगांकसूनादिरसांगसाधनं मित्राद्यमूलेशमृगेंद्रवासवैः शये ज्ञजार्केज्यजयाख
सौम्यच्छयोर्जीवरयोरीज्यगृहे न्यगेहरौ ७३ लोलेरुद्रतिमगणोच श्रोयासनंदः॰
याङ्कस्यमिताशुमयुभिः युतेन्दुलग्नेभिषजोषधाप्येश्रोविधोहारिरसांगसेवनं ७४

सेवनं हारि स्वेष्टं स्यात् क्व लोले चरलग्ने पुनः मृ हनिष्ठिया गीयषांगणोसम् देव पुनर्भद्रया
तिथ्या २।१२ किंभूतयाम॰ मनंदयानंदानिथियुक्तया ११॥११ पुनः क्व अश्वरेउः इज्यो गु
रुः मित्रः श्रवः श्रेयमानमूर्यः एषां द्वंद्वे एषां युगिरिनैर्धुते पुनः केन लग्नेनसापश्युदयेऽर्किम
नेन॰ भिषजस्यैव यमऔषधं तस्याप्रिये इति पुनः क्व रोगसमग्रकलापुनः केविधोवेंद्रभिष
गमिलज्जा इति शाख्यभेदः अथवा औषधप्रियेनैरुप्यपि शास्त्रार्थः ७४ ॥

ज्यो.भ. अथ रोगेण गतौ नक्षत्रफलमाह कृत्तेति यः स्वैवैद्यरक्षोपि देववैद्ययोः रक्षायमस्मत्स्मात् सप्त
टी. मान् अश्विने शयं निश्चितं यमालयं गमनसमेति प्राप्नोति किं कृतः पापत्वे रोगमतां प्राप्यकैः
३२७ ड्डी कृत्ताशरेताः शोभुणाग्नेवह्निरेताः शिवाः स्थियनेनिटेमः पुरुहूतं द्वौ ज्येष्ठा कुण्डली सर्पौः
स्नेषाभेजन नद्वैसातिः पक्षांहद्देपमिः किंभूतैधिकात्रिपूर्वकैः पूर्वात्रयेन रोगीः ७५

कृत्ताशरेतः पुरुहूतकुण्डली भंभमनदैवाधिक त्रिपूर्विकैः अश्विन्योः पापवर्मेति समेशा
यं स्वैवैद्यरक्षोपि न रोगमालयं ७५ मृगेशसाधारणवाह्नणोग्रैः सवासवश्चालभयापवा
सरैः षष्ठीचतुर्थीनवमीनवारे--- गी नरोऽज्ञारमुपैति सत्यं ७६ ॥

मृगेति रोगी नरः सत्यं निश्चितं मरारिं सुमपैति कैः मृगो मृगशीर्षं ऐशमार्द्रा साधारणं मिश्र
संज्ञं भं वाह्नणं शान्ततारा उग्रसंज्ञानि पक्षांहद्देपमिः किंभूतैर्वासवं धनिष्ठा आश्लेषा भमश्लेषा
पापवाराः पक्षांहद्देपमिः सहवर्तमानैः पुनः किंभूतैः षष्ठी चतुर्थी नवमी आसांद्वंद्वे आस
ति तिथिषु रतैः प्रासो वारोऽवसरो येस्तैः वेलावाराव ऽसरः इति टिमः ७६ ॥ ॥

अथरोगोत्पत्तिमेघुनीरोगाः वधिमाह मैत्रेइति मैत्रैः अनुराधायांभ्रातेरेवत्यांनरः कृच्छ्रतयाकष्टेन
निरामयोनीरोगीभवेत् अनुपस्थादेवंमृगात्येविशाखयोर्मृगशीर्षेउत्तराषाढायां मासेननिरामयो
भवेत् मघाश्लेषात्त्वमैत्रैस्त्रिर्विंशतिदिनैर्निरामयोभवेत् तथाहिदैवतंविशाखाधिभंहस्तःवासं ८
वंधनिष्ठाएषांहेदुःखपित्र्यमैत्रैः पंचदशदिनैर्निरामयोभवेत् ॥ नवैति याम्यभमूले

मैत्रैस्यभेकृच्छ्रतयानिरामयोनरोऽनुमासेनमृगात्येविशाखयोः मघाश्लेषास्त्रैर्नरत्वमैत्रैः
मैत्ल्याहिदैवतंवद्भ्रभवासवेष्वपि ॥ नवधुभिर्याम्यभकृत्तिकाश्विनैर्यामंस्थवो
वारुणाविश्वकर्मभैः एकादशाहोभिरजेज्यकाश्यपीनारार्यमैः सप्तदिनैःपान्त्यमैः

कृत्तिकाःआश्विनमश्विनीएषांहेदुःखभिस्थवानवधुभिनवदिनैर्निरामयोभवेत् या॰
म्यांभरणीअवुःश्रवणःवारुणःशतभिषक् विश्वकर्मानद्रंचित्रा एषांहेदुःखभिःकृ
ता एकादशाहोभिरेकादशदिनैर्नीरोगीभवेत् अजेोत्रह्माारोहिणीइज्यःपुष्यःका
श्यपीनाराधुनर्वसुः आर्यमंउत्तरफाल्गुनी एषांहेदुःखभिःकिंभूतैःउपांत्यमैःउत्तरभ

इष्टयस्पष्टैःसप्तपिदैर्नीरोगीभवेत् ७८ ॥

ज्यो॰भ
टी॰
३२८
328

अथ सर्पदष्टे नक्षत्र फलमाह कार्शीति वैनिश्चितं यो नरः श्रमनामनेन सर्पेण दष्टः स्यात् कैः कार्शानवंकृत्तिका इंद्राग्नी तद्वत् विशाखा राजमौलिः मूलं दृशोत्तरः शिवश्चार्द्रा एषां देवैः तद्वैः पुनः मघाशिफा मूलेश्लेषा मघेभरणी दंदशूकभंमस्थेम अश्लेषा एषां देवैराभिः सयुक् मात् जीविते आयुर्नहानिनजानाति किंभूतः समार्ताः संमत्ताः पिनहृदमेपोऽपि ७६ अथ यो

कार्शानवेंद्राग्निराजमौलिभमघाशिवाद्यामनदंदशूकभेः दष्टोनरोयः श्रमना मनेनवैसमार्ता संमत्तोऽपि जहातिजीवितं ७६ पौष्णहृद्येदोत्तिनयमगेचलेविमा हनेयेषणामैत्रयातृभे मंत्रेनसोमयस्मतियोभवेद्भेषज्यकर्मयपनापमुक्तये ८०

मिथ्यौषधदानमाह पौष्णेति भेषज्यकर्मौषधपक्वत्वं भवेत् किमर्थं नृः नरस्य उपतापो रोगस्तस्य मुक्तये विनाशाय उपतापोगादः समाश्रितिरेमंत्रः पौष्णहृद्येरेवत्याम् अश्विन्यां दोत्तितयेहस्तत्रये मृगेमृगशीर्षे पुनर्विमाहनेस्वातिरहिनेचलेचरसंज्ञभेपुनर्येषणां पुष्यः मैत्रमनुराधायातृभेमूलं एषांदेवैकवे पुनः मंत्रीगुरुः इनः सूर्यः सोमएषांसुदिने

अथडिंभप्रतिक्रियामाह साधारणेतिव्रणोद्भवः आमयोरोगोऽङ्गनाशशस्त्राद्युपचर्यया आग्नेयरि
णनशस्त्रादिप्रतिक्रियया डिंभादिक्रियया आशुशीघ्रंविनाशंलयंयातिकसाधारणेमिश्र
नलयेचपुनःवारुणेशनभिषकद्वारुणेसंलभं आश्विनं लाङ्गविशाखिमूर्वाआसाद्दे आस
पुनःवलाभूमिसज्ञोभौमःद्रूमःसूर्यःअनयोद्वंद्वेउपचर्योपचार्योचेतिद्रूमः ८१ अथरो

साधारणेवारुणद्वारुणेआश्विनलाङ्गविमूर्वासवलाजद्रूमयोः ऽङ्गनाशशस्त्राद्युपचर्य
यामयोर्व्रणोद्भवोयातिविनाशमाशुच ८१ दुष्टेविधौपंचकलोनविंबेराशौमहेहोरा
शिमहीजवारे रिक्ताघविधानलवामवाङ्गोपकोपनाशमस्त्रुरामवःस्यात् ८२

गस्त्रुकस्त्रानमाह दुष्टेऽति अङ्कोपतापमत्यकरोगमवतुर्नरमयाःसवःस्नानंस्यात् कदुष्टेदुष्ट
राशिगतेविधौचंद्रेपुनःपंचकलाभिहूनेहीनेविंबेयस्मिन्नाशौहीणचंद्रराशौसति पुनर्म
हस्रांते जसेराशिमहेहोराशिःसूर्यःमहीजोभौमःअनयोर्वारेरिक्ते भवेतिरिक्तानिथ्यःआद्यमश्विनी
विशा अनलःकृत्ति काःवामंवधमिथ्याप्यांदेहेपभिराद्यैर्युक्ते ८२ ॥ ॥ ॥

ज्यो॰म॰
टी॰
३२९
329

चन्द्रोदयेति अंगिनोवरभगदावसानेरोगयंत्रेमज्ञनं स्नानं च रमः स्त्रि क्व चन्द्रोदये च रलग्ने व्याधि
खलेः क्षुद्रभावगतक्रूरग्रहे सदैव रोदशमभावगतशुभग्रहे पुनः खलादिते क्षुद्रभावगतखलग्र
हे पुनरशुभग्रहनिशुभग्रहाणां दिने क्वचित् स्थिराणि भानि ग्राते रेवती पैत्रं मघा ग्रानिलं
स्वातिः सार्पं मस्त्रेषः भंपर्वाद्रवैरण्यौ मेभ्योः न्यूमेरमानलवैः ८३ ग्रहरोगमुक्तनरस्य वाह्य

चन्द्रोदये व्याधिखलेः सदैवे खलादिते मज्जनमंगिनो वरंगदावसाने खशुभग्रहेषु निक्वचि
त्स्थिरान्त्यपैत्र्यानिलसार्पभान्त्यभेः ८३ शार्यैदवानुश्रुतिनिष्णावासवादितेयनासत्यभ
संदत्तौ भवेत् ग्रातंकमुक्तस्य नरोकस्नो बहिर्गमो वरःसग्रुनिमत्तकोदये ८४ ॥

गमनशुद्धिमाह शार्येदेति ग्रातंकमुक्तस्य रोगमुक्तस्य नरस्यैकस्नोरहात् बहिर्गमो वरो
भवेत् क्व पोष्णेदस्रः पैंदवे मृगशीर्षमनुश्रुतिः श्रवणः तिष्यः वासवं यनिष्ठा आदितेयं पुं
नर्वसू नासत्यभमश्विनी एषां द्वंद्वे एषां सद्वृत्तौ गणे सति पुनः सद्दृशनि शुभग्रह दृते पुनर्म
कोदये शीर्षोदयलग्ने ८४ ॥

अथयांगसमेनमाह पापेइति तावत् अथयंमेपापेदिनेखलग्रहदिनेकार्यदिनेसुक्रवारेत्रामिषंमां
समंचंधिनिषेवणांस्तनसुभंस्यात् शुनमोदकमघघोर्वलिशुवस्तमहिरेघोर्निषेवणाहुरवीयं
कृतंडकद्वीयंकरंस्यात् क्वशानतारकाशनमिषक ३ग्रभं३ग्रसंजनभ पक्षांदहैकतेकिंभ तेवि
पर्वकालेदर्शादिवर्जितेपुनः किंभूतेमदारुणेदारुणामत्तनतद्युक्ते ८५ अथविषाशनेभा
दिशुद्दिमाह चरेति वैनिश्चितेघोनापुमान् मनविरेतरमनेकविधानिसकालकूटानिविषा

पापेदिनेकार्यदिनेमदामिषंनिषेवनंमादकवस्तमघयोः विपर्वकालेशनतारको
ग्रभेमदारुणेतावद्द्रवीयंकृतं ८५ चराचरेहूडुलखूटविशाविषाशनेभानुकः
वींदुभौमान् यईदृतेनेकविधानितावत्सकालकूटानिसदेहतवैनो ८९ ॥

णोईदृतेभखणायवांछतिसनापुमान् तावत्प्रथमंविषाशने कालकूटादिखादनेचराधि
नाराग्रपुनर्भानादिवारान् पतिस्याग्नोतिवरादीनाश्रिमभत्यतीमर्थः अथवायत्ता
वत्प्रथमंविषाशनेविषभद्णानिमिन्नेअनेकविधानिकालकूटानिपतिभत्यतीमर्थः
समतनिरंतरं चरादिवाराः भौमादिवारान् ईदृतेवांछतिविषाशनमुहूर्तंगृह्णातीत्य
र्थः स्वराणिचलसंज्ञानिग्रचरसंज्ञानिदृहुमृगशीर्षलघूनिचित्राश्रासांदहेपतनाःभ

सियुतः भानुकविः सुक्रकः दुभौमः पक्षांदहस्मात् ८४ ॥

ज्यो·भ·
टी·
३३०
330

२·

अथ निषिद्धाहारयोगकर्मातिथिकानां द्रव्याणां भक्षणं निषेधयति अत्रेति निःसंशयं निश्चितं नरवरः
सततमान् अत्रलोके सुकृतसौख्ययशोभिवृद्ध्यै गुणैः सर्वकीर्तिः आप्तां वर्द्धनाय अन्नादिबी
जरसपुष्पफलौषधीनां संसेवनेन विरुद्धीनं न कुर्यात् किंभूतानामन्नानामत्तानत्र विरुद्धैः
जातिः गुणः रूपः विधानेवनानिः द्रव्यं गुणोऽस्य भद्ररूपः सद्भावः विधानवर्कं कृतं येषां तानि
तेषां ८७ अथ दशम्यादिषु तैलस्नानं निषेधयति दिग्विश्वेति किल संभावनायां तैलाभिम·

अत्तान्नजातिगुणरूपविधानकानामन्नादिबीजरसपुष्पफलौषधीनां संसेवनं सुकृ
तसौख्ययशोभिवृद्ध्यै निःसंशयं नरवरैर्विरुद्धमेतन्नाद्य ८७ दिग्विश्वदेवाननवागरव
रामवसुः सूर्यारसंयुशनसौ दिवसावशस्ताः निःशाकदारुणमकांतकमिश्रनारा ·
तैलाभिमज्जनविधौ किलपर्वकालः ८८

ज्जनविधौ तैलमर्दनस्र्व कस्नानकार्यं एतेन श·
स्ताः न शुभाः स्युः तानाह दिग् दशमी विश्वे त्रयोदशी देवा द्वितीया ३ रगः सप्तमी नव नवमी
अगः षष्ठी रव राम: अमावासी एतत्संख्याग्रुकपक्षस्था दिवसाः पुनः सूर्यः आरो भौमः मंत्री
गुरुः उशनाः शुक्रः एषां दिवसाः एतर्निः शाकज्येष्ठावर्जदारुणासनभं मघा अंतकोभर·
णी मिश्रनारा आसां ह्येतेषां ताः पुनः पर्वकालाः पर्वणां समयाः ८८ ॥

२·

अथ जन्मादिदिने स्नाने निर्दोषमाह अभ्यंगेति नियतं निश्चितं नराणां पुंसां ईरितं प्रेरितं शिवं क
ल्याणं येन सः ईरितशिवो ऽभ्यंगस्तैलाविमर्दः स्नानं अभ्यंग हृष्टचित्तदिने षु तैलमर्दनदोषदिनेष
पि जन्मक्षे जन्मदिने च पुनः पाणिग्रहे उद्वाहे पुनः विजयाश्रुतिनक्षत्रादौ विजयादशा
म्यां श्रवणनक्षत्रादिने पुनर्होलाविरामदिवसे होलिकांते रजः पर्वणि पुनः बलिवासरे व

अभ्यंग हृष्टचित्तदिनेष्वपि जन्मऋक्षे पाणिग्रहे च विजयाश्रुतिनक्षत्रादि होलाविरा
मदिवसे बलिवासरे स्यादभ्यंग ईरितशिवो नियतं नराणाम् ७९ दुष्टेयमे भवति तै
लनिमज्जने यद्व्यक्तं विदग्धि च यमाग्नि न हृष्टचित्तेन तत् निषेध्यते ह्यसि सदाऽखिलवा
सरेषु संसेवितं प्रसववासिततैलमर्दनम् ८० ॥

लिहृज्जने दिने त्रयोदश्यादि दीपालिकादिनत्रये ७९ अथ क्रूरग्रहे निषिद्धस्नानमाह दुष्टेश्व
ति दुष्टयमे दुष्टराशिगते शनैश्चरे ति नित्यं यत् तैलनिमज्जनं तैलस्नानं भवति [illegible] ते न
स्नानं न हृष्टचित्ते स्नानं क्वचिदग्नि उपवारे च पुनः यमाग्निशनिवारे इति अथ वासिततैलं
निर्दोषमाह सदा प्रसववासिततैलं चंपकादिवासिततैलं सेवितं मर्दयोग्यं स्नानं केषांचि

वे

हि दुष्टकाले ऽखिलवासरेषु ८० ॥

ज्यो·म·
टी·
३३१
331

२१ अथाष्टम्यादितिथौ नालिकेरादिभक्षणनिषेधमाह शीर्षमिति शाश्वत् निरंतरं नरोऽष्टमीप्रभृ-
तिचतुर्द्दिनेषु शीर्षादिकं न एव अद्यात् न भक्षयेत् अष्टम्यां शीर्षं नालिकेरं नवम्यां कपालकं अ-
लाबुकं अथ पुनः दशम्यां अंत्रिकं नालीशाकं एकादश्यां वल्लः कवचं इति तं वां तरे वाल्लुल्लि इति द्वाद-
श्यां चर्मकं कदलीफलं त्रयोदश्यां बिल्वं बिल्वफलं एषां हेयत्वात् च पुनः चतुर्दश्यां आमलकं
पूर्णिमायां परान्नं न भक्षयेत् अलोके इति न पुनर्दर्शे अमावास्यां मथनं गोरसमथनं जपः मंत्रजपः

शीर्षं कपालकमथांत्रिकवल्लचर्म बैल्वानि चामलकमन्नपरान्नमद्यात् नैवाष्टमीप्रभृ-
तिचतुर्द्दिनेषु शश्वद्दर्शे तु मंथनजपद्रुमपातनं च ९१ पद्मध्वजद्रुहिणपर्वतराजपुत्री
लंबोदराहिगुहहंसपिनाकिदुर्गाः कीनाशविश्वहरिकाममहेशसोमा दर्शान्ततः
स्मृतिभिर्गदितास्तिथीशाः ९२ ॥

द्रुमपातनं वृक्षच्छेदनं वा एषां हेयत्वं ९१ अथ तिथी-
शानाह पद्मेति स्मृतिभिः मुनिभिः प्रतिपदादि दर्शांततः प्रतिपन्मुखाः तिथिपालाः पद्मध्वजादयस्तिथी- २२
शाः गदिताः प्रोक्ताः पद्मध्वजो वह्निः द्रुहिणो ब्रह्मा २ पर्वतराजपुत्री गौरी ३ लंबोदरो गणे-
शः ४ अहिः सर्पः ५ गुहः स्कंदः ६ हंसः सूर्यः ७ पिनाकी शंभुः ८ दुर्गा ९ कीनाशो यमः
१० विश्वे ११ हरिर्विष्णुः १२ कामः कंदर्पः १३ महेशः ईशः १४ सोमः चंद्रः १५ एषां हेयत्वे ९२

अथसमवाराणांस्वामिनश्चाह स्याणउरितिपंक्तिनैः रवेः सूर्यात्स्याणवादयोग्रहपालाः वारना
यकाः निगदिताः प्रोक्ताः सूर्यस्यस्याणुः १ चंद्रिकागौरी २ मंगुहः स्कंदः ३ बुजिनः ह्रसः ४
३ मोहविधिर्ब्रह्मा ५ भुजिन्द्रिंद्रः ६ शाकालोयमः ७ यथांहंदेयनेयस्मामारसदेवस्यत्र
नादिजपभोजनहोमदानंक्रियतेतदानस्याः मरस्यांतिथि वारभकालसाध्यंव्रतादिन

स्याणुः शिवागुहजिनौविस्तुकालान्तश्चौरवेर्निगदिताग्रहचारपालाः यस्यामव
णांतिथिवारभकालसाध्यंतस्यव्रतादिजपभोजनहोमदानम् इतिश्रीकविका
लिदासोदितेज्योतिर्विदाभरणेमिश्रकाध्यायेकोनविंशतितमः १९ ॥

ष्टोमंतोषायस्मात ९२ इतिश्रीपौर्णिमायगच्छाधिराजभट्टारकपुरंदरश्री ५ श्रीमहिमा
प्रभसूरीश्वरचरणसरोरुहचंचरीकायमानशिष्यभावरत्नविरचितायांकालिदासकृत
ज्योतिर्विदाभरणस्यसुखबोधिकायांमिश्राध्यायएकोनविंशः १९

ज्यो॰ म॰
टी॰
३३२
332

अथ मिश्राध्यायकथनानंतरं कर्मसाधनेवटनेश्वतो: नेकवर्णाश्रमकर्मसाधनाध्यायंसंध्यानमा
ह कासारेति अथाध्याये कासारदेवायतनादिकर्मणां तडाकदेवगृहकृत्यानामुत्सर्गका॰
लस्यनीलोद्वाहदानविशेषस्य विनिर्णयं निश्चयं पूर्वे तथापुनः अनेकवर्णाश्रमकर्मसाधनं
चतुर्वर्णानां कृत्यविधानं तत्रैव किंभूतं अनेकश्राखिलवर्गसाधनं समस्तधर्मार्थकाममोक्षा

कासारदेवायतनादिकर्मणामुत्सर्गकालस्य विनिर्णयं तथा अनेकवर्णाश्रमकर्मसा॰
धनं तत्रैव अथः खिलवर्गसाधनं १ अथेव सैल विलाशमाह तडाकासारकूपादिज
लाश्रयः यत्र जलप्रतिष्ठा चतवैव महर्षिभिः प्रासादिकोत्सर्गविधिस्तयोदितः २

श्रीकीलोहादविधानं उद्दितः श्लोक · २ ॥

मि॰ १

[illegible]णां साधनमुपायं साधने सिद्धिमेनयो: उपायैरित्यादि देहमाने १ अथ जलाशयानां प्र
तिष्ठामाह अथेति महर्षिः कासारकूपादिजलाशयेन नवेन वीने जलप्रतिष्ठा आदता श्रेणी
कृताकस्मिन् पैल विलयन रसमन्ते प्राप्तानि तनिपैल विलाशं उत्तरादिक प्राममयनं चरति
गा कृतिशान्तमयं अथेरह ऐसानि॰ तथापुनः प्रासादो देवगृहं कं जलं अनयो रुत्सर्गवि॰

अथाग्रप्रतिष्ठायां मासशुद्धिमाह् शुभैवेति श्रुतिधर्ममानिभिः वेदधर्मविद्भिरभिबुधैः पंडि
तैः फाल्गुनमाघवाश्विनयोः फाल्गुनवैशाखयोमासा प्रतिष्ठाशुभा उदीरिता प्रोक्ता एवं च पुनः
मरहस्ये पौषेन पश्चिमाश्वमासे सा मध्या पुनः शुक्रे ज्येष्ठमासे सा ऽधमा पुनः आषाढे हसाधः
धमकालेन शुद्धेन्यतिशयेन शुद्धनमाहृति ३ अथा[illegible]मतं दर्शयन्नाह कल्याति क्वचित्

अ

शुभैव सा फाल्गुनमाघवाश्विनयोर्मध्या सहस्ये च नपक्षदीरिता शुक्रेऽधमा शुद्धसमाघने हः
मा शुद्धैः भिबुधैः श्रुतिधर्ममानिभिः ३ कल्याणकविन्मार्गशिरस्य लीनगे युग्मेन योगे
मलधारिणा शुचौ गगनप्रसूनामरध्यामसंस्कृतानि विगर्हितानामसा पापधमा बुधैः ४ ॥

धैमा

मार्गशिरसि मासे ऽलीनगे वृश्चिकराशिगतसूर्ये गगनप्रसूनं जलं अमरध्याम देवगरं अनयोः
संस्कृतिः प्रतिष्ठा कल्याकर्तन्नो मेहपुष्पकलाम्नायः पयः पायसि शतिहेमः मलधारिणा
मलिनवेषधारिणा दर्शनान्तरेण युग्मेन योगे मिथुनसंक्रान्ति सूर्ययोगे सा प्रतिष्ठा कल्याबुधैः
सा प्रतिष्ठा ऽधमा ऽधमा विगर्हिता निरस्कृता ४ ॥

म.१

२२ ज्यो.म. अथ सिंहगुर्वादौ प्रतिष्ठां निषेधयति नीचेति गुरुमस्ते निरंतरं कुर्यान्नेत्यग्रासादवाराशययोः देवा-
टी. गारजलाशययोः प्रतिष्ठानकार्या कर्णीचराशिगते हि यावौ सिंहराशिगते गुरौ जीवे प्रतिपुनः जी-
३३३ वालये धनुरर्के मीनार्के प्रतिष्ठन जीवसितास्तकाले गुरुशुक्रास्तसमये पुनर्दुष्टे विधौ चंद्रे प्रति
333 ५ अथ प्रतिष्ठायां निष्ठाद्दिशुद्धिमाह विशेषेति महोत्सवं लाग्राहिरहाणां जलो नो च प्रतिष्ठा
ऽखिलवर्गसिद्धये स्यात् किं कृत्वा दर्शोदरवारवारपंचकं हित्वा पार्श्वेनाः मावास्या मध्यगत दिन
नीचे हित्वा सैच गुरौ प्रतिष्ठाप्रासादवाराशययोः जस्ते जीवालये जीवसितास्तकाले का-
र्यो विधौ दुष्टे नैशाकर्या ५ विशायदर्शोदरवारपंचकं रिक्तारमंदान् यमघंटमाउले म-
हामशेषसमये महोत्सवा मले प्रतिष्ठा ऽखिलवर्गसिद्धये ९ अथवा पादित्यमऋउभुवो
दुष्टादिमे ष विहितसमभूषणोषुपि नक्षत्रवाप्यादि मठप्रतिष्ठायां प्रतिष्ठेन स्यात्सर्वा जसे
पंचकं १३।१४।१५।३०।१।२ च पुनः रिक्तातिथिः आरो भौमः मंदः शनिः एतान् पुनः यमघंटं प्रतीतं
पुनः आडलं योगं भद्रां विष्टिं च विहायमन्का अशेषसमये मलमासकाले लग्निसंघर्षः ९ अ-
थ प्रतिष्ठायां भादिशुद्धिमाह अथवेति अथवा यं श्रवणत्रयं आदित्यं पुनर्वसुं महाविष्णुवाणि
रेतुमृगशीर्षं पुष्यं हस्तं एषु पुनः द्विमेषुद्विते मसंक्रतनत्त्वेषु किं भूतेषु अविहितेषु ग्रहे राशि मन्त्र मंड-
लेषु पुनः किं भूतेषु समभूषणोषु शुभयोगोवत्केषु सम्यक्तल्लागवाप्यादि मठप्रतिष्ठा कर्त्तव्या

अथजलप्रतिष्ठायांलग्नशुद्धिमाह जलेति जलप्रतिष्ठाशुभदास्यात् क्वजलालयस्येनल
राशिसमेजलगोलमूर्तौचंद्रेसतिजलचारिराशौजलचरराशिगतेलग्नेपुनः सकेंद्रेशुभग्र
हयुक्तकेंद्रेऽथवापत्नांतरेशीर्षोदयेलग्नेवारिविधौचनयेभावगतेचंद्रेशुभेदशमभावग
तशुभग्रहेसत्येवंस्यात् ८ अथनीलोद्वाहमाघ्रिमप्रतिष्ठाशुद्धिमाह हरेति एवंसरप्रतिष्ठा।

जलालयस्येजलचारिराशौजलप्रतिष्ठाजलगोलमूर्तौ लग्नेसकेंद्रेशुभदाःऽथवास्या।
च्छीर्षोदयेवारिविधौशुभेखे ८ सरप्रतिष्ठागदितैवसर्वैर्विस्तुप्रतिष्ठोदुष्वामशस्ता
तथापिकोत्सर्गविनकालेऽखिलप्रतिष्ठापिनदोषदास्री ९ ॥
धा

गदितैवसर्वोक्ता एवंवाऽथवाऽथवाविस्तुप्रतिष्ठोदुष्वजनार्हेनप्रतिष्ठानवनेचपशस्ताशुभा
तथापिकस्यजलस्योत्सर्गविधानकालेनीलोद्वाह समयेऽपिअखिलप्रतिष्ठासर्वेसरप्रति
ष्ठादोषदाश्रीदोषदापिनीनस्यात् ९ ९ ९ ९ ९ ९ ९ ॥

ज्यो॰म॰ अथ चतुर्वर्णानां कृत्यसंधानमाह् वर्णेति अथोऽस्मानंतर्ये इदं स्मादरात् तत् वर्णक्रि
टी॰ यारंभणं चतुर्वर्णानां कृत्यानां आरंभणं वक्ष्यामि किंभूतं च कर्मसाधार
३३४ णसाधनप्रियं कर्मणां साधारणोपायमित्यर्थः येनारंभणेन समस्तवर्णक्रियाफलस्या
334 ऽपि चतुर्वर्णजातानां क्रियाणां तस्याः फलस्यापि विनिश्चयो भवेत् १ अथ वर्णविवेक

वर्णक्रियारंभणमादरादहं तत्कर्मसाधारणसाधनप्रियं वदाम्यथो येन समस्त
वर्णजक्रियाफलस्यापि विनिश्चयो भवेत् १ द्विजो भुजो भूर्विडिमे द्विजातयस्तु
रीयवर्णः त्वङ्घ्रिजपद्धकीर्तितः परेंत्यजा ये तु परेशकादिका मनीषिभिः संकरजा
तयः स्मृताः १ ॥

माह द्विजेति द्विजो विप्रः भुजो भूः क्षत्रियः विट् वैश्यः इत्येते त्रयो द्विजातयः स्युः अङ्घ्रि
जः शूद्रः शूद्रः तुरीयवर्णः शूद्रः कीर्तितः प्रोक्तः तु पुनः परे शूद्रेभ्योऽन्येऽन्त्यजाः स्मृताः
प्रोक्ताः मनीषिभिर्बुधैः परेशकादिकाः म्लेच्छादयस्ते संकरजातयः स्मृताः प्रोक्ताः १

अथ विप्रकृत्यमाह अथेति वै निश्चितं अध्यापनं पात्रेभ्यो विद्यासमर्पणं अध्ययनं स्वतीनं २
याजनं अन्येषां यज्ञकारणं २ स्वधंदानं ददाति २ दानं स्वतीनं २ स्वयंयजनाति यजनं स्वतीनं ५ प्र
तिग्रहः अन्यस्माद्दानग्रहं ६ चेति षट्कर्माणि द्विजे विप्रेस्युः अथ क्षत्रियकृत्यामाह तथाय
जना ऽपवर्जने यजनं यस्य करणं दानं अध्ययनं चेति त्रिकर्म वा नृपे कर्मयुक्तो राट् क्षत्रियः

अध्यापनं चाध्ययनं च याजनं दानं द्विजे स्वर्यजनं प्रतिग्रहः कर्माणि षड्वै यजनाद्यवर्ज
ने त्रिकर्म चानध्ययनं नयेन्निराट् १२ वैश्यः सदा आपणिको द्विजन्मा द्विजन्मसेवार
तिरेन दीर्घं कर्मेत्य कृत्यव्यवहारजातानि कर्माण्यनेकान्यपरांत्यजानां। १३ ॥

स्यान् १२ अथ वैश्यकृत्यमाह वैश्य इति सदा वैश्यः आपणिको हट्टव्यवहारकृत् इति पत
प दीर्घं कर्म अथ शूद्रकृत्यमाह अंत्रिजः शूद्रः द्विजन्मसेवारतिः विप्रसेवारक्तः इति पत दीर्घं कर्म
अथांत्यजादीनां कृत्यमाह तथेनः अपरांत्यजानां अंत्यजम्लेच्छादीनां कृत्यव्यवहारजाति
रु कर्मव्यवहारजातानि अनेकविधानि कर्माणि स्युः १३ ॥

ज्यो॰ भ॰
टी॰
३३५
335

अथ स्ववर्णेभ्यः क्रमात्सिद्धिं दर्शयति यद्ग्रहेति हि निष्पन्नेन देककालेनास्मिन्नेककाले संसाधिता
नि सम्यक्प्रकारेण विहितानि यद्ग्रहाणि कर्माणि येषां वर्णक्रमानि सिद्धिं निष्पत्तिं यान्ति मा[illegible]वे
तिः श्लोयानोरतोऽयं मनीषि बुद्धिमान् तत्तत्स्ववर्णव्यवहारकालेनेषां स्वकीयस्वकीयवर्णा
नां व्यवहारकाले युगपत्नयद्धि समकालमायसंपद्येत येन प्राप्नुयान्नहि कर्मतत् ४४ अथवि

यद्ग्रहाणि कर्माणि तदेवकाले संसाधितामेवद्वियान्तिसिद्धिं तत्स्वस्ववर्णव्यवहार।
कालेन येन्मनीषी युगपन्नयद्धि ॥ ४४ शमो दमः सत्यमथार्जवं क्षमा शौ
चं तपो ज्ञानकथामरार्चनं तीर्थं तथास्तिक्यमथाभिजात्सम
गतिस्वभावकर्माग्रजन्मनेमत्वेश्वनम् ४५

ब्राह्मणां स्वभावक्रममाह शमइति शमः शान्तिः दमः पञ्चेन्द्रियनिग्रहः सत्यं प्रतीतं आर्ज
वं मायात्यागः क्षमा क्षान्तिः शौचं पवित्रत्वं तपः ज्ञानकथा अमरार्चनं देवपूजा तीर्थं गो
दावर्यादि तथा आस्तिक्यं श्रद्धात्व अभिजात्संगतिः पण्डितसंगमः सत्त्वे ब्रह्मणे यत्तच्चनेऽग्निरिति ।

ब्रह्मणे वेदविप्रस्य स्वभावकर्मणि सर्गिकाः संस्थान् ४५ ॥

अथ क्षत्रियाणां स्वभावकृत्यमाह शौर्यमिति शौर्यं शूरत्वं बलं धैर्यं धृतिर्धैर्यं धारणं ध्वनिः संतो-
षः स्थैर्यं संग्रामः विद्यास्वदीनता ईश्वरता अपवर्जनं दानं शक्तिः क्षमा अतः क्षत्रियस्य निसर्गजं स्वा-
भाविकं कर्म स्यात् अथ वैश्यानां निसर्गकृत्यमाह वाणिज्यगोजीवनकर्षणमिति विशो
वैश्यस्य निसर्गजं कर्म स्यात् वाणिज्यं पशुपाल्यं च कर्षणं चेति हृन्नयश्नतिदेमः १९ अथ

शौर्यं बलं धैर्यं धृतिर्मेधं विद्यास्वदीनेश्वरतापवर्जनं क्षमः क्षत्रः कर्म निसर्गजं विशो
वाणिज्यगोजीवनकर्षणानीति १९ द्विजातिसेवाऽवनिदेवतास्तथा धर्मो विधिः शू-
द्रविसर्गकर्म च स्वभावकर्मप्रविहाय येऽन्यथा स्वयं चरेत्सोऽन्त्यजकर्मनर्मभाक् ८

शूद्राणां निसर्गकृत्यमाह द्विजेति द्विजातिसेवा विप्रसेवा पुनः अवनिदेवतास्तथा विप्रास्त-
थाधर्मः विधिश्चेति शूद्रनिसर्गकर्म शूद्राणां स्वाभाविकं कर्म स्यात् अथान्त्यजानां कृ-
त्यमाह यः स्वभावकर्म प्रविहाय अन्यकृत्याः अन्यथा नीचकृत्यं स्वयमात्मना चरेत् कुर्यात् सो-
ऽन्त्यजकर्मनर्मभाग् अन्त्यजकार्यं क्रीडासेवी स्यात् ८ ॥

ज्यो·म·
टी·
३३६
336

अथ विप्रकृत्ये भादिशुद्धिमाह त्रिष्वेति अग्रजन्मनोः विप्रस्य कर्मसमारंभितेयारभितैर्वर्क्षेष्टं स्या
त् कैः तिष्यः पुष्यः अजो ब्रह्मा रोहिणी पाणिर्हस्तः श्रुतिः श्रवणः राजा चंद्रो मृगशीर्षं विश्वभं उ
त्तरषाढा पंचांगशुद्धैरेभिः पुनः कयोः आर्यसितग्रुनोर्गुरुशुक्रवासरयोः सतोः किंभूतयोः र्वनः
सूर्यः काव्यः शुक्रः इज्यो गुरुः एषां भवारः राशिवारस्तेन शुद्धौ निर्दोषौ तयोः पुनः किंभूतयोरवि
क्तयोरिक्तातिथिवर्जितयोः ९८ अथ क्षत्रियकार्यारंभे भादिशुद्धिमाह साधेति तथा क्षत्रक्रिया

तिष्याजपाणिश्रुतिराजविश्वभैः वरं समारंभितमग्रजन्मनः कर्मैन काव्येज्यभवारशु
द्धयोररिक्तयोरार्यसितग्रुनोर्भवेत् ९८ साधारणैद्रैनशतोग्रराश्ववोदास्त्वाष्ट्रमैत्रानिलभे
षकीर्तयन् क्षत्रक्रियारंभणमेशुमेज्यसकसोमैः सहूणीमजयाखुवुकारैः ९९ ॥

रंभणं क्षत्रियकर्मणारंभणमकीर्तयन् कथयामासुः कैः शुभैः साधारणो मिश्रसंज्ञे पैद्रं ज्येष्ठा पैत्रं
हस्तः शतं शततभिषक् उग्राणि पंचग्रवः श्रवणः दास्रमश्विनी अश्वोत्तरेवती मैत्रमनुराधा अन
लभं कृत्तिका एषां द्वंद्वैः पुनः कैः अर्क शुः सूर्यः मेश्रीगुरुः असृक् भौमः सोमश्चंद्रः एषां द्वंद्वेण
नैः पुनः का न जयासतिथिषु किंभूताः अज· सहणी सदृशाणि तिथिषु क्रामासु पुनः शुक्रपरैः श्रो

अथ वैश्यकार्यारंभे भादिशुद्धिमाह अथेति वैश्यकर्मसु न शुभं स्यात् कैः अश्वोहयं श्रवणपुष्यं
आदित्यपुनर्वसुप्रश्लः पंदेवंमृगशीर्षं अश्विनमश्विनीपंचांहृद्वे पतैः किंभूतैः सविशेषैनिवि
श्वरूनविशाखित्रोः नुराधाभयानमम्लः पंचांहृद्वे पभिः महद्वर्तमानैः पुनः कस्मिनः अर्कः रेउ
श्वेंदुः सौम्यो बुधः आंगिरसो गुरुः पंचांहृद्वे पभुः किंभूतेन अथ योगामृतके शुक्रयोगवर्जिते पुनः

म

अश्वोदयादित्यपुष्पौदेवाश्विनैः सविशेषकान्मित्रमयान्तमेभर्भवेत सितेंदुसौम्यांगिरसेषु
मतिथ्यावयोगमृतकेषुचवैश्यकर्मन ३० चित्रामनाराश्विनदारविशाखमित्रदेवम्
लानिलवासवांत्याः विदिंदुशुक्राद्दिविपर्वरिक्तेशूद्रस्य कर्मण्युदितानिहृद्ये ३१ ॥

ल

उत्तराणां

तेविसर्वेशिकैरपरीताकिम्बस्वदेत ४

कस्मिन् तिथौ ३० अथ शूद्रकर्मारंभे भादिशुद्धिमाह चित्रेति शूद्रस्य कर्माणि चित्रामा
दिनानि हृद्ये शूद्रस्य संपदायेउदिनाः प्रोक्ताः चित्रामनाराः त्रयाणांपूर्वाणांपुत्रमभानि
अश्विनमश्विनीदारमदारसमाह्वैविशाखमित्रदेवंमनुराधामूलः अनिलः स्वातिः वासवंध
निष्ठा अंत्यं रेवती आसां हृद्ये पंनाः कस्मिन् विदबुधः इंदुश्चंद्रः शुक्रः पंचामद्दिदिने किंभू

ज्यो॰ भ॰
टी॰
३३९
३३७
२८

अथ स्वकार्यलग्नशुद्धिमाह स्वकर्मेति स्वकर्मेशवर्गे चरे वाशिमित्रैर्युते दृष्टे उत तल्लग्नं निजकर्मसि
द्धये स्यात् तथाध्यापकादयः ॥ ११ ॥ तृक्षिकेंद्रनीचं ३ त्रिकाम्लः षष्ठं ॥ ११ ॥ षष्ठभवनेषु ग्रसंतो शुभा
ग्रहाः पापाः पुनः साधुवत्मद्यः शुभग्रहयुक्तकेंद्रपवेवियः शीर्षोदयः शीर्षोदयलग्नं निजक
र्मसिद्धये स्यात् ॥ २२ ॥ अथ हालिनां कार्यं भाद्रिम्रहिमाह शायेति मदाश्रुयाः कृषीवलानां उत्त

स्वकर्मेशवर्गे चरे वाशिमित्रैर्युते दृष्टे लग्नं निजकर्मसिद्धये सत्ताप्यत्रिकाजितोस्वसद्ध
रः शीर्षोदयः साधुवत्सद्यपलग्ना ॥ २२ ॥ शाखाश्विने निष्ठमद्याजवासवन्ताष्टानुराधा
मृगरेवतीशिफाः कृषीवलानामखिलक्रियोद्यमे मदासमाकुन्ज्यंच मत्कावे ॥ २२ ॥

विनामखिलोद्यमेसमस्तमारंभेशायादीनिश्राद्धः कथयंति शायोद्दस्तश्राश्विनमश्वि
नीश्रुवयोत्तरेहेतिष्ठः पुष्यः मत्रायुजोब्रह्मारोहिणी वासवंपुनिष्ठानांष्टचित्रानुराधा
मृगोमृगशिरः रेवतीशिफामूल याम्यांहरेपताललाराः सहारे शुभग्रहाणांवासरेपुनः
तुदयंनरराशिलग्नेकिंभूतंमत्काविशुभग्रहाः केन्द्रवेवतर्थभावेखेदशभावेचयस्य २८

ना॰ दुर्गिनवीशिक॰ सं॰ पटी॰ ३

अथवाणिककार्यभावेशुद्धिमाह विद्येति मेषपाणिकोनैगमः स्वकर्मणि महत्फलमेति प्राप्नोति
किंकृत्वा विद्यादिभमश्विनीश्रवणयोर्हृद्येणिमृगौरस्तलमृगशीर्षे श्रवणं हृद्देशे पुनर्वसुहृदयं पुन
र्वसुपुष्यं बलाबलक्षीणस्यांशेशः स्वामी विस्तस्तस्योदुपुगो श्रवणेपनिष्ठा च पुनः पूषभं रेव
तीमैत्रमनुराधं समेत्य प्राप्य कृत्सदृक्षिशुभग्रहाणां दिने पुनः सन्निधौ शुभतिथौ २४ अथ

विद्यादिमैषपाणिमृगौ पुनर्वसुहृदयं बलेशोदुपुगं च पूषभं मैत्रं समेत्यैतेनिसदृक्षिसन्निधौ
महत्फलं प्राप्य वणिकः स्वकर्मणि २४ चतुष्टयस्थे धिषणेऽथ नेत्रुधे सत्यायगेऽसम
दिगेसदुष्टमे भवेदिदं कर्षकककर्मसन्निधौ वैदेहककर्मापि च लेखकाक्रिया २५ ॥

कर्षकादिकर्मसु लग्नशुद्धिमाह चतुष्टेति इदं कर्षककर्मवैदेहककर्मसार्थवाहककर्म लेख
कक्रिया च भवेत् चतुष्टयस्थे केन्द्रगते १।४।७।१० धिषणे गुरौ सति पुनर्बुधे नेधनभावे
बुधे पुनः सत्यायगे शुभग्रहे एकादशभावगते पुनरसमः दिगेखलग्रहे षष्ठभावगते पु
नः एवंविधे सदुष्टमे शुभयुक्तलग्ने सति २५ ॥

अथ लिपिकरकार्ये भादिशुद्धिमाह बुधेति लिपिकरस्य कार्मिकस्य विधाने कर्मणि बलादितनाः रि
नाथ सुभाधस्थः बलसंज्ञा निमलः दोरेफः अमरवार्हिकिः विधाता नारमा सौ हं हेप्रताः कतं पदं किं भू
ताः मृगो मृगशीर्षं भवस्थ्यासे रेभावमाद्यानि नस्यक्रस्य मेटं जैने श्रवणः पूर्वा हं हेप्रतद्रैः सहिताः
२८ युक्ताः पुनः किंभूताः विगलग्रहाः गलग्रहवर्जिताः ककविः शुक्रः जीवो गुरुः बोधनो बुधः पूर्वादि
नेनरलग्ने २९ अथ गोपकर्मारंभे भादिशुद्धिमाह श्रवणेति वल्लवकर्म गोपकार्यं स्यात् गोपः

हिहिता

बलमूलदोरमरवर्हिकिताराम्रगभावजैवसहिताय कविजीवबोधनदिनो नरलग्ने विगल
ग्रहा लिपिकरस्य विधाने २९ श्रवणत्रयेत्रिदशसमूलवसु उपमरेषु जैसव मृगाः जपदा
लैः विदृशीनहलिदिने स्यात्रिरमाष्टमीऋ पुतिवल्लवकर्म २७ [illegible]

गोसंख्यवल्लभाः स्तिहेमः कास्मिन् श्रवणत्रये श्रवणधनिष्ठा शतभिषक् त्रिदशसूर्दैवमाता। २९
नस्मा उ उपुनर्वसु मूलवसुनि ह्यमरेशफाल्गुनी विशाखा पूर्वा हं हेप्रभु जैने सर्वेज्येष्ठा मृगो मृगशीर्षं
अजपदः पूर्वभद्रपदा श्रोतेरेवती पूर्वा हं हेक लेपुनः विदृबुधः अशीनहलि हस्तर श्मिसूर्यः
सितहलिः स्थितांशुः चंद्रः पूर्वादिने किंभूतेति· निर्गता अमाष्टमीऋ पुक यस्मात् २८ ॥

सतलिन

अथ रथकारकर्मारंभमाह्निकमाह लघ्व इति रथकारकर्म सकलं संपूर्णं सन्निरंपरिभाति
राजेति किंभूतैः सकलकलाढ्यकैः परिभाविभिः इति पाठे रथकारकर्म परिभाविभूतं सन्तु
भस्मानशेषं नयेवद्युलघूनि भानि लोलानि मृदूनि अमरहहेदोवलानद्रोरोहिणीमृगज्येष्ठा
विरचनइति इमैः शाक्रज्येष्ठाद्यमरैः विशाखापषाढद्वयपूर्वकाः क्रमिहसौरिदिनेषु भयदाः
सूर्यः पक्षांदिने किंभूतेन यातपाः तिथिः रक्ताः रक्तांतिथिः अस्यार्थं चतुर्थीनवमी ॥

लघुलोलमृदुमरुदहभशाक्रयमरेषु सहरिदिनेपरिभाति जयनं द्रुहणं वाति विद्वि
कलनैः रथकारकर्म सकलं सकलं सन् २८ चलमिश्रदेवरथकारमराज्ये लघुभि
श्चत्विकविधानगुणानि द्विजराजसवितरदिनेषु गतदोषेषु दयेषु धाग्रहनवधायाणि

लिपिभिर्द्रुमैःपुनर्विविक्तकलयेद्वयगुरुशुक्राणां लग्ने २८ अथ स्वर्णकारकार्यारंभमा ।
द्विशुद्धिमाह चलेति द्विनिश्चितेन ऋपाद्यष्टिकविधानं स्वर्णकारकर्म उशनिवांछति क
लादोष्टिकश्चमइतिइमैः कैः चलसंज्ञानिमिश्रहेदेवरथकारभेविधाराज्यंमृगशीर्षपंचा
हहेटमिभैः चपुनः लघुभैः पुनः द्विजराजसवितरदिनेषुगुरुशुक्रसूर्यभौमवासरेषु पुनः न

ज्यो. भ. टी. ३३९ 339

२९

अथ मणिकारकर्मारंभमाह दिग्वृद्धिमाह हस्तचित्रमिति वैकटकस्य मणिकारस्य च कर्म कृतं हस्तचि
त्रे मनोहरं समन्वितं न रस्यात् कैः यमो भरणी कृत्तिकावर्जितैः कृत्तिकावसवो धनिष्ठा जिंसुरेंद्रः
तद्वज्येष्ठा वाजे स्वातिः एषां द्वंद्वे एतैः किंभूतैः विधिर्ब्रह्मा रोहिणी विश्वकृतं चित्रा शिवमार्द्रा मृ
ला विशाखा वा एषां द्वंद्वे एभिः सहितैः कस्मात् ध्वहनि शुभग्रहरविवेणुनः धीरविलग्नेस्थि

व

हस्तविरंच वैकटिककर्मकृतं मघमकृत्वर्जितसभवानैः विधिविश्वकृच्छिवभ
मूलविशाखा सहितैर्माध्वहनि धीरविलग्ने ३० सदादिवाकीर्तिजनक्रियाकलाव
लैंद्रचित्रालघुपौष्णराजभा सौम्योदये सौम्यदिने सदाचिते स्वनारये षाममयोक्ति
नेभवेत् ३९

लग्ने ३० अथ नापितकर्मारंभमाह दिग्वृद्धिमाह सदेति सदादिवा
कीर्तिजनस्य नापितलोकस्य क्रियाकला क्रियाविस्तारं भवेत् किंभूतादिवा० चलानि
चरसंज्ञानि इंद्रो ज्येष्ठा चित्रा लघूनि पौष्णं रेवती राजा चंद्रो मृगशीर्षं एषां द्वंद्वे भानि
भानि यस्मांसाकं सौम्योदये शुभग्रहलग्ने किंभूते सदाचिते शुभग्रहद्वयामेपुनः कसौम्यदि
ने शुभग्रहवारे किंभूते उषाममयोक्तिनेनिशांतकालवर्जिते पुनः कया स्वनारया शुभ

२९

अथमालिककर्मारंभेमादित्यहिमाद्र अर्णोइति इदंमालिककर्मसुखियैस्यात्कैः अर्णोजलेन।
इहवीघाफालेलानिम्राखिनंतिछग्रछः पिरभंमघानाहविग्रपैदवंमगशीर्षंपघांइहेपुनैः
पुनः कैः इंडुः कविः सुकः इन्याग्रहः पघांवासरैः पुनः कनदेदयेनरलग्नेकिंभेनेकेंटकैः

अर्णोभलेलाखिननिछपिरजनोइंदवेरिंडुकवीज्वासरैः भवेदिदंमालिककर्म
सुखियैनेरोदयेकंटकसुक्ककंटके १२ आदित्यमादित्यम्रहग्रपनभंसोमाजवाला
जमकर्मसघुगं चरोदयेवारिचरोदयेनजेसत्कंटकेहीरिकुलालकर्माणि १३ ॥

पापग्रहैः शुभकंटकेत्यककेंद्रे १२ आदित्यमितिरदं काव्यमिश्राध्यायेद्वाचत्वारिंशत्तमेनतव्या
ख्यातंग्रवमस्तावाहिविनमनस्ततोव्याख्यातेया १३ ॥

ज्यो०म०
टी०
३४०
340

अथ तैलानां कर्मारंभे भाद्रिश्रहिमाह विक्रैति विक्रेतानां सूर्यादेकोनरवासरः सूर्यः भौमः गुरुः
शनिः एषां वासरे सूर्ये शुभं ध्रुवं स्थिरसंज्ञं भं पुनः चित्राश्रवणः तिष्यं भं भाति नगारिः ज्येष्ठा
आन्त्यं भं रेवती एषां देहैकमेव पुनः स्थिरोदयः स्थिरलग्नं किंभूतः स्थि० सौम्यपापोनभः स्थलः सु०
भग्रहयुक्तश्चन्द्रो भावदशमभावस्थः शशुक्रयोर्यस्मात् क्रिमिपरे फलगंडस्य लेपकृतः कर्म
णि सिद्धं भवेत् फलगंडस्य लेपकृत् इति देमः १४ अथ तैलवायकार्यारंभे भाद्रिश्रुहिमाह
विक्रतैनेकोनरवासरो ध्रुवं चित्राश्रवः तिष्यनगारिमानां भं स्थिरोदयः सौम्यपापोनभस्थ
लो भवेच्च सिद्धे फलगंडकर्माणि १४ चैरमद्युहि पकमो ग्रथनं भेन विदत्कृतं विदधी
नधीमता ...ज्युश्रुमध्युनि सौम्यमोदये नवे च भैमश्च विकर्मसाहिते १५ ॥
चरेति धीमता कृ विदस्यनेन वायमकृत्वं विदधीत अत्र उक्तिः स्यात् १ कस्मिन् चरेचरसं
ज्ञे भे सहनिविशाणिको ब्रह्मादेवो हरिणा उग्रधन्वा इन्द्रसमभं ज्येष्ठा एषां देहैकमेव पुनः क्वापी
ज्ञो सूर्यजीवौ तयोरुग्रमरवि चेष्टो गुरुश्च कौ एषां युनिवासरो पुनः सौम्य भोदये शुभग्रहा
णां राशिलग्ने अथ सविककर्मादितयैव भेउक्त नवचे सविकसंत्वा
फलस्य कर्म स्यात् क सहिगेषु भग्रहत्वा
सरे १५ ॥

अथ चित्रकरस्य कार्ये भादिशुद्धिमाह त्वाष्ट्रेति रंगाजीवश्चित्रकृत् तेन कर्मणा निजकृतेन लो-
कान् रंजयति रागीकरोतीति रंगाजीवस्तौलिककश्चित्रकृत् इति हेमः क० त्वाष्ट्राश्विन्यदितिपु
नर्वसू श्रवो भं भपूर्वाषाढाविशाखानुराधामैत्रीरेवत्यादितिः उषपूर्वाषाढाधिनाथसंज्ञं हस्ते
दं मृगशीर्षं कर्णत्रयं श्रवणत्रिकं एषां द्वंद्वे एषु पुनः कसोमसुतः गुरुः सूर्यः एतयोर्द्वंद्वे
तयोर्दिनयोः वा २ एवं पुनः अश्विन्यादिनैव निश्चिते १९ अथ रजकस्य कर्मारंभे भा

त्वाष्ट्रादित्यं भौम चित्रानुराधामूलामैत्रीरौद्रपौष्ण्यर्यकर्णत्रयेषु रंगाजीवो रंजयत्येव लोकां
सोमार्यशौर्वाकर्मणा स्वेन सूक्ते १९ पौराः दिनमाद्यानूनादित्यानिष्ठाराधाकर्णेहृद
पौस्ते इन्द्राद्यैः सहास्यैः स्यात्कर्मनिर्णेजकस्य प्रागुक्तैः पर्वप्रोज्झितैः शुभलग्ने २०

कस्य

दिशुद्धिमाह पौरेति निर्णेजकस्य रजकस्य कर्मप्रारंभे श्रेष्ठं स्यात् कैः पौराणि आदित्यं हस्तः स्वाति
रेवत्यादितिः आदित्यं पुनर्वसू तिष्यः पुष्यः एषां द्वंद्वे एतैः किंभूतैः राधा विशाखा कर्णो हृदेवत्र
वणः धनिष्ठापौष्णरेवतीपौष्णं द्वं मृगशीर्षं एषां द्वंद्वे एभिः राधाद्यैः हस्तौ पुनः कैः सहास्यैः किं शुभग्रहवारैः
भूतैः पर्वप्रोज्झितैः दर्शादिवर्जितैः पुनः कः शुभलग्ने २० ॥

ज्यो॰म॰ टी॰

३४१

341

३१ अथ चर्मकारकार्ये भादित्युदितमाह सौम्येति पादुकाकारकचर्मकारककृत्यमभीष्टं श्रेष्ठं स्यात्
क्रमसौम्ये मृगशीर्षे पूर्वास्वपूर्वाग्नेयेष्वन्त्यभे रेवत्यां द्वीशभे विशाखायां वाः यवा शाके ज्येष्ठायां शै
वे आर्द्रायां यातभे मूले वासवे धनिष्ठायां पाणौ हस्ते चित्रायां शुक्रे सूरे सूर्ये शौरे शनौ वारे २८
अथ नटविशेषकर्मारंभे भादित्युदितमाह जायेति जायाजीवो नटः पञ्चीशुभोरंगजायाजीवश्शान्ति

सौम्ये पूर्वास्वन्त्यभे द्वीशभे वा शाके शैवे यातभे वासवे स्यात् पाणौ चित्रायामभीष्टं गुरु
के सूर्ये सौरे पादुकाकारकर्म २८ जायाजीवो वल्लवश्चाप्यकुर्याल्लोले धीरे मैत्रचित्रे रेव
श्रुशैवे तिष्ये नैकर्षे येस्य कर्मत्वाष्ट्रे ऐंद्रे हस्तेनोभिः स्थलग्नेः २९ ॥

३१

रंगजीवः जायाजीवश्शान्तिदेमः वल्लवो गोपश्च समकर्मनिजकृत्यं प्रकुर्यात् कलोले चरसंज्ञ
भे धीरे स्थिरसंज्ञे मैत्रमनुराधा चित्रा पौष्णं रेवती मृगशीर्षं पञ्चाद्द्वे पुष्ये शैवे श्रवणे आर्द्रायां तिष्ये नैक पृष्ठे
र्षे ये मूले पुनः बुधः सूर्यः ऐंद्रे ज्योगुरुः उशनाः शुक्रः पञ्चाद्द्वे पाभिः स्थलग्नेशुभलग्ने २९

अथव्यापारीणांकार्यंभादिशुद्धिमाह व्याधइति व्याधो मृगवधाजीवी पुनर्दाशो धीवरः पुनः कौ
टिकः मांसिकः कौटिकश्चाथनिर्हेमः घातकौशतिभाषा पुनः श्वन्यावसायी चंडालश्च आत्मीयक
मर्जयीत किमर्थं स्वार्थं निजार्थं द्व्यार्थं वाकैः पूर्वोत्तरवानु स्वातिः द्वौ शंविशाखाः वारीणो जल
ताभीशतभिषक कालाय माभरणी पर्षाद्दहे पभिः पुनः तीतोः उग्रसंज्ञकैः पुनः क्रूपापाहति

व्याधो दाशः कौटिको न्यावसायी पूर्वावाता द्वौ पावारीश कालैः तीक्ष्णैः पापाहन्यथाऽत्मी
यवमं स्वार्थं कुर्यात् पापलग्ने सदाये ५ पौ वै वाफाऽश्वी विषभेम रणपामज्ञा त्र्यहिर्बुभ्म
भेयाहिदैवैः सिताऽसिताज्ञाऽहनि शाककर्म प्रशस्तने पापिनि पापलग्ने ५१

खलग्रहदिने अथ पुनः पापलग्ने किं भूतेः सदाये: शुभग्रहस्थूने कादशभावे ५ अथस्नेहका
र्यंभादिशुद्धिमाह पौ हेति घाककर्म स्नेहकृत्य प्रशस्तने क्षणैव श्रादौ पौ पाशिफा मूलं आशी विष
भमश्लेषा अनयो रंहेकेन भरणयाग्रनाचि: पूर्वभद्रपदा अहिर्बुध्नभेउत्तरभद्रपदा अनयोर्दैदे
हिदैव विशाखो यासितः शुक्लाः असितः शनिः शुक्लगुरुपमाम हनि पुनः पापलग्ने खलग्रहलग्ने स पापिनि

ज्यो·
भ·टी·
३५२
342

अथ शिलेष्टकादीनां कर्मण्याह शुद्धिमाह वृद्धेति शिलेष्टिकाकारविधानं शिलाकारस्य इष्टिकाका
रस्य च कृत्यमिष्टं शुभमस्मात् कैः वृद्धश्रवाः इन्द्रो ज्येष्ठा राज्ञा चेन्द्रो मृगशीर्षं भं धीराणि ध्रुवाणि पौष्णं रेव
ती एषां द्वंद्वे एभिः किंभूतैः लग्नानि शुभवर्गाः एभिर्युक्तैः एषां द्वंद्वे एभिर्युतैः पुनः किं· सचित्रैः चित्रायुक्तैः
पुनः कथंभूतैः कुलह्वलिः सूर्ये रभः शुक्रः एषां द्वंद्वे एषामादिनैः शुभैः तु कैः रभः शुभैः गजेन्ताजेरभाभाष
गिरिश्चिति वैजयंति ५२ अथ चारकर्मणामाह शुद्धिमाह पतंगेति इत्थं च धारणा चारकर्म प्रवस्यात कैः
वृद्धश्रवोराजभधीरपौष्णैर्लघुश्रवाभिर्युतैः सचित्रैः गुरुसत्ययलोमदिनेशवे स्याः किलेष्टिका
ने कारविधाभिष्ट ५२ पतंगपानंगिसितारकाभिरेजांघ्रिहितुअभवदारुणाशैः पुनः सचित्राहि
हरेरपौष्णैरिन्द्राजयाः स्युर्वहि चौरकर्म ५२ जयाः समं हलाहलं विरिक्तं मार्गवेषु लोपधीशाः खिनवि
घकर्मभैः निर्ग्रंथचार्वाकजनक्रियाभवे नहे मसिपै विहिनावरादये ५४
पतंगः सूर्यः पानंगिः शनिः सितः शुक्रः आरो भौमः एषां वारैः किंभूतैः अजांघ्रिः पूर्वभद्रपदा अहि
र्बुध्न्यः उत्तराभद्रपदा दारुणानि उग्राणि एषां द्वंद्वे एतानि नक्षत्रैः किंभूतैः सचित्राहि हरेः चित्राविशा
खायुक्तैः पुनः किं· भ्रवैरपौष्णैः सवाराहि तैः पुनः कारिणाजयास्तिनिर्गच्छ ५२ अथ लिंगिप्रव्रज्याणा
मण्याह शुद्धिमाह जयेति निर्ग्रंथः लिंगी चार्वाकजनो नास्तिकः अनयोः क्रियाकर्तनं नरः मसिद्धे
नयोः कपटसिद्धयेस्यात् किंभूतानि ग्रे· विहिनाः कृतानि कैः विरुद्धपः इंदुः भार्गवः शुक्रः एषां द्वंद्वे एभिः

अथ स्वधर्मे दृढयन् विक्रमार्को वर्णान् संस्थापयति अनेकेति अन्नमित्यत्र यथा रणोपरे जनाः क्रिया
फलमात्रं प्राप्नुवन्ति नयंती तिनयन्ति प्राप्नोति कस्य समानधर्मस्य तुल्यधर्मस्य केन अनेकवर्णा
दिनधर्मकर्मणा स्पष्टं वा पुनः पश्चात् एव स्वधर्मसमः लोकप्रवाहयुक्ते निजधर्मे कोऽजनः
श्रियं लभते प्राप्नोति सन्नस्त्वलोकभिन्नः इति हे मं अर्थान्तरन्यासेन श्रीविक्रमादित्यः उक्तः सर्वस

अनेकवर्णादिनधर्मकर्मणा समानधर्मस्य नयन्ति यं स्यापि परे जनानावाः ममलं क्रियाफ
लं स्वधर्मसमो लभते जनः श्रियः ४५ कांबोजगोडांध्रकमालवानुगः श्रीविक्रमा
र्कस्य स्वराज्यगो जनाः स्ववर्णधर्माक्रियया ज्वलीकृतं यशोऽभिगायंत्यधुनापि तेजनाः ४६ इति श्रीकालिदासादिकृते ज्योतिर्विदाभरणे वर्णधर्मनिरूपणाध्यायो

स्य युक्तवान् तमेव वर्णयितुमाह ४५ कांबोजेति अधुनापि कांबोजदेशप्रभवाः स्वराज्यगा जनाः
स्ते जनाः लोकाः श्रीविक्रमार्कस्य यशः कीर्तिमभिगायंति किंभूतं यशः स्ववर्णधर्मस्य निजनि
जवर्णधर्मस्य क्रियया उज्वलीकृतं निर्मलीकृतं ४६ इति श्रीपार्णीमोपगकृ इति श्रीज्योतिर्वि
दाभरणस्य टीकायां सुखबोधिन्यां विंशतितमोऽध्यायः २० अथ पूर्वोक्तं समयमाधनीयं स्पष्टयन् अतः का

ज्यो. भ. टी. ३४३

343

अथ देवैकं समयं साधनीयं यस्मात् अतः कालव्यवहाराध्यायसंधानमाह वर्णेति वर्णानां विप्रादीनां
क्रियासंकथनादनंतरं अहमादरात्कालव्यवहारनिर्णयं वदामि कथयामि येन कालनिर्णयेन वे
लां वेलां प्रतिनिश्चित्य प्रतिवेलं वेदस्मृतिकर्मसाधनं कर्तव्यं सिद्धिं समेति प्राप्नोति १ अथ नवरा
त्रिव्रतमाह यथेति यथैव चैत्रे चाषाढे माघे चैव आश्विने शुक्लप्रतिपदादि नवदुर्गाणाम्

वर्णक्रियासंकथनादनंतरं वदामि कालव्यवहारनिर्णयं येनैव वेदस्मृतिकर्मसाधनं स
मेति सिद्धिं प्रतिवेलमादरात् यथैव चैत्रे माघे च शुक्लप्रतिपदादितो नवरात्रिकं व्रतं
देवीप्रसादं वशयाविप्राः विलैः कृतं च नवर्गफलप्रदं युगैः २ अमांतराज्ञौ तु नपत
नौ घटं संस्थापयेल्लेपत्तलाघटोद्भवे लग्ने नवादि प्रकृतौ शुभग्रहैः स्थिते कोणेऽलमेऽथवा विले ॥

कर्त्र्यदं

नुक्रमेण सितादितः चैत्राषाढमाघाश्विनानां शुक्लपक्षप्रथमरात्रिमारभ्य नवरात्रिकं व्रतं विधा
नेन वशया विप्राः अविलंबितैः कृतं सत् चतुर्वर्गफलप्रदं स्यात् किंभूतं व्रतं देव्याः प्रसादोप
लक्षितं तत् देवीप्रसादं १ अथात्र व्रते घटस्थापनमाह अमांतेति यथा घटं संस्थापयेत् कथमांत
राज्ञौ अमावास्यावसाने रजन्यां उत्तरपत्तनौ प्रतिपदि प्रातः कलेपः सिंहः तुलाघटः कुंभः तथा

उदोटुषः

॥ २ ॥

अथ कुंभस्थाने भाद्रिशुद्धिं निर्णयन्ति पूर्वेद्युर्नवनिशि येन वेध यदि स्यात् अर्कं भस्मयेनृत्तं तदेवशु
भं दिनं नत्तनेन स्यात् पातदयं ध्वनी पातवेधनेन भवतः इति याशति पत्स्यात स्यां अष्टमे मृत्तणा
मुहूर्ते संस्थापितः कलशः ॥ विलाः समस्याः श्रियो लक्ष्मीः स्थापयति स्थिरी करोति किंकृ
त्वा पूर्वाह्णः सर्पस्तुंभस्लेषा अजो द्विभं पूर्वाभद्रपदा विश्वकर्मभं चित्रा एषां हे देश्मानि अथा

पूर्वाह्णभाजो द्विभविश्वकर्मभान्यपास्यवा वेदिकेति सार्कभशुभे पातदयैवैकलशोऽष्ट
मेत्तणे संस्थापितः स्थापयति श्रियो विलाः ४ होमेन तदीयेन नवमीयुताष्टमीन येन
दैवेन तदीयपारणं हन्ते नवम्यां समभावन स्यायवपे दशम्यां च विशारदैः स्मृताः ५

मे

स्मकृताः ४ अथात्र व्रते होमपारणाशुद्धिमाह होमेइति तदीये होने नवरात्रिक व्रत होमेन
नवमीयुताष्टमी स्यात् सदैव सुधीरिह नवमीयुताष्टम्यां तदीयपारणं तस्य व्रतस्य पारणं न
येन कुर्यात् हन्ते तिथिहृन्ते तथा समभावतः तुल्यप्रमाणे तो नवम्यां पारणं नयेन्
च युतः तयेतिथौ समनि दशम्यां विशारदैः पंडितैः पारणा स्मृता ५ ॥

ज्यो॰
म॰ टी॰
३४४
344

अथ रेवत्यादिषु होमादिसंबंधि कुंभस्थापनं निषेधति होमेइति स्वधीः होमे हुते ऽयत्र करग्र
हादिकं समस्तमंगले शुभकार्ये वा कुंभं च टं न स्थापयेत् कैः पौष्णं रेवती यमो भरणी अहिरश्लेषा
यान्त्वंभं मूलं पर्षाहंदेहपतेः पुनः काभिः त्रिधा त्रिपूर्वाः अमोदं देवा अभिः पुनः कं स्वाम्ल जाङ्घिणा
नि दिने पुनः कास्मन्तिथ्या शुभ तिथौ सति पुनः निशीथे १ अथ गुर्वस्तादि दोषेन वरात्रिकव्रता
रंभं प्रथमं निषेधति अस्त इति स्वधीः एतद्धतेन वरात्रिकं व्रतं प्रथमं न समारभेत् न प्रारभेत् कु

होमे हुतेऽन्यत्र करग्रहादिके समंगले पौष्णयमाहियान्त्यभैः त्रिधात्रिपूर्वाभिरितान्त्या
जाङ्घ्रिवा न स्थापयेत्कुंभमसन्निथ्या निशि १ अस्तेऽकवा वागीरसे गुरौहरौ सुप्ते ऽधिकमा
सि च हायने नच्या प्यत्तु तेन प्रथमं समारभेदन्यत्र कान्ताहृतमप्यनाहृतं ८ व्रतं हि
भद्रादिविरुद्धकालानित्यं न दुष्यत्य वलाजनस्य नैमित्तिकस्यात्प्रथमं सदोषकालस्थि इति समनित्यमन्यत् चा

कवैा शुक्रे वा गीरसे गुरौ वा ऽस्ते सति पुनः हरौ सिंहस्थगुरौ सति पुनः त्रये ऽधिकेमासि मासे हायने वर्षे च न प्याच पुनः अन्यत् कान्ताव्रतं स्त्रीव्रतमपि अनाहृतं स्यात् कामित्यर्थः ७ अथ नित्यानित्य
व्रतविवेकमाह व्रतमिति हि अवधारणे भद्रादि विरुद्धकालाहर्षणां [illegible] कालाख्ये वि
ष्टादिदुष्टकालेऽवलाजनस्य स्त्रीजनस्य नित्यं व्रतं न दुष्यति प्रथमं नैमित्तिकं कारणकं व्रतं सदोषम

द्रादिविरुद्धकालहर्षणांयुक्तंस्यात् कालाख्यं तस्मिन् अस्मिन्काले इदं व्रतमवश्यंकर्तव्यमेव इति नित्यं व्रतं स्यात् इति विवेकः ८॥

अथशिवरात्रिकालशुद्धिमाह माघेइति माघेमासेऽपरेकृष्णपक्षेयानिशीथ्यानुगतामध्यरात्रिग
तानुचतुर्दशीस्यात्साशिवरात्रिसंज्ञिका उपोष्या उपोषणीयाभवेत् किंभूतासमनुज्ञानाधिकति
थ्योर्विवेकमाह यदेति यदानिशीथद्वयगामिनीमध्यरात्रिद्वयगामिनी परस्य वेगा उत्तरमध्य
रजनीनव्याप्यागामिमध्यरजनीयावत् गतांशांभ्रांचचतुर्दशीभवेत् साशिवरात्रिशुक्लचतुर्दशीभवेत् कि

यात्रयोदश्यायुक्ताविवा
घवार्थमयासमावास्य
यायुतायुक्ता चतुर्दः
शितांतिथिंविहायपारणं
स्मात् ॥ अथाग्रस्य

माघेनिशीथानुगताचतुर्दशीपक्षेपरेयाशिवरात्रिसंज्ञिका भवेदुपोष्यासजयापिवाम
यायुताचरितांप्रविहायपारणा १ यदानिशीथद्वयगामिनीभवेच्चतुर्दशीसाऽपरस्य
वेगाक्रमात् ह्रासिंहत्वपक्षात्वातन्मूलवनहृयावक्तोविधेयाकिलकालवेदिभिः १ देव्याव्र
तेऽन्यत्रचवह्निरेतसोव्रतेसपर्यादिविधौचतुर्दशी त्रयोदशीविद्धवतीनचाष्टमीग्रा
ह्यानवम्यासहितानतोधिका १ ॥

लसंभावनायां उक्तकालवेदिभिर्दैवज्ञैर्विद्धोवद्वक्रकालनिर्णयश्चतुर्दशीविधेया किंभूताच
क्रमात् ह्रासवृद्धित्वपक्षात् मूलनक्षत्रयोगात् चटितभावात् वर्जितवृद्धचटीतिथिः १ अथ
देव्यादिव्रतेतिथिशुद्धिमाह देव्येति देव्याव्रतेभवानीव्रतेऽन्यत्रचवह्निरेतसोऽग्निरस्यव्रतेस
पर्यादिविधौ पूजादिकर्मणिचत्रयोदशीविद्धवतीत्रयोदश्याविद्धाचतुर्दशीनचानवम्यासहिता

गो
म॰टी
३४५
345

अथ गणेशचतुर्थीव्रतमुद्दिश्याह सहोइति गणेशस्य व्रते सत्तः मार्गशीर्षमासस्तस्याऽपराह्णमा
मुख्येनमाश्वे शुक्लमाचतुर्थिकाचतुर्थीयात्तकिंभूताच· विघ्नदयाश्वयाश्वयाचेद्वोदयव्यापि
नीचिपुनरेवं किलेति संभावनार्था तद्व्रते न सगणेशस्य व्रते नि:विलाः समस्ताश्चतथ्याः सिद्धा
भवेति किंभूताः चक्रुस्मपतज्ञाः क्लुसपतज्ञाना १ अथैकादशीव्रतमाह दशम्येति वृद्धः श्मा
दशम्याविद्धापकादशीसमुपोषयेत चपुनर्द्वादशीकांपारउनवेयदिभूमतणावमाभेनतत्रैः मी

सहोपराह्णव्यापिनमाचतुर्थिकाव्रतेगणेशस्यविघ्नदयाश्वया एवंचथ्यानिविलाश्चनद्व
तेभवेतिसिद्धाकिलक्लुसपूतज्ञाः १ दशम्याविद्धसमुपोषयेदिमामेकादशींद्वादशि
कांचपारयेत तणावराज्ञादशमीभूमतणावमानमाचेदपिनामुपोषयेत १ त
णाधिकाचेहशमीभूमतणाःऽधिकावमेकादशीकाधिकापरा उपोषितामारपराफलप्

यंतेनेभमाश्वनेतणाश्वसमविंशतितणेनचनः पंचाशन्मितचदिकाःवमाहीनारशमीतदासा
पकादशीतणाःवमाद्धीतणेः श्वेद्भवेत नदास्थपीस्मामुपोषयेत १ अथाधिकावमतिथ्येपका
दशीविवेकमाह तणेतिचेयदितणाधिकावहतेनाधिकाभूमतणासमविंशतिमितमुहूर्तास्तेभ्योः
धिकाःवमापवेविधारशमीपुनरेकादशिकाःधिकानदाःपराहितीयापकादशीउपोषितामननीपरा

अथैकादश्या विशेषमाह एकेति चेत यदि एकादशी त्रिवासरा त्रिदिनव्यापिनी स्यात् तदा मस्क
रिमास्त्रिकैः दण्डधारिभिः यतिभिः अग्निहोत्रिभिः किंभूतैः सर्वैः सवैष्णवैः सवृद्धैः तत्र द्वयं तस्या
एकादश्या द्वयमुपोषितं शुभं स्यात् तथा परः काम्यैस्समैः कामिभिः एका परा अग्रेतना एका
दशी समुपोष्ययेत् ॥ चेदेति चेद्यदि विष्णुधिका षष्टिघटिकाभ्योऽधिका द्वादशी स्यात् तदा
तु यः षष्टिमाषष्टिघटिकाभिर्न्ना त्वामपि द्वादशीमुपोषयेत् परा मध्येन तदा द्वादशिकां संपारये

॥ ८ ॥ एकादशी चेत्स्पृशति त्रिवासरं तदा शुभं तद्द्वयमप्युपोषितं सर्वैस्सवैष्णवैर्मस्करिसाग्नि
कैस्तथाऽपरैः समैः कामपरामुपोषयेत् ॥ चेद्द्वादशी षष्ट्यधिका तदा भवेदुपोषयेत्ताम
पि षष्टिमात्रधः संपारयेद्द्वादशिकां परां कचित् तदा च भद्रा समुपोषणोचिता ॥ भ
द्रावसेनां समुपोष्य पारयेत् त्रयोदशी वारुणकालतोऽधिका यातामिह द्वादशिकादिष

न पुनः क्वचित् स्थाने नेत्रापकादशी भद्रा द्वादशी समुपोषणे हि नाशुभा स्यात् ॥ अथास्या विशे
षमाह भद्रेति या भद्रा द्वादशी अरुणकालतः सूर्योदयात्प्राक् चतुर्घटिकात्मकः अरुणोदय
कालस्तस्मात् श्रवणेनाश्रवणेन तत्ययं रनापाभावारुणकालेऽधिका तदा तां द्वादशीं समुपोष्य त्र
योदशीं पारयेत् अथ हरिवासरमाह रहहरेः ह्लससनन द्वादशीकादियत् यादश्याः प्रथमच

ज्यो
भ॰ टी
३४६
346

चेद्वारेति हि शुक्लपारणे चेत्पारणायां द्वादशीलभ्यायां प्राप्यायां स्यात् तदा सूर्योदयः पूर्णामपि नैकादशिकां
दशमीयुक्तामेकादशीं न पारयेत् भोजनेन न कर्तव्यमुपोषयेदित्यर्थः तदेतमाह हृद्दैत्यपेवाति
थौ मतिभनिर्णयेन तत्रनिश्चये ऽपि नदस्त्ररूपं तस्याश्विनतिथ्याश्रमस्त्ररूपत्वस्य रूपस्मात् कस्मा ५
द्वेतो तत्क्रममनीति भावतः तिथ्यादिक्रमन्यायभावात् ८ अथ तिथिनक्षत्रयोगानाह हृद्दित्ययति
यमसाह हृद्दिरति तिथौ तिथिविषये सदा व्यक्ताः रसा विगतेत्रयं येभ्यस्ते एवंविधाः रसाः षट्

चेद्द्वादशी पारणायां हि लभ्या शुद्धाप्येकादशिकां न कारयेत् हृद्दैत्यपेवापि न दस्र
रूपं न निर्णये तत्क्रममनीति भावतः ८ हृद्दित्ययोस्तः परमौ तिथौ सदा व्यक्ता रसाः सा
ष्टिरसाश्च नाडिकाः सतेमतर्काः सपदर्णवास्त्वभे निःस्वापदोषो हि रदाश्च नोऽक्रमात् ९

नाडिकाः सार्धपंचघटिका ५।३॰ वशुनः सांष्टिरसाः चरणसहितषट्नाडिकाः सपादष
ट् ६ घटिकाः क्रमेणहृद्दित्ययोः परो उत्कृष्टो स्तः भवतः त्वभुनः भेन तत्रविषये सतेमतर्काः
सार्धषट्घटिकाः ६।३॰ सपादार्णवाः सपादचतुष्कघटिकाः ४।१५ क्रमेणहृद्दित्ययोस्तः पुन
श्रुतेयोगविषये निःस्वपादोषः निर्गतस्त्रतीयभागएवंविधादोषं ज्ञादीपनाव नाडंशाश्च
कापकघटिका ।।४॰ हिरदाः अष्टघटिकाः ८ क्रमात् हृद्दित्ययोस्तः ९ ॥

अथ त्वधिकवर्षलक्षणमाह तदेति पूर्वोक्तं वर्षमध्ये त्वधिमासोऽहर्दिनो शेषो वा पुनः शतवर्षे त्वधि-
कान्तं पत्रत्वधिकवर्षस्य स्वरूपं स्वरूपमुच्यते कथ्यते मार्गवत्सरे रवेः मार्गगीष्यते यदि संक्रमादौ
संक्रमो यस्मिन् मासे सभावर्षः स्यात्तदा तत्र वर्षः स्यात्तदा समं विसंक्रमात् सहसंक्रमणरहिता

त्वधिमासान्तदिनो पूर्णमध्यः त्वधोऽधिकान्त्यसप्तवरूपमुच्यते तदाऽधिकामा
र्गवत्सरेः समाहि संक्रमाद्याक्रमतो विसंक्रमाः १४ हि चैत्रवक्रान्तरकालमेव
वं वर्षान्तरं तदन्तरमीदृग्घायनं तद्यन्तदेन्याहम समं तत्र नेहसं विहाय शेषसमयेऽस्त
मंगले ७४ मार्गीपूर्वोत्तमाहिनोऽथ विनादि राशिचारे ऋहतेयस्ताततदा लु
प्राप्तारत्नापिनिपाहिकं चरेत्क्व दृष्टयं मंगलसाधिनी भवेत् ७५ ॥ अधिका स्यात्
प्यारत्क्रमतः ७२
अथ तत्र वर्षत्याज्यकालनियममाह द्विचारेति वर्षतः पुनर्यदं वर्षे द्विचारो द्विवारचा
रः वक्रश्च तयोरन्तरकालतदन्तरगतं चेद् वर्षान्तरगतमेवं विधमिदं हायनं गुरुवर्षं स्यात्
तदैन्याहसमं तद्वहस्पतिवर्षफलं त्वेतद्यमेन हसंकाले विहाय शेषसमयेऽन्तःशोधका

ज्यो
मु·टी
३५७

अथ मौंजीबंधोक्तलग्नवर्षैः कुंभादौ मंगलकार्यमाह मौंजीति उग्रध्वजिनः इंद्रसप्तोषाः गुरुर्मा-
मौंजीसमनस्य दृष्टि ग्रासो वाहकुरुते कोऽर्थो मिथुनादौ राशौ मरुन्नानि चारेण समागतः सन्नपश्चा-
त्तिकपङ्क्तिदिने वाक्तिनः यस्य सूर्य राशिं भक्त्या राशिनो पतिं गच्छन्ति नदाल्लभाश्वरन् गोदिनाधा
काग्रपिपुनः कालमासारत्न निपादिके कुंभादिक चतुष्टयं कुंभ मीन मेष वृष मिथुनानि वचेत
गच्छन् मरामासं मंगलसाधिनी भवेत् कुंभादिचतुष्कप्रकेऽलग्न वर्षे मंगलसादिनमर्थः ७५

तुलाद्वयं पंचगुरुद्दलो दृढं स्थतं मृदा दिजेभ्यः कृतपाख्यकालवत् दर्शात्तयाहात्व्यहेन
वान्नपतज्जश्राद्धं शूपिंग्रन्तकान्तप प्रदापयेत् ७८ तिथिस्तु दीयात्कृतपद्वयं परामूर्वा ९
तु यस्मात्परायवह्नी ३ तिः ननद्व्येनात्रिकटान्नगाच्च येहडो विभानाड्नयामीत्ववद्ध ७६

अथ श्राद्धकालशुद्धिं दर्शयति तुलाद्वयमिति यत् गुरुद्दलो दृढं दिनदलगर्भकं तुलाद्वयमस्ति
तत्कृतपाख्यकालवत् सश्राद्धकालप्रवेशमथः श्राद्धकाल तल्लिस्थतं केभ्यः सदा दिनं तस्मा-
द्विजेभ्यः पितृभ्यः दर्शात्तयाहात्व्यहेनवान्नपतज्जश्राद्धं भ्रमुखीः कृतपापिण्डान् प्रदापयेत् श्राद्ध
कालस्तु कृतपाः कृमोभागो दिनस्य यः शनि हमः ७८ तिथिरिति यदानदीया तिथिः श्राद्धतिथिः
कृतपद्वयस्मात् न राहत्रयस्पर्शस्मात् अदिनश्चापराः श्रास्मात् नद्वयं कृतपद्वयं तिथिर्नस्मात्

ब्रह्मैपाखनीमत्रिसाःशिपाम्या ७ ॥

नदात्रिकरागाश्राद्धकाले समीपगामात उत्सेव विभाताखयाखात् तथे

अथ नक्षत्राण्यन्द्वादश्यां दर्शयति मैत्रमिति चेत्यत्र दिक्षु वोक्ताषाढमासे मैत्रमनुराधा नभसे माद्र
पदे श्रवणः तथा ऊर्जे कार्त्तिके पौषे रेवती स्यात् किमर्थं ते मैत्रादिभे अर्कमध्यस्थयोगं अर्के द्वादशी
घ्रो मिमीयते इति अर्कमध्यमौ वसरस्य द्वादशी इत्यर्थः तस्य योगः संयोगो यस्मिन्नादिति तद्दानत्वार
णे न स्याद्द्वादश्यां पारणा धर्मभाजां प्राणिनां पुराकृतमशेषमपि पवत्पुण्यं हेति साउपोष्या न दा

मैत्रं श्रवो वेदरूक्षं वणं न भसे पौषे सं तथोर्जे अर्कमध्यस्थयोगं तत्पारणां हंत्यपि धर्मभा
जां पुराकृतं पुण्यमशेषमेव १ तथापि पादं प्रथमं विमुक्त्वा मैत्रे च मध्यत्रिलवं
श्रुतौ हि पौषे अन्त्यपादं हरिवासराख्यं न तत्पारणा धर्मफलाय स्यात् २ ॥

अश्रुभमित्यर्थः २ अथ नक्षत्रचरणविशेषं दर्शयति तथेति द्विश्रवपारणे न तथा मैत्रे अनुरा
धायां प्रथमं पादं हरिवासराख्यं विमुक्त्वा विहाय च पुनः श्रुतौ श्रवणे मध्यत्रिलवं तत्तृतीय गर्भ
लवे हरिवासराख्यं विहाय पौषे अन्त्यपादे रेवत्याः अन्त्यचरणं हरिं विहाय तत्पारणा न स्या
द्वादश्याः पारणा धर्मफलाय स्यात् २ ॥ ॥

जो
भ॰टी
३४७
347

अथ रामनवमीमुपोष्यामाह चैत्रेइति चैत्रमासेसिताशुक्लाशुद्दलगादिनाईगतानानवमी व्र
तेस्यात् श्रीरामजन्मसमयेतदुपोषणंतस्यानवम्यामुपोषणंउपवासःस्यात् चेद्यदिमूढोस
न्तोसानवमीदिन दलद्वयगादिनेद्वैमुमगतापराश्रयेननास्यात् तर्ह्येसतिद्विदिनमध्यगा ता
तादिनद्वयमध्यगाग्राह्यापूर्वास्यात् अन्यथाऽऽकृविपरीतेनस्यात् २१ अथाऽस्याःपारणादिनमा

चैत्रेसिताशुद्दलगानवमीव्रतेस्याच्छ्रीरामजन्मसमयेतदुपोषणंसत् मूढैवसा॰
दिनदलद्वयगापराचेन्मूर्धोत्तयेद्विदिनमध्यगताऽन्यथाथान २२ रिक्तासमुत्थ
दशमीकिलपारणायामापुत्रजास्वमूषवागपवर्गदास्यात् श्रीरामजन्मसमयम
महाव्रताख्येनोपोषितंनमहोत्सवगीनमेनत्त २३ ॥

ह रिक्तामिति किलसंभावनायांरिक्तानवमीसमत्पविहायपरणायांदशमीआशुःप्रजा
स्वमूषवागपवर्गदादीर्घजीवितसंतानधनधर्मसरस्वतीमोक्षप्रदास्यात् नन्वितर्केमहोत्स
वगीतेमहनाऽवेरणगीतेस्तनेज्ञातेवाऽपोषितंसतपतत श्रीरामजन्मसंबन्धमन्यमहाव्र

अथ जन्माष्टमीव्रतमाह अष्टमीति नभसि श्रावणे मासे याः परा कृष्णा रोहिणीसहितमध्यरा
त्रिगाऽष्टमी भवति हि श्रवधारणे साऽष्टमी उपोषिता सती सर्वकामफलप्रदा स्यात् किंभू
ताऽष्टमी कृष्णजन्मसमयोत्सवाय व्रतं यस्यां साऽसावष्टमीति २४ अथाचन्द्रोदितव्येउपोषणे नक्षे
पति रोहिणीति चेयादि अष्टमी कर्तव्ये यदे रोहिणीसहितं निशीथसमयद्वयं मध्यरात्रिगमा

अष्टमी नभसि मासि याऽपरा रोहिणीसहितमध्यरात्रिका। कृष्णजन्मसमयोत्सवव्रता
सर्वकामफलदाऽप्युपोषिता २४ रोहिणीसहितमष्टमीदिने चेन्निशीथसमयद्वयं स्पृशे
त् तद्वयापचयतः परे परा नत्वावायदि तत्स्तथाऽन्यथा २५ रोहिणीविरहिताऽष्टमी न
ये मध्यरात्रिसमयानुगामिह केवलामनुनिषिद्धतयेऽपवानां गनतत्तां निशीथगाम
पि २६ ॥

वाथवानयेवति उग [illegible]र्धेदिनमुपोष्यं स्या त् [illegible] +

स्पृशेत् तर्हि तद्वयाऽपचय नोत्कृष्टितयस्मात् क्रमेणाद्धेऽसमंतापरमयेतन्नमु
पोष्यं स्यात्, यदि चेत् नोऽन्यथा तदा तत्रस्यात् २५ रोहिणीति २ हत्वृतेऽथीः केवलां रोहि
णीविरहितां रोहिणीनक्षत्रवर्जितां मध्यरात्रिसमयानुगां न येत्, अतः पश्चानिषिद्धतयेऽपवातां
गन तत्तां निशीथगां मुहूर्तमात्रहीनमध्यरात्रिगतामपि नयेत् २६ ॥

कुर्यात्

ज्यो
भ·टी
३४८
348

सोमेति द्विप्रवचनात्सोमसौम्यसहिता चंद्रबुधयुक्ता कभा कृष्णपक्षेणोभंनतद्वंघसंसा
कभा रोहिणीयुक्ता ऽनर्वितर्के केवलाऽपि शुद्धाष्टमी उपोषिता सती शुभा स्यात् उदयाद्वैमवा
सरवतो भौमदिनयुक्ता तथाऽनुसंभवात् किंचिन्न्यूनसंयोगात् बहुभीष्टफलदा स्यात् १७
अष्टमीति यथासप्तमीयुताऽष्टमीव्रतविधौ उपोषणाकर्मणि गर्हिता निंदिता न स्यात् तद्वा

सोमे सोमसहिताऽष्टमी कभाकेवलापुनश्शुभाप्रपोषिता भौमवासरवनीनयोदयाद्ब-
हुभीष्टफलदीनसंभवात् १७ अष्टमीभवति सप्तमीयुता गर्हिता व्रतविधौ यथा न तद्-
वासुदेवजननेऽष्टमेव तथा सा निशीथसमये समाहृता १८ रोहिणी यदि जयात्तेणा-
त्मिना महष्टमी मृतनसमेन रोहिणी मध्यरात्रिसमयासुपोषयेन्नानिशीथनिकटागता

यारणेन तथा वासुदेवजननोऽत्सवे कृष्णजन्मोत्सवे साष्टमी निशीथसमयमध्यरात्रिगता सा-
माहृता अश्रापिता १८ रोहिणीति यदि चेत् जयाष्टमी तत्क्षणात्मिता कलाप्रमिता रोहिणीसमे
समसंयोगं प्राप्य भवेत् अत्र रोहिणीत्क्षणात्मिता अष्टमी समेता भवेत् तदा सुधीर्मध्यरात्रि
समयानिशीथनिकटागतामध्यरात्रिप्राप्तामपि नामष्टमीमुपोषयेत् १९ ॥

अथात्र वैष्णवपक्षमाह प्राग्निर्णीतेति वैष्णवैः परदिनाचितेऽन्यदिनव्याप्तेनेष्टेऽष्टमीरोहिणीपा
रणमेवम्नपाकृष्टेवमनु पश्चान्निशीथे मध्यरात्रेनीयते प्राप्यतेन दवसाननोऽष्टम्याऽन्तेनात् पा
रणं भवेत् वाऽथवा नयोरष्टमीरोहिण्योर्वियोगसमयादिक्षेपकालात् परमप्रे पारणं भवे
त् ३ अथनरसिंहजन्मचतुर्दशीमाह चतुर्दशीति माधवमासे वैशाखमासे शुक्लपक्षे तद्ग
तान्नसिंहसंभूतिचतुर्दशी नरसिंहजन्मचतुर्दशी चतुर्दशी स्यात् सा चतुर्दशी निशामुखे रा

प्राग्निर्णीयमनुपगम्य वैष्णवैर्नीयतेऽपरदिनाचितेतने पारणान्दवसाननोऽभवेद्वावि
योगसमयात्परं तयोः ३ चतुर्दशी माधवमासि शुक्लान्नसिंहसंभूतिचतुर्दशीस्या
त् निशामुखेसा समनुपोषणाहीजयापुत्राष्टम्या नाथवा ३ अर्कास्तकालद्वया
गतेसाचेत्तया पिकत्वान्नथमापरास्यात् ननस्यान वानद्विपरीतगाऽहो बह्नी विधेया

जननी मुखे समनुपोषणाहाउपोषणायायोग्यास्यात् किंभूता जयापुत्रात्रयोदशीयुतावाऽथवा
पूर्णिमायुता ४ अथात्र बह्निदये विवेकमाह अर्कास्तेति चेत् यदि अर्कास्तकालद्वयगास्तपौष
कालद्वयगता स्यात् सत्तयापि कत्वात् तयेप्रथमाधिकपराग्रेनास्यात् नस्यानवाइति
व्यतरमव्ययं नवेति विकल्पार्थे नद्विपरीतगा तदात्र बह्नीविधेयाऽहो योग्या किंभूता सासपार

कालमाधवटीका ५२ ॥

ज्यो॰
म॰टी
३४९
३५९

अथदीपमालिकामाह इषांतेति यः इषांतदर्शो आश्विनमासस्यांतदर्शो रजनीमुखव्यापिकः
संध्याव्यापिकः स्यात् इह जगति वृद्धैः सोसौ दीपोत्सवो गदितः प्रोक्तः घटदलद्वयार्धं मध्याह्नो
परिघट्टचटिकायावत् श्राद्धं विधाय कृत्वा ततः सायं संध्यायां सदैव उल्कैः आरतमंगीकृते
११ रिकेति किलेति भावना या रिक्तानिपीड्य चतुर्दश्याम ध्यरात्रे विलसमायां लक्ष्मी मभ्यर्च्य संपू
ज्य अथ पुनः अमायाममावास्यायां दीपोत्सवं दीपमालिकां कृत्वा प्रतिपद्दिने ष्या बले बलिराज

इषांतदर्शो रजनीमुखव्यापिको दीपोत्सवः सो गदितो बुधैरिह श्राद्धं विधाय घटदलद्वयाग्र
त्रयं सायं सदैवोल्काकमारतं ततः ११ रिक्तानिपीड्याकिलविलसमायामभ्यर्च्य दीपोत्स
वममायां कृत्वा बलेश्च प्रतिपद्यजस्य पूजां च गोक्रीडनमङ्कयेत्स्यात् २४ अमापदा
अमनदिनपराह्ने प्रदोषकेन तदिवसः त्वयस्यात् श्राद्धं पितॄणां तदनु उल्काकाल्वेन मीमुखे

टीकानिस्यात् २५ ॥

लोक त्याष्टिकायां २५

स्यगेहमध्ये पूजा च पुनः गृहद्वारे तस्य गोमयनिर्मितगोवर्धनस्य पूजा तत्पश्चात् गोक्रीड
नं प्रतीतं मङ्गयेत् स प्रदायैः स्यात् २४ अमेति यदा अमा तद्दिने चतुर्दश्याम पराह्णे अमा प्रदोषव्यापिनी
व्यावानदिवसे चतुर्दशी दिने अमा त्वयं स्यात् तदा पितॄणां श्राद्धं कर्तव्यं तदनु पार्थिकारि जनानां भूप
स्य संपदा कृत्स्यात् तदनु पश्चात् मीमुखे रजनीमुखे उल्काकाले मेरार्थं पारतिभाषालोकत्या

लोक

अथ पंचधा दिवसंभागमाह प्रातेति प्रातः प्रभातस्ततः पुनः संगवः २ ततः पुनः मध्याह्नः ३ पुनः शार
दः ४ ततः पुनः सायाह्नः ५ मितिः अर्कोदयतः सूर्यस्यार्धमंडलोदयात् त्रिमितैर्दिनपंचमितैः क्र
मात् पंचांशैः १६ अथ द्विधा कालमाह पंचेति पंचधा भागकालोऽसौ कालः द्विधा पूर्वाह्णिक
ततोऽपराह्णं स्यात् ततो मध्याह्नं स्यात्, ततः पूर्वापरार्धके पूर्वार्धं उत्तरार्धं द्विधा कालः स्यात् १७ दिनेति चेद्यदि

प्रातश्च संगवश्चैव मध्याह्नं शारदस्तथा सायाह्नमर्कोदयतः पंचांशोन्मितैः क्रमात्
१६ पंचधा भागकालोऽसौ द्विधा पूर्वाह्णकं ततः मध्याह्नमपराह्णं तत् द्वेधा पूर्वाऽपरा
र्धके १७ दिनावसाने तु मासस्य मासे च श्राद्धे विधायोल्मुकमत्र कुर्यात् तद्येषु दृष्टोऽप्र
तिपद्युपेते दृष्टे ततोऽग्रबलिप्रजनं स्यात् १८ श्राद्धकृते शारदयामिदृष्टे नेदोल्मुकं हि
घण्टाकरणं तदा तिथौ शारदयामिदृष्टौ पिलाकेश्वरसौख्यदं स्यात् १९ ॥

नावसाने दिनशेते मासस्य मासे हृतिपमिताऽस्ति तदा श्राद्धं विधाय उल्मुकं कुर्यात् अथ तत्त्येषु
दृष्टोऽपेते प्राप्ते दृष्टे प्रतिपदि उल्मुकं स्यात् ततोऽग्रबलिप्रजनं स्यात् १८ श्राद्धकृते शारदयामिदृ
ष्टौ श्राद्धिनामावस्यायां श्राद्धे कृते सति नेदोल्मुकं प्रतिपदि उल्मुकं च हि घण्टाकरणं स्यात् तदा
तिथौ मध्याह्ने दृष्टे पिशाचशाकिनीप्रजालक्ष्मीप्रजालोकेश्वरसौख्यदायिनी स्यात् १९ ॥

ज्यो॰ ततन्पत्रौ

ज्यो० भ० टी०
३५०
350

सूर्यास्तेति सूर्यास्तकालोल्लंघकर्मणि कर्मप्रगणिकृते स्मात् चपुनरन्यापराणि व्यंगकर्माणि स्युः
दर्शोदरोऽमामध्यः पंचदिनात्मकः त्रयोदशीचतुर्दशीदर्शप्रतिपत् द्वितीयात्मको मैदीपोत्सवः
स्यात् किंभूतः दीपः न ध्यवहारेण श्राद्धादिकृत्यव्यवहारेण सिद्धिः स्यात् इतिदीपमालिकाधिका
रः ५ अथविजयादशमीमाह अथेति अथानंतरमनचतयाश्विनेयाशुक्लादशमीनिशामुखेर
जनीमुखे स्यात् बुधैः साविजयादशमी स्मृता प्रोक्ता इहविजयायांतिनीश्वरस्य पुनः सर्वा

सूर्यास्तकालोल्लंघकर्मणि कर्मस्यादंगकर्माण्यपराणि चात्र दर्शोदरः पंचदिनात्मको ५८
मैदीपोत्सवस्तत्व्यवहारसिद्ध्यै ५ आश्विनेयादशमीनिशामुखे शुक्ला स्मृता साविज
याबुधैरिह अर्कोदितं नावधि पुत्रशमी न तद्वितीयेश्वरः सर्वजनश्च पूजयेत् ५१ दिनावसा
नद्वयगामिनी यदा पूर्णा न दैवं विजयापरा भवेत् नचेत् निदोषामनने कराः टतां शमी च वै न

मनः शमी क्लेशनाशिनी पूजयेत् किंभूतां शमीं अर्कानिवितां अर्कतरुयुक्तां पुनः कोपि पुत्रः अथ
स्यपुत्रा ५१ दिनेति यदा दिनावसानद्वयगामिनी पूर्णा दशमी स्यात् तदा विजयापरा प्रेतनाभवे
त वाथवा एवं न स्यात् दोषाननने कदा रजनीमुखे समीपस्था प्राह्नता इति सा विजया शम्यर्चने श
मी तरुपूजने सति सर्वे हरिजयाय सर्वेदा विजयाय स्यात् ५२ ॥

अथहोलिकाधिकारमाह हुतेति शुभार्थीहिनकोलीनरः फाल्गुणपूर्णिमायांनिशीथपू
र्वं मध्यरात्रतःप्राक्हिमाहुताशनीनयेन कुर्यात हिकमेचपुनः पश्चान्नमीतज्ज्वलनेमध्यरात्र
तोःपरांरजनीइंतेप्रामे ततज्वलनंचतस्मिन्वाप्यवादिवादिनेहुताशनीज्वलनेसतिप्रव
तिः प्रतिपदवान्रुपस्त्रियंराजलक्ष्मीहेति ४२ सूर्यास्तेति यदासूर्यास्तकालावधिःसू

हुताशनीफाल्गुणपूर्णिमास्यांनिशीथपूर्वांज्वलयेच्छुभार्थी पश्चान्नमीतज्वल
नेदिवावान्रुपंश्रियंहंत्यपिपत्ततिवा ४३ सूर्यास्तकालावधिरेवपूर्णिमाःधिको
नगावाकलयानदाहुते प्राडेवनतत्रज्वलिताहुताशनीनेदानिपौस्यादजसोन्त
वःश्रियै ४४ ॥ एवंनिर्धारणाथ्यवाकलयाग्रेथोनष्ट्र
यास्तसमयंयावत्पूर्णिमा
धिकावाऽऽनाहीनास्याव नदाहुतेप्राडेमततिनतत्रज्वलिताहुताशनीहोलिकास्यात च
पुनः रजस्तोरोगनाउत्तवःश्रियैस्यात कस्मिन्नेदानिष्योऽप्रतिपत्ति ॥ ॥
॥ सो ४४ ॥

ज्यो॰
भ॰ दी॰
३५१
351

रिक्तेति तज्वलने होलिकज्वलने रिक्तातिथौ चतुर्दश्यां पूर्वाऽनयुग्मयुक्ता प्रतिपदायुक्ता
पूर्णिमानेयाः रवेरस्तमयोऽस्तगमतिरह होलिकायां नव यथाशस्ति विष्टिभद्रादोषकृत्तस्मात्
८५ अथ पूर्णिमास्नानिर्णयमाह पूर्णेति नभसि श्रावणीमासे पूर्णाः स्नकालसमया अपि पु
नः तथा शरद्दाना शारदस्नानकालग्रीता चपुनः संगवगा संगवस्नानकाल याम अनभद्रानिता

कथा तन्निष्यतया
होलिकाया नित्यभावा
त्पोपणं ग्रहणदोष
हानु ततथा परिपूर्णि
मा रजो दोषहेतुस्मात्

रिक्तातिता अयुग्मोन पूर्णिमानेया स्नगेनज्वलने रवाविह विष्टिःभद्रा तिष्यता
या नदोषकृत्तथा ताहिं भ्रपरिपूर्णिमारजः ८५ पूर्णास्नकालसमयाप्युनश्च शारदा
नाया पूर्णिमानभमिसंगवगास्नानस्या विष्टायुतानरहितास्नानिर्णयं स्यात्वेत्
क्रमाभवति वाग्रहणानदान ८६ ॥

विष्टियुताऽनरहिता विष्टिरहितास्नानदानस्यां पूर्णिमायां स्नानिर्णयं स्यात्वे यदि न
त्रसंक्रमः सूर्यसंक्रांतिः वाग्रणां वेद्यापरागोनस्यात ॥ ॥ नवेति ८६
श्रीरामचंद्रायनमः नमोनमः ॥ ॥

अथात्रमतमाह केचिदिति केचित्तु देवलर्षीणां अकृताधानां वा हस्ते च समिन्धं इति सम्प्रदायप्रा-
कारेण वाञ्छन्ति कस्मिन्नु तिथौ विना वेदशाखिनः अथाग्रहे सर्पादिग्रणे संक्रमे वा सन्ति श्रा-
वण्यां शुक्लपञ्चमी सर्वशाखिनां सर्ववेदशाखिनां तत्तदृषीणां ऋषितर्पणे स्यात् ४७ सासंगेति
उपाकृतौ उपाकर्मणि सा श्रावणशुक्लपञ्चमी संगवान्तासंगवसंज्ञकालव्यापिनी एवं चाऽपरा-
ह्णे वा विनापि स्यात् च पुनः पाकयज्ञेऽभिहूपैः पठितैः तथापि सा शुक्लपञ्चदशी मृगिणी।

केचित्समिन्धं तिलं देवतर्पणं अकृतौ च हस्ते अकृतिथा विना अग्रहे स्यात् संक्रमे वा सा-
तिसर्वशाखिनानां तर्पणे श्रावणशुक्लपञ्चमी ४७ सा संगवान्ते वसुपाकृतौ स्यात् अ-
र्वान्विनावापि पिचपाकयज्ञे तथा सिता पञ्चदशी समनुक्ता तपाऽष्टकेन तत्समयाऽ-
भिहूपैः ४८ अथ भाद्रपदादि पञ्चमी गुरुदलानां ऋषिपञ्चमी च या गुरुलद्वयगाऽनसा-

मासमुक्ता प्रोक्ता तथाऽष्टकाश्राद्धविशेषभवा प्रोक्ता किं भूता पतनस्य पाउक्त कालव्याप्तिना
४८ अथ ऋषिपञ्चमीमाह अथेति अथ या भाद्रपदादि पञ्चमी सा ऋषिपञ्चमी स्यात् किंभूता
३९ उतवेन गुरुलद्वयमादिनां द्वयगतानांश्चेत् अधिका मासत्रयगता समीपगतानां दाहि
अवधारणा ह्यधीः ता पञ्चमी गुरुदलानां दिनार्द्धप्रोक्तानां पंन प्राप्या स्यात् ५५ ॥

ज्यो॰ अथहरितालीपूजनमाह अपरेति मुनिपंचमीदिनात् ऋषिपंचमीदिवसात् अपराउ
त्तराहृतीयावासमुनिकरशुद्धिगा अग्रास्तचारशुद्धिगामायाःऽष्टमीभवतिसाऽष्टमीहरिताल
म॰ टी॰ लिपूजनेभवानीपूजनेनृपोषितोस्त्रीलोमालिनपापकृयिनाशिका ५ अथहवोष्टमीमाह
३५२ सिताष्टति भाद्रपदस्यसितेनाशुक्ला शारदकालगामिनीशारदसंतुकालगामाऽतमध्याह्नहे
352 ज्ञातिक्षयनवम्यापुनाशुक्लाऽष्टमीहवोचनेकीर्तिताधामाक्तकुंभजन्मनोऽगस्त्यस्यास्तम ति पुनः क्व॰ सिंहे रवौ सति अथात्रवि

अपरामुनिपंचमीदिनाउत्तराहृवामुनिवारशुद्धिगाः हरितालिभिपूजनेष्टमीकाथि
नाशाःनिजपापयोषितो ५ सिताष्टमीभद्रपदस्यकीर्तिताहवोचनेऽस्तमितिकुं
भजन्मनः सिंहेरवौशारदकालगामिनीमध्याह्नहदापुनरिक्तयाशुना ५१ कन्या
रवौकुंभजनाऽवनस्तगहवामीवाऽन्विनभोऽपराष्टमी नभःसिताःपिक्षाविदाटता
नसामुनिवनासत्रविभेदभावनः ५२ ॥ तिः पुनः क्व॰ सिंहेरवौसति ५१ अथात्रवि
भेदमाह कन्येति कन्यारवौकन्यासंक्रांतौकुंभजनोऽगस्त्यःक्वास्तगेऽस्तंगतेवानभोऽपरा
ष्टमीश्रवणस्याःपराअप्रतनाऽष्टमीश्रुतिस्मि कर्मस्थितनभःसिताश्रावणस्यशुक्लाऽसौपिपठमीना
हताकस्मात् मुनित्रनासत्रसऋषिपंचमीत्रतसमीपस्यविभेदभावनाभित्रभावत्वात् ५२

स्तप५न

॥

अथ पार्वतीव्रतमाह त्रयोदशेति सदा निरंतरं शुचावाषाढमासे सितेन सप्रभावः सैवं शौनकं त्र
योदशी पूर्वं महत्स्वतुष्ट्यं दिनचतुष्कं जयापार्वतिकाभिधं व्रतं सदा योषितां स्त्रीणां मंदी।
रितं प्रोक्तं योषित् ततव्रतं तावत्कालेनारंभयेत् न त्वारंभयेत् यावत्कालमभुविडवत
प्रेतो विसर्जनस्त्यदिनं द्वादशीनस्तावयचुक्तं ५१ व्रतांतेति रहव्रतेव्रतांनतरात्रौव्रतानुवर्ता।
नरजन्याजागरणादिकं समस्तसौभाग्यकरं स्यात् शुचेराषाढस्य याः माः मावाभीरजनीसमा

व्रतरा ५५

त्रयोदशी पूर्वं समहत्स्तुष्ट्यं सैतं जयापार्वतिकाभिधं व्रतं शुचौ सदोदीरितमेवमो।
षितां नाऽरंभयेत् ... नावरजसुविडवत ५२ व्रतांतराशाविहतागरादिकं स
मस्तसौभाग्यकरं नृणां परं शुचेरमायारजनीसमाविना पुपत्तवत्से वमहिव्र
तेऽस्त्रिया ५३ यास्यात्तितास्तानभसस्तिमातिथिर्मधुप्रियागौरविभिः पूजनो विना चेद्रा

लकालानुगतादिगाद्व
येहृद्धोपरानहृद्यगान

विनारजनीव्याप्तमास्यात् स्त्रियोऽमहिलायां सापवमहिव्रतं नागव्रतं स्यात् किंभूतं महिः पुपत्तव
त् दिनपतत्पुकं ५४ अथ गौरीतिथिमाह यास्यारश्मि नभसः श्रावणस्य या सिताशुक्लाति
मा तृतीया तिथिः स्यात् सा गौरीतिथिर्भवति किंभूता विमामधुप्रियामध्यपानुप्रियापुनः किं
भूता अभिपूजनो विना पूजायोग्या पुनः किंभूता चेद्रास्तकालानुगतानापुनः किं द्वयोश्रादिगा

पुनः हृद्धोपराऽग्रेननाप्यवानहृद्यगानद्भयव्यापिनीग्रस्यपानस्यात् ५५ ॥

नो

ज्यो
भ॰टी
३५२
353

अथ षष्ठीनलासप्तमीमाह मध्याह्नेति अथो वशाभिः स्त्रीभिः षष्ठीनलासप्तमीव्रतेन नभसि श्राव
णे मध्याह्नकाले ऽपि गतायामाश्रादिसप्तमी शुक्ला सप्तमी नेया कर्त्तव्या ऽत्र यथा स्त्रीभिः
त्रिधा विभक्तनाकुलव्रतेन नकुलसंबंधिव्रतेनेति शुक्ला नवमी नेया किलेति संभावना ५८
अथ कज्जलीतृतीयामाह नभस्येति बल्लात्रिश्चेनेन नभसि श्रावणे शुक्लाकृष्णाउदयगा स

मध्याह्नकाले ऽपि गताः ऽसप्तमी नभस्य षष्ठीनलसप्तमीव्रते। नेया वशाभिर्न
वमी सिता न यथा त्रिधा विभक्त किलनाकुलव्रते ५८ नभस्य शुक्लोदयगा ऽधिका
च या ग्राह्या तृतीया बल सत्कज्जला तथा तृतीया हि नभस्य शुक्ला नासार्गभस्त्रा
नाव्रतं स्वतपा स्तगा ५९ मासि भाद्रपदे शुक्ला द्वादशी अभयसंज्ञिका संगवानुग
ताकार्या स्त्रीजनैः कामसिद्धये ५८ ॥

यो दयगानाच पुनरधिकायां तृतीयास्यात् सा सत्कज्जली ग्राह्या सर्वोद तत्प्रज्ञापनि स्त्रस
पूर्वीत्वात् हि पुण्यार्थेन यथा नभस्य शुक्ला जा भाद्रपा शुक्ला तृतीया या या सा ऽनर्भस्त्र नाव्रतं स्या
त् किं भूता ऽन्वत्तपश्चंद्रस्त तस्या ऽस्तगा श्वस्तगुने सति प्राप्ता ५७ अथाभयद्वादशीमाह मासीति
स्त्रीजनैर्भाद्रपदे मासि शुक्ला संगवानुगता संगव संज्ञकालप्राप्ता ऽभयसंज्ञिका द्वादशी कार्या

कन्यायां केसैकामसिद्ध्यै वांछितानि चरेम ५८ ॥

अथानंतव्रतमाह मध्याह्नेति भाद्रपदेमासेसितायांमध्याह्नकालांतगतायांमध्याह्नका-
लावस्थानेशामायास्मात् बुधैः सा चतुर्दशीएव अनंतव्रतमाहृतमंगीकृतं तस्मै नरस्तोषफ-
लामये ५९ अथसूर्यव्रतमाह रवेति सुधीः हेमदिने सूर्यदिने रवेः सूर्यस्यव्रतं चरेत् कु-
र्यात् संक्रमेऽन्यदिनस्यादिमयामेप्रथमप्रहरेचरेत् किंभूतं पूजादिदानादिकभोजनादिभिः

मध्याह्नकालांतगताचतुर्दशीसिताहि साभाद्रपदेनयोषितां बुधैरनंतव्रतनमा-
हृतं सदानयाकलानापितनः फलामये ५९ रविव्रतंभानुदिने सदादिमयामेच-
रेदन्यदिने स संक्रमे पूजादिदानादिकभोजनादिभिः प्रजापुरारोग्यधनादिसि-
द्धिकृत् तथैव सर्वेषु चरव्रतेन भवेत्स्ववासरे वा निजसंक्रमः सदा सहोमदानादिव-
नभोजनक्रियाग्रहस्तदीयोऽपिमित्रस्तदिष्टकृत् ६० ॥

काव्याप्रजा[illegible]नतिः आरो-
आरोग्यधनादिः एषां द्वंद्वे एषां सिद्धिकृत् ६० अथचंद्रादिग्रहाणांव्रतमाह तथैवेति सदास्व-
वासरे निजसंक्रमे वा तथैव सूर्यवत् सर्वेषुचरव्रतेन चंद्रादिग्रहाणांव्रतेन भवेत् अपितु तस्य-
दीयस्तस्य नरस्यापि ग्रहो मित्रस्तदिष्टकृत् तस्मात् किंभूतः सहोमदानादिवभोजनानाक्रिया

श्री

ज्यो
भ-टी
३५४
354

अथ सूर्यादिग्रहणगुणफलमाह रवौ इति यदा रवौ रविवारे उत्तरसंक्रमे रविसंक्रमे र-
वेः सूर्यस्य उपरागग्रहणं स्यात् चन्द्रे नाराजदिने चेद्वा सोमे चन्द्रसंक्रमे वा रात्रौ चन्द्रस्य
उपरागः स्यात् सदा तदा उपरागस्यमेन ग्रहणं प्रमितमेव गुणं स्यात् एतद्द्वयेवारसंक्रमण
द्वयग्रहणे जपादौ जपनविधौ अनन्तफलं स्यात् ॥ २२ ॥ स्पर्शेति नयने स्पर्शे तु गुनविधौ चेद्
स्पर्शे राज्ञणो स्पृष्टे स्नपनं स्नानं विधाय जपाद्यं कुर्यात् गुमानिति विशेषः चन्द्रन मध्ये मध्य

॥ २३ ॥ रवौ रवेः राजदिने वा रात्रौ यदोपरागं शुभसंक्रमे स्यात् धनोपरागस्यममेव गुणं
मेतद्द्वयेऽनन्तफलं जपादौ ॥ २२ ॥ स्पर्शे विधाय स्नपनं जपाद्यं कुर्यात् स्वराशौ हवनं च
मध्ये विमुच्यमाने निजशक्तिदानं स्नानं विमुक्ते तु रणो विधेयात् ॥ २३ ॥ गर्भीं विना
पश्यति चन्द्रिते विनीव कलास्वतिग्रहणद्वयं हि सा न सन्ततं जातमतो इव भवे

स्पृष्टे भगार्चां देवपूजां हवनं च कुर्यात् विमुच्यमाने निजशक्तिदानं कुर्यात् विमुक्ते सति
स्नानं कुर्यात् ॥ २३ ॥ अथ गर्भवत्या ग्रहणावलोकने महादोषमाह गर्भेति यदि नु विनीतो चेद्य-
दि ग्रहणद्वयं चन्द्रसूर्यग्रहणं पश्यति हि श्रवधारणे सा वै कलस्वानिः श्लेष्मिलासंततिर्य-
स्याः सा श्लेष्मिलसंततिः स्यात् यावत्कालं शशाङ्कार्कविध्वंसदर्शनं चन्द्रसूर्यराहुविलोक

नैःस्यात् यावत्कालमस्तोऽसंजनमसकैःक्षातकैतमवेद ॥ २४ ॥

ग्रस्ताविति यदा रवींदू सूर्यचंद्रौ ग्रस्तौ सं तौ अस्तंकं उन्मज्जनतो गच्छतः तदा सुधीर्न भोजयेत् ३
उन्मेउदूर्ये शेति नष्टे मतिः पुनर्भोजयेत् विधोश्चंद्रस्याद्यं प्रहरद्वयमपास्य विहाय भोक्तव्य
रवेः सूर्यस्य ग्रहणे यामचतुष्टयमपास्य भोक्तव्यमिति इदं ग्रहणसामान्ये ९४ अथ सूतका
कादौ तिथिशुद्धिमाह जाते इति यावत् भानुमान् सूर्यो न उदेति उच्छति तावत् जाते

ग्रस्तौ रवींदू व्रजतो यदास्तं न भोजयेदुन्मग्न इति पुनः भोक्तव्यमाद्यप्रहरा
द्वयं विधो रपास्य वै यामचतुष्टयं रवेः ९५ जाते मृते रोगरजो ग्रहादिके न सूत
के यावदुदेति भानुमान् न सूर्यमेव पुनयेत्त्रिणीह यानात्कालिकी सा तिथिर्या
इतो विधौ ९६ ॥

जन्मनि मरणे रोगरजो ग्रहादिके रोगे रजसि श्राद्धे वे सूर्योदिय ग्रहणादिके सूतके पूर्वमेव
पुरितं नयेत इत्यो यावत् किंतु निशि रात्रौ तन्मात्कालिकी तत्समयव्यापिनी तिथिः सा
तिथिरिह विधौ विधाने ग्राह्या तता गृहीता सुधीभिरिति शेषः ९६ ॥

ज्यो
भ·टी
३५५
355

अथलग्नादिकालसंज्ञामाह घटीति घटीचन्द्रक्षोनमिते घटिकाचन्द्रक्षोनमितेनेहीनेनिशा
वसानसमयेलग्नः लग्नसंज्ञकालःस्यात क्वचित्प्रातःकालःस्यात पुनःसैकपक्षेनस
हितःसकालोऽरुणोदयःस्मृतःकथितः तथासैकः एकेनसहितोऽरुणोदयःउषासमयः
स्मृतःउषानिशान्तेऽल्पार्कैविदितिहेमः शेषघटीदयंवराशूदयःसूर्योदयः एवस्मृतःक्व

घटीचन्द्रक्षोनमितेलग्नंक्वचित्प्रातःसमैकस्त्वरुणोदयःस्मृतः सैकस्तथोषसम
योऽर्कोदयंशेषघवराशूदयएवकर्मणि ९७ यज्ञादिदेवकार्येषुनेयमेनन्मनीषिभिः
पितृकालेचसर्वत्रत्रिपंचभागवर्हिते ९८ ॥

कर्मणि ९७ अथश्राद्धकालनियममाह यज्ञादिष्विति यज्ञादिदेवकार्येषुपितृकार्येषुसर्वत्र
मनीषिभिः पण्डितैरेतन्न मण्डलेनयन्त्रेयकिंमतेपन· त्रिपंचभागवर्जितं त्रिभागंपंचभागं
कालंविहाय ९८ ॥ ॥ ॥

ष्य

अथश्राद्धे त्रिपंचभागकालेनेष्टकृत्यः नीलोद्वाहादिश्राद्धे षट्त्रिनियामकमाह नीलेत्यादि
नीलोद्वाहः अगवच्छ्राद्धे पितृणां नीलोत्सर्गे श्राद्धे यथाकालविहिते यथोपलब्धे कालेविहिते गतेऽपि श्राद्धे
यतो नीलोविवाहः स्यात् कालमारभ्य क्रमात् अनुगमात् श्राद्धक्रमणानुगतेन स्यात् यथाभवति
नयेनेति क्रियाविशेषणं कोऽर्थः यद्वत् सर्वे नीलोद्वाहादिकार्यं क्रियते न तत्कालपमेव श्राद्धे कर्त
व्यमेवयथैव अगोनीलोद्वाहादिः सोऽस्य श्राद्धस्याप्तिरिति अगिश्राद्धे नीलोद्वाहयनुगत

द्वौ

नीलोद्वाहं गवच्छ्राद्धे यथाकालगतेविहिते यतोऽनीलोविवाहः स्यात् दारभ्यक्रमात्
तं २९ नित्यश्राद्धमनित्यस्यान्नीलोद्वाहोऽयावत्मिथः श्राद्धभावे प्रवृत्तेवैनैवासौनर
नेहस्थि ७॥

मेवभवति नसतंतेऽयतः कालनियामकतानास्ति २५ नित्यमिति वैतिश्चितं नित्यश्राद्धे
नीलोद्वाहोगवत् श्राद्धमिथः परस्परमनित्यस्यान् कोऽर्थः त्रिपंचभागवर्जितेकालः श्रा
द्धे कृत्यः अत्र नित्यश्राद्धे नीलोद्वाहादिश्राद्धे तत्र नियमः श्राद्धभावेहृन् नीलोद्वाहादिकार्यं
प्रवृत्तेन तदनहस्ति नीलोद्वाहादिकार्यसमये सौ त्रिपंचभागवर्जितकालेन स्यात् ७॥

श्री

न्यो
भ·टी
३५६
356

अथ नीलोद्वाहस्थलमाह नामत्रयेति नामत्रयेति नामत्रयमश्विनीपैत्रमघा आनलं कृत्तिका
विश्वकर्मभं चित्राहिर्बुध्न्यं तं विशाखा एषां नक्षत्राणामभिधाने येषां तेन मासास्तेषां पूर्णिमाः आ
श्विनमाघकार्तिकचैत्रवैशाखमासानां पूर्णिमासु च पुनः पित्र्यकार्येषु ॥१॥ अथाश्विनादि
दोषनीलोद्वाहदोषं निषेधयति नृसिंहेति सिंहगेः स्वर्चगुरौ तपाहाः पित्रोः तपरिलानि पुनः

नासत्यपैत्र्यानलविश्वकर्मभाहिर्दैवनक्षत्राभिधमासपूर्णिमाः पितृतपाहाश्वस्नानीयसं
गमाः पुण्याः वृषोत्सर्गविधानतः स्मृताः १ नृसिंहगे स्वर्चगुरौ सितेस्तगे पिकेत्व
येमासि च हायने तथा नीलात्मकोत्सर्गविधिं विदुर्गयां गोदावरीं च प्रथमाब्दिक
विना २ ॥

स्नानीयसंगमाः पुण्याः धर्मयोग्याः स्मृताः कस्मात् वृषोत्सर्गविधानतः नीलोद्वाहादि शाति
अस्तगे सिते शुक्रे तथा पिकेत्वयमासि हायने वर्षे च सन्ति बुधाः नीलोत्सर्गविधिं नाविदुः न
कथयन्ति गयां गोदावरीं प्रथमाब्दिकं प्रथमश्राद्धं विना एतानि विहाय तत्र सर्वथा २ ॥